

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAU

Volumul XLIII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

1997

vol. XLIII

Centrul de Informare
și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-199-5

Apărut 2016

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

1997

vol. XLIII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR volumul XLIII

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 1-2/1997	1
<i>INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE</i>	
<i>ÎN ANUL 1996</i>	3
I. ACTIVITATEA DE CERCETARE	7
1. Strategia tranziției la economia de piață	7
2. Strategia aderării României la Uniunea Europeană	8
3. Calitatea vieții și politica socială	8
4. Integrarea economică a României cu Republica Moldova	8
5. Valorificarea operelor unor economiști români	9
6. Elaborarea dicționarului economic enciclopedic	9
II. CONTRACTE DE CERCETARE, COLABORĂRI, STUDII OPERATIVE, ASISTENTĂ DE SPECIALITATE	11
III. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE	12
IV. RELAȚII INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL CERCETĂRII ECONOMICE	13
V. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ ȘI EDITORIALĂ	15
VI. ACTIVITATEA DE DOCTORAT ȘI PERFECȚIONARE PROFESIONALĂ	16
VII. ACTIVITATEA ÎN CADRUL CONSILIILOR ȘTIINȚIFICE ȘI BIROURILOR EXECUTIVE	17
ANEXE	19
 STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 3/1997	 61
<i>ZONELE ECONOMICE LIBERE NUCLEE DE INTEGRARE</i>	
<i>ECONOMICĂ</i>	63
INTRODUCERE	67

Capitolul 1 - CONCEPTUL DE ZONĂ ECONOMICĂ LIBERĂ	68
1.1. Definirea conceptului	68
1.2. Scurt istoric	69
Capitolul 2 - TEORIA ȘI METODOLOGIA ZONELOR ECONOMICE LIBERE	72
2.1. Teorii referitoare la zonele economice libere	72
2.2. Tipologia zonelor economice libere	72
Capitolul 3 - IMPORTANȚA ZONELOR ECONOMICELIBERE	76
3.1. Caracteristicile zonelor economice libere	76
3.2. Tendințe în structurarea zonelor economice libere	77
Capitolul 4 - DISTRIBUȚIA PE MAPAMOND A ZONELOR ECONOMICELIBERE	79
4.1. Zonele economice libere din țările dezvoltate	79
4.2. Zonele libere din țările în curs de dezvoltare	81
Capitolul 5 - ZONELE ECONOMICELIBERE AUTOHTONE	84
5.1. Zonele economice libere din România.....	84
5.2. Zonele economice libere din Republica Moldova	84
Capitolul 6 - ZONELE ECONOMICELIBERE - NUCLEE DE INTEGRARE ECONOMICĂ	86
6.1. Avantajele și eficiența zonelor economice libere	86
6.2. Dezavantaje ale zonelor economice libere	87
BIBLIOGRAFIE	107
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICELIBERE NR. 4/1997	113
<i>REFORMA SISTEMULUI DE PENSII DIN ROMÂNIA - CERINȚE ȘI OPȚIUNI.....</i>	<i>115</i>
1. PREMISE ȘI PROBLEME ALE REFORMEI	119
1.1. Limitele regimurilor de pensii în vigoare	119
1.2. Premise majore	120
1.3. Probleme și dileme de rezolvat	121

2. TRANZIȚIA ȘI FUNCȚIONAREA REGIMURILOR DE PENSII	123
2.1. Deteriorarea raportului de susținere	123
2.2. Metode de finanțare. Contribuția de asigurări sociale de stat și execuția bugetelor.....	126
2.3. Bugetul fondului pentru pensia suplimentară	131
2.4. Bugetul fondului asigurărilor sociale ale agricultorilor	133
2.5. Deprecierea și nivelarea pensiilor de asigurări sociale de stat	135
2.6. Mărirea pensiilor și minimul de trai.....	139
3. REEVALUAREA CADRULUI DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE A SISTEMULUI DE PENSII. DIRECȚII DE ACȚIUNE	147
3.1. Creșterea în perspectivă a numărului de pensionari și a necesarului de fonduri pentru pensii. Principali factori de influență	147
3.2. Regimurile de pensii și gradul de cuprindere a forței de muncă în asigurările sociale.....	149
3.3. Finanțarea pensiilor de asigurări sociale de stat Necesitatea participării persoanelor asigurate la plata contribuțiilor. Rolul statului	154
3.4. Vârsta standard de pensionare	156
3.5. Rata de înlocuire și formula de calcul a pensiei. Indexarea pensiilor	157
3.6. Pensia suplimentară	163
3.7. Organizarea și funcționarea asigurărilor sociale de stat și a fondului pensiei suplimentare	164
4. FONDURILE PRIVATE DE PENSII.....	166
4.1. Dimensiunea fondurilor private de pensii în unele țări dezvoltate.....	166
4.2. Perspective ale dezvoltării fondurilor private de pensii în România	167
5. UNELE CONCLUZII	169
NOTE BIBLIOGRAFICE	180

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 5-6/1995	183
<i>MECANISMUL PIEȚEI COMPONENTE, SISTEMUL PIEȚELOR ECONOMICE ȘI MODELELE ECONOMIEI DE PIAȚĂ</i>	185
INTRODUCERE	189
Capitolul 1 - COMPONENTELE MECANISMULUI PIEȚEI	190
1.1. Legea cererii și ofertei	190
1.2. Concurența	194
1.3. Prețurile	200
Capitolul 2 - SISTEMUL PIEȚELOR ECONOMICE	208
2.1. Piața bunurilor și serviciilor	209
2.2. Piața muncii	218
2.3. Piața de capital	227
2.4. Piața monetară	232
Capitolul 3 - ECHILIBRUL ECONOMIC GENERAL DIN ISTORIA TEORIILOR	240
Capitolul 4 - MODELELE ECONOMIEI DE PIAȚĂ	245
4.1. Tipurile de modele teoretice ale economiei de piață	245
4.2. Semnificația unor categorii specifice în modelele teoretice ale economiei de piață	247
4.3. Modele concrete de economie de piață	256
BIBLIOGRAFIE	263
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 7/1997	265
<i>PARTENERIATUL PENTRU DEZVOLTARE RURALĂ</i>	267
INTRODUCERE	271
REFORMA INSTITUȚIONALĂ ÎN RURAL, COMPONENTĂ A FORMĂRII SOCIETĂȚII CIVILE. PARTENERIATUL PENTRU DEZVOLTARE SOCIO-ECONOMICĂ (Simona BARA)	272
Structurile instituționale	273

Scurt istoric	273
Starea structurilor instituționale din mediul rural românesc	274
Schimbarea instituțională și reforma ramurii	277
Bibliografie	278
INSTITUȚIILE COMUNITARE	
(Lucian IONESCU, Carmen IONESCU)	280
Parlamentul European	281
Consiliul Miniștrilor Uniunii Europene	281
Consiliul European	282
Comisia Europeană	282
Curtea Europeană de Justiție	283
Curtea de Conturi	284
Comitetul Economico-Social și Comitetul Regional	284
Institutul Monetar European și Banca Centrală Europeană	285
Serviciile veterinare guvernamentale	286
Serviciile de sol	288
Serviciile de protecția plantelor	289
Serviciile de reproducție și selecție a animalelor	290
Bibliografie	291
PARTENERIATELE – UN DEMERS PENTRU DEZVOLTAREA RURALĂ (Minodora MOLDOVAN)	
Parteneriatele – instrumente utilizate în politica de dezvoltare rurală	292
Perspective oferite sectorului public	294
Perspective oferite sectorului privat	294
Caracteristicile economico-sociale ale zonei rurale și perspectivele de dezvoltare ale acesteia	295
Măsuri și acțiuni întreprinse pentru dezvoltarea parteneriatului în spațiul rural românesc	297
Bibliografie	298
INSTITUȚIILE PARTENERIALE ȘI FUNCȚIONAREA LOR. TIPURI ȘI RELAȚII (Ioana ROMAN)	
.....	300

Instituțiile parteneriale și mecanismele lor de funcționare	300
Tipuri de parteneriate instituționale	303
Bibliografie	310
PARTENERIATUL ȘI PROTECȚIA SOCIALĂ ÎN MEDIUL RURAL. EXPERIENȚE EUROPENE (Simona BARA, Ana GEORGESCU, Minodora MOLDOVAN).....	
1. Experiințe europene privind ocuparea forței de muncă	312
2. Experiințe europene privind conceptul de șanse egale de gen	314
Bibliografie	317
PRINCIPII ȘI PRACTICI PARTENERIALE ÎN PROGRAMELE EUROPENE PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII ȘI RURALULUI (Mirela RUSALI).....	
Parteneriate și tipuri de programe parteneriale.....	322
Coerența principiilor parteneriale în programele Uniunii Europene	322
Bibliografie	328
ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA LA RĂSCRUCEA TRANZIȚIEI (Prof.dr. Nicolae BELLI).....	
1. Moștenirea economică – premisă majoră a tranziției.....	329
2. Reformele economice	333
3. Privatizarea: evoluții, stadiu și perspective	336
4. Reformele economice și privatizarea în agricultură	338
Bibliografie	340
INTEGRAREA MOLDO-ROMÂNĂ ÎN CONTEXTUL CRIZEI DE SISTEM A ȚĂRILOR EST EUROPENE (Gheorghe AVRĂMIȚĂ).....	
1. Criza de sistem și efecte	340
2. Necesitatea integrării	344
3. Determinanți ai integrării	344
4. Etape posibile ale integrării	345
Bibliografie	346

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 8/1997 _____ 349

<i>MECANISMUL PIEȚEI. TRANZIȚIA ROMÂNIEI SPRE ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ (UN ALT FEL DE REFORMĂ)</i>	351

INTRODUCERE	355

Capitolul 1 – CONCEPȚIA ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ	356

Capitolul 2 – TRANZIȚIA LA ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ	359

2.1. Derobarea de dictatul F.M.I.	359

2.2. Crearea și lărgirea pieței interne	362

2.3. Limitarea criminalității economice și a economiei subterane	365

2.4. Revizuirea măsurii de liberalizare a prețurilor	370

2.5. Transformarea socioeconomică prin convertirea conceptului de eficiență specific economiei de comandă, la principiile economiei de piață	375

2.6. Tranziția la economia de piață prin asumarea principiului social ...	377

Capitolul 3 – ELEMENTELE DEFINITORII ALE ECONOMIEI MIXTE	379

Capitolul 4 – FUNDAMENTELE TEORETICE ALE CELUI DE – "AL TREILEA DRUM"	387

4.1. Limitele gândirii și practicii în spiritul economiei de piață	389

4.2. Asimilarea principiului social în gândirea economică	392

4.3 Conceptul de planificare macroeconomică în economia socială de piață	400

4.4. Este posibil și necesar un "al treilea drum" pentru țările în curs de dezvoltare?	403

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 9-10/1997 _____ 407

<i>SISTEMUL DE INTEGRARE, PE PRODUS, A CEREALELOR PANIFICABILE. PROIECTAREA SISTEMULUI DE INTEGRARE ȘI DE RESTRUCTURARE PE FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE</i>	409

Capitolul 1 - SISTEMUL DE INTEGRARE PE FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE	413
1.1. Relațiile instituționale	416
1.2. Variabilele de reglare	420
1.3. Cooperativele de servicii	433
Capitolul 2 - RESTRUCTURAREA ȘI PRIVATIZAREA AGENȚILOR ECONOMICI CU CAPITAL MAJORITAR DE STAT DIN FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE	435
2.1. Variante de dezvoltare a producției de grâu în România în perspectiva anilor 1997-2010.....	435
2.2. Organizarea exploatații lor agricole cultivate de cereale	444
2.3. O nouă strategie de marketing.....	447
2.4. Scenarii de dezvoltare și privatizare în sectorul de stocare - morărit – panificație (1997-2010)	449
Capitolul 3 - STUDIU DE CAZ PRIVIND INTEGRAREA AGROINDUSTRIALĂ LA S.C. DÂMBOVIȚA DIN BUCUREȘTI	460
CONCLUZII	469
BIBLIOGRAFIE	474
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 11/1997	479
<i>ASPECTE ECONOMICE ALE RAPORTURILOR STAT - COLECTIVITĂȚI LOCALE ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE.....</i>	<i>481</i>
1. PRELIMINARII	485
2. ABORDĂRI TEORETICE	487
2.1. Studii teritorializate.....	487
2.2. Teoria reglării și structurile teritoriale	489
3. CERCETĂRI APLICATE	491
3.1. Etape și abordări.....	491
3.2. Dimensiunea spațială a economiei	492

3.3. Organizarea teritorială și eficiența economică	493
4. STATUL ȘI MEDIUL ECONOMIC LOCAL	495
4.1. Obiective	495
4.2. Participanți și responsabilități.....	496
4.3. Instrumente	497
5. DESCENTRALIZAREA ȘI INTERVENȚIILE ECONOMICE ALE COLECTIVITĂȚILOR LOCALE	499
5.1. Legalizarea competențelor economice locale	499
5.2. Acțiuni economice ale autorităților teritoriale	500
5.3. Câmpul de acțiune și unele efecte	502
6. ACOPERIREA FINANCIARĂ A COMPETENȚELOR LOCALE	505
6.1. Poziția financiară.....	505
6.2. Resursele locale	506
6.3. Relațiile stat-finanțe locale	508
6.4. Finanțarea locală prin credite.....	509
BIBLIOGRAFIE	510
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 12/1997	513
<i>MODIFICĂRI STRUCTURALE ALE BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA ANULUI 2020</i>	<i>515</i>
INTRODUCERE	519
Capitolul 1 - TENDINȚE PRIVIND MODIFICĂRILE STRUCTU- RALE ALE BALANȚELOR ENERGETICE - LA NIVEL MONDIAL, PE ȚĂRI ȘI GRUPE DE ȚĂRI.....	521
1.1. Tendințe de restructurare a balanței energetice a țărilor membre ale IEA (International Energy, Agency)	521
1.2. Tendințe de restructurare a balanțelor energetice ale țărilor nemembre IEA din Asia, America Latină, Orientul Mijlociu și Africa	531
1.3. Reforma sectorului energetic și influența sa asupra structurii balanței energetice a țărilor cu economie în tranziție	532
1.4. Politici de creștere a eficienței energetice.....	539

BIBLIOGRAFIE	541
Capitolul 2 - EVOLUȚIA STRUCTURII BALANȚEI ȘI A EFICIENȚEI ENERGETICE ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1989-1995	542
2.1. Evoluția cererii și ofertei de energie	542
2.2. Evoluția eficienței energetice în România în perioada 1989-1994	548
Capitolul 3 - PREMISELE CONTURĂRII UNOR VARIANTE DE RESTRUCTURARE A BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI.....	552
3.1. Premise ale conturării unor variante de restructurare a oferta de energie.....	552
3.2. Premisele conturării unor variante de restructurare a cererii de energie.....	559
Capitolul 4 - VARIANTE DE RESTRUCTURARE A BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA ANILOR 2020	570
4.1. Elemente teoretice și metodologice ale modelului de prognosticare a structurii balanței energetice a României în perspectiva anilor 2020	571
4.2. Evoluția balanței energetice a României în perioada 1995-2020...	574
Capitolul 5 - CONCLUZII. POLITICI, DIRECȚII DE ACȚIUNE ȘI MĂSURI PENTRU SUSȚINEREA MODIFICĂRILOR STRUCTURALE ALE BALANȚEI ENERGETICE	595
1. Aspecte generale	595
2. Tendințe și orientări	596
3. Premise ale modificărilor balanței energetice a României	598
4. Premise ale modificărilor structurale în industrie	600
5. Armonizarea modificărilor structurale ale balanței energetice cu cele ale industriei.....	602
6. Direcții de acțiune și măsuri	605
INDEX DE AUTORI	609

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 1-2/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE CERCETĂRI ECONOMICE
ÎN ANUL 1996**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

*Deschidem seria din acest an a
"Studiilor și Cercetărilor Economice" cu sinteza activității
Institutului Național de Cercetări Economice din anul 1996.
Lucrarea are ca sursă de informație Raportul anual al institutului pe
anul care a trecut, raport aprobat de Consiliul Științific
și prezentat Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a
Academiei Române.
Deși păstrează, în general, structura respectivului Raport, în volumul
de față au fost eliminate, din rațiuni strict editoriale, o serie de anexe
(Anexa nr. 5 - Comunicări și intervenții la manifestări științifice
organizate de INCE, Anexa nr. 6 - Deplasări efectuate în străinătate,
Anexă nr. 7 - Situația privind deplasările în străinătate ale cercetătorilor
INCE în perioada ianuarie-septembrie 1996, Anexa nr. 8 - Activitatea
publicistică), anexe care pot fi consultate de cei interesați la secre-
tariatul științific al INCE (VIF).*

CUPRINS

I. ACTIVITATEA DE CERCETARE	7
1. Strategia tranziției la economia de piață	7
2. Strategia aderării României la Uniunea Europeană.....	8
3. Calitatea vieții și politica socială.....	8
4. Integrarea economică a României cu Republica Moldova.....	8
5. Valorificarea operelor unor economiști români.....	9
6. Elaborarea dicționarului economic enciclopedic	9
II. CONTRACTE DE CERCETARE, COLABORĂRI, STUDII OPERATIVE, ASISTENTĂ DE SPECIALITATE.....	11
III. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE.....	12
IV. RELAȚII INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL CERCETĂRII ECONOMICE.....	13
V. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ ȘI EDITORIALĂ.....	15
VI. ACTIVITATEA DE DOCTORAT ȘI PERFECTIONARE PROFESIONALĂ.....	16
VII. ACTIVITATEA ÎN CADRUL CONSILIILOR ȘTIINȚIFICE ȘI BIROURILOR EXECUTIVE.....	17
ANEXE	19

Activitatea desfășurată de INCE și institutele sale componente în anul 1996 s-a axat pe următoarele direcții principale:

- a) elaborarea lucrărilor înscrise în programele aprobate de Academia Română;*
- b) elaborarea unor lucrări angajate de institute sau cercetători în afara planului de cercetare;*
- c) valorificarea rezultatelor cercetărilor prin publicare, participarea cu comunicări și referate la manifestări științifice organizate de institute, de alte instituții din țară și străinătate.*

În cele ce urmează se prezintă principalele direcții și rezultate ale activității desfășurate de institut în perioada de raportare, cu referiri la temele de cercetare cuprinse în plan, la activitatea de cercetare din afara planului, valorificarea lucrărilor, pregătirea profesională prin doctorat, la alte aspecte semnificative ale activității institutului.

I. ACTIVITATEA DE CERCETARE

Activitatea de cercetare științifică a INCE și a institutelor componente desfășurată în anul 1996 se încadrează în prevederile prioritare ale cercetării economice pe perioada 1996 - 2000, aprobate de secția de specialitate și incluse în planul Academiei Române. Ea este axată preponderent pe problematica economicosocială a tranziției și în perspectiva aderării și integrării României în Uniunea Europeană. Tematica de cercetare este structurată în 7 programe prioritare care cuprind 42 de proiecte cu 85 de teme. Au fost luate, de asemenea, în studiu alte 18 proiecte specializate care cuprind 25 de teme de cercetare (Anexa nr. 1).

A. Programe prioritare Programele prioritare de cercetare cuprind subiecte de interes teoretic și practic major. Au fost continuate preocupările INCE și ale institutelor componente din anii anteriori referitoare în principal, la problemele economice și sociale noi ale tranziției la economia de piață, în strânsă legătură cu orientările și realizările contemporane ale teoriei și practicii economice pe plan mondial.

1. Strategia tranziției la economia de piață

Este un program care cuprinde 15 proiecte cu 39 de teme. La realizarea lui a participat cea mai mare parte a cercetătorilor din institutele componente. În cercetările subsumate acestui program sunt abordate subiecte, teme sau probleme ale tranziției din diferite unghiuri de vedere.

Problematica abordată de colectivele de cercetare în concordanță cu solicitările transmise de conducerea Academiei Române referitoare la contribuția pe care cercetarea economică trebuie să o aibă la cunoașterea fenomenelor specifice tranziției și la fundamentarea deciziilor majore, de politică economică și socială vizează: starea actuală și evoluțiile viitoare ale economiei românești, abordarea dezvoltării economice din perspectivă financiară, ecologică etc., factori și mecanisme de restructurare a economiei naționale, cu luarea în considerare a cerințelor impuse de aderarea și integrarea europeană, analize și evaluări comparative în spațiul european și alte zone, conjunctura economică internațională, dezvoltarea sectorială - industrială, agrară, a infrastructurii etc., - abordarea proceselor privatizării, competitivității societăților comerciale pe acțiuni etc.

2. Strategia aderării României la Uniunea Europeană

Este un, program prioritar nou în configurația planului de cercetare al institutului, cu toate că și în anii precedenți, îndeosebi în 1995 au fost consemnate serioase preocupări științifice legate de acest subiect. Programul cuprinde 8 proiecte cu 15 teme axate pe abordarea diferitelor aspecte ale reformei în domeniul economic și social din România, cu accent pe cerințele procesului de integrare europeană, din perspectiva formării piețelor, a ajustării structurale și sectoriale, a competitivității, a politicilor monetare și financiare, a implicațiilor economice și sociale ale proceselor de integrare etc.

3. Calitatea vieții și politica socială

Programul cuprinde 3 proiecte cu 12 teme. Studiile urmăresc, în principal, evaluarea calității vieții și a standardului de viață în condițiile tranziției din România; abordarea prospectivă a politicilor sociale în contextul reformei și al pregătirii procesului de aderare și, respectiv, integrare europeană.

4. Integrarea economică a României cu Republica Moldova

Programul cuprinde 8 proiecte cu 10 teme care și-au propus realizarea unor analize și evaluări privind diferite aspecte ale dezvoltării celor două țări, în scopul identificării unor posibilități de armonizare a politicilor din diferite domenii de activitate și al evidențierii unor elemente de fundamentare a unei strategii de integrare în structurile europene. O parte a rezultatelor cercetării la această temă au făcut obiectul simpozionului științific: - "Integrarea Republicii Moldova și a României în structurile economice" Europene", Chișinău 25 - 26 septembrie 1996.

La temele cuprinse în cele patru programe enunțate mai sus a fost antrenat practic întregul, personal de cercetare al institutelor, activitatea la fiecare temă fiind desfășurată în conformitate cu orientările și graficele aprobate de

consiliile științifice ale institutelor. Cercetările au urmărit, în principal, transformările din economia națională în procesul tranziției, aspectele noi referitoare la reforma economică și socială în perioada parcursă și în următorii ani, în cadrul pregătirii pentru aderare și integrare europeană.

5. Valorificarea operelor unor economiști români

Au continuat cercetările pentru valorificarea operelor lui Nicholas Georgescu-Roegen și Gheorghe Zane.

Ca o finalizare a preocupărilor în acest domeniu, menționăm apariția volumului I al Operei complete Nicholas Georgescu-Roegen, *Omul și Opera*. Volumul II se află în faza de BT. A apărut, de asemenea, Volumul V: *Legea entropiei și procesul economic* și s-au tradus unele materiale care vor fi cuprinse în cel de al treilea volum. Referitor la opera lui Gheorghe Zăne s-a început documentarea pentru ediția critică Ion Ghica - scrieri economice.

Modelarea economiei naționale. Activitatea la acest program a continuat pe linia finalizării macromodelului elaborat în cursul anului 1995, realizându-se mai multe variante ale acestuia pentru anii 1992, 1993, 1994, 1995, ceea ce a permis alegerea finală a sistemului de ecuații. În cursul anului 1996 macromodelul a fost utilizat pentru analiză și previziune până în anul 2000. Principalele rezultate ale cercetărilor efectuate la această temă de acad. Emilian Dobrescu sunt cuprinse în lucrarea: *Macromodels of the Romanian Transition Economy*, apărută la Editura Expert.

6. Elaborarea dicționarului economic enciclopedic

Programul a continuat cu elaborarea unor noi termeni mașter în domeniul financiar și în domeniul agrar. În acest an au fost făcute investigații documentare suplimentare. Pentru termenii în domeniul financiar s-au efectuat documentarea și unele redactări parțiale, iar pentru termenii de economie agrară s-a lucrat la alcătuirea unui prim caiet cu termenii elaborați în perioada anterioară, precum și la elaborarea unor termeni noi.

B. Programe de cercetare specializate

Pe lângă problematica de cercetare reflectată în programele prioritare, fiecare institut și-a înscris în programele de cercetare și alte aspecte economice și sociale de interes pentru cercetarea economică fundamentală confruntată cu o problematică inedită. În această categorie sunt cuprinse în cercetare 20 de programe cu 26 teme, acoperind o arie tematică de larg interes: abordarea unor aspecte speciale ale teoriei economice; a relațiilor economice internaționale; estimarea unor indicatori ai dezvoltării economice pe perioade istorice lungi; aspecte conjuncturale ale politicilor comerciale, monetare, fiscale; probleme ale evoluțiilor demografice, dezvoltării umane etc. Și în cazul acestei categorii de programe au fost parcurse toate fazele prevăzute în fișele de cercetare:

documentare, deplasări pe teren, procurarea de date, prelucrarea informației și redactări ale studiilor cu termene de predare.

Activitatea de cercetare din anul 1996 în cazul proiectelor (temelor) cuprinse în programul de cercetare s-a desfășurat pe baza orientărilor rezultate în urma discuțiilor din consiliile științifice ale INCE și ale institutelor componente și în cadrul dezbaterilor din colectivele de cercetare. Pentru toate lucrările înscrise în plan s-a efectuat individualizarea subiectelor studiate și au fost parcurse toate fazele cercetării: documentare, culegerea și prelucrarea datelor statistice, a altor informații necesare realizării temelor; cercetări de teren și anchete. Temele cu termene de predare în cursul anului 1996 s-au concretizat într-un număr de 159 studii (Anexa nr. 2) reprezentând lucrări, studii finale sau module (faze intermediare) ale lucrărilor a căror cercetare continuă. O mare parte a acestor studii au fost avizate de consiliile științifice, iar rezultatele lor au fost valorificate, fiind făcute publice prin lucrări publicate în volume sau în reviste de specialitate, susținere de comunicări la manifestări științifice etc.

Strâns legat de programele de cercetare, în unele institute (IEA, IFPPV) se lucrează la alcătuirea unor bănci de date proprii; de asemenea, se are în vedere organizarea pe baze moderne a fondului de carte din biblioteci. CIDE a asigurat instrumentarul necesar cercetărilor de teren efectuate de ICCV și IEA.

II. CONTRACTE DE CERCETARE, COLABORĂRI, STUDII OPERATIVE, ASISTENȚĂ DE SPECIALITATE

În cursul anului 1996 s-a acordat o atenție deosebită extinderii activității de cercetare pe baze contractuale și elaborării unor lucrări de cercetare pentru instituții și organisme din țară și din străinătate, pentru societăți comerciale, precum și elaborării unor lucrări menite să fructifice experiența de cercetare acumulată în diferite domenii. În afara programelor /proiectelor de cercetare înscrise în plan, în anul 1996 au fost elaborate peste 50 de lucrări sau studii (Anexa nr. 3).

În cadrul acestei categorii de lucrări se înscriu, în primul rând, cele realizate pe bază de granturi ale Academiei Române și Ministerului Cercetării și Tehnologiei. În al doilea rând, se remarcă proiectele comune finanțate prin programele PHARE, ACE-PHARE, de către organisme internaționale: BANCA MONDIALA, OIM.PNUD, UNESCO, UNICEF. La aceste-lucrări participă un număr important de cadre valoroase de cercetare din toate institutele. Este de subliniat rolul crescând al acestei forme de colaborare cu parteneri din alte țări, în special europene în (re)cunoașterea potențialului de cercetare economică românească. În al treilea rând, se remarcă antrenarea, în mai mare măsură, a cercetătorilor din institute la lucrări elaborate pe baza contractelor cu alți beneficiari din țară cum sunt: Banca Națională a României, FPS, Ministerul Industriilor, Ministerul Agriculturii etc., precum și pentru realizarea unor studii pilot de fezabilitate privind privatizarea și restructurarea unor societăți comerciale din industrie, agricultură etc., în al patrulea rând, cercetătorii din institute au acordat asistență de specialitate unor instituții sau agenți economici. Astfel IEM, prin sistemul propriu de publicații (6 buletine de informare economică curentă și 3 colecții de studii) a facilitat accesul agenților economici la fluxul de informații, în special privind piața internațională; de asemenea, cercetători din IFPPV au furnizat BNR, Ministerului Finanțelor, unor publicații de specialitate materiale documentare și cu caracter informativ privind evoluția unor indicatori economico-financiar la nivel macroeconomic. Numeroși cercetători au desfășurat în 1996 activitate didactică, iar în institute a fost acordată asistență de specialitate studenților.

Studiile elaborate de colectivele de cercetare conțin numeroase contribuții, pe multiple planuri. Între cele mai valoroase și reprezentative lucrări recomandate de conducerea institutelor componente ale INCE menționăm: Blocaje economice în economia de tranziție - forme de manifestare, cauze, efecte, mecanisme și soluții (IEN); Perspectivile integrării depline a țărilor est - europene în Uniunea Europeană (IEM); Politica energetică a României privind modificările structurale ale balanței energetice în scopul creșterii eficienței energetice a economiei naționale (IEI); Agricultura României. Tendințe pe termen mediu și lung (IEA); Analize și proiecții macroeconomice (IPE); Teoria financiară a tranziției la economia de piață în vederea integrării europene (IFPPV); Tineretul deceniului unu (ICCV); Demografie. Excepta et selecta (CCD).

III. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

În anul 1996, cercetătorii din institute au avut o bogată și prestigioasă contribuție la manifestările și întâlnirile cu caracter științific organizate în străinătate, în țară sau la dezbaterile, în cadrul colectivelor institutelor, a unor subiecte de interes major pentru teoria și practica economică.

Astfel, în străinătate cercetătorii din institut au participat la 43 de manifestări științifice, cu peste 60 de comunicări sau alte contribuții cu caracter științific (Anexa nr. 4). Cele mai multe dintre aceste manifestări au fost organizate în cadrul programelor PHARE-ACE și, respectiv, al unor proiecte realizate în comun cu Banca Mondială. O mențiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu participarea unor cercetători din INCE la simpozionul științific: "Integrarea Republicii Moldova și a României în structurile economice europene", 25-26 septembrie 1996, Chișinău, la care INCE a fost coorganizator.

Cercetătorii au prezentat peste 200 de comunicări, rapoarte, intervenții la aproximativ 80 de manifestări științifice organizate în țară de Academia Română, AGER, SOREC, universități, fundații etc. (Anexa nr. 5). Pentru unele din aceste manifestări, INCE sau institutele din componența sa au fost organizatori sau coorganizatori.

Între cele mai semnificative, prin contribuțiile științifice și aportul organizatoric ale INCE și ale institutelor sale amintim manifestările cu următoarele teme: Tranziția și problemele ei fundamentale (21 februarie); Industria românească în spațiul economic european (4 martie); 90 de ani de la nașterea economistului N. Georgescu Roegen (6 mai); Managementul programelor sociale și calitatea vieții (6-7 iunie); Autonomia economico-financiară a unităților de cercetare ale Academiei. Române (3 octombrie). Un eveniment științific deosebit l-a constituit cel de al VII-lea Colocviu internațional al Asociației Internaționale a Demografilor de Limbă Franceză - Sinaia (3-6 septembrie), la succesul căruia un aport remarcabil l-a avut acad. Vladimir Trebici, Directorul Centrului de Cercetări Demografice. La nivelul colectivelor institutelor au avut loc, de asemenea, numeroase dezbateri (peste 100) cu contribuții științifice relevante ale cercetătorilor pentru subiectele puse în discuție.

Participarea cercetătorilor la manifestări științifice în străinătate și în țară are o mare importanță pentru cercetarea economică românească, pentru valorificarea și difuzarea rapidă a rezultatelor activității de cercetare, ca și pentru extinderea posibilităților de cooperare științifică în țară și peste hotare, de documentare și informare reciprocă. (Anexa nr. 6).

IV. RELAȚII INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL CERCETĂRII ECONOMICE

În această perioadă au fost analizate și aprobate de către secția de specialitate a Academiei Române, unele din propunerile privind programele individuale de schimburi inter academice. S-au definitivat planurile pentru stagiile aprobate în cadrul programului de relații externe al Academiei Române. Din păcate, din lipsă de resurse financiare, cea mai mare parte din schimburile inter academice programate în 1996 nu s-a realizat. Cele mai multe dintre deplasările efectuate de cercetătorii institutelor au fost prilejuite de participarea la seminarii, la proiecte sau burse de cercetare finanțate prin programul ACE-PHARE sau ca urmare a unor invitații personale în cadrul unor colaborări bilaterale între institutele din cadrul INCE și din străinătate.

Volumul total al deplasărilor în străinătate în scopuri științifice a fost de 1969 zile-om (Anexa nr. 7). Ponderea cea mai mare (67%) în numărul total de zile-om deplasare o dețin stagiile de burse de cercetare și documentare. Participarea la manifestări științifice a însumat 268 zile-om deplasare (14%). Importanța acestei forme derivă din faptul că ea contribuie la «ridicarea calității și competitivității cercetării economice, la difuzarea și recunoașterea în străinătate a rezultatelor cercetărilor. Țările în care s-a realizat cel mai mare număr de zile-om deplasare sunt în ordine: Franța, SUA, Marea Britanie, Grecia, Ungaria, Italia.

În anul 1996 pe linia colaborării științifice externe, conducerea INCE a demarat și a făcut o serie de demersuri necesare în legătură cu măsurile pregătitoare pentru derularea unui contract încheiat, de altfel, la finele anului trecut, între INCE și CEE prin programul PHARE. În acest sens, au avut loc o serie de discuții cu responsabili din partea Delegației Comisiei și a Departamentului de specialitate al Guvernului României pentru pregătirea documentelor și a demarării contractului propriu-zis. În acest scop s-au realizat prin CIDE, traduceri, documentare, procesări de texte, corespondență etc. Unele neînțelegeri de natură organizatorică au condus la întârzierea demarării contractului și la necesitatea solicitării unei decalări a termenelor de realizare a acestui contract. Din păcate, institutul n-a primit încă un răspuns din partea Comisiei Europene.

Directorul General al INCE, prof. dr. Constantin Ionete, în calitate de coordonator național al programului ACE-PHARE a desfășurat o bogată activitate privind informarea potențialilor beneficiari români ai acestui program, realizarea unor proiecte și difuzarea rezultatelor științifice obținute. La întâlnirea din 17 septembrie 1996 de la sediul INCE între reprezentantul Comisiei Europene de la Bruxelles, C. Sloan și beneficiarii români ai programului au fost clarificate o serie de probleme legate de acest program, fiind apreciate rezultatele obținute până în prezent de beneficiarii români.

O expresie a preocupărilor pentru extinderea și întărirea relațiilor externe este finalizarea de către CIDE a formalităților de conferire a personalității juridice, Centrului de Studii și Documentare România-Luxemburg (CSDRL) la 19 mai 1996. CSDRL, ca asociație științifică și culturală, are în conducerea sa personalități marcante ale vieții economice, științifice și culturale din România și Luxemburg. Cu ocazia zilei naționale a Luxemburgului a avut loc o manifestare științifică cu care ocazie a fost lansat numărul 3 al Caietelor CSDRL, "Les relations Roumano-Luxembourgeoises 1992-1996".

V. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ ȘI EDITORIALĂ

În anul 1996; la nivelul institutelor, colectivelor de cercetare, al cercetătorilor înșiși s-a manifestat o preocupare deosebită pentru valorificarea rezultatelor cercetărilor efectuate și difuzarea acestora. (Axexa nr. 8).

Semnalăm, în primul rând, numărul mare de lucrări sau studii publicate în volume editoriale. Cu contribuția exclusivă a cercetătorilor din institute sau în colaborare au apărut 47 de volume din care 7 în străinătate. Acest rezultat pe linia valorificării este remarcabil. El atestă interesul pentru difuzarea rezultatelor obținute, pentru abordarea unor subiecte legate de procesele și fenomenele economice și sociale care însoțesc tranziția.

Un rol important în procesul valorificării și difuzării rezultatelor cercetării îl are CIDE, care a asigurat editarea unor lucrări și studii elaborate de cercetători și s-a preocupat de difuzarea "acestora. Amintim, în primul rând, apariția primului volum" al seriei Opere Complete - Nicholas Georgescu - Roegen - Omul și Opera; Volumul V, Legea entropiei și procesul economic și se află în faza de traducere și pregătire pentru controlul științific Volumul III (cartea 1 și 2) și volumul IV Analytical Economics. Semnalăm, de asemenea, apariția unor lucrări importante între care menționăm:

"L'histoire de l'économie roumaine de l'origine jusqu'à la deuxième guerre mondiale", coordonată de acad. N. N. Constantinescu; Macromodels of the Romanian Transition Economy, elaborată de acad. Emilian Dobrescu. Din publicațiile binecunoscute ale CIDE, prin care se valorifică mare parte din studiile elaborate de INCE și institutele sale, amintim apariția în seria "Probleme economice", a 47 numere; în "seria "Studii și cercetări economice", a 12 numere. S-au realizat și difuzat, de asemenea, 12 numere din publicația destinată schimburilor cu străinătatea - Romanian Economic Research Observer; 3 apariții din Analele INCE și Caietele de demografie (publicație nouă, realizată împreună cu GCD).

Remarcăm, de asemenea, continuarea preocupărilor la nivelul unor institute pentru realizarea publicațiilor proprii, astfel: două numere din Revista Română de Economie (IEN), trei numere din revista Calitatea Vieții (ICCV), două numere din Buletinul financiar (IFPPV), în care sunt publicate studii elaborate, în principal de cercetătorii din institutele respective. La acestea se adaugă colecțiile proprii de buletine periodice ale IEM în care au apărut 160 de numere în colecția "Piața internațională", 260 buletine zilnice de prețuri; 12 numere din seria: Posibilități de export, 11-numere din seria: Țările lumii în date statistice. Un număr remarcabil de studii și articole (peste 540) au apărut în anul 1996 în revistele și periodicele de specialitate.

VI. ACTIVITATEA DE DOCTORAT ȘI PERFECTIONARE PROFESIONALĂ

În anul 1996, a continuat activitatea de pregătire prin doctorat." În INCE își desfășoară activitatea 21 - de conducători științifici. În diferite stadii de pregătire se află 147 doctoranzi, în faza de susținere a tezei aflându-se 75 de doctoranzi. În acest an și-au susținut teza 8 doctoranzi. De asemenea, au fost elaborate și-susținute un număr mare de referate, în special, ca urmare a expirării în prima parte a anului a termenului final al perioadei legale în care acestea puteau fi susținute. În situație de exmatriculare s-au aflat 9 doctoranzi, din cauza neîncadrării în termenele legale de pregătire, iar 6 s-au retras.

O activitate intensă s-a desfășurat și în legătură cu admiterea de noi candidați la această formă de pregătire. Au fost admiși 31 de candidați. O serie de cercetători tineri din institutele INCE se află la studiu în străinătate, urmând stagii postuniversitare sau doctorale. Un număr mare de cercetători "sunt cadre didactice asociate sau titulari la diverse catedre din învățământul superior economic.

VII. ACTIVITATEA ÎN CADRUL CONSILIILOR ȘTIINȚIFICE ȘI BIROURILOR EXECUTIVE

În anul 1996, conducerea INCE a fost preocupată și a propus dezbateră în birourile executive ale institutelor și în consiliile științifice a unor probleme legate de o mai bună ancorare a activității de cercetare la nevoile de cunoaștere și acțiune - practică în domeniul economic. După analiza activității desfășurate în institut în anul 1995 și aprobarea planului de cercetare pe 1996 de către secția de specialitate a Academiei Române și de Prezidiul acesteia, la începutul acestui an au fost făcute o serie de propuneri și s-au relevat unele posibilități de îmbunătățire a activității, de ridicare a calității lucrărilor și de participare mai activă la circuitul științific internațional. Acestea privesc în special, orientarea cercetării, promovarea competiției, o mai bună Valorificare și difuzare a rezultatelor cercetărilor.

Conducerile și consiliile științifice ale institutelor au avut ca preocupare centrală în această perioadă analiza conținutului științific al lucrărilor elaborate în 1995 și a celor cu termene de predare în 1996, orientarea activității de cercetare, în special în cazul proiectelor, și temelor care au început în 1996, punerea în valoare a rezultatelor obținute anterior, promovarea unor soluții care să permită o mai bună valorificare a potențialului de cercetare existent și elaborarea de lucrări de înalt nivel științific care să răspundă nevoilor reale ale economiei, cerințelor reformei economice și sociale, aspectelor fundamentale care se pun din perspectivă economică, în legătură cu pregătirea integrării în Uniunea Europeană. S-au conturat, de asemenea, preocuparea și disponibilitatea conducerii institutelor și cercetătorilor pentru realizarea de lucrări pe bază de contracte sau granturi ale Academiei Române, aducătoare de venituri extrabugetare. În 1996, cercetători din toate institutele au formulat termeni de referință și au obținut lucrări realizate și finanțate în sistemul de granturi al Academiei Române, al Ministerului Cercetării și Tehnologiei sau contracte cu alți beneficiari.

O preocupare importantă îl constituie evaluarea activității de cercetare a institutelor și necesitatea elaborării unor grile specifice pentru evaluarea institutelor de cercetare economică. În acest scop, conducerile institutelor au făcut propuneri concrete. Pe baza lor și cu aportul membrilor secției de specialitate a Academiei Române, au fost elaborate criteriile de evaluare a institutelor, lucrare înaintată Prezidiului Academiei Române.

Ținând seama de exigențele cercetărilor academice, precum și de problemele economice și sociale reale, de capacitatea de cercetare, în semestrul doi al acestui an a fost elaborat planul de cercetare pentru 1997 și supus dezbaterii și aprobării Consiliului Științific. Conducerea INCE a fost preocupată, de asemenea, de imaginea publică a institutului. În acest context,

Biroul executiv a luat atitudine față de invocarea INCE și a siglei Academiei Române în reclame cu conținut politic.

Tot în anul - 1996, Institutul de Prognoză Economică s-a mutat în noul sediu din Casa Academiei Române. De asemenea, Institutul de Economie Națională a reușit mutarea cărților din biblioteca sa în noua clădire în care urmează să se mute institutul.

ANEXE

**Anexa nr. 1 - Programe de cercetare și proiecte realizate în anul 1996
- tabel sintetic -**

Nr. crt.	Programe și proiecte de cercetare	Unitatea
A	Programe prioritare realizate de colective interdisciplinare	
A1	Strategia tranziției la economia de piață	
A1.0	Coordonarea și sinteza studiilor din cadrul programului	INCE
A1.1	Evoluția economico-socială a României în perioada de tranziție (cuprinde 2 proiecte)	IEN
A1.1/1	Economia României. Prezent și perspective	
A1.1/2	Abordări macroeconomice ale dezvoltării durabile	
A1.2	Factori și mecanisme de restructurare a economiei naționale (cuprinde 2 proiecte)	IEN
A1.2/1	Factori și mecanisme de restructurare a economiei românești în perioada de tranziție la mecanismele concurențiale	
A1.2/2	Sistemul național de inovare în România	
A1.3	Privatizarea. Condiții. Factori. Evoluție. Rezultate (cuprinde 2 proiecte)	IEN
A1.3/1	Strategia privatizării în România	
A1.3/2	Privatizarea și reforma în unele țări est-europene	
A1.4	Evoluția infrastructurii comunicațiilor și dinamica generală a economiei în perioada de tranziție (cuprinde 3 proiecte)	IEI
A1.4/1	Implicații economice ale integrării rețelei naționale în rețelele europene și mondiale de telecomunicații	
A1.4/2	Aportul investiției străine în procesul restructurării și dezvoltării economiilor afectate de tranziție	
A1.4/3	Formarea și utilizarea capitalului fix în industrie în perioada de tranziție	
A1.5	Schimbarea comportamentului societăților comerciale pe acțiuni din industrie, corespunzător cerințelor economiei de piață (cuprinde 1 proiect)	IEN
A1.5/1	Modificări ale comportamentului întreprinderii și ale mediului microeconomic al acesteia în perspectiva aderării la Uniunea Europeană	
A1.6	Resorturi și restricții ale dezvoltării industriale în România în condițiile tranziției (cuprinde 2 proiecte)	IEN
A1.6/1	Politici de creștere a competitivității producției în industria prelucrătoare în perspectiva aderării la Uniunea Europeană	
A1.6/2	Impactul procesului de restructurare a industriei asupra ocupării și structura profesională a forței de muncă	
A1.7	Abordarea financiară a creșterii economice	IEN
A1.7/1	Măsurarea caracterului politicii fiscale și impulsului fiscal	
A1.7/2	Evoluția ratei de schimb în perioada de tranziție și cauzele acesteia. Cazul României	
A1.8	"Modelul agrar" în strategia dezvoltării economico - sociale a	IEA

Nr. crt.	Programe și proiecte de cercetare	Unitatea
	României (cuprinde 5 proiecte)	
A1.8/1	"Modelul agrar" în obiectivul strategic- securitatea alimentară a României	
A1.8/2	Nucleul dur al "modelului agrar", formarea agriculturii durabile și competitive	
A1.8/3	Dezvoltarea activității post recoltă	
A1.8/4	Structurile rurale ale "modelului agrar"	
A1.8/5	Premise și consecințe ale aderării și integrării în Uniunea Europeană	
A1.9	Economia agriculturii, economia agroalimentară, și economia rurală în context național și internațional (cuprinde 4 proiecte)	IEA
A1.9/1	Cadrul macroeconomic și capacitatea formativă de capital a agriculturii	
A1.9/2	Ajustarea structurală a agriculturii și formarea agenților economici	
A1.9/3	Dezvoltarea umană durabilă în mediul rural	
A1.9/4	Instituțiile partenariale ale schimbării în perioada tranziției și capacitatea acestora de gestionare a procesului de formare a compatibilității și competitivității agriculturii României cu agricultura Uniunii Europene	
A1.10	Strategia de dezvoltare a economiei și societății românești pe termen mediu și lung (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
A1.11	Situația și perspectivele pe termen scurt și mediu ale criteriilor de convergență(cuprinde 2 proiecte)	IPE
A1.11/1	Stadiul actual și perspectivele realizării criteriilor economico-sociale impuse de integrarea europeană	
A1.11/2	Sistemul piețelor economice. Stadiul actual și perspective	
A1.11/3	Cooperarea transfrontalieră în contextul integrării europene	
A1.11/4	Model de previziune a costurilor sociale ale reformei: inflație, șomaj	
A1.12	Evaluarea și analiza comparativă a IEM stadiului reformei economice în țările din centrul și estul Europei și CSI și perspectivele procesului de transformare sistemică din România (cuprinde 3 proiecte)	
A1.12/1	Evaluarea și analiza comparativă în anii 1995-1996 și perspectivele procesului de transformare sistemică din țările Europei Centrale și de Est	
A1.12/2	Evaluarea și analiza comparativă în anii 1995-1996 și perspectivele procesului de transformare sistemică din țările spațiului ex-sovietic	
A1.12/3	Analiza procesului de transformare sistemică în China, Vietnam, Mongolia	
A1.13	Fenomenele majore și tendințe pe termen scurt, mediu și lung în economia mondială (cuprinde 6 proiecte)	
A1.13/1	Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii în țările dezvoltate cu economie de piață	
A1.13/2	Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii în țările din	

Nr. crt.	Programe și proiecte de cercetare	Unitatea
	centrul și estul Europei și spațiul ex-sovietic	
A1.13/3	Tendențe și perspective în evoluția conjuncturii în țările în curs de dezvoltare	
A1.13/4	Tendențe și perspective în evoluția conjuncturii pe piețele internaționale pentru produse siderurgice, metale neferoase și metale prețioase	
A1.13/5	Tendențe și perspective în evoluția conjuncturii internaționale pentru produsele industriei petroliere, intermediari petrochimici, materiale plastice de mare tonaj	
A1.13/6	Tendențe și perspective în evoluția conjuncturii pe piețele internaționale pentru produse agro-alimentare și materii prime agricole nealimentare	
A1.14	Factori determinanți ai avantajului comparativ al României în comerțul internațional și reintegrarea eficientă și dinamică a țării noastre în fluxurile internaționale de schimb cu mărfuri și servicii (cuprinde 2 proiecte)	IEM
A1.14/1	Modelarea blocului comerțului exterior în cadrul economiei României	
A1.14/2	Amplificarea rolului serviciilor în economia mondială contemporană și implicațiile acestui fenomen asupra strategiei integrării României în circuitele economiei mondiale	
A1.15	Politica și dezvoltarea industrială la nivel național și internațional. Schiță pentru o nouă politică industrială și tehnologică a României pe baza analizei comparative (cuprinde 5 proiecte)	IEM
A1.15/1	Tendențe în dezvoltarea industriei chimice pe principalele regiuni și zone producătoare	
A1.15/2	Tendențe în construcția de mașini pe plan mondial și orientări pentru dezvoltarea industriei românești	
A1.15/3	Specializarea internațională a României în schimburile comerciale cu produse din oțel	
A1.15/4	Securitatea aprovizionării industriei metalurgice românești cu materii prime și produse metalurgice - factor determinant pentru dezvoltarea celorlalte ramuri ale economiei naționale, în concordanță cu cerințele tranziției	
A1.15/5	Piața internațională a lucrărilor de proiectare și construcții. Evoluție și perspective. Posibilități de integrare eficientă a României pe piața lucrărilor de construcții, în perspectiva aderării la Uniunea Europeană	
A2	Strategia pregătirii aderării la Uniunea Europeană	INCE
A2.0	Coordonarea și sinteza studiilor din cadrul programului	
A2.1	Aspecte ale reformei economico-sociale din România în contextul asocierii și preaderării la Uniunea Europeană (cuprinde 4 proiecte)	IEN
A2.1/1	Piața muncii în România din perspectiva integrării în Uniunea Europeană	
A2.1/2	Probleme economice ale reformei securității sociale în România. Evaluări din perspectiva integrării europene	

Nr. crt.	Programe și proiecte de cercetare	Unitatea
A2.1/3	Adaptarea legislației românești la cerințele procesului de integrare în Europa	
A2.1/4	Structuri și politici economice în Uniunea Europeană - incidente asupra aderării României	
A2.2	Ajustări structurale în domeniul extractiv, energetic și de prelucrare primară, în perspectiva integrării României în structurile economice ale Uniunii Europene (cuprinde 1 proiect)	IEN
A2.2/1	Politica energetică a României privind modificările structurale ale balanței energetice în scopul creșterii energetice a economiei naționale	
A2.3	Cerințe ale integrării transporturilor în circuitul economic european (cuprinde 1 proiect)	IEN
A2.3/1	Politici economice de adaptare a infrastructurii transporturilor la cerințele aderării României la Uniunea Europeană	
A2.4	Integrarea întreprinderilor mici și mijlocii din România în sistemul economic european(cuprinde 1 proiect)	IEN
A2.4/1	Stimularea construirii și funcționării IMM în perspectiva integrării acestora în economia de piață europeană	
A2.5	Influențele politicii monetare asupra creșterii economice în perioada de pregătire a României pentru integrare în Uniunea Europeană (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
A2.6	Cursul de schimb și balanța de plăți externe în perspectiva integrării României în structurile Uniunii Europene(cuprinde 1 proiect)	IFPPV
A2.7	Teoria financiară a tranziției la economia IFPPV de piață, în condițiile integrării europene(cuprinde 1 proiect)	
A2.8	Caracteristicile și structurile financiare ale deciziei de investiție la nivelul agenților economici în perioada tranziției și integrării în Uniunea Europeană (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
A2.9	Implicații ale aderării României la Uniunea Europeană (cuprinde 5 proiecte)	IEM
A2.9/1	Integrarea economică vest-europeană în perspectiva anului 2000. Implicațiile asocierii țărilor est-europene și a României la C.E.E.(2 secțiuni) 1.Desăvârșirea pieței interne unice și studiul realizării uniunii economice și monetare în Uniunea Europeană 2.Relățiile externe ale Uniunii Europene cu țările terțe	
A2.9/2	Agricultura României și politica comerțului cu produse agroalimentare. Armonizarea cu politica Uniunii Europene	
A2.9/3	Implicații ale formării blocurilor comerciale regionale asupra comerțului internațional cu produse chimice și petroliere	
A2.9/4	Noi dimensiuni ale procesului de integrare și cooperare economică regională	
A2.9/5	Amplificarea corelației dintre conceptele de dezvoltare durabilă și protecția mediului în economia mondială contemporană și implicațiile posibile ale acestui fenomen asupra strategiei integrării României în circuitele economice mondiale	IEN
A2.10	Mutații structurale cerute de integrarea în Uniunea Europeană	

Nr. crt.	Programe și proiecte de cercetare	Unitatea
A2.10/1	Experiențe ale țărilor centrale și est-europene privind strategia de integrare în Uniunea Europeană	
A2.10/2	Avantaje și restricții rezultate din tendințele de integrare și, respectiv, de mondializare a schimburilor economice	
A2.10/3	Orientări pe termen scurt și mediu ale fluxurilor la export date de asocierea și-integrarea în - Uniunea Europeană	
A3	Calitatea vieții și politica socială	
A3.1	Calitatea vieții (cuprinde 6 proiecte)	ICCV
A3.1/1	Sistemul de indicatori și baza de date ale ICCV	
A3.1/2	Diagnoză anuală a calității vieții	
A3.1/3	Schimbarea și integrarea sociala	
A3.1/4	Dinamica relațiilor interne în perioada de tranziție	
A3.1/5	Calitatea vieții de muncă	
A3.1/6	Calitatea activității instituțiilor publice și combaterea corupției	
A3.2	Standardul de viață (cuprinde 2;proiecte)	ICCV
A3.2/1	Standardul de viață și dimensiunile sărăciei în România	
A3.2/2	Schimbările în comportamentul consumatorilor în perioada de tranziție. Modele de consum actuale	
A3.3	Politici sociale (cuprinde 4. proiecte)	ICCV
A3.3/1	Monitorizarea constituirii și evoluției sistemului de asistență socială	
A3.3/2	Politici sociale în domeniul tineretului	
A3.3/3	Protecția-socială a persoanelor Vârstnice în contextul actualului sistem de asigurări sociale	
A3.3/4	Costurile sociale ale integrării României în Uniunea Europeană	
A4	Integrarea economică a României și Republicii Moldova	
A4.1	Analize comparative ale nivelului de dezvoltare economico-socială a României și Republicii Moldova (cuprinde 1 proiect)	IEN
A4.2	Posibilități de armonizare a politicilor energetice ale României și Republicii Moldova cu accelerarea procesului de integrare - în Uniunea Europeană	IEI
A4.3	Direcții ale integrării dintre România și Republica Moldova	IEI
A4.4	Direcții ale integrării în domeniile transporturilor și telecomunicațiilor dintre România - și Republica Moldova	IEI
A4.5	Studiu de fundamentare a strategiei integrării agricole și agroalimentare între România și Republica Moldova (cuprinde 2 proiecte)	IEA
A4.5/1	Caracterizarea potențialului economic al României și Republicii Moldova în domeniul agroalimentar	
A4.5/2	Crearea pieței comune agroalimentare	
A4.6	Colaborare, armonizare, integrare financiară între România și Republica Moldova	IFPPV
A4.7	Caracterizarea generală a evoluțiilor economiilor naționale în perioada 1989-1995 (cuprinde 2 proiecte)	IPE
A4.7/1	Caracterizarea stării actuale a economiilor naționale. Evoluții tendențiale în perioada, 1989-1995	
A4.7/2	Caracterizarea comparativă a organizării constituționale a	

Nr. crt.	Programe și proiecte de cercetare	Unitatea
	celor două state românești; stadiul și mersul reformelor economice	
A4.8	Analiza comparativă a nivelului de trai, în România și Republica Moldova(cuprinde 1 proiect)	ICCV
A5	Valorificarea operelor unor economiști români	
A5.1	Opera lui Nicholas Georgescu- Roegen, vol.IV "Economia analitica"	INCE/ CIDE
A5.2	Gheorghe Zarie: Ediție critică. Ion Ghica - scrieri economice	INCE
A6	Modelarea economiei naționale	INCE
A6.1	Macromodelul economiei naționale(cuprinde 1 proiect)	IFPPV
A6.2	Simularea funcționării modelului macro- economic, cu introducerea restricțiilor integrării în Uniunea Europeană(cuprinde 1 proiect)	IPE
A6.2/1	Simularea unor scenarii ale evoluției economiei românești în perspectiva integrării europene	
A6.3	Sistem complex de programe pe calculator pentru modelarea economică (cuprinde 3 proiecte)	CCAG/ INCE
A6.3/1	Software pentru probleme de optimizare	
A6.3/2	Software pentru econometrie și modelare economică	
A6.3/3	Modelarea proceselor economico-sociale într-o economie deschisă	
A6.4	Dinamica sistemelor economice în condiții de nonlinearitate, discontinuitate și haos(cuprinde 1 proiect)	IEN
A6.4/1	Cicluri: endogene în economie și aplicații	
A7	Elaborarea dicționarului economic enciclopedic	
A7.1	Termeni pentru economia agroalimentară și rurală. (cuprinde 1 proiect)	IEA
A7.2	Termeni în domeniile: finanțe, prețuri, probleme valutare cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B	Programe de cercetare specializate elaborate în colectivele de cercetare ale institutelor	
B1	Teoria politicii economice (cuprinde 1 proiect)	INCE
B1.1	Neoliberalism. Intervenționism. Economie negociată	
B2	Relații economice internaționale	INCE
B2.1	Înzestrarea cu factori, competiția comparativă și integrarea europeană	
B3	Evoluția indicatorilor macroeconomici ai României interbelice (cuprinde 2 proiecte)	IEN
B3.1	Avuția națională a României în perioada 1860-1939, momente istorice importante	
B3.2	Investițiile străine în economia românească interbelică	
B4	Procesul de comunicare intra și inter organizațională în sprijinul tranziției (cuprinde 1 proiect)	IEI
B4.1	Relațiile publice componentă esențială în cucerirea pieței interne și internaționale	
B5	Tendințe în politicile comerciale ale unor țări și grupe de țări. Strategii pentru o politică promoțională și dinamică a	IEM

Nr. crt.	Programe și proiecte de cercetare	Unitatea
	exporturilor României (cuprinde 3 proiecte)	
B5.1	Politica de deschidere spre exterior a țărilor în curs de dezvoltare	
B5.2	Politici comerciale în domeniul produselor textile. Modificări intervenite în politica comercială după Runda Uruguay și sugestii pentru o politică promoțională, și dinamică a exporturilor	
B5.3	Efectele politicilor agricole naționale asupra producției și comerțului mondial cu produse agricole	
B6	Instrumentele intervenționismului bugetar și restructurarea economică în perioadă de tranziție (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B7	Mecanismele concurențiale de piață și modalități de stabilizare a prețurilor(cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B8	Nivelul ratei fiscalității și implicațiile sale în economia de tranziție (temă pentru Guvern) (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B9	Evoluția unor prețuri în condițiile tranziției României spre economia concurențială (temă pentru Guvern); (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B10	Rezultatele folosirii ratei dobânzii în politica monetară în perioada, de tranziție. (temă pentru Guvern); (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B11	Disfuncționalități calitativ structurale în activitatea financiară a agenților economici. (temă pentru Guvern); (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B12	Nevoia schimbării referinței de curs(temă pentru Guvern); (cuprinde 1 proiect)	IFPPV
B13	Dezvoltarea umană (cuprinde 2 proiecte)	ICCV
B13.1	Valori europene fundamentale. Percepția problematicei integrării României în Uniunea Europeană	
B13.2	Efectele crizei psiho sociale asupra calității vieții	
B14	Saltul în perioada de tranziție (cuprinde, 3 proiecte)	ICCV
B14.1	Tipologia așezărilor rurale din România și calitatea vieții	
B14.2	Calitatea ofertei culturale în mediul rural	
B 14.3	Gospodăria țărănească și perspectivele sale	
B 15	Schimbări în evoluția fertilității populației feminine din România: o abordare longitudinală retrospectivă și prospectivă	CCD
B16	Situația demografică a României, în comparație cu alte țări din Europa Centrală și de Est: abordare istorică și geopolitică	CCD
B17	Anton Golopenția, ca demograf, studiu introductiv la "Opere", vol.II	CCD
B18	Populația și fenomenele demografice	CCD
B19	Crearea, gestionarea și valorificarea bazelor de date bibliografice și factice pentru cercetarea economică (cuprinde 1 proiect)	CIDE
B20	Constituirea și utilizarea băncii de date a INCE (cuprinde 1 proiect)	CCAC/ INCE
B20.1	Elaborarea concepției de constituire a băncii de date	

Anexa nr. 2 - Studii elaborate în cadrul programelor /proiectelor de cercetare

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
1.	Economia României. Prezent și perspective. Analize comparative ale nivelului de dezvoltare economico-socială a României și Republicii Moldova	Efecte restructurative ale privatizării în România	dr. Gheorghe Zaman IEN
2.		Comportamentul investițional al întreprinderilor de stat în perioada de tranziție în România	Grigore Vâlceanu IEN
3.		Probleme ale reformei securității sociale în România	Maria Molnar IEN
4.	Abordări macroeconomice ale dezvoltării durabile	Promovarea ecotehnicilor și a ecotehnologiilor performante; impactul acestora asupra producției și a comerțului	dr. Camelia Cămășoiu IEN
5.		Aspecte ale modelării macroeconomice în optica dezvoltării durabile	Simona Popescu IEN
6.		Relația demografie-economie, din perspectiva dezvoltării durabile	Maria Simion IEN
7.	Factori și mecanisme de restructurare a economiei românești în perioada de tranziție la mecanismele concurențiale	Conceptul și necesitatea restructurării economiei naționale	Delia Cojocaru IEN
8.		Stadiul actual al restructurării economiei naționale	Marcela Naneș IEN
9.		Factorii principali ai restructurării: Progresul tehnicoștiințific, resursele umane, managementul și cadrul instituțional de restructurare – Privatizarea, piața internă și externă, resursele materiale și cele financiare	Ion Mihai IEN

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
10.	Sistemul național de inovare în România	Rolul organismelor intermediare în sprijinul transferului de tehnologie	Steliana Sandu IEN
11.		Transformarea sistemelor cercetării-dezvoltării în țările central și est europene	dr. Gheorghe Zaman Steliana Sandu IEN
12.		Componente ale sistemului de inovare în România	dr. Anca Dachin IEN
13.	Strategia privatizării în România	Privatizarea și politicile macroeconomice	dr. Gheorghe Zaman IEN
14.		Relația optim funcțională dintre privatizare și restructurare în economia de tranziție a României	dr. Gheorghe Zaman IEN
15.		Oportunitatea și facilitățile privatizării de masă în România	dr. Gheorghe Zaman IEN
16.		Avantajele privatizării prin metodele de piață	dr. Gheorghe Zaman IEN
17.		Statul și privatizarea	dr. Gheorghe Zaman IEN
18.	Privatizarea și reforma în unele țări est-europene	Privatizarea în Bulgaria în perspectiva aderării la Uniunea Europeană	Reghina Crețoiu IEN
19.		Privatizarea în Cehia în perspectiva aderării la Uniunea Europeană	Ovidiu Harbădă IEN
20.	Piața muncii în România și perspectivele integrării în Uniunea Europeană	Procese, decalaje și tendințe în ocuparea forței de muncă	Diana Roșu IEN
21.		Șomajul. Dimensiuni, caracteristici, tendințe	dr. Florin Pavelescu IEN
22.		Costul forței de muncă	Valentina Vasile IEN
23.		Instituțiile pieței muncii	Luminița Chivu IEN
24.		Formarea profesională. Priorități și	dr. Steliana Perț IEN

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		capacitatea instituțională de participare la programele de parteneriat trans-național	
25.	Reforma securității "sociale în România. Evaluări din perspectiva integrării în Uniunea Europeană	Înfăptuirea pieței unice și dezvoltarea sistemelor de securitate socială"	dr. Maria Poenaru IEN
26.		Reforma sistemului de pensii în România	dr. Constantin Grigorescu IEN
27.		Sisteme de protecție a șomerilor în "țările Uniunii Europene	Constanța Petcu IEN
28.		Sisteme de prestații familiale în țările Uniunii Europene	Livia Chisăgiu IEN
29.		Probleme actuale ale reformelor sistemelor de ocrotire a sănătății în Uniunea Europeană	dr. Marcela Irimie IEN
30.		Probleme teoretico - metodologice privind protecția socială contra accidentelor de muncă și bolilor profesionale în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană	Vergiliu Iordache IEN
31.		Programe de asistență socială în țările UE și exigențele asigurării unor standarde minime de protecție socială	Maria Molnar IEN
32.	Structuri și politici economice în Uniunea Europeană	Aspecte economice ale raporturilor stat-colectivități locale în țările Uniunii Europene	dr. Sorica Sava IEN
33.		Forme de întreprinderi asociative în țările comunitare	Mariana Malinschi IEN
34.		Politici monetare în Uniunea Europeană,	Cristian Popa IEN

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		provocări și constrângeri pentru accesarea țărilor în tranziție	
35.		Politica agricolă comunitară în perspectiva extinderii Uniunii Europene	dr. Emilian Dobrescu IEN
36.		Politici ale transferului de tehnologii în țările Uniunii Europene	
37.	Avuția națională a -României	Avuția națională a României la momentele 1860-1863 și 1880-1883	dr. Victor Axenciuc Eugen Ghiorgă Cornel Sârbu IEN
38.	Investițiile străine în economia românească interbelică	Evaluări cantitative ale mișcării investițiilor de portofoliu și de împrumut, străine în perioada interbelică	dr. Gheorghe Dobre, Adrian Platon, Bogdan Vernescu IEN
39.	Evaluarea și analiza comparativă a stadiului reformei economice în țările din centrul și estul Europei și GSI și perspectivele procesului de transformare sistemică din România	Aspecte ale reformei sistemului bancar în unele țări est-europene	Evdochia Craiu, Romulus Palade IEM
40.		Reformele economice în țările baltice. Politici comerciale în sprijinul tranziției la economia de piață	Daniela Liuşnea IEM
41.		Vietnam. Procesul de transformare sistemică și investițiile străine	Daniela Liuşnea IEM
42.	Fenomene majore și tendințe pe termen scurt, mediu și lung în economia mondială	Conjunctura economică în țările est-europene în 1995 și perspective	Ana Bal Bujor Anton Mihai Bratu Evdochia Craiu Mihaela Dumitrana Alina Dumitrescu IEM
43.		Conjunctura economică în spațiul ex-sovietic, Cuba, Vietnam și China în 1995 și perspective	Daniela Liuşnea Mihaela Dumitrana Floreta Stoian IEM

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
44.		Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii pe piețele internaționale pentru produse siderurgice: metale neferoase și metale prețioase	Octavian Rădulescu Mariana Preda Cristina Bumbac Ștefan Nicolae Anca Dragomirescu Doina Stere Dana Ghițac Carmen Rădulescu IEM
45.		Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii internaționale pentru produse chimice și petroliere	Cornel Ciobanu Mariana Papatulică Laurențiu Bălțatu Petre Prisecaru IEM
46.		Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii pe piețele internaționale pentru produse agro-alimentare și materii prime agricole nealimentare	Anemarie Pop Monica Bălțatu Lucia Iordache Magdalena Cristescu Mina Stoian IEM
47.		Conjunctura economică în țările est-europene în 1996 și perspective	Sector: Țări est-europene IEM
48.		Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii pe piețele internaționale de mărfuri (produse agroalimentare, materii prime agricole și neagricole, produse siderurgice, produse chimice și petroliere)	Sectoarele: Materii prime Petrol-Chimie Bunuri de consum IEM
49.		Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii în țările dezvoltate cu economie de piață	Sector: Țări dezvoltate IEM
50.		Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii în țările în curs de dezvoltare	Sector: Țări în curs de dezvoltare IEM

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
51.	Factori determinanți ai avantajului comparativ al României în comerțul internațional și reintegrarea eficientă și dinamică a țării noastre în fluxurile internaționale de schimb cu mărfuri și servicii	Teorii ale producției internaționale	Anda Mazilu IEM
52.		Serviciile: sfidare și șansă pentru integrarea României în economia mondială	Agnes Ghibuțiu IEM
53.		Investițiile străine directe și procesul de internaționalizare a serviciilor	Agnes Ghibuțiu (coordonator) Elena Popescu IEM
54.	Politica și dezvoltarea industrială la nivel național și internațional. Schiță pentru o nouă politică industrială și tehnologică a României; pe baza analizei comparative	Industria aeronautică mondială. Restructurarea și adaptarea la condițiile concurențiale ale pieței	Ecaterina Stănculescu Maria Cartăș : (coordonator) Alexandrina Palade IEM
55.		Tendențe în construcția de mașini pe plan. mondial (sinteze)	Maria Cartăș Ion Enache Ecaterina Stănculescu IEM
56.		Tendențe și perspective pe piața internațională a metalelor neferoase. Aspecte privind protecția mediului în Uniunea Europeană	Octavian Rădulescu, Cristina Bumbac, Mariana Preda, Ștefan Nicolae, Carmen Rădulescu, Anca Dragomirescu, Doina Stere IEM
57.		Tendențe în dezvoltarea industriei chimice pe principalele regiuni și zone producătoare (partea a II-a)	Colectiv: Petrol-Chimie IEM
58.		Specializarea internațională a României în schimburile comerciale cu produse din oțel	Mariana Preda, Doina Stere, Octavian Rădulescu, Cristina Bumbac, Anca Dragomirescu, IEM
59.		Aprovizionarea din import a industriei românești cu materii prime metalurgice	Octavian Rădulescu, Ștefan Nicolae, Carmen Rădulescu, IEM

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		(cupru și alumină)	
60.		Tendențe în construcția de mașini pe plan mondial și orientări pentru dezvoltarea industriei românești - industria constructoare de echipamente energetice. Restructurare și adaptare la condițiile pieței internaționale	Ion Enache IEM
61.	Implicații ale aderării României la Uniunea Europeană	Implicațiile formării blocurilor comerciale regionale asupra comerțului internațional cu produse chimice și petroliere	Petre Prisecaru Mariana Papatulică Marusia Grădinaru Victor Galuzinchi Victoria Diaconescu IEM
62.		Efectele creării APEC și NAFTA asupra comerțului cu produse chimice și petroliere	Colectiv: Petrol-Chimie IEM
63.		Agricultura României și politica comerțului cu produse agroalimentare. Armonizare cu politica Uniunii Europene	Virginia Câmpeanu IEM
64.		Implicațiile acordului de asociere România - Uniunea Europeană și ale Rundei Uruguay asupra exporturilor românești de produse agroalimentare	Sector: Țări dezvoltate IEM
65.		Noi dimensiuni ale procesului de integrare și cooperare economică regională	Marcel Moldoveanu, Andreea Mihalache, IEM
66.	Mutații structurale cerute de integrarea în Uniunea Europeană	Perspectivile integrării depline a țărilor est-europene în Uniunea Europeană	Ana Bal IEM
67.		Avantaje și restricții rezultate din tendințele	Ștefan Trifănescu, Anca Maria

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		de integrare și, respectiv, de mondializare a schimburilor economice	Hristea, Marcel Moldoveanu, IEM
68.	Tendențe în politicile comerciale ale unor țări și grupe de țări Strategii pentru o politică promoțională și dinamică a exporturilor României	Politici privind piața zahărului în țările est-europene:	Ioan Mihail-Stoian IEM-
69:		Comercializarea cărnii de vită pe piața internațională	Magda Cristescu IEM
70.		Politici pe piața produselor lactate	Monica Bălțatu IEM
71.		Politici de producție, și comercializare a vinului în unele țări. producătoare și exportatoare	Cornelia Păunescu IEM
72.		Politici pe piața cerealelor	Lucia Iordache IEM
73.	Abordarea financiară a creșterii economice	Evoluția ratei de schimb în perioada de tranziție și cauzele acesteia Cazul României	Anca Petrovici IEI"
74.		Caracterul politicii fiscale. Măsurarea impulsului fiscal	Lucian Croitoru IEI
75.	Resorturi și restricții ale dezvoltării industriale în-România în condițiile tranziției	Impactul procesului de restructurare a industriei asupra ocupării și structurii profesionale a forței de muncă	Aura Șutaru IEI
76.		Politici de creștere a competitivității producției în industria prelucrătoare din România în perspectiva aderării la Uniunea Europeană	Nicoleta Hornianschi, Rodica Miroiu, Gheorghe Manea, Sabin Muscalu, Victor Platon, Daniel Fistung, Nicoleta Odae, Theodor Popescu, Radu Popescu, Daniela Antonescu IEI

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
77.	Mecanismul creșterii economice în contextul tranziției la economia de piață	Aportul investiției străine în procesul restructurării și dezvoltării economiilor aflate în tranziție. Cazul României	Elena Moise IEI
78.		Formarea și utilizarea capitalului fix în industrie, în perioada transformării sistemului economico-social	Gica Grosu IEI
79.	Integrarea întreprinderilor mici și mijlocii din România în sistemul economic european	Stimularea constituirii și funcționării IMM în perspectiva integrării acestora în economia de piață europeană	Daniel Mărguș, Mariana Vania, Lucica Crăciun, Mihaela Cimpoeașu IEI
80.	Ajustări structurale în domeniul energetic extractiv și de prelucrare primară în perspectiva integrării României în structurile economice ale Uniunii Europene	Politica energetică a României privind modificările structurale ale balanței energetice -în scopul creșterii eficienței energetice a economiei naționale	prof. univ. dr. Corneliu Russu conf. univ. dr. Viorica Răducanu, Marius Bulearcă, Marina Bădileanu, Cristian Sima, Cornelia Neagu, Angelica Filip IEI
81.	Integrarea economică a României cu Republica Moldova	Posibilități de armonizarea politicilor energetice ale României și Republicii Moldova pentru accelerarea procesului de integrare în Uniunea Europeană	prof. univ. dr. Corneliu Russu conf. univ. dr. Viorica Răducanu, dr. Lucian Croitoru, Marius -Bulearcă, Marina Bădileanu, Cristian Sima, Cornelia Neagu IEI
82.		Direcții ale integrării industriale dintre România și Republica Moldova	dr. Viorica Răducanu IEI
83.		Direcții ale integrării în domeniile transporturilor și telecomunicațiilor dintre România și Republica Moldova	Mihai Stoica IEI

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
84.	Cerințe ale integrării transporturilor în circuitul economic european	Politici economice de adaptare a infrastructurii transporturilor la cerințele aderării României la Uniunea Europeană	Mihai Stoica IEI
85.	Schimbarea comportamentului societăților comerciale pe acțiuni din industrie, corespunzător cerințelor economiei de piață	Modificări ale comportamentului întreprinderii și ale mediului microeconomic al acesteia în perspectiva aderării la Uniunea Europeană	Vasile Dan, Ruxanda Isaic Maniu, Daniela Mitran, Emil Stan IEI
86.	Procesul de comunicare intra și inter organizațională în sprijinul tranziției	Modelarea proceselor de creștere economică în condițiile tranziției la economia de piață	Dona Tătaru IEI
87.	Modelul agrar în strategia dezvoltării economico sociale a României	Agricultura României tendințe pe termen mediu și lung	Dumitru Dumitru, Lucian Ionescu, (MAA) Marin Popescu, Filon Toderoiu IEA
88.	Formarea fermei familiale polivalente și pluri active	Studiu privind posibilitatea introducerii unui sistem de contabilitate de gestiune (managerială) în agricultură	Camelia Toma Anda Popescu (PAU) IEA
89.		Promovarea unei agriculturi durabile	Maria Tomescu IEA
90.		Redefinirea rolului irigațiilor în economia agriculturii românești	Gabriela Petrea IEA
91.		Cercetarea gestiunii gospodărești țărănești în România interbelică	Lucian Luca IEA
92.		Formarea managerială și promovarea culturii manageriale în agricultură	Elena Sima IEA
93.	Parteneriatul pentru dezvoltarea agriculturii și a spațiului, rural	Criterii de identificare și delimitare a zonelor rurale cu.	dr. Simona Bara, Minodora Moldovan, Mirela

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		disfuncționalități din domeniul agricol	Rusali, Ioana Roman IEA
94.		Parteneriatele un demers, pentru dezvoltarea rurală	Minodora Moldovan IEA
95.		Instituțiile parteneriale și funcționarea lor	Ioana Roman IEA
96.		Principii și practici parteneriale în programele europene pentru agricultură și rural	Mirela Rusali IEA
97.	Studiu de fundamentarea strategiei integrării agro alimentare dintre România și Republica Moldova	Reforma agrară din "Republica Moldova conținut, orientări	Grigore Botoi IEA
98.		Complexul Agroindustrial (CAI). al R. Moldova în fața imperativelor de restructurare solicitate de reforma economică	Grigore Botoi IEA
99.		Relațiile economice externe ale Republicii - Moldova dileme, proiecții și perspective de colaborare cu România	Grigore Botoi. IEA
100.		Mecanismele generale ale integrării: libera circulație a ; mărfurilor, a resurselor de muncă și a capitalului	Gheorghe Avramiță IEA
101.		Economia Republicii Moldova la răscrucea tranziției: dileme și strategii	prof. dr. Nicolae Belli IEA
102.		Resursele de teren agricole ale Republicii Moldova și potențialul lor de producție	prof. dr. Nicolae Belli IEA

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
103.	Restructurarea și privatizarea societăților comerciale agricole cu capital majoritar de stat	Alternative și performanțe ale societăților comerciale agricole în perspectiva restructurării și privatizării	Eugen Burcea, dr. Dinu Gavriescu Aurelia Sârbu IEA
104.	Dezvoltarea rurală integrală	Resursele locale rurale potențial al dezvoltării integrale	Aurelia Sârbu IEA
105.		Comportamente comunitare: ipoteze și observații macrosociale	Violeta Florian IEA
106.		Pluriactivitatea suport sau obstacol în dezvoltarea rurală integrală?	Marioara Rusu IEA
107.		Comportamentul socioeconomic al gospodăriilor de pensionari din mediul rural	Liviu Mateescu IEA
108.		Opțiuni, valori, percepții ale satului românesc în tranziție Studiu de caz	Tincuța Iozu IEA
109.	Piața principalelor produse agricole și politicile comerciale	Funcțiile cererii de produse agroalimentare pe tipuri și categorii de menaje	Cecilia Alexandri IEA
110.		Intervenția reglatoare pe piețele produselor evaluare și implicații	Camelia Șerbănescu IEA
111.		Piața zahărului și politici comerciale adecvate	Mihaela Costea IEA
112.		Piața cerealelor structuri și mecanisme economice de reglare	Angela Popescu IEA
113.		Cererea și oferta de tomate și cartofi factori determinativi de influență	Daniela Giurcă IEA
114.		Piața laptelui structuri și mecanisme	Mariana Grodea IEA

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		economice de reglare	
115.		Stimulatorii și stabilizatorii cărnii de porc	Iuliana Presură IEA
116.		Piața strugurilor declinul actual și argumente de revigorare	Gabriela Secară IEA
117.		Factorii reglatori ai pieței uleiului	Anca Pârvu IEA
118		Stadiul actual și perspectivele realizării criteriilor economicosociale impuse de integrarea europeană	Marin Comșa, Mădălina Dogaru, Ionel Florescu, Angela Gâburici, Carmen Păuna, dr. Cornelia Scutaru, dr. Lucian Liviu Albu, Alin Gilbert Sumedrea, Adrian Ghiță, Mihai Regep, Maria Cămara IPE
119.		Analiza evoluției și stării principalilor indicatori macroeconomici în cazul României	
120.		Starea și evoluția realizării criteriilor de convergență	
121.		Cicluri endogene în economie și aplicații	
122.		Model de previziune a costurilor sociale ale reformei	
123		Sistemul piețelor economice; stadiul actual și perspective	dr. Victor Stoica Marioara Iordan Vladimir Calmuschi Irina Angelescu Carmen Smătrea IPE
124.		Schimbări ale comportamentului monetar în perioada 1990-1995	
125.		Formarea și dezvoltarea pieței	

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		bunurilor. Stadiu și evoluție	
126.		Comportamentul economic în istoria gândirii economice din sec. XV -XVIII	
127.		Comportamentul economic în istoria gândirii economice din sec. XIX -XX	
128.		Reacții ale producției la creșterea consumului în procesul formării și dezvoltării pieței bunurilor	
129.	Cooperarea transfrontalieră în contextul integrării europene		Gabriela Frent, Ileana Dumitrescu, Adriana Agapie, Mădălina Câșlaru, Ruxandra Udriou, Valentin Râmboacă, IPE
130	Simularea unor scenarii de evoluție a economiei în perspectiva integrării europene		Dorin Juia Mariana Scarlat Lucreția Alexandru Alin Gilbert Sumedrea Marian Rădulescu Cristina Brânzei Karoline Stan Adrian Ghiță IPE
131.		Criterii de convergență, probleme metodologice	
132.		Analiza evoluției și stării principalilor indicatori macroeconomici în cazul României	
133.		Analize privind evoluția și starea principalilor indicatori macroeconomici pentru țările din Uniunea Europeană	
134.		Includerea în modelele macroeco-	

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
		nomice a criteriilor de convergență cerute de perspectiva integrării europene	
135.		Starea realizării criteriilor de convergență	
136.		Scenarii alternative privind evoluția economiei românești în perspectiva anilor 2000-2010	
137.		Proiecții ale principalilor indicatori macroeconomici pentru țările din Uniunea Europeană	
138.		Evaluări privind realizarea criteriilor de convergență în vederea integrării în Uniunea Europeană	
139.	Implicații economice ale integrării naționale în rețelele europene și mondiale de telecomunicații		Radu Șerbulescu IPE
140.	Modelarea proceselor de creștere economică în condițiile tranziției la economia de piață		Radu Șerbulescu IPE
141.	Instrumentele intervenționismului bugetar și relansarea economică	Cerințe ale intervenționismului sau neutralității fiscal bugetare în perioada de tranziție	Cristina Cioponea (coordonator) Mădălina Mușă Elena Popescu Dana Robescu Gabriela Beilerian IFPPV
142.	Mecanisme concurențiale de piață și modalități de stabilizare a prețurilor	Problematica prețurilor în contextul integrării României în Uniunea Europeană	Oprea Vasiloiu (coordonator) Mihaela Nicolescu IFPPV
143.	Cursul de schimb și balanța de plăți în perspectiva integrării României în structurile europene	Implicarea relației curs de schimb balanța de plăți externe în procesul tranziției	dr. Liviu Andrei (coordonator) Vera Morariu Manuela Vatici Olga Pieptea IFPPV

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
144.	Influențele politicii monetare asupra creșterii economice în perioada de pregătire a României pentru integrarea în Uniunea Europeană	Politica monetară componentă importantă a politicii economice	Gheorghe Sandu (coordonator) Elena David, Ionica Ciubotaru Maria Bumbac IFPPV
145.	Caracteristicile și structurile financiare ale deciziei de investiții la nivelul agenților economici în perioada tranziției și integrării în Uniunea Europeană	Mecanismul investițional în perioada de tranziție: decizii, finanțare, eficiență și risc	Stere Popescu (coord.), Florica Oprișan, Elena Stoenescu, Adriana Sârbea, Constantin Gheorghiu, Ruxandra Moraru, Cosmin Crișan IFPPV
146.	Teoria financiară a tranziției la economia de piață		dr. Gheorghe Manolescu (coordonator) Camelia Buhaschi IFPPV
147.	Politici sociale în domeniul tineretului		dr. Ioan Mărginean (coordonator Colectiv) ICCV Centrul de Studii și Cercetări pentru Tineret
148.	Reforma securității sociale din România o urgență		dr. Mariana Stanciu ICCV
149.	Rolul mentalităților în cadrul proceselor economice și sociale în perioada de tranziție		Doru Marcel ICCV
150.	Metode statistice pentru procesarea datelor		Narcisa Țambrea ICCV
151.	Evenimente din viața femeilor		Elena Beca ICCV
152.	Instituția culturală factor de influențare a calității vieții		Camelia Costin ICCV
153.	Evaluarea programelor sociale. Capacități și rezultate - studii de caz în domeniul sănătății și șomajului		Ion Boboc ICCV
154.	Evaluarea calității serviciilor sociale și a activității instituțiilor publice		Andrei Novac ICCV
155.	Sistemul instituțional și garantarea libertății în societatea românească		Maria Moldovan ICCV
156.	Istoria statisticii și demografiei din România: Anton Galopenția		acad. Vladimir Trebici CCD

Nr. crt.	Titlul proiectului /temei	Titlul studiului	Autori /Institut
157.	Populația României și minoritățile naționale; țigani		acad. Vladimir Trebici
158.	Fertilitatea feminină în România, de la transversal la longitudinal		dr. Vasile Ghețau CCD
159.	Impactul perioadei de tranziție (1990-1996) asupra evoluției mortalității și a potențialului biologic al poporului român - teorii biologice și genetice Estimarea provizorie a potențialului biologic,		dr. Cristiana Glavce CCD
160.	Consecințe: financiare ale îmbătrânirii demografice: abordări factoriale		Cornelia Enăchescu CCD
16	Teorii și modele ale creșterii economice. Variabila popula		Maria Simion CCD
162.	Componente demografice și modele culturale: abordări psihologice, sociale și antropologice		Ionica Berevoescu CCD

Anexa nr. 3 - Studii elaborate în afara programelor/proiectelor de cercetare

Nr. crt.	Tipul lucrării (grant, contract etc.)	Titlul studiului	Autori/Institut
1.	Grant - Academia Română	Teoria politicii economice	dr. Aurel Iancu INCE
2.	Contract HCVQ	Study on the opening Leonardo da Vinci in the Countries of Central and Eastern Europe	dr. Steliana Perț IEN
3.	Contract IEN-CEE Bruxelles	Brief analysis of the demographic and social economic context in which scientific research operates in România	dr. Constantin Ciutacu IEN
4.	Grant PHARE	Technology Transfer from Research to Industry	Steliana Sandu IEN
5.	Solicitare BIT	Introducing Wage Bargaining in a Monopolistic Context in România	dr. Steliana Perț Valentina Vasile IEN

Nr. crt.	Tipul lucrării (grant, contract etc.)	Titlul studiului	Autori/Institut
6.		Blocaje economice - precizări noționale, abordări metodologice	dr. Gheorghe Zaman IEN
7.		Blocaje ale cererii și ofertei	dr. Maria Poenaru Maria Molnar IEN
8		Blocajul financiar-valutar	dr. Constantin Marin (MF)
9		Blocajul financiar-caracteristici structurale pe ramuri și forme de proprietate	dr. Gheorghe Zaman IEN
10.		Blocajul investițional	dr. Gheorghe Zaman Grigore Vâlceanu IEN
11.		Comerțul exterior și transformarea economiei românești - Blocajul comercial	dr. Sorica Sava IEN
12.		Blocaje pe piața muncii	dr. Steliana Perț Valentina Vasile dr. Florin Pavelescu Luminița Chivu Diana Roșu IEN.
13.		Securitatea socială și blocajele economiei de tranziție în România	dr. Maria Poenaru- Maria Molnar dr. Constantin Grigorescu dr. Marcela Irimie IEN
14.		Potențialul de deblocare și redresare financiară prin privatizare	dr. Gheorghe Zaman IEN
15.		Blocajul tehnologic	dr. Ioan Bratu IEN
16.	Contract cu MCT	Concepte noi: Spațiul ambiental. Studiu de caz, România	dr. Camelia I Câmășoiu Simona Popescu IEN
17.	Contract de cercetare cu National Council for Vocational Qualification Londra, în asociere cu RACINE, Paris	România. Educație, formare profesională pentru tineret	dr. Steliana Perț IEN
18.	Contract ACE-PHARE	Technology Diffusion and Technology Transfer in Romania - Intermediary Report	dr. Gheorghe Zaman Steliana Sandu IEN
19.	Grant MCT	Substituirea factorilor de producție și evoluția potențialului economiei românești	dr. Florin Pavelescu IEN

Nr. crt.	Tipul lucrării (grant, contract etc.)	Titlul studiului	Autori/Institut
20.	Grant - Academia Română	Rolul relațiilor economice Româno-Germane în contextul asocierii și oportunității de preaderare a României la Uniunea Europeană. Analiza eficienței sectoriale	dr. Gheorghe Zaman Grigore Vâlceanu IEN
21.	Grant-Academia Română	Venituri salariale și prestații sociale. Elemente pentru o nouă strategie	dr. Steliana Perț I dr. Maria Poenaru Maria Molnar Valentina Vasile IEN
22.	Solicitare ECONEX	Potențialul economic al Municipiului București (lucrare elaborată sub egida ECONEX)	dr. Constantin 1 Ciutacu Valentina Vasile Luminița Chivu Diana Predă IEN
23.	Contract CEE	Brief analysis of the demographic and socio-economic context in which scientific research operated in Romania	dr. Constantin Ciutacu IEN
24.	Contract	Redefinirea potențialului economic național	dr. Maria Popescu IEN
25.	Contract - Ministerul. Industriilor	Lucrări privind piața internațională a metalelor neferoase și protecția mediului în domeniu	Mariana Preda Ștefan Nicolae Carmen Rădulescu Cristina Bumbac coord. Octavian Rădulescu IEM
26.	Contract - Banca Națională a României	Tendințe și perspective ale prețurilor aurului și argintului pe piața internațională	Dana Ghițac coord. Octavian Rădulescu IEM
27.	Contract (în colaborare) - Ministerul Agriculturii; direcțiile agricole județene	Raportul cărnii	Magdalena Cristescu IEM (în colaborare cu IEA-AȘAS și experți de la Departamentul Agriculturii SUA -USDA)
28.		Raportul grâului	Lucia Iordache IEM (în colaborare

Nr. crt.	Tipul lucrării (grant, contract etc.)	Titlul studiului	Autori/Institut
			cu IEA-ASAS și, experți USDA)
29.		Raport privind situația laptelui și a produselor din lapte în 1995 și, perspectiva acestuia în 1996	Monica Bălțatu IEM (în colaborare cu IEA-ASAS și experți de la Departamentul Agriculturii SUA)
30.	Contract - MCT	Un model econometric de determinare a ratei șomajului în România în perioada ian. 1992 - aug. 1995	Cercetători IEM
31.	Contract -Combinatul Siderurgic - Galați-	Tendențe pe piața internațională produselor siderurgice plate, în perioada 1995 -2000	Cercetători IEM
32.	Contract cu MCT	Modelarea economică a aspectelor energetice și de mediu	Cercetători IEM
33.	Grant PHARE-ACE-	Development of a Romanian CGE Model for Economic Policy Analysis	Ana Voicu IEM
34.	Contract cu Biroul ASAL al Băncii Mondiale	Sistemul de producție și distribuție al societăților comerciale și agroalimentare Comerțul cu amănuntul	Cercetători IEM
35.	Contract - MCT	Modelarea economică a aspectelor energetice. și de protecție a mediului - Construcția teoretică a modelului de echilibrul general pentru România - Elemente de teorie economică în tranziție pe domeniul energetic și de protecție a mediului – - Scenarii posibile de politici economice care pot fi testate cu ajutorul modelului de echilibru general al României - Culegerea și construcția bazei de	Cercetători IEM

Nr. crt.	Tipul lucrării (grant, contract etc.)	Titlul studiului	Autori/Institut
		date necesare adaptării modelului la testarea politicilor energetice și ecologice Modelul matematico-economic de echilibru general; scenarii pentru analiza politicilor . economice-	
36.	Contract-ROMGAZ R.A. Mediaș, Centrul de Cercetare și Inginerie Tehnologică pentru Gaz Metan-Mediaș	Studiu privind impactul introducerii unei taxe de cea. 2% din valoare pentru consumul de gaze naturale în vederea creării unui fond special	prof. univ. dr. Corneliu Russu conf. univ. dr. Viorica Răducanu Marius Bulearcă Marina Bădileanu Cristian Sima Cornelia Neagu Angelica Filip Elena Bloțiu Luminița Georgescu Carmen Coja Mirela Marica IEI
59.	Contract	Modelarea ofertei de produse alimentare în România	Angela Găburici IPE
60.	Contract	Modelarea ofertei de produse alimentare în condiții de prețuri și producții stochastice	Angela Găburici IPE
61.	Colaborare cu Banca Mondială-programul ASAL	Oferta de produse alimentare sub influența factorilor aleatori	Angela Găburici IPE
62.	Colaborare cu Universitatea Hohenheim -Stuttgart (Germania) și Institutul CERT (Anglia)	Dezvoltarea pieței financiare și creditarea fermelor mici private în România (continuă în 1997)	Angela Găburici IPE
63.	Lucrare pentru Guvernul României-	Nevoia schimbării referinței de curs	dr. Liviu Andrei IFPPV
64.	Lucrare pentru Guvernul României	Disfuncționalități calitativ-structurale în activitatea economico-financiară a întreprinderilor românești în perioada de tranziție	Stere Popescu Florica Oprișan IFPPV.
65.	Capitol în volumul	"Dezvoltarea umană în România 1996",	prof. dr. Ioan Mărginean dr.

Nr. crt.	Tipul lucrării (grant, contract etc.)	Titlul studiului	Autori/Institut
		coordonat de Comisia Națională pentru Statistică-Calitatea vieții în România, așa cum rezultă din datele I.C.C.V.	Gheorghe Barbu Minerva Ocolișan Iuliana Stroe Carmen Mureanu ICCV
66.	Elaborarea unei bănci de date.	Tranziția în 18 țări foste socialiste	prof. dr. Cătălin Zamfir ICCV
67.	Raport în vederea înaintării la UNICEF Florența	Raportul privind situația copilului în România și evaluarea politicilor de protecție a copiilor-	prof dr. Cătălin Zamfir ICCV
68.	Grant - MCT	Dimensiuni culturale și calitatea relațiilor interetnice	ICCV
69.	Grant - MCT	Studiu privind valorificarea internă a unor zone de importanță deosebită pentru turismul cultural	ICCV
70.	Grant - MCT	Democratizarea: factori explicativi ai comportamentului politic	ICCV
71.	Grant - MCT	România 10%. Evaluarea sistemului de ajutor social și analiza segmentului cel mai sărac	ICCV
72.	Grant - Academia Română	Cercetarea și competența democratică în societatea românească	ICCV
73.	Contract - Centrul de Cercetare a Mediului și de Efectuare a Studiilor de Impact	Evaluarea stării de sănătate a orașului București și a teritoriului său de influență, prin analiza factorilor de mediu	ICCV
74.	Contract - Fundația SOROS	Pentru o Societate Deschisă-Barometrul opiniei publice-	ICCV
75.	Contract	Mortalitatea maternă în România	dr. Vasile Ghețău CCD
76.	Grant- Academia Română	Antropometria în evaluarea stării de sănătate a populației – calitatea biologică a nou-născutului, reper pentru evaluarea stării de sănătate a populației	dr. Cristiana Glavce CCD

Anexa nr. 4 - Participări la manifestări științifice în străinătate

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/ institut
1.	Workshop al proiectului comun PHARE	Comparație privind protecția mediului Bulgaria 26-29 ian. 1996	Centre of environment Bulgaria	Discutarea programului de lucru al proiectului	Maria Simion IEN
2.	Workshop	Leonardo da Vinci Programme Praga 10-13 feb. 1996	E.C. -NCVQ	National study on the opening of Leonardo da Vinci Programme	dr . Steliana Perț IEN
3.	Conferință	Dezvoltarea și problemele energiei în Iugoslavia Raport 11-14 martie 1996	Asociația economiștilor din Iugoslavia	Economia și ecologia; resurse mediul înconjurător	dr. Sorica Sava IEN
4.	Conferință internațională PHARE - ACE	European Context of U.K. Policy Bruxelles - mai 1996	ACE - PHARE Bruxelles	Oportunități de colaborare în domeniul cercetării dezvoltării între România și Anglia	Steliana Sandu IEN
5.	PHARE - ACE Reuniune de lucru	Difuzarea progresului tehnic Budapesta 31 mai- 2 iunie 1996	Institutul de Cercetări pentru Economia Industriei Budapesta	Transformarea sistemului cercetării în România și efectele sale asupra difuzării inovației și transferului de tehnologie	Steliana Sandu IEN
6.	Conferință internațională PHARE - ACE	Technology management Istanbul Turcia 24- 26 iunie 1996	Turcia	Evoluții ale procesului de inovare în România	Steliana Sandu IEN
7.	Conferința internațională	Noile tehnologii și protecția mediului Iugoslavia 18-21 iunie 1996	Iugoslavia	Impactul noilor sisteme de management asupra comerțului și competitivității	dr. Camelia Cămășoiu IEN
8.	Workshop Bruxelles	Dezvoltarea economică regională 20-22 iunie 1996 Bruxelles	ACE PHARE Bruxelles	Participări la dezbateri	dr. Gheorghe Zaman IEN
9.	Seminar internațional	Investițiile în activitățile implementate în cooperare 21-22 nov. 1996	UNEP-ROE Geneva	Participare la dezbateri	dr. Camelia Cămășoiu IEN

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/ institut
10.	Workshop EPI	Probleme ale politicii industriale în tranziție Londra 3-4 dec. 1996	IRLI și CEPR	Intervenție	Cristian Popa IEN
11.	Simpozion științific	Bank Restructuring in Bulgaria, România, Slovacia, Slovenia 9-10 dec. 1996 Viena	OECD Viena (WIIW)	Intervenție	Cristian Popa IEN
12.	Workshop	Research Group Indicators Berlin 2-5 dec. 1996		Participare la dezbateri	Steliana Sandu IEN
13.	Seminar internațional	Transferul de tehnologie 12-14 oct. 1996 Bielefeld Germania		Participare la dezbateri	Steliana Sandu IEN
14.	Workshop	Transformation of the Research Systems of Central and East European Countries Praga 6-8 dec. 1996		Results of the network activity for the Romanian R & D system's transformation	dr. Anca Dachin IEN
15.	Simpozion științific	Welfare , States in Transition East and West 15 -16 nov. 1996, Berlin	Frie Universităt Berlin	Sărăcia în rândul copiilor și sistemul de prestații familiale	Maria Molnar IEN
16.	Simpozion internațional	Tranziția economică în țările Europei de est 11-20 oct. 1996 Beijing	Academia Chineză de Științe Sociale Beijing	Corporate guvernanță and the privatisation in România	dr. Gheorghe Zaman IEN
17.				Theoretical and practical problems of wage policy in România during the transition period*	dr. Constantin Ciutacu IEN
18.				Investment behaviour of state enterprises in the transition period to the market mechanism*	Grigore Vâlceanu IEN

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/institut
19.				Reform of Social security in România: Results and Prospects*	dr. Maria Poenaru IEN
20.	Seminar PROGRESS	Economia serviciilor Geneva 28-31 august 1996		The Internationalization of Service Industries in România: Challenges and Opportunities	Agnes Ghibuțiu IEM
21.	Conferință	Integrare regională Muntenegru 17-20 dec. 1996	Ministerul Afacerilor Externe Muntenegru	Spațiul mediteranean formele și contextul noii integrări regionale	Marcel Moldoveanu IEM
22.	Conferință	Conference on Turkey - and Central and Eastern European Countries in Transition: Comparative Study with a View to Future Membership to EU, trim. I, 1996 Ankara	Bilkent University of Ankara, Turcia	Intervenție pe marginea lucrării intitulate: Fiscal Issues, Social Policies in Turkey and Transition Economies of Europe	dr. Lucian Croitoru IEI
23.	Simpozion PHARE-ACE	Firms and Banks in Financial Distress in Central and Eastern European Countries Budapesta martie 1996	Program PHARE-ACE	Romania's Experience with Financial "Isolation" (The Government led Restructuring)	dr. Lucian Croitoru IEI
24.	Congres	Cel de-al 21-lea Congres al Academiei Româno-Americane 18 sept. -3 oct. 1996, Victoria, Canada	Univeristatea Victoria DC	Reducerea poluării mediului în întreprinderile industriale	Radu Popescu IEI
25.				Oportunități și constrângeri în dezvoltarea relațiilor economice dintre	Nicoleta Hornianschi IEI

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/ institut
				România și SUA în domeniul industrial	
26.				Privatizarea și restructurarea în România realizări și perspective	prof.dr. Corneliu Russu IEI
27.				Capitalul străin și reforma sectorului energetic în România	conf. dr. Viorica Răducanu IEI
28.				Integrarea politicilor energetice și a celor de mediu-	Marina Bădileanu IEI
29.	Simpozion	România Today 21-30 iunie 1996 Los Angeles, SUA	Centrul Român de Comerț Exterior și. World Trade Center, Los Angeles SUA	Privatizarea în România	prof. dr Corneliu Russu IEI
30.	Seminar	Lyfe Cycle Assessment Cehia 11-12 nov. 1996	Center for Environmental Analysis Cehia	Current Situation of LCA	Marina Bădileanu IEI
31.	Conferință	Reformele economice în țările în tranziție Chișinău 12-14 iunie 1996	Institutul Internațional de Marketing Chișinău și Comisia Uniunii Europene	Privatizarea în agricultura României Evaluări prezente și perspective	prof. dr. Nicolae Belli IEA
32.	Simpozion "Vlasinski susreti '96"	"-Gospodăria agricolă, renașterea și dezvoltarea satului, 28-30 august, Crna Trava, Serbia-	Institutul pentru Sociologia Dezvoltării Rurale Belgrad, Asociația Iugoslavă pentru Sociologia Rurală și Agricolă	Strategii investiționale și modernizarea gospodăriilor țărănești-	Mihaela Biolan IEA
33.				Opțiuni și valori ale satului românesc în tranziție	Tincuța Iozu
34.	Al 13-lea Congres Internațional de Știință	Cooperativele în Centrul și Estul Europei autoajutorarea și	Institutul de Știință Cooperăției de pe lângă	Decolectivizarea și renașterea cooperației în agricultura	Filon Toderoiu IEA

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/institut
	Cooperației	schimbarea structurală, 3-6 septembrie Berlin-	Universitatea Humboldt Berlin	României	
35.	Al VIII-lea Congres al Asociației Europene a Economiștilor Agrari-	Redefinirea rolurilor agriculturii europene, 3-7 septembrie 1996 Edinburg, Scoția	Asociația Europeană a Economiștilor Agrari (EAAE)		Dumitru Dumitru IEA
36.				Populația rurală în tranziție schimbare și continuitate	Violeta Florian IEA
37.				Strategii microeconomice - un studiu de caz	Liviu Mateescu IEA
38.				Dilema modelului agroalimentar românesc post tranziție-	dr. Dinu Gavrilescu IEA
39.				Puterea de cumpărare și structura consumului alimentar în România în perioada de tranziție	Cecilia Alexandri. IEA
40.	Congres	Agricultura europeană 27-30 oct. 1996 Praga, Cehia	Conferința Agricultorilor Europeni	Sectorul cooperatist din România în perioada tranziției la economia de piață	dr. Simona Bara IEA
41.	Seminar internațional	Procesul de privatizare - forme juridice și structurale agrare în țările din centrul și estul Europei 26-27, oct. 1996 Halle/Saale Germania	Institutul pentru Dezvoltare Agrară în Centrul și Estul Europei (IAMO)-	Decolectivizarea și implicațiile sale economice în agricultura României-	Filon Toderoiu IEA
42.	Colocvii	Contabilitate Națională Franța, Paris, 24-26 ian. 1996	Association de Comptabilite Naționale-	Quantitative Models for Estimating Total Wasting Time Fund	dr. Lucian-Liviu Albu IPE
43.	Sesiune	Modelarea macro și microeconomică Anglia 7-8 iunie, 1996	Centre for European Economic Studies, Anglia	Modelarea macroeconomică și microeconomică aplicată pentru	dr. Lucian-Liviu Albu IPE

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/ institut
				economiile în tranziție din Europa și fosta Uniune Sovietică	
44.	Conferință	Tehnici inteligente EUFIT '96 2-5 septembrie 1996 Aachen-Germania		Parameter estimation in Time Series Prediction using Genetic Algorithms-	Adriana Agapie IPE
45.	Ședință de lucru	Încheiere program de cooperare ICCV 7-14 martie, 1996, Universitatea Sihad, Olanda-	Universitatea Sihad Olanda	Activitatea ICCV - interese majore	prof. dr. Cătălin Zamfir ICCV
46.	Ședință de lucru	Încheierea unui program de cooperare ICCV- Income Studies Institute Luxemburg, 15 martie, 1996-	Income Studies Institute Luxemburg-	Studiarea fenomenului sărăciei în România	prof. dr. Cătălin Zamfir ICCV
47.	Ședință de lucru	Program de Cooperare ICCV Grupul Consultativ al Consiliului Europei Strasbourg, 18-19 martie, 1996	Grupul Consultativ al Consiliului Europei-	Excluziunea socială în România	prof. dr. Cătălin Zamfir ICCV
48.	Ședință de lucru	Program de cooperare ICCV- Grupul Consultativ al Consiliului Europei Strasbourg 20-21 martie, 1996	Grupul Consultativ al Consiliului Europei	Romi-țigani în România - probleme și soluții	prof. dr. Cătălin Zamfir ICCV
49.	Conferință mondială	Calitatea vieții PRINGE George, Canada 19-25 august 1996		Societăți în tranziție - cazul României	prof. dr. Cătălin Zamfir ICCV
50.				Cercetarea i calității vieții-experiența ICCV	prof. dr. Ioan Mărginean ICCV
51.	Colocviu	Demografia Balcanilor	Asociația Internațională a	Membru în Consiliul Științific	acad. Vladimir

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/ institut
		Salonic-Grecia 23-24 aprilie, 1996	Demografilor de Limbă Franceză		Trebici CCD
52.	Sesiune	Cernăuți 31 mai, 1996	Centrul de Studii Bucovina al AR, Institutul Augsburg, Centrul de studii bucovi- nene -Cernăuți	Relațiile dintre societățile studențești române și germane de la Universitatea din Cernăuți	acad. Vladimir Trebici CCD
53.	Conferință	50 de ani de evoluție demogra- fică în Balcani Salonic-Grecia 26-29 iunie, 1996	Universitatea Macedoniei Centrul național de cercetări sociale Asociația inter- națională a Demografilor de Limbă Franceză	Migrații interne , Și internaționale, repartiția spațială a populației	acad. Vladimir Trebici CCD
54.	Conferință mediterane eană	Populație migrație, dezvoltare 15-17 oct. 1996 Palma del Malorca	Consiliul Europei	Migrația externă în România	dr. Vasile Ghețău CCD
55.	Congres	Al 2-lea Congres de Antropologie Berlin		Variabilitatea somatică a tipurilor constituționale ale tinerelor femei din sudul României	dr. Cris- tiana Glavce CCD
56.	Simpozion- comun moldo- român	Integrarea Repu- blicii Moldova și a României în structurile euro- pene 25-26 sept. 1996 Chișinău	INCE București și INCEF- Chișinău	Guvernarea întreprinderilor și privatizarea	dr. Ghe- orghe Zaman IEN
57.				Comportamentul investițional al întreprinderilor	Grigore Vâlceanu IEN
58.				Probleme ale reformei securității sociale	Maria Molnar IEN
59.				Fortăreața Europei: agricultura Româ- niei ante-portas	Dumitru Dumitru IEA

Nr. crt.	Tipul manifestării științifice	Tema perioada și locul de desfășurare	Organizator	Titlul comunicării	Autori/institut
60.				Integrarea europeană a infrastructurii din Transporturile românești	Lucreția Alexandru IPE
61.				Integrarea agriculturii românești în structurile europene: de la dorință la realitate*	Angela Găburici IPE
62.				O interpretare compozită asupra integrării economice europene	prof. dr. Gheor-ghe Manolescu IFPPV
63.				Importanța ancorei nominale și azonării monetare	dr. Liviu Andrei-IFPPV
64.				Contribuția turismului la integrarea României în circuitul economic european	Dumitru Chiriac Marcel Doru ICCV

* Comunicare transmisă

Anexa nr. 9 - Cercetătorii din INCE și institutele acestuia care dețin titluri științifice conferite de foruri academice străine sau care sunt membri ai unor organisme științifice internaționale

	Gradul științific și funcția în institut	Calitatea în care activează și forul academic sau organismul științific internațional din care face parte	
		Calitatea	Instituția din străinătate
Constantin Ionete	Prof. dr., Membru de Onoare al Academiei Române (INCE)	Coordonator național	ACE - PHARE - Uniunea Europeană, Bruxelles
		Membru	Asociația Internațională a Economistilor de Limbă Franceză
		Membru	AEDEM, Spania
Emilian Dobrescu	Academician CP.I (INCE)	Membru	Asociația Internațională de Contabilitate, Paris - Franța
Vladimir Trebici	Academician CP.I (CCD)	Membru	Uniunea Internațională pentru Studiul Științific al Populației - Belgia
		Membru	Institutul Internațional de Statistică - Olanda
		Membru	Asociația Internațională a Demografilor de Limbă Franceză - Franța
		Membru	Asociația Europeană pentru Studiul Populației - Olanda
		Membru	Observatorul Demografic European - Franța
		Membru de onoare	Societatea de Demografie din Cehia, Praga

	Gradul științific și funcția în institut	Calitatea în care activează și forul academic sau organismul științific internațional din care face parte	
		Calitatea	Instituția din străinătate
Mircea Malița	Academician CP.I (IEM)	Membru de onoare	Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina
		Membru	Consiliul Internațional de Politica Științei
		Membru	Clubul de la Roma
		Membru	World Academy of Arts and Science
		Membru	Académie Internationale de Prospective Social
		Membru	Quantitative Group in IPSA
		Membru	World Future
		Membru	Studies Federation European Center for Research and Documentation in Social Sciences
Mihai Ștefan	CP.I - Director General adj. (INCE)	Membru Corespondent	Societatea Franceză de Economie Politică
		Expert național	Comitetul de Program pentru Economie al ACCT (Francofonia)
		Membru	AEDEM, Spania
		Membru	AIEL, Franța
Aurel Iancu	Doctor în Economie, Membru corespondent al Academiei Române	Consultant economic	ONU - Divizia economico - socială

	Gradul științific și funcția în institut	Calitatea în care activează și forul academic sau organismul științific internațional din care face parte	
		Calitatea	Instituția din străinătate
Ihor Lemnj	Doctor în economie CP.I (INCE)	Membru	Societatea pentru Expuneri Științifice
Gheorghe Zaman	Doctor în economie CP.I - Director (IEN)	Membru	International Center for Economic Growth, SUA
Măria Poenaru	Doctor în economie CP.I (IEN)	Correspondent pentru lucrări de cercetare	International Social Security Association, Geneva
Alin Gilbert Sume-drea	Doctor în economie CP.III (IPE)	Membru	Societatea Internațională de Gestiune și Economie Fuzzy
Dorin Jula	CP.II - Director adj. (IPE)	Membru	Societatea Internațională de Gestiune și Economie Fuzzy
Lucian Ionescu	Doctor în economie CP.II (IFPPV - "Victor Slăvescu")	Membru	Consiliul de Administrație Joint - Viena, Institutul pentru Europa Centrală și de Est
Constantin Ciupagea	CP.III (IEM)	Reprezentant în România	Proiectul LINK - ONU

	Gradul științific și funcția în institut	Calitatea în care activează și forul academic sau organismul științific internațional din care face parte	
		Calitatea	Instituția din străinătate
Valeriu Ioan-Franc	Redactor I Redactor șef Director, CIDE	Membru	AEDEM - Vigo, Spania
		Membru fondator, director din partea română	Centrul de studii și Documentare România-Luxemburg, Luxemburg
		Membru	Fundația internațională Pierre Werner
Aida Sarchizian	Redactor I. Secretar general de redacție CIDE	Secretar științific	Centrul de Studii și Documentare România - Luxemburg, Luxemburg
Dumitru Dumitru	CP. Director (IEA)	Membru	Asociația Internațională a Economistilor Agrari
		Membru	Asociația Europeană a Economistilor Agrari
Dinu Gavrilăscu	CP. I Director adj. (IEA)	Membru	Asociația Europeană a Economistilor Agrari

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 3/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**ZONELE ECONOMICE LIBERE NUCLEE DE
INTEGRARE ECONOMICĂ**

Dr. Sorica SAVA
Dr. Emilian M. DOBRESCU

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	67
Capitolul 1 - CONCEPTUL DE ZONĂ ECONOMICĂ LIBERĂ	68
1.1. Definirea conceptului	68
1.2. Scurt istoric	69
Capitolul 2 - TEORIA ȘI METODOLOGIA ZONELOR ECONOMICE LIBERE	72
2.1. Teorii referitoare la zonele economice libere	72
2.2. Tipologia zonelor economice libere	72
Capitolul 3 - IMPORTANȚA ZONELOR ECONOMICE LIBERE	76
3.1. Caracteristicile zonelor economice libere	76
3.2. Tendințe în structurarea zonelor economice libere	77
Capitolul 4 - DISTRIBUȚIA PE MAPAMOND A ZONELOR ECONOMICE LIBERE	79
4.1. Zonele economice libere din țările dezvoltate	79
4.2. Zonele libere din țările în curs de dezvoltare	81
Capitolul 5 - ZONELE ECONOMICE LIBERE AUTOHTONE	84
5.1. Zonele economice libere din România.....	84
5.2. Zonele economice libere din Republica Moldova	84
Capitolul 6 - ZONELE ECONOMICE LIBERE - NUCLEE DE INTEGRARE ECONOMICĂ	86
6.1. Avantajele și eficiența zonelor economice libere	86
6.2. Dezavantaje ale zonelor economice libere	87
BIBLIOGRAFIE	107

INTRODUCERE

Una din caracteristicile evoluției economiei mondiale în ultimele decenii postbelice o constituie integrarea crescândă a economiilor naționale. Aceasta se manifestă în primul rând prin expansiunea mai rapidă a schimburilor comerciale decât creșterea producției pe plan mondial, în paralel cu intensificarea fluxurilor monetar-valutare internaționale.

Acordurile încheiate în cadrul Runde Uruguay, crearea noii Organizații Mondiale a Comerțului, ca și accentuarea implicării organizațiilor și organismelor financiare internaționale, au prelungit și consolidat cadrul instituțional al dezvoltării relațiilor economice bi sau multilaterale dintre țări.

În același timp, primii ani 90 au confirmat tendința spre constituirea unui număr crescând de zone economice integrate, prin regruparea a tot mai multe țări din Europa, Asia-Pacific, America de Nord, America Latină ș.a.

Tendențele noi din domeniul relațiilor economice internaționale se înscriu într-un context marcat de modificări considerabile ale structurilor și mecanismelor de funcționare a sistemului economic mondial, pe de o parte, prin apariția și evoluția economiilor în tranziție și, pe de altă parte, prin interesul crescând pentru conectarea fluxurilor comercial monetaire la alte acțiuni ale puterilor publice.

Evident că în aceste condiții, unul din obiectivele tranziției la economia de piață a devenit realizarea unei economii deschise, cu o inserție activă pe plan mondial, inserție menită să sprijine transformările economice interne.

În această evoluție complexă și uneori contradictorie, de regionalizare și internaționalizare a economiilor **zonele economice libere (ZEL)** reprezintă o structură aparte pe linia favorizării inserției în economia mondială.

Prin multitudinea operațiunilor economice realizate în regim liber, circumscris la o anumită zonă, ZEL sunt considerate cel mai promițător instrument de parcurgere.

Procesul vast al integrării economiilor contemporane este însoțit de liberalizarea zonală a schimburilor economice, respectiv de libera circulație a bunurilor, capitalurilor și a persoanelor. În consecință integrarea poate influența deschiderea către exterior a fiecărei economii ca și a tuturor (arilor în general).

Interesul și importanța atribuite ZEL se reflectă în faptul că în cadrul celor 6-7 grupări de state integrate economic, regional sau continental, funcționează aproximativ 600 zone economice libere și 108 uniuni vamale și zone de comerț liber.

Proliferarea considerabilă și experiența realizată într-un mare număr de ZEL, îndrituiesc aprecierea că prin efectele lor, ZEL pot să constituie nuclee ale integrării economice și ale inserției eficiente în sistemul relațiilor internaționale.

Pentru România, crearea ZEL ar reprezenta și un suport tehnic, economic-financiar și uman al transformării și dezvoltării economiei naționale în contextul noilor tendințe pe plan mondial.

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DE ZONĂ ECONOMICĂ LIBERĂ

1.1. Definirea conceptului

În teoria economică, definirea noțiunii de zonă economică liberă se încadrează în dezbaterile generale asupra eficienței acțiunilor puterilor publice. Astfel, numeroase cercetări asupra mecanismelor instituționale au susținut cu argumente, ce s-au dovedit adecvate realităților economice, necesitatea reducerii intervenției statului prin înlăturarea unor reglementări rigide, diminuarea impozitelor și a taxelor vamale pentru anumite activități.

În consecință, dincolo de unele circumscrieri ce surprind forma concretă de realizare a acestui obiectiv, noțiunea de zonă economică liberă definește separarea localizată geografic a activităților reglementate de cele nereglementate și care beneficiază de anumite facilități, inclusiv de ordin fiscal și vamal.

Concret, prin *zonă economică liberă* se desemnează un "*port liber*", "*depozit liber*", "*aeroport liber*", aflate pe teritoriul unei țări sau în zona de frontieră a două sau mai multe state, în care sunt eliminate o serie de taxe și restricții vamale obișnuite altfel.

Dicționarul de macroeconomie [1] subliniază că *zona liberă* reprezintă un "port, aeroport sau o parte din teritoriul național în care comerțul (în special cu produse industriale) este liberalizat prin desființarea oricăror restricții cantitative sau taxe vamale".

Micul dicționar enciclopedic [12]-definește *zona liberă* drept "parte din teritoriul unui stat, de obicei situată în porturi, care nu este supusă aplicării legilor vamale" în care mărfurile intră și ies fără restricții cantitative.

Dicționarul juridic de comerț exterior [6] definește *zonă de comerț liber* "formă caracteristică de integrare economică ce se concretizează în acordul dintre statele membre de a înlătura diversele bariere tarifare și netarifare din calea tuturor sau numai a unora din produsele care fac obiectul schimburilor comerciale reciproce".

Gheorghe Caraiani înțelege prin *zonă liberă* "un spațiu restrâns de teren închis, păzit sau limitat de frontiere naturale sau artificiale, considerat separat de regimul vamal al țării de care depinde, unde mărfurile pot fi descărcate și înmagazinate fără formalități vamale" [4].

Mihaela Miroh subliniază că *zona liberă* este "un teren bine delimitat, îngrădit și păzit, pe teritoriul căruia mărfurile pot fi descărcate, depozitate, prelucrate și expediate, fără a fi supuse formalităților vamale ale țării de care aparține acesta" [41].

N. Markov propune o altă denumire - *zonă de export la țările în curs de dezvoltare* - "una din formele noi ale diviziunii muncii și ale exportului de capital" [40].

Aceste zone mai sunt denumite și zone de comerț liber, de inițiativă liberă, de prelucrare a produselor de export, zone fără taxe vamale, zone libere industriale. Dar, cu toată această diversitate de denumiri, în principiu, este vorba de unul și același fenomen - formarea de enclave create special, în care agenții economici au anumite scutiri de taxe.

Apreciem că denumirile de mai sus pot fi grupate sub titulatura generică de *zone economice libere* (ZEL) unde mărfurile care intră suferă transformări care le modifică esența, fiind create noi valori, ZEL este diferită de *uniunea vamală* în care mărfurile aflate în tranzit sunt scutite doar de taxele vamale și de *zona de comerț liber* în care mărfurile circulă liber în condiții stabilite prin acorduri interstatuale. Prin urmare ZEL reprezintă cea mai completă formă a regimurilor vamale suspensive, pe teritoriul căreia se pot desfășura activități complexe, atât comerciale cât și de prelucrare stimulate de accesul mărfurilor în sistem liberalizat pe baza unor reglementări precizate prin legi și acte normative. Deci, scopul creării ZEL trebuie să fie acela de a favoriza dezvoltarea și integrarea economică în zonele respective.

Independent de ZEL sau pe același teritoriu sunt constituite uneori așa numitele *paradisuri fiscale* în care statul respectiv nu percepe nici un fel de impozite pentru sumele de bani depozitate aici. După Andre Beauchamp, *paradisul fiscal* (PF) este o "zonă în care impozitul pe venit este foarte mic pentru persoanele fizice" [2]. Roger Brunet socotește *paradisul fiscal* un "teritoriu în care persoanele fizice sau societățile au impresia de a fi mai puțin impozitate decât în alte părți" [3].

În afară ZEL propriu-zise a devenit frecventă și crearea unor zone comerciale libere, numite fie "zone economice speciale" (ca în China), "zone libere deschise" (idem), fie "zone economice internaționale" (cum ar fi cea propusă de Suedia între Marea Nordului și Marea Neagră); unele dintre ele se întind pe regiuni continentale, cum ar fi zonele propuse pentru statele din CSI, statele central-europene, zona panamericană sau asiatică a liberului schimb.

1.2. Scurt istoric

Cartagina, primul port liber la Marea Mediterană, este menționat încă din anul 814 înainte de nașterea lui Hristos. Zone libere comerciale au existat în China, Grecia și Roma antică. Aproape 70 de orașe din nordul Europei, aflate la încrucișarea unor importante drumuri comerciale, se bucurau de statutul de oraș liber pentru comerțul cu mărfuri încă din secolul al XIII-lea, toate fiind cuprinse în așa numita Ligă Hanseatică.

Termenul de paradis fiscal este utilizat doar de câteva decenii, deși încă din Grecia antică pe micile insule din Mediterană, în vecinătatea Atenei, se stocau mărfurile aduse pe mare pentru a evita impozitul perceput asupra lor în cetate. În secolele XVI-XVII, Flandra a fost un paradis fiscal și, ulterior, ins. Jamaica a fost declarată, de asemenea, paradis fiscal. După al doilea război

mondial, numărul și importanța paradisurilor fiscale crește datorită avantajelor pe care acestea le ofereau: secretul operațiunilor bancare, rapiditatea acestora, evitarea dublei impuneri, alte avantaje fiscale.

Primele porturi libere italiene au fost Toscana (1547) și Livorno (1696). Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea cunosc o adevărată proliferare de porturi libere: Gibraltar (1704), Civita Vecchia (1732), Bangkok (1782). Singapore (1819), Hong Kong (1842, după alte surse 1860), Macao (1849), Copenhaga (1894). Cele mai multe zone libere au fost realizate însă în secolul al XX-lea, când sunt încheiate și primele acorduri de comerț liber între state.

Regimul de zonă liberă în porturile românești are o veche tradiție. În țara noastră, domnitorul Moldovei, Mihail Sturdza decretează în anul 1834 orașul Galați - port liber iar domnitorul Munteniei, Alexandru Ghica - Brăila în anul 1836. După opinia prof. Toma Georgescu [30], legalizarea primelor zone libere în porturile menționate a avut ca scop, în primul rând, facilitarea aprovizionării din aceste porturi, și din orașele respective, precum și dezvoltarea comerțului care rămăsese în urmă datorită ocupației turcești până la pacea de la Adrianopol (1829). Pentru cunoașterea avantajelor oferite de zona liberă Brăila, la 19 februarie 1866 s-a adresat o notă Consulatului Greciei, în care se subliniau facilitățile respectivei zone libere oferite comercianților greci care doreau să facă afaceri aici.

Datorită faptului că veniturile vămilor orașelor respective scăzuseră simțitor, în 1874 cele două porturi libere au fost desființate prin legea vamală votată în acel an, iar drept compensare a desființării acestora s-a hotărât înființarea unor antrepozite vamale. Dar, dispozițiile legii din 1874 nu s-au putut aplica imediat, cele două porturi libere continuând să funcționeze cu acest statut până în anul 1883.

Importanța economică a zonelor libere Brăila și Galați s-a redus treptat, ca urmare a presiunilor continue exercitate de Germania și Austro-Ungaria, care obținuseră prin convenții speciale liberalizarea exportului mărfurilor lor pe întreg teritoriul românesc, în dauna mărfurilor provenite din Anglia și aliații acesteia, între care și Turcia.

Între anii 1870-1931 a funcționat în regim de zonă liberă portul Sulina, ceea ce a permis tranzitarea unor cantități sporite de mărfuri pe Dunăre, din Europa Centrală către țări din Orientul Apropiat și Mijlociu. În 1910 s-a votat de către Senat un proiect de lege pentru încurajarea industriei naționale, care prevedea și înființarea de teritorii libere în porturile Brăila, Galați și Constanța, pentru a înlesni condiționarea mărfurilor aduse din exterior spre a fi apoi reexportate și, în parte, introduse în țară, precum și pentru a transforma materii prime care să fie apoi reexportate. În proiectul de lege se prevedea și crearea de fabrici în teritoriile libere, aceste fabrici fiind considerate a fi în afara teritoriului național (proiectul de lege nu s-a mai supus votului în Camera Deputaților, așa că nu i s-a dat curs):

În 1929. a fost votată de ambele camere, ale Parlamentului, Legea pentru zone libere [Anexa 3, pct. A și B] ale cărei 29 de articole pot fi considerate actuale .chiar și azi când este valabilă și se aplică în acest sens Legea nr. 84/1992 [Anexa 3, pct. C], pentru care Agenția zonelor libere din cadrul Ministerului Transporturilor a elaborat o Metodologie privind întocmirea documentației pentru aprobarea regimului de zonă liberă [Anexa 3, pct. D].

Un regulament de exploatare a zonelor libere fusese elaborat încă din 1931 de oficialitățile românești, după modelul celui existent pentru zonele libere italiene Triest și Genova; acest regulament făcea referiri la următoarele avantaje ale ZEL: reexportarea mărfurilor străine fără restricții vamale; condiționarea mărfurilor prin schimbarea ambalajului, formei, calității, culorii etc.; scutirea de taxe vamale a produselor fabricate aici din materiile prime și semifabricatele aduse din străinătate; depozitarea fără limită de timp a unor mărfuri în antrepozitele respective. În prezent, se aplică Metodologia pentru concesionarea de terenuri și construcții din zonele libere [Anexa 3, pct. E.]

CAPITOLUL 2 - TEORIA ȘI METODOLOGIA ZONELOR ECONOMICE LIBERE

2.1. Teorii referitoare la zonele economice libere

Prin caracteristicile lor, ZEL contribuie la producerea de bunuri și servicii, la "crearea", dar și la "devierea" de comerț, la liberalizarea schimburilor de mărfuri și servicii deosebindu-se net de zonele de comerț liber în care sunt eliminate treptat obstacolele tarifare și netarifare existente în relațiile comerciale dintre țările respective.

ZEL influențează alocarea resurselor și rezultatele activității economice în regiunea în care se află. Teoria comerțului internațional demonstrează că eliminarea barierelor vamale din cadrul ZEL conduce la creșterea schimburilor și specializarea în producție, care au drept consecință prosperitatea colectivităților respective. Această situație este ilustrată prin modelul Heckscher-Ohlin. Profesorul canadian Herbert G. Grubel apreciază că, din păcate, crearea ZEL atrage după sine efecte care conduc la modificarea modelului amintit.

Reducerea barierelor vamale conduce de regulă la investiții în zona liberă dar și la costuri de producție suplimentare datorită distanțelor față de piețele de aprovizionare și desfacere. Crearea ZEL este în general un factor de prosperitate și de redresare economică regională, prin efectele dinamice și pozitive pe care le antrenează pe plan economic și social.

Unii analiști au observat că ZEL tind să atragă activități industriale ce necesită utilizarea intensivă a resurselor umane numai pentru anumite operațiuni (de ex. montarea de piese și subansamble), ceea ce nu contribuie la întărirea legăturilor intersectoriale, element indispensabil oricărei industrializări eficiente; deci ZEL nu constituie decât un element puțin semnificativ pentru politica de industrializare. Pentru țările mici, în curs de dezvoltare, în care piața internă este foarte redusă pentru a alimenta o industrie integrată și diversificată, considerentul major al creării ZEL ar putea fi numărul mai mare de locuri de muncă.

2.2. Tipologia zonelor economice libere

ZEL pot fi clasificate după mărime astfel:

- a) foarte mici, până la 10 ha (ex. Singapore - 4 ha; ins. Man - 8 ha);
- b) mici, până la 100 ha (Baguio, ins. Filipine - 62 ha; Curacao, în Antilele Olandeze - 64 ha; aeroportul Larnaca, ins. Cipru - 80 ha);
- c) mijlocii, între 101 - 300 ha (Panama - 110 ha; Mactan, ins. Filipine - 119 ha; Shannon, port + aeroport, în Irlanda - 120 ha; Monrovia, Liberia, - 200 ha; ins. Bahamas - 220 ha; golful Aquaba, Iordania - 300 ha);

- d) mari, între 301 - 1000 ha;
- e) foarte mari, peste 1000 ha (Bataan, în Filipine -1.300 ha).

O tipologie ad hoc a ZEL poate lua în considerare următoarele criterii:

1. după tipul operațiunilor executate: a) "teritorii libere" ale căror funcții se limitează la operațiunile de păstrare, sortare, împachetare, transbordare, fără o prelucrare suplimentară a mărfurilor, b) zone în care se desfășoară și o activitate productivă, de prelucrare primară sau secundară a mărfurilor depozitate, ceea ce permite așa-numita "atrageră activă" a capitalului străin;
2. după influența (reciprocă) la nivelul economiei naționale respective: a) zonă. Închisă în care activitățile desfășurate nu influențează economia țării aflată în apropiere; b) zonă deschisă sau integrată, care întreține legături economice directe și reciproce cu statul pe teritoriul căruia se află;
3. modul de administrare: a) de către organele locale ale puterii de stat abilitate în acest scop (Cea mai mare parte a ZEL); b) administrate de statul respectiv;
4. particularitățile organizatorice: a) zone libere de taxe vamale; b) zone de comerț liber: c) zone economice libere etc.;
5. după natura și importanța facilităților acordate sau după regimul fiscal:
 - a) zone libere - reprezintă enclave într-un teritoriu vamal național în care mărfurile intră fără formalități vamale; free shop-urile din aeroporturi sunt considerate de asemenea zone libere;
 - b) zone bancare libere - bănci, care în contextul pieței eurodevizelor sunt scutite de obligația rezervei legale minime a depozitelor în valută;
 - c) zone libere de asigurări, caracterizate prin lipsa reglementărilor pentru anumite tipuri de asigurări, de pildă cele pentru riscuri speciale;
6. locul de amplasare, în: a) porturi (fluviale sau maritime); b) aeroporturi; c) alte locuri;
7. dimensiunea suprafeței ocupate în ha (prezentată mai sus);
8. mărimea suprafeței acoperite de stocare, în metri pătrați. Iată câteva exemple: 11.500 mp - Curaçao, în Antilele Olandeze; 14.900 mp - Monrovia, în Liberia; 30.000 mp - portul liber Mina Sulman în Bahrein (45.000 mp suprafață de depozitare sub cerul liber); 84.000 mp - Singapore (121.000 mp sub cerul liber);
9. zona de integrare economică aflată în apropiere:
 - a) zona europeană, care cuprinde șase mari ZEL cunoscute: aeroportul Larnaca din ins. Cipru; Gibraltar; Grecia; ins. Man-Marea Britanie; Shannon, Irlanda și Elveția; procesele economice și politice din ultimii 4-5 ani au generat încercarea de creare a

- unor noi ZEL în zona central-europeană (Polonia, Ungaria, Slovacia) și est-europeană (România, Iugoslavia, Bulgaria);
- b) zona asiatică, ce cuprinde șapte mari ZEL, primele trei aparținând lumii arabe (portul Mina Sulman, în Bahrein; Jebel Aii Free Zone Authority din E.A.U. și golful Aquaba, din Iordania), iar celelalte patru, sud-estului asiatic (Hong Kong, Macao, ins. Filipine și Singapore). Un reviriment îl înregistrează în acești ani China continentală, cu 19 ZEL (5 "zone economice speciale" și 14 orașe de coastă declarate "zone libere deschise"), iar ins. Taiwan posedă o zonă liberă specializată în cercetare-dezvoltare;
- c) zona americană, posedă cinci ZEL (Curacao + aeroportul Prințesa Beatrix din ins. Antilele Olandeze; Bahama Mare din ins. Bahamas; Freeport din ins. Bermude; Panama și Costa Rica);
- d) zona africană - Monrovia, capitala Liberiei.

Factorii generali care permit crearea și menținerea unei ZEL sunt: amplasamentul geografic (așa-numita "situația geografică comodă"), facilitățile de transport și de comunicații; stabilitatea politică și economică; existența unei structuri profesionale și sociale; monedă stabilă; control suplu al schimburilor.

Paradisurile fiscale [Anexa 2] pot fi clasificate în următoarele categorii:

- a) veritabile - zone sau orașe în care nu se percepe nici un impozit asupra veniturilor și surplusurilor realizate (numite și "zero havens"). Exemplu: ins. Bahamas, Bermuda, Bahrein, Cayman, Nauru, Sfântul Vincentiu și Grenadine, Turks și Caicos, Vanuatu și Principatul Monaco. În Uniunea Bahamas, stat insular în Oceanul Atlantic, în sud estul peninsulei Florida (SUA) a fost emis în 1990 - "International Business Companies Act" care a permis expansiunea masivă a sectorului bancar internațional. În ins. Cayman (3 la număr, coraligene, dependente încă de Marea Britanie) din Marea Caraibilor, este asigurat secretul bancar absolut și există o bancă la 39 de locuitori; 43 din principalele SO bănci mondiale au filiale deschise aici. În insulele Turks și Caycos, numai în 1990, au fost înregistrate peste 10 mii de firme străine;
- b) cu impozit mic și foarte mic față de țara de origine. Exemplu:
 - ins: Antilele Olandeze, care au un sistem bancar performant și legi fiscale favorabile companiilor multinaționale;
 - Ins. Man, din arhipelagul britanic, teritoriu autonom, care realizează din activități financiar bancare cea 1/3 din PIB;
 - Hong Kong, care începând cu iulie 1997 va reveni la Republica Populară Chineză ce își va exercita din nou autoritatea asupra teritoriului închiriat în 1898, coroanei britanice pentru 99 de ani. La 14 aprilie 1990, în China, a fost votată legea de bază 'pentru regiunea administrativă specială a Hong Kong-ului care stabilește

gradul său înalt de autonomie și menținerea statutului de port liber și centru financiar bancar internațional (orașul Macao va fi retrocedat către China în aceleași condiții, în anul 1999).

Alte state considerate paradisuri fiscale datorită impozitelor scăzute pe care le practică sunt:

- Elveția - unul din marile centre financiare ale lumii, ocupă primul loc pe glob ca cifră de afaceri pe locuitor. Principala sursă a PIB o constituie-veniturile obținute din păstrarea în depozitele băncilor elvețiene a capitalului străin depus aici;
- Liberia - care acceptă așa-numitul "pavilion de complezență" și are, teoretic, cea mai mare flotă maritimă comercială din lume. În realitate, flota aparține unor companii străine care își înscriu navele sub pavilion liberian contra unor taxe foarte scăzute. Exemplul liberian a fost urmat în 1989 de ins. Marshall (stat în Pacificul central, 181 kmp. cea 50 mii loc);

c) specifice - care oferă diferite avantaje societăților comerciale, bancare și financiare care își stabilesc sediul aici: Exemplu - ins. Anguilla - pentru operațiuni financiare;

- ins. Normande, Cipru și Luxemburg - pentru operațiuni bancare. În ins. Normande sau Anglo-Normande (Jersey, Guernsey, Sereq) activitatea financiar bancară este foarte importantă, insulele fiind un refugiu fiscal datorită impozitelor reduse sau absente pe care le practică asupra veniturilor pe capital;
- Filipine - care posedă, la Bataari cea mai întinsă zonă liberă din 'lume (1300ha) și Singapore, pentru operațiuni de păstrare a mărfurilor, ambele posedând antrepozite pentru stocarea de lungă durată a produselor.

CAPITOLUL 3 - IMPORTANȚA ZONELOR ECONOMICE LIBERE

3.1. Caracteristicile zonelor economice libere

ZEL au următoarele trăsături comune: situarea în apropierea unei căi-de transport, preponderența mărfurilor destinate exportului; diversele operațiuni la care sunt supuse mărfurile (ambalare, cântărire, combinare, depozitare, marcare, sortare, vopsire etc.); concentrarea unor servicii (bancare, comerciale, pregătirea resurselor umane, de transport); desfășurarea activităților în interiorul ZEL sub coordonarea unui organ special (administrația ZEL), pe baza unor acte normative specifice.

Accesul liber al mărfurilor în ZEL - care este un perimetru bine delimitat al unui teritoriu național - permite atragerea de investiții de capital străin, datorită facilităților respective acordate. Organizarea ZEL are la bază legi și diferite alte acte normative ce stabilesc regulile de înființare, conducere, precum și modul de comunicare cu interiorul și exteriorul țării care le realizează. Pe baza acestor acte juridice este permis accesul mărfurilor în regim vamal liberalizat și fără restricții de cantitate, cu condiția ca acestea să nu fie prohibite conform legislației țării respective. Mărfurile sunt introduse în interiorul unei ZEL cu scopul prelucrării lor, din care să rezulte alte mărfuri pentru export sau cu scopul reexportului.

În general, mărfurile intrate într-o ZEL sunt supuse unor activități de transbordare, transformare, fabricare, tratare, calibrare, administrare, cântărire, sortare, depozitare, ambalare, marcare, stocare, etichetare, expediere etc. De obicei, mărfurile pot fi depozitate pe timp nelimitat sau pe timp de 12 luni (produsele alimentare) și 18 luni (produsele nealimentare). Deciziile luate pentru reglementarea activităților în cadrul ZEL se referă de regulă la perioade de timp cuprinse între 50 -100 de ani.

ZEL sunt amplasate pe suprafețe de teren care aparțin statutului respectiv, sau au fost expropriate legal, limitate de frontiere naturale sau artificiale (este obligatoriu a fi împrejmuite), situate în (imediata) vecinătate a unei căi de transport (nod de cale ferată, port fluvial sau maritim, aeroport) și prin care se tranzitează un volum mare de mărfuri. Pe glob, distanță medie a ZEL față de centrul capitalei statului respectiv sau față de aeroportul cel mai apropiat este de 9 - 11 km, iar suprafața medie a ZEL este de cea 200 ha.

Managementul ZEL este asigurat printr-un organ special, care poartă diferite denumiri - Agenție, Autoritate, Administrație, Regie Autonomă - în baza normelor de funcționare emise de țara (țările) organizatoare, care-i stabilesc astfel, atribuțiile și competențele.

Caracteristicile actuale ale ZEL servesc integrării economice în zonă și sunt următoarele:

- a) dezvoltarea cu precădere a activității de depozitare a mărfurilor în defavoarea operațiunilor de prelucrare industrială;
- b) proliferarea ZEL în toate zonele mapamondului, chiar și în cele aparținând unor țări sărace;
- c) diversificarea activităților specifice.

Specificul fiecărei ZEL este reglementat precis în statutul juridic constituit de legile, hotărârile sau altele acte normative emise în legătură cu aceasta. De obicei se precizează activitățile importante ce se desfășoară în ZEL:

- a) activități de restaurare a mărfii: cântărire, sortare, asamblare (combinate), depozitare;
- b) activități-industriale: prelucrare (activă sau pasivă), fabricare, producție, transformare;
- c) activități comerciale (marcare) și comercializare;
- d) activități de cercetare și transfer de tehnologie;
- e) operațiuni de tranzit și reexport.

Se impune precizarea clară a particularităților ZEL: secretul operațiunilor bancare și financiare; societățile (bancare, financiare, maritime, de asigurări, comerciale etc.) care o deservesc; cheltuielile financiare necesare pentru realizarea infrastructurii specifice.

S-a constatat chiar că au supraviețuit și s-au adaptat mai bine cerințelor pieței acele ZEL care, pe baza avantajelor inițial oferite, s-au orientat cu consecvență spre dezvoltarea activităților de prelucrare pentru export.

3.2. Tendințe în structurarea zonelor economice libere

Pe baza unui sondaj efectuat recent de Banca Mondială, într-un număr de zone economice libere ale planetei, rezultă că decizia firmelor de a investi în ZEL este influențată în cea mai mare parte de următorii factori: stabilitatea politică, economică și monetară; infrastructura zonei; resurse umane disponibile și ieftine; stimulente și concesiile acordate de organizatorii zonei. Firmele străine acordă o importanță mai mică următoarelor aspecte: capacitatea de absorbție a țării gazdă; posibilitatea pregătirii resurselor umane în țara gazdă; experiența locală în domeniul tehnologiilor de vârf; asistența acordată de țara gazdă la elaborarea studiilor de fezabilitate; asistența guvernului în alegerea partenerilor din societățile mixte.

La constituirea unei ZEL, țara gazdă face diverse investiții (de regulă în valută), a căror valoare nu poate fi recuperată în timp scurt. Profitul firmelor străine, rezultat în urma investiției de către acestea a propriilor capitaluri este, în cele mai multe cazuri, repatriat și nu reinvestit local. Potrivii estimărilor Dancii Mondiale, practic, încasările din export ale țării gazdă reprezintă în majoritatea ZEL aproximativ 20-40% din valoarea totală a exporturilor acestora. De aici rezultă că o mare parte din valoarea exporturilor ZEL se transferă în afară. Ponderea importurilor în desfășurarea activităților ZEL este variabilă și depinde

de gradul de integrare a ZEL în economia națională respectivă, uneori putând ajunge până la 30% din totalul cheltuielilor inițiale de constituire.

Din partea care rămâne economiei locale, majoritatea de 70% reprezintă valoarea salariilor primite de personalul local și până la 25% taxe plătite de firmele străine pentru teren, clădiri, servicii, taxe care de regulă sunt favorizante pentru investitori. Veniturile provenite din intrări de mărfuri de proveniență locală sunt în general foarte mici.

Ponderea câștigului net al țării gazdă în valoarea exporturilor zonei nu depășește în medie 25%, putând fi adesea și sub această limită. Contribuția veniturilor țării gazdă în exporturile unei ZEL este în medie 1-2% adică extrem de modestă.

Determinarea venitului net în valută rezultat din funcționarea ZEL trebuie să ia în considerare, în afară de cheltuielile în valută pentru constituirea zonei, cheltuielile de promovare și valoarea subvențiilor și stimulentele financiare și fiscale oferite; dacă aceste elemente au valoare mare, ZEL nu va putea genera venit net în valută.

Luarea în considerare a intereselor economice ale țării gazdă este cu atât mai greu de realizat cu cât ZEL evoluează rareori conform planului inițial stabilit. Succesul lor constă nu atât în proiectul inițial cât în flexibilitatea funcționării lor ulterioare și în realizarea unei competitivități ridicate comparativ cu alte zone.

Este posibil de asemenea, ca avantajele reale ale zonei să nu corespundă cu cele prevăzute. Un exemplu ar fi cel legat de ocuparea resurselor umane și reducerea astfel a șomajului care poate să fie nesemnificativă pe ansamblul țării gazdă. Un alt exemplu este marcat de performanța exportului net al zonei și nu de cea a exportului total care depinde de compatibilitatea între necesitățile zonei și posibilitățile țării gazdă de a oferi mărfuri pentru prelucrare.

Riscul și incertitudinea în funcționarea ZEL sunt de regulă mai mari decât în cazul proiectelor convenționale de dezvoltare industrială. Riscul în acest caz își are originea în lipsa posibilităților de control al deciziilor firmelor străine, în interdependența între zonă și mediul extern (în care pot interveni schimbări de natură economică, monetară, politică) ce poate modifica condițiile inițiale. Riscul este sporit și de concurența dintre companiile transnaționale, de ritmul accelerat al progresului tehnic, de fluctuațiile monetare, de schimbările de tendință în comerțul internațional cu mărfuri și servicii ca și în orientarea investițiilor. Din toate aceste puncte de vedere, ZEL este bine să fie considerată, încă din faza de proiect, ca o formă tranzitorie și complementară de dezvoltare și nu ca scop în sine [41].

CAPITOLUL 4 - DISTRIBUȚIA PE MAPAMOND A ZONELOR ECONOMICE LIBERE

Majoritatea actualelor ZEL, mult dimensiuni geografice decât zonele comerciale libere (zonele de comerț liber), sunt amplasate în apropierea unor noduri de comunicație terestră, fluvială, maritimă sau aeriană. Dispunerea, lor pe tipuri de țări - dezvoltate sau în curs de dezvoltare - se prezintă astfel:

4.1. Zonele economice libere din țările dezvoltate

Europa posedă cele mai vechi și caracteristice ZEL.

În Irlanda a fost realizat primul aeroport cu regim vamal complet liberalizat din lume - Shannon, care, prin rețeaua sa de facilități (parcuri pentru mica industrie, afacerile din turismul internațional etc.) - a făcut ca zona respectivă, împreună cu portul liber Shannon, să înregistreze una din cele mai înalte rate anuale ale profitului (29 - 33%) înregistrate în astfel de zone.

La Cardiff, în Scoția, există o altă ZEL eficientă.

Grecia posedă zone libere întinse, prevăzute cu depozite și instalații pentru industria ușoară, la Pireu și Tessalonic.

Zonele libere sunt mai numeroase în Elveția decât în orice altă țară de pe mapamond. Pe teritoriul elvețian relativ mic (41.293 kmp, din care un sfert acoperiți cu ghețari, lacuri și masive muntoase) există 19 ZEL; acestea sunt distribuite astfel: 4 la Basel, 3 la Geneva, câte două la Zurich și St. Margarethen și câte una în orașele: Aarau, Berna, Chiasso, Lausanne, Saint-Gall, Brigue, Buchs și Codenazzo. Alte opt orașe și aeroporturile internaționale din Geneva și Zurich posedă așa-numitele "magazine federale", scutite de taxe vamale.

În martie 1996 primul ministru francez Alain Juppe a propus crearea unei zone libere în insula Corsica. Proiectul a fost aprobat, la 16 octombrie 1996, de Comisia Europeană căreia i se va prezenta un raport anual de aplicare a măsurilor din programul de transformare a insulei în zonă economică liberă. Programul este eșalonat pe o perioadă de cinci ani și valorează 600 milioane dolari SUA care vor fi vărsați de la bugetul comunitar pentru cele trei tipuri de exonerări fiscale ale agenților economici ai insulei (încetarea prelevării taxelor profesionale, impozitelor pe beneficii, taxelor sociale patronale) precum și pentru acordarea de ajutoare financiare întreprinderilor mici și mijlocii aflate în dificultate; întreprinderile în cauză trebuie să aibă o rată a îndatorării cu cel puțin 20% mai mare decât media sectorului lor de activitate și să fi înregistrat pierderi în ultimii doi ani.

Dintre **țările central și est-europene** Polonia a decretat portul Szczecin ca ZEL și se desfășoară o activitate intensă pentru declararea altor zone libere.

În Ungaria, din 1982, statutul de ZEL se acordă întreprinderilor și nu unui anumit teritoriu, cum se obișnuiește de regulă. Budapesta are, de asemenea, o ZEL. Orașele Belgrad și Pancevo din fosta Iugoslavia sunt și ele zone libere.

Din 1989, Bulgaria a decretat ZEL portul Burgas la Marea Neagră, porturile fluviale dunărene Vidin și Ruse, Svilengrad la granița bulgaro-turcă, orașul Plovdiv, al doilea ca mărime a țării, precum și localitățile Dobroțița și Dragoman. Firmele care operează în zonele libere sunt scutite de impozite timp de 5 ani după care profiturile lor sunt impozitate cu 20%. Mărfurile importate în ZEL pentru producție, comerț și alte activități economice sunt scutite de taxe vamale. Mărfurile sau serviciile vândute în afara ZEL către întreprinderi din Bulgaria fac obiectul taxelor vamale obișnuite; profiturile realizate din aceste vânzări se impozitează cu 30% dacă sunt secase din Bulgaria și cu 20% dacă sunt reinvestite în activități economice în ZEL sau în societăți mixte în Bulgaria. Toate tranzacțiile dintre investitori din ZEL și administrația acestora, precum și între aceștia și întreprinderile din Bulgaria se încheie și se plătesc în valute liber convertibile. Plata resurselor umane, pentru folosirea facilităților de producție și comerț, pentru apă și energie, pentru servicii, se face tot în valută. Activitățile din cadrul zonei, importul și exportul de mărfuri și materiale, precum și accesul acestor materiale fac obiectul controlului vamal obligatoriu.

Unele țări dunărene au creat deja o serie de ZEL (la Belgrad, Pancevo, Budapesta, Vidin, Ruse, Giurgiu, Constanța). Aceste realizări pledează în favoarea posibilității de a crea, de-a lungul întregului curs al Dunării, zone cu un regim economic special care ar putea deveni veriga colaborării și integrării între țările din această parte a continentului european.

După opinia dr. Constantin Ene [28], colaborarea dunăreană în stabilirea de ZEL se cere a fi deschisă tuturor țărilor interesate, organizațiilor economice și financiare internaționale, marilor societăți de navigație. Zonele de cooperare vamală, porturile libere, facilitățile de depozitare, investițiile în "facilități portuare și de navigație, proiectele comune de dezvoltare și modernizare a" infrastructurilor sunt doar câteva din posibilele proiecte favorizate de importanța economică și infrastructurală a Dunării.

Se studiază de asemenea, propunerile de creare a unor ZEL în statele riverane Mării Negre.

Intenția guvernului Federației Ruse este de a crea un cadru favorabil investițiilor străine și de a stabili o zonă de liber schimb cu toate țările din CSI. La rândul lui, Parlamentul European a estimat că trebuie examinată cu CSI, posibilitatea creării unei zone de liber schimb care să încurajeze comerțul între statele membre ale acestora, aici incluzându-se, dacă va fi posibil, și statele din Europa Centrală și de Est.

4.2. Zonele libere din țările în curs de dezvoltare

Pe continentul asiatic, Iordania este țara arabă cu cele mai multe zone libere: Zarka (la 30 km nord-est de Anunan), Ramthe (lângă frontiera cu Siria închisă din 1985, pentru că sirienii au renunțat la folosirea ei în comun) și Aquaba, din golful cu același nume, deschisă în 1979, dar care nu s-a dezvoltat atât cât fusese prevăzut inițial. Portul Aden, principalul oraș din sudul Yemen-ului a devenit operațional ca zonă liberă la începutul lunii decembrie 1995.

În emiratul Sharjah, al treilea ca mărime din Emiratele Arabe Unite, se construiește în prezent cel mai mare port artificial din lume, menit a realiza în jurul său o ZEL pe mărime. În timpul guvernării lui Ferdinand Marcos, ins. Filipine aveau 12 zone libere; în 1986 doar trei dintre ele mai erau operaționale Bataan, cea mai mare ZEL din lume, aflată la 160 km de Manila, capitala Filipinelor; Baguio, situată la altitudinea de 1500 m, lângă o stațiune climaterică, este specializată în montaje electronice și Mactan, pe ins. Cebu posedând 119 ha spații de depozitare operațională pe trei niveluri.

O altă ZEL importantă a continentului asiatic și a planetei este portul liber Singapore, care deservește aproape întreg sud-estul Asiei, precum și comerțul de tranzit între Japonia și cele două Americi pe de o parte și Europa, pe de altă parte.

China deține în sudul țării cinci "zone economice speciale" în care funcționează 5,4 mii obiective cu participarea a 9,4 miliarde dolari SUA capital străin, care produc o zecime din exportul total al țării. Alte 14 orașe de coastă au fost declarate "zone libere deschise", oferind o serie de avantaje vamale și fiscale întreprinderilor locale și străine. Împreună cu cele cinci zone economice speciale, aceste joint-ventures sunt socotite în prezent "motoarele economiei naționale chineze".

Scopul creării acestor zone libere speciale a fost multiplu:

- a) fabricarea unor produse destinate exportului;
- b) ajustarea, structurii producției agricole pentru a dezvolta industria manufacturată;
- c) promovarea noilor tehnologii în economie;
- d) reforma sistemului chinez de gestiune economică;
- e) producerea de mărfuri de calitate superioară.

Politicile economice adoptate în aceste zone speciale constau în esență în tratamentul preferențial acordat oamenilor de afaceri străini:

- a) reducerea ratei impozitului pe veniturile obținute de aceștia cu 15%, dacă investițiile depășesc 30 milioane dolari SUA și durata de rambursare este lungă;
- b) exceptarea de la plata taxelor vamale și TVA a materialelor de construcții pentru investițiile respective, a materiilor prime și materia-

lelor pentru fabricarea produselor de export, a mijloacelor de transport și furniturilor de birou importate pentru propria firmă;

- c) încurajarea și susținerea transformării tehnice a întreprinderilor chinezești prin utilizarea de capitaluri străine și introducerea tehnologiilor avansate; d) lărgirea puterii și autonomiei locale.

În momentul de față zonele economice speciale asigură 12% din volumul exportului chinez, promovând China printre primele șapte puteri industriale ale lumii. Mai mult de 50% din producția lor este vândută pe piața internațională, rata creșterii lor economice este în medie dublă față de-rata creșterii naționale. Rezidenții din aceste zone au cel mai mare venit, cele mai bune case, consumă mai multă electricitate și folosesc mai multe mașini decât media națională. Observatorii afirmă despre zonele economice speciale că ilustrează cel mai bine dezvoltarea poporului chinez. servind totodată ca model pentru a dovedi adaptabilitatea Chinei la comunitatea internațională. În multe domenii, zonele economice speciale au catapultat China în secolul XXI.

În ins. Taiwan s-a realizat o altă zonă economică specială - Parcul Industriei Științifice de la Honichu, menit să susțină între altele și "îmbunătățirea structurii industriale" naționale a firmelor specializate în cercetare-dezvoltare. A fost adoptat un plan ambițios în virtutea căruia industriile de înaltă tehnologie urmează să-și sporească ponderea în producția națională de la 29 la 43%. În acest scop se realizează programe speciale pentru stimularea activității de cercetare dezvoltare, acordarea de credite noilor acționari în condiții avantajoase, acces prioritar la terenuri, împrumuturi fără dobândă etc. Exemplul Taiwanului a fost urmat și de ceilalți trei „dragoni asiatici” (Coreea de Sud, Hong Kong și Singapore). Se urmărește astfel intensificarea prezenței investitorilor străini într-o regiune ce urmează să devină unul dintre cele mai mari centre de afaceri ale spațiului geo-economic Asia-Pacific.

Reprezentanții guvernelor de la Moscova, Beijing și Phenian au convenit la începutul anului 1994 asupra înființării unei "zone economice internaționale" ce se întinde pe o suprafață de 10 mii kmp - de-a lungul fluviului Tiurnen, aflat la granița dintre cele trei țări, pentru care studiile de fezabilitate arată că ar fi necesare investiții de cca 30 miliarde dolari SUA, eșalonate pe parcursul a două decenii.

Una din primele zone de comerț liber din țările în curs de dezvoltare a fost Kandla creată în anul 1965 în India.

Principalul port liber african la Oceanul Pacific este Monrovia, capitala Liberiei, construit în 1948 cu ajutor american. În 1975, portul liber a fost transformat în ZEL, care acoperă 200 ha și posedă suprafețe de stocare de 14.864 mp.

Zona economică liberă Colon, situată pe istmul Panama, este prin dotările și rezultatele sale, printre cele mai complexe și eficiente din lume.

Funcționează ca o instituție autonomă: peste 800 întreprinderi care utilizează cca 1.000 lucrători, fac afaceri anuale de peste 2,2 miliarde dolari SUA.

Costa Rica are, de asemenea, o legislație care permite crearea ZEL încă din 1978. Astfel au apărut: Main, aproape de Port Limon, pe coasta atlantică; portul nou Caldero, lângă orașul Puntarena, pe coasta pacifică; Cartego, în apropierea aeroportului internațional Juan Santamaria.

În mai 1994, în Argentina au fost înființate 24 ZEL, în fiecare provincie câte una, la o distanță de cea 300 km între ele, care reprezintă "adevărații poli ai dezvoltării acestui stat sud-american."

În ultimele două decenii, numărul total de asemenea zone, în țările în curs de dezvoltare, a crescut de la 8 la 55. La granița anilor '80 - '90, 30 de țări în curs de dezvoltare și de teritorii dispuneau de zone de prelucrare a produselor de export, iar alte 20 plănuiau sau chiar își înființaseră deja 33 de asemenea zone, în anul 1990. În țările din Asia funcționau cca 20 de zone de comerț liber, în Africa - 6, în America Latină - 20. Această evoluție demonstrează deosebita proliferare a zonelor economice libere în diversele regiuni în curs de dezvoltare ale planetei.

CAPITOLUL 5 - ZONELE ECONOMICE LIBERE AUTOHTONE

5.1. Zonele economice libere din România

Printr-o lege specială, nr. 84/1992 și câteva hotărâri ale guvernului, în țara noastră au fost reconstituite câteva zone libere (Brăila, Galați, Sulina) sau constituite altele noi (Constanța Sud, Giurgiu). Administrarea acestora este realizată de către stat. Acestora le-au fost acordate facilități comerciale și financiare.

În prezent, primăriile mai multor județe (Iași, Cluj, Caraș Severin etc.) se străduiesc să realizeze pe teritoriul acestora una sau mai multe zone libere; autoritățile județului Caraș-Severin de pildă au inițiat organizarea a trei posibile ZEL în sudul Banatului, lângă orașele Moldova Nouă, Oravița și comuna Năidaș.

Pentru ZEL autohtone, avantajele economico-sociale ar consta în: introducerea tehnologiei moderne în zonele respective, obținerea unor câștiguri din concesionarea terenurilor, folosirea resurselor umane locale, realizarea unor noi infrastructuri în transporturile - zonei respective. Trebuie ținut seama însă de experiența mai mică pe care o are țara noastră în domeniul ZEL, de gradul înalt de risc al funcționării ZEL, de numărul aprobat pentru constituirea de ZEL pe teritoriul românesc.

De regulă sunt necesari cca 10 ani pentru ca o ZEL să devină funcțională cu adevărat. Ritmul de ocupare a ZEL de către investitorii străini nu este uniform: după 7-8 ani se ocupă cca o jumătate din zonă iar cealaltă jumătate se ocupă în general în următorii 2-3 ani. În țara noastră, ținând cont de caracteristicile economiei și prelungirea tranziției, aceste perioade pot fi ceva mai mari. Perioada de concesionare (transfer parțial de proprietate) este de maximum 50 de ani. Prețul mediu de concesionare este de: 1-5 dolari SUA/mp suprafață liberă și 20-40 dolari SUA/mp suprafață construită (magazii).

Guvernul a aprobat o metodologie specifică pentru demararea și desfășurarea activităților, reducând durata necesară elaborării documentațiilor, obținerii acordurilor legale și desfășurării licitațiilor [Anexa 3, pct. D și E].

5.2. Zonele economice libere din Republica Moldova

Adoptând modelul rusesc pentru organizarea ZEL, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 1 15I/XI/25 mai 1993 privind zonele antreprenoriatului liber și hotărârea de aplicare a ei care prevede că în trei luni Guvernul să asigure expertizarea și avizarea propunerilor privind crearea acestor zone. Până în prezent, au fost adoptate hotărâri ale Guvernului Republicii Moldova privind organizarea zonelor antreprenoriatului liber: Expo

Business Chișinău, Tvardița și sunt în curs de finalizare actele normative privind zona economică liberă sub formă de parc științifico-tehnologie Academia de Științe a Moldovei și zona economică liberă Satul Trei Iezi.

Cercetătorii Valentin Bohateruț și Cristian-Romeo Hoțea [14] au stabilit că exista factori geo-economici favorizanți pentru crearea unor zone economice libere ca nuclee de integrare moldo-române. Oportunitatea înființării unor astfel de zone constă în următoarele aspecte: intensificarea micului trafic după 1990 de-a lungul graniței dintre cele două state; apariția ad-hoc a unor piețe (bazare, tâlcocuri) unde se vând în mod liber mărfuri de către întreprinzători din cele două state; au crescut posibilitățile de colaborare între agenți economici din cele două state; prin disponibilități legislative apar societăți mixte româno-moldovenești. ZEL dintre cele două țări trebuie poziționate pe graniță în următoarele puncte de maximă afluență comercială:

a) Ungheni (județul Iași) - Ungheni (raionul Ungleni) - zona ar putea cuprinde un areal relativ egal de o parte și de alta a Prutului, cu următoarele caracteristici:

- cel mai mare triaj de cale ferată de trecere de pe ecartament îngust (specific european) pe ecartament larg (specific rusesc);
- infrastructură de cale ferată dezvoltată în Ungheni (Republica Moldova);
- fluxul pe cale ferată pe relația Moscova - Kiev - Chișinău - București - Sofia este aproape unic.

Zona poate prezenta un mare interes economic prin modernizarea șoselei Iași-Ungheni, construirea unui nou pod peste Prut (sau modernizarea celui existent), construirea unui mare aeroport internațional, respectiv a unui port activ pentru remorchere și șleपुरi ușoare.

b) Albița (județul Vaslui) - Leușeni (raionul Hâncești) - se caracterizează prin cea mai activă relație rutieră între România și Republica Moldova.

Galați (județul Galați) - Giurgiulești (raionul Vulcănești) - ca zonă de interferență între România, Republica Moldova și Ucraina. Caracteristici, - zona posedă toate infrastructurile posibile de transport: rutier, feroviar (cu facilități tehnice de schimbare a ecartamentului), fluvial (transportul fluvial dunărean este bransat prin canalul Rhin-Main la Marea Nordului, străbătând în diagonală Europa de la est la vest), maritim (distanța mică cca 100 km până la Marea Neagră) și aerian (prin aeroportul Galați). Actualmente această zonă nu dispune de amenajări specifice.

CAPITOLUL 6 - ZONELE ECONOMICE LIBERE - NUCLEE DE INTEGRARE ECONOMICĂ

6.1. Avantajele și eficiența zonelor economice libere

Dintre obiectivele strategice ale ZEL în ansamblul economiei naționale (economiei țării gazdă) sunt menționate de regulă:

- atragerea de capital și investitori străini;
- creșterea volumului de-mărfuri exportate și a calității acestora;
- valorificarea mai bună a potențialului uman și absorbția șomajului prin crearea de noi locuri de muncă;
- introducerea de noi tehnologii, perfecționate și competitive;
- atragerea producătorilor unor mărfuri deficitare pe piața mondială;
- valorificarea mai bună a potențialului geografic și economic al zonei;
- realizarea unui impact favorabil asupra economiei naționale (a țării gazdă) și regionale.

După experiența în timp și spațiu realizată în ZEL, cel mai important avantaj al activităților desfășurate constă în scutirea de impozit pe venitul obținut din operațiunile desfășurate în interiorul ZEL. Perioada minimă este de 5 ani, iar cea maximă de 20 de ani pentru care se acordă scutiri de impozit. De asemenea, se mai practică reducerile asupra impozitului pe venit, reducerea totală sau parțială de la impozitare a beneficiilor reinvestite (de regulă, pe 5 ani), iar investitorii străini sunt scutiți de plata impozitului pe proprietate, a impozitului pe circulație etc.

Alte avantaje importante oferite de ZEL constau în: importul de mărfuri cu scutire de taxă vamală, anularea controlului asupra prețurilor, angajarea liberă a forței de muncă, oferirea unor avantaje suplimentare privind mărirea chiriei solicitate, stabilirea termenelor de plată etc.

În unele zone, după cum apreciază V. Constantinescu [23], pentru atragerea de capital străin nu se efectuează controlul asupra schimbului valutar, iar operațiunile valutare se realizează, de regulă, la cursurile pieței libere. Toate operațiunile de export-import, inclusiv cu producătorii naționali, se efectuează, în majoritatea cazurilor, în valută liber convertibilă. Prestările legate de aprovizionarea cu apă și energie, transporturile, telecomunicațiile sunt efectuate pe bază de taxe mai avantajoase în zonele respective.

Eficiența economică a ZEL constă în creșteri valorice și în volum ale activităților economice, introducerea unor tehnologii moderne, dezvoltarea operațiunilor de import-export, producerea unor mărfuri în condiții mai avantajoase. ZEL permit formalități administrative reduse, costuri reduse pentru depozitare,

absența contingentărilor la export și import, absența controlului asupra schimburilor valutare, precum și a unor imobilizări de capital în taxe vamale, repatrierea profiturilor.

Așezarea geografică este principalul factor care determină apariția și dezvoltarea unei ZEL. Panama și Hong.Kong sunt exemple aproape perfecte ale unei situații ideale pentru comoditatea transporturilor și comunicațiilor. Chiar și Elveția, care aproape. În întregul ei este o. zonă liberă, deși nu are ieșire la mare, posedă în schimb mijloace de transport și comunicare excelente, terestre și aeriene.

Avantajele economice rezultate din crearea ZEL presupun cu necesitate o integrare treptată în programul de dezvoltare a economiei țării gazdă. Cele mai importante avantaje urmărite de economia locală prin crearea unei ZEL integrată în programul de dezvoltare al țării respective derivă din atragerea de capital străin, modernizarea economiei cu noi tehnologii, creșterea exporturilor și generarea de încasări în valută.

ZEL reprezintă un mijloc real de atragere a capitalurilor străine numai dacă legislația lor este permisivă și încurajează acest fapt. Concurența între țările gazdă pentru-a atrage investitori străini; în ZEL este puternică și există o tendință de a le asigura acestora tot mai multe stimulente fiscale și financiare. În ultimul timp se observă că oferirea de cât mai multe stimulente referitoare la reduceri de taxe ori la concesiuni nu mai este foarte agreată; mai atrăgătoare pentru firmele străine este posibilitatea finanțării locale cu dobânzi moderate (importanța acestei posibilități este relevată de faptul că aproximativ jumătate din investițiile efectuate în ZEL sunt finanțate prin împrumuturi).

Atractivitatea ZEL se manifestă și în asigurarea unei cât mai mari autonomii administrative și absența birocrației, considerată de investitori un obstacol serios în derularea operațiunilor [41].

Avantajele și eficiența demonstrată de ZEL fac din acestea un factor propice de realizare a integrării economice. Interesele diferiților parteneri economici influențează însă procesul.

6.2. Dezavantaje ale zonelor economice libere

Studii de specialitate au demonstrat că în ultimele două decenii, contribuția investițiilor străine în cadrul ZEL, la creșterea resurselor în valută ale țării gazdă nu a fost semnificativă. Acest fapt se datorează lipsei de complexitate a industriilor abordate care nu necesită investirea unui capital important și care se bazează în cea mai mare parte pe procese de muncă intensiva. Tehnologia modernă nu este caracteristică tuturor. ZEL. Etapele de preasamblare, care necesită tehnologie avansată, rămân de regulă localizate în țările dezvoltate, în ZEL efectuându-se operațiunile ce folosesc intensiv resurse umane.

În cea mai mare parte a ZEL s-a demonstrat că realizarea de legături cu economia țării gazdă este complexă și dificilă. În ultimele decenii; se manifestă

tendința ca ZEL - să constituie o enclavă de superioritate tehnologică față de economia țării gazdă. Un mijloc de contracarare a acestei tendințe negative, și deci de integrare a zonei în "economia locală, este participarea" națională și internațională prin intermediul societăților mixte; în prezent pe plan mondial, cea 1/3 din ZEL sunt constituite ca societăți mixte.

Analizând funcționarea ZEL, principalele dezavantaje constatate sunt: funcționarea unor societăți care fac investiții mici în zonă, obținând în schimb o rată mare a profitului; posibilitatea introducerii unor produse nocive; protecția socială și salariul plătit sunt de regulă mai reduse decât în țara gazdă; riscul nerecuperării investițiilor efectuate de țara gazdă etc.

Anexa 1 - Principalele zone libere și paradisuri fiscale¹

Europa

1. Andorra
2. Campione d'Italia
3. Gibraltar
4. Grecia
5. Ins. Cipru
6. Ins. Malta
7. Ins. Mart
8. Ins. Normande
9. Islanda
10. Liechtenstein
11. Luxemburg
12. Monaco
13. Olanda
14. San Marino
15. Teritoriile australe și antarctice franceze

Cele două Americi

1. Ins. Anguille
2. Ins. Antigua și arbuda
3. Ins. Antilele Olandeze

¹ Clasificare realizată după Andre Beauchamp - Guide mondial des paradis fiscaux. Nouvelle édition entièrement revue et complétée, Paris, Bernard Grasset, 1989 și Gheorghe Caraiani - Navele sub pavilioane de complezență. București, Lumina Lex, 1996

-
4. Ins. Aruba (Antilele Olandeze)
 5. Ins. Bahamas
 6. Ins. Barbados
 7. Ins. Bermuda
 8. Ins. Cayman
 9. Costa Rica
 10. Ins. Grenada
 11. Honduras
 12. Ins. Fecioarele britanice
 13. Ins. Marshall
 14. Ins. Montserrat
 15. Panama
 16. Ins. Sfântul Vicențiu și Grenadine
 17. Ins. Turcks și Caicos

Africa

1. Liberia
2. ins. Mauritius
3. ins. Seychelles
4. ins. Sri Lanka

Asia

1. Bahrain
2. Brunei
3. Emiratele Arabe Unite
4. Hong Kong
5. Filipine
6. Iordania
7. Liban
8. Macao
9. Malaysia
10. Ins. Nauru
10. Oman
11. Singapore

Australia

1. Ins. Noile Hebride
2. Ins. Pitcaim

Anexa 2 - Paradisuri fiscale celebre

Andora

Principat autonom din anul 806, situat în munții Pirinei, între Franța și Spania. Întins pe șapte văi ("parohii") cu o suprafață de 453 kmp; numără cea 60 mii da locuitori (128 loc/kmp) grupați în 10 localități (din care^{p4} orașe). Andora la Vella. capitala, are cea 20 mii de locuitori.

Taxele vamale foarte reduse pe care le practică au permis ca activitățile comerciale și turistice ale principatului să îi asigure 95% din PIB. Datorită intensei activități financiare este supranumit și "Hong Kong-ul" Catalaniei. Posedă circa 250 hoteluri (aproape un hotel la 2 kmp).

Campione d'Italia

Un mic oraș cu cea 3 mii de locuitori, situat pe țărmul de est al lacului Lugano, la altitudinea de 280 m. Constituie o enclavă italiană în cantonul elvețian Tessin.. Are o suprafață de 2,6 kmp (din care 1,7 kmp pe apele lacului). Majoritatea locuitorilor nu sunt autohtoni. Limba oficială este italiana.

Orașul posedă două coduri poștale - unul elvațian (CH - 69i 1) și altul italian (1 - 22060). Nu există telefoane publice. Telefonul, faxul și telexul sunt integrate rețelei elvețiene.

Principala resursă a enclavei este cazinoul său - primul în Europa în ceea ce privește cifra totală a încasărilor zilnice.

Gibraltar

Teritoriu stâncos - cu o suprafață de 5,86 kmp - se află în peninsula sud - vest europeană cu același nume. Strâmtoarea Gibraltar (4,8 km lungime și 1,2 km lățime) desparte Europa de Africa și apele Oceanului Atlantic de cele ale Mării Mediterane.

În 1705, regina Ana a Angliei declara Gibraltarul port liber. Acesta va deveni înfloritor și datorită operațiunilor de contrabandă cu tutun și whisky. Mărfurile sunt aici mai ieftine decât în țările de origine și pentru că Gibraltarul - fostă colonie engleză, în prezent teritoriu sub autonomie britanică - nu este inclus în teritoriul vamal al Uniunii Europene. Aproape toate mărfurile care tranzitează Gibraltarul beneficiază de o exceptare de taxe vamale. Excepție fac' mărfurile care sunt vândute pe piața locală și sunt supuse unei taxe "ad valorem" de 10%.

Cei cca 31 mii de locuitori, din care doar 19 mii sunt autohtoni, vorbesc engleza și spaniola. Densitatea populației este de, 4615 loc/kmp. Lira din Gibraltar are aceeași valoare ca și lin; engleză.

Lichtenstein

Are o suprafață de 160 kmp și se află situat pe Rinul Superior între cantonul elvețian Sainî Gali și landul austriac Vorarlberg.

Principatul, numit astfel de la familia domnitoare, este o regiune muntoasă (altitudinea medie - 460m). Limba oficială este germana, dar o parte din cei 30 mii de locuitori vorbesc încă un dialect numit "alemanish". Densitatea populației este de 184 loc/kmp. Moneda oficială este francul elvețian.

Legislația fiscală liberală a transformat Liechtensteinului într-un adevărat centru mondial financiar. La Vaduz - capitala principatului - sunt înregistrate 25 mii de firme (față de cea 5 mii de locuitori câți are capitala). Principatul ocupă astfel locul nr.1 pe glob la numărul de firme pe cap de locuitor (Statele lumii, pag. 210).

Monaco

Măsoară doar 195 ha și este înconjurat pe trei laturi de departamentul francez Alpii Maritimi iar pe cea de a patra este mărginit de Marea Mediterană. Are cea 30 mii de locuitori, din care doar 1/6 sunt autohtoni. Densitatea populației este de 15.385 loc/kmp.

Principatul are în componență 3 arii urbane : Monaco Viile - unde se află palatul princiar locuit de la sfârșitul secolului al XII lea; Monte Carlo cu Cazinoul său celebru (fondat în 1856) și modernul cartier al afacerilor; La Condamine - unde se află portul.

- Limba oficială este franceza, dar se vorbesc mult italiana și engleza. Unitatea monetară este francul francez.

San Marino

Principat cu suprafața de 60,57 kmp, este o enclavă în teritoriul italian la 20 km de Pirinei și 96 km est de Florența. Din cei 23 mii de locuitori, doar 4 mii sunt autohtoni. Densitatea populației este de 384 loc/kmp.

Anexa 3 - Acte normative privind zonele economice libere în România

A. EXTRASE DIN EXPUNEREA DE MOTIVE LA LEGEA PENTRU ZONE LIBERE

votată de Cameră la 11 iulie 1929 și de Senat la 16 iulie 1929, ambele prezentate de ministrul de atunci al Comunicațiilor, Virgil Madgearu.

O remediere a acestei crize prin care trec porturile nu s-ar putea obține decât dacă s-ar atrage prin porturile noastre un tranzit de mărfuri străne. Acest tranzit nu s-ar putea însă realiza decât dacă mărfurile antrepozitate s-ar

scoate de sub formalitățile impuse de legea vamală, ceea ce nu se poate obține decât prin crearea de zone libere pe lângă principalele noastre porturi.

În aceste zone, mărfurile nu numai că vor putea intra și ieși fără a fi supuse controlului vamal, dar vor putea fi condiționate și transformate după cum - va cere interesul comerțului.

Crearea zonelor libere, în special în porturile Galați și Brăila va avea o influență considerabilă și asupra navigației fluviale, care acum e într-o completă stagnare.

În ceea ce privește scopurile urmărite s-a prevăzut în proiect că pe lângă formarea de depozite unde mărfurile să poată fi condiționate pentru a corespunde cerințelor diferitelor piețe, să se poată instala în zonele libere și fabrici și șantiere navale. Pentru ca să nu existe temerea că industriile din țară vor fi concurate de industrii similare instalate în zonele libere, s-a prevăzut ca autorizația de a instala în zone industrii similare cu cele din țară, se va da numai prin decret regal în urma unui jurnal al Consiliului de Miniștri. În același scop mărfurile fabricate în zonă vor fi considerate ca provenind din străinătate și vor plăti, dacă intră în țară, taxele vamale și taxele în vigoare pentru porturi; mărfurile indigene care după ce au fost introduse în zonă vor fi reimportate în aceeași stare în termen de cel mult 6 luni, vor fi scutite de taxe de import, plătind numai taxele pentru porturi.

....Zonele libere se consideră că fac parte integrantă din teritoriul național român și se aplică zonei toate legile țării, afară de legea vamală și de legea încurajării industriei naționale.

B. LEGE PENTRU ZONE LIBERE¹

Capitolul 1. - Dispoziții generale

Art.1. În porturile fluviale și maritime sau în teritoriile din imediata lor apropiere se vor putea înființa zone libere cari nu vor ocupa însă, în nici un caz, totalitatea portului.

Art.2. Zonele libere fac parte integrantă din teritoriul național român și li se vor aplica toate legile țării, în afară de legea vamală și a încurajării industriei naționale. Organele vamale de orice rang nu au acces în zona liberă decât cu autorizația specială a comisiunii de organizare a zonei.

Art.3. Prin legea de față se înființează câte o zonă liberă în porturile: Galați, Brăila, Giurgiu și Constanța.

Înființarea, de zone libere în alte porturi se va face prin decret regal, pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, după propunerea Ministerului de Comunicație și a Ministerului de Industrie și Comerț, cu avizul Uniunii Camerelor de comerț și industrie.

¹ Votată de cameră la 11 iulie 1929 și de senat la 16 iulie 1929, publicată în Monitorul Oficial No. 166 din 30 iulie 1929

Delimitarea zonelor libere se va face prin decret regal, pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniștri, după propunerea Ministerului de Comunicații, luându-se avizul unei comisiuni compusă din câte un delegat al Ministerelor de Finanțe, Comunicații, Industrie și Comerț, Răsboi, și un delegat al Camerei de comerț respective.

Art.4. Exproprierea proprietăților necesare pentru înființarea, amenajarea, sau întinderea zonelor libere se va face de către Ministerul de Comunicație, după normele legii de expropriere pentru cauză de utilitate publică.

Instanțele de expropriere și judecată vor avea însă în vedere că plus valuta acestor bunuri, datorită faptului înființării unei zone libere, nu intră în suma cuvenită ca justă și prealabilă despăgubire proprietarilor expropriați.

Prin derogare de la art. 20 din legea de expropriere pentru cauză de utilitate publică, hotărârile de expropriere pentru caz de utilitate pentru zone libere, lipsesc pe proprietar și de folosința imediată a bunului expropriat.

Art. 5. Zonele libere servesc pentru:

- a) Formarea de depozite de mărfuri de orice proveniență, de unde apoi să poată fi importate sau expediate în alte părți;
- b) Condiționarea-mărfurilor din aceste depozite, schimbându-li-se ambalajul, forma, calitatea culoarea, amestecul, etc, pentru a corespunde cerințelor diferitelor piețe;
- c) Fabricare oricăror produse cu materii prime, ori semifabricate, aduse din țară sau din străinătate;
- d) Instalarea de șantieri navale și de cale pentru construcții și reparare de vase cu materiale prime provenind din țară sau din străinătate;

Art.6. Înființarea de industrii, șantieri și cale pentru vase, în zona liberă, se va face în condițiunile următoare:

1. Industrii care nu există în țară se vor puca înființa în zona liberă cu aprobarea Ministerului de Industrie și Comerț;
2. Industrii care există în țară se vor putea înființa cu avizul Ministerului de Industrie și Comerț, dat în urma consultării Comisiunii industriale și a Ministerului de Finanțe prin jurnalul Consiliului de Miniștri cu decret regal.

Art.7. La decretarea mobilizării și pe toată durata ei, normele de funcționare a zonelor libere și tratarea personalului vor fi stabilite prin legile și regulamentele militare pe timp de război.

Capitolul II - Organizarea și controlul zonelor libere

Art. 8. Ministerul de Comunicații încredințează inițiativa creării, precum și organizarea fiecărei zone libere, unei comisiuni formată din cinci membri și anume:

- Un delegat al Ministerului de Comunicații;
- Un delegat al Ministerului de Finanțe;
- Un delegat al Ministerului de Industrie și Comerț;

Un delegat al Camerei de comerț respective;

Un delegat al Consiliului comunal sau municipal respectiv; Membrii acestei comisii vor fi numiți de Ministerul de Comunicații prin decret regal pe termen de 3 ani. Președintele acestei comisii va fi desemnat de Ministerul de Comunicații.

Art. 9. Atribuțiunile comisiei de organizare a zonei libere sunt:

- a) Îndrumă și supraveghează aplicarea dispozițiilor prezentei legi;
- b) Studiază modul de organizare a zonei libere, prezentând Ministerului de Comunicații propunerile corespunzătoare;
- c) Urmărește rezultatele administrării zonei libere și adună date relativ la activitatea și la randamentul diferitelor instituții din zonă;
- d) Prezintă în fiecare an Ministerelor de Comunicații, Industriale și Comerț o situație generală a mersului exploatării zonei, avizând asupra nevoilor pe viitor;
- e) Exerciță controlul asupra Funcționalii generale a zonei libere.

Art.10. Modul de funcționare a comisiei de organizare a zonei libere se va prevedea în regulamentul de aplicare a acestei legi,

Comisia va avea sediul la Camera de comerț a orașului respectiv, unde se află zona liberă.

Secretarul Camerei de comerț respective va putea funcționa și ca secretar al comisiei de organizare a zonei libere.

Art.11. Membrii comisiei de organizare a zonei libere trebuie să fie cetățeni români și să se bucure de exercițiul drepturilor civile și politice.

Ei nu pot fi antreprenori și răci într-un fel interesați la vreo operațiune de orice fel din acele ce se vor efectua în zonă.

Interdicția este absolută sub sancțiunea revocării prin Ministerul de Comunicații.

Capitolul III

Exploatarea în total sau în parte a zonei libere se va face fie în regie publică comercială, fie în regie mixtă sau prin concesiune, potrivit dispozițiilor legii pentru organizarea și administrarea pe bază comercială a întreprinderilor și avuțiilor publice.

Alegerea formei de exploatare se va face de Ministerul de Comunicații pe baza avizului comisiei de organizare a zonei și a avizului consiliului superior al administrării întreprinderilor publice.

Art. 13. În caz de exploatare a zonei libere sub formă de regie publică comercială, membrii comisiei de organizare a zonei libere vor face parte din consiliul de administrație al acestei regii.

Art. 14. În caz de exploatare a zonei sub formă de regie mixtă, consiliul de administrație al acestei regii va fi compus din 9 membri. Prin derogare de la legea organizării și administrării pe baze comerciale a întreprinderilor și

avuțiilor publice, 2 dintre acești membri vor fi numiți dintre membrii comisiunii de organizare a zonei libere și anume: delegatul Ministerului de Industrie și Comerț și delegatul Camerei de comerț, iar ceilalți șapte vor fi aleși de adunarea generală a regiei mixte.

Capitolul IV - Regimul zonei libere

Art. 15. Zonele libere trebuie să fie împrejmuite.

Art. 16. În interiorul zonei libere este oprit orice comerț în detaliu. Furnizarea alimentelor sau oricărui materiale sau produse necesare vaselor și serviciilor, precum și în general întrebuințarea acestor produse în interiorul zonei se va face în baza instrucțiunilor propuse de comisiunea de organizare a zonei și aprobate de Ministerul de Comunicații.

Art. 17. Serviciul de mișcare al vaselor și al căilor ferate din incinta zonei libere precum și controlul zonei și al comunicațiilor cu exteriorul se vor face în baza unor instrucțiuni speciale întocmite în același mod.

Art. 18. Clădirile din zonă nu pot fi întrebuințate ca locuințe nici chiar pentru personalul care este întrebuințat în zonă.

În zonă se vor prevedea numai localuri de serviciu de pază și cantină.

Art. 19. Toate mărfurile venind din străinătate, care intră în zonele libere, nu au nici o formalitate vamală de făcut și nici o taxă vamală sau comunală de plătit.

Aceste mărfuri pot fi expediate în străinătate sau în alte zone libere de pe lângă un port național, fără nici o taxă de vamă sau export.

Dacă mărfurile din interiorul zonei libere se introduc în interiorul țării, ele vor plăti taxele în vigoare pentru porturi și toate drepturile Statului, în starea în care ele se găsesc în momentul introducerii în țară, fie că ele provin din străinătate, fie că au fost fabricate sau condiționate în interiorul zonei libere cu materii prime venite din afară sau din țară.

Art. 20. Mărfurile indigene care intră în zonă vor plăti Statului taxele obișnuite și cele de export. Dacă aceste mărfuri vor fi expediate în străinătate vor fi tratate ca și cele străine aflate în zona liberă:

Mărfurile indigene și care au fost identificate, introduse în zonă și apoi reimportate în aceeași stare în termen de cel mult 6 luni, vor fi scutite de taxele de import, plătind numai taxele pentru porturi.

Dacă însă aceste mărfuri au fost transformate, atunci la reimport ele vor plăti pe lângă taxele în vigoare pentru porturi și drepturile de import și celelalte accesorii ce vor fi.

Materialele destinate construcției și reparației vaselor în șantiere sau cele din cuprinsul zonelor libere vor putea fi scutite de taxe de export cu aprobarea Ministerului de Finanțe.

Art. 21. În interiorul zonelor libere se pot introduce orice mărfuri cu excepția explozibililor, prohibite precum opium, stupefiante sau alte mărfuri

dăunătoare sănătății publice și care toate sunt interzise a se introduce în zonele libere. Mărfurile inflamabile, acizii tari sau altele ce pot fi vătămătoare construcțiilor din interiorul zonei, nu vor putea fi așezate decât în anumite locuri, fixate în administrația zonei și puse sub pază specială.

Art.22. Vasele care intră sau care ies din incinta zonelor libere trebuiesc să aibă o listă de mărfuri (manifest), cu indicațiunea felului lor, a cantității, a numărului de piese, a mărcii aplicate, precum și a locurilor de proveniență și de destinațiune. Mărfurile care intră sau ies din zona liberă pe că: terestre vor trebui să fie prevăzute cu scrisori de trăsură sau cu declarații conținând aceleași indicații.

Art.23. Organele de control, precum și agenții polițienești, de siguranță, sanitari, acei ai Ministerelor de Industrie și Comerț, ai Muncii, precum și oricare alți agenți de control de Stat, își vor putea exercita atribuțiunile lor în interiorul zonei libere, cu autorizația comisiunii de organizare a zonei.

Capitolul V - Contravențiuni, sancțiuni

Art.24. Contravențiunile la administrarea și controlul zonei libere se vor pedepsi, în afară de pedepsele prevăzute în codul penal, după cum urmează:

a). Exercițarea unui comerț de detaliu contrar prevederilor art. 16. se va pedepsi cu amenda de la 1.000 la 20.000 lei și confiscarea mărfurilor găsite în zonă;

b). Introducerea în zonă de mărfuri prohibite prin art. 21 se va pedepsi cu o amendă de la 5.000 la 50.000 lei și confiscarea acelor mărfuri;

c). Așezarea mărfurilor inflamabile menționate la art. 21 în alte locuri decât cele fixate de serviciul zonei, se va pedepsi cu o amendă de la 5.000 la 50.000 lei, iar mutarea acestor mărfuri se va face de administrația zonei în contul proprietarului. Toate sumele astfel încasate se varsă administrației generale a porturilor și căilor de comunicație pe apă.

În caz de insolvabilitate, amenda se transformă în închisoare, conform dispozițiilor codului penal.

Art. 25. În caz de recidivă efectuată într-un interval mai scurt de trei luni, cu privire la alin. a) și b) ale articolului precedent, contravenienții vor fi expulzați din zonă.

Art. 26. Orice contravenție la legea de față se va constata prin proces verbal. Vor fi în drept a încheia asemenea procese verbale numai:

1. Un delegat al comisiunii de organizare a zonei;
2. Căpitanul portului;
3. Secretarul comisiunii de organizare a zonei;

4. Agenții respectivi de control ai Statului. Aceste procese verbale astfel încheiate devin executorii după aprobarea lor de către comisiunea de

organizare a zonei prin decizie motivată. Această aprobare se va da în urma citării contravenientului.

Deciziile astfel aprobate se vor urmări și încasa prin agenții fiscalului, potrivit legii de urmărire a veniturilor Statului.

Art. 27. Aceste decizii pot fi atacate cu apel la tribunalul local, în termen de 5 zile de la comunicare.

Apelul nu suspendă executarea decât în caz de consemnare a întregii amenzi la administrația financiară respectivă.

Art. 28. Apelul se va judeca de urgență. Tribunalul nu poate aplica art. 60 din codul penal.

C. LEGEA NR. 84 /1992 PRIVIND REGIMUL ZONELOR LIBERE

Capitolul 1. - Dispoziții generale

Art. 1. În scopul promovării schimburilor internaționale și al atragerii de capital străin pentru introducerea tehnologiilor noi, precum și pentru sporirea posibilităților de folosire a resurselor economiei naționale, în porturile maritime și în cele fluviale ale României, în lungul Canalului Dunăre-Marea Neagră, al altor canale navigabile și în teritoriile din apropierea punctelor de trecere a frontierei se poate institui regimul de zonă liberă.

Art.2. Zonele libere fac parte integrantă din teritoriul statului român și li se aplică legislația națională. Supravegherea vamală se face numai în limita zonelor libere.

Art. 3. Zonele libere trebuie să fie precis delimitate și împrejmuite. Controlul accesului către zonele libere se efectuează de organele vamale și grănicerești.

Art. 4. În zonele libere sunt admise mijloace de transport, mărfuri și alte bunuri, fără restricții privind țara de origine, de proveniență sau destinație. Nu sunt admise bunurile al căror import este prohibit pe teritoriul României prin lege sau prin convențiile internaționale la care România este parte.

Art.5. Navele și celelalte mijloace de transport, precum și mărfurile sau alte bunuri care, pe orice cale, intră sau ies din zonele libere, trebuie să fie însoțite de documente prevăzute de legislația română și de convențiile internaționale.

Capitolul II - Autorizarea de înființare

Art.6. Înființarea și delimitarea teritorială a zonelor libere, a unităților vamale și grănicerești corespunzătoare se face prin hotărâre a Guvernului, la propunerea ministerelor interesate și a autorităților administrației publice locale.

Art.,7.1 Prin hotărârea Guvernului de înființare se aprobă regulamentul de organiza-e și funcționare a zcuei libere, regirnui de exploatare, administrare și control, modul de percepere a taxelor și a tarifelor, precum și mijloacele necesare supravegherii vamale și grănicerești.

Capitolul III - Administrarea și coordonarea activității zonelor libere

Art.8. Administrarea zonelor libere se realizează de către administrațiile acestora, care se organizează și funcționează ca regii autonome.

Atribuțiile administrației zonei libere se stabilesc prin regulamentul prevăzut la

Art.7.

Art. 9. Coordonarea activității administrației zonelor libere se exercită de către Agenția zonelor libere din cadrul Ministerului Transporturilor. Atribuțiile zonelor libere sunt stabilite prin regulamentul de organizare și funcționare, elaborat de Ministerul Transporturilor în termen de 30 de zile de la publicarea prezentei legi.

Capitolul IV - Activități în zonele libere

Art.10. Activitățile care se pot efectua în zonele libere sunt: manipularea, depozitarea, sortarea, măsurarea, ambalarea, condiționarea, prelucrarea, asamblarea, fabricarea, marcarea, testarea, licitarea, vânzarea-cumpărarea, expertizarea, dezmembrarea, repararea mărfurilor, organizarea de expoziții, operațiuni de bursă și financiar-bancare, transporturi și expediții interne și internaționale, închirierea sau concesiunea clădirilor, spațiilor de depozitare și a spațiilor neamenajate destinate construirii de obiective economice și hoteliere, controlul cantitativ și calitativ al mărfurilor, navlosirea, agenturarea și aprovizionarea navelor și a altor mijloace de transport, prestări de servicii și alte activități specifice zonelor libere.

Art. 11. Activitățile prevăzute la Art. 10. pot fi realizate de persoane fizice sau juridice, române sau străine, numai pe baza licențelor eliberate de administrația zonelor libere.

Capitolul V - Facilități

Art. 12. Terenurile și construcțiile din zonele libere pot fi concesionate sau închiriate persoanelor fizice sau juridice, române sau străine. Regimul de concesionare și închiriere se stabilește prin regulamentele prevăzute la Art. 7. și 9. Termenul de concesionare poate fi de maximum 50 de ani și se stabilește în funcție de valoarea investiției sau de specificul activității.

Art. 13. Mijloacele de transport, mărfurile și alte bunuri provenite din străinătate sau destinate altor țări, care se introduc sau se scot din zonele libere, sunt exceptate de plata taxelor vamale și a impozitelor.

Art. 14. Pentru activități desfășurate în zonele libere, agenții economici sunt scutiți de plata impozitului pe circulația mărfurilor, a accizelor și a impozitului pe profit, pe toată durata activității. Transferarea în străinătate a profitului se face în condițiile legii.

Art. 15., La lichidarea sau restrângerea activității desfășurate în zona liberă, persoanele fizice sau persoanele juridice străine pot transfera în

străinătate capitalul și profitul, după plata tuturor obligațiilor către statul român și partenerii contractuali.

Art. 16. Mijloacele de transport, mărfurile și alte bunuri de origine română sau din import, provenite din teritoriul vamal al României, pot fi introduse în zonele libere cu respectarea prevederilor legale privind exportul sau, după caz, trimiterea temporară. Reintroducerea acestora în teritoriul vamal al țării se face în condițiile prevăzute de lege.

Art. 17. Materialele și accesoriile românești care intră în zonele libere și sunt folosite pentru fabricarea unor bunuri, sunt scutite de taxe vamale, cu îndeplinirea formalităților de export.

Art. 18. Bunurile românești care se utilizează pentru construcții, reparații și întreținerea de obiective în teritoriul zonelor libere sunt scutite de taxe vamale.

Art. 19. Bunurile dintr-o zonă liberă pot fi transportate în altă zonă liberă fără plata de taxe vamale. Aceste bunuri pot fi tranzitate pe teritoriul vamal al României, cu respectarea dispozițiilor legale. De asemenea, aceste bunuri pot fi introduse în țară cu îndeplinirea condițiilor și formalităților privind importul sau, după caz, primirea temporară.

Capitolul VI - Operațiuni și resurse financiare.

Art. 20. Toate operațiunile financiare legate de activitățile desfășurate în zonele libere se fac în valută liber convertibilă acceptată de Banca Națională a României. Fac excepții operațiunile financiare ce se realizează în perioada realizării construcțiilor și obiectivelor din zonele libere, care se pot efectua și în lei.

Art. 21. Resursele financiare ale administrațiilor zonelor libere provin din:

- taxe pentru licențe de desfășurare de activități;
- venituri din aplicarea tarifelor de închiriere și concesiune;
- alte venituri.

Nivelul tarifelor pentru închirieri și concesiuni se stabilește prin contractele încheiate între administrațiile zonelor libere și persoanele fizice și juridice, române sau străine, care desfășoară activități în zonele libere.

Capitolul VII - Sancțiuni

Art. 22. Constituie contravenții, dacă nu au fost săvârșite în astfel de condiții încât, potrivit legii penale să fie considerate infracțiuni, următoarele fapte:

a) intrarea în zonele libere fără aprobarea administrației ori fără permise eliberate de administrațiile zonelor libere sau de alte organe autorizate prin lege cu amendă de 250 - 1.000 dolari SUA;

b) introducerea în zonele libere de bunuri neînsoțite de documente, cu amendă de 2.000 - 10.000 dolari SUA;

c) desfășurarea altor activități decât cele prevăzute în licențele eliberate conform Art. 11, cu amendă de 2.500 - 10.000 dolari SUA;

Plata amenzilor prevăzute la lit. a) se poate face și în lei, prin transformarea cuantumului acestora la cursul oficial în vigoare la data constatării contravenției. Bunurile ce fac obiectul contravențiilor prevăzute la lit. b) și c) se confiscă. Sancțiunea poate fi aplicată și persoanelor juridice.

Art. 23. Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunilor prevăzute la Art. 22 se fac de împuterniciții administrației zonei libere.

Art. 24. Împotriva procesului verbal de constatare a contravenției se poate face plângere în termen de 15 zile de la data comunicării acestuia. Plângerea se depune la administrația zonei libere și se, soluționează de judecătoria în a cărei rază a fost săvârșită contravenția.

Art. 25. Contravențiilor prevăzute la Art. 22 li se aplică dispozițiile Legii Nr. 32/1968 privind stabilirea și sancționarea contravențiilor, cu excepția Art. 25,26 și 27.

Art. 26. Introducerea, în zonele libere, de bunuri al căror import este prohibit pe teritoriul României constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani, în afară de cazurile în care, pentru fapta săvârșită, Codul Penal sau altă lege specială prevede o pedeapsă mai mare. Tentativa se pedepsește.

Capitolul VIII - Dispoziții finale

Art. 27. Investițiile efectuate în zonele libere nu pot fi expropriate, rechiziționate sau supuse altor măsuri cu efecte similare, decât în caz de interes public, cu respectarea prevederilor legale și cu plata unei despăgubiri corespunzătoare valorii investiției, care trebuie să fie promptă, adecvată și efectivă.

Art. 28. Clădirile din interiorul zonei libere nu pot fi folosite ca locuințe. Pentru personalul care lucrează în interiorul zonelor libere se pot prevedea numai spații pentru desfășurarea activității de pază, cantine și restaurante.

Art. 29. Bunurile fabricate în zonele libere, care intră în teritoriul vamal al României, sunt supuse taxelor vamale.

Art. 30. Mijloacele de transport, mărfurile și alte bunuri care se introduc, se află sau se scot din zonele libere, precum și activitățile desfășurate în aceste zone sunt supuse normelor sanitare, fitosanitare, sanitar-veterinare și de protecție a mediului, după caz.

Art. 31. Bunurile și mijloacele de transport necesare administrației zonei libere urmează regimul juridic prevăzut de legislația națională.

Art. 32. Salariile personalului care își desfășoară activitatea în zonele libere se stabilesc în lei și în valută sau numai în lei ori numai în valută, prin negocieri colective sau, după caz, individuale. La stabilirea salariilor nu se aplică sistemul de impozitare suplimentară prevăzut de legislația în vigoare.

Art. 33. În zonele libere, personalul străin, stabilit prin convenția părților, poate fi angajat în posturi de conducere și de specialitate, cu respectarea dispozițiilor legale.

Art. 34. Pe data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Decretul nr. 294/1978 privind Portul liber Sulina, Decretul nr. 40/1982 pentru aprobarea Regulamentului privind exploatarea Portului liber Sulina, precum și alte dispoziții contrare.

D. METODOLOGIE PRIVIND ÎNTOCMIREA DOCUMENTAȚIEI PENTRU APROBAREA REGIMULUI DE ZONA LIBERA

În temeiul art. 1. cap. 1. din Legea nr. 84/1992, inițiativa instituirii de zonă liberă, aparține autorităților locale - Primărie și Prefectură, Ministerelor interesate.

Documentația prin care se solicită înființarea zonei libere trebuie să cuprindă:

1. Studiu de fezabilitate privind oportunitatea instituirii regimului de zonă liberă din punct de vedere:

- economic
- geografic
- social
- resurse locale
- potențiali parteneri și investitori (cererile efective ale potențialilor utilizatori cu precizarea activității pe care aceștia, doresc efectiv a o presta, a suprafeței necesare, a modului de dobândire a acesteia - concesiune sau închirie - și a duratei de utilizare)
- gradul de acoperire a suprafeței viitoarei zone libere față de cererile agenților economici care solicită să presteze activități specifice și care ulterior vor primi licența de lucru.

NOTA: Nu toate activitățile sunt specifice zonei libere și nu toți agenții pot obține licențe de lucru. Reamintim că în conformitate cu art. 20, cap. IV din Legea nr. 84/1992 pentru toate activitățile, plata se, face numai în valută liber convertibilă;

- estimarea cheltuielilor de capital necesare regiei pentru primul an de activitate, cheltuielile ce se vor asigura de la bugetul de stat (se vor include' cheltuielile necesare înprejmuirii zonei libere, alimentării sediului administrativ cu energie electrică, termică, apă, a fondului de salarizare, a minimei dotări a sediului administrativ, a fondului necesar întocmirii caietelor de sarcini în vederea concesiunii și a organizării licitațiilor);. În cazul în care nu există acest studiu al necesarului de capital, dosarul va fi respins de Ministerul de Finanțe;
- avantajele obținute prin instituirea unui astfel de regim în perimetrul solicitat.

2. Stabilirea suprafeței de teren (anexa plan), poziția geografică și topografia, acces rutier, cale ferată, aero, naval, suprafața totală, perimetru total.

Conform art. 3, cap. I din Legea nr. 84/1992 înainte de începerea oricăror operațiuni, zona liberă va trebui precis delimitată și împrejmuită. Se va stabili amplasamentul porților de intrare și natura lor.

3. Stabilirea regimului juridic al terenului pe care se instituie zona liberă prin documente de proprietate (extras din Carte Funciară sau Registru de Cadastru).

În funcție de situația terenului, aceste documente vor fi însoțite de avize favorabile ale factorilor de decizie, după cum urmează:

3.1. Teren câștigat prin lucrări de îmbunătățiri funciare, hidrotehnice și ameliorații în cadrul unor obiective de investiții - avizul proprietarului de teren (organele administrației locale sau titularul de investiție);

3.2. Teren aparținând organelor administrațiilor locale (primărie):

1. Acordul Prefecturii Județene și al Comisiei Județene privind trecerea în proprietatea privată a orașului, a suprafeței de teren vizat pentru zona liberă, prin Ordinul Prefecturii;

2. Hotărârea Consiliului Local Orășenesc prin care se instituie regimul de zonă liberă, pe baza Ordinului Prefecturii;

3. Avizul favorabil înființării zonei libere de la Agenția pentru Supravegherea și Protecția Mediului;

4. Calculul taxelor de protecție pentru scoaterea din circuitul agricol (dacă este cazul) executat de către Oficiul Județean pentru Studii Pedologice și Agrochimice;

5. Avizul de scoatere din producție agricolă vegetală a terenului solicitat pentru zona liberă al Direcției Generale pentru Agricultură și Alimentație a județului - Oficiul de Cadastru și Organizarea Teritoriului;

6. Avizul Comisiei de Organizare și Dezvoltare Urbanistică din cadrul Consiliului Județean pentru trecerea terenului afectat zonei în proprietatea Administrației zonei libere;

7. Avizul Ministerului Agriculturii și Alimentației pentru scoaterea terenului din producție agricolă vegetală, în condițiile Legii nr. 18/1991;

3.3. Teren cu construcții proprietate privată ale unor persoane juridice.

Acordul persoanei-juridice proprietară, pentru vânzarea către Administrația Zonei Libere a terenului pe care se găsesc construcțiile

În astfel de cazuri, dacă solicită și obține licența, agentul economic devine locatar sau concesionar, și va plăti Administrației Zonei Libere fie chirie pe unitatea de suprafață, fie prețul de concesionare stabilit conform procedurii concesionării.

4. Agenția Zonelor Libere - Ministerul Transporturilor analizează următoarele aspecte:

- amplasamentul zonei;

- regimul juridic al terenului;
- gradul de acoperire a suprafeței viitoare zone libere față de cererile agenților economici care solicită să presteze activități specifice și care vor primi licența de lucru;
- acordul organelor vamale;
- acordul organelor grănicerești și al poliției de frontieră;

În cazul în care documentația corespunde cerințelor de mai sus, dosarul complet este înaintat spre avizare Consiliului Tehnico-Economic al Ministerului Transporturilor

E. METODOLOGIE PENTRU CONCESIONAREA DE TERENURI ȘI CONSTRUCȚII DIN ZONELE LIBERE

H.G. nr. 682 din 7 octombrie 1994, publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 311/8 noiembrie 1994

I. Dispoziții generale și comune

1. Activitatea de concesionare de terenuri și construcții din zonele libere se desfășoară pe bază de licitație publică.

2. Prin contractul de concesiune, o parte concedentul - transmite celeilalte părți - concesionarul - spre administrare rentabilă, pe termen de maximum 50 de ani, în schimbul unei redevențe, un teren sau o construcție din zona liberă.

3. Licitațiile publice în vederea concesionării terenurilor și construcțiilor din zonele libere se vor organiza de către Administrația zonei libere sub îndrumarea și coordonarea Agenției zonelor libere din cadrul Ministerului Transporturilor, și cu sprijinul consiliului județean pe al cărui teritoriu se află zona liberă.

4. În cazul contractului de concesiune de terenuri și construcții din zonele libere, plata redevențelor se efectuează numai în valută liber convertibilă acceptată de Banca Națională a României.

5. Inițiativa concesionării aparține Administrației zonei libere, titulara dreptului de administrare a terenurilor și construcțiilor. Inițiativa concesionării o poate avea și persoana fizică sau juridică, română sau străină, care justifică interesul dobândirii terenului sau construcției în regim de concesiune.

Anterior organizării licitației, inițiatorul va obține, potrivit Legii nr. 50/1991, certificatul de urbanism.

6. Administrația zonei libere publică în Monitorul Oficial al României, precum și în presa internă și internațională, cu cel puțin 45 zile înainte de data stabilită pentru ținerea licitației, obiectul ei (terenul sau construcția), precum și data, ora și locul ținerii acesteia.

7. În termen de 15 zile de la data publicării în Monitorul Oficial al României și în presă, solicitanții vor depune la sediul Administrației zonei libere cererile de participare, care vor cuprinde numele / denumirea solicitantului, adresa / sediul, suprafața, activitățile pe care dorește să le desfășoare și durata concesionării.

În funcție de solicitările ofertanților (suprafață, activitate, durată etc.), în urma analizării cererilor, comisia de licitație stabilește viitorii participanți la licitație.

În cazul în care nu au fost admiși toți solicitanții, Administrația zonei libere are obligația să comunice în scris, celor respinși, motivele.

8. Administrația zonei, libere va stabili valoarea minimă de începere a licitației.

9. În maximum 5 zile de la data anunțată a fi ultima zi de primire a cererilor, Administrația zonei libere va pune la dispoziția solicitanților admiși la licitație "Chestionarul de participare la licitație în vederea concesiunii terenurilor și construcțiilor din zonele libere" (anexa nr. 1.), precum și "Caietul de sarcini al concesiunii terenurilor și construcțiilor din zonele libere" (anexa nr. 2).

Chestionarul de participare la licitație împreună cu caietul de sarcini vor fi elaborate de către Administrația zonei libere respective, cu obligația de a respecta cele prevăzute în anexe. Toate documentele de participare la licitație vor fi avizate de Agenția zonelor libere.

O dată cu chestionarul de participare la licitație, Administrația zonei libere va pune la dispoziția ofertanților, contra cost, "Regulamentul de utilizare a zonei libere" și "Principiile-privind realizarea construcțiilor și instalațiilor în zona liberă", elaborate de aceasta, precum și alte instrucțiuni ale Administrației zonei libere și/sau ale Agenției: zonelor libere.

În scrisoarea de însoțire a chestionarului de participare la licitație-se vor menționa valoarea minimă de începere a licitației, valoarea garanției de participare, termenul limită de depunere a chestionarelor:

10. Valoarea garanției de participare la licitație va fi de minimum 5% din valoarea minimă de începere a licitației:

În cazul în care un ofertant dorește să participe la licitație pentru mai mult de o parcelă, acesta va depune fie câte o garanție de 5% din valoarea fiecărui teren, fie o singură garanție de 5% din totală a terenurilor.

De asemenea ofertantul poate participa la licitație pentru toate parcelele, menționând în cerere, depunând o singură garanție de 5% din valoarea cea mai mare, dar în acest caz își poate adjudeca o singură parcelă.

11. Pe baza datelor solicitate în chestionarul de participare la licitație, precum și în caietul de sarcini, viitorii participanți la licitație vor alcătui oferta tehnică Aceasta va fi depusă la Administrația zonei libere cu cel puțin 3 zile lucrătoare înainte de data licitației, dată la care nu se mai admite nici o ofertă.

În această perioadă de 3 zile, comisia de licitație va analiza ofertele tehnice, cu respectarea criteriilor de selectare (anexa nr. 3.). Aceste criterii vor fi puse la dispoziția ofertanților, o dată cu toate documentele de participare la licitație.

Fiecare ofertant va depune, o dată cu oferta tehnică, o copie a dovezii de depunere a garanției de participare la licitație, garanție depusă la banca la

care Administrația zonei respective are cont sau la o bancă-corespondentă acesteia și agreată de Administrația zonei libere, și o copie a dovezii de depunere a taxei de participare.

Garanția de participare la licitație va fi restituită, în cazul necăștigării licitației, în maximum 10 zile lucrătoare de la încheierea licitației, iar în cazul câștigării, va fi majorată la maximum 25% din valoarea totală a contractului încheiat; devenind astfel garanția de bună execuție contractuală, valabilă pe toată perioada derulării acestuia.

13. Oferta de preț se va prezenta comisiei de licitație în ziua și la ora stabilite pentru licitație, în plic sigilat.

14. Organizarea licitației se face de către o comisie de licitație formată din șapte membri, respectiv reprezentanți desemnați de:

- Administrația zonei libere;
- Ministerul Transporturilor;
- Ministerul Finanțelor;
- Agenția Națională pentru Privatizare;
- 2 specialiști în problemele zonelor libere din domeniile tehnic, economic și juridic desemnați de Ministerul transporturilor;
- un specialist desemnat de prefectura județului.

Ministerul Transporturilor desemnează pe președintele comisiei de licitație și asigură secretariatul acesteia.

Plată indemnizației membrilor comisiei de licitație va fi efectuată de Administrația zonei libere. Cuantumul acestei indemnizații va fi stabilit de Administrația zonei libere pe baza unor instrucțiuni elaborate de Agenția zonelor libere.

Procedura de desfășurare a licitației și de selectare a ofertanților este detaliată în anexă.

15. Licitația fiind publică, pot asista și alte persoane fizice sau juridice, al căror acces în sala de licitație va fi permis pe bază de bilet, contra cost, sau de invitații eliberate de organizatori.

Pot participa efectiv la licitație numai persoanele împuternicite de agenții economici care au depus ofertele tehnice și garanțiile de participare.

16. Pe baza rezultatelor licitației, Administrația zonei libere va negocia și va încheia contractele de concesiune cu câștigătorii, într-un termen de 10 zile lucrătoare de la data adjudecării.

În cazul neîncheierii contractului din vina exclusivă a ofertantului desemnat câștigător până la dala limită stabilită, Administrația zonei libere negociază contractul cu ofertantul plasat pe locul următor. În astfel de cazuri, ofertantului câștigător nu i se mai returnează garanția de participare la licitație, iar Administrația zonei libere îi va pretinde daune interese.

Modelul contractului de concesiune este prezentat în anexa nr. 4 la prezenta metodologie.

17. În vederea eliberării licenței de lucru, câștigătorul trebuie să prezinte, în maximum 10 zile de la câștigarea licitației, confirmarea scrisă (a băncii) că a depus garanția de bună executare a contractului. Această licență va fi emisă de către administrația zonei libere respective.

18. Cazurile de forță majoră care împiedică predarea sau preluarea concesiunii, precum și încheierea contractului de concesiune, trebuie dovedite cu acte și anunțate în termen de 5 zile de la apariție la Agenția zonelor libere, care va stabili împreună cu părțile interesate, măsurile ce se impun a fi luate.

2. Dispoziții finale

19. Dispozițiile prezentei metodologii se aplică tuturor activităților de concesiune al căror obiect îl constituie terenurile și construcțiile din zonele libere.

20. La data intrării în vigoare a prezentei hotărâri se abrogă art 12 din H.G. nr. 156/1993, art.11 alin. 1 și 2 din H.G. nr 410/1993, art.12 alin. 1 „și 2 din H.G. nr. 190/1994 și art.12 alin 1 și 2 din H.G. nr. 330/1994.

Anexa 1. cuprinde "Chestionarul de participare la licitație în vederea concesiunii terenurilor și construcțiile din zonele libere" (conținut-cadru);

Anexa 2 cuprinde "Caietul de sarcini al concesiunii terenurilor și construcțiilor din zonele libere" (conținut-cadru);

Anexa 3 conține "Procedura de desfășurare a licitației și de selectare a ofertanților pentru concesiunea terenurilor și construcțiilor din zonele libere";

Anexa 4 cuprinde "Contractul de concesiune" (model).

F. ALTE ACTE NORMATIVE PRIVIND ZONELE ECONOMICE LIBERE DIN ROMÂNIA

- H.G. nr. 156/1993 privind înființarea zonei libere Sulina (publicată în Monitorul Oficial nr. 108/1993) și modificată prin H.G. nr. 963/1994 (publicată în Monitorul Oficial nr. 373/1994), respectiv H.G. nr. 1090/1995 (publicată în Monitorul Oficial nr. 302/1995)

- H.G. nr. 410/1993 privind înființarea zonei libere Constanța Sud (publicată în Monitorul Oficial nr. 216/1993), modificată prin H.G. nr. 682/1994 (publicată în Monitorul Oficial nr. 311/1994)

- H.G. nr.190/1994 privind înființarea zonei libere Galați (publicată în Monitorul Oficial nr. 120/1994)

- H.G. nr. 330/1994 privind înființarea zonei libere Brăila (publicată în Monitorul Oficial nr. 178/1994)

- H.G. nr. 788/1996 privind înființarea zonei libere Giurgiu (publicată în Monitorul Oficial nr. /1996)

- Ordinul ministrului transporturilor nr. 105/1996 pentru aprobarea Instrucțiunilor privind acordarea licențelor de lucru în zonele libere (publicat în Monitorul Oficial nr. 125/1996)

BIBLIOGRAFIE

Cărți

1. Băcescu Angelica și Marius - Dicționar de macroeconomie, București, Editura All. 1993, seria Biblioteca de economie și management, p.31
2. Beauchamp Andre - Guide mondial des paradis fiscaux, nouvelle edition entierement revue et completee, Paris, Bernard Grasset, 1989
3. Brunet Roger - Zones franches et paradis fiscaux, Ed. Fayard-Reclus, Paris, 1986
4. Caraiani Gheorghe și Cazacu Cornel - Zonele libere, București, Editura Economica, 1995
5. Caraiani Gheorghe - Navele sub pavilioane de complezență, București, Editura Lumina Lex, 1996
6. Căpățână Octavian și Ștefănescu Brândușa, coord. - Dicționar juridic de comerț exterior, București, Editura științifică și enciclopedică, 1986, p.376
7. Dobrescu Emilian M. - Integrarea economică. București, Editura Academiei Române (sub tipar)
8. Hardwick Philip, Khaan Bahadur și Langmead John - An Introduction to Modern Economics, London-New York, 1991
9. *** - Lege pentru zone libere, Biblioteca legilor uzuale adoptate, nr. 40, 1929
10. *** - Legea nr.84/1992 privind înființarea zonelor libere
11. Matei Horia C. și colab. - Statele lumii - mică enciclopedie, ediția a VI-a, București, Editura Meronia, 1994
12. *** - Mic dicționar enciclopedic, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura științifică și enciclopedică, 1978, p.1047

Studii și articole

13. Andrei Carmen - Zona liberă Giurgiu a fost inventată-..., în România Liberă/6 noiembrie 1996, p.4
14. Bohateruț Valentin și Hoțea Cristian-Romeo - Potențialul integrator al zonelor economice libere moldo-române. Organizare și funcționare, în Analele Institutului Național de Cercetări Economice, nr. 1-2/1995, p.55-59
15. Brateș Teodor - Un vis frumos: zonele libere, în Economistul, nr. 454, 1994. p.7
16. Burgaud Jean-Marie - Les zones franches industrielles dans le monde. În Problemes economiques, nr. 2355/22 decembre 1993, p. 16-22
17. Caraiani Gheorghe - Dezvoltarea zonelor libere în România, în Tribuna economică, nr. 33/1990, p.3-4
18. Caraiani Gheorghe - Zonele, libere și dezvoltarea economică(1-2), în Tribuna economică, nr. 32-33, 1991

19. Caraiani Gheorghe - Zonele libere și dezvoltarea regională. În Tribuna economică, nr. 37,1991, p.7
20. Antonie Caraivan - Prima licitație pentru zona liberă, în Economistul, nr. 664, 1995, p.1
21. Ciulei Emil - Dobrogenii nu licitează lacrimi ..., în Economistul nr. 549, 1994, p. 1-2
22. Ciutacu Constantin - Decalajele economice văzute din perspectiva integrării europene, în Opinia națională, nr. 138,1996, p. 2
23. Constantinescu Valeriu - Înființarea de zone economice speciale în unele țări, în Revista de finanțe, credit, contabilitate, nr. 5, .1990, p. 57-61
24. Coroiu Constantin - Va fi deschisă zona liberă Iași - Cristești, în Adevărul/23 iunie 1994
25. Cristea Lucian - Zona liberă Sulina: drumul, spre Europolis. În România Liberă/5 septembrie 1995, p .4
26. Dobrescu Emilian M. - Zonele economice libere - instrumente importante ale realizării integrării economice, în Studii și cercetări economice, nr. 12,1995, p. 75-87
27. Dragomir Aristide și Brotac Leonida - Stimularea investițiilor străine prin instituirea regimului de zonă liberă, în Tribuna economică, nr.25, 1991, p. 10-11
28. Ene Constantin - Alocuțiune de introducere la colocviul Zonele libere în perioada de tranziție, 26 mai (1993, în Buletin de informații IRSI, nr. 6,1993, p. 2-4
29. Gălățanu Mihail - Zonă liberă, caut ocupație serioasă, în Capital, nr. 36/12 septembrie 1996, p.5
30. Georgescu Toma - 150 ani de la înființarea primei zone libere - Galați (I), în Fast Business, nr.9,1993, p. 4
31. Hașeganu George - Zonele de promovare a exporturilor, în Tribuna economică, nr. 33,1990, p. 7-8
32. Iaskova Alia A. - Noile forme de colaborare subregională în Europa: interesele cui reprezintă, în Revista română de studii internaționale, nr. 1 -2, 1991, p. 71
33. Iliescu Valentin - Zonele libere - "raiul" oamenilor de afaceri, în Economistul, nr. 285, 1993, p. 1
34. Ionescu Nicoară - China: zonele economice libere – centre de antrenare a dezvoltării (I), în Tribuna economică, nr. 47,1994, p.43
35. Ionescu Nicoară - China: politici, fiscale preferențiale în zonele libere, în Tribuna economică, nr. 1,1995, p.57
36. *** - Les zones économiques cotieres ouvertes a l'etranger, Nouveile etoile, premiere edition, Beijing, 1990
37. *** - L'île de Hainan - la plus grande zone economique speciale de Chine, Nouveile etoile, Beijing, 1990

-
38. Lionăchescu Doru - Zonele economice libere de comunism, în *Capital*, nr. 20, 1994, p.19
 39. Madgearu Virgil - Expunere de motive la Legea pentru zone libere din 1929, în *Biblioteca legilor uzuale adoptate*, nr. 40/1929
 40. Markov N. - Zonele de export în țările în curs de dezvoltare, în *Mirovaia Ekonomika i Mejdunarodnîie Otnoşenia*, nr. 5, 1988, p. 120-125
 41. Miron Mihaela - Atragerea de capital străin în România prin zonele libere industriale, în *Probleme economice, săptămânal de informare economică*, INCE, nr.33, 1990, p. 27-47
 42. Mitran Ion - Liberul schimb și comerțul "deviat", în *Economistul*, nr. 705, 1995, M.
 43. Moldoveanu Marcel - Zonele libere - magnet pentru investițiile străine, în *Economistul*, nr. 719, 1996, p.15
 44. Moldoveanu Marcel - Zonele libere - noi dimensiuni la scară regională și subregională, în *Economistul*, nr. 722, 1996, p. 15
 45. Năstase Gabriel I. - Zonele libere o povară pentru guvern?, în *Cronica română*, 13 ianuarie 1994
 46. Năstase Gabriel I. - Zonele libere - mit sau realitate în relansarea economiei, în *Univers ingineresc*, nr. 7, 1994
 47. Năstase Gabriel I. - Zonele, libere în atenția programelor de restructurare. În *Curierul național* / 28 septembrie 1994
 48. Năstase Gabriel I. - Zona liberă Constanța Sud, în *Curierul național* / 16 octombrie 1994
 49. Negoită Valentin - Zone turistice speciale în China, în *Tribuna economică*, nr. 17, 1992
 50. Os Nicolae Laurențiu - Posibilități de folosire a zonelor libere..., în *Marketing*, nr. 1-2, 1980, p.37-42
 51. Scripcă Dana - Dolarii așteaptă la poarta lașului, în *Capital*, nr. 15, 1995, p. 5
 52. Vulcănescu George - Oaze de afaceri între Dunăre și Mare, în *Capital*, nr. 24, 1994, p. 23
 53. Vulcănescu George - Rechinii ocupă zona liberă Constanța, în *Capital*, nr. 50, 1994, p. 1
 54. Vulcănescu George - Investitori străini izgoniți din zona liberă, în *Capital*, nr. 21, 1995, p. 1
 55. Vulcănescu George - Gălățenii scot la bătaie zonă de liberschimb comercial, în *Capital*, nr. 43, 1995, p. 33
 56. Vulcănescu George - Valul de investitori se retrage din zona liberă Constanța, *Capital*, nr. 31, 1996
 57. Xin Ren - The Hong Kong Hand-of, în *Beijing Review*, July, 1-7, 1996, p. 7-9
 58. Zaman Gheorghe și Georgescu George - Asocierea României la Uniunea Europeană, în *Economistul*, nr. 507, 1994, p.1 și 4

Periodice

59. Adevărul
60. Adevărul economic
61. Analele Institutului Național de Cercetări Economice
62. Beijing Review
63. Biblioteca de Comerț Internațional a institutului de Economie Mondială
64. Buletin bursier publicație a Bursei Române de Mărfuri
65. Buletin de Informații al Institutului Român de Studii Internaționale
66. Buletin de informare, și documentare a! Comisiei de elaborare a Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană
67. Buletin economic și legislativ
68. Bursa
69. Business Central Europe
70. Capital
71. Central European Issues
72. Cronica română
73. Curierul național
74. Dialog european
75. Diplomat club
76. Economistul
77. European Central Economic Review
78. Euroinfo
79. Fast Business
80. Jurnalul național
81. Marketing
82. Oeconomica
83. Opinia internațională
84. Piața internațională
85. Probleme economice
86. Problemes économiques
87. Revista de finanțe, credit, contabilitate
88. Revista română de economie
89. Revista română de studii internaționale
90. Revue roumaine des sciences économiques
91. Revue roumaine d'etudes interaationales
92. Romanian Economic Research Observer
93. Romanian Journal of Internationa A ffairs
94. România liberă
95. Studii de economie teoretică și aplicată
96. Studii și cercetări economice
97. The Economist
98. Together in Europe

99. Tribuna economică

ZEL permit formalități administrative reduse, costuri reduse pentru depozitare, absența contingentărilor la export și import, absența controlului asupra schimburilor valutare, precum și a unor imobilizări de capital în taxe-vamale, repatrierea profiturilor.

Avantajele economice rezultate din crearea ZEL presupun cu necesitate o integrare treptată în programul de dezvoltare a economiei țării gazdă. Cele mai importante avantaje urmărite de economia locală prin crearea unei ZEL, integrată în programul de dezvoltare al țării respective, derivă din atragerea de capital străin, modernizarea economiei cu noi tehnologii, creșterea exporturilor și generarea de încasări în valută.

ZEL reprezintă un mijloc real de atragere a capitalurilor străine numai dacă legislația lor este permisivă și încurajează acest fapt. Concurența între țările gazdă pentru a atrage investitori străini în ZEL este puternică și există o tendință de a le asigura acestora tot mai multe stimulente fiscale și financiare. În ultimul timp, se observă că oferirea de cât mai multe stimulente referitoare la reduceri de taxe ori la concesiuni nu mai este foarte agreată; mai atrăgătoare pentru firmele străine este posibilitatea finanțării locale cu dobânzi moderate (importanța acestei posibilități este relevată de faptul că aproximativ jumătate din investițiile efectuate în ZEL sunt finanțate prin împrumuturi).

Din această perspectivă apreciem că zonele economice libere pot să constituie adevărate nuclee de integrare economică prin rolul pe care îl au și efectele economico sociale generate. Importanța zonelor economice libere și tendințele manifestate în structurarea acestora pe mapamond demonstrează necesitatea reconsiderării teoriei integrării economice.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 4/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

REFORMA SISTEMULUI DE PENSII
DIN ROMÂNIA
- Cerințe și opțiuni -

Dr. Constantin GRIGORESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PREMISE ȘI PROBLEME ALE REFORMEI	119
1.1. Limitele regimurilor de pensii în vigoare	119
1.2. Premise majore	120
1.3. Probleme și dileme de rezolvat	121
2. TRANZIȚIA ȘI FUNCȚIONAREA REGIMURILOR DE PENSII	123
2.1. Deteriorarea raportului de susținere	123
2.2. Metode de finanțare. Contribuția de asigurări sociale de stat și execuția bugetelor.....	126
2.3. Bugetul fondului pentru pensia suplimentară	131
2.4. Bugetul fondului asigurărilor sociale ale agricultorilor	133
2.5. Deprecierea și nivelarea pensiilor de asigurări sociale de stat	135
2.6. Mărirea pensiilor și minimul de trai.....	139
3. REEVALUAREA CADRULUI DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE A SISTEMULUI DE PENSII. DIRECȚII DE ACȚIUNE	147
3.1. Creșterea în perspectivă a numărului de pensionari și a necesarului de fonduri pentru pensii. Principalii factori de influență	147
3.2. Regimurile de pensii și gradul de cuprindere a forței de muncă în asigurările sociale.....	149
3.3. Finanțarea pensiilor de asigurări sociale de stat Necesitatea participării persoanelor asigurate la plata contribuțiilor. Rolul statului	154
3.4. Vârsta standard de pensionare	156
3.5. Rata de înlocuire și formula de calcul a pensiei. Indexarea pensiilor	157
3.6. Pensia suplimentară	163
3.7. Organizarea și funcționarea asigurărilor sociale de stat și a fondului pensiei suplimentare	164

4. FONDURILE PRIVATE DE PENSII.....	166
4.1. Dimensiunea fondurilor private de pensii în unele țări dezvoltate.....	166
4.2. Perspective ale dezvoltării fondurilor private de pensii în România.....	167
5. UNELE CONCLUZII	169
NOTE BIBLIOGRAFICE	180

1. PREMISE ȘI PROBLEME ALE REFORMEI

1.1. Limitele regimurilor de pensii în vigoare

Reforma sistemului de pensii, ca parte esențială a reformei sociale, se impune printre prioritățile de bază ale făuririi mecanismului economiei de piață și ale protecției sociale. Cerința este firească întrucât, deși, de la declanșarea Revoluției din Decembrie 1989, au trecut 7 ani, actualul sistem de pensii, cu toate corecturile care i s-au adus, este cel creat în anii socialismului și poartă pecetea orânduirii respective.

În momentul tranziției la economia de piață, elementele componente de bază ale sistemului de pensii din România erau definite prin regimul asigurărilor sociale de stat (aferent personalului salariat) și regimul asigurărilor sociale ale membrilor cooperativelor agricole de producție. Acestea erau însoțite de regimuri specifice de pensii suplimentare. Totodată, existau unele regimuri de pensii aferente unor categorii de populație mai reduse - cooperatori meșteșugari, avocați, artiști plastici, preoți etc.

Regimurile de pensii menționate au caracter obligatoriu și sunt organizate pe baza principiului solidarității sociale. Potrivit acestui principiu, finanțarea pensiilor se face prin metoda repartiției, în principal din contribuțiile de asigurări, stabilite în funcție de veniturile curente ale populației active, aferente fiecărui regim de pensii și, într-o foarte mică măsură, din veniturile curente ale bugetului de stat (în special pensiile militarilor).

Caracterul obligatoriu al asigurărilor pentru pensii și principiul solidarității sociale care au stat la baza organizării lor le-au conferit reale potente pozitive. Modul în care au funcționat și funcționează regimurile respective le-a limitat și le limitează, însă, efectele pozitive în plan social și, indirect, în plan economic.

În cadrul asigurărilor sociale de stat, contribuția de asigurări este plătită de întreprinderi, pensiile au o rată de înlocuire scăzută a veniturilor salariale și sunt puțin diferențiate în raport cu munca prestată de pensionari în perioada activă.

Veniturile bugetului de asigurări pentru pensii al țăranilor cooperatori erau destul de mici, iar pensia avea o mărime derizorie față de cea de asigurări sociale de stat. Este rezultatul faptului că producția agricolă și producția valorificată la fondul de stat, în funcție de care se constituia fondul de pensii, se evaluau la prețuri aberant de mici.

În anii tranziției, pe fondul crizei economice, a scăderii producției și a dezvoltării șomajului, a crescut foarte mult numărul de pensionari, inclusiv prin pensionări anticipate, și s-a redus raportul de susținere, respectiv dintre plătitorii de cotizații și pensionari. A dispărut regimul de pensionare al foștilor țărani cooperatori și s-a instituit un regim facultativ de pensii pentru agricultori,

cu precizarea că numărul de țărani asigurați este extrem de mic. Ca urmare a acestei situații, în prezent, finanțarea pensiilor foștilor țărani cooperatori se face prin subvenții de la bugetul de stat. S-au deteriorat condițiile de funcționare autonomă a asigurărilor de pensii ale categoriilor mai restrânse de populație la care ne-am referit și ele s-au integrat în asigurările sociale de stat.³

Potrivit tendințelor amintite, au apărut tensiuni și dezechilibre în constituirea fondurilor de pensii, au crescut cotele de contribuții sociale, dar și evaziuni extinse în plata acestora de către agenții economici de stat și particulari. Ca atare, în anii 1995 și 1996, execuția bugetului de asigurări sociale de stat a înregistrat deficite însemnate și cu tendință de creștere. Tensiunile în constituirea fondurilor de asigurări sociale au determinat o reducere drastică a valorii reale a pensiilor și o adâncire și mai mare a nivelării lor. Mai mult, pensionarii nefiind un grup de presiune puternic, pensiile reale s-au redus mai accentuat decât salariile reale. Pensionarii suportă o parte destul de mare din costurile sociale ale tranziției și mulți dintre ei se plasează sub pragul sărăciei.

Dacă dezechilibrele în constituirea fondurilor de pensii se vor mări, există pericolul ca pensiile să nu mai poată fi plătite în viitorul apropiat, evident, cu efecte nefaste pentru condițiile de viață ale pensionarilor și starea socială a națiunii. Avem în vedere faptul că, în prezent, pensionarii reprezintă un sfert din populația țării, că mărimea pensiei medii nu permite un nivel de trai decent și că multe din familiile de pensionari trăiesc dintr-o singură pensie. Amploarea efectelor pericolului amintit va fi și mai mare, dacă avem în vedere și împrejurarea, deloc neglijabilă, că, în perioada următoare, se va accelera creșterea populației vârstnice, deci pensionările, în raport cu cea a populației totale și a celei apte de muncă.

1.2. Premise majore

Îmbunătățirea protecției sociale a pensionarilor este condiționată, în primul rând, de relansarea creșterii economice și sporirea eficienței, de reducerea șomajului și de creșterea populației ocupate, procese menite să determine o sporire în termeni reali a veniturilor în funcție de care se constituie cotizațiile de asigurări sociale sau economiile populației și, respectiv, fondurile de pensii. Experiența arată că, fără un suport economic, orice creștere nominală a pensiilor este iluzorie pentru condițiile de viață, întrucât, în cursa pensii - inflație, evoluția inflației devansează întotdeauna evoluția pensiilor.

Ridicarea pe un plan superior a protecției sociale a pensionarilor presupune, totodată, crearea unui nou sistem de pensii care să aibă în vedere noile condiții de dezvoltare a societății românești la acest sfârșit de secol.

1. Ne referim, cu prioritate, la **extinderea proprietății private și afirmarea economiei de piață**, la expunerea crescândă a agenților

economici la concurența internă și externă, la sporirea eficienței și la adâncirea diferențierii veniturilor populației și chiar la polarizarea lor.

Dezvoltarea economiei de piață necesită creșterea rolului activ al sistemului de pensii în constituirea și utilizarea cu eficiență sporită a fondurilor de pensii și înlăturarea deformărilor generate de socialismul totalitar în organizarea și funcționarea asigurărilor pentru pensii.

2. **îmbătrânirea populației** reprezintă o altă premisă majoră care va impune modificări esențiale ale sistemului de pensii. În ultimul timp are loc o modificare sensibilă a comportamentului demografic: reducerea natalității și a fertilității, creșterea ponderii populației vârstnice pensionabile, precum și a familiilor nucleare și monoparentale. Aceste procese vor determina, fără îndoială, o creștere destul de mare a cheltuielilor pentru pensii.

3. **Aderarea României la Uniunea Europeană** este a treia condiție esențială de care urmează să se țină seama în prefigurarea viitorului sistem de pensii. Sub acest aspect apare necesitatea ca prevederile noii legi a pensiilor să fie convergente cu obiectivele privind libera circulație a forței de muncă și a populației, ca parte componentă a creării pieței unice europene.

Într-o perspectivă mai îndepărtată se va pune și problema îndeplinirii de către țara noastră a criteriilor de performanță pentru adoptarea prefigurății monedei unice europene. Ne referim la reducerea la mărimi rezonabile a deficitului bugetar, a datoriei statului și a inflației, indicatori de performanță care au contingență cu cheltuielile publice, îndeosebi cu cheltuielile pentru pensii.

1.3. Probleme și dileme de rezolvat

Corespunzător condițiilor mai sus arătate, în procesul creării noului sistem de pensii, apar numeroase probleme și alternative cu importanță deosebită pentru protecția persoanelor vârstnice, a tuturor categoriilor de pensionari. Un rol central în această privință au:

- natura regimurilor de pensii: publice sau private, obligatorii sau facultative;
- evaluarea metodelor de finanțare a fondurilor de pensii; ponderea, pe de o parte, a metodei repartiției, ca expresie a solidarității sociale, și, pe de altă parte, a metodei capitalizării economiilor populației;
- mărirea contribuțiilor și proporția în care ele vor fi plătite de agenții economici și, respectiv, de salariați și alte categorii de persoane active;
- rolul statului în finanțarea pensiilor publice;
- stimulentele fiscale în regimurile private de pensii și protecția intereselor populației, a economiilor și veniturilor acumulate;

- condițiile de eligibilitate pentru obținerea dreptului la- pensie și, în acest cadru, vârsta standard de pensionare și perioada de cotizare; factorii de eligibilitate pentru salariații și lucrătorii cu condiții speciale de muncă; posibilitatea pensionării anticipate sau a prelungirii activității după îndeplinirea condițiilor legale de pensionare; cumulul pensiei cu alte venituri din muncă;
- formula de calcul a pensiei și mărimea ratei de înlocuire prin pensie a veniturilor din perioada activă;
- indexarea pensiilor în funcție de evoluția prețurilor, a salariilor sau în funcție de ambii factori; indexarea automată sau prin măsuri ad-hoc;
- relația dintre asigurările sociale pentru pensii și asistența socială în combaterea sărăciei; stabilirea de plafoane minime și maxime de pensii;
- organizarea, administrarea și gestiunea fondurilor de pensii; autonomia fondurilor de pensii și gestiunea lor publică sau privată;
- participarea lucrătorilor străini rezidenți în România la regimurile de pensii și transferul drepturilor câștigate în altă țară ale oricărui cetățean care își schimbă domiciliul.

Opțiunile, în configurarea noului sistem de pensii, sunt influențate, în mod evident, de culoarea politică a partidelor de guvernământ, de doctrina lor economică și socială. Indiferent, însă, de acest aspect esențial, apare necesar ca viitorul sistem de pensii să asigure o protecție a tuturor categoriilor de pensionari. De altfel, în alegerile parlamentare și prezidențiale din noiembrie 1996, toate partidele politice, fie ele de orientare liberală, creștin-democrată, social-democrată sau socialistă, au avansat idei generoase pentru ocrotirea socială a persoanelor vârstnice, pentru stabilirea unor pensii care să le asigure un nivel de trai decent.

Opțiunile, în configurarea viitorului sistem de pensii, presupun, de asemenea, luarea în considerare atât a experienței proprii din domeniul respectiv, cât și a practicilor pozitive din alte țări, îndeosebi din Uniunea Europeană, astfel încât legea pensiilor, care urmează să fie adoptată, să reflecte condițiile României și, în același timp, să se înscrie în tendințele care se conturează pe plan internațional.

2. TRANZIȚIA ȘI FUNCȚIONAREA REGIMURILOR DE PENSII

2.1. Deteriorarea raportului de susținere

Tranziția a antrenat procese de o amploare deosebită în funcționarea regimurilor de pensii, ca urmare a creșterii foarte rapide, fără precedent, a numărului de pensionari și a reducerii numărului de salariați plătitori de contribuții de asigurări sociale, ambele procese ducând la deteriorarea raportului de susținere. În ciuda creșterii cotelor de asigurări, acestea n-au acoperit fondurile necesare susținerii valorii reale a pensiilor, menținerii lor la un nivel care să permită condiții de viață decente persoanelor vârstnice și a celorlalte categorii de pensionari. Au ieșit, totodată, și mai mult în evidență tarele sistemului de pensii creat în anii socialismului, care limitează armonizarea relației dintre dezvoltarea economică și cea socială.

Indiferent de cauze, amploarea creșterii numărului de pensionari este un fapt real. În trimestrul I 1996, numărul mediu de pensionari de asigurări sociale de stat a ajuns la 3.719,7 mii de persoane, față de 2.300 mii în 1989 și reprezintă o creștere de 61,7% (anexa nr.1). Dinamica cea mai accentuată s-a înregistrat la pensionarii cu vechime integrală în muncă (91,4%), care presupune o pensie mai mare, și la pensionarii pentru incapacitate de muncă (124,4%), fapt ce a determinat o creștere a ponderii lor în totalul pensionarilor de asigurări sociale de stat.

În aceeași perioadă, numărul de pensionari agricultori a evoluat de la 1.007 mii, în 1989, la 1.609 mii, în iunie 1996; în termeni relativi, creșterea a fost de 59,4% (anexa nr.3). Datorită evoluției istorice a sectorului cooperatist, la această categorie de pensionari, ponderea cea mai mare este deținută de pensionarii cu vechime incompletă în muncă, respectiv 76,4%.

Creșterea foarte mare a numărului de pensionari, în anii tranziției, a fost determinată de numeroase considerente de ordin social și politic. În asigurările sociale de stat, s-au adoptat două acte normative care permit pensionarea anticipată, respectiv înainte de împlinirea vârstei legale. Ne referim la "Decretul lege nr. 60/7 aprilie 1990 privind pensionarea cu reducere de vârstă a unor salariați" și "Legea nr. 2/10 ianuarie 1995 privind pensionarea anticipată". Potrivit acestor legi, în anumite condiții, vârsta de pensionare poate coborî până la 55 de ani pentru bărbați și 50 de ani pentru femei, față de limitele standard de 60 (62) de ani, respectiv 55 (57) de ani. Remarcăm că actul normativ din 1990, cu durată limitată de aplicare, a determinat pensionarea, într-un interval de câteva luni, a unui contingent de aproape 500.000 de salariați, creștere care nu se încadrează într-o evoluție normală a pensionărilor și care a creat probleme în buna funcționare a asigurărilor sociale de stat. Observăm, de asemenea, că și prevederile legii din 1995, care au caracter

permanent, sunt o sursă de creștere mai accentuată a efectivului de pensionari.

Noi reglementări au apărut și în privința vârstei de pensionare a țăranilor. Astfel, prin "Legea nr. 80/21 iulie 1992 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor", care instituie regimul facultativ de pensii în agricultură, se statuează vârsta de pensionare la 62 de ani pentru bărbați și 57 de ani pentru femei, față de 65 de ani, respectiv 60 de ani, cum se prevedea în vechile reglementări.

Prin coborârea, în 1990, a vârstei de pensionare în sistemul asigurărilor sociale de stat, s-a urmărit rezolvarea situației unor cadre care, în noile condiții, urmau să-și schimbe statutul sau locul de muncă, iar prin legea din 1995 s-a urmărit reducerea șomajului și ușurarea stării sociale a șomerilor care nu mai beneficiau de ajutor de șomaj și alocație de sprijin.

Condițiile tranziției, îndeosebi afirmarea șomajului de masă, au avut o influență și în privința creșterii rapide a categoriei pensionarilor de invaliditate. În scopul de a evita statutul de șomer, unii salariați apti de muncă au preferat să obțină, pe motiv de sănătate, o pensie pentru incapacitate de muncă. Preferinței amintite i-au venit în întâmpinare și organele de specialitate, care au acceptat cu ușurință încadrarea pe motiv de sănătate a unor salariați în diferite grade de invaliditate. Altfel nu se poate explica dublarea, într-o perioadă de numai 7 ani, a numărului de pensionari pentru incapacitate de muncă, mai ales că, în intervalul amintit, efectivul de salariați s-a redus drastic.

Deși din alte motive, rațiunea coborârii limitei de vârstă pentru pensionarea agricultorilor se înscrie tot în sfera social-politică. Practic, s-au egalizat limitele de vârstă standard de pensionare din asigurările sociale pentru agricultori cu cele din asigurările sociale de stat, înlăturându-se astfel inechitățile existente în legislația anterioară.

Pensionarea anticipată nu rezolvă problema șomajului, dimpotrivă: deplasează obiectivele politicii economice spre măsuri pasive de ocrotire socială și nu spre măsuri active de creare de noi locuri de muncă. În plan economic, pensionarea anticipată contribuie la creșterea contribuțiilor de asigurări sociale la cote relativ ridicate care, la rândul lor, determină creșterea costurilor salariale și a prețurilor, înrăutățirea competitivității produselor și scăderea veniturilor reale ale populației. Pe un plan mai larg, creșterea contribuțiilor de asigurări sociale și a costurilor salariale poate să stimuleze extinderea economiei paralele și a evaziunilor în plata contribuțiilor amintite, cu efecte negative pentru bugetele de asigurări sociale și protecția socială a persoanelor care lucrează în sectorul economiei paralele.

Subliniem că reducerea vârstei de pensionari în România, în anii tranziției, a avut loc în condițiile în care vârsta standard de pensionare a crescut aproape în toate țările dezvoltate și s-a îngreunat posibilitatea pensionărilor anticipate.

Creșterea substanțială a numărului de pensionari a avut, așa cum s-a arătat, un rol esențial în deteriorarea raportului de susținere și în creșterea necesarului de fonduri pentru pensii. Deteriorarea raportului de susținere a fost influențată puternic și de reducerea numărului de persoane active, în cazul asigurărilor sociale de stat, de scăderea efectivului de salariați și de dezvoltarea șomajului. Astfel, numărul mediu de salariați s-a redus de la 7.997 mii în 1989, la 6.160 mii în 1995 și la 5.762,2 mii în octombrie 1996.

Referitor la șomaj, arătăm că numărul șomerilor înregistrați a evoluat de la 377,4 mii în 1991, la 998,4 mii în 1995 și 659,4 mii în octombrie 1996. În realitate, amploarea șomajului este mai mare, statisticile neluând în considerare șomerii cărora le-a expirat termenul pentru a primi ajutor de șomaj și alocație de sprijin și care nu s-au încadrat în muncă.

Pe fondul evoluțiilor amintite, raportul de susținere înregistrează o scădere de la un an la altul, numărul de salariați care revine la un pensionar de asigurări sociale de stat s-a redus de la 3,48 în 1989, la 1,71 în 1995 și la 1,56 în octombrie 1996.

Dinamicile salariaților și, respectiv, ale șomerilor sunt evident legate de criza în care se află economia românească, de procesele care au avut loc după 1989, de scăderea drastică a producției și de începutul restructurării agenților economici, îndeosebi a întreprinderilor industriale, în concordanță cu cerințele economiei de piață. Deși anul 1993 a marcat stoparea scăderii producției și reluarea creșterii economice, acestea nu au fost însoțite și de o redresare a numărului de salariați. Este adevărat că, în anii tranziției, s-au creat numeroase locuri de muncă, mai ales în unitățile private, dar, așa cum rezultă din date, procesul de desființare de locuri de muncă în sectorul neagricol a fost mai accentuat. Între altele, este rezultatul faptului că investițiile au o dimensiune redusă și că întreprinderile mici și mijlocii, principalul sector economic unde se creează în prezent locuri de muncă, nu s-au extins pe măsura necesară.

În viitor, este de așteptat ca procesul pozitiv de restructurare a agenților economici să cunoască o nouă dimensiune; în mod firesc, acest fapt va determina o eliberare masivă de forță de muncă. În aceste condiții, apare necesar ca eliberarea de forță de muncă să fie însoțită și de crearea de noi locuri de muncă; altfel, vom asista la o creștere a șomajului și la o deteriorare, în continuare, a raportului de susținere, evident cu efecte negative pentru constituirea fondurilor de pensii.

În agricultură, unde există un regim diferit de pensii, problema raportului de susținere se pune în termeni diferiți. Anuarul statistic al României arată că numărul populației ocupate în agricultură a evoluat de la 3.012 mii în 1989, la 3.187 mii în 1995⁵. Datele din anchetele asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) indică chiar o cifră mult mai mare: 4.426,3 mii în martie 1995⁶. La prima vedere, această evoluție ar fi de natură să nu pună probleme pentru finanțarea numărului considerabil sporit de pensionari agricultori. În realitate,

majoritatea absolută a persoanelor ocupate în agricultură nu sunt plători de cotizații, întrucât, așa cum s-a arătat, asigurările din agricultură au caracter facultativ și numărul de țărani asigurați nu depășește cifra de 100.000. În aceste condiții, era firesc ca aplicarea principiului solidarității sociale în finanțarea pensiilor foștilor țărani cooperatori să capete noi forme. De acum, solidaritatea se realizează nu numai între agricultorii participanți la asigurarea facultativă, prin contribuțiile pe care le plătesc, ci și la nivelul societății, prin taxele și impozitele plătite de toate categoriile de populație. Fără această formă de solidaritate, pensiile țăranilor, și așa destul de mici, nu ar mai fi putut să fie plătite.

2.2. Metode de finanțare. Contribuția de asigurări sociale de stat și execuția bugetelor

Deoarece modul de finanțare este o problemă centrală a regimurilor prezente și viitoare de pensii și, în această privință, există anumite confuzii, vom prezenta în prealabil esența metodelor de finanțare a fondurilor de pensii, laturile lor pozitive și limitele pe care le implică.

Practica cunoaște două forme principale de finanțare a fondurilor de pensii. De regulă, fondurile publice de pensii sunt finanțate prin metoda repartiției (sau "pay-as-you-go", în limba engleză), iar fondurile private de pensii, prin metoda capitalizării.

Metoda repartiției de finanțare, aplicată și în regimurile asigurărilor sociale din țara noastră, constă în faptul că toate cheltuielile curente pentru pensii sunt plătite din veniturile curente provenite din contribuția de asigurări sociale și, respectiv, din impozite și taxe. În fapt, are loc un transfer orizontal de venituri între generațiile de persoane active asigurate, plătitoare de contribuții, și generațiile de pensionari. Metoda repartiției de finanțare dă expresie principiului solidarității sociale; actualele persoane active consimt să suporte cheltuielile curente pentru pensiile de asigurări sociale întrucât, în viitor, și ele vor primi pensii finanțate potrivit aceluiași principiu.

Caracterul obligatoriu al regimurilor publice de pensii și solidaritatea socială dau garanția că persoanele vârstnice și alte categorii de pensionari vor avea drept la pensie, în momentul în care nu mai dispun de venituri din muncă. Dreptul individual la pensie este condiționat de participarea persoanelor asigurate la plata contribuției de asigurări sociale pe un număr minim de ani și de îndeplinirea vârstei legale de pensionare.

Prin esența ei, metoda repartiției de finanțare nu presupune o acumulare prealabilă de mari fonduri; ea necesită, însă, bugete de asigurări sociale echilibrate, în care volumul veniturilor urmează să depășească numai într-o mică proporție volumul pensiilor și a celorlalte drepturi de asigurări sociale, plusul de venituri fiind destinat constituirii unor rezerve pentru eventualele dereglări care pot apărea pe parcursul anului și acoperirii cheltuielilor de

administrare a regimurilor de pensii. Referindu-se la acest aspect al finanțării, în lucrarea "Risk & Insurance" se arată: "Finanțarea completă în avans a programelor de asigurări sociale nu este necesară, ea fiind, de fapt, chiar nedorită din punct de vedere economic. A strânge, în prezent, sume de bani suficiente pentru a acoperi toate prestațiile viitoare promise, ar necesita o sporire enormă a contribuțiilor de asigurări sociale, acțiune ce ar putea să producă o depresiune economică. Finanțarea în avans nu este necesară, deoarece programele de asigurări sociale se bazează pe puterea de impozitare a statului. Programele de asigurări sociale și veniturile menite să le susțină sunt concepute să continue pe un termen nelimitat și nu necesită finanțare în avans". În același context, în lucrare se susține: "Fondul de pensii de securitate socială are, de regulă, active egale cu cheltuielile pe circa 6 luni și depinde de contribuțiile și taxele curente pentru plata prestațiilor curente"⁷.

Principiul solidarității sau metoda repartitiei are avantajul că permite și un transfer vertical de venituri, în cadrul aceleiași generații de populație. Așa cum se va arăta mai pe larg în paragrafele următoare, rata de înlocuire practică în regimurile pensiilor de asigurări sociale de stat nu este aceeași pentru toate categoriile de pensionari. Pentru pensionarii care au avut salarii scăzute, rata de înlocuire este mai mare; în mod corespunzător, pensionarii cu salarii mai mari au o rată de înlocuire relativ scăzută. Practica amintită dă expresie preocupării de a se asigura un standard de viață satisfăcător și pentru persoanele vârstnice pensionate care, în decursul vieții active, au avut venituri modeste.

Metoda repartitiei permite adaptarea contribuțiilor de asigurări sociale la schimbările care intervin în societate, cu deosebire la modificarea raportului dintre numărul persoanelor asigurate plătitoare de contribuții și numărul de pensionari (raportul de susținere). Practic, cota medie de contribuție se stabilește în funcție de raportul de susținere și de proporția pensiei medii față de veniturile medii ale persoanelor active asigurate (rata de înlocuire). Între cele două elemente amintite există o relație inversă: la o rată de înlocuire dată, cu cât raportul de susținere este mai ridicat, cu atât cota de contribuție este mai scăzută. Invers, în condițiile deteriorării raportului de susținere, crește cota de contribuție de asigurări sociale. Astfel, la o rată de înlocuire de 60% și la un raport de susținere de 3:1, cota de contribuție pentru constituirea fondului de pensii este de 20%, iar la un raport de susținere de 2:1, cota de asigurare crește la 30%. Metoda are, așadar, avantajul că, în condițiile modificării raportului de susținere sau ale unei conjuncturi economice nefavorabile, cotele de contribuție se adaptează la cerințele constituirii fondului necesar plății drepturilor de pensii.

Metoda repartitiei permite, totodată, o rezolvare mai adecvată a efectelor inflației asupra valorii reale a pensiilor. Pe de o parte, avem în vedere că riscul inflației nu constituie, în nici o țară, obiect distinct de asigurare. Pe de altă parte, avem în vedere că bugetele asigurărilor sociale operează cu venituri

nominale curente care, într-un fel sau altul, țin sau pot ține seama de evoluția prețurilor din fiecare an.

Capitalizarea, ca metodă de finanțare a pensiilor, este caracteristică asigurărilor private de pensii. Spre deosebire de metoda repartiției, aici nu intervin elemente de solidaritate socială, de transfer orizontal sau vertical de venituri. Finanțarea pensiilor se face din fonduri acumulate în prealabil din contribuții plătite în acest scop de persoanele asigurate și din veniturile realizate prin plasarea sumelor respective în active financiare. Evident, acest lucru este de natură să mărească răspunderea individuală a persoanelor pentru condițiile lor de trai, să dezvolte piața capitalului și investițiile economice.

Metoda capitalizării presupune ca populația să aibă posibilitatea să economisească o parte din veniturile disponibile și viața economică să se desfășoare normal, plasamentele în activele sociale să fie profitabile și inflația să fie mică. Riscul inflației și, respectiv, riscul unei conjuncturi nefavorabile sunt, însă, fenomene proprii economiei de piață. Ca atare, cu toate avantajele potențiale și reale pe care le are, finanțarea pensiilor private prin metoda capitalizării are și limite considerabile. Corespunzător situațiilor menționate, în lucrarea "Risk & Insurance" se arată: "în asigurările private, finanțarea în avans este necesară pentru a garanta prestațiile viitoare ale persoanelor asigurate. Organizațiile private nu au surse garantate de venituri viitoare și, de fapt, pot falimenta, lăsând beneficiarii fără vreun recurs efectiv față de asigurător"⁸.

Așa cum rezultă și din practica românească, metoda repartiției de finanțare nu este scutită de tensiuni, dereglări și disfuncționalități.

Deteriorarea raportului de susținere în anii tranziției, numărul tot mai mic de salariați care revine la un pensionar, a impus o creștere a **cotei de contribuție de asigurări sociale de stat. În intervalul 1989 -1992, a existat chiar o evoluție concomitentă a celor doi indicatori (tabelul nr. 1).**

Cota de contribuție de 25,5%, menționată în tabel, reprezintă o cotă medie pe întreg regimul de asigurări sociale de stat. În fapt, contribuția este diferențiată pe grupe de muncă, astfel:

- 33% asupra câștigului brut realizat de salariații încadrați în grupa I de muncă;
- 28% asupra câștigului brut realizat de salariații din grupa a II-a de muncă;
- 23% asupra câștigului brut realizat de celelalte categorii de salariați și -15% asupra salariului brut primit, dar nu mai puțin decât salariul minim brut pe țară, în cazul personalului casnic angajat de persoane fizice pentru îngrijirea persoanelor în vârstă, a celor handicapate și a copiilor.

Tabelul nr. 1 - Dinamica raportului de susținere și a cotelor de contribuții de asigurări sociale de stat

	Raport de susținere (nr. de salariați la 1 pensionar)	Contribuția de asigurări sociale de stat (%)
1989	3,48	14,0
1990	3,17	20,0
1991	2,51	20,0*)
1992	2,15	25,5*)
1993	2,05	25,5*)
1994	1,87	25,5*)
1995	1,71	25,5*)
1996 (iunie)	1,61	25,5*)

Notă: cota nu cuprinde contribuția de 2%, introdusă în 1991, pentru compensarea creșterii prețurilor la medicamente, care se varsă la Ministerul Sănătății.

Sursa: legislația pensiilor și a celorlalte drepturi de asigurări sociale de stat - Lumina Lex, 1993, p.196; M.M.P.S., Cartea albă a reformei asigurărilor sociale și pensiilor, București, 1993, p. 42-43.

Precizăm că cea mai mare parte a contribuțiilor de asigurări sociale (mai puțin cota de 2% vărsată la Ministerul Sănătății) este utilizată pentru plata pensiilor. Astfel, în totalul cheltuielilor bugetului de asigurări sociale de stat (rectificat în octombrie 1996), pensiile de asigurări sociale reprezintă 92,2%, iar cheltuielile de administrare a fondurilor - 2,6%.

Tabelul nr. 2 - Execuția bugetului asigurărilor sociale de stat

- mii lei -

	Venituri	Cheltuieli	Excedent(+) / Deficit (-)	Ex. def. față de chelt. col. 3/2
1991	164.073	155.069	+9.004	+ 5,8
1992	468.473	404.344	+64.129	+15,9
1993	1.315.121	1.174.730	+140.391	+12,0
1994	2.811.958	2.760.680	+51.278	+ 1,9
1995	3.925.368	4.090.448	-165.080	-4,0
1996	2.793.367	3.107.270	-313.903	-10,1
(1.I - 31.VII)				

Sursa: Anuarul statistic al României 1996, p. 742-743; C.N.S., Buletin statistic lunar, nr.8/august 1996, p.24.

Cotele de contribuții de 14%, 20% și, respectiv, 25,5% au fost stabilite în așa fel încât veniturile bugetului de asigurări sociale să permită atât plata pensiilor și a celorlalte drepturi de asigurări sociale, cât și realizarea unui

excedent. Sub acest aspect, arătăm că sporul cotelor a devansat sensibil deteriorarea raportului de susținere, fapt ce ar fi trebuit să se concretizeze într-un excedent însemnat al veniturilor față de cheltuieli. În realitate, execuția bugetului de asigurări sociale de stat indică, pentru anii 1991-1994, o reducere a excedentului, iar în anii 1995-1996, s-a înregistrat un deficit considerabil (tabelul nr. 2).

După cum se observă, excedentul s-a redus de la 15,9 în 1992, la 1,9 în 1994, pentru ca, în 1995, să apară, pentru prima dată, un deficit, respectiv, de 4% în 1995 și de 10,1% în 7 luni în 1996.

În aceste condiții, s-au redus disponibilitățile bănești aferente bugetului asigurărilor sociale de stat din anii anteriori. Bugetul asigurărilor sociale de stat a prevăzut, spre exemplu, în 1995, ca disponibilitate o sumă de 354,3 miliarde lei sau 7,9% față de cheltuielile programate, iar în 1996, suma respectivă scade la 96,0 miliarde lei, procentul față de cheltuieli reducându-se la 1,8% \

La prima vedere, deficitele amintite sunt inexplicabile, întrucât cotele de contribuții au fost dimensionate în așa fel încât să asigure un excedent, și aceasta cu atât mai mult cu cât rata de înlocuire prin pensii a salariului net s-a diminuat de la 46,4% în 1989, la 40,9% în iunie 1996. În plus, trebuie avut în vedere că mărimea contribuțiilor se calculează în funcție de câștigul salarial brut și nu în funcție de câștigul net. În acest caz, rata de înlocuire a evoluat de la 40,1% în 1989, la 31,1% în 1996 (iunie).

Potrivit raporturilor de susținere amintite și a ratelor de înlocuire, calculate în funcție de câștigul salarial brut din fiecare an, cota de contribuții necesară pentru plata pensiilor s-ar fi ridicat la 14,5% în 1991, față de 20% în vigoare și, respectiv, la 15,8% în 1992; 17,3% în 1993; 18,1% în 1994; 18,3% în 1995, față de 25,5% cât reprezintă cota medie legală de contribuții de asigurări sociale. Calculul pentru luna iunie 1996 conduce la o cotă de 19,3%. Diferența până la cota de contribuție legală permite, totodată, plata celorlalte drepturi de asigurări sociale, precum și un însemnat sold pozitiv al veniturilor față de cheltuieli.

Și, în condițiile în care s-ar fi menținut rata de înlocuire din 1989, calculată, de asemenea, în funcție de câștigul salarial brut, cotele legale de contribuții ar fi asigurat până în 1995 un excedent al veniturilor bugetului de asigurări sociale față de cheltuieli. Din calcul rezultă că, pentru a ajunge la obiectivul amintit, în 1996 pentru plata pensiilor, ar fi fost necesară o cotă medie de asigurări sociale de 25%. Dacă se au în vedere și celelalte prestații de asigurări sociale, pentru realizarea echilibrului dintre venituri și cheltuieli, la nivelul amintit, cota de contribuții ar fi trebuit să fie mărită la 27,6%, deci cu 2,1 puncte procentuale mai mult decât cota medie în vigoare.

Apariția deficitului bugetului de asigurări sociale de stat se datorează, în primul rând, faptului că mulți agenți economici cu capital de stat sau particular întârzie sau nu plătesc integral și la timp contribuțiile de asigurări sociale

pentru salariații angajați cu contract de muncă. Potrivit unor aprecieri, până în 1995, nu se virase la bugetul asigurărilor sociale de stat o sumă de 1.100 miliarde lei, sumă care, raportată la veniturile efectiv încasate, reprezintă o proporție de 28%. În acest cadru, arătăm că regii autonome și societăți comerciale cu capital de stat, pentru care s-a instituit regimul special de supraveghere economico-financiară, potrivit Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 13/1995, au putut să beneficieze, practic, de scutiri și de amânări în plata penalităților și restanțelor la bugetul asigurărilor sociale de stat.

Menționăm, totodată, că unii agenți economici se sustrag de la plata contribuțiilor de asigurări sociale, prin practicarea economiei paralele și utilizarea forței de muncă "la negru", fără a încheia contracte de muncă cu salariații angajați, așa cum s-a reglementat legal. Dacă unele unități economice au dificultăți reale în plata contribuțiilor datorită blocajului financiar general din economie, altele recurg la practici ilegale privind munca la negru, în scopul îmbogățirii fără temeii, dar cu efecte negative în plan social pentru fondul de pensii și pentru persoanele care lucrează în sectorul amintit. Acestea nu pot beneficia de indemnizații și servicii de asigurări sociale, atât în prezent, cât și în perspectivă, deoarece perioada de timp lucrată fără contract și carte de muncă nu poate fi luată în considerare la calculul dreptului de pensii.

Lichidarea arieratelor privind contribuțiile de asigurări sociale și a practicilor ilegale de utilizare a forței de muncă necesită un control mai sever din partea organelor abilitate și aplicarea cu mai multă fermitate a sancțiunilor care se impun.

Deficitele bugetare la care ne-am referit rezultă și din modul în care este gestionat fondul de pensii, din alocarea unei părți din veniturile asigurărilor sociale de stat altor obiective decât celor firești. Este adevărat că, începând cu anul 1991, veniturile și cheltuielile de asigurări sociale s-au desprins din bugetul general de stat și s-a creat un buget distinct al asigurărilor sociale de stat. Faptul că gestiunea bugetului amintit este atribuită Ministerului Muncii și Protecției Sociale nu a schimbat cu mult situația existentă în perioada anterioară. În plus, datele relevă că însuși Parlamentul a aprobat unele derogări de la utilizarea firească a veniturilor bugetului asigurărilor sociale de stat. În acest sens, arătăm că, în bugetele respective pe anii 1995-1996, la capitolul cheltuieli, se prevede acordarea de împrumuturi bugetului de stat în sumă de 19,9 miliarde lei și, respectiv, 12,3 miliarde lei. Deși raportate la totalul cheltuielilor, sumele sunt mici; ele indică posibilitatea unor abateri de la normal care, în anumite condiții, pot căpăta dimensiuni mult mai mari.

2.3. Bugetul fondului pentru pensia suplimentară

Regimul pensiei suplimentare s-a instituit prin lege cu 30 de ani în urmă, are caracter obligatoriu și se întemeiază pe principiul mutualității între persoanele asigurate. În prezent, finanțarea se face dintr-o contribuție de 3%

asupra câștigului salarial, plătită de fiecare salariat, spre deosebire de contribuția de asigurări sociale de stat, care este plătită de agenții economici. Sumele sunt depuse în conturi la bănci sau la C.E.C. și sunt purtătoare de dobânzi, iar gestiunea fondului este încredințată Ministerului Muncii și Protecției Sociale. În funcție de durata perioadei de cotizare, se obține o pensie suplimentară care poate ajunge până la 16% din salariu.

Deși nu și-a afirmat pe deplin potențele, regimul pensiei suplimentare este corespunzător stadiului actual de dezvoltare a țării; el reprezintă o formă aparte de economisire și, alături de pensia de bază, contribuie la protecția socială a persoanelor vârstnice.

Dat fiind modul său de funcționare, bugetul fondului suplimentar de pensii înregistrează un anumit surplus și rezerve mult mai mari decât bugetul asigurărilor sociale de stat. Redăm, în acest sens, conținutul bugetelor rectificate din ultimii 2 ani.

**Tabelul nr. 3 - Bugetul fondului pentru pensia suplimentară
în anii 1995-1996**

	1995	1996
1	2	3
Venituri	680.752	958.472
Contribuții pentru pensia suplimentară	540.752	808.472
Încasări din alte surse	140.000	150.000
Cheltuieli	605.780	859.425
Pensia suplimentară	590.040	834.820
Cheltuieli și administrarea fondului	15.740	24.605
- Cheltuieli ocazionate de plata drepturilor	15.700	...
- Cheltuieli cu personalul care gestionează fondul 40	40	...
Excedent	+ 74.972	+ 99.047
Disponibilități din anii anteriori	337.924	413.575
din care:		
- din contribuții încasate	160.201	...
- din dobânzi încasate	177.723	...

Sursa: *Ordonanța de urgență a Guvernului României nr. 2 din 7 noiembrie 1995 privind rectificarea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 1995, în colecția: Hotărâri ale Guvernului României și alte acte normative 1995, vol. IV/B, Regia Autonomă Monitorul Oficial, p. 944-945 și Ordonanța de urgență nr. 9 din 2 octombrie 1996 privind rectificarea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 1996, în: Monitorul Oficial al României, partea I, anul VIII, nr. 242 din 3 octombrie 1996.*

Atât în 1995, cât și în 1996, se consemnează un excedent însemnat, față de cheltuieli proporția excedentului fiind de 13,3% și, respectiv, 11,5%. Excedentele care provin din contribuțiile încasate și din dobânda la sumele respective au condus la rezerve însemnate care acoperă pensiile suplimentare, în plată, pe circa o jumătate de an. Astfel, în anii amintiți, rezervele au reprezentat

51,9% și 48,1% în raport cu cheltuielile. Fără alte comentarii, cifrele evocate relevă că regimul pensiei suplimentare oferă suficiente elemente pozitive pentru buna lui funcționare.

2.4. Bugetul fondului asigurărilor sociale ale agricultorilor

Bugetul asigurărilor sociale ale agricultorilor reflectă schimbările care au survenit în sistemul de pensii din domeniul respectiv, în anii tranziției. Pe de o parte, dispariția vechilor surse de finanțare a pensiilor foștilor țărani cooperatori, ca urmare a desființării cooperativelor agricole de producție, și, pe de altă parte, instituirea regimului facultativ de asigurări și pensii la care participă un număr mic de țărani. Cotizațiile acestora nu acoperă decât o infimă parte din cheltuielile pentru pensii și celelalte drepturi de asigurări sociale, care, așa cum s-a arătat, sunt extrem de scăzute.

Potrivit noilor condiții, veniturile necesare pentru plata drepturilor amintite provin, în principal, din surse neagricole. Pentru anii 1992-1994, în baza Legii nr. 80/1992 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor, o parte însemnată din veniturile bugetului au provenit dintr-o contribuție de 2-4% asupra veniturilor agenților economici cu personalitate juridică, ce produc, industrializează sau comercializează produse agricole și alimentare. Prin Ordonanța Guvernului nr. 70/1994 privind impozitul pe profit s-a renunțat la această sursă de finanțare a pensiilor de asigurări sociale ale agricultorilor. Ca urmare a acestei situații, în 1995, finanțarea respectivă a fost înlocuită cu subvenții de stat. Structura bugetelor asigurărilor sociale de stat pentru agricultori, rectificate la sfârșitul anilor 1995 și 1996, reflectă pe deplin schimbările la care ne-am referit.

Datele cuprinse în tabelul nr. 4 sunt edificatoare atât pentru venituri, cât și pentru cheltuieli. Astfel, contribuția persoanelor asigurate reprezintă, în totalul veniturilor, 1,9% în 1995 și 1,3% în 1996. Contribuția agenților economici a dispărut, sumele menționate la capitolul respectiv reprezentând restanțe din anii anteriori. (Prin Hotărârea Guvernului nr.3/1997, în baza Legii nr.80/1992 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor și a Legii nr.73/1996 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr.70/1994 privind impozitul pe profit, s-a revenit la sursa de finanțare a fondului de pensii și asigurări sociale ale agricultorilor prin contribuția de 2-4% din veniturile realizate de agenții economici care produc, industrializează și comercializează produse agricole și alimentare.) În schimb, ponderea subvențiilor plătite de la bugetul de stat a reprezentat, în totalul veniturilor, 76,4% în 1995 și 95,5% în 1996. Observăm, de asemenea, că, în ultimul an, subvențiile depășesc volumul total al pensiilor agricultorilor, ceea ce a permis și onorarea altor drepturi de asigurări sociale.

Tabelul nr. 4 - Bugetul fondului special pentru plata pensiilor și a altor drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor, pentru anii 1995 și 1996

- mii. lei -

	1995	1996
Venituri	290.005,0	537.918,7
Venituri curente	68.495,0	24.333,4
- Contribuția agenților economici	52.843,0*	12.160,5*
- Contribuții pentru asigurări sociale	5.652,0	7.532,1
- contribuția persoanelor asigurate	5.400,0	7.041,6
- contribuții pentru bilete de tratament și odihnă	252,0	490,5
- încasări din alte surse	10.000,0	4.640,8
Subvenții primite de la bugetul de stat	221.510,0	513.585,3
Cheltuieli	341.636,3	537.918,7
Pensii de asigurări sociale	312.840,0	498.624,8
Indemnizații și ajutoare pentru incapacitate temporară de muncă, maternitate, tratament balnear, deces etc.	9.688,0	12.694,7
Alte cheltuieli sociale	1.900,0	3.055,6
Cheltuieli de administrare a fondului	17.208,3	23.543,6
Excedent/Deficit	-51.631,3	0,0
Disponibilități din anii anteriori	51.631,3	0,0

* Contribuții restante ale agenților economici.

Sursa: lucrările menționate la tabelul nr. 3, p. 946-948 și, respectiv, p. 4-5.

În condițiile în care statul a preluat plata pensiilor, este firesc ca bugetul aprobat al fondului special al asigurărilor sociale ale agricultorilor să fie echilibrat, respectiv să nu înregistreze deficit. Acest lucru se reflectă clar în bugetul rectificat pentru anul 1996. În mod firesc, și execuția bugetului va trebui să reflecte această cerință.

Cu toată evoluția pozitivă care a survenit în sursele de constituire a fondului amintit de pensii, prestațiile bănești ale agricultorilor sunt foarte mici. În iunie 1996, pensia medie lunară a pensionarilor agricultori era de numai 23.531 lei și reprezenta 19,6% față de pensia de asigurări sociale, care și ea era scăzută în raport cu cerințele unui nivel de trai decent.

Mărimea mică a pensiei agricultorilor este o moștenire lăsată de vechiul regim, în deceniul anterior evenimentelor din decembrie 1989 proporția amintită fiind de circa 18%. Proporția dintre cele două categorii de pensii nu se justifică nici sub aspect economic și nici social. Astfel, productivitatea muncii din agricultură, în raport cu cea din economia națională și, respectiv, din industrie, nu înregistrează un decalaj asemănător cu cel referitor la pensii. În anul 1989, raportul de productivitate era de 0,5:1, în cazul comparării cu productivitatea pe economia națională, și de 0,4:1, în cazul comparării cu industria¹⁰. În fapt, aceste raporturi de productivitate erau subestimate, întrucât prețurile produselor agricole aveau niveluri foarte mici și nu reflectau costurile

sociale de producție. Prin acest mecanism, se asigura un transfer de venit din agricultură în industrie și în celelalte ramuri ale economiei, dar cu efect negativ pentru veniturile personale și condițiile de viață ale țăranilor cooperatori. Dar, chiar dacă luăm în considerare raporturile de productivitate subevaluate, pensia medie din agricultură ar fi putut să fie de 2-2,5 ori mai mare. Ar fi fost o recunoaștere a contribuției țăranimii la constituirea veniturilor generale ale statului și la dezvoltarea de ansamblu a economiei. În plan social, arătăm că mărimea pensiei țăranilor cooperatori era cu mult sub cea necesară pentru un nivel de trai cât de cât satisfăcător. Avem în vedere că, la timpul respectiv, gospodăria era slab dezvoltată și mulți țărani pensionari nu aveau alte surse de venituri.

La sfârșitul celor 7 ani de tranziție la economia de piață, pensiile țăranilor continuă să fie foarte mici, raportul lor față de pensiile de asigurări sociale de stat rămânând, practic, neschimbat. Este adevărat că, între timp, s-a reconstituit dreptul de proprietate asupra pământului, dar pensionarii agricultori nu mai au forța fizică necesară pentru valorificarea terenurilor agricole și obținerea de venituri din muncă, care să le permită satisfacerea trebuințelor.

Creșterea la un nivel rezonabil a pensiilor foștilor țărani cooperatori ar veni în întâmpinarea îmbunătățirii condițiilor de viață ale populației vârstnice de la sate și, în același timp, ar fi o mărturie concretă a recunoașterii aportului pe care l-au avut, în trecut, țăranii la dezvoltarea societății. Programul de activitate al actualului guvern cuprinde un asemenea obiectiv, iar realizarea lui este un act de echitate socială.

2.5. Deprecierea și nivelarea pensiilor de asigurări sociale de stat

Tranziția și criza cu care se confruntă economia națională au generat numeroase costuri sociale pentru majoritatea populației, scăderea veniturilor reale și a standardului de viață, polarizarea veniturilor și împingerea unor segmente importante ale populației sub pragul sărăciei. Au scăzut atât veniturile reale provenite din muncă, cât și veniturile de asigurări sociale și asistență socială, dinamica descendentă a acestora fiind mai accentuată. S-a confirmat, încă o dată, legătura indisolubilă dintre latura economică și cea socială, efectele scăderii producției, ale șomajului și inflației asupra stării sociale a populației.

Pensionarii reprezintă categoria de populație pentru care costurile sociale ale tranziției au fost mai însemnate decât pentru salariați și alte categorii sociale. În acest cadru, datele relevă că indicele pensiei medii reale era, în 1995, de numai 65,0%, față de 1989, nivel inferior indicelui câștigului salarial real. Cu excepția anului 1990, indicele pensiei medii reale a evoluat sub cei al câștigului salarial real, în toți anii tranziției parcurși până în prezent.

Tabelul nr. 5 - Indicii câștigului salarial real și indicii pensiei medii reale a pensionarilor de asigurări sociale de stat, în perioada 1989-1995

1989	Câștigul salarial real	Pensia medie reală
1989	100,0	100,0
1990	104,5	106,3
1991	84,9	82,4
1992	74,1	67,7
1993	61,6	60,6
1994	61,7	58,7
1995	69,0	65,0

Sursa: *Anuarul statistic al României 1995, p. 188, p. 224-225; ibidem, seria 1996, p.188 și 217.*

Deteriorarea mai accentuată a veniturilor pensionarilor, în raport cu cele ale salariaților, rezultă și din reducerea proporției pensiei medii nominale de asigurări sociale de stat față de salariul mediu nominal net pe economie (anexa nr. 2). Astfel, în perioada 1989 - iunie 1996, proporția amintită a avut următoarele dimensiuni relative:

Tabelul nr. 6 - Proporția dintre pensia medie nominală de asigurări sociale de stat și salariul mediu nominal net pe economie

Anul	%	Anul	%
1989	46,4	1993	45,3
1990	47,4	1994	43,2
1991	45,0	1995	41,7
1992	43,5	1996 (VI)	40,9

Sursa: anexa nr. 2.

Pentru combaterea efectelor negative ale inflației, s-a recurs la indexarea pensiilor sau la acordarea unor sume forfetare compensatorii; totodată, pentru a se asigura o mai bună corelare între evoluția nominală a pensiilor și cea a salariilor, s-au aplicat și creșteri suplimentare de pensii. Indexările și compensările, precum și creșterile suplimentare de pensii nu au ținut, însă, pasul cu evoluția salariului mediu net pe economie. În termeni cantitativi, în intervalul 1989-1996, mărimea pensiei față de salariul mediu s-a diminuat cu 5,5 puncte procentuale. Deși modificarea contribuției de asigurări sociale ar fi permis menținerea ratei de înlocuire din 1989, în fapt, dificultățile și deficiențele care au apărut în realizarea veniturilor bugetului de asigurări sociale de stat au determinat reducerea proporției pensiei medii față de salariul mediu.

O dată cu sublinierea acestui aspect esențial, arătăm, totodată, că, în anii tranziției, a avut loc și o puternică nivelare a pensiilor individuale, s-a redus diferența dintre mărimea diferitelor categorii de pensii și, implicit, legătura

dintre pensiile individuale și venitul pensionarilor din perioada vieții active. La nivelarea pensiilor s-a ajuns ca urmare a împrejurării că pensiile mici s-au indexat, de regulă, cu procente mult mai mari, precum și a faptului că s-au acordat compensări egale pentru toate categoriile de pensii, fie ele mari sau mici. În august 1991, spre exemplu, pensiile cu un nivel de până la 2.000 lei s-au majorat cu 44%, iar pensiile de peste 6.500 lei - cu 9,9%.

Un rol important în nivelarea pensiilor îl are, totodată, stabilirea prin acte normative a unui nivel minim al pensiei, indiferent de mărimea ei efectivă, care rezultă din luarea în considerare a salariilor din perioada activă și a vechimii în muncă. Astfel, printr-o hotărâre din 1991 a Guvernului, s-au instituit niveluri minime pentru toate categoriile de pensii, respectiv pentru limită de vârstă și vechime integrală, limită de vârstă și vechime incompletă, precum și pentru pensiile de invaliditate de grad I, II și III¹², în funcție de nivelurile minime corespunzătoare fiecărei categorii de pensie, indirect, erau stabilite și nivelurile minime pentru pensia de urmaș. Principiul a rămas în vigoare și nivelările minime s-au actualizat de fiecare dată când au intervenit indexări sau creșteri de pensii. Prin această practică, pensia minimă s-a apropiat mult de pensia medie și au fost favorizate persoanele care, în perioada activă, au avut salarii mai reduse sau mai puțini ani de muncă.

Concludente pentru gradul ridicat de nivelare a pensiilor sunt datele privind: a) evoluția ratei de înlocuire pe tipuri de pensii și b) gradul de concentrare a pensiilor individuale în jurul pensiei medii.

Referitor la primul indicator, arătăm că rata de înlocuire la pensia pentru limită de vârstă și muncă integrală a scăzut mult mai mult decât la alte categorii de pensii, și anume de la 65,8%, în 1989, la 51,5% în iunie 1996; practic, aceasta înseamnă o diminuare cu 14,3 puncte procentuale față de 5,5 puncte procentuale în medie pe totalul categoriilor de pensii. În aceeași perioadă, rata de înlocuire a pensiei de invaliditate s-a redus cu 8,8 puncte procentuale, iar cea a pensiei de urmaș a crescut cu 3,2 puncte procentuale.

Mai concludent pentru procesul de nivelare, este indicatorul privind concentrarea pensiilor individuale în jurul pensiei medii per total și în cadrul fiecărei categorii de pensii. În decembrie 1995, spre exemplu, 87% din numărul total al pensionarilor pentru limită de vârstă și vechime integrală aveau o pensie a cărei mărime varia între + 10% și -10% față de pensia medie, spre deosebire de situația din octombrie 1990, când proporția era de numai 30%.

Reglementările privind pensiile minime dețin o pondere foarte mare în nivelarea pensiilor, în concentrarea celei mai mari părți a pensiilor individuale în jurul mediei. În intervalul octombrie 1990 - iunie 1996, raportul dintre pensia minimă și cea medie este arătat în tabelul nr. 7.

Tabelul nr. 7 - Raportul dintre pensia minimă și cea medie de asigurări sociale de stat pentru limită de vârstă

UM		1990 X	1995 XII	1996 VI
1	2	3	4	5
Pensie pentru limită de vârstă și vechime integrală				
- minimă	lei	1.100	114.464	134.072
- medie	lei	2.056	129.278	151.523
- raport pensie minimă/ pensie maximă	%	53,5	88,5	88,4
Pensie pentru limită de vârstă și vechime incompletă				
- minimă	lei	800	82.140	96.212
- medie	lei	1.184	83.639	97.763
- raport pensie minimă/pensie maximă	%	67,6	98,2	98,4

Sursa: C.N.S., *Starea socială și economică a României în anul 1995*, p. 64; M.M.P.S., *Buletin statistic în domeniul muncii și protecției sociale*, nr.3 (15)/1996, p. 3 și date M.M.P.S.

Datele vorbesc de la sine, raportul dintre pensia minimă și pensia medie a ajuns la 88% în cazul pensiei pentru limită de vârstă și vechime integrală în muncă și la 98% în cazul pensiei pentru limită de vârstă și vechime incompletă în muncă. Compararea acestor proporții cu cele din 1990 relevă că procesul de nivelare a fost foarte rapid și că a căpătat o amploare deosebită. Nivelarea pensiei în anii tranziției a mers, practic, atât de departe, încât s-a rupt legătura dintre munca depusă și salariile din perioada activă a pensionarilor și pensia pe care aceștia o primesc.

Principiul solidarității sociale și metoda repartizării de finanțare a pensiilor permite, așa cum s-a arătat, un transfer vertical al veniturilor în cadrul aceleiași generații. Practica din România, din perioada tranziției, este o dovadă grăitoare în acest sens. Gradul ridicat de nivelare a pensiilor și de transfer al veniturilor de la cei care, în perioada activă, au avut salarii mai mari spre cei cu salarii mai mici are rațiuni de ordin social. S-a urmărit ca, în condițiile polarizării veniturilor, regimul pensiilor să vină în sprijinul categoriilor de pensionari cu venituri scăzute. Într-o anumită măsură, aceasta se explică și prin faptul că, în România, instituția asistenței sociale, menită să protejeze populația care se plasează sub pragul sărăciei, s-a creat abia la jumătatea anului 1995. Printr-un act normativ adoptat de Parlament, s-a legiferat dreptul la ajutor social pentru familiile și persoanele singure ale căror venituri se află sub un anumit plafon.

Amploarea mare a nivelării pensiilor, a transferului de venituri în cadrul acelorași generații, este contraproductivă și nedreptățește persoanele cu un aport deosebit la contribuțiile de asigurări sociale și la dezvoltarea economico-socială a țării. Continuarea acestei practici ar fi de natură să submineze însăși ideea de solidaritate socială.

Apreciem că, de acum, este necesar să se întreprindă măsuri pentru a se recupera rămânerea în urmă a pensiilor față de salarii, pentru diminuarea

nivelării pensiilor și o mai bună legătură dintre mărimea acestora și aportul salariaților la constituirea, în anii anteriori, a fondurilor de asigurări sociale.

Pe de o parte, avem în vedere că restructurarea și relansarea creșterii economice prevăzute pentru anii 1997-2000 presupune întărirea interesului lucrătorilor în a presta activități performante, o mai temeinică motivare a muncii, care poate fi susținută și prin stabilirea unui raport rațional între mărimea pensiei și salariul din perioada activă.

Pe de altă parte, în prezent, există instituția socială care poate avea un rol însemnat în protejarea persoanelor defavorizate și diminuarea transferului de venituri, prin sistemul de pensii, în cadrul aceleiași generații. De ajutorul social acordat prin instituția amintită pot beneficia și pensionarii care au pensii și venituri sub plafonul de referință stabilit legal.

Necesitatea amintită a fost conștientizată la nivelul factorilor politici și, în octombrie 1996, a avut loc o creștere însemnată a pensiilor pentru limită de vârstă și vechime integrală în muncă¹⁴). Deși măsura a fost justificată, creșterea pensiilor nu a dus însă la îmbunătățirea mărimii lor față de salariul mediu, rata de înlocuire fiind aceeași atât în iunie, cât și în octombrie 1996. Este rezultatul faptului că, în a doua parte a anului 1996, inflația și salariile nominale au cunoscut ritmuri mai înalte de creștere, care au devansat evoluția pensiilor. Obiectivul reducerii nivelării pensiilor și a corelării lor cu salariul mediu net pe economie continuă să fie de actualitate. Restabilirea, în perioada următoare, a raportului dintre mărimea pensiilor și salariul mediu din 1989 și, în perspectivă, reducerea nivelării pensiilor sunt obiective care ar trebui să fie cuprinse în programele de politică socială, ele corespunzând cerinței repartizării echitabile între membrii societății a costurilor sociale ale tranziției și afirmării valențelor asigurărilor sociale, în plan economic și social.

2.6. Mărimea pensiilor și minimul de trai

O evaluare cât mai completă a efectelor evoluției pensiilor pentru condițiile de viață ale persoanelor vârstnice presupune luarea în considerare și a cheltuielilor necesare pentru asigurarea unui minim de trai decent sau de subzistență. Deși minimul de trai este un instrument important pentru determinarea populației care trăiește sub pragul sărăciei și conceperea unei politici științifice a veniturilor, în România nu s-a stabilit un minim de trai oficial. Este adevărat că, o dată cu adoptarea legii ajutorului social, în iunie 1995, s-a stabilit un venit minim garantat pentru familiile și persoanele singure cu venituri foarte mici. Venitul minim garantat este stabilit în funcție de mărimea familiilor; cele care au venituri sub nivelul respectiv au dreptul la un ajutor social, determinat ca diferență între venitul garantat și venitul obținut prin muncă, proprietate sau alte surse de venituri.

Astfel, în iunie 1995, pentru familia compusă din două persoane, venitul minim garantat net lunar a fost de 81.000 lei, pentru familia cu patru persoane

era de 142.000 lei, iar pentru persoanele singure, de 45.000 lei. În urma indexărilor, în octombrie 1996, venitul amintit a ajuns la 101.800 lei, 178.200 lei și 56.500 lei. Legea, ca și alte acte normative în materie, nu clarifică în nici un fel venitul minim garantat, în raport cu cerința asigurării unui minim de trai; ca atare, el nu poate constitui un reper pentru aprecierea mărimii pensiei și a pensionarilor aflați în sărăcie. De altfel, așa cum se va arăta mai departe, sumele respective sunt destul de mici față de estimările privind minimul de trai, estimări făcute în institutele de cercetări economice și sociale.

Pentru compararea pensiilor cu minimul de trai, ne vom referi la evaluările care s-au făcut în această privință în Institutul de Economie Națională (I.E.N.), primul institut din țară în care s-a calculat minimul de trai, și la evaluările Institutului de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale (I.C.S.M.P.S.). În ambele institute calculele s-au făcut prin metoda analitică, pe baza unui coș specific de produse și servicii și a prețurilor și tarifelor curente, pe tipuri și mărimi de familii și pentru persoanele singure. Cifrele avansate sunt mult diferite de la un institut la altul și reflectă conotația pe care autorii o acordă minimului de trai. În acest sens, se vehiculează mai multe variante sau categorii ale minimului de trai. Astfel, în evaluările care s-au făcut în ultimul timp în I.E.N., se operează cu trei variante ale minimului de trai, departajate de gama și volumul produselor și serviciilor luate în considerare. Prima variantă, și cea mai cuprinzătoare, asigură un nivel de trai decent "în raport cu standardul general din țara noastră"; a doua variantă, mai restrânsă ca sferă de cuprindere, "corespunde exigențelor asigurării unui minim de trai pe termen scurt"; și varianta a treia, denumită "de alarmă", stabilește un prag care, în cazul în care nu este realizat, "familia nu poate supraviețui nici măcar pe termen scurt"¹⁵.

Institutul de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale operează cu două variante, respectiv minimul de trai decent și minimul de supraviețuire. În concepția autorilor, minimul de trai decent "reflectă cheltuielile minime necesare pentru satisfacerea trebuințelor minime de consum la un nivel decent, indispensabile asigurării reproducerii și funcționării forței de muncă", iar minimul de trai de subzistență ia în considerare stadiul actual de dezvoltare a economiei naționale, prin intermediul produsului intern brut, și "reflectă, într-o anumită măsură, posibilitățile economiei naționale de acoperire a cererii solvabile a populației în etapa actuală".

În mod firesc, dat fiind conținutul diferit pe care îl au variantele minimului de trai, între evaluările celor două institute există mari diferențe. Astfel, cheltuielile în varianta minimului de trai decent, evaluată în I.C.S.M.RS., sunt cu 25-65% mai mari decât cele calculate în I.E.N. Varianta respectivă a I.C.S.M.RS. poate fi susținută, așa cum arată autorii, de o economie națională aflată la un stadiu mai înalt de dezvoltare și se înscrie ca un obiectiv de atins pe termen lung.

Diferențe însemnate între evaluările celor două institute există și în cazul în care se are în vedere asigurarea unui minim de trai corespunzător stadiului actual de dezvoltare a societății românești (minimul de trai decent calculat la I.E.N. și minimul de supraviețuire evaluat la I.C.S.M.R.S.). Elocvente, în acest sens, sunt datele din tabelul nr. 8.

Tabelul nr. 8 - Cheltuielile necesare pentru asigurarea unui minim de trai corespunzător stadiului actual de dezvoltare a economiei, în decembrie 1995 și iunie 1996

- mii lei/lună -

	1995 decembrie		1996 iunie	
	Evaluări realizate în:		Evaluări realizate în:	
	I.E.N. ¹⁾	I.C.S.M.P.S. ²⁾	I.E.N. ¹⁾	I.C.S.M.P.S. ²⁾
Persoană activă	150	159	171	169
Familie compusă din două persoane active și doi copii	524	486	597	511
Pensionar singur	105	125	120	131
Familie de pensionari compusă din două persoane	193	236	220	247

* Date actualizate prin indicii prețurilor de consum pe grupe de bunuri și servicii a cheltuielilor minimului de trai decent evaluat în octombrie 1995. Se referă la mediul urban.
Sursa: Maria Molnar, "Securitatea socială în România și combaterea sărăciei", I.E.N., p. 52;
Gheorghe Răboacă (coordonator), Buletin lunar I.C.S.M.R.S., nr. 12/1995, p. 15 și
Ovidiu Nanes (coordonator), Buletin lunar I.C.S.M.R.S., nr. 6/1996, p. 15.

Cu titlu de exemplu, menționăm și cheltuielile actualizate aferente minimului de trai de alarmă pentru luna iunie 1996. Sumele respective sunt de: 73 mii lei pentru o persoană activă care locuiește cu părinții, 82 mii lei în cazul în care locuiește singură, 121 mii lei pentru familia formată din două persoane active, 280 mii lei pentru familia cu două persoane active și doi copii, 61 mii lei pentru un pensionar și 115 mii lei pentru familia de pensionari cu două persoane.

Din datele cuprinse în tabel rezultă că mărimea minimului de trai, în iunie 1996, în cazul persoanelor active singure, este, practic, asemănătoare în cele două evaluări, iar în cazul familiilor care cuprind două persoane active și doi copii este puțin mai mare în evaluarea I.E.N. față de evaluarea I.C.S.M.P.S.

În cazul pensionarilor singuri și a familiilor de pensionari, evaluările I.C.S.M.P.S. sunt ceva mai mari, cu 9% și, respectiv, cu 12%. Apreciem că

cele două evaluări aproximează, pentru momentul amintit, ordinul de mărime a cheltuielilor necesare ca familiile sau persoanele singure să nu fie afectate de sărăcie.

În același context, arătăm că venitul minim garantat, în funcție de care se acordă ajutorul social, nu poate constitui, nici pe departe, criteriul pentru aprecierea mărimii pensiilor și a pragului de sărăcie, întrucât venitul respectiv se plasează sub minimul de trai de alarmă, care nu permite supraviețuirea populației.

Din compararea mărimii pensiei, pe categorii de pensii, cu minimul de trai stabilit de cele două institute pentru stadiul actual de dezvoltare a economiei, rezultă că, pe ansamblu, pensiile nu asigură condiții normale de viață.

Tabelul nr. 9 - Raportul dintre pensia medie și cheltuielile necesare pentru minimul de trai al unui pensionar, în iunie 1996

Categorii de pensii	Minimul de trai = 100 evaluat în:	
	I.E.N	I.C.S.M.P.S.
Pentru limită de vârstă și vechime integrală în muncă	126	116
Pentru limită de vârstă și vechime incompletă în muncă	81	75
De invaliditate gradul I	106	97
De invaliditate gradul II	85	78
De invaliditate gradul III	61	56
De urmaș	63	57

Sursa: anexa nr. 2 și tabelul nr. 8. (date calculate).

Pensia medie pentru limită de vârstă și vechime integrală în muncă depășește, în ambele evaluări, cheltuielile necesare minimului de trai; aceeași situație apare și în cazul pensiei medii de invaliditate gradul I, dar aceasta numai în evaluarea I.E.N. Mărimea celorlalte categorii de pensii se plasează, în toate cazurile, sub minimul de trai, indiciu semnificativ pentru faptul că numai pensia, ca atare, nu poate să satisfacă trebuințele pensionarilor. Dar și pensionarii care au ieșit din viața activă după ce au atins vârsta standard de pensionare și au realizat integral vechimea în muncă, întâmpină greutate în a-și satisface trebuințele numai prin pensie. În primul rând, avem în vedere că pensia medie pentru limită de vârstă și vechime integrală depășește cu puțin cheltuielile aferente minimului de trai și că pensia unui număr însemnat de pensionari este apropiată sau mai mică decât cheltuielile minime. Ne referim,

În al doilea rând, la faptul că minimul de trai corespunzător stadiului actual de dezvoltare a țării presupune anumite restricții, coșul de produse și servicii luat în considerare nu asigură o structură a caloriilor și a proteinelor recomandate de nutriționiști, consumul produselor alimentare de origine animală fiind relativ mai scăzut și de calitate mai slabă. Înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată și garderoba pentru membrii familiei sunt dimensionate destul de strâns, iar cheltuielile pentru bunuri și servicii culturale, pentru odihnă și recreere, sunt extrem de mici. Un coș mai complet și echilibrat de produse și servicii, corespunzător unui nivel de trai decent, ar mări cu mult cheltuielile față de minimul de trai la care ne-am referit. Un asemenea coș a fost conceput și evaluat de I.E.N. În 1993. Pentru a se ajunge la un nivel de trai decent, cheltuielile minime menționate în tabelul nr. 8 ar trebui să crească cu circa 50-75%.

Îmbunătățirea radicală a condițiilor de viață ale tuturor categoriilor de pensionari se va realiza în contextul creșterii producției și a productivității muncii, a depășirii stadiului actual de dezvoltare a economiei naționale. Pe acest temel, în realizarea dezideratului amintit, o contribuție poate avea creșterea proporției mărimii pensiilor față de salariul mediu. Pe lângă indexarea mai accentuată a pensiilor în plată, apare necesar să se modifice și reglementările legale care stabilesc proporția pensiei față de câștigul salarial din perioada activă.. O rată de înlocuire mai mare este de natură să mărească veniturile persoanelor vârstnice și să plaseze pensionarii de asigurări sociale de stat într-o ierarhie superioară față de minimul de trai.

Desigur, în prezent, creșterea ratei de înlocuire în sistemul asigurărilor sociale de stat este un obiectiv care nu se poate realiza ușor. El necesită fie o îmbunătățire a raportului de susținere - un număr mai mare de salariați plătitori de cotizații care revin la un pensionar -, fie o creștere a cotei procentuale a contribuției de asigurări sociale. În cazul în care, din motivele arătate - îmbătrânirea populației și cotele prea mari de contribuții, cu efecte negative pentru creșterea economică - rata de înlocuire nu poate fi mărită, apare necesar să se recurgă la mijloace alternative. Ne referim cu prioritate la pensiile complementare, realizate în regim public sau privat, precum și la conturile personale de economii.

Creșterea ratei de înlocuire a pensiei pentru condiții normale de vârstă și muncă se va repercuta pozitiv și asupra celorlalte categorii de pensii - pentru vechime incompletă, de invaliditate sau de urmaș. În mod firesc, aceste pensii vor fi, și în viitor, mai mici decât cele pentru limită de vârstă și vechime integrală. Evident, această împrejurare pune problema protejării persoanelor cu pensii relativ mici, aflate sub pragul sărăciei. Pensia minimă, ca mijloc de protecție a persoanelor care, în perioada activă, au avut salarii mici, ar urma să fie menținută, dar, așa cum s-a arătat, ea nu trebuie să ducă la o nivelare nejustificată a pensiilor. Protejarea persoanelor pensionate care au avut salarii mici în perioada activă va trebui să se facă și prin alte mijloace, inclusiv în

regimul ajutorului social. Între altele, aceasta presupune ca venitul minim garantat, prevăzut de regimul ajutorului social, să aibă un nivel mai ridicat decât cel stabilit în prezent, astfel încât el să se apropie, treptat, de cheltuielile necesare unui minim de trai decent.

O apreciere obiectivă a condițiilor de viață ale pensionarilor necesită și o structurare a lor după nivelul veniturilor totale pe care le au. Ne-am referit la veniturile totale, întrucât, pe lângă pensie, mulți pensionari au și alte surse de venituri - din muncă în propria gospodărie, din activitatea salarială (prin cumulul pensiei cu salariul), sau din proprietăți. La determinarea pensionarilor aflați sub pragul sărăciei, trebuie, de asemenea, avut în vedere și faptul că ei fac parte dintr-o gospodărie proprie sau a copiilor lor și că nivelul lor de trai este influențat de bugetul general al gospodăriei, respectiv nu numai de veniturile proprii, dar și de veniturile pe care le aduc ceilalți membri ai gospodăriei. Potrivit anchetei integrate în gospodării (A.I.G.), realizată de Comisia Națională pentru Statistică în colaborare cu Ministerul Muncii și Protecției Sociale, o gospodărie condusă de pensionari cuprindea, în 1995, la nivelul întregii țări, în medie 2,291 persoane, din care: 1,744 persoane inactive (1,382 pensionari) și 0,547 persoane active, identificate ca salariați, țărani, lucrători pe cont propriu etc.¹⁷ La data amintită, veniturile totale nominale medii lunare ale unei gospodării de pensionari au fost 279,2 mii lei și reprezentau 73,4% față de veniturile medii pe total gospodării. Referitor la sursele veniturilor, ele prezentau următoarea structură, în ordine descrescătoare: pensii de asigurări sociale 38,3%; contravaloarea consumului de produse agricole alimentare și nealimentare din resurse proprii 29,3%; salarii, alte drepturi salariale, premii și beneficii 17,1%; venituri din vânzări de produse agricole, animale și păsări 6,5%; venituri din activități pe cont propriu (meserii, comerț, transport etc.) 2,8%; alte venituri: 6%¹⁸.

Remarce privind analiza gospodăriilor de pensionari.

Prima remarcă. Faptul că în cadrul anchetei integrate în gospodării se realizează un modul asupra bugetului de venituri și cheltuieli ale gospodăriilor populației, pe tipuri de gospodării, este deosebit de util pentru cercetarea științifică și politica socială. Dat fiind faptul că în România există două mari categorii de pensionari - de asigurări sociale de stat și de asigurări sociale pentru agricultori - și că gospodăriile din care fac parte au caracteristici specifice ar fi necesar ca eșantionul anchetei să țină seama de această realitate și prelucrarea datelor să se facă distinct, pe categoriile amintite. De asemenea, apare necesar ca prelucrarea celor două categorii de gospodării de pensionari să se facă și pe mediile de reședință, respectiv urban și rural. Datele medii pe total gospodării de pensionari și pe total țară, atât în privința numărului și a componenței persoanelor, cât și a nivelului și a surselor veniturilor, nu dau posibilitatea desprinderii specificității problemelor cu care se confruntă categoriile amintite de pensionari. În plus, în procesul efectuării

anchetei, deosebit de utilă ar fi desprinderea unui număr reprezentativ de "gospodării pure de pensionari", formate din una, respectiv, două persoane, din mediul urban pentru pensionarii de asigurări sociale de stat și din mediul rural pentru pensionarii agricultori. Avem în vedere că numărul acestor gospodării nu este neglijabil, că tendința este de creștere a proporției lor și că pensionarii cuprinși în ele se confruntă cu mai multe dificultăți. Un punct aparte din cadrul anchetei va trebui să-l constituie și cunoașterea volumului (dimensiunii) mijloacelor fixe productive și, îndeosebi, a terenurilor agricole pe care le au gospodăriile de pensionari, a statutului actual al terenurilor, în lumina reconstituirii dreptului de proprietate, și a modului în care sunt exploatate terenurile respective, prin muncă proprie sau străină, în asociații agricole sau prin arendare.

A doua remarcă. Actuala structură a veniturilor gospodăriilor de pensionari relevă că, pe lângă pensii, care au principala pondere, veniturile din munca prestată în agricultură ocupă locul al doilea, contravaloarea consumului de produse agricole din resurse proprii, împreună cu veniturile din vânzarea produselor agricole fiind de 35,8%, proporție aproape egală cu cea deținută de pensiile de asigurări sociale (38,3%). În lumina acestei realități, o cale importantă de creștere a veniturilor pensionarilor poate fi crearea unor condiții favorabile pentru valorificarea din plin a potențialelor pe care le au gospodăriile de pensionari în domeniul agriculturii.

Datele relevă, în același timp, că în bugetul de venituri și cheltuieli al gospodăriei de pensionari, veniturile din proprietate sunt nesemnificative. Observăm, astfel, că sunt foarte reduse încasările bănești de la societățile și asociațiile agricole, venitul mediu lunar din această sursă fiind de 765 lei pe gospodărie, respectiv 0,3% din totalul veniturilor. Printr-o mai bună precizare a statutului societăților comerciale agricole și prin reglementarea dreptului de proprietate al pensionarilor cu terenuri agricole în societățile agricole respective, ca și prin îmbunătățirea activității asociațiilor agricole care valorifică terenurile, pe care pensionarii nu le pot lucra singuri, este posibil ca veniturile din proprietatea asupra pământului să cunoască o anumită creștere. În aceeași direcție poate acționa apariția și extinderea arendașului capitalist și reglementarea cadrului legal de activitate, inclusiv în ce privește plata rentei. În acest cadru, cunoașterea mai precisă a suprafețelor de teren pe care le dețin gospodăriile de pensionari și a modului în care ele sunt exploatate ar permite conceperea unor măsuri coerente, care să contribuie la sporirea veniturilor generate de proprietatea asupra pământului.

Veniturile din dividende, dobânzi și vânzări de acțiuni au fost, în 1995, în medie pe lună de numai 386 lei sau 0,1% din veniturile nominale totale. Cifra reflectă faptul că, în trecut, salariații și alte persoane active care, între timp, au devenit pensionari nu au avut posibilitatea să economisească sume însemnate de bani, pe care să le depună la C.E.C. sau la alte instituții financiare, în vederea susținerii condițiilor de viață la bătrânețe. Situația este asemănătoare și în prezent; acțiunile primite în cadrul privatizării de masă se vând la prețuri

derizorii, iar perspectiva de a obține prețuri mai mari sau de a primi dividende pentru acțiuni, în cazul în care nu se înstrăinează, este îndepărtată.

A treia remarcă. Se impune ca bogăția de date culese sau care se vor culege în viitor, în legătură cu bugetele de venituri și cheltuieli ale gospodăriilor de pensionari și ale celorlalte gospodării ale populației, să fie prelucrate cu operativitate și publicate în lucrări de specialitate. Ne referim, între altele, la distribuirea gospodăriilor pe anumite intervale ale nivelului venitului nominal net anual și lunar. Pe această bază, se pot determina inegalitățile existente în repartitia veniturilor și evoluția acestor inegalități, precum și proporția persoanelor care se află sub pragul sărăciei și profunzimea acestei sărăcii.

Realitățile privind nivelul și sursele veniturilor populației, inegalitățile în repartizarea veniturilor, minimul de trai și proporția sau profunzimea sărăciei sunt elemente de judecată în conceperea și reglementarea politicii sociale și, în acest cadru, a reformei regimurilor de pensii.

3. REEVALUAREA CADRULUI DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE A SISTEMULUI DE PENSII. DIRECȚII DE ACȚIUNE

Înlăturarea actualelor lacune ale sistemului de pensii, în vederea creșterii rolului său, pe de o parte, în protecția persoanelor vârstnice, a invalizilor și a urmașilor acestora și, pe de altă parte, în dezvoltarea economiei, presupune o reevaluare a principiilor și mecanismelor de organizare și funcționare a regimurilor de pensii în vigoare, precum și completarea lor cu alte forme de asigurare și protecție socială. Aceasta cu atât mai mult cu cât în viitor vom asista la o creștere a numărului de pensionari și a necesarului de fonduri pentru pensii și, implicit, la o intensificare a transferului de venituri între generațiile de persoane active și inactive. Noul sistem de pensii ar trebui astfel conceput, încât să se evite dezechilibrele dintre veniturile și cheltuielile bugetelor de asigurări sociale și, în același timp, fondurile mai mari de pensii să nu afecteze creșterea economică. Noul sistem de pensii urmează să fie, totodată, convergent cu obiectivele și legislația din domeniul respectiv existente în țările Uniunii Europene.

3.1. Creșterea în perspectivă a numărului de pensionari și a necesarului de fonduri pentru pensii. Principalii factori de influență

Îmbătrânirea demografică, cuprinderea în sistemul asigurărilor sociale a tuturor categoriilor de populație și maturizarea regimurilor de pensii sunt factori esențiali care acționează în direcția creșterii numărului de pensionari și a necesarului de fonduri pentru pensii.

Așa cum rezultă și din practica existentă pe plan internațional, **îmbătrânirea demografică** reprezintă principalul factor care va determina creșterea, în viitor, a numărului de pensionari. Procesul are caracter obiectiv și constă în sporirea mai rapidă a populației de 60 de ani și peste în totalul populației, ca urmare a scăderii fertilității și natalității și a prelungirii duratei medii de viață. Până acum, îmbătrânirea demografică, în România, a avut loc în condițiile creșterii populației totale. În perioada 1930-1992, populația țării a crescut de la 14.280,7 mii la 22.810 mii și ponderea segmentului de vârstă de 60 de ani și peste a evoluat de la 7,4% în 1930, la 16,4% în 1992¹⁹ în prezent, România parcurge o nouă fază a îmbătrânirii demografice care, potrivit proceselor apărute după 1989, va fi însoțită de o scădere a numărului total al populației, fapt de natură să accelereze creșterea populației vârstnice, atât ca număr, cât și ca pondere. Concludentă, în acest sens, este prognoza populației

elaborată (în trei variante) de Comisia Națională pentru Statistică. După toate probabilitățile, cea mai realistă pare varianta minimă, potrivit căreia populația totală a României se va reduce de la 22.810 mii în 1992, la 22.452 mii în 2000 și la 20.612 mii în 2020. În intervalul amintit, se va înregistra deci o diminuare a populației țării cu 2.198 mii persoane, sau cu circa 10%. Scăderea se localizează la populația de 0-14 ani și, respectiv de 15-19 ani. În schimb, populația de 60 de ani și peste va crește cu 788 mii persoane și va deține 22% din totalul populației. Întrucât populația vârstnică va înregistra o creștere însemnată este normal ca acest fapt să determine și o dinamică asemănătoare a numărului de pensionari. În mod firesc, creșterea populației vârstnice conduce la înrăutățirea raportului de susținere demografică, la scăderea numărului de persoane potențial active care revine la o persoană vârstnică. Raportul de dependență demografică, calculat prin luarea în considerare a populației de 15-59 de ani și a populației de 60 de ani și peste, va evolua pe o curbă descendentă, de la 3,7:1 în 1992, la 3,4:1 în 2000 și la 2,9:1 în 2020. Dacă, în locul grupei de vârstă de 15- 59 de ani, avem în vedere populația de 20-59 de ani, care este mai aproape de populația activă, raportul de susținere demografică va avea dimensiuni și mai mici, respectiv 3,2:1; 3,0:1 și 2,6:1. În realitate, ca urmare a faptului că populația activă este mai mică decât populația în vârstă de 15-59 de ani sau 20-59 de ani, raportul de susținere economică este mai scăzut. Situația este deosebit de elocventă în cazul asigurărilor sociale de stat, unde raportul dintre salariați și pensionari a evoluat de la 3,5:1 în 1989, la 1,7:1 în 1995.

Cifrele referitoare la raportul mediu de susținere demografică trebuie privite ca ordin de mărime și ca tendință; dar, oricum s-ar calcula, ele arată că, **în viitor, la o persoană vârstnică sau pensionată vor reveni tot mai puține persoane active și că se va intensifica transferul de venituri între generații.** Analiza datelor arată, în același timp, că structura demografică din România nu a atins și nu va atinge, în viitorul apropiat, cotele din țările dezvoltate. Potrivit unor estimări făcute de specialiști Băncii Mondiale, în țările O.C.D.E. (fără Turcia) în anul 1990 proporția populației de 60 de ani și peste a fost de 18,2% și se prevede ca în 2020 să ajungă la 27,0%, iar în 2050 să atingă o proporție maximă de 31,2%. După cum s-a arătat, în România ponderea respectivă este mai mică, atât în 1990-1992 cât și în 2020 și, potrivit estimărilor amintite, în 2050 proporția va fi de 26,5%, urmând să atingă nivelul maxim din țările dezvoltate în perioada 2125-2150²¹⁾.

Structura pe vârste, relativ favorabilă, a populației României este de natură să ușureze întrucâtva sarcinile financiare ce revin populației active în cadrul asigurărilor sociale. Aceasta este însă numai o posibilitate teoretică; transformarea ei în realitate necesită ocuparea cât mai deplină a forței de muncă și participarea tuturor salariaților și a celorlalte persoane active, indiferent de sectorul în care lucrează, la un anumit regim de asigurări sociale.

Maturizarea regimurilor de pensii, ca factor de creștere a necesarului de fonduri de asigurări sociale, are în vedere parcurgerea unei perioade suficient de mare de la introducerea regimurilor respective, astfel încât masa mare a asiguraților să beneficieze din plin de prestațiile la care au dreptul. În cazul pensionarilor, ne referim la îndeplinirea integrală a condițiilor de vârstă și de vechime în muncă. Întrucât regimul asigurărilor sociale de stat din România a fost introdus după 1948, se poate aprecia că el a ajuns la stadiul de maturitate. Concret, această apreciere este ilustrată de faptul că, în septembrie 1996, din totalul pensionarilor pentru limită de vârstă și muncă depusă, în număr de 2.604,2 mii, pensionarii cu vechime integrală reprezentau 68,5%, iar cei cu vechime incompletă, 31,5%. În realitate, existența pensionarilor cu vechime incompletă în muncă nu se datorează sistemului de pensii ca atare, ci faptului că ei au devenit salariați la o vârstă mai înaintată sau că, în decursul timpului, și-au schimbat statutul de salariați. Ca atare, avem tot temeiul să susținem că regimul de pensii de asigurări sociale de stat se află, deja, în stadiul de maturitate și că, prin mecanismul lui de funcționare, va duce la un necesar sporit de fonduri.

Efectul maturizării regimului asigurărilor sociale de stat asupra mărimii cheltuielilor pentru pensii rezultă din modificarea dimensiunii și a structurii prestațiilor individuale. Astfel, pensia medie lunară pentru limită de vârstă și vechime integrală, în septembrie 1996, a fost de 160.670 lei, iar cea pentru vechime incompletă de 103.512 lei, mărimea primei categorii de pensii fiind cu 55,2% mai mare²². Evident că, în condițiile în care proporția pensionarilor cu vechime integrală în muncă va spori, va crește și volumul cheltuielilor totale.

Despre regimul de pensii din agricultură, stabilit prin legea nr.80/1992, nu se poate vorbi că a ajuns la stadiul de maturitate. El are numai 5 ani de funcționare și numărul participanților este foarte mic. Dar și aici se pune problema unor fonduri substanțial mărite în viitor. Sporul fondului de pensii, în sectorul agricol, provine din necesitatea corelării pensiilor agricultorilor cu cele ale salariaților, obiectiv aflat în atenția factorilor politici, și din cerința participării tuturor țăranilor la asigurările sociale.

3.2. Regimurile de pensii și gradul de cuprindere a forței de muncă în asigurările sociale

Regimurile de pensii în vigoare din țara noastră dau posibilitatea ca toate categoriile economico-sociale și profesionale ale populației și forței de muncă să fie asigurate pentru pierderea veniturilor din muncă la bătrânețe și invaliditate sau în caz de deces al pensionarilor pentru urmașii acestora. Practic, gradul de cuprindere a populației active în sistemul asigurărilor sociale pentru pensii este diferit de la un regim la altul.

Astfel, asigurările sociale de stat îi cuprind pe toți salariații încadrați cu contract de muncă. Evident, salariații respectivi au dreptul la pensie și

indemnizații pentru boală, maternitate etc. Aceasta este valabil atât pentru salariații încadrați în instituțiile publice și societățile comerciale cu capital de stat, cât și în societățile comerciale cu capital privat.

Extinderea sectorului particular în anii tranziției a atras după sine și o creștere a salariilor care lucrează în sectorul respectiv, la sfârșitul anului 1995 numărul lor ajungând la 1.364 mii sau 22,6% din numărul total al salariaților pe economia națională²³. Protecția socială a salariaților din sectorul particular, inclusiv prin încadrarea lor în asigurările sociale, se realizează ca urmare a faptului că societățile comerciale cu capital particular sunt obligate, prin lege, să încheie contracte individuale de muncă și, în consecință, să plătească contribuții și prestații de asigurări. Există totuși situații când unii agenți economici particulari eludează actele normative și nu încheie contracte de muncă cu toți lucrătorii pe care îi angajează și, în acest fel, îi lipsesc de drepturile sociale care li se cuvin. Sigur, acestea sunt abateri de la normal și necesită întărirea controalelor de specialitate, astfel ca toți salariații din sectorul particular să beneficieze de o reală protecție socială.

Pe un plan însă mult mai mare, situația amintită apare în economia paralelă, forța de muncă din acest sector fiind destul de însemnată. De multe ori se afirmă că extinderea economiei paralele se datorează și cotei mari a contribuției de asigurări sociale. Fără îndoială, nivelul cotei de asigurări poate avea un anumit rol; economia paralelă este generată însă și de alți factori economici și sociali. Indiferent însă de cauzele care o generează, persoanele care acceptă să lucreze în economia paralelă își sacrifică propriile interese; este posibil ca ele să aibă în prezent venituri mai mari decât se pot obține în economia oficială, dar persoanele respective nu sunt asigurate în caz de boală, accident sau pentru bătrânețe. Societatea are interesul să reducă la maximum posibil economia paralelă, întrucât, referindu-ne numai la aspectul care face obiectul acestui paragraf, lucrătorii din economia paralelă, în momentul pierderii veniturilor, vor multiplica cererile de ajutor social.

Regimul de pensii pentru agricultori, spre deosebire de regimul de pensii pentru salariați, are un grad de cuprindere extrem de scăzut. În septembrie 1996, numărul țăranilor asigurați pentru pensii și alte drepturi de asigurări sociale, conform legii nr.80/1992, era de numai 74,3 mii. Or, în prezent în agricultură lucrează, potrivit anchetei A.M.I.G.O., peste 4 milioane de persoane. Dacă din această cifră scădem pensionarii agricultori care, într-o anumită măsură, prestează și activități agricole (1.617,2 mii în septembrie 1996), rezultă că circa 2,5- 2,8 milioane de țărani nu sunt asigurați pentru a obține în viitor dreptul la pensie.

Numărul foarte mic al țăranilor asigurați pentru pensii are o multitudine de explicații: nu există o tradiție a asigurărilor sociale în mediul rural; îngrijirea bătrânilor s-a făcut, de secole, în cadrul familiei; veniturile agricultorilor sunt

relativ mici și actuala lege a asigurărilor sociale pentru agricultori are caracter facultativ.

Este adevărat că în anii socialismului a existat un sistem de pensii obligatoriu pentru țăranii cooperatori; acest sistem a oferit însă, așa cum s-a arătat, pensii foarte mici și ca atare nu a fost de natură să trezească interesul țăranilor pentru a participa la asigurările sociale pentru pensii. A existat, de asemenea, și un sistem de pensii obligatoriu, pentru țăranii necooperatori din zonele de deal și de munte, dar nici acest sistem, în ciuda caracterului său obligatoriu nu a căpătat extensiunea scontată. Era de așteptat ca, în urma dispariției acestor regimuri de pensii și a înlocuirii lor în 1992 cu regimul facultativ de pensii, comportamentul țăranilor să nu se schimbe. Lipsa veniturilor poate explica numai în parte numărul mic al țăranilor participanți la asigurări sociale pentru pensii. În mediul rural multe gospodării au venituri mai ridicate, dar nici acestea nu conștientizează necesitatea de a-și asigura, prin asigurări sociale, venituri la bătrânețe.

Tipologia economico-socială a familiilor și a gospodăriilor țărănești, ca și tendințele sociale din mediul rural, nu este de așa natură încât să se subestimeze proporția foarte mică a țăranilor participanți la asigurările sociale.

Familia nucleară a luat locul familiei extinse și, după toate probabilitățile, procesul se va accentua în perspectivă. La recensământul din 1992, spre exemplu, 89,4% din gospodăriile familiale existente în mediul rural aveau un singur nucleu familial, iar gospodăriile nefamiliale - 84,7% - erau constituite dintr-o singură persoană (anexa nr. 5). Din datele recensământului rezultă, de asemenea, că în mediul rural existau 1.442,9 mii gospodării conduse de pensionari, respectiv 54,0% din totalul gospodăriilor. Totodată, gospodăriile alcătuite dintr-o persoană reprezentau 27,1%, iar cele cu două persoane, 40,5% (anexa nr. 6).

În același context arătăm că migrația sat-oraș este un proces ireversibil: pleacă persoanele tinere și rămân cele vârstnice. În perioada 1991 -1995 populația satelor s-a diminuat ca urmare a exodului migratoriu cu 274.244 persoane, proporția covârșitoare fiind deținută de persoanele în vârstă de până la 40 de ani. Deși soldul migratoriu este mai mic decât în trecut, el continuă să fie însemnat și are efecte negative pentru structura pe vârste a populației rurale.

În lumina realităților și a tendințelor arătate, **apare necesar să se găsească o soluție pentru protecția persoanelor vârstnice de la sate.** Precizăm că avem în vedere **un sistem de asigurări sociale care dă dreptul la pensie de bătrânețe, și nu asistența socială care presupune, într-un fel sau altul, mila societății și care ar trebui să intervină numai pentru perioade scurte.** În plus, asistența socială se acordă la cerere, iar persoanele vârstnice nu sunt capabile să îndeplinească formalitățile necesare și, în anumite situații, să facă față unei birocratii extinse sau unei atitudini

răuvoitoare, subiective, în aprecierea oportunității acordării sau neacordării de ajutoare sociale solicitate.

Creșterea gradului de cuprindere a țăranilor în asigurările sociale pentru pensii este o problemă care trebuie să-și găsească rezolvarea în prezent. Ne referim la faptul că în viitor țărani nu vor mai putea avea statutul pe care îl au foștii țărani cooperatori care primesc pensii finanțate de stat; acest statut a fost câștigat în virtutea faptului că au prestat muncă în gospodăriile agricole colective și au participat cu contribuții la asigurările sociale existente în domeniul respectiv. Actualii țărani lucrează în gospodăria proprie și este firesc să câștige un drept la pensie prin cotizații plătite la asigurările sociale.

Finanțarea integrală a pensiilor din veniturile bugetului de stat nu corespunde esenței asigurărilor sociale. Dreptul la pensia de asigurări sociale se obține prin plata unor contribuții în acest scop de către persoana asigurată și/sau instituția în care este angajată. O situație asemănătoare cu cea a foștilor țărani cooperatori, din punctul de vedere al finanțării, există și în cazul militarilor, pensiile acestora fiind plătite din veniturile bugetului de stat. Finanțarea de către stat a pensiilor militarilor este justificată însă de natura activității lor, de rolul deosebit pe care militarii îl au în asigurarea securității naționale. Dat fiind specificul finanțării pensiilor militarilor, pensiile respective sunt denumite "pensii militare de stat", și nu pensii de asigurări sociale. Pensiile foștilor țărani cooperatori sunt, într-adevăr, pensii de asigurări sociale, întrucât cooperativele agricole de producție și țăranii cooperatori au plătit cotizații în acest scop. Este firesc ca această regulă să fie urmată de către actualii țărani individuali.

Rezolvarea în prezent a problemei asigurărilor sociale în agricultură este cerută și de împrejurarea că, pentru a se obține dreptul la pensie, este necesar ca plata cotizațiilor să se facă pe o perioadă de minimum 10-15 ani, iar pentru a obține o pensie integrală, de 25-30 de ani.

Clarificarea de fond a problemei privind asigurările sociale în agricultură necesită asemenea măsuri, încât participarea țăranilor la asigurările respective să devină un fenomen de masă, să cuprindă cea mai mare parte a populației active din agricultură. În acest sens, proiectul legii pensiilor, promovat de Ministerul Muncii și Protecției Sociale în anul 1996, are în vedere schimbarea naturii regimului asigurărilor pentru agricultori, înlocuirea regimului facultativ cu unul obligatoriu.

Simpla schimbare a caracterului asigurărilor privind pensiile agricultorilor nu este de natură să ducă la creșterea substanțială a gradului de cuprindere a țăranilor în asigurările sociale. Ne-o arată atât experiența trecută, cât și cea prezentă. Pentru reușita demersului, ar trebui ca țăranii să fie cointeresați să participe la asigurările sociale pentru pensii, să-și schimbe mentalitatea și comportamentul în această privință.

Avem în vedere, în primul rând, posibilitatea ca, în viitor, **contribuția de asigurări sociale să fie suportată atât de țărani, cât și de stat.** Sigur, proporția participării statului ar trebui să fie substanțială și ar putea fi aproximată între 30 și 50%, în funcție de situația materială a gospodăriilor (suprafața de pământ deținută sau venitul agricol). În condițiile unei astfel de reglementări, țăranul va înțelege că, în cazul în care nu va plăti cota proprie de contribuție, nu va primi indemnizații de boală, de maternitate în prezent și pensii în viitor. De asemenea, comparându-se cu alți țărani care participă la asigurările sociale pentru pensii, în virtutea principiului imitației, treptat, și țăranii reticenți își vor schimba atitudinea și comportamentul față de instituția asigurărilor sociale pentru pensii.

În procesul reglementării regimului de pensii pentru agricultori, apare și problema dacă acesta ar trebui să funcționeze distinct de regimul de pensii al personalului salariat. În proiectul de lege la care ne-am referit, s-a optat, practic, pentru un singur regim de asigurări sociale, atât pentru salariați, cât și pentru țărani și alte categorii sociale. Sigur, această orientare are anumite avantaje, dintre care menționăm gestionarea fondurilor de către o singură instituție și realizarea de economii pentru cheltuielile de administrație.

Statutul țăranilor este însă radical diferit de cel al salariaților: proprietate, caracterul muncii, nivelul și sursa veniturilor etc. Veniturile țăranilor, spre exemplu, au caracter preponderent sezonier și diferă mult de la un an la altul. Contopirea într-un singur buget al asigurărilor sociale a veniturilor și a cheltuielilor aferente salariaților, agricultorilor și altor categorii sociale nu este de natură să contribuie la buna gestionare a fondurilor; ar duce la un transfer nejustificat de fonduri de la o categorie socială la alta. **Credem că un regim de pensii propriu al agricultorilor ar fi mai adecvat și ar crește răspunderea țăranimii în a-și constitui și gestiona fondurile cu eficiență sporită.** De altfel, și în țările dezvoltate, unde numărul țăranilor este extrem de mic în raport cu cel al salariaților, există regimuri distincte de pensii pentru țărani.

Un regim propriu de pensii al agricultorilor ar corespunde unei stări normale de funcționare a societății și reglementările care vor fi stabilite de viitoarea lege a pensiilor ar trebui să țină seama de această cerință. De altfel, finanțarea de către stat a pensiilor foștilor țărani cooperatori și integrarea în sistemul asigurărilor sociale de stat a regimurilor de pensii ale cooperației meșteșugărești și a altor grupuri și categorii de populație a fost generată de criza economică și financiară din anii tranziției, de lipsa fondurilor și imposibilitatea de a se mai onora plata pensiilor. Cooperația meșteșugărească, spre exemplu, avea în 1989, un număr de 430.000 membri și în 1993, în momentul integrării, avea numai 180.000 membri (decă o scădere cu 250.000 sau cu 58%). Reducerea numărului de membri s-a datorat retragerii și transferului lor în alte sectoare de activitate (103.000), excluderii unor membri (12.000), pensionării (57.000) și intrării unora în șomaj (67.000).

Dinamica numărului de membri a dus, în același timp, la scăderea plătitorilor de contribuții sociale, la insuficiența fondurilor și la dificultăți în plata pensiilor. Prin integrarea regimului de pensii al cooperăției meșteșugărești în asigurările sociale de stat, plata drepturilor de pensii, acumulate de-a lungul timpului în sectorul amintit, se face de acum, în bună măsură, din contribuțiile sociale ale salariaților. Aceeași situație s-a constatat și pentru celelalte regimuri de pensii care au fost integrate în asigurările sociale de stat.

Singurul regim de pensii care nu a fost afectat de criză este cel al avocaților; dimpotrivă, în anii tranziției, s-au creat condiții pentru afirmarea din plin a activității avocaților și, implicit, pentru consolidarea și dezvoltarea autonomă a sistemului lor de pensii.

Noua lege a pensiilor ar trebui să țină seama nu numai de situația actuală de criză, dar și de intrarea societății într-o stare de normalitate. Această perspectivă ar urma să se manifeste și în proiectarea regimurilor de pensii.

După cum se știe, în anii socialismului, a existat o puternică tendință de centralizare a conducerii vieții economice și de nivelare a veniturilor membrilor societății. Cu toate acestea, în organizarea asigurărilor sociale s-a ținut seama de particularitățile economico-sociale ale categoriilor sociale și profesionale, instituindu-se mai multe regimuri de pensii. Cu atât mai mult, acest lucru ar trebui să fie avut în vedere în prezent, când se edifică o societate care presupune o recunoaștere pe deplin a particularităților categoriilor sociale și a grupurilor profesionale.

3.3. Finanțarea pensiilor de asigurări sociale de stat Necesitatea participării persoanelor asigurate la plata contribuțiilor. Rolul statului

Prin natura lor, pensiile de asigurări sociale sunt finanțate pe baza principiului solidarității sociale, prin intermediul contribuțiilor de asigurări sociale. Principiul și-a dovedit pe deplin valabilitatea și este corespunzător pentru etapa actuală de dezvoltare a societății. Modul de aplicare a principiului amintit este necorespunzător, contribuțiile fiind suportate integral de agenții economici. Practica a fost statuată în anii socialismului și este de natură să genereze anumite efecte nedorite.

În primul rând, prin plata integrală a contribuțiilor de către agenții economici, se creează impresia falsă că acordarea pensiei este o obligație a statului și nu un drept câștigat prin muncă. Totodată, într-un fel sau altul, persoanele asigurate nu sunt interesate în buna desfășurare a activității agenților economici, știind că simpla lor încadrare în muncă le dă dreptul la prestații de asigurări sociale.

În al doilea rând, pot apărea probleme cu privire la rentabilitatea agenților economici. În condițiile în care se reduce raportul de susținere și cresc cotele de contribuții sociale, funcționarea principiului repartiției prin contribuțiile

de asigurări sociale plătite exclusiv de agenții economici duce la creșterea exagerată a costurilor salariale, cu consecințe negative pentru costurile de producție și capacitate de concurență a întreprinderilor, ca și pentru evoluția prețurilor. Totodată, costurile salariale ridicate pot constitui un stimulent pentru dezvoltarea economiei paralele, ca mijloc de evitare a plății de impozite și contribuții de asigurări sociale. Evident, acest fapt are repercusiuni negative pentru utilizarea eficientă a forței de muncă și creșterea productivității muncii, precum și pentru veniturile statului și securitatea socială a populației, în prezent și în perspectivă.

Ținând seama de cerințele economiei de piață, în curs de edificare, și de practica internațională, apare necesar ca noua lege a pensiilor să stabilească faptul că asigurările sociale vor fi suportate atât de către agenții economici, cât și de salariați. Dată fiind noutatea experimentului, nivelul scăzut al veniturilor salariale și starea de criză în care se află economia, apreciem că salariații ar putea suporta 1/3 din totalul contribuțiilor de asigurări sociale. Avem în vedere și faptul că în țările dezvoltate, de regulă, contribuția salariaților este mai mică decât a patronilor. În Italia, spre exemplu, salariații plătesc 30,6% din contribuții, iar în Franța, 44,4%. Numai în Germania contribuțiile sunt plătite în cote egale de către salariați și patroni, respectiv câte 50%^{25A}.

Prin preluarea de către salariați a unei părți din contribuțiile sociale, se întărește convingerea, în rândurile lor, că pensia este un drept câștigat prin muncă și se slăbește presiunea contribuțiilor de asigurări asupra costurilor salariale. Este adevărat că, în momentul introducerii noilor reglementări privind plata contribuțiilor de asigurări sociale, costurile salariale nu ar trebui să se modifice, întrucât salariile ar urma să crească proporțional cu cota parte de contribuții preluate de la persoanele angajate. Ulterior însă salariile evoluează și sub influența altor factori care nu au legătură directă cu contribuțiile de asigurări sociale.

În prezent, cota contribuțiilor de asigurări sociale de stat din România (25,5%) s-a apropiat mult de cea din țările Uniunii Europene și marja ei de creștere, în viitor, cerută de deteriorarea raportului de susținere, va fi destul de redusă. Cota cotizațiilor de asigurări sociale pentru pensii și boală - maternitate, în 1994, a fost de 34,35% în Franța, 32,46% în Germania (vechile landuri) și de 33% în Luxemburg. În Italia, unde legislația pensiilor a fost foarte generoasă, contribuțiile au ajuns la 43,33%. Cotele amintite sunt însă mari și țările respective au luat măsuri pentru limitarea creșterii lor.

Dată fiind deteriorarea raportului de susținere, în viitor este posibil să apară situații în care cheltuielile bugetului de asigurări sociale să depășească veniturile, chiar în condițiile creșterii cotei de contribuții sociale. Evident, pentru a se frâna efectele negative în plan economic ale dinamicii contribuțiilor de asigurări sociale, este necesar să se identifice și alte surse de prestații. În acest sens, participarea statului la acoperirea eventualului deficit bugetar poate avea un rol însemnat. De altfel, în țările dezvoltate cu economie de piață,

participarea statului la finanțarea pensiilor de asigurări sociale este o practică curentă. Exemplificăm aceasta cu situația din țările Uniunii Europene. Astfel, în Germania și în Belgia, statul acoperă circa 20% din cheltuielile prestațiilor de asigurări sociale; în Irlanda, statul suportă deficitul bugetar, iar în Grecia și în Luxemburg, statul plătește 1/3 din contribuțiile de asigurări sociale. În forme particulare, și alte state - Spania, Italia și Regatul Unit - participă la finanțarea asigurării sociale. În Franța, spre exemplu, pentru a se limita creșterea contribuțiilor sociale s-a introdus, începând cu anul 1991, taxa specială "contribuția socială generalizată", percepută asupra tuturor formelor de venituri personale.

Legislația din țara noastră are în vedere participarea statului la plata prestațiilor de asigurări sociale. Astfel, în art. 3 din legea pensiilor, adoptată în 1977, se arată: "Fondurile necesare pentru plata pensiilor de asigurări sociale de stat se constituie din contribuțiile pe care le plătesc unitățile socialiste, precum și din sumele alocate în acest scop de bugetul de stat". Suntem de părere că, în viitoarea lege a pensiilor, participarea statului la plata prestațiilor de asigurări sociale ar trebui să-și, găsească o mai deplină precizare. Eventual, s-ar putea opta fie pentru formula "statul garantează plata pensiilor", fie pentru o formulă din care să rezulte "cota parte de participare a statului la veniturile bugetului de asigurări sociale".

Participarea statului la plata pensiilor și a altor prestații de asigurări sociale este un principiu care trebuie menținut și dezvoltat. Viața relevă însă că participarea statului nu poate fi singura cale de echilibrare a veniturilor și a cheltuielilor bugetului de asigurări sociale, de susținere a protecției sociale a persoanelor vârstnice. Avem în vedere că și bugetul statului are anumite limite, că el înregistrează dezechilibre și că finanțarea de către stat a unei părți din prestațiile de asigurări sociale trebuie să se facă din surse neinflaționiste. Totodată, realitatea relevă că sporirea cotelor de impozite și taxe dincolo de anumite praguri, așa cum a avut loc în anii tranziției, este contraproductivă.

3.4. Vârsta standard de pensionare

La prevenirea dezechilibrelor dintre veniturile și cheltuielile de asigurări sociale un rol important îl poate avea și vârsta standard (legală) de pensionare și modul de calcul al pensiilor individuale.

În prezent vârsta standard de pensionare este de 60 de ani pentru bărbați și de 55 de ani pentru femei, în cazul în care este îndeplinită condiția de vechime în muncă (30 de ani pentru bărbați și 25 de ani pentru femei). În cazul nerealizării acestei condiții, vârsta de pensionare este de 62 de ani și, respectiv, 57 de ani. Arătăm, de asemenea, că, în anumite sectoare de activitate cu condiții de muncă deosebite (grupele I și II de muncă), pensionarea poate avea loc și la o vârstă mai scăzută, care poate ajunge până la 50 de ani. Ca urmare a acestor reglementări, foarte mulți salariați se pensionează cu 2-3

ani mai devreme decât vârsta minimă de pensionare prevăzută pentru condițiile de muncă obișnuită.

Vârstele standard de pensionare din România sunt relativ scăzute, în raport cu speranța de viață la vârstele respective. Astfel, datele statistice relevă că, în 1993-1995, speranța de viață pentru bărbați la vârsta de 60 de ani este de 15,30 de ani și pentru femei la 55 de ani este de 23,25 de ani²⁶). În realitate, ca urmare a pensionărilor anticipate, numărul mediu al anilor de viață, pe sexe, ulterior pensionării, este mai mare decât cel indicat de statistica speranței de viață.

Prelungirea vieții de pensionare este de natură să prelungească viața activă și să frâneze deteriorarea raportului de susținere, a numărului de plătitori de contribuții de asigurări sociale față de numărul de pensionari. În acest fel, vor crește contribuțiile plătite și se vor diminua, relativ, cererile pentru pensii. Potrivit elementelor menționate, este posibil ca vârsta standard de pensionare să crească la 65 de ani pentru bărbați și la 60 de ani pentru femei. Creșterea vârstei de pensionare ar urma să se realizeze treptat respectiv într-o perioadă de circa 20-25 de ani de la adoptarea legii. În aprecierea acestor vârste, trebuie avut în vedere că speranța de viață a femeilor este cu trei ani mai mare decât a bărbaților și că, în ultimul timp, speranța de viață a bărbaților stagnează. În acest sens, opinăm ca, într-o perspectivă mai îndepărtată, să se ajungă la o egalizare a vârstei de pensionare, atât pentru femei, cât și pentru bărbați. În context, arătăm că, în ultimul deceniu, în majoritatea țărilor Uniunii Europene, s-au luat măsuri de creștere treptată a vârstei legale de pensionare la 62-65 de ani și că se tinde spre un tratament egal al bărbaților și femeilor²⁷.

3.5. Rata de înlocuire și formula de calcul a pensiei. Indexarea pensiilor

Rata de înlocuire a venitului salarial sau cota procentuală din salariul mediu aferentă pensiei reprezintă unul din elementele esențiale ale formulei de calcul a pensiei. Potrivit legii nr.3/1977, rata de înlocuire este stabilită pe 8 tranșe de salarii și pe 3 grupe de muncă. La determinarea pensiei se au, de asemenea, în vedere: salariul mediu lunar din 5 ani lucrați consecutiv, la alegere, din ultimii 10 ani; vârsta standard de pensionare și vechimea în muncă.

La îndeplinirea condițiilor de vârstă și de vechime în muncă, se obține o pensie integrală de bătrânețe. În cazul nerealizării vechimii în muncă, pensia se reduce proporțional cu numărul anilor de muncă lipsă, iar în cazul unei vechimi în muncă mai mari decât cea stabilită legal, pensia se mărește cu 1% pentru fiecare an în plus, din primii 5 ani, și cu 0,5%, pentru fiecare an în plus peste 5 ani.

Rata de înlocuire, ca element de bază al formulei de calcul, a dus la nivelarea pensiilor, la reducerea, într-o foarte mare proporție, a legăturii dintre mărimea salariilor, contribuțiile de asigurări sociale și pensii. Este rezultatul

faptului că ratele de înlocuire reflectă concepția egalitaristă, care și-a făcut loc în anii socialismului. Elocvente, în acest sens, sunt următoarele date:

- a) ratele de înlocuire aferente primei tranșe de salarii (cele mai scăzute): 85% grupa I de muncă; 80% grupa a II-a; 75% grupa a III-a;
- b) ratele de înlocuire aferente ultimei tranșe de salarii (cele mai mari): 58% grupa I, 56% grupa a II-a; 54% grupa a III-a.

După cum se vede, la condiții egale de vârstă și de muncă prestată în perioada activă, pensionarul din ultima tranșă de salarii are, comparativ cu cel din prima tranșă de salarii, o pensie a cărei mărime, în raport cu salariul anterior, este cu 27 puncte procentuale mai mică, în grupa I de muncă, cu 24 puncte, în grupa a II-a și cu 21 puncte, în grupa a III-a. Dacă este firesc ca, la stabilirea mărimii pensiei, să se ia în considerare, în mod pozitiv, condițiile de muncă, același principiu ar fi trebuit să fie avut în vedere și pentru mărirea salariului. Or, prin modul cum este reglementată relația dintre pensie și salariu, pensionarii care au avut salarii mai mari sunt penalizați pentru aportul lor mai însemnat la activitatea economică și socială.

Legea stabilește, de asemenea, pentru fiecare tranșă de salarii (excepție face prima tranșă), un quantum minim al pensiei; în grupa a III-a de muncă, quantumul pensiei minime variază între 900 lei, pentru tranșa a 2-a de venit, și 2.240 lei, pentru tranșa a 8-a. Ca atare, raportul dintre cele două pensii minime este de 2,5 ori. Dacă avem în vedere că, în trecut, în politica salarială, se practica o nivelare la scară națională, este lesne de înțeles că, prin procentele mai sus amintite, legea pensiilor ridică la un nivel și mai înalt nivelarea veniturilor între persoanele vârstnice. Nivelarea salariilor și a pensiilor a fost o practică neproductivă, ea nu a corespuns cerințelor sporirii eficienței și, cu atât mai mult, echității sociale.

După cum s-a arătat, nivelarea pensiilor, inclusiv prin stabilirea unor limite inferioare a pensiilor (pe categorii de pensii) foarte apropiate de mărirea medie a pensiei, a căpătat noi dimensiuni în anii tranziției. Firește, stabilirea unei limite inferioare a pensiei este o cerință pentru protecția socială a persoanelor vârstnice care, în perioada activă, au avut salarii mici. Aceasta nu justifică însă amputarea radicală a pensiilor persoanelor care au avut, în trecut, venituri mai mari.

Rata de înlocuire a salariului prin pensie are, practic, un rol hotărâtor în dimensionarea pensiilor și a condițiilor de viață ale persoanelor vârstnice. Spre deosebire de celelalte elemente ale formulei de calcul a pensiilor - salarii, vechime în muncă -, care sunt intim legate de activitatea și comportamentul fiecărei persoane asigurate, rata de înlocuire este un dat, stabilit prin lege.

Mărirea ratei de înlocuire este o preocupare constantă a organelor de stat și a societății civile, și **optimizarea ei urmează să se facă în funcție de criterii obiective.** Pentru a ne plasa pe cazul tipic de pensie, precizăm că, în

cele ce urmează, vom avea în vedere rata de înlocuire aferentă persoanelor cu salarii individuale asemănătoare cu salariul mediu pe economie și care au ieșit la pensie prin îndeplinirea condițiilor legale de vârstă și vechime în muncă. Totodată, rata de înlocuire a salariului prin pensie se referă la salariul net, respectiv la venitul disponibil.

Un prim criteriu obiectiv se referă la **resursele financiare**, la fondurile care pot fi constituite pentru plata pensiilor. Sigur, persoanele pensionate ar dori ca rata de înlocuire să fie cât mai mare, ca pensia să fie chiar egală cu salariul obținut în perioada vieții active. Acest obiectiv însă este greu de atins, întrucât ar presupune o creștere foarte mare a contribuțiilor de asigurări sociale și a subvențiilor de stat, care, practic, nu se pot realiza. Apoi, unele persoane au salarii foarte mari, iar altele foarte mici. În plus, salariile din ultimul an de activitate, de regulă, sunt mult mai mari decât cele din primii ani de activitate.

Alte criterii obiective se plasează în **sfera condițiilor de viață**. Sub acest aspect, este necesar ca rata de înlocuire să asigure o pensie care să permită persoanei pensionate un nivel de trai asemănător cu cel din perioada activă, evident cu implicații pozitive pentru continuitatea modului de viață, pentru echilibrul psiho-social al persoanelor vârstnice și integrarea lor în societate. O rată de înlocuire care ar duce la deteriorarea nivelului de trai al persoanei pensionate este nefirească și s-ar repercuta negativ, sub multiple aspecte, în viața persoanelor vârstnice, ar apărea fenomene de frustrare, marginalizare și excludere socială.

Realizarea unei asemenea rate de înlocuire ar fi în concordanță cu obiectivele Uniunii Europene pentru politica socială din perioada actuală. Cităm, în acest sens, două prevederi cuprinse în "Recomandarea Consiliului din 27 iulie 1992 privind convergența obiectivelor și politicilor de protecție socială (92/442/C.E.E.)".

(1) "Să se pună în practică mecanisme care să permită foștilor lucrători salariați, care sunt la pensie **după o carieră completă, să beneficieze de o rată de înlocuire rezonabilă în toată perioada de pensie** (s.ns.), ținând cont de sistemele legale și complementare de pensii, unde este cazul, și în condițiile menținerii unui echilibru între interesele persoanelor active și cele ale persoanelor inactive".

(2) "Să se acorde lucrătorilor salariați, când ei încetează activitatea la sfârșit de carieră sau când ei sunt constrânși să o întrerupă, pentru cauze de boală, accident, maternitate, invaliditate sau șomaj, un venit de înlocuire, fixat sub formă de prestații forfetare sau calculat în raport cu venitul lor din activitatea anterioară, **păstrând nivelul lor deviată într-o manieră rezonabilă** (s.ns.), în funcție de participarea lor la regimurile de securitate socială corespunzătoare."²⁸

Traducerea în termeni operaționali a criteriului "menținerea nivelului de trai" pune problema evaluării cheltuielilor pentru bunuri și servicii ale aceleiași

persoane în două ipostaze: ca persoană activă salariată și ca pensionar. Sigur, problema nu este simplă.

Teoretic, nivelul cheltuielilor pentru consumul mediu pe o persoană din familiile de pensionari ar trebui să fie mai redus decât în familiile de salariați. Presupunerea este firească, întrucât familiile de pensionari au procurat, în perioada activă, bunurile gospodărești de folosință îndelungată și dispun, cât de cât, de o garderobă adecvată. Mai mic ar trebui să fie și consumul de calorii și de produse alimentare, deoarece efortul fizic prestat de pensionari este mult mai redus decât în perioada activă. Dispar cheltuielile de calificare sau de recalificare, suportate de salariați, dar, în schimb, pot apărea alte cheltuieli pentru cultură sau recreere. Deși serviciile medicale și medicamentele sunt gratuite, pensionarii, datorită vârstei lor înaintate și a stării de sănătate, frecventează mai des policlinicile decât salariații și, din multiple motive, cheltuielile lor de sănătate sunt mai mari.

Dintr-o evaluare făcută în I.E.N. În 1993 rezultă că, pentru coșul și bugetul de consum corespunzător unui nivel de trai normal pentru stadiul actual de civilizație din România, **cheltuielile medii pe o persoană din familiile de pensionari** (cu 2 persoane adulte) **reprezintă 80% din cheltuielile medii pe o persoană din familiile de salariați** (familie cu 2 salariați și 2 copii; din bugetul general s-au scăzut cheltuielile pentru copii). O proporție asemănătoare există și în cazul când se ia în considerare evaluarea cheltuielilor necesare minimului de trai decent sau de subzistență.

Potrivit celor menționate mai sus, **o rată de înlocuire de 80% a salariului prin pensie ar permite unei persoane salariate ca, în momentul schimbării statutului său în pensionar, să aibă un nivel de trai asemănător cu cel din perioada activă.** În acest sens, arătăm că în Franța rata de înlocuire dezirabilă a salariului brut din ultimul an de activitate, prin pensia de bază și cea complementară, este de 75%. Proporția amintită a fost negociată de sindicate cu patronatul și se referă la muncitorii cu o vechime completă în muncă de 37,5 de ani. În Germania se are în vedere ca pensia de asigurări sociale să reprezinte 70% din ultimul venit net pentru o carieră de 45 de ani. Rata a fost legiferată prin "Codul social" și realizările sunt, practic, asemănătoare cu proporția stabilită.

După cum s-a arătat, legislația pensiilor din România nu prevede o rată de înlocuire unică; există 24 de rate de înlocuire, care variază între două extreme: 54% în grupa a III-a de muncă și tranșa cea mai ridicată de salarii și 85% în grupa I-a de muncă și tranșa cea mai scăzută de salarii. Majoritatea salariaților sunt încadrați în grupa a III-a de muncă, fapt ce influențează proporția medie pe țară a pensiilor de asigurări sociale de stat, față de salariul mediu. Astfel, rata medie efectivă de înlocuire aferentă pensionarilor care au îndeplinit condițiile de vârstă și vechime în muncă, a fost de 65,8% în 1989 și de 51,5% în iunie 1996.

În realitate, rata de înlocuire pentru categoria amintită de pensii este mai mare, dacă avem în vedere și pensia suplimentară care, din 1991, reprezintă 16% din salariu pentru o cotizare personală de peste 25 de ani. Până în 1991, pentru o cotizare la pensia suplimentară de peste 20 de ani, proporția pensiei respective față de salariu a fost de 12%. Ținând seama și de rata de înlocuire aferentă pensiei suplimentare rezultă că **rata totală de înlocuire** pentru persoanele cu vechime completă și care au cotizat an de an pentru pensia suplimentară a fost de 77,8% în 1989 și de 67,5% în iunie 1996. Sigur, rata de înlocuire din iunie 1996 este mai mică decât rata dezirabilă de 80% și reflectă deteriorarea ratei de înlocuire a pensiei de bază de asigurări sociale în anii tranziției.

Platformele electorale ale tuturor partidelor participante la alegerile parlamentare și prezidențiale din noiembrie 1996 prevăd creșterea proporției pensiei medii, în raport cu salariul mediu pe economie, la 75-80%. Această ofertă este greu de realizat pentru toate categoriile de pensii, având în vedere că, în iunie 1996, rata medie de înlocuire pe întregul sistem al asigurărilor sociale de stat a fost de 40,9%, iar cea din regimul pensiei suplimentare de 6,6%. Oferta amintită trebuie raportată la pensionarii cu vechime integrală în muncă și ea poate fi realizată în condițiile restabilirii ratei de înlocuire existente în 1989 și a menținerii, în continuare, a regimului pensiei suplimentare.

Pentru o mai deplină afirmare a rolului prestațiilor de asigurări sociale în prezervarea nivelului de trai al pensionarilor în momentul pensionării lor, ar trebui ca **viitoarea lege a pensiilor să prevadă explicit rata totală de înlocuire și cotele părții aferente pensiei de bază și, respectiv, pensiei suplimentare**. Suntem, totodată, de părere că pentru asigurările sociale de stat ar trebui să existe o singură rată de înlocuire de 60 sau 65% din salariul mediu pe economie (rata aferentă numai pensiei de bază). Subliniem, încă o dată, că această rată presupune o vechime completă în muncă și că mărimea ei efectivă va fi micșorată sau mărită, în funcție de raportul dintre anii de muncă ai salariatului și anii de cotizare prevăzuți în lege. Pe această cale s-ar înlătura și procesul de nivelare a pensiilor, generat de prevederile legii pensiilor în vigoare și a altor acte normative, adoptate în anii tranziției.

Noua lege a pensiilor va trebui **să reconsidere și salariul mediu care urmează să fie luat în considerare la calculul pensiei individuale**. Așa cum s-a arătat, în prezent, baza de calcul a pensiilor este salariul mediu din 5 ani consecutivi din ultimii 10 ani. Salariile din ceilalți ani de activitate nu influențează mărimea pensiilor. În aceste condiții, se diminuează interesul pentru o muncă permanentă și eficientă în decursul întregii vieți active. Mai mult, practica relevă posibilitatea manipulării veniturilor din cei 5 ani amintiți, în vederea obținerii, pe nedrept, a unor pensii mari. În plus, salariile pentru care se plătesc cotizații, nefiind plafonate, creează posibilitatea ca un segment însemnat de persoane, cele cu salarii foarte mari, să realizeze pensii individuale foarte mari. Aceste pensii afectează însă fondul general de pensii.

Economia de piață, cu deosebire în țările mai puțin dezvoltate, generează o diferențiere considerabilă a salariilor și deci manifestarea din plin a fenomenului amintit.

Luarea în considerare a unei perioade mai lungi de activitate ca bază de calcul a pensiilor va asigura o mai bună legătură între pensia individuală și veniturile anterioare și va înlătura, în același timp, posibilitatea manipularilor la care ne-am referit. Precizăm că măsuri de acest gen se înscriu în tendințele care s-au conturat de peste 10 ani în țările Uniunii Europene, cu mențiunea că baza de calcul a pensiilor diferă de la o țară la alta. Se tinde ca baza respectivă să fie mult mai mare de 5 ani; de regulă, perioada este de 10 - 20 de ani, cazul extrem fiind dat de Germania, unde întreaga viață activă este luată în considerare la calculul pensiei individuale.

În context, se pune și **problema plafonării salariilor pentru care se plătesc contribuțiile de asigurări sociale**, astfel încât să se evite alocarea unei proporții însemnate a fondului de pensii pentru salariații cu venituri individuale foarte mari. Plafonarea salariilor luate în considerare în regimul asigurărilor sociale este o practică veche în țările cu economie de piață și instituționalizarea ei în țara noastră ar fi benefică pentru utilizarea eficientă a fondului de pensii.

Noua lege a pensiilor urmează să reconsidere și **problema pensiilor minime ca mijloc de protecție a persoanelor care au avut salarii mai mici**. Actualele pensii minime, pe categorii de pensii, sunt foarte apropiate de pensiile medii și au generat fenomenul de nivelare. Regimurile publice de pensii trebuie, firește, să asigure în continuare protecția persoanelor care au salarii scăzute în perioada activă. Se poate opta pentru practica actuală, dar cu pensii minime decent stabilite sau pentru o pensie socială, distinctă de pensia de bază de asigurări sociale, finanțată dintr-un fond special, creat în cadrul bugetului de asigurări sociale. În plus, protecția pensionarilor cu pensii scăzute se poate realiza și prin regimul ajutorului social, dar cu condiția ca mărirea venitului minim garantat să asigure un nivel de trai cât de cât satisfăcător.

Indexarea salariilor. În prezent, nu există o reglementare legală care să statueze modul de indexare a pensiilor, în funcție de evoluția prețurilor sau a salariilor. În lipsa unei astfel de reglementări, indexarea se face în funcție de conjunctura economică și de concepția doctrinară pe care o au partidele de guvernământ. Întrucât pensionarii nu reprezintă un grup de presiune însemnat, indexarea pensiilor se soldează, cu creșteri considerabil mai mici decât prețurile. Această practică, cu deosebire în perioadele în care inflația se măsoară cu 2 sau 3 cifre, duce la o reducere a ratei de înlocuire și la deteriorarea pensiei reale. Potrivit realităților de la noi, indexarea pensiilor în funcție de evoluția prețurilor de consum se poate face automat sau ori de câte ori indicele prețurilor depășește un anumit prag față de perioada anterioară.

Reducerea raportului dintre pensia medie și salariul mediu pe economie poate avea loc și în condițiile menținerii neschimbate a puterii de cumpărare, respectiv când indexarea ar acoperi integral creșterea prețurilor. Situația se explică prin faptul că salariile nominale reflectă nu numai evoluția prețurilor, dar și creșterea productivității muncii; ca atare, indexarea pensiilor numai în funcție de dinamica prețurilor ar duce, pe termen lung, la o adâncire a discrepanțelor dintre veniturile personalului salariat și cele ale pensionarilor, aceștia neavând posibilitatea să beneficieze de plusul de venituri dat de sporirea eficienței și de progresul general al societății. Corectarea acestei anomalii prin creșteri ad-hoc ale pensiilor, în vederea corelării lor în dinamica salariilor, nu are rezultate pe măsură. În acest sens, se cere ca pe lângă indexarea automată a pensiilor în funcție de evoluția inflației să se facă și o indexare periodică a pensiilor - o dată sau de două ori pe an - în funcție de dinamica salariului mediu pe economie, aferentă creșterii productivității muncii.

Pentru evitarea adâncirii discrepanțelor dintre evoluția prețurilor și a salariilor, pe de o parte, și evoluția pensiilor, pe de altă parte, se impune așadar o reglementare legală a modului de indexare a pensiilor.

3.6. Pensia suplimentară

Regimul pensiei suplimentare, legiferat în 1996, s-a afirmat ca a doua componentă esențială a asigurărilor sociale pentru salariați. În iunie 1996, pensia medie suplimentară a fost de 19.376 lei și reprezenta 12,8% din mărimea medie a pensiei pentru limită de vârstă. Față de salariul mediu pe economie, proporția pensiei suplimentare a fost de 6,6%.

Pensia suplimentară este finanțată dintr-o contribuție plătită de către persoana asigurată, în prezent 3% din salariul brut lunar. Contribuțiile se constituie într-un fond distinct, purtător de dobândă și depozitat la C.E.C. sau în bănci. Menționăm, de asemenea, că pensia suplimentară se stabilește ca un procent din salariul mediu luat în considerare la calculul pensiei de bază, procent diferit în funcție de anii pentru care s-a plătit contribuția²⁹. Astfel, pentru 5-10 ani de contribuție, procentul este de 7%, iar pentru o contribuție plătită timp de peste 25 de ani, procentul este de 16%.

Regimul pensiei suplimentare are valențe însemnate pentru protecția persoanelor vârstnice; el reprezintă o formă aparte de economisire individuală, într-un fel, o finanțare pe baza principiului capitalizării. Economii individuale, mai ales când au caracter obligatoriu, ca în acest caz, sunt de natură să crească volumul sumelor economisite la nivel național, respectiv al fondului de acumulare, sursa principală a investițiilor și a creșterii economice.

Gestiunea fondului pentru pensia suplimentară nu a ținut și nu ține, practic, seama de cerințele principiului capitalizării. Fondul respectiv este gestionat neeconomic de Ministerul Muncii și Protecției Sociale, el fiind plasat numai în depozite purtătoare de dobândă. Fondul amintit nu a fost utilizat și

pentru plasamente în instrumente de investiții financiare - acțiuni, obligațiuni etc. De altfel, în trecut, în condițiile economiei socialiste, acest lucru nu era posibil, întrucât lipseau instrumentele economiei de piață. Așa se face că, după 1989, inflația galopantă a redus, practic, la zero fondurile acumulate în depozitele C.E.C. În anii tranziției, nu s-a adus nici o modificare majoră modului de gestionare a fondului, deși elementele pieței de capital se afirmă tot mai mult. Ca atare, fondul respectiv nu fructifică posibilitățile actuale de creștere a valorii sale, el fiind, pur și simplu, numai purtător de dobândă.

Deficiențe există și în privința modului de calcul a pensiei suplimentare. Principiul capitalizării presupune o strânsă legătură între contribuțiile plătite și mărimea pensiei. Principiul este încălcat, întrucât, după 25 de ani de contribuții, pensia suplimentară reprezintă tot numai 16% din salariu. Or, de la introducerea regimului pensiei suplimentare, au trecut 30 de ani; în consecință, contribuțiile plătite după 25 de ani nu se regăsesc în mărimea pensiei suplimentare. O astfel de situație este anormală și nu are nici o justificare. Pentru persoana asigurată ar fi mai avantajos să aibă un cont personal de economii la o bancă sau la C.E.C., știind că sumele economisite și dobânzile aferente îi revin integral în momentul în care iese la pensie.

Regimul pensiei suplimentare, chiar în condițiile gestionării lui necorespunzătoare, și-a dovedit pe deplin viabilitatea. Pensia suplimentară reprezintă un complement al pensiei de bază de asigurări sociale de stat și bugetul său are un însemnat sold pozitiv. Există toate elementele să apreciem că regimul pensiei suplimentare trebuie menținut și în viitor, ca un regim autonom, în cadrul sistemului public de pensii. În context, arătăm că, în majoritatea țărilor occidentale, s-au dezvoltat, în ultimul timp, regimuri complementare de pensii și tendința este de creștere a lor.

Pentru România, se cere ca fondul pensiei suplimentare să fie scos din subordinea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, să fie gestionat, în continuare, în regim public. Este posibil ca, în perspectivă, regimul pensiei suplimentare să funcționeze efectiv potrivit principiului capitalizării și mărimea pensiei suplimentare să fie dependentă de contribuțiile plătite în acest scop de persoanele asigurate și de veniturile obținute din plasarea lor în active productive sau financiare.

3.7. Organizarea și funcționarea asigurărilor sociale de stat și a fondului pensiei suplimentare

Reforma sistemului de pensii din România presupune și o nouă administrare a asigurărilor sociale, o mai bună constituire și utilizare a veniturilor bugetelor respective, introducerea unor elemente mai riguroase în colectarea fondurilor și evidența contribuțiilor plătite de fiecare asigurat, în calculul și plata pensiilor individuale, ca și a altor drepturi de asigurări sociale.

În prezent, conducerea (administrarea și gestiunea) asigurărilor sociale de stat, a regimului pensiei suplimentare, precum și a asigurărilor pentru agricultori se face de către Ministerul Muncii și Protecției Sociale și organismele sale subordonate. Această conducere este necorespunzătoare, în raport cu cerințele democrației și protecției intereselor persoanelor asigurate.

Aceleași instituții asigură conceperea, punerea în aplicare și controlul reglementărilor privind asigurările sociale și pensiile. Principial, această practică are serioase lacune. Într-un fel sau altul, se diminuează răspunderea în funcționarea normală a tuturor componentelor sistemului de pensii și asigurări sociale. Totodată, se limitează posibilitatea realizării unui echilibru, pe de o parte, între preocuparea pentru perfecționarea asigurărilor sociale, în raport cu noile tendințe din economie și societate, și, pe de altă parte, preocuparea pentru soluționarea problemelor curente și a căror dimensiune este tot mai mare. În condiții de conjunctură nefavorabilă, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, ca organ de stat, poate adopta, la presiunea altor instituții statale, soluții neadecvate în gestionarea fondurilor sau indexarea pensiilor și a altor prestații bănești, care să defavorizeze interesele pensionarilor.

Ținând seama de experiența proprie din perioada antebelică și de experiența existentă pe plan internațional, se cuvine să se creeze instituții proprii, autonome, de gestiune și administrare a regimurilor de pensii. Ar urma să se creeze Casa Națională de Pensii și Asigurări Sociale (aferentă asigurărilor sociale de staf și Casa Națională de Pensii și Asigurări Sociale a Agricultorilor. În mod firesc, casele naționale de pensii vor avea caracter public și vor fi conduse de consilii de administrație, constituite, după caz, din reprezentanți ai guvernului, sindicatelor, patronatului, pensionarilor și persoanelor asigurate. În perspectiva finanțării fondului de pensii suplimentare prin metoda capitalizării, este util ca, pe lângă Casa Națională de Pensii și Asigurări Sociale, să se înființeze un organism distinct pentru regimul amintit de pensii. Ulterior, organismul respectiv ar putea căpăta autonomie deplină.

Se cuvine, de asemenea, să se aducă clarificări asupra aspectelor juridice pe care le implică organizarea și funcționarea regimurilor publice de pensii.

4. FONDURILE PRIVATE DE PENSII

Deoarece atât creșterea contribuțiilor de asigurări sociale, cât și participarea statului la acoperirea cheltuielilor pentru pensii tind spre anumite limite, care nu pot fi depășite, este de presupus că o creștere foarte mare, în viitor, a numărului de pensionari, în raport cu numărul de plătitori de asigurări sociale, să ducă la o reducere a valorii reale a pensiilor. În aceste condiții, apare necesar ca, pe lângă regimul public de pensii care trebuie menținut și perfecționat, să se dezvolte și fondurile (regimurile) private de pensii, finanțate potrivit principiului capitalizării.

4.1. Dimensiunea fondurilor private de pensii în unele țări dezvoltate

De regulă, fondurile private de pensii sunt facultative și îmbracă două forme principale: fondurile private de pensii, sponsorizate de agenți economici, cunoscute și sub denumirea de pensii ocupaționale și fonduri bazate exclusiv pe economiile populației. Există, de asemenea, și pensii obținute prin conturi personale de economii. În țările capitaliste, fondurile private de pensii sponsorizate de întreprinderi s-au instituit ca o formă de stimulare în muncă a salariaților, de modelare a comportamentului lor în concordanță cu cerințele sporirii productivității muncii și eficienței economice. Prin practicarea acestei forme a fondurilor private de pensii, se dezvoltă un parteneriat între patroni și salariați, cu efecte benefice pentru ambele părți. Totodată, participarea salariaților la fondurile private de pensii se înscrie în dorința lor de a-și completa pensiile de asigurări sociale cu noi surse de venituri. Aici, un rol aparte îl are și faptul că rata de înlocuire pentru lucrătorii cu venituri mari este relativ scăzută, inclusiv ca urmare a plafonării salariilor, pentru care se plătesc contribuții de asigurări sociale.

Valoarea fondurilor de pensii se formează din sumele alocate în acest scop de agenții economici și/sau populație și din veniturile obținute prin investirea sumelor respective în active productive, acțiuni, obligațiuni, clădiri, terenuri etc. În context, arătăm că gestiunea fondurilor private de pensii presupune reglementări riguroase, astfel încât să se asigure solvabilitatea lor și prezervarea drepturilor persoanelor participante.

Fondurile private de pensii au căpătat o largă extindere în țările dezvoltate, în ultimele două - trei decenii. S-a ajuns ca, în unele țări, activele fondurilor de pensii să reprezinte peste 50% din produsul intern brut. În 1991, ponderea amintită a fost de 73% în Marea Britanie, 70% în Olanda, 60% în Danemarca, 73% în Japonia și 66% în S.U.A. În Australia și Canada, proporțiile au fost de 39% și 35% (anexa nr.7).

Menționăm, de asemenea, că, în patru țări dezvoltate - Marea Britanie, Olanda, Canada și Australia -, 44,1% din gospodăriile conduse de persoane în vârstă de 65 de ani și peste obțin venituri din fondurile de pensii ocupaționale și că pensiile ocupaționale dețin, în medie 13,4% din venitul lor total. De aceste pensii beneficiază, îndeosebi, gospodăriile persoanelor vârstnice cu venituri mari. Astfel, pe quintile de venituri, ponderile pensiilor ocupaționale în totalul veniturilor au fost de: 3,4%; 6,8%; 12,3%; 22,9% și 23,1% (anexa nr. 8).

Dezvoltarea fondurilor private de pensii a fost favorizată de capacitatea financiară a întreprinderilor și de veniturile relativ ridicate ale populației, de nivelul scăzut al inflației și de un regim fiscal preferențial privind sumele destinate fondurilor sau veniturile obținute prin valorificarea lor.

Fondurile private de pensii au cea mai bună șansă de extindere în țările cu economie dezvoltată, în care inflația înregistrează ritmul destul de redus. De aici, posibilitatea ca întreprinderile și populația să economisească, în prezent, o parte din veniturile bănești, în scopul obținerii, în viitor, a unei valori considerabil sporite, prin plasarea economiilor în societăți de investiții financiare sau bănci. Dacă economia nu este dezvoltată și veniturile sunt scăzute, sumele economisite au dimensiuni modice; în plus, dacă perioade mari de timp sunt marcate de instabilitate și inflație galopantă, nu se poate sconta nici măcar pe menținerea valorii reale a veniturilor economisite, și cu atât mai puțin pe creșterea valorii lor, prin plasamente în titluri financiare sau depozite bancare.

4.2. Perspective ale dezvoltării fondurilor private de pensii în România

Deși nivelul actual de dezvoltare al economiei românești este scăzut și parcurge o profundă criză structurală, treptat, se vor crea condiții ca, și în România, fondurile private de pensii să capete o dimensiune însemnată. Ele pot fi, în același timp, un factor al creșterii economice și al valorificării resurselor naționale.

Este de presupus ca, la început, fondurile private de pensii să aibă un rol minor în protecția persoanelor vârstnice; pe măsura relansării creșterii economice și a afirmării unei stabilități de durată a economiei românești, fondurile private de pensii vor căpăta noi valențe în protecția socială. Corespunzător acestei perspective, este oportun ca, încă de pe acum, să se pună bazele funcționării eficiente a fondurilor private de pensii. Sub acest aspect, ne referim la elaborarea unui set de reglementări care să garanteze protejarea sumelor economisite și fructificarea lor în deplină concordanță cu interesele depozitenților. Ca atare, este necesar să se adopte o lege a fondurilor private de pensii și să se creeze instituțiile, aferente pentru supravegherea și controlul lor. Orice compromitere a ideii de fond privat de pensii, așa cum s-a întâmplat în 1996 în cazul fondurilor mutuale, nu ar face decât să îndepărteze populația de la asigurările private de pensii.

Subliniind rolul crescând al fondurilor private de pensii în protejarea persoanelor vârstnice, arătăm că ele nu sunt o alternativă la regimurile publice de pensii. Din date, rezultă că, în țările dezvoltate, pensiile sunt numai un complement al pensiilor de asigurări sociale și, după toate probabilitățile, această situație se va menține și în viitor. Avem în vedere că asigurările publice de pensii au un mare grad de cuprindere, o stabilitate relativ ridicată și că plata pensiilor, chiar la un nivel mai scăzut, este garantată de solidaritatea dintre persoanele active și cele inactive și de intervenția statului. În plus, economiile de piață, inclusiv cele dezvoltate, nu sunt scutite de crize și tensiuni inflaționiste, care pot afecta serios fondurile private de pensii.

Sigur, în țările dezvoltate, fondurile private de pensii se vor extinde și în viitor; țări ca Spania și Italia, unde ponderea fondurilor private de pensii este foarte scăzută, intenționează să le dezvolte; în schimb, Regatul Unit, cu cel mai extins regim privat de pensii și care s-a confruntat cu scandalul Maxwell, urmărește o mai deplină reglementare a lui. Totuși, cu toată extinderea sectorului privat de pensii, în concepția Uniunii Europene, regimurile publice de pensii vor deține principalul rol în securitatea socială a populației. Astfel, în Recomandarea Consiliului, din 27 iulie 1992, se arată: "Să se adapteze, în timp util, regimurile de pensii la evoluțiile demografice, menținând, în același timp, rolul de bază al regimurilor legale de pensii". În aceeași ordine de idei, într-un recent studiu elaborat sub egida Uniunii Europene, se susține: "În decursul anilor 1994/1995, tradiționala securitate socială, bazată pe principiul pay-as-you-go a arătat o capacitate de creștere, inovare și adaptare, care este de bun augur pentru viitor. Dar relația dintre sectoarele legale și private va continua să se schimbe. Faptul că, între stat și alte instituții, vor evolua noi parteneriate, ca răspuns la noile condiții demografice, economice, politice și sociale, reprezintă o parte a dinamicii unei societăți pluraliste.

Pentru România, asigurările publice de pensii au fost și vor rămâne, în viitorul previzibil, principala cale de protecție a persoanelor vârstnice; fondurile private de pensii reprezintă o posibilitate mai îndepărtată, dar care merită să i se acorde, încă de acum, atenția cuvenită.

5. UNELE CONCLUZII

Din analiza evoluției sistemului de asigurări sociale pentru pensii, în anii tranziției, și a condițiilor interne și externe de dezvoltare, în prezent și în viitor, ale societății românești, se desprinde, cu claritate, necesitatea unei reforme radicale a întregului sistem de pensii, astfel încât el să stimuleze creșterea economică și să întărească protecția socială a persoanelor vârstnice și a celorlalte categorii de pensionari. Reforma pensiilor este cerută, în principal, de evoluția în sens contrar a două procese economico-sociale fundamentale. Pe de o parte, în viitor, necesarul de fonduri pentru pensii va fi tot mai mare, ca urmare a schimbării structurii pe grupe de vârste a populației, a creșterii numărului și ponderii persoanelor pensionabile, și, pe de altă parte, de reducerea absolută și relativă a populației active plătitoare de contribuții de asigurări sociale. Ca și în alte țări, și la noi, aceste procese sunt însoțite de schimbări notabile în structura familiilor, de creșterea familiilor nucleale și monoparentale, fapt ce ridică la noi cotele rolul asigurărilor sociale în protecția persoanelor vârstnice. În plus, dacă persoanele vârstnice sunt expuse riscului de a-și pierde veniturile din muncă și de a nu-și mai găsi protecția în familia extinsă, ca urmare a unei multitudini de factori, multe persoane vârstnice nu au reușit să acumuleze venituri bănești, în perioada activă, pe care să le utilizeze la bătrânețe. În aceste condiții, reforma sistemului de pensii presupune o creștere a răspunderii, la nivel individual și societal, pentru asigurarea de venituri pentru perioada inactivă, precum și o diversificare a formelor de asigurare.

A. În procesul de creare a noului cadru legislativ al pensiilor, pot fi avute în vedere următoarele considerații și sugestii:

1. Dezvoltarea, în continuare, a sistemului de bază de asigurări sociale în regim public, având caracter obligatoriu și fiind finanțat potrivit principiului solidarității sociale. Aceste atribute ale sistemului public de pensii permit transferul de venituri curente între generațiile populației și în cadrul generațiilor și reprezintă o garanție că persoanele cu statut de pensionar se vor bucura de protecție socială. Totodată, dimensionarea rațională a transferurilor amintite, potrivit condițiilor actuale, este de natură să asigure o unitate organică între factorul economic și cel social, să stimuleze ambele laturi ale dezvoltării.

2. Adaptarea regimurilor de pensii de asigurări sociale la specificul și particularitățile forței de muncă. Se impun cel puțin două regimuri de bază de asigurări sociale obligatorii pentru pensii, unul pentru persoanele salariate și alte persoane asimilate salariaților și altul pentru agricultori. Se creează, astfel, condițiile ca fiecare persoană activă să fie cuprinsă într-un regim sau altul de asigurări și să beneficieze de pensii și alte drepturi de asigurări sociale.

3. Menținerea și perfecționarea regimului pensiei suplimentare, ca mijloc

complementar de protecție a persoanelor vârstnice. Instituția pensiei suplimentare, cu caracter obligatoriu, poate fi perfecționată fie în actuala formă de finanțare, fie prin înlocuirea acesteia cu metoda capitalizării de finanțare.

4. Crearea cadrului legislativ pentru dezvoltarea și funcționarea, în regim facultativ, a fondurilor private de pensii, de asemenea, ca mijloc complementar de protecție a persoanelor vârstnice. Împreună cu pensiile suplimentare, pensiile private, finanțate prin metoda capitalizării, vor da posibilitatea creșterii răspunderii individuale în completarea resurselor de trai în momentul ieșirii din viața activă.

5. Finanțarea pensiilor de asigurări sociale prin metoda repartiției, ca expresie a solidarității sociale. Introducerea obligativității ca, pe lângă agenții economici, persoanele salariate să plătească o parte din contribuțiile de asigurări sociale (eventual 1/3). Participarea statului, în caz de necesitate, la acoperirea deficitului bugetelor de asigurări sociale. Stimularea participării țăranilor la regimul propriu de pensii, prin suportarea contribuției, atât de către țărani, cât și de către stat. Determinarea cotei părți de contribuție ce revine țăranilor să se facă în funcție de mărimea mijloacelor fixe (teren agricol, animale etc.) și a venitului agricol.

6. Prelungirea vârstei legale de pensionare și a numărului minim de ani de cotizare pentru deschiderea dreptului la pensie și a numărului maxim de ani de cotizare pentru obținerea unei pensii integrale de bătrânețe. Vârsta standard de pensionare se poate prelungi treptat, într-o perioadă de 15-20 ani, la 65 ani pentru bărbați și la 62 ani pentru femei.

7. Stabilirea unei rate dezirabile de înlocuire prin pensie a veniturilor din perioada activă, pe fiecare regim de pensie. În asigurările sociale pentru salariați, rata totală de înlocuire poate fi de 75-80%, din care 60-65% pentru pensia de bază și 15-20% pentru pensia suplimentară. În context, apare necesar să fie stabilite criterii clare de indexare a pensiilor și să se delimiteze funcțiile asigurărilor sociale de cele ale asistenței sociale, în combaterea sărăciei și protecția persoanelor vârstnice. Indexarea pensiilor de asigurări sociale să se facă automat potrivit evoluției indicelui inflației sau a costului vieții și periodic în funcție de dinamica salariului mediu pe economie sau a productivității sociale a muncii. Indexarea pensiilor în funcție de inflație se poate face și la depășirea unui anumit prag de creștere a prețurilor de consum față de perioada anterioară (2,5 sau 3,5%). În acest caz apare necesar să se acorde pensionarilor și o anumită compensație bănească pentru reducerea valorii reale a pensiilor ca urmare a creșterii prețurilor până la pragul respectiv statuat legal.

8. Conducerea și organizarea regimurilor de pensii de asigurări sociale prin instituții proprii, de genul caselor naționale de pensii. Pot fi create Casa Națională de Pensii și Asigurări Sociale (aferentă salariaților) și Casa Națională de Pensii și Asigurări Sociale a Agricultorilor. Pe lângă Casa Națională de

Pensii și Asigurări Sociale, se poate crea un organism distinct pentru gestionarea fondului pensiei suplimentare. Casele de pensii urmează a avea statut de instituții publice autonome și a fi conduse de reprezentanți ai persoanelor asigurate, pensionarilor, sindicatelor, patronatului și statului.

B. Direcții principale de acțiune pe termen scurt.

Întrucât adoptarea unei noi legi a pensiilor durează, apare necesar ca programele de politică socială curentă să cuprindă prevederi pentru realizarea integrală a bugetelor de asigurări sociale, creșterea și corelarea pensiilor cu veniturile persoanelor active, reducerea nivelării pensiilor și armonizarea cadrului legal al pensiilor din țara noastră cu cel din Uniunea Europeană.

1. Combaterea drastică a evaziunilor în plata contribuțiilor de asigurări sociale. La raportul din 1996 (iunie) dintre numărul de salariați plători de cotizații și numărul de pensionari de asigurări sociale de stat și la cota medie de contribuție de 25,5%, bugetul de asigurări sociale ar trebui să aibă un însemnat surplus de venituri. Sigur, această apreciere are în vedere că, în 1996 (iunie), proporția pensiei medii față de salariul mediu a fost de 40,9%. În ciuda posibilității amintite, bugetele asigurărilor sociale de stat din 1995 și 1996 au înregistrat serioase deficite, și acestea ca urmare a faptului că mulți agenți economici cu capital de stat și privat, cu pondere mare în economie, nu plătesc deloc sau plătesc cu mare întârziere cotele de contribuții de asigurări sociale. Astfel, până la sfârșitul anului 1996, s-au acumulat debite în contul asigurărilor sociale de stat în sumă de 2.000 miliarde lei. Raportată la prevederile bugetului rectificat al asigurărilor sociale de stat din 1996, suma respectivă reprezintă imensa proporție de 32,1%.

Înlăturarea practicii amintite, la care s-a angajat guvernul format după alegerile din noiembrie 1996, este de natură să dea garanție că pensiile și alte drepturi de asigurări sociale vor fi onorate la timp. Mai mult, numai prin creșterea contribuției de asigurări sociale cu 2,1 puncte procentuale, în condițiile încasării tuturor contribuțiilor, s-ar fi obținut venituri corespunzătoare pentru o rată de înlocuire, asemănătoare cu cea din 1989.

2. Se cere ca, într-o primă etapă, proporția pensiei medii de asigurări sociale de stat față de salariul mediu să fie readusă la nivelul din 1989 și să se înlătore procesul de nivelare a pensiilor. Nivelarea este contraproductivă și inechitabilă pentru persoanele care au avut un aport mai mare la constituirea fondurilor de pensii și la dezvoltarea societății. Nivelarea pensiilor nu are nimic comun cu principiile asigurărilor sociale și, în ipoteza că această practică se va menține, pensiile vor fi lipsite de unul din atributele lor esențiale – dependența mărimii pensiei de nivelul veniturilor salariale din perioada activă. În condițiile în care aproape 90% din numărul total al pensionarilor de asigurări sociale de stat pentru limită de vârstă și vechime integrală se găsesc în intervalul de +10 și -10% față de pensia medie, legătura dintre mărimea pensiei și salariu este, în fapt, înlăturată. Practic, a avut loc o metamorfoză a formulei de calcul a

pensiei individuale într-un mecanism care duce, mai mult sau mai puțin, la o pensie forfetară, asemănătoare pentru diferite categorii de pensionari. Invo-carea condițiilor tranziției nu justifică practica privind nivelarea pensiilor. Pensia este numai o cale de combatere a sărăciei și statul poate utiliza și alte mijloace pentru a veni în sprijinul persoanelor cu venituri scăzute. Aceasta este atât în interesul societății în ansamblu, cât și al fiecărui cetățean participant la asigu-rările sociale.

3. Se cere, de asemenea, să se asigure o creștere mai însemnată a pen-siilor foștilor țărani cooperatori și corelarea pensiei lor cu pensia de asigurări sociale de stat. Necesitatea creșterii pensiilor foștilor țărani cooperatori nu este numai o problemă politică, generată de momente conjuncturale ca, spre exemplu, campaniile electorale. Foștii țărani cooperatori au dreptul la o pensie mai mare decât cea actuală, întrucât, în trecut, au prestat activități în cooperativele agricole de producție și au plătit contribuții de asigurări sociale. Pentru corelarea pensiilor agricultorilor cu pensiile de asigurări sociale de staf se poate lua drept criteriu raportul dintre productivitatea muncii din agricultură și productivitatea muncii din economia națională sau din industrie. Potrivit datelor, în deceniul anterior evenimentelor din decembrie 1989, raportul de productivitate a fost de 0,5:1, în cazul raportării la economia națională, și de 0,4:1, în cazul raportării la industrie. Deși acest criteriu nu este perfect și evaluarea lui ridică numeroase probleme metodologice, el dă, totuși, un ordin de mărime, cât de cât obiectiv, pentru corelarea pensiilor foștilor țărani cooperatori cu cele ale persoanelor provenite din personalul salariat. În septembrie 1996, mărimea celor două mari categorii de pensii a fost de 25.098 lei și, respectiv, de 127.441 lei, iar raportul dintre ele, de 0,2:1. Creșterea acestui raport la 0,4:1 este un act de echitate socială și cu efecte benefice pentru protecția persoanelor vârstnice de la sate.

4. O altă direcție de acțiune constă în asigurarea convergenței legislației naționale din domeniul pensiilor cu recomandările Uniunii Europene. Este rezultatul faptului că România a devenit, din februarie 1995, membru asociat al Uniunii Europene și că a făcut cerere de aderare la organismul amintit.

Așa cum rezultă din actele fundamentale ale Uniunii Europene, convergența legislației pensiilor este menită să contribuie la facilitarea circulației libere a forței de muncă și a persoanelor, ca parte componentă a pieței europene unice, intrată oficial în funcțiune în ianuarie 1993. Prin semnarea Tratatului Uniunii Europene la Maastricht (februarie 1992), s-a consemnat nu numai libera circulație a forței de muncă, dar și libera circulației a altor categorii de populație, inclusiv dreptul oricărei persoane dintr-o țară a Uniunii Europene de a-și stabili domiciliul sau reședința în oricare altă țară a Uniunii Europene.

Convergența legislației pensiilor din România cu cea din Uniunea Europeană, ca mijloc de realizare a liberei circulații a persoanelor, poate-fi privită sub două aspecte:

a) **Convergența legislației în sens larg**, în spiritul Tratatului Uniunii Europene, a Cartei Uniunii a Drepturilor Sociale Fundamentale ale Muncitorilor și a altor acte oficiale în domeniu. Ne referim, spre exemplu, la Recomandarea Consiliului din 24 iunie 1992 privind criteriile comune referitoare la resurse și prestații suficiente în sistemele de protecție socială (92/441/CE.E.) și la Recomandarea Consiliului din 27 iulie privind convergența obiectivelor și politicilor de protecție socială (92/442/C.E.E.).

Documentele amintite stabilesc, între altele, dreptul la protecție socială, dreptul la resurse și prestații suficiente și dreptul de a li se asigura persoanelor vârstnice un nivel de trai decent. Drepturile amintite se realizează prin sistemele naționale de asigurări și protecție socială și se tinde spre standarde cât mai înalt posibil. În mare măsură, reglementări de natura celor menționate se regăsesc în legislația românească; ele urmează a fi însă adaptate potrivit recomandărilor Uniunii Europene. Ne referim, spre exemplu, la determinarea unui minim de trai oficial și la rolul pensiilor de asigurări sociale, pe de o parte, și al ajutoarelor de asistență socială, pe de altă parte, în asigurarea unor condiții de viață rezonabile persoanelor vârstnice.

b) **Convergența legislației pensiilor în sens restrâns** prin: statuarea dreptului cetățenilor altor state de a participa la asigurările sociale, pe perioada în care au domiciliul sau reședința în România; cumulul perioadelor de cotizare, în țară și în străinătate, la stabilirea dreptului de pensie și prin transferul drepturilor de pensie ale persoanelor asigurate în țara în care acestea își stabilesc domiciliul.

Legislația românească este deficitară sub aspectul convergenței ei, în sens restrâns, cu cea din Uniunea Europeană și poate genera frâne în libera circulație a forței de muncă și a populației. Garantarea transferului drepturilor de pensie, spre exemplu, este necesară, întrucât schimbarea domiciliului pensionarilor în altă țară presupune, în mod firesc, ca ei să dispună de suficiente resurse proprii de trai.

Soluționarea, înainte de a se adopta o nouă lege a pensiilor, a problemelor privind creșterea și corelarea pensiilor este de natură să conducă la îmbunătățirea condițiilor de viață a persoanelor vârstnice. În același timp, transferul în străinătate a unor drepturi de pensie corespunde actualei Constituții a României și va înlătura multe nedreptăți care s-au acumulat, de-a lungul timpului, în această privință.

ianuarie 1997

Anexa nr. 1 - Evoluția numărului mediu al pensionarilor de asigurări sociale (fără agricultori), 1989 -1996 (trim.II)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 trim.II
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Mărimi absolute (mii persoane)								
TOTAL	2.300	2.570	3.018	3.201	3.253	3.439	3599,8	3.719,7
Pentru muncă și limită de vârstă	1.579	1.859	2.279	2.376	2.365	2.480	2.567,8	2.641,0
Cu vechime integrală în muncă	949	1.160	1.521	1.583	1.599	1.674	1.749,5	1.816,6
Fără vechime integrală în muncă	648	699	758	793	766	806	818,3	824,4
De invaliditate	208	208	222	263	307	374	433,1	466,7
De urmaș	495	503	517	562	581	585	598,9	612,0
II. Dinamica (%)								
TOTAL	100,0	111,7	131,2	139,2	141,4	149,5	156,5	161,7
Pentru muncă și limită de vârstă	100,0	116,4	142,7	148,8	148,1	155,3	160,8	165,4
Cu vechime integrală	100,0	122,2	160,3	166,8	168,5	176,4	184,4	191,4
Fără vechime integrală	100,0	107,9	117,0	122,4	118,2	124,4	126,3	127,2
De invaliditate	100,0	100,0	106,7	126,4	147,6	179,8	208,2	224,4
De urmaș	100,0	101,6	104,4	113,5	117,4	118,2	121,0	123,6
III. Structura (%)								
TOTAL	100,0	100,0	108,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pentru limită de vârstă	69,4	72,3	75,5	74,2	72,7	72,1	71,3	71,0
Pentru pierderea capacității de muncă	9,1	8,1	7,4	8,2	9,4	10,9	12,0	12,5
De urmaș	21,5	19,6	17,1	17,6	17,9	17,0	16,7	16,5

Sursa: Anuarul statistic al României 1995, p.222-223; CNS, Numărul pensionarilor, fondul de pensii și pensia medie lunară în anul 1995, p.8; Idem, în trimestrul II, 1996, p.8.

Anexa nr. 2 - Evoluția pensiei medii lunare a pensionarilor de asigurări sociale (fără agricultori), 1989 -1996 (iunie)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996 (iunie) ¹⁾
	1	2	3	4	5	6	7	8
I. Pensia medie lunară - lei²⁾								
TOTAL PENSIONARI	1.420	1.602	3.357	8.759	27.079	61.370	88.108	120.202
Pentru muncă								
și limită de vârstă	1.665	1.821	3.621	9.619	30.185	68.940	98.847	134.492
Cu vechime integrală	2.016	2.160	3.980	10.812	33.630	77.960	111.714	151.523
Fără vechime integrală	...	1.256	2.901	7.238	22.988	50.228	71.337	97.763
De invaliditate	1.296	1.420	2.962	7.523	23.519	50.662	71.439	98.649
gradul I	...	1.821	3.748	9.625	30.330	64.839	91.912	127.034
gradul II	...	1.396	2.933	7.599	23.946	51.883	73.489	101.763
gradul III	...	958	2.512	5.731	17.590	37.693	53.191	73.590
De urmaș	687	868	2.362	5.700	16.315	36.068	54.122	75.206
II. Salariul mediu net lunar								
TOTAL SALARIAȚI	3.063	3.381	7.460	20.140	59.717	141.951	211.373	294.148
III. Raportul dintre pensia medie și salariul mediu net								
TOTAL PENSIONARI	46,4	47,4	45,0	43,5	45,3	43,2	41,7	40,9
Pentru muncă și limită								
de vârstă	54,4	53,9	48,5	47,8	50,5	48,6	46,8	45,7
Cu vechime integrală	65,8	63,9	53,4	53,7	56,3	54,9	52,9	51,5
Fără vechime integrală	...	37,1	38,9	35,9	38,5	35,4	33,7	33,3
De invaliditate	42,3	42,0	39,7	37,4	39,4	35,7	33,8	33,5
gradul I	...	53,9	50,2	47,8	50,8	45,7	43,5	43,2
gradul II	...	41,3	39,3	37,3	40,1	36,5	34,8	34,6
gradul III	...	28,3	33,7	28,5	29,5	26,6	25,2	25,0
De urmaș	22,4	25,7	31,7	28,3	27,3	25,4	25,6	25,6

Sursa: Anuarul statistic al României 1995, p. 193 și 199; idem seria 1995, p.178 și 224-225; Breviarul statistic ediția 1996, p.10 și 12; MMPS, Buletin statistic în domeniul muncii și protecției sociale nr.3 (15)11996, p.3; CNS, Buletin statistic lunar, anul VII, nr.6, iunie 1996, p.19.

^{1*} Fără pensionarii militari.

^{2*} Exclusiv pensia suplimentară.

Anexa nr. 3 - Numărul mediu al pensionarilor de asigurări sociale pentru agricultori, pensia medie lunară și raportul ei față de pensia de asigurări sociale de stat, 1989 -1996 (iunie)

	Numărul mediu de pensionari (mii)	Creștere %	Pensia medie lunară (lei)	Raportul dintre pensia de asigurări pentru agricultori și pensia de asigurări sociale de stat (%)
1989	1.007	100,0	261	18,4
1990	1.007	100,0	488	30,5
1991	1.016	100,9	543	16,2
1992	999	99,2	910	10,4
1993	1.139	113,0	3.874	14,3
1994	1.478	146,6	12.254	20,0
1995	1.587	157,4	16.460	18,9
1996 (iunie)	1.609	159,6	23.531	19,6

Sursa: Anuarul statistic al României 1993, p.199; Idem ediția 1995, p.222-225; CNS, Breviar statistic seria 1996, p.12; MMPS, Buletin statistic în domeniul muncii și protecției sociale, nr.3 (15)1996, p.4 și sursele de la tabelul nr.1.

Anexa nr. 4 - Raportul dintre numărul mediu de salariați și numărul mediu de pensionari de asigurări sociale de stat - 1980 -1996 (iunie) -

	Număr mediu de salariați (mii)	Număr mediu de pensionari (mii)	Raportul salariați/ pensionari
1980	7.378	1.655	4,46
1985	7.700	2.007	3,84
1989	7.997	2.300	3,48
1990	8.156	2.570	3,17
1991	7.574	3.018	2,51
1992	6.888	3.201	2,15
1993	6.672	3.253	2,05
1994	6.438	3.439	1,87
1995	6.160	3.600	1,71
1996 (iunie)	5.865	3.643	1,61

Sursa: Anuarul statistic al României 1993, p.155; idem ediția 1995, p.152, 222-223; CNS, Starea socială și economia României în 1995, p.56; CNS, Buletin statistic lunar, nr. 6/1996, p.18; MMPS, Buletin statistic în domeniul muncii și protecției sociale, nr.3 (15)/1996, p.3.

Anexa nr. 5 - Gospodării pe tipuri, după numărul nucleelor familiale, la recensământul din 7 ianuarie 1992

	România		Municipii și orașe		Comune	
	gospod.	pers.	gospod.	pers.	gospod.	pers.
1	2	3	4	5	6	7
I. Mărimi absolute (mii)						
GOSPODĂRII FAMILIALE						
TOTAL	5.922,1	20.873,7	3.251,9	11.218,0	2.670,2	9.655,7
cu 1 nucleu						
familial	5.471,0	18.297,4	3.084,1	10.286,3	2.386,9	8.011,1
cu 2 nuclee						
familiale	432,3	2.417,6	160,4	868,8	271,9	1.548,7
cu 3 nuclee						
familiale						
și peste	18,8	158,7	7,4	62,9	11,4	95,8
GOSPODĂRII NEFAMILIALE						
TOTAL	1366,5	1512,0	718,5	804,5	648,0	707,5
cu 1						
persoană	1246,9	1246,9	647,5	647,5	599,4	599,4
cu 2						
persoane						
și peste	119,6	265,1	71,0	157,0	48,6	108,1
II. Structura (%)						
GOSPODĂRII FAMILIALE						
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
cu 1 nucleu						
familial	92,4	87,6	94,9	91,7	89,4	83,0
cu 2 nuclee						
familiale	7,3	11,6	4,9	7,7	10,2	16,0
cu 3 nuclee						
familiale						
și peste	0,3	0,8	0,2	0,6	0,4	1,0
GOSPODĂRII NEFAMILIALE						
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
cu 1						
persoană	91,2	82,5	90,1	80,5	92,5	84,7
cu 2 persoane						
și peste	8,8	17,5	9,9	19,5	7,5	15,3

Sursa: CNS, *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992, Vol. III, Clădiri, locuințe, gospodării*, 1994, p.614.

Anexa nr. 6 - Gospodării conduse de pensionari și structura lor, după numărul persoanelor din care sunt alcătuite, la recensământul din 7 ianuarie 1992

	România		Municipii și orașe		Comune	
	mii	%	mii	%	mii	%
TOTAL	2.677,9	100,0	1.235,0	100,0	1.442,9	100,0
Gospodării alcătuite din:						
1 persoană	758,1	28,3	366,9	29,7	391,2	27,1
2 persoane	1.060,9	39,6	476,9	38,6	584,0	40,5
3 persoane	374,4	14,0	187,5	15,2	186,9	13,0
4 persoane	197,9	7,4	96,7	7,8	101,2	7,0
5 persoane						
și peste	286,6	10,7	107,0	8,7	179,6	12,4

Sursa: CNS, *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992*, Vol.III, Clădiri, locuințe, gospodării, 1994, p.578, 590, 602.

Anexa nr. 7 - Activele fondurilor de pensii ca procent din P.I.B., 1970-1991, în unele țări OCDE¹⁾

	1970	1975	1980	1985	1991
Australia	-	-	-	-	39
Canada	14,2	14,2	18,7	25,3	35
Danemarca	18,8	18,8	26,3	45,0	60
Germania	2,6	2,6	2,6	4,0	4
Japonia	0,0	1,6	3,2	6,4	8
Olanda	29,0	36,0	46,0	68,0	76
Elveția	38,0	41,0	51,0	59,0	70
Marea					
Britanie	20,7	18,3	28,1	57,3	73
S.U.A.	29,3	34,6	40,7	50,6	66

¹⁾ Inclusive activele fondurilor de pensii administrate de firmele de asigurări. Citat din "Averting the OldAge Crisis, A World Policy Research Report", p. 174.

Anexa nr. 8 - Distribuția pensiilor ocupationale în cadrul gospodăriilor conduse de persoane de 65 ani și peste, pe quintila de venituri, în unele țări OCDE

	Australia 1985	Canada 1987	Olanda 1987	Marea Britanie 1986	Medie
Procentul gospodăriilor cu venituri din pensiile ocupaționale					
TOTAL VENITURI	12,4	41,9	72,1	49,9	44,1
Quintila					
cea mai mică (I)	4,0	20,1	54,8	35,3	28,6
Quintila II	8,7	42,4	52,0	40,0	35,8
Quintila III	8,6	60,1	91,0	65,6	56,3
Quintila IV	25,8	54,1	90,4	65,6	59,0
Quintila cu veniturile					
cele mai înalte (V)	25,2	38,2	73,0	45,9	45,6
Procentul venitului brut provenit din pensiile ocupaționale					
TOTAL VENITURI	5,4	11,7	23,6	14,5	13,8
Quintila					
cea mai mică (I)	0,8	3,9	2,6	6,3	3,4
Quintila II	3,2	9,1	12,3	7,7	6,8
Quintila III	2,1	13,0	20,2	13,7	12,3
Quintila IV	11,5	16,3	39,8	24,0	22,9
Quintila cu veniturile					
cele mai înalte (V)	9,1	16,2	42,9	24,0	23,1

Sursa: Luxembourg Income Survey; calcule făcute de Deborah Mitchel. Citat din:
"Averting the OldAge Crisis, A World Research Report", p.185.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Legea nr. 3 din 30 iunie 1977 privind pensiile de asigurări sociale de stat și asistență socială, *publicată în B.Of. nr.82 din 6 august 1977*; Legea nr.4 din 30 iunie 1977 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale membrilor cooperativelor agricole de producție, *publicată în B.Of. nr.61 din 8 iulie 1977*; Legea nr.5 din 30 iunie 1977 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale țăranilor cu gospodărie individuală din zonele necooperativizate, *publicată în B.Of. nr.61 din 8 iulie 1977*.
2. Legea nr.80/1992 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor, *publicată în M.Of. al României. Partea I, nr.80 din 29 iunie 1992*.
3. Legislația pensiilor și a celorlalte drepturi de asigurări sociale de stat, *București, Lumina Lex, 1993, p. 70-74; Ibidem vol.II, 1996, p.260-261*.
4. *Ibidem 1993, p.36; Ibidem vol.II, 1996, p.145*.
5. Anuarul statistic al României, 1996, p.141.
6. C.N.S., Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), *martie 1995, p.31*.
7. Mark R. Green, James S. Trieschmann, Sandra G. Gustavson, Risk & Insurance, *eight edition, Cincinnati, Ohio, 1992, p.591*.
8. *Ibidem, p.591*.
9. Ordonanța de urgență a Guvernului României nr.2 din 7 noiembrie 1995, privind rectificarea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 1995, *în Hotărâri ale Guvernului României și acte normative 1995, vol.4/B, p.943*; Ordonanța de urgență a Guvernului României nr.9 din 2 octombrie 1996 privind rectificarea bugetului asigurărilor sociale de stat pe 1996, *publicată în M.Of. Partea I, nr.242 din 3 noiembrie 1996, p.3*.
10. *Calcul pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990*.
11. Hotărârea Guvernului României nr.526 din 31 iulie 1991 privind majorarea pensiilor de asigurări sociale de stat, militare și I.O.V.R., *publicată în M. Of. nr. 167/1991*.
12. Hotărârea Guvernului României nr.219 din 27 martie 1991 privind indexarea și compensarea salariilor și pensiilor de asigurări sociale de stat, militare și I.O.V.R. și alte măsuri de protecție socială. *A se vedea și H.G. nr. 526 din 31 iulie 1991*.
13. Legea nr.67 din 24 iunie 1995 privind ajutorul social, *publicată în M.Of. nr.131 din 29 iunie 1995*.
14. Hotărârea Guvernului României nr.848 din 23 septembrie 1996 privind unele măsuri de protecție socială referitoare la pensiile de asigurări sociale de stat, militare, I.O.R.V., ale agricultorilor, alocațiile de stat pentru copii, ajutoarele sociale și alte venituri ale populației, începând cu luna octombrie 1996, *publicată în M.Of. nr.236 din 30 septembrie 1996, p.9*.

15. *Maria Molnar, Securitatea socială în România și combaterea sărăciei, studiu publicat în colecția I.N.C.E.; Economia României, evoluții pe termen scurt, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1996, p.15-16.*
16. *Dr. Gheorghe Răboacă (coordonator), Institutul de Cercetări Științifice în Domeniul Muncii și Protecției Sociale, Buletin lunar nr. 12/1995 privind valorile și componentele minimului de trai, februarie 1996, p.1.*
17. *C.N.S., Veniturile, cheltuielile și consumul populației în anul 1995, Informații statistice operative, nr.1-2/1995, p.45.*
18. *Ibidem, p.46.*
19. *C.N.S., Anuarul demografic al României 1996, p.5, 13-21.*
20. *Date C.N.S.*
21. *Averting the Old Age Crisis, A World Bank Policy Report, 1994, p.349-350.*
22. *M.M.P.S., Buletin statistic în Domeniul Muncii și Protecției Sociale, nr.4 (16)1996, p.4.*
23. *C.N.S., Starea socială și economia României în anul 1995, p.56.*
24. *Legea nr. 83 din 21 iulie 1995 privind unele măsuri de protecție a persoanelor încadrate în muncă, publicată în M.Of. nr.166 din 31 iulie 1995.*
25. *Commission europeenne, M.I.S.S.O.C., La protection sociale dans Les Etats membres de l'Union Europeenne, Situation an 1er Juillet 1994 et evolution, Bruxelles 1995; Alte referiri la Uniunea Europeeană provin din aceeași lucrare.*
26. *C.N.S., Anuarul demografic al României 1996, p.254.*
27. *Constantin Grigorescu, Regimurile publice de pensii - conținut și reforme actuale în țări cu economie dezvoltată, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1996.*
28. *Commission des Communautés Europeennes, M.I.S.S.O.C, La protection sociale dans les Etats membres de la Communauté, Situation an 1 er Juillet 1992 et evolution, p.283 și 285.*
29. *Legislația pensiilor și a celorlalte drepturi de asigurări sociale de stat, Lumina Lex, București, 1993, p.27-30.*
30. *European Commission, M.I.S.S.O.C, Social protection in the member statei of Union, Situation on Juiy, 1st, 1995 and evolution, p.18.*

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 5-6/1995**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

MECANISMUL PIEȚEI
Componente, sistemul piețelor economice
și modelele economiei de piață

Dr. Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

*Punctele de vedere exprimate în numărul de față
al publicației noastre aparțin autorului.
Ele nu angajează în niciun fel
Institutul Național de Cercetări Economice, care face și prin
publicarea lor dovada deschiderii spre dezbateră diferitelor
opinii și probleme economico-sociale contemporane.
Evident, informații și lămuriri suplimentare vor fi solicitate
autorului, chiar și prin mijlocirea redacției noastre.*

CUPRINS

INTRODUCERE	189
Capitolul 1 - COMPONENTELE MECANISMULUI PIEȚEI	190
1.1. Legea cererii și ofertei.....	190
1.2. Concurența	194
1.3. Prețurile.....	200
Capitolul 2 - SISTEMUL PIEȚELOR ECONOMICE	208
2.1. Piața bunurilor și serviciilor	209
2.2. Piața muncii	218
2.3. Piața de capital	227
2.4. Piața monetară.....	232
Capitolul 3 - ECHILIBRUL ECONOMIC GENERAL DIN ISTORIA TEORIILOR.....	240
Capitolul 4 - MODELELE ECONOMIEI DE PIAȚĂ.....	245
4.1. Tipurile de modele teoretice ale economiei de piață.....	245
4.2. Semnificația unor categorii specifice în modelele teoretice ale economiei de piață.....	247
4.3. Modele concrete de economie de piață	256
BIBLIOGRAFIE	263

INTRODUCERE

O deschidere teoretică minimală spre problematica economiei, de piață nu poate ocoli lămurirea componentelor mecanismului pieței, clasificarea piețelor economice, descrierea forțelor specifice acestora și a confruntării dintre ele, starea de normalitate a funcționării simultane și interdependente al piețelor economice – și am numit aici echilibrul economic general – în sfârșit, modelele economiei de piață.

Mai puțin pretabilă la cuantificări ilustrative prin intermediul – calculului statistico-economic, o astfel de tematică este totuși generoasă prin multitudinea punctelor de vedere din care poate fi abordată. Recursul istoric mi s-a părut, pe alocuri, și de această dată, de neocolit deși persista tentația divagației pe care subiectele dezbătute le oferă din plin, în sens pozitiv, deoarece teoriile cu privire, la piețele economice ar fi putut deveni un câmp fertil de dezvoltare a unor adevăruri peremptorii. Am lăsat această sarcină, pentru un viitor în care s-ar cuveni asumată și răspunderea testării teoriilor, folosind date statistice, referitoare la economia României.

Chiar și așa, consider actuală oferta tematică a lucrării. Piețele economice nu sunt simple abstracții teoretice - ele reflectă realitățile statice și dinamice ale funcționării economiei naționale, iar norma pe care ele o presupun (echilibrul) este un reper care poate fi luat drept comparație cu conduita și rezultatele guvernării în procesul derulării reformei: începând din noiembrie 1996, tranziția, care a reiterat într-o formă mai bine definită liniile generale ale programului de guvernare din anii 1991/1992, a dezvăluit și expandat vechi - dezechilibre ale piețelor economice, camuflete de stagnarea reformei din ultimii ani, calificată eufemistic drept stabilitate și caută drumul spre un optim – o încercare sisifică, atât timp cât nu s-a instalat starea; de echilibru economic general.

Iată de ce teoretic, și chiar eludând: problematica reformei, trebuia avansată echivalență dintre echilibru și optim pentru că ea măsoară distanța și durata de la starea reală a unei economii naționale la starea ei dezirabilă.

Autorul

Capitolul 1 - COMPONENTELE MECANISMULUI PIEȚEI

1.1. Legea cererii și ofertei

Principalele circuite de reglare din economia națională sunt circuitul de reglare politico-economic (statul), circuitul de reglare a politicii economice, mecanismul pieței și circuitele de reglare din politica mondială! Aici ne vom ocupa de mecanismul pieței.

În economia-de piață, consumatorul este, ca să spunem așa, regele. Sau, mai degrabă, fiecare individ exercită o fracțiune a suveranității economice. În modul unui alegător, francii cheltuiți de el fiind tot atâtea buletine de vot cu ajutorul cărora el încearcă, de-a lungul unui referendum permanent să obțină actele de producție dorite de el. Voturile sale monetare intră, natural, în competiție cu cele ale altor alegători și, în final, indivizii dispunând de cel mai mare număr de buletine de vot vor exercita cea mai mare influență asupra naturii și cantității de "bunuri-produse, ca și de însușirea lor."

Cum funcționează mecanismul concurențial al ofertei și cererii pentru un produs dat? Acesta este ilustrat prin curba-cererii și curba-ofertei.

Mai întâi să vedem alura curbelor cererii și ofertei.²

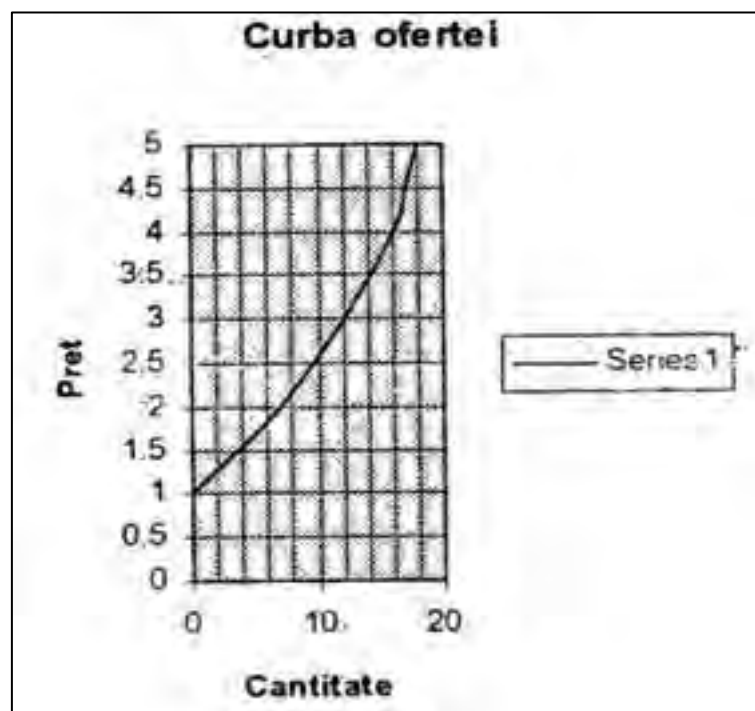
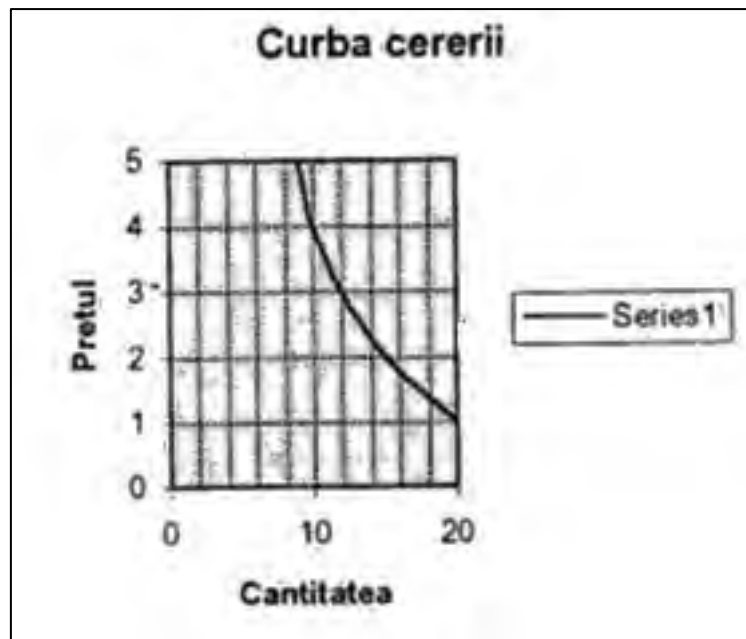
**Tabelul nr. 1 - Baremurile cererii
și ofertei**

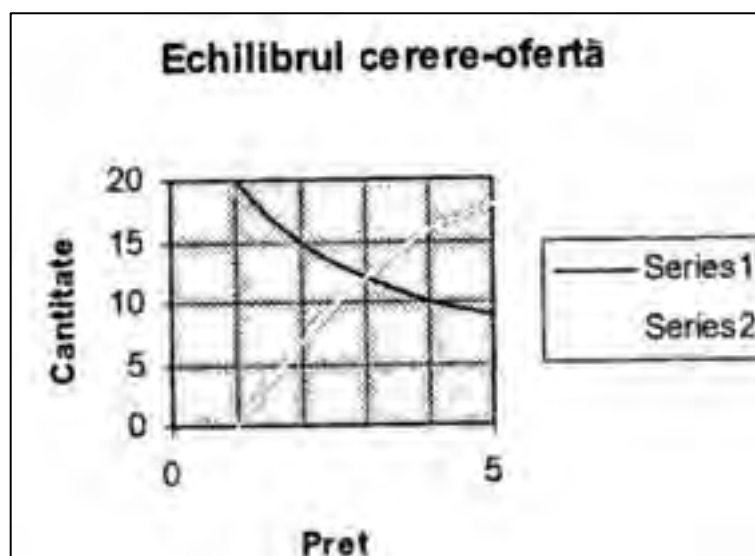
Starea pieței	Prețul	Cantitatea cerută	Cantitatea oferită
A	5	9	18
B	4	10	16
C	3	12	12
D	2	15	7
E	1	20	0

¹ Samuelson, Paul A. – L'Economie. Introduction à l'analyse économique, Tome I, Librairie Armand Colin, Paris, 1972, p. 94.

² Idem, p. 96-100.

Reprezentarea curbelor cererii, ofertei și a echilibrului dintre cerere și ofertă este următoarea:

Așa după cum arată Samuelson, *prețul de echilibru* - adică prețul care poate să dureze - este cel la care cantitățile oferite *voluntar* și cantitățile cerute *voluntar* se egalizează. Echilibrul concurențial se stabilește întotdeauna la punctul de intersecție a curbelor ofertei și cererii¹.

În legătură cu curba cererii a fost formulată **teoria utilității cardinale**, potrivit căreia fondatorii marginalismului - Menger, Jevons și Walras - susțineau că utilitatea poate fi măsurată cardinal (numeric), iar Alfred Marshall recomanda folosirea monedei ca instrument de măsurare a utilității. Teoria utilității cardinale pornește de la supoziția, potrivit căreia consumatorul este capabil de a măsura utilitatea și de a exprima printr-un, număr cantitatea de utilitate consecutivă la consumul unei cantități determinate de bunuri. Pe această bază se poate stabili o ierarhie semnificativă între nivelurile de utilitate, exprimând numeric de câte ori este mai mare utilitatea de consum a unei anumite cantități dintr-un bun, față de cea a altei cantități dintr-un alt bun. Dar, ceea ce s-a dovedit a fi remarcabil pe linia contribuțiilor din știința economică și, în speță, pentru începutul definirii curbei cererii a fost formularea de către psihologul german Heinrich Gossen, în anul 1843, a utilității marginale descrescânde, prin următoarea propoziție: suplimentul de utilitate furnizat prin cantități crescânde ale unui bun se diminuează până devine nul, la punctul de sațietate². Istoric, teoriei utilității cardinale i-a urmat **teoria utilității ordinale**,

¹ Samuelson Paul, A - Op. cit, p. 102.

² Iancu Aurel - Tratat de economie, vol. 3. Piață, concurență, monopol, Editura Expert, București

potrivit căreia consumatorul ordonează bunurile în ordinea preferințelor, nu în funcție de, utilitate. Folosind axiomele comportamentului rațional al consumatorului se poate formula **curba de indiferență**, ținând cont de următoarele¹:

- efectuarea diferitelor combinații între produse (micșorarea cantităților la unele produse și sporirea compensatorie la altele), prin care să-și asigure același nivel de satisfacție sau de utilitate; asemenea combinații nici nu măresc, nici nu micșorează nivelul utilității, ceea ce determină pe consumator să-și manifeste atitudinea de indiferență;
- sporirea cantităților de bunuri consumate (la o parte din produse sau la toate produsele), ceea ce duce la sporirea nivelului utilității;
- diminuarea unor cantități de produse consumate (la o parte din produse sau la toate produsele), ceea ce provoacă scăderea nivelului utilității.

Curba ofertei are la bază **funcția de producție** al cărei ghid se referă¹ cel puțin la următoarele aspecte²:

- alegerea metodelor de fabricație dintre toate metodele tehnic posibile, ținând seama de rațiuni economice. Trebuie, avută în vedere inovarea de proces, care să aibă ca efect diminuarea consumului de resurse, prin substituții și sporirea, randamentelor de producție;
- alegerea volumului producției, a ritmului în care vor trebui să funcționeze echipamentele, ținând seama de efectele pe care le au la scara producției și de posibilitățile de adaptare la cerințele mobile ale pieței;
- alegerea tipului de produse și servicii pe care întreprinderea le va asimila, ținând seama de importanța deosebită pe care o are astăzi inovarea, de produs și ritmul în care se desfășoară asemenea inovări și, mai ales; perspectiva absorbției noilor produse pe piață.

Funcția de producție este o combinație de factori substituibili. Potrivit, **ratei marginale de substituție a factorilor**, când sunt considerați doi factori, de producție (x și y), rata marginală de substituție măsoară cantitatea factorului y care este necesară pentru a compensa pierderea producției provocată de diminuarea cu o unitate a factorului x . Prin urmare, rata marginală de substituție a factorului x cu factorul y indică, numărul, de unități ale factorului y -substituite de o unitate a factorului x , pentru care volumul producției rămâne același³.

Funcția costurilor este fundamentul funcției ofertei. **Costul -marginal** este costul adițional al unei unități suplimentare de producție, adică creșterea costului total determinată de o unitate suplimentară de producție.

Legea cererii și ofertei este determinantă pe piețele economice.

¹ Iancu Aurel - Op. cit, p. 71-72.

² Gisser Micha - *Intermediate Price Theory*, McGraw-Hill Book, Co, N.. York, p. 155, după Iancu Aurel, Op. cit, p. 101.

³ Iancu Aurel - Op, cit, p. 103.

1.2. Concurența

Oportunitatea oricărei măsuri care se adoptă în economie poate fi judecată, în ultimă instanță, prin incidența ei asupra echilibrului economic. Dezetizarea prețurilor nu face excepție de la această regulă. În principiu, acordându-i-se fiecărui agent economic dreptul de a decide asupra prețului produselor pe care le realizează sau comercializează se deschide câmp larg acțiunii legii cererii-și ofertei, cu implicații directe și imediate asupra echilibrului de pe piața fiecărui produs sau serviciu. Acest efect este previzibil, în măsura în care condițiile de stabilire a prețurilor sunt concurențiale. Deci, **concurența** se dovedește până la urmă, o premisă esențială a liberalizării prețurilor, deoarece ea condiționează finalitatea acestora. Paul Samuelson sublinia că „studiul modelului concurenței perfecte nu se face, nici pentru frumusețea subiectului și nici pentru realismul acestuia, întrucât tabloul concurenței este deteriorat de elementele monopoliste. Studiul acestuia se face pentru lumina pe care o aruncă asupra organizării eficiente a resurselor unei economii. Patologia interferenței cu cererea și oferta ajută să se limpezească eficiența remarcabilă produsă de concurența perfectă.”¹ „Reglarea prin concurență se caracterizează, deci printr-o mare flexibilitate a salariului nominal și a gradului de ocupare a forței de muncă, care devin foarte sensibile la variațiile producției industriale. Aceasta din urmă tinde să depindă de dinamica prețurilor, în timp ce se conturează o corelație între salariul nominal și costul vieții”².

În forma ideală perfectă de manifestare concurența înseamnă - sintetizând unele opinii din literatura de specialitate - respectarea pe piață a cinci principii fundamentale, și anume:

- a. **atomicitatea:** multiplicitatea participanților la piață, vânzători și cumpărători, asigură perfectă neutralitate a influenței lor asupra prețurilor și cantităților care fac obiectul schimburilor;
- b. **transparența:** informarea perfectă și egală a agenților economici;
- c. **omogenitatea:** substituibilitatea perfectă a produselor, indiferent de originea și caracteristicile lor;
- d. **libera intrare pe piață:** accesul pe piață al noilor agenți economici se face, exclusiv, în funcție de cost și de preț, adică de rentabilitate;
- e. **abundența și fluiditatea:** aprovizionarea cu capital și muncă se face în orice moment și în orice cantitate, în funcție de necesități, fiecare factor putându-și înlocui perfect pe celălalt.

¹ Samuelson Paul - *Economics*, McGraw-Hill, New York, 1967, p. 378, cit. după Iancu Aurel - *Tratat de economie*, vol. 3, *Piață, concurență, monopol*, Editura Expert, București, 1992, p. 143.

² Bezbakh Pierre - *Inflație, dezinflație, deflație*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 19.

Acolo unde ea se manifestă, concurența stimulează producția, determină o scădere a nivelului prețurilor și tinde să niveleze profiturile.

Dintre cele cinci condiții enumerate mai sus, pentru desemnarea stării de concurență perfectă, în practică, prezintă importanță, de regulă, prima și a treia. Astfel, remarcând faptul că art. 1 din Hotărârea Guvernului României nr. 1109/18.X. 1990, cu privire la liberalizarea prețurilor și măsuri de protecție socială, în conformitate cu art. 48 din Legea nr. 15 privind reorganizarea unităților economice de stat, ca regii autonome și societăți comerciale, consideră concurență reală acea stare a pieței în care există cel puțin trei agenți economici care produc, prestează și comercializează același tip de bun, lucrare sau serviciu, prin negociere cu beneficiarii. Vom stăruie puțin asupra limitei, minime de trei agenți economici, în calitate de condiție a concurenței. Ea nu respectă principiul atomicității, al neutralității influenței vânzătorilor și a cumpărătorilor asupra prețurilor și cantităților și, chiar, peste limita de trei agenți. economici, nu preîntâmpină, în cele mai multe cazuri, efectele nedorite ce se manifestă, atunci când există 1-2 producători. Starea aceasta definește, mai degrabă, concurența oligopol, caracterizată prin existența unui număr redus de producători și: mai mulți consumatori¹. În aceste condiții, înțelegerile dintre producători (vânzători), cu privire la prețuri și cantități sunt ușor de încheiat și chiar previzibile, starea limitată de concurență contravenind unuia dintre obiectivele liberalizării prețurilor, și anume, abrogarea sistemului de prețuri artificiale, în favoarea unuia de prețuri reale, apt să determine stimularea producției (inclusiv, prin îmbunătățirea atitudinii față de muncă), economisirea resurselor de materii prime, materiale, și energie, îmbunătățirea calității produselor, precum și stimularea exportului. Prin favorizarea apariției prețurilor în condiții de oligopol, acestea nu sunt mai puțin artificiale, nu sunt mai mult așezate pe baze reale. Într-adevăr, interdependența și incertitudinea sunt, cu siguranță, cele două caracteristici mai importante ale piețelor de tip oligopol; ele necesită o reconsiderare generală a teoriei tradiționale a prețurilor. Pe acest tip de piețe, prețurile sunt în general rigide, fixate de întreprinderi (se vorbește adesea de prețuri administrate), înțelegeri și carteluri înfloresc, producătorii oscilând între un comportament așa-zis de maximizare a profitului comun și o înfruntare deschisă, război al prețurilor sau concurență a produselor².

După cum observă J. K. Galbraith, cea mai mare parte a producției industriale provine de la firme uriașe care dispun de o putere considerabilă pe

¹ Suntem în cazul concurenței imperfecte de tip monopol, monopson, oligopson etc. Vezi: Isaic-Maniu Al. - Concurența, în: *Economistul* nr. 46/4-6 decembrie 1990.

² Abraham-Frois, Gilbert - *Economie politique, Economica; quatrieme edition, Paris, 1988, p. 332.*

piață. Acestea sunt oligopolurile"¹. Același economist remarcă faptul că, lin oligopol nu este așa nedrept ca un monopol. Dar, aceasta nu din lipsă de voință, ci din lipsă de putință. Oligopolul este un monopol imperfect"². Într-adevăr, în materie de prețuri, oligopolul și- monopolul conduc cam la același rezultat. Dacă un număr restrâns de firme își împart o piață, fiecare întreprindere își va fixa prețurile în maniera de a asigura un profit maxim ansamblului grupei și, se va feri de scăderi, de frică să nu provoace o cădere, dezastruoasă pentru toți producătorii din sector. Aceasta creează, în interiorul fiecărei branșe, o solidaritate care face întreprinderile, fără nici o coordonare formală, să găsească prețul comun cel mai favorabil. Economisții nu mai contestăm această evidență. O descriu toate manualele de economie"³.

Așadar, economiei de piață îi sunt specifice oligopolurile și tendinșapre monopol, în timp ce economia de comandă este o economie a monopolului public. Astfel, faptul că inflația devine un fenomen aproape permanent al celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea s-ar explica prin modificarea modului, de reglare a economiei capitaliste dezvoltate, întrucât reglarea concurențială, în cadrul căreia perioadele de deflație alternează cu fazele de creștere (neinflaționistă) a prețurilor, ar fi cedat locul unei reglări monopoliste care întrunește condițiile favorabile unui proces inflaționist."⁴

Esența monopolistă a funcțiilor economice ale statului socialist își află rădăcinile în proprietatea colectivistă asupra mijloacelor de producție și într-un anumit mecanism de funcționare a economiei naționale care exclude, practic, orice formă de concurență. Statul socialist devine treptat un instrument în mâinile clasei politice și, apoi, ale dictaturii personale. La noi în țară el a acționat prin mijlocirea unei pături de intermediari supuși permanent rotației și înnoirii în posturile de conducere de partid și de stat, pentru a li se conserva obediența față de putere. Ampla intervenție a statului în viața economică a devenit, până la urmă o condiție a funcționării societății și a supraviețuirii statului însuși și a dus, în final, la instaurarea deplină a monopolului public, concretizat, în economie, printr-o integrare foarte înaltă a întreprinderilor și statului, realizată "în numele" și "în avantajul" poporului. Monopolul producătorului a apărut sub influența unor factori de ordin general-istoric, între care progresul tehnic a jucat un anumit rol, și sub influența unor factori care țin de funcționarea economiei și societății socialiste, de monopolul public.

Pe ramuri ale economiei naționale, procesul de monopolizare s-a desfășurat prin concentrarea capitalului și a producției în mari întreprinderi, în

¹ Galbraith, John Keneth - *Le Nouvel Etat Industriel. Essai sur le systeme economique america in*, Editions Gallimard, Evreux, 1971, p. 190.

² *Idem*, p. 189.

³ Galbraith, John Keneth, *cit. după "Adevărul" din 23 octombrie 1990.*

⁴ Bezbakh, Pierre - *Inflație, dezinflație, deflație*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 6.

cadru al așa-zisului program de construcție rapidă a bazei tehnico-materiale a socialismului și de industrializare forțată, în condițiile urmăririi perseverente a unui scop subsidiar - acela de a realiza și, apoi, de a menține o ocupare înaltă a forței de muncă. Considerentele de eficiență economică au jucat, mai totdeauna, un rol minim în desfășurarea acestui proces, economia funcționând fără prețuri. În schimb, au prevalat criteriile social-politice.

Totuși, ritmul și proporțiile concentrării au fost influențate și de o concepție necorespunzătoare, cu privire la posibilitățile pe care le-ar putea oferi gigantul economici de a face față concurenței acerbe de pe piața mondială, posibilități care, în practică, s-au limitat la suportarea pierderilor înregistrate, prin forțarea exporturilor.

Concentrarea producției în mari întreprinderi poate fi ilustrată pentru economia românească de până la sfârșitul anului 1989 și pentru perioada actuală în care s-a produs o schimbare semnificativă, de un exemplu, luat aproape la întâmplare, din domeniul materialelor de construcții. Aici, la nivelul anului 1989, 40% din numărul total de întreprinderi au realizat 71% din totalul valorii producției marfă. Procesul a fost mai accentuat în cazul producției de ciment, unde 15% din întreprinderi ofereau 29% din valoarea producției marfă, așa cum se arată în tabelul următor:

Tabelul nr. 2 - Concentrarea producției în ramura materialelor de construcții, în anul 1989

	Întreprinderi		Producția marfă	
	număr	%	mii lei	%
1	2	3	4	5
Centrala cimentului	11	15	7405243	29
Centrala materialelor de construcții	48	68	13945548	54
Centrala pentru utilaje și piese de schimb	12	17	4572362	17
TOTAL	71	100	25923153	100

Dar chiar și în interiorul subramurilor putea fi semnalată o stare accentuată de concentrare a producției care, de altfel, este și mult mai reprezentativă, deoarece producția este cu mult mai omogenă. În anul 1989 ceva mai mult de 1/4 din numărul de întreprinderi din două centrale industriale ale aceleiași ramuri ofertau mai mult de 1/2 din valoarea producției marfă, după cum se arată în tabelul de mai jos.

Tabelul nr. 3 - Concentrarea producției în două subramuri din domeniul materialelor de construcții, în anul 1989

-/-

	Centrala materialelor de construcții	Centrala pentru utilaje și piese de schimb
Număr de întreprinderi	27	30
Fonduri fixe	40	54
Număr de muncitori	41	60
Valoarea producției marfă	51	57

Desigur, marile întreprinderi care dominau ramurile de activitate au reprezentat una dintre formele de manifestare a monopolului în producție. Dar nu și singura. **Monopolul pe produs** a cunoscut și el o formă largă de răspândire, ceea ce a făcut ca, alături de câteva mari întreprinderi cu pondere hotărâtoare în producția unor ramuri, să existe și un **monopol al micilor întreprinderi**¹ care ofereau, în totalitate sau în cea mai mare parte, anumite produse. Ilustrăm această situație prezentând cazul Centralei, materialelor de construcții din București, care avea în 1989, din totalul de 90 de produse urmărite, statistic, 60 de produse realizate în regim de monopol și de oligopol (reprezentând 67% din total). Din cele 48 de întreprinderi din componența Centralei industriale menționate 38 de întreprinderi (adică 80%) dețineau supremația cel puțin pentru un produs. Distribuția acestor întreprinderi în raport cu gradul de monopolizare a producției proprii era următoarea:

Tabelul nr. 4. Distribuția întreprinderilor din Centrala materialelor de construcții în anul 1989

Pondereea valorii produselor monopolizate în totalul valorii, producției marfă a întreprinderii	Numărul de întreprinderi	Numărul minim, și maxim de muncitori din întreprinderile grupei respective	
		muncitori	
		Minim	Maxim
TOTAL	38	-	
0-20%	17	534;	1947
21-40%	5	793;	2383
41-60%	7	760;	2846
61-80%	1	97.3	
81-100%	8	451;	2421

¹ De menționat că, atunci când afirmăm că și unele întreprinderi mici dețineau monopolul pe anumite produse, noțiunea de întreprindere mică are un caracter relativ. Cu 500-600 de muncitori, în Vest o întreprindere este de talie mijlocie.

Analiza pe piața bunurilor din domeniul materialelor de construcții, foarte slab dezvoltată în perioada de tranziție, dovedește faptul că oricare dintre producătorii existenți deține o poziție favorizantă pentru cel puțin un produs, caracterul general de oligopol al pieței menținându-se și creând veritabile privilegii economice. La nivelul anului 1989 se pot da exemple concludente: o întreprindere din Turda realiza 100% din producția de tapet. P.V.C. din țară; "Cesarom" București obținea 100% din producția de placaj ceramic glazurat; IREMOAS București, 100% din producția de căzi de baie și cuve emailate și 100% din producția de armături din metale neferoase pentru instalații sanitare și interioare; IUPS Suceava 100% din producția de căzi de baie din tablă și 100% din producția de obiecte-sanitare din tablă; FEREMAIL Ploiești 100% din producția de tuburi de scurgere din fontă și 100% din obiectele sanitare din fontă emailate. Din producția totală de radiatoare din fontă 73,4% era realizată de IREMOAS București și 26,6% de FEREMAIL Ploiești; cartonul bitumat era realizat în proporție de 52,1% de o întreprindere din Vaslui și 47,9% de întreprinderea "Berceni" - București; plăcile din gresie erau realizate în proporție de 53,4% de o întreprindere din Cluj Napoca și 46,6% de "Cesarom" București. Concurența de tip oligopol pe piața materialelor de construcții avea următoarea configurație.

Tabelul nr. 5 - Configurația concurenței oligopol pe piața bunurilor din domeniul materialelor de construcții la 31 .XII. 1989

-/-

Întreprinderea	Produsele			
	Obiecte sanitare din porțelan și semiporțelan	Plăci faianță și majolică	Țigle, coame și olane	Plăci, cahle de teracotă
Turda	-	-	17,8	-
Cesarom" Buc.	17,4	33,3	-	9,6
IUPS Suceava	-	-	-	1,9
Cluj	33,2	30,1	-	-
Lugoj	20,4	19,8	-	-
Bucov	16,7	-	-	-
Roman	12,3	-	6,3	34,3
Câmpulung	-	16,4	-	-
ICPMC Buc.	-	0,4	-	-
Sighișoara	-	-	47,1	3,8
Bistrița	-	-	-	19,6
Jimbolia	-	-	10,2	2,2
Iași	-	-	6,0	-
Tg. Jiu	-	-	6,0	-
Zalău Sibiu	-	-	4,1	13,7
Timișoara	-	-	2,5	7,2
Deva	-	-	-	5,6
Oradea	-	-	-	2,1
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0

În al treilea rând, trebuie semnalate **practicile monopoliste** din sfera produselor nemonopolizate - cele care s-au aflat în nomenclatorul de fabricație din numeroase întreprinderi. Intervenția **monopolului public** - pe care îl deosebim de monopolul producătorului, s-a concretizat, îndeosebi, în impunerea unor prețuri ridicate la nivel central, prețuri de monopol, precum și în menținerea subproducției absolute, în raport cu necesitățile de consum, îndeosebi în cadrul consumului particular. Caracterul monopolist al acestor prețuri. Unu provenea atât din creșterea, lor rapidă în timp, sau din faptul că depășeau cu mult costurile de producție cât, mai ales, din rămânerea substanțială în urmă a nivelului tehnic și calitativ al produselor (deseori, în condițiile stabilității prețurilor, stabilitate obținută printr-o reprimare administrativă), ori din nivelul lor exagerat de mare, comparativ cu prețurile mondiale.

Consecințele nefaste ale caracterului monopolist al producției nu este pus de economiști, exclusiv, pe seama formei de proprietate asupra mijloacelor de producție în timp ce Marx și alți autori socialiști consideră proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție responsabilă, în general, pentru exploatare, Eucken arată că acest lucru se poate spune și în cazul proprietății sociale asupra mijloacelor de producție - cum ar fi, de exemplu: situația tip monopol a întreprinderilor de stat¹ și a consecințelor acesteia care, în socialism, prin modul concret de funcționare a monopolismului au fost mai grave chiar și față de cele existente în economiile de piață occidentale de astăzi.

Eliminarea efectelor negative ale monopolului public prin liberalizarea prețurilor nu este posibilă¹ fără apariția extinsă și conștientă a *creatorilor de piață*, deoarece tendința previzibilă de creștere expansionistă a prețurilor - generatoare a unei hiperinflații - nu va putea fi inversată fără demonopolizarea producției. În același timp, desființarea monopolului producătorului, pe lângă faptul că va determina o creștere a ofertei de produse, este și calea de accelerare a celui mai important proces pentru piața bunurilor și serviciilor: **inovația**.

1.3. Prețurile

Funcțiile prețurilor sunt următoarele²:

a) Funcția de **calcul, de măsurare a cheltuielilor și rezultatelor**. Constă în aceea ca prin intermediul prețurilor capătă expresie monetară indicatorii economici și este posibilă evidențierea dimensiunilor diverselor activități. Totodată, prețul este un instrument de analiză și fundamentare a deciziilor economice. Realizarea acestei funcții cere luarea în considerare a

¹ Schulz, W. - *Sozialistische Wirtschaft versus Marktwirtschaft zum Versagen sozialistischer Planwirtschaften und Konzeption ordo-liberaler Marktwirtschaften*, *Wirtschaftswissenschaft*, nr.7/1990.

² Băbăiță Ilie și Duță Alexandrina - *Piețe și prețuri*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 56, 57.

multitudinii de factori care concură la formarea, nivelului real al prețurilor pe piață; ceea ce implică: cunoaștere, comparație și aproximare;

b) **Funcția de stimulare a agenților economici.** În calitate de. expresie monetară; a bunurilor și prin influența directă asupra cheltuielilor și veniturilor bănești ale agenților economici, prețurile constituie principala componentă stimulatorie a acțiunii producătorilor în decizia privind volumul structura, și calitatea produselor, precum și adopțiunii consumatorului. Manifestarea concretă a cererii și ofertei pe piață depinde de prețui determină prețul;

c) **Funcția de recuperare a costurilor și de redistribuire a veniturilor,** înainte de toate, prețul, prin nivelul său, trebuie să asigure pentru agenții economiei ofertanți acoperirea costurilor, recuperarea cheltuielilor făcute pentru utilizarea factorilor de producție. În plus, prețul, trebuie să aibă un asemenea nivel încât să permită, și obținerea unui profit considerat îndestulător de către întreprinzător.

Ca mecanism de reglare, ridicarea prețurilor favorizează avântu producției, care provoacă o cerere sporită de forță de muncă, și creșterea salariului nominal. Dimpotrivă, scăderea prețurilor duce la reducerea profiturilor și a producției, ceea ce atrage după sine restrângerea gradului de ocuparea forței de muncă și diminuarea salariilor. Acest fapt devine posibil în virtutea concurenței de pe piața muncii și a naturii contractelor precare încheiate între patroni și angajați, care îngăduie patronilor să adapteze lesne și rapid¹ cantitatea de muncă utilizată și rata sa de remunerare, la fluctuațiile conjuncturale¹.

O exemplificare concludentă a incidenței prețurilor ca mecanism de reglare asupra funcționării pieței bunurilor și serviciilor coroborat cu mecanismul legii cererii și ofertei o reprezintă reacția agenților economici la liberalizarea, prețurilor din luna noiembrie 1990 și care a fost fezabilă până la instalarea inflației inertiiale.

Desigur, analiza influențelor reciproce, dintre dinamica prețurilor și ritmul producției ar trebui să aibă, ca repere, momente de timp diferite pentru evaluarea celor doi indicatori, într-o abordare de tip cauză-efect, în acest caz, dacă am presupune că agenții economici s-au orientat după criteriul prețurilor înregistrate la sfârșitul anului 1990 la produsele pe care le realizează, pe de o parte, ca și după evoluția raportului dintre cerere și ofertă, pe de altă parte, presupunând, de asemenea, că nu au făcut nici un fel de anticipări cu privire la evoluția viitoare a prețurilor, atunci creșterile cele mai mari (sau în condițiile reformei, descreșterile cele mai mici) de producție ale bunurilor în cursul semestrului I. 1991 - ar fi trebuit să survină pe piețele acelor produse la care, în perioada anterioară, **mechanismul prețurilor** a produs cele mai mari prețuri, iar **mechanismul cererii și ofertei**, cel mai mare dezechilibru între cele două forțe. Și invers, creșterile cele mai mici (respectiv, reculul cel mai mare) vor apărea, cel mai probabil, la produsele la care dinamica prețurilor și creșterea dezechilibrului cerere-ofertă sunt cele mai scăzute. Este ceea ce datele statistice par să confirme, încă de la începutul procesului de liberalizare a prețurilor.

¹ Bezbakh Pierre - Op. cit., p.19-20.

Tabelul nr. 6 - Nivelurile dezechilibrului și ale prețurilor la sfârșitul anului 1990

-/-

	Creșterea dezechilibrului în 1990/1989*	Creșterea prețurilor la 31.XII.1990 (oct.1990=100)
1. Carne și preparate din carne	-31,1	104
2. Frigidere	-30,9	174
3. Brânzeturi	-18,5**	112***
4. Lapte	6,6	112***
5. Autoturisme	14,4	142
6. Confecții	18,9	144***
7. Încălțăminte	19,0	186
8. Mobilă	22,3	277
9. Vin pentru consum	22,6	242
10. Radioreceptoare	23,2	159
11. Tricotaje	32,0	144***
12. Peste	42,9	103

*Calculat pe baza consumului aparent. **Reculul producției interne. ***Prețul unei grupe mai largi ale produse în care este inclus produsul respectiv.

Faptul că datele statistice prezentate mai sus ilustrează logica prin care, în general, este explicată funcționarea pieței face dovada foarte clară a sensibilității agenților economici la acțiunile mecanismului prețurilor și ale mecanismului cererii și ofertei și, în general, a unui comportament care tinde să devină economic. Aceasta este valabil cel puțin, în cazurile, pentru care am dispus de informații.

Dacă dorim să menținem, în continuare, același raționament, atunci va trebui să explicăm dinamica prețurilor, în cursul semestrului I.1991, pe baza reculului înregistrat la producție și pe baza politicii de comerț exterior care, împreună, au influențat asupra noului raport-cerere-ofertă, care s-a format. Drept consecință, dinamica prețurilor produselor luate în analiză trebuie să se ordoneze, de la sine, crescător.

Pentru produsele la care s-a înregistrat o reducere, a producției fizice în 1990 față de 1989, ipoteza noastră se poate verifica cu datele din tabelul nr. 7.

Din rezulta tul analizei și dacă vom considera că mediul economico-legislativ nu va suferi schimbări importante, prognoza, pe baza datelor anterioare, va estima cele mai mari creșteri (sau cele mai mici scăderi) ale producției fizice în următoarea ordine: vinul, mobila, peștele, încălțăminte etc., adică bunurile din ultimul tabel, enumerate de jos în sus. Laptele de consum este de așteptat să cunoască o creștere mai rapidă a prețului¹.

¹ Subvenționat prin Hotărârea Guvernului nr. 464/5.07.1991.

Tabelul nr. 7 - Reducerea producției fizice în 1990 față de 1989

-% -

	Semestrul 1.1990/ Semestrul 1.1989		Creșterea prețurilor la 30.VI.1991 oct. 1990 = 100
	Reculul producției fizice	Creșterea dezechilibrului	
1. Confecții	-1,1	7,1	265,2
2. tricotaje	6,1	-	220,4
3. Radioreceptoare	13,4	-	204,0
4. Autoturisme	21,0	14,7	278,9
5. încălțăminte	20,9	19,1	277,1
6. Lapte*	23,5	-	198,4
7. Pește	25,1	-	286,8
8. Mobilă	7,2	33,3	296,7
9. Vin pentru consum	28,5	-	308,5

*Produs subvenționat.

Notă: Ordonarea s-a făcut ținând cont simultan de reculul producție și de creșterea dezechilibrului.

Să încercăm să explicăm acum ce s-a întâmplat și ce ar urma să se întâmple, în zona bunurilor la care s-a înregistrat, o atenuare a dezechilibrelor din trecere și ofertă, în cursul anului 1990, prin creșterea ofertei, comparativ cu anul anterior. Acestea sunt ilustrate în tabelul următor.

Tabelul nr. 8 - Atenuarea dezechilibrelor cerere-ofertă

-%-

	Anul 1990/anul 1989		Reculul producției în sem. I. 91 sem.I./90
	Creșterea dezechili- brului	Creșterea prețurilor la 31X11.90 (oct. 1990=100)	
1. Brânzeturi și smântână	-55,5	112	10,3
2. Carne și prep. din carne.	-52,3	104	-6,9
3. Televizoare,	-37,7	-	5,1
din care:			
- alb-negru	-	214	-
- color	-	155	-
4. Frigidere	-30,9	174	8,0

Regularitățile semnalate la primul grup de bunuri de consum analizate sunt prezente și aici, cu excepția produsului carne și preparate din carne, excepție pe care, o explicăm prin influențele subvențiilor acordate agenților economici în acea perioadă, pe baza Hotărârii Guvernului nr. 1109/18.X.1990. Nivelurile indicatorilor la sfârșitul semestrului I.1991 se prezentau, astfel:

Tabelul nr. 9 - Nivelul indicatorilor la sfârșitul semestrului 11991

	Semestrul 1.1991/ Semestrul 1.1990		-%-
	Reculul producției	Creșterea dezechilibrului	Creșterea prețurilor la 30.VI.91 (oct. 1990=100)
1. Carne și prep. din carne	-0,7	-	239
2. Televizoare,	5,1	-45,	-
din care:			
- alb-negru	-	-	342
- color	-	-	168
3. Frigidere	8,0	9,6	265
4. Brânzeturi și smântână	10,3	-	194

Atât nivelurile prețurilor, cât și **starea** raportului dintre cerere și ofertă sunt, mai întâi cauze, apoi devin efecte ale variațiilor cantităților din producția diferitelor bunuri. **Se pare**, că prețurile curente care se formează pe piața bunurilor de consum evoluează spre prețurile de echilibru al cererii și ofertei.

Asupra evoluției favorabile a acestei tendințe este posibil să fi avut influență **și alte cauze - mecanica economică este desigur, mai complexă - dar, oricum, influența evoluției prețurilor nu va putea fi ușor contestată. Poate fi acceptat și faptul că ea nu a fost, în general, contrară tendinței. Aceste alte cauze vor fi existat dar, pe viitor, vor trebui create altele noi.** De exemplu, *concurența prin substituție*, dezvoltată pe baza lărgirii proprietății private în domenii esențiale din economie, chiar fără o demonopolizare imediată a producătorului, până la rangul de mecanism, va completa prețurile și raportul cerere-ofertă, împreună cu care stabilizarea economică se va face simțită, pe căi neadministrative.

Până la realizarea mai îndepărtată a acestui pas, o măsură intermediară poate spori interesul general pentru creșterea producției. Este vorba aici, despre **liberalizarea salariilor** care poate determina *falimentul* angajatului, în raport cu cerințele locului de muncă pe care îl ocupă sau, după caz, creșterea motivației acestuia, ambele situații producând transformări majore în mentalitățile actuale.

Pe piața mijloacelor de producție, Hotărârea Guvernului nr. 1355/28.XII.1990 a determinat unele schimbări ale prețurilor bunurilor. În cursul trim.I.1991 producția a evoluat și în funcție de acest parametru economic, schimbat, în final, prin noua Hotărâre Guvernamentală nr. 239/29.XII.1991. Bazându-ne pe câteva exemple, vom încerca, în continuare, să judecăm **eficiența administrării prețurilor** față de cerințele reformei, comparativ cu alternativa funcționării lor libere.

Pe piața principalelor resurse energetice din economia națională, în cursul trimestrului I.1991, s-a constatat un consistent recul al producției, comparativ cu perioada corespunzătoare din 1990, precum și o mai mare

creștere a dezechilibrelor dintre cererea și oferta de produse. Creșterea convenită, a prețurilor resurselor energetice poate, fi judecată în raport cu nivelurile acestor indicatori.

Tabelul nr. 10 a - Corelația - reculul producției, creșterea prețurilor

	Semestrul 1.1991/ Semestrul 1.1990		Creșterea administrată a prețurilor la 1.IV.1991*
	Reculul producției	Creșterea dezechilibrului	
1.,Cocs metalurgic	41,0	40,8	140
2. Cărbuni.	36,4	40,2	120
3. Țiței	17,9.	33,3	106
4. Energie electrică	16,9	17,2	150
5. Gaze naturale	11,6	18,2	105

* Cf. H.G. nr. 239/29.III.91, față de prețurile H.G. nr..1355/90.

Creșterea mult mai mare a prețului energiei electrice nu părea întemeiată economic.

Să analizăm acum evoluția celor doi indicatori în cele 6 luni de la adoptarea deciziei guvernamentale de majorare a prețurilor.

Tabelul nr. 10 b

	Creșterea administrată a prețurilor de la 1.IV.91	Cumulat, trimestrele II-III.91, trimestrele II-III.90		Noua creștere administrată a prețurilor* (1.VI.91 =100)
		Reculul producției	Creșterea dezechilibrului	
1	2	3	4	5
1. Energie electrică	150	11,5	12,7	31,7
2. Cocs metalurgic	140	35,6	33,7	265
3. Cărbuni	120	10,2	25,3	300
4. Țiței	106	14,2	39,7	300
5. Gaze naturale	105	14,4	17,4	300

*Conform H.G.nr. 776/13.XI.1991.

În general, reculul producției a fost mai mic (excepție au făcut gazele naturale care au avut cea mai scăzută creștere a prețului 105%) în perioada aprilie-septembrie 1991, față de cel din trimestrul.I 1991 (perioada corespunzătoare aprilie-septembrie 1990), ca și creșterea dezechilibrelor, cu excepția țițeiului, cu cea mai mică creștere a prețului, după gazele naturale, 106%).

Rezultatele obținute în producția de energie electrică, sub influența celei mai mari creșteri a prețului, 150% sunt modeste. Aceasta justifică ca majorarea să fie cea mai mare de 317%.

Încetinirea declinului a fost reală. Dar, vom uita pentru moment, ca ceea ce s-a micșorat, a fost reculul din 1991, față de reculul din 1990, comparativ cu producția din 1989 - care a avut cotele ei jalnice.

Același mod de analiză, transpus pe piața materiilor prime de bază, conduce la constatarea unei reduceri generale, a reculului producției care a urmat modificării prețurilor. Dar, proporționalitatea inversă, dintre evoluția prețurilor și evoluția reculului nu s-a mai respectat.

Tabelul nr. 11 - Influența creșterii prețurilor asupra reculului producției

-%-

	Reculul produc ției în tr.I.1991/ I.1990	Creșterea administrată a prețurilor de la 1.IV.1991*	Reculul producției cumulate în tr.II-III.1991/ II-III.1990
1. Plumb	30,5	135**	8,7
2. Zinc	39,0	135**	23,5
3. Cupru rafinat electrolitic	19,5	135	25,2
4. Aluminiu și aliaje	10,4	130***	2,2
5. Plumb în concentrate	41,2	120****	30,5
6. Zinc în concentrate	35,6	120****	20,4
7. Cupru în concentrate	17,3	120****	10,0
8. Minereu în concentrate	40,1	115	25,0
9. Bauxită spălată, uscată	24,6	115	7,4

*Prețuri H.G. nr. 1355/1990 = 100; **Plumb, și zinc electrolitic; ***Aluminiu bloc; ****Metale neferoase în concentrate.

Noile creșteri administrative ale prețurilor la resursele energetice și materiile prime de bază de mai sus sunt cvasieegale de cca. 300% și au intrat în vigoare retroactiv, de la 5 noiembrie 1991, pe baza H.G. nr. 776/13.XI.1991¹:

Pe măsură ce analiza avansează spre produse cu un grad mai înalt de prelucrare, cum este cazul bunurilor intermediare, imperfecțiunile administrării prețurilor sau poate, mai corect, discrepanțele dintre dinamica prețurilor administrate și evoluția producției, sunt tot mai evidente. Pe piața bunurilor intermediare există o distincție clară între produsele la care s-a înregistrat o reducere a reculului producției în trimestrele II-III (cumulat) față de trimestrul I (Grupa A) și produsele la care acest recul s-a mărit deși unele prețuri au cunoscut cea mai ridicată dinamică (Grupa B)

¹ De la 11 noiembrie 1991 - moneda națională fusese devalorizată de trei ori, prin unificarea cursului de schimb oficial cu cel liber.

Tabelul nr. 11 b - Influența creșterii prețurilor asupra reculului producției

-% -

	Reculul prod. în tr.I.91/I.90	Creșterea administrată a prețurilor de la I.IV.91	Reculul prod. cumulate în tr.II-III.91/ II-III.90
Grupa A	-	-	-
1. Celuloză și serniceluloză	53,6	115	19,2
2. Uleiuri minerale	42,2	110	22,8
3. Plăci din aşchii de lemn	41,4	128*	2,4
4. Policlorură de vinii şi viniliden	39,7	138	22,0
5. Sodă caustică	35,0	125	4,6
6. Lamine finite pline din oţel	32,9	135-140	18,5
7. Oţel brut	30,2	140**	23,6
8. Pbliefiienă	22,9	135	13,2
Grupa B	-	-	-
9. Polipropilenă, inclusiv copolimeri	55,7	130	84,6
10. Oţel aliat şi aliat superior	37,4	145	40,9
11. Cauciuc sintetic	37,0	128	46,1
12. Benzine	27,5	100***	35,6
13. Lacuri şi vopsele	27,1	110	28,4
14. Păcură (inclusiv din recuperări)	25,9	105	47,0
15. Lamine din aluminiu şi din aliaje	12,3	130****	20,7

*Plăci stratificate din lemn; **Oţel carbon şi slab aliat; ***Benzină nafta; ****Lamine neferoase.

Concluzia care se poate, desprinde din cele arătate mai înainte este ea trebuie să se țină cont de valoarea, principiului liberalizării prețurilor **în prima etapă a tranziției** spre economia de piață. După trecerea unei perioade de timp, în care ritmurile declinului economic sunt foarte mari, comparativ cu ultimul an dinaintea începerii reformei, reculul producției tinde să devină tot mai mic, iar economia poate să se îndrepte spre un an al creșterii zero față de anul precedent sau chiar al unei creșteri pozitive, ceea ce s-a și întâmplat. Se îndeplinește, astfel, rolul stabilizator al principiului liberalizării prețurilor? Dacă legislația și instituțiile adecvate economiei de piață sunt pregătite să funcționeze la timp și dacă predomină unele mutații pozitive survenite în mentalitatea cetățenilor, atunci, la scurt timp, este posibilă relansarea. Dacă nu, ne așteaptă prăbușirea, nașterea dependenței paracoloniale.

În societățile în tranziție spre economia de piață, liberalizarea prețurilor creează diverse mutații în psihologia populației. De pildă, înclinația spre consum crește, iar cea spre muncă scade. Din această foarfecă a tranziției se naște specula, fenomen de amploare socială care pune în pericol reforma, atât în mod obiectiv (pentru că tot mai multă lume vinde și tot mai puțină lume produce), cât și subiectiv (creează nostalgie după trecut).

Capitolul 2 - SISTEMUL PIEȚELOR ECONOMICE

La origine, o piață era un loc public dintr-un oraș unde proviziile și alte obiecte erau expuse spre vânzare, dar acest cuvânt a fost generalizat până la punctul de a însemna un corpus de persoane care sunt în relații strânse de afaceri și care efectuează pe o scară largă tranzacții în legătură cu o marfă oarecare. Un mare oraș poate cuprinde piețe unde se găsesc ramuri comerciale importante, iar aceste piețe pot fi sau nu localizate. Punctul central al unei piețe îl formează Bursa, Casele de vânzare sau Sălile de licitație, unde comercianții au obiceiul de a se întâlni și a trata afaceri... Comercianții pot fi diseminați pe un întreg oraș sau pe o întreagă regiune și, totuși, pot constitui o piață, dacă, cu ajutorul târgurilor, reuniunilor, mercurialelor, poștei sau altor moduri, ei se găsesc într-o strânsă comunicare unii cu alții¹.

Piețele pot fi clasificate după diferite criterii²:

1. *după natura bunurilor care formează obiectul tranzacțiilor comerciale:*

A) **Piața bunurilor, sub formă de fluxuri** (exclusiv, fluxurile financiar-monetare) cuprinzând:

- piața produselor fizice sau substanțiale, cum sunt: grâul, carnea, cimentul, mașinile, frigiderul etc.;
- piața produselor nonsubstanțiale, din care:
 - piața serviciilor, cum sunt transporturile (rutiere, maritime, aeriene), îngrijirea medicală;
 - piața informațiilor formate din programe de calculator, documentații tehnice, știri, consulting de orice natură (tehnice, juridice, economice), învățământ.

B) **Piața factorilor de producție:**

- piața pământului - tranzacții de vânzări-cumpărări de terenuri pentru diverse folosințe;
- piața muncii;
- piața capitalului fizic - investiții, vânzări-cumpărări de capital fizic.

C) **Piața financiar-valutară:**

- piața valutară;
- piața creditelor bancare;
- piața operațiunilor (serviciilor) bancare (plăți, transferuri, depozite etc.);

¹ Marshall, Alfred - *Principes d'economie politique*, Ed. Dunod, Paris, 1964, p. 3.

² Iancu Aurel - *Op. cit.*, p. 28-29.

- piața capitalului financiar care are ca obiect, vânzări și cumpărări de acțiuni și obligațiuni, împrumuturi de capital financiar.

2. *după criteriul geografic:*

- piețe locale;
- piețe regionale;
- piețe naționale;
- piețe mondiale.

3. *după tipul de funcționare:*

- piețe unde nu este necesară întâlnirea fizică a ofertantului cu clientul, ci doar întâlnirea cererilor cu ofertele, materializarea acestora făcându-se, prin ordine scrise, telefoane, telexuri, telefaxuri;
- piețe dispersate, de exemplu, cele în care se fac tranzacții de vânzări-cumpărări cu amănuntul;
- piețe-concentrate, reprezentând, pe cele de valori cotate la bursă, în acest caz existând obligativitatea ca, negocierile să fie făcute în mod concentrat, iar vânzările și cumpărările, să fie făcute printr-un intermediar convenit.

O clasificare foarte generală a piețelor poate fi făcută ținând cont de *natura, generică a bunurilor supuse schimburilor*. Astfel există:

- piața bunurilor, și serviciilor;
- piața muncii;
- piața capitalului;
- piața monedei.

2.1. Piața bunurilor și serviciilor¹

Opțiunea pentru ordinea economică de piață este consecința precumpănirii rezultatelor practice ale economiei; liberului schimb față de avantajele *teoretice* ale economiei cu conducere centralizată. Controversele dintre curentele fundamentale de gândire, purtate până mai ieri pe picior de egalitate, cunosc o perioadă de declin. În prezent se depune un efort considerabil atât la noi, cât și în toate țările central și est-europene pentru a crea piețe economice și a le face să funcționeze. Pledând pentru piață în procesul elaborării și aplicării reformei-socioeconomice mulți se privează de cunoștințele pe care *macroplanificarea* le-a furnizat decenii de-a lungul, fiind gata să renunțe la aceasta chiar din momentul începerii tranziției - adică mai înainte ca să se constituie unele piețe care nu au existat până acum - ceea ce a lăsat, practic, un timp, economia fără sisteme de reglare. Or, vidul de mecanisme de reglare este antisocial, prin consecințe. Problema nu este de a

¹ Stoica Victor - *Conceptul, sfera și mecanismele specifice pieței bunurilor și serviciilor, în „Modalități de reglare a proceselor specifice pieței bunurilor și serviciilor”, IPE, decembrie 1990, p. 1-15.*

înlocui planul cu piața ci, așa cum o ilustrează dezbaterile din teoria economică occidentală, lăsând la o parte încercările sisifice de planificare a pieței; problema esențială este de a realiza un sistem de piețe în avantajul și în completarea cărora va putea interveni **statul**.

Prezența unor elemente specifice sistemelor centralizate nu a putut fi eludată nici măcar din punct de vedere teoretic. Astfel, Michel de Vroey a demonstrat¹ că însuși-modelul de piață walrasian și modelele altor continuatori străluciți ai acestuia (Hicks, Edgeworth, Arrow și Debreu, Hahn, Benassy) reflectă, din necesități de coerență internă, o economie "pseudodescentralizată", un sistem planificat particular, deoarece deciziile sunt validate *a priori*, cunoașterea cererii precedând producția. Contribuțiile acestor neoclasici conturează unul din tipurile teoretice de bază ale economiei de piață: Al doilea model teoretic este cel eterodox, inspirat din Marx și Keynes și ai cărui reprezentanți actuali (Aglietta, Orlean, Benetti, Cartelier, Clower, Leijonhufvud ș.a.) - și-au imaginat o economie „separată” în care agenții economici adoptă, fără a comunica între ei, decizii care sunt urmate de o validare *ex post*. În comun, tipurile de modele neoclasice și eterodox, cum vom vedea mai târziu, au aceeași temelie a contractului privat și același profil al agentului economic (raționalitate-voința prosperității-libertatea deciziei); dar se deosebesc din multe puncte de vedere care privesc, de exemplu, contractul privat, validarea deciziei, echilibrul și calea lui de realizare - adică ajustarea -, moneda, timpul; statutul agenților economici și piața muncii.

S. Sava și E. Ionescu² operează o mai mare diferențiere a modelelor teoretice ale economiei de piață, unele opțiuni teoretice ale economiștilor servindu-le la desemnarea unor noi tipuri de modele care, de fapt, sunt variante ale celor două tipuri arătate mai sus. Astfel, varianta libertariană se particularizează, în cadrul modelului neoclasice, prin recomandarea autorilor ei de a se generaliza mecanismele pieței în toate domeniile de activitate umană.

Disputele în jurul problemei intervenției statului în economia de piață nu au o factură teoretică. Absența statului din modelele economiei de piață, este explicabilă prin preluarea funcțiilor lui economice (proprietar, întreprinzător, bancher, consumator final) de către agenții obișnuiți, cu ajutorul contractelor private. Deci, din punct de vedere economic, statul, nu poate fi decât tot un agent oarecare, iar nominalizarea lui în modelul teoretic nu ar însemna decât atribuirea unui statut aparte, ceea ce, logic, trebuie respins. Pe de altă parte, statul, care este un element din realitatea exterioară, nu poate fi tratat laolaltă cu piața care este o inovație conceptuală. Cu toate acestea, adversarii și partizanii intervenției statului în economie poartă aceleași două culori,

¹ De Vroey Michel - *La procedure de socialisation et le statut des echangeistes dans trois representations theoretiqes du marche*, în *"Economie et Societes"*, tome XVIII, 1984, no. 10, p. 129-150.

² Sava Sorica și Ionescu Eufrosina - *Probleme economice*, INCE, nr. 7/1990, p. 24-30.

neoclastică¹ și keynesiană², arborate în funcție de atitudinea teoretică față de autosuficiența pieței, ca regulator al stabilității economiei, demolată și restaurată, succesiv și interminabil; cu argumente de ordin practic, când de unii, când de alții.

Totuși, domeniile, formele și măsura intervenției statului în economie, în favoarea sau împotriva pieței, reprezintă un criteriu complex de edificare și particularizare a modelelor concrete de economie de piață: anglo-saxon, vest-european, social de piață, nordic, paternalist ș.a. care nu este rupt de factorii noneconomici specifici unei națiuni sau alteia, ca psihologia socială, morala, tradițiile-istorice și culturale, mentalitățile și obiceiurile specifice etc. Toți acești factori paraeconomici au rolul lor, în procesul istoric de constituire și evoluție a fiecărei economii de piață spre acel tip care corespunde cel mai bine prototipului național de agent economic, tradițiilor, dar și aspirațiilor acestuia.

Ideea că se poate dirija, procesul de edificare în economie a sistemului de piețe economice este acceptată fără discuție. Dar, în spatele unei definiții simple ca piața, impură sau pură, există o *rețea* de schimburi între indivizi solvabili³, se află realități atât de complexe, încât, atunci când se încearcă instituirea lor în țara noastră, în deplina⁴ cunoaștere, această credință se zdruncină. În realitate, piețele se formează când spontan, când conștient.

Funcția generală a sistemului de piețe specializate interdependente" care alcătuiesc piața economică este furnizarea de bunuri economice indispensabile supraviețuirii, și progresului societății. Nucleul pieței economice în care se acumulează și se rezolvă, mai mult sau mai puțin reușit, tensiunile create de nevoile obiective și subiective ale societății, într-un proces permanent, de generare a unor noi aspirații de consum este **piața bunurilor și serviciilor**. Analiza acestei piețe, izolând-o de celelalte categorii de piețe, are destule rațiuni întemeiate, izvorâte din propria ei specificitate: obiectul tranzacțiilor fiind distinct, mecanismele comune tuturor piețelor (concurența, cererea și oferta, prețurile) funcționează în vederea îndeplinirii unei funcții particulare - **maximizarea gradului de satisfacere a cererii de consum solvabile a populației** - din partea producătorilor aflați în căutarea și depășirea profitului normal. Ca barometru al funcționării pieței economice în ansamblul ei, piața bunurilor și serviciilor; prin schimburile de mărfuri contra bani – încheie - temporar un armistițiu între două forțe a căror înfruntare se reia neîncetat în economie, odată cu regenerarea lor.

¹ În nuanțele neoliberalismului, monetarismului, teoriei economiei ofertei, anticipațiilor raționale „Informației incomplete” „mișcării drepturilor de proprietate”, „Public Choice” ș.a.

² În nuanțele neokeynesismului reformist și de stânga, postkeynesismului ș.a.

³ Perroux Francois - *Unités actives et mathématiques nouvelles. Revision de la théorie de l'équilibre économique général*, Ed. Dunod, Bordas, 1975, p. 33.

1. **Cererea de consum** este expresia¹ economică a unui evantai mai mult sau mai puțin conștient de nevoi de consum ale indivizilor, familiilor, colectivităților, populației, investitorilor și statului pe care pretind și speră să le și satisfacă într-o măsură mai mare sau mai-mică."Într-un anumit sens, cererea este un cuvânt care ascunde, o multitudine de aspecte sociopolitice și psihologice. Gama; se întinde de la ceea ce oamenii, au strict nevoie pentru simpla supraviețuire-, la ceea ce insistă să aibă și la ceea ce abia, dacă pot spera să aibă."¹ Făptui că aceste neyoiau, într-o anumită măsură, o natură acută, conferă cererii caracterul unei adevărate forțe a cărei acțiune pe piață dă comportamentului purtătorilor ei o serie de caracteristici specifice, unele dintre ele cu valoare de lege. De exemplu, ENGEL a observat că, odată cu creșterea venitului familial, se reduce ponderea cheltuielilor alocate alimentelor; C. CLARK a evidențiat sporirea cheltuielilor alocate consumului aferent sectorului terțiar odată ce nivelul venitului depășește un anumit prag; T. VEBLEN a numit consum ostentativ, tendința oamenilor de a-și adapta o parte din cheltuieli la cerințele satisfăcute, îndeobște, de persoane situate, pe o treaptă mai înaltă a scării sociale ș.a.

În literatura de specialitate se utilizează o diversitate de criterii de clasificare a cererii din care redăm câteva: *gradul de agregare* (macrocerere, microcerere); *frecvența de manifestare în timp* (curentă, periodică, sezonieră, rară); *evoluția în timp a intensității* (constantă, descrescătoare, crescătoare, fluctuantă); *gradul de acoperire cu produse și servicii* (satisfăcută, nesatisfăcută); *influența pe care satisfacerea ei o are asupra purtătorului cererii* (rațională, indezirabilă, negativă); *domeniul de formare* (finală, intermediară) etc.

Cererea prezintă un pronunțat caracter dinamic pe care i-l conferă o serie de trăsături generale (ciclicitatea, mutația structurală) și specifice (saturația, substituția complementaritatea, normarea). Pentru stăpânirea ei agenții economici recurg la analiza cantitativă a pieței fiecărui produs, măsurându-i capacitatea, potențialul, consumul aparent, gradul de saturare, momentul de timp al primei atingeri a nivelului de saturație, perioada de răspuns, gradul de pătrundere a unei întreprinderi pe o piață și analizând motivațiile la cumpărarea sau la renunțarea cumpărării unui produs. Descentralizarea procesului de cunoaștere ai pieței bunurilor și serviciilor are loc în paralel cu dezvoltarea concurenței; fenomen care depinde și de acest lucru. Dependența concurenței de privatizare și de gradul de monopolizare a economiei naționale face ca intrarea pieței bunurilor și serviciilor în regim de funcționare, optimală să reprezinte conținutul și succesul, unei întregi etape istorice, în cursul căreia, între altele, vor fi revizuite fundamentele calculului economic. Obiectivul determinării unui echilibru de calcul în etapele și

¹ Haefele Wolf și colab. - *Energia într-o lume finită. Căi spre un viitor viabil*. Ed. Politică, București, 1983, p. 307.

variantele succesive ale planului macroeconomic, va fi înlocuit cu căutarea echilibrului real de piață, stabilit prin egalizarea costului marginal cu venitul marginal, și cu prețul de piață. Chiar și în sectorul public prețurile vor trebui să fie fixate în funcție de costul mediu sau de costul marginal.

Una dintre problemele principale care privesc cererea de consum o reprezintă regularizarea (sau stabilizarea) acesteia. Regularizarea cererii agregate de consum, introdusă pentru prima dată într-o politică economică (keynesistă) de Administrația Roosevelt, urmărește reducerea, până la eliminare, a fluctuațiilor cererii, adică stabilizarea acesteia (nivelul global al cererii, volumul pieței). Indiferent însă de obiectivul de regularizare a unei etape economice, în cadrul cererii agregate stabile, pot avea și au loc, deplasări ale cererii de la un produs sau serviciu la altele - ca urmare a manifestării fenomenelor de substituție, complementaritate etc. - ceea ce face ca produsele să parcurgă ciclul de viață în faze, îndeosebi, ca urmare a efectelor inovațiilor tehnice.

Pe plan microeconomic, practicile de influențare a cererii dobândesc forma, obiectivele și consistența unor strategii care manevrează, psihologia și comportamentul consumatorilor; de cele mai multe ori în avantajul stimulării producției.

Tabelul nr. 12 - Strategii de influențare a cererii

Starea cererii	Obiectivul urmărit	Tipul strategiei
negativă	„demistificarea cererii”	Conversiune
absentă	crearea cererii	Stimulare
latentă	dezvoltarea cererii	Dezvoltare
în declin	„revitalizarea” cererii	Remarketing
fluctuantă	regularizarea cererii	Sincromarketing
completă	menținerea cererii	Întreținere de
excesivă	reducerea cererii	marketing
indezirabilă	„distrugerea” cererii	Antimarketing

Sursa: Florescu Constantin (sub redacția), Marketing, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 165.

Nu putem pune aici în discuție teza avansată de J. K. Galbraith cu privire la încetarea suveranității cumpărătorului în economiile mature. De fapt, însă, cumpărătorul, nefiind complet suveran, este în totalitate o marionetă în mâna producătorului. Dezvăluirea acestei dialectici este suficientă pentru a demasca caracterul tendențios al teoriei economice dominante¹, care, mai degrabă, s-ar potrivi într-o economie a penuriei ca a noastră. Este de reținut o aserțiune a acestuia, potrivit căreia nevoile de consum pot fi situate la același nivel de intensitate, în consecință, diferitele mărfuri trebuie să satisfacă cererile

¹ Galbraith Johnkeneth - Știința economică și interesul public, Ed. Politică, București, 1982, pp. 183-184.

ce li se adresează cu aceeași urgență, indiferent de natura lor. Chiar dacă între timp bogăția a mai sporit, a sporit însă și pofta de bunuri compensatoare. Ca urmare, o persoană poate jindui după deodoranți de bună calitate, tot atât de imperios cât a avut nevoie de pâine, într-o perioadă anterioară¹.

2. **Oferta de mărfuri** reprezintă cea de a doua forță care se manifestă pe piața bunurilor și serviciilor. Faptul că ea se comportă în acest mod este determinat de caracterul oneros, conservat permanent de posesorii mărfurilor. Cererea de consum este o ocazie, în timp ce profitul scontat este stimulentele ofertei de bunuri și servicii. Pentru ca să existe o ofertă de mărfuri trebuie ca producătorii să combine și să consume în proporții determinate de principii tehnice, organizatorice și economice, factorii de producție (resurse, capital, forță de muncă), într-un loc și timp anumit. O serie de caracteristici permit o delimitare între bunurile și serviciile de consum și cele de producție, dar ea este relativă, deoarece unele dintre ele se află la interferența ambelor categorii.

Tabelul nr. 13 - Elementele care deosebesc bunurile și serviciile de consum de cele de producție

Criterii	Bunuri și servicii de consum	Bunuri și servicii de producție
Destinația	Consumul sau utilizarea indivizilor și familiilor	Fabricarea altor produse sau funcționarea unor întreprinderi
Mobilul cumpărării	Raționale (pentru a se hrăni, a se îmbrăca, a-și conserva sau recupera sănătatea etc.) ori emotive (pentru a fi la modă; a fi șic etc.)	Exclusiv raționale
Cumpărătorii	Anonimi	(Cvasi)nominalizați
Sursa procurării	Vânzători detașiști	Producători sau intermediari specializați
Volumul cumpărărilor	Unul sau un număr redus de exemplare	Mare și foarte mare

Sursa: Biscayart Michel - Le marketing, nouvelle science de la vente, Ed. Dunod, Paris, 1967, p. 40-43.

Pornind de la motivație, gusturi, obiceiuri, bunurile de consum pot fi împărțite în bunuri de mare consum, de noutate și durabile. La rândul lor, bunurile de producție, se clasifică, după natura și utilizarea lor în bunuri de investiții, accesorii, semifabricate, și subansamble, furnituri și materiale de

¹ Dacă toate nevoile sunt în mod legitim pe picior de egalitate, înseamnă, că obligația morală și socială de a munci pentru a le satisface, nu diminuează* nicidecum din forță, oricare ar fi cantitățile produse" în J. K. Galbraith - Le Nouvel Etat industriei. Essai sur le systeme economique americain, NRF, Editions Gallimard, 1968.

întreținere, materii prime. În economia de piață, sfera serviciilor cunoaște o mare diversitate, atât a celor de producție (de reparare - și întreținere a echipamentelor de producție și de transport, de reparare și întreținere a clădirilor și construcțiilor speciale meteorologice, geologice, în domeniul informaticii etc.), cât și a celor de consum individual (bancare, de asigurări; sănătate, juridice, afaceri imobiliare, repararea aparatelor electrocasnice, a vehiculelor, spălătorii și vopsitorii, servicii domestice etc.) sau destinate unor colectivități umane (administrație publică și apărare națională, salubritate, învățământ, cercetare științifică, servicii culturale, servicii religioase etc.).

Cel mai adesea se menționează că trăsăturile care particularizează serviciile în cadrul pieței bunurilor și serviciilor sunt următoarele: a) dimensiunea ofertei este proporțională cu capacitatea Trezelei de unități specializate, de a răspunde prompt cererii de servicii chiar în momentul manifestării ei; b) în multe cazuri factorul uman este hotărâtor pentru, măsura și calitatea satisfacerii cererii de servicii, ceea ce determină diferențierea și poziția diferită pe piață a ofertanților de servicii, în funcție de ținuta profesională și morală a angajaților; c) producția și, de multe ori, consumul de servicii au loc simultan cu actul de vânzare-cumpărare a serviciilor prestate.

Confruntarea dintre cererea de consum și ofertă are loc după o lege care, potrivit unei formulări mai vechi, face ca prețul să varieze în raport direct cu cererea, și în raport invers cu oferta. Așa după cum remarcă Gh. Gide și Ch. Rist, Stuart Mill a demonstrat; fără a cunoaște, critica lui Cournot care îl precedase, că legea cererii și ofertei este un cerc vicios. Într-adevăr, dacă cererea și oferta fac să varieze prețul la rândul lui și prețul face numaidecât, să varieze oferta și cererea. El rectifică spunând că prețul se fixează „la” un astfel de nivel, încât cantitățile, oferite și cerute devin egale, iar variațiile de preț au ca efect provocarea acestei coincidențe, după cum oscilațiile brațelor balanței tind spre poziția de echilibru.”¹

"Modificarea" cererii și ofertei la schimbarea prețului de pe piață se măsoară cu ajutorul *elasticității* și determină diverse reacții, liniare și contradictorii; atât, din partea cumpărătorului față de produsul respectiv sau față de alte produse complementare ori substituibile, cât și din partea vânzătorului.

3. Pe piață bunurilor și serviciilor efectele înfruntării forțelor cererii și ofertei se întrepătrund cu acțiunile altor două mecanisme: **concurența și prețurile**.

Ideea că piața funcționează sau funcționează bine numai datorită concurenței pare să-și fi pierdut din actualitate. Mai întâi, pentru că se recunoaște că producătorii au și interese comune care îi fac, măcar în parte, să

¹ *Gide Charles și Rist Charles - Istoria Doctrinelor Economice de la Fiziocrap până azi, Editura Casei Școalelor, București, 1926, p. 500.*

colaboreze. "Orice relație între agenți diferiți și inegali, într-o societate organizată este alcătuită dintr-o componentă de *cooperare*" (subl. ns.) și dintr-o componentă de *conflict* (subl. ns): ea este concurs și luptă, în proporții variate; o concurență corespunde uneia dintre aceste proporții orice; concurență este întâlnirea dintre nivelurile de aspirație și energiile de schimbare într-o suită "de timp."¹ În al doilea rând, concurența devine tot mai limitată este, deci, o concurență imperfectă; (de tip monopol, oligopol, monopson, oligopson și aceasta nu este considerată o stare momentană, accidentală care urmează să fie corectată, ci o situație a unei dezvoltări normale. Modelul neoclasic a fost modificat în mod corespunzător pentru ca să cuprindă cazul piețelor împărțite între doi, trei sau mai mulți producători foarte mari. Între competiția dintre mai multe firme și monopolul exercitat de o singură firmă se insera, acum, oligopolul. Deși, la început cu reticență, oligopolul a ajuns să fie recunoscut ca o formă normală de organizare a pieței."²

Afirmația lui Perroux, potrivit căreia concurența este condiția prealabilă, cea mai sigură pentru inovație și progres în sistemul economic capitalist³, o putem considera adecvată și chiar o normă pentru constituirea și funcționarea unei economii de piață incipientă. Doar în modul ei de manifestare au fost percepute anumite schimbări adecvate actualei forme de organizare a economiei, dominată de oligopoluri. În cazul concurenței prin preț păgubesc toți⁴; în cazul altor forme de concurență pot beneficia toți. Alte forme de concurență practicate sunt intensificarea muncii, creșterea scării producției, publicitatea, acordarea de servicii în timpul și postvânzare, exercitarea controlului asupra circuitelor capitalurilor ș.a.

Concurența, o manifestare a spiritului de rivalitate dintre producători, face să afleze mărfurile spre piață, facilitându-i funcționarea pe baza principiilor de echilibru sau de eficiență, ambele fiind normele ei echivalente. orice situație de echilibru a unei economii de piață este o situație de eficacitate maximală și, reciproc, orice situație de eficacitate maximală este o situație de echilibru a unei economii de piață⁵.

Cel de al treilea mecanism autoregulator al pieței bunurilor și serviciilor îl reprezintă prețurile acestora. În număr de milioane, sursele de formare și influențele lor depășesc sfera acestei piețe și, împreună cu prețurile factorilor de producție, titlurile de valoare și banii, constituie canalul principal de

¹ Perroux Francois - *Op. cit.*, p. 102.

² Galbraith John Keneth - *Știința economică și interesul public*, Editura politică, București, 1982, p 26-27.

³ Perroux Francois - *Lecapitalisme*, PUF, Paris, 1956.

⁴ Galbraith, John Keneth - *Op. cit.*, p. 158.

⁵ Allais Maurice - *La theorie generale des surplus*, Presses Universitaires de Grenoble, 1989.

percepție și evaluare a stării economiei și motivația esențială a reacțiilor comportamentale ale agenților economici din sistem.

Pentru populație prețurile de pe, piața bunurilor și serviciilor sunt mari sau mici, în funcție de venituri și juste sau nedrepte, în funcție de profiturile vânzătorilor. Pentru investitori prețurile de pe aceeași piață sunt mari sau mici, în funcție de prețurile factorilor de producție. Întrucât bunurile și serviciile de producție se consumă în procesul producerii bunurilor și serviciilor de consum, pe piață se desfășoară un asalt neîntrerupt, nu numai al prețurilor primei categorii de mărfuri asupra celei de-a doua, ci și invers, deoarece prețurile bunurilor și serviciilor de consum trebuie plătite cu salarii care reprezintă prețul unuia dintre factorii de producție. Sistemele de prețuri sunt interdependente.

Sistemele economice au ajuns la "vârsta inflației", deoarece dinamica prețurilor este în majoritatea cazurilor pozitivă, în parte, datorită și progresului tehnic. În afară de salarii, inflația mai poate fi determinată de costurile de producție, de costurile de investiții, cerere sau de formarea forțată a prețurilor, fără a se ține cont de raportul cerere-ofertă.

Supusă influențelor mecanismelor cererii și ofertei, concurenței și prețurilor, precum și interdependențelor cu piețele factorilor de producție, capitalului și monedei, piața bunurilor de consum și, în general, întregul sistem de piețe, funcționând în baza legilor economice, se îndepărtează de o serie de obiective socialumane, dar care ar putea fi atinse pe cale economică și legislativă: protecția unor producători amenințați de concurența aspră internă și străină; protejarea nivelului de trai al persoanelor celor mai defavorizate; protejarea cadrului loial, de concurență în fața situațiilor de alianță sau monopol; protejarea mediului înconjurător ș.a. Astfel de obiective trebuie urmărite premeditat, iar atingerea lor constituie dezideratul, imixtiunii statului în funcționarea pieței și obiectivele unor organizații nonguvernamentale.

Reglarea pieței este frecvent intervenție, conștientă, pe diferite căi, prin intermediul unor instrumente specifice asupra fenomenelor și proceselor pieței în sprijinul, completarea sau atenuarea efectelor, principiilor și mecanismelor de funcționare a pieței, cu scopul explicit al atingerii anumitor obiective. Datele referitoare la variabilele procesului de reglare: subiect, căi, politici, instrumente și obiective, particularizează procesul de reglare în funcție de o etapă sau alta de dezvoltare economică. Unii economiști sesizează primordialitatea și, poate, sensibilitatea pieței bunurilor și serviciilor, la intervenția statului în economie, indiferent de natura ei. "Într-o economie de piață aproape toate acțiunile de politică economică au o influență directă sau indirectă asupra condițiilor în care se confruntă oferta și cererea de produse și servicii. Este cazul redistribuirii făcute de politica bugetară care global, reduce și mărește aptitudinile de cumpărare și sectorial, modifică cererea. În plus, fiscalitatea are un efect considerabil asupra formării prețurilor, a politicii creditului, prin intermediul ratelor și regularizării creării de monedă bancară."

În concluzie, statul trebuie să joace, un rol activ în funcționarea pieței bunurilor și serviciilor atât în perioada reformei, urmărind transferul responsabilității acesteia în sarcina agenților economici privați și, ameliorarea ei continuă, prin cunoașterea și influențarea interdependențelor dintre, toate categoriile de piețe, pentru a favoriza atingerea stării de echilibru economic general, cât și, într-o măsură mai limitată, după aceea. Mijloacele de a-și atinge scopul sunt diverse, dar ele trebuie să corespundă exigențelor unor intervenții de natură economică, în esență, derivând din conținutul - celor trei mecanisme amintite ale pieței.

Preeminența, pieței bunurilor și serviciilor față de celelalte piețe decurge din rolul pe care îl joacă¹ aceasta în determinarea nivelului, de trai. Dar, reglarea proceselor ei specifice presupune aplicarea de măsuri care depășesc limitele ce o prefigurează. Actele normative preconizate de reformă trebuie să privească întreg sistemul de piețe și să se aplice simultan, condiții fără de care ideea de "șoc" legislativ va fi compromisă, iar funcționarea economiei și societății, grav afectată.

Cercetarea pieței bunurilor și serviciilor, izolat de celelalte categorii de piețe, are rațiuni exclusiv teoretice. Într-o acțiune, practică de amploarea programelor actuale de reforma economică, măsurile care trebuie aplicate își au fundamentarea și, în final, validarea, în eradicarea penuriei de mărfuri autohtone, în crearea belșugului și a accesului cercurilor larg de consumatori la acesta.

2.2. Piața muncii

Mecanismele cererii și ofertei, concurenței și prețului au un mod de acțiune specific pe piața muncii. Aceasta deoarece din munca unei părți a societății trebuie să trăiască întreaga populație. Deci, veniturile obținute prin acuplarea capitalului la **forța de muncă** - și stăruim să constatăm că bunul intrat pe piața muncii capătă această denumire - rezultă din tranzacții între posesorii decapitali și persoanele care devin, în urma acestora, salariați. Totuși, trebuie să observăm că nu întreaga populație trăiește de pe urma salarizării. Patronii, proprietarii de bunuri imobile, de titluri de valoare, cei care lucrează pe proprietățile lor sau în atelierele pe care și le-au creat etc. au venituri care nu sunt regularizate de piața muncii. "Factorul demografic influențează în mod special oferta de muncă; populația țării fiind rezervorul care alimentează permanent această piață. Dar, pe piața muncii, subiecții, ofertanți nu sunt toți cetățenii țării. În primul rând, trebuie luat în considerație factorul vârstă, cu cele două limite, inferioară și superioară, ceea ce conturează noțiunea de <populație aptă de muncă>. Din această categorie trebuie dedusă populația

¹ Saint-Geours Jean - *La politique économique des principaux pays industriels de l'Occident*, 2-eme-edition, Editions Sirey, Paris, 1973, p. 256.

apta de muncă disponibilă; prin excluderea celor inapți de muncă din motive de invaliditate, a contingentelor care își îndeplinesc serviciul militar, precum și a celor care urmează diferite forme, de învățământ. Categoria <populație aptă de muncă> trebuie interpretată ca o noțiune <de stoc>, deoarece ea este influențată de factori, cum sunt: natalitatea (intrări) și mortalitatea (ieșiri), longevitatea și durata vârstei active, starea de sănătate a populației etc.”¹

Oferta de muncă, chiar și în cazul celor care-sunt.apti de muncă, este voluntară, nimeni nu poate obliga, o persoană să muncească, să își aleagă o anumită profesie pe care să o exercite într-o anumită perioadă de timp etc. Cu toate acestea piața muncii este cea mai reglementată piață economică, în care sunt implicate sindicatele, patronatul și guvernul. Din acest motiv legea cererii și ofertei de muncă funcționează într-un mod specific, deoarece piața muncii este dominată de concurența imperfectă. Sindicatele pot fi asimilate oligopolurilor (ca ofertanți, limitați ca număr), iar patronatul oligopsonurilor (ca reprezentanți limitați ai cererii de muncă)².

Agenții economici prezenți pe piața muncii sunt vânzătorii de forță de muncă, cumpărătorii (întreprinzătorii) și intermediarii (oficiile de plasare a forței de muncă). Funcțiile economice ale pieței muncii sunt³:

- realizarea alocării resurselor de muncă; în concordanță cu volumul și structura cererii de muncă;
- favorizarea combinării capitalului și muncii, doi factori de producție aflați în proprietatea unor agenți economici diferiți;
- influențarea modului de formare și repartizare a veniturilor specifice (salariul și profitul) care îndeplinesc o funcție distributivă.

Un fenomen specific pieței muncii este segmentarea care *”reprezintă totalitatea tehnicilor de fracționare a unei populații date și care urmărește constituirea unor grupuri de componenți care satisfac o anumită condiție de clasificare, în funcție de criteriile considerate”*.

Segmentarea este determinată atât de motive economice, de caracteristici ale forței de muncă (nivel de instrucție, calificare, mobilitate profesională), cât și de aspecte instituționale (reglementarea raporturilor de muncă, grad de organizare sindicală). Inițial, segmentarea pieței muncii a fost o schemă dualistă, care ulterior s-a multiplicat în mai multe segmente între care apar bariere care împiedică trecerea mâinii de lucru dintr-un sector în altul și nu permit omogenizarea condițiilor de muncă și de salarizare.⁴ Sunt identificate o **pieță primară** a forței de muncă pe care angajamentele sunt oferite de

¹ Prahoveanu Eugen - *Fundamente de teorie economică (Essential Economics)*, Editura Staff, București, 1995, p. 1.15-116.

² Prahoveanu Eugen - *Op. cit.*, p. 117.

³ Băbașta Ilie și Duță Alexandrina - *Piețe și prețuri*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 174.

⁴ Băbașta Ilie și Duță Alexandru - *Op. cit.*, p. 175.

întreprinderi mari și/sau syndicate, salariile fiind mari, existând posibilități de promovare și o siguranță sporită a ilocului de muncă și o **piață secundară** cu salarii scăzute și slujbe instabile, cu numeroase discriminări.

1. **Cererea de muncă** este forța de muncă de o anumită cantitate și calitate pe care întreprinzătorii sunt dispuși să o angajeze la un anumit preț. Cererea, de muncă depinde de condițiile generale din economie, de expansiune, stagnare sau declin. Rata profitului reglementează, în mare, măsura, cererea de muncă, deoarece activitățile profitabile sunt ofertante de locuri de muncă, în timp ce activitățile în care profitul este sub media pe economie sau în care se înregistrează pierderi pot să își restrângă sfera, diminuând cererea corespunzător. Crearea de noi locuri de muncă depinde în cele mai frecvente, cazuri de procesul investițional, proces de durată, dar care, odată inițiat, este un. ofertant progresiv de locuri, de muncă. În lipsa investițiilor, locurile de muncă sunt stabile, numeric, cererea de muncă fiind, pe termen scurt, rigidă.

2. **Oferta de muncă**, adică de servicii umane, este cantitatea și calitatea de forță de muncă pe care posesorii acesteia sunt dispuși să o furnizeze la un anumit preț. Specializarea forței de muncă determină, de asemenea, o anumită rigiditate a ofertei, deoarece schimbarea profesiei sau a specializării se face greu, iar de la o anumită vârstă sau în anumite condiții, este imposibilă. Oferta de muncă are o determinare nu numai sub aspect profesional, ci și regional, în funcție de vârstă, sex, stare civilă, stare de sănătate, psihologie specifică etc. Oferta de muncă depinde de următorii factori: a) populație; b) procentajul populației active; c) numărul mediu, de ore lucrate săptămânal sau anual, de lucrători; d) cantitatea și calitatea efortului furnizat de acești lucrători.

Într-o economie, se stabilește, prin negocieri, un salariu minim. Dar, în pofida decalajelor accentuate dintre salarii, se poate identifica un **nivel general al salariilor** Astfel, acesta este astăzi mai ridicat decât acum 100 de ani, iar el este mai înalt în S.U.A., decât în Europa sau Asia. Între explicațiile acestei stări de lucruri figurează:

- dotarea cu factori de producție;
- metodele de gestiune și tehnologiile de fabricație;
- formarea teoretică și practică a muncitorilor;
- organizarea muncii;
- abundența bunurilor de investiții etc.

Pe termen lung, decalajele dintre salarii determină trecerea indivizilor de la o profesie la altă, de la o meserie la alta, deși acesta nu este cazul general. Este însă suficient ca numai o parte a salariaților să manifeste o mobilitate profesională, chiar dacă se ivesc frecvent anumite bariere biologice și sociale. De aceea, decalajele dintre salarii pot persista o vreme îndelungată. *"Piața va tinde spre o structură echilibrată a diferențelor de salarii pentru care cererea*

totală referitoare la fiecare categorie de mână de lucru va corespunde cu oferta concurențială de mână de lucru din fiecare categorie. Atunci, și numai atunci, va fi realizat echilibrul general, diferențele de salarii netinzând nici să se mărească, nici să se reducă mai mult.¹

Tabelul nr. 14 - Determinarea concurențială a salariilor

Situația	Rezultatul
1. Toți indivizii sunt asemănători -locurile de muncă sunt asemănătoare	Nu există diferențe
2. Toți indivizii sunt asemănători - anumite locuri de muncă diferă prin dezutilitatea lor	Diferențe de salarii egalizatoare
3. Indivizii sunt diferiți, dar oferta din fiecare tip de mână de lucru este invariabilă ("grupuri non-concurențiale")	Diferențele de salarii constituie "rente pure economice" sau "surplusuri"
4. Indivizii diferă, dar există o anumită mobilitate între grupuri ("grupuri" parțial concurențiale"; puternică "elasticitate încrucișată")	Structură generală echilibrată a diferențelor de salarii, acestea fiind determinate de oferta și cererea generală (cuprinde pct. 1-2, drept cazuri speciale)

Sursa: Samuelson Paul - Op. cit, vol. II, p. 299

Piața forței de muncă diferă cu mult de idealul concurenței perfecte. Într-adevăr, în cazul unui șomaj masiv rata salariului. nu scade în proporția în care scade prețul bunurilor și serviciilor, în cazul unui declin sever, pe o piață concurențială. De asemenea, pe o piață, perfect concurențială o firmă nu poate stabili liber baremul salariilor. Ea trebuie să țină cont de politica salarială reglementată.

Totuși, dacă acceptăm că pe piața muncii concurența nu este perfectă 100%, nu înseamnă că ea este nulă. Salariul fixat în condițiile realiste ale concurenței imperfecte depinde de cererea și oferta de muncă. Dar, stabilirea salariului de echilibru este o problemă delicată pentru orice firmă. Puterea de negociere a sindicatelor, orientată spre creșterea salariilor poate apela la următoarele măsuri: 1) să reducă oferta de mână de lucru; 2) să utilizeze puterea lor de negociere colectivă pentru a mări rata normală a salariilor; 3) să acționeze asupra curbei cererii derivate de mână de lucru pentru a o ridica; 4) să reziste la exploatarea personalului de către utilizator, exercitând asupra acestuia, o putere de negociere monopolistă².

3. Echilibrul cerere-ofertă pe piața muncii³. Criteriul de structurare a cererii (adică; a ansamblului de posturi de muncă) este utilitatea atașată fiecărui post de muncă de către ofertă. Utilitatea atașată a fiecărui post de

¹ Samuelson Paul - Op. cit, vol. II, p. 299.

² Samuelson Paul A. - Op. cit., p. 301 și urm.

³ St. Oeckel Françoise – *L'entreprise et le marche du travail: Aspects methodologiques*, Grenoble, p. 23-31.

muncă de către un individ dat depinde de efortul de investiții în capital uman pe care acest post îl reprezintă pentru el (costuri psihice și monetare, de mobilitate, de adaptare la condițiile de muncă în general, cost de formare a mâinii de lucru).

În același fel, cererea evaluează oferta (adică ansamblul de muncitori) cu ajutorul funcției sale de utilitate. Criteriul de structurare a ofertei este, într-un mod foarte general, nivelul de satisfacție (evaluat potrivit funcției de utilitate) pe care utilizatorul-cumpărător o reține din cumpărarea, unei unități de muncă, adică din utilizarea unui muncitor într-o perioadă de timp dată. Acest nivel de satisfacție, corespunde pentru întreprinzător unor criterii care pot fi subiective. Totul depinde de forma funcției de utilitate. Un utilizator discriminant poate, de exemplu, să considere că muncitorii femeii, au o eficiență inferioară celei a bărbaților în muncă și, în consecință, le atribuie o utilitate inferioară.

În starea de echilibru, pentru ca să existe maximizare a profitului întreprinzătorului trebuie ca utilitatea marginală atașată fiecărei categorii de muncitori să fie egală cu productivitatea marginală fizică în valoare. Deci, utilitatea marginală a unei categorii de muncă, adică calitatea unei unități de muncă este măsurată prin productivitatea marginală fizică a acestei categorii de muncă.

Echilibrul este, realizat pe piața muncii, din partea ofertei, atunci când avantajele nete atribuite fiecărui post de muncă sunt identice. În acest caz este indiferent pentru orice muncitor postul de muncă pe care îl ocupă. Acestei egalizări a avantajelor nete îi corespunde o ierarhie a nivelurilor de salarii (diferențe compensatoare sau egalizatoare). De unde rezultă această ierarhie? Nivelul salariilor a fost determinat de intersecția curbelor oferte și cererii pentru fiecare tip de post de muncă și abundența sau raritatea relativă pe fiecare post nu face decât să exprime preferințele muncitorilor (deoarece ofertă este elastică). Aceste niveluri de salarii apar atunci ca date întreprinzătorilor, care combină diferitele tipuri de factori în așa fel ca să-și maximizeze profitul. Dacă se consideră două categorii de calitate a muncii, corespunzând la două tipuri de posturi diferite (diferite prin avantaje și dezavantaje), atunci întreprinzătorul va trebui să considere aceste categorii în raporturi asemănătoare, astfel ca raportul productivităților lor marginale să fie egal cu raportul prețurilor lor. Echilibrul se stabilește astfel, la pornire, cererea, consideră aceste, două categorii ca perfect substituibile, de unde rezultă un preț unic. Din faptul că evaluarea respectivă a celor două posturi de către ofertă este dirijată rezultă un aflus de muncitori spre o categorie, de unde rezultă scăderea prețurilor și substituția factorului mai puțin scump cu factorul mai scump; astfel are loc scăderea productivității factorului mai puțin scump și; creșterea productivității factorului mai scump, în sfârșit, diferențierea nivelurilor de salarii până la punctul în care această diferență realizează egalizarea avantajelor nete atașate fiecărui tip de post. În acest caz, datorită adaptării constante a firmei la

datele pieței există întotdeauna corespondență între ierarhia nivelurilor salariilor (potrivit aprecierii ofertei) și ierarhia productivităților marginale.

Depășirea noțiunii de echilibru instantaneu pe piața muncii a fost realizată cu ajutorul teoriei capitalului uman¹ care consideră piața muncii locul unde se cumpără și se vând unități de capital uman. Becker definește investiția în capital uman ca orice activitate care tinde să influențeze veniturile viitoare, psihice și monetare, ale agenților economici. Într-un anumit moment și loc orice agent este deținătorul unei cantități de capital uman care rezultă în special, din costurile de investiții (psihice și monetare) anterioare: cheltuieli cu sănătatea, timpul de formare (școala, formarea la locul de muncă), timpul de cercetare a informației asupra oportunității posturilor de muncă, costurile migrării - în special. Prin urmare, orice diferență de salariu se explică printr-o diferență de investiție în capital uman. Pe o piață de concurență pură și perfectă echilibrul ofertei (adică nonmobilitatea) implică faptul că fiecare individ alege postul de muncă a cărui valoare netă actualizată este maximă. De aici ipoteza:

- fie că nu există elemente nonpecuniare de luat în considerare (sau că toate, elementele de alegere au fost exprimate în termeni monetari);
- fie că toate elementele nonpecuniare sunt valorizate în mod identic de către fiecare individ.

La un moment, valoarea netă actualizată pentru un post de muncă dat este suma algebrică actualizată a încasărilor (urmarea câștigurilor probabile de-a lungul vieții profesionale) și a cheltuielilor (urmarea, cheltuielilor de investiții în capital uman) atașate acestui post (fiind subînțeles că alegerea acestui post nu implică imobilitate, ci, cel mai adesea, un anumit profil de mobilitate, de transfer întregite posturi). Notăm că, teoretic, rata de actualizare - adică valorizarea relativă a viitorului și prezentului - sunt variabile după indivizi.

Echilibrul implică egalizarea dintre:

- suma actualizată a produsului marginal scontat în timpul duratei probabile de utilizare a serviciilor muncitorului dat;
- suma actualizată a salariilor vărsate și a cheltuielilor eventuale: legate de punerea la dispoziția cererii a factorului muncă, considerat (cost de formare, cost de cercetare a pieței a unui individ cu un anumit tip de calificare etc.).

Procesul de funcționare a pieței muncii - teoretic debutează prin stabilirea corespondenței dintre grupurile de factori de muncă eterogeni, pe de o parte, și grupurile de posturi de muncă prezentând caracteristicile mai mult sau mai puțin comparabile, pe de altă parte. Principiul clasificării, sesizat din

¹ Becker G. S., - *Human Capital. A theoretical and empirical Analysis with Special Reference to Education*, New York and London: Columbia University Press, 1964.

partea ofertei, rata de substituibilitate între diferitele grupuri de factori de muncă, este un principiu abstract care nu implică în nici un fel, capacitățile cerute de întreprinzători și "talentele" oferite.

Pe piața, concretă¹ nu există corespondență între unitățile "talente" care măsoară oferta și unitățile capacități care măsoară cererea. Pentru a putea construi curbele cererii și ofertei care stabilesc în mod indiscutabil relațiile între prețuri și cantități trebuie să existe un plan de transformare care să estimeze talentele și capacitățile în aceeași unitate. Această remarcă a lui Reder trece dincolo de grija cercetătorului care vrea să facă proba teoriei productivității marginale; ea pune în discuție cheia de boltă a teoriei marginaliste, adică axioma potrivit căreia sistemul de piață concurențial realizează alocarea optimă a resurselor. Într-adevăr, Reder evocă imposibilitatea de a măsura productivitatea marginală reală a unui muncitor de către un întreprinzător care nu dispune, în fapt, decât de informații, cum ar fi: forța fizică, vârsta, vechimea, diploma de care dispune și, care sunt legate de o anumită probabilitate, a productivității marginale. Această remarcă lasă deschisă posibilitatea evaluării subiective a individului de către întreprinzător și poate, de exemplu, să ia în considerare discriminarea. Funcția de utilitate a întreprinzătorului exprimă deci, pornind de la caracteristici cunoscute ale individului, probabilitatea; a factorul de producție considerat să realizeze acel nivel de productivitate marginală².

Teoria marginalistă reglează această problemă făcând referire la piață. Într-o piață concurențială nu poate să fie echilibru, atât timp cât există încă o oportunitate de câștig de care cineva nu a profitat. Hicks considerarea forțelor pieței sunt suficiente pentru a evalua în medie muncitorul, la productivitatea sa marginală. El deosebește două cazuri:

- calitatea muncitorilor se măsoară printr-o singură dimensiune (conceptul <efficiency> al lui Marshall. Această dimensiune de calitate ar putea, teoretic să se măsoare comparând productivitatea a doi indivizi, toate celelalte lucruri fiind identice (adică, post de muncă identic);
- calitatea muncitorului se măsoară prin mai multe dimensiuni (necorelate între ele), dimensiuni care sunt apreciate diferit de funcțiile de utilitate ale celor care folosesc forța de muncă. Aceste dimensiuni (care ar putea fi, de exemplu, abilitatea³ manuală, inițiativa etc.) nu sunt măsurabile pe o scară comună.

¹ Reder M. W. - *A partial survey of the theory of income size distribution, Six papers on the size distribution of wealth and income, n. 33, Studies in income and wealth, p. 205-253.*

² Hicks John - *The Theory of Wages* New York: St. Martin Press, 1966

³ Marshall Alfred - *Principes d'Economie Politiques, Paris, Gordin et Breach, 1971.*

Deci, rezumând teoria competitivă, adică modelul de piață a muncii perfectă, consideră structurarea pieței muncii de către cerere ea realizată pornind de la o funcție de utilitate subiectivă (adică, utilitatea unui individ poate să fie evaluată sub sau peste productivitatea sa marginală), dar jocul pieței realizează egalizarea **obiectivă** a productivității marginale și a salariului.

2.2.1. Șomajul - boală cronică a pieței muncii. Istoric¹

1. Viziunea preclasică

Mercantiliștii nu au ajuns la conceptul economic de șomaj. Analiza lor economică în această problemă se limita la **ciclul agricol** care determina fluctuații ale folosirii forței de muncă. Preocupările mercantiliștilor erau orientate spre repercusiunile sociale ale acestui ciclu (lenea, vagabondajul) și remediile lor erau circumscrise diverselor mijloace de a impune munca colectivă, unei populații cu tradiții agricole.

2. Economiștii clasici

Clasicii englezi (A. Smith, T. R. Malthus, D. Ricardo) și-au dedicat eforturile studierii țegii asupra săracilor, edictată anterior cu scopul de a-i dovedi ineficacitatea. Dar, încă nu se conturează *stricto sensu* conceptele de piață a muncii și de șomaj și nici nu se face distincția dintre populația totală, populația activă și populația utilizată (ocupată).

Clasicii doreau să determine legea **repartiției** sociale a **veniturilor**, și de aici, interesul pentru aflarea regulilor de fixare a nivelului salariilor. Ei, formulează legea **salariului de subzistență**, pe care îl deduc din mecanismul demografic (dacă salariul crește peste acest nivel, populația crește mai rapid decât resursele alimentare - legea lui Malthus - ceea ce readuce salariul la nivelul de subzistență).

Din punct, de vedere istoric, explicațiile lor rămân neconcludente, deoarece Anglia secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a cunoscut o evoluție fără precedent a populației, iar după 1820 (adică, după Smith, Malthus și Ricardo) o creștere a salariilor reale, și aceasta, nu prin creșterea natalității, cât mai ales, prin reducerea mortalității și prelungirea duratei de viață.

3. Viziunea lui Marx

Marx este cel dintâi care prezintă o viziune modernă asupra pieței muncii și a șomajului. Menținerea salariului la nivelul de subzistență se datorează excedentului structural de ofertă de mână de lucru sub forma armate industriale de rezervă, ceea ce îi face neputincioși pe muncitori în fața capitaliștilor.

¹ Levy-Garboua Vivien și Weymuller Bruno - *Macroeconomie contemporaine, Economica, Paris, p. 380-386.*

Marx face legătura dintre folosirea forței de muncă și modalitățile procesului de producție: acumularea capitalului conduce la creșterea tendințială a compoziției organice a capitalului, ceea ce mărește armata industrială de rezervă, în pofida creșterii producției.

Șomajul este considerat de Marx un regulator al producției capitaliste.

4. Viziunea neoclasică

Neoclasicii, îndeosebi Walras, introduc munca în schema echilibrului general, considerând-o o marfă care răspunde legilor generale ale economiei de piață:

- **solicitanții de muncă** (întreprinzătorii) angajează forță de muncă până la punctul în care munca este egală cu productivitatea economică marginală;
- **oferanții de muncă** (muncitorii) apar atunci când salariul este superior dezutilității muncii;
- oferta și cererea, pe piața muncii sunt echilibrate prin evoluția unui preț salariul real.

Așa apare noțiunea de piață a forței de muncă. Dar, după neoclasici nu există decât **șomaj voluntar**.

5. Revoluția keynesiană

A) Critica clasicilor

Keynes pune în dificultate schema neoclasică în două aspecte ale sale.

- **Piața muncii nu este independentă de piața bunurilor.**

Echilibrul pieței, bunurilor presupune că se echilibrează economiile și investițiile dar acest echilibru nu corespunde cu necesitate utilizării depline a forței de muncă. Subutilizarea forței de muncă se poate datora nivelului scăzut al investițiilor.

- **Alegerile financiare** ale agenților economici pot să nu fie compatibile cu deplina utilizare a forței de muncă: potrivit nivelului ratei dobânzii, agenții repartizează economiile lor între titluri (economii plasate) și încasări lichide (economii teaurizate). Acest arbitraj conduce, ținând cont de oferta de monedă exogenă, la fixarea ratei dobânzii ceea ce are repercusiuni asupra nivelului investițiilor și, deci, asupra echilibrului pieței bunurilor, implicit asupra celui al pieței muncii.

Când rata dobânzii este prea coborâtă, agenții nu sunt stimulați să dețină titluri și preferă să conserve economiile lor sub formă lichidă ("capacana lichidității"). Rezultă un deficit al cererii globale. O injecție monetară nouă este neputincioasă în a evita șomajul și brice "încasare suplimentară va fi teaurizată, în loc să fie împrumutată întreprinzătorilor.

Aceste două fenomene fac posibil un echilibru macroeconomic care corespunde unei subutilizări a forței de muncă:

B) Explicația keynesiană a șomajului

Schema lui Keynes se bazează pe următoarea înlănțuire:

- cerere de bunuri-producție-utilizare-nivel de șomaj.

Prima legătură constituie originalitatea viziunii keynesiene.

A doua este cea asupra căreia insistă Keynes, între piața bunurilor și cea a muncii pe care el o exprimă prin funcția de producție pe termen scurt.

A treia presupune, implicit, că populația activă este constantă.

Modelul lui Keynes introduce, în plus o buclă macroeconomică, căci cererea de bunuri depinde de veniturile create de producție, *via* funcția de consum (ceea ce constituie inima mecanismului multiplicatorului).

În aceste condiții, Keynes consideră că șomajul este datorat insuficienței cererii globale.

Remediile șomajului sunt: a) relansarea; cererii, *via* finanțele publice (reducerea fiscalității, creșterea cheltuielilor publice sau sporirea, alocățiilor sociale care, relansează consumul menajelor); b) relansarea cererii prin, creșterea investițiilor private.

6. Posteritatea lui Keynes

În cursul anilor 1960 tensiunile inflaționiste au condus la o creștere a interesului pentru mecanismele ajustării pe piața muncii.

Lucrările econometrice ale lui **Phillip sau** postulat legătura între salariul nominal, prețuri și rata șomajului. Interpretarea lor de către Lipsey în schema keynesiană a condus la o legătură inversă între prețuri și șomaj, de unde ideea faimoasei **dileme** între politica împotriva inflației și politica împotriva șomajului.

Friedman și Phelps nu văd în această relație inversă între inflație și șomaj decât un mecanism pe termen scurt, valabil atunci când ratele inflației sunt **incorect anticipate** de către agenți. După ei, pe termen mediu, iluzia monetară dispare și politica de gestiune a cererii globale este atunci neputincioasă în a modifica **rata structurală a șomajului** (funcție de datele reale) economiei, injecția monetară legată de dopajul cererii nu are drept efect decât să sporească rata inflației.

2.3. Piața de capital

Piața de capital este specializată în facilitarea de tranzacții cu active financiare care au scadențe, pe termene medii (1-5 ani) și lungi (peste 5 ani). Prin intermediul ei este satisfăcută nevoia de capital a solicitanților, cu disponibilitățile de capital ale ofertanților. În general, piața de capital mărește posibilitățile financiare. Activele financiare sunt bunurile care pot crea venituri viitoare; activele financiare *fizice* sunt bunurile de producție și bunurile de consum de folosință îndelungată; activele financiare propriu-zise sunt depozitele monetare și hârtiile de valoare pe termen scurt (plasamente sub 1 an) și pe termen lung (peste 1 an), acestea din urmă consacrand drepturile

bănești ale deținătorului asupra lor și asupra veniturilor viitoare pe care ele le pot aduce. Activele financiare se prezintă sub forma **titlurilor financiare**¹ cu următoarele caracteristici:

- au o formă materială (un înscris) și garantează drepturile posesorului lor;
- sunt titluri de valoare;
- permit transformarea unor valori imobiliare (clădiri, pământ, echipamente) în valori mobiliare, prin natura lor;
- au o anumită valoare.

Principalele funcții ale pieței de capital sunt următoarele²:

1. emisiunea și plasarea de valori mobiliare din însărcinarea emitenților sau a debitorilor, respectiv vânzarea pentru prima oară de acțiuni, obligațiuni și alte titluri de valoare către deținătorii de capitaluri financiare disponibile;
2. negociabilitatea valorilor mobiliare, constând din posibilitatea ca acestea să poată fi vândute de primii deținători înainte de scadență și transformate în lichidități.

Piața de capital cuprinde:

- Piața **acțiunilor**. Acțiunea este o **hârtie de valoare negociabilă** la bursă, dovedind participarea deținătorului la capitalul societății pe acțiuni care a emis titlul și pe baza căreia deținătorul primește o parte corespunzătoare din beneficiul acestei societăți (sau suportă o parte din pierdere). Reprezintă o parte din capitalul societății. Acționarii nu răspund de pasivul social decât în limita aportului la capital. Există: (1) acțiuni nominative, care au înscrise numele deținătorului și care se transmit altui deținător numai prin transcrierea tranzacției într-un registru la societatea emitență; (2) acțiuni la **purtător**, care nu poartă nici un nume și se pot transmite fără nici o formalitate; (3) acțiuni **ordinare**, care dau dreptul la obținerea anuală a dividendului, adică a unei părți procentuale corespunzătoare din beneficiul societății pe anul expirat, repartizat acționarilor; (4) acțiuni **privilegiate**, care dau dreptul la un dividend fix, indiferent de mărimea beneficiului realizat de societate în anul respectiv. "Acțiunile circulă prin vânzare-cumpărare pe o piață specială la un preț care se numește *curs* și care se stabilește în funcție de cererea și oferta din respectivele acțiuni. Cursul, de regulă, nu coincide cu valoarea nominală înscrisă pe acțiune. El variază, în primul rând, în funcție de rezultatele economice, prezente și de perspectivă ale societății (firmei) emitente, ceea

¹ Popa, I. - *Bursa*, vol. I, Ed. Adevărul S.A., București, 1993, p. 28-29.

² Anghelache Gabriela, Dardac Nicolae; Stancu Ion - *Piețe de capital și burse de valori*, Editor Societatea Adevărul S. A., București, 1992, p. 6.

ce determinat gradul de solicitare a respectivelor acțiuni pe piață. În funcție de numărul și de valoarea acțiunilor, posesorului lor i se conferă și dreptul de a participa la luarea deciziilor referitoare la activitatea firmei.¹

- **Piața obligațiunilor.** Obligațiunea este **titlu de credit cu venit fix**, instrument de mobilizare a capitalurilor pe termen lung, necesare realizării anumitor obiective de stat sau particulare. Pentru ca un împrumut pe bază de obligațiuni să poată avea loc, este necesară întrunirea mai multor elemente: (1) o emisiune de obligațiuni în sume standard; (2) o bancă sau un sindicat bancar care să preia această emisiune și să o plaseze în rândurile celor care au capitaluri disponibile; (3) o piață pe care obligațiunile să fie negociate și cotate; (4) un serviciu în țara emitentă care să se ocupe cu rambursarea eşalonată în timp - în general, prin tragere la sorți - a capitalului investit. Obligațiunea este o hârtie de valoare pe baza căreia emitentul, stat sau întreprindere, se obligă la o anumită prestație, în general, în bani, la un termen specificat. Creditorul², beneficiar al prestației, este cel care a cumpărat obligațiunea. Acesta poate fi indicat nominal în cuprinsul titlului (obligațiune *nominală*) sau poate fi deținătorul nespecificat al titlului (obligațiune *la purtător*), în cazul în care din text rezultă că deținătorul are dreptul de a pretinde prestația stabilită. Fiecare obligațiune face parte dintr-o emisiune totală, reprezentând capitalul împrumutat de emitentul obligațiunilor. Emisiunea poate fi *publică*, în cazul în care obligațiunile sunt oferite spre vânzare investitorilor sau în cazul în care prospectul de emisiune precizează că obligațiunile vor fi cotate la bursă. Emisiunea mai poate face obiectul unui *plasament particular*, în cazul în care aceasta este preluată în întregime de anumiți investitori sau în care obligațiunile respective nu vor fi cotate la bursă. Împrumutul pe bază de obligațiuni poartă o dobândă plătită periodic. El poate fi un împrumut intern, în moneda națională sau un împrumut extern, într-o monedă străină.³ Cursul obligațiunilor pe piață depinde de rata dobânzii.
- **Piața ipotecară.** Ipoteca este un **drept real**, accesoriu, al creditorului, constituit asupra bunurilor debitorului, în general, bunuri imobile, servind ca garantare a plății la scadență a unei obligații. Poate face obiectul unei convenții între părți sau al unei prevederi legale. În caz de neplată, creditorul poate să devină proprietar al bunului ipotecat sau să pornească o acțiune de vânzare a lui, în vederea recuperării

¹ Kirițescu Costin C. - *Moneda. Mică enciclopedie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 17

² Prahoveanu Eugen - *Op.cit.*, p.102.

³ Kirițescu Costin C. - *Op. cit.*, p. 223.

prioritare a sumei împrumutate debitorului, potrivit normelor de drept civil, în comerțul internațional, ipoteca nu-și găsește o aplicație curentă, având în vedere dificultățile întâmpinate în transformarea în bani a bunurilor ipotecate¹.

Cererea, oferta și echilibrul pe piața de capital se statuează astfel²:

1. Cererea de capital cuprinde:

- cererea structurală de capital concretizată în finanțarea în investiții productive și pentru acțiuni sociale; împrumuturi pentru achiziția de bunuri de investiții; constituirea capitalurilor financiare ale societăților publice și private, respectiv a instituțiilor financiar-bancare și de asigurări naționale și internaționale; finanțarea unor programe de dezvoltare;
- cererea legată de factori conjuncturali, tranzitorii și anume, indisponibilitatea resurselor financiare interne pentru finanțări externe," impunerea unor restricții excesive de credite; necesități financiare determinate de deficitele bugetare și ale balanțelor de plăți etc.

Clasificarea debitorilor (împrumutătorilor) se poate face după:

- a) activitatea economică: autorități centrale, și locale; întreprinderi publice și particulare fără profil financiar; bănci comerciale și alte instituții bancare; instituții monetare centrale, alte instituții publice și particulare cu caracter financiar; organisme internaționale etc.;
- b) scopul urmărit de solicitanții de capitaluri (debitori): finanțarea industriei și a gospodăriei comunale; petrol și gaze naturale; resurse naturale; transport și servicii publice; bănci și finanțe; organizare internațională; scopuri generale.

2. Oferta de capital este făcută de către deținătorii de capitaluri financiare, reprezentanți de organizații economice, bănci, case de economii și asigurări, populație etc.

3. Echilibrul. Pe o piață de capital eficientă, prețul de piață al titlurilor este cel care echilibrează cele două obiective contradictorii pe care le urmăresc deținătorii de valori pe de o parte, *creșterea rentabilității* (randamentului) acestor titluri; pe de altă parte, *diminuarea riscurilor* care ar putea însoți respectivele valori mobiliare pe piețele de capital.

Piața primară a capitalurilor servește la prima plasare a emisiunii de valori mobiliare pentru atragerea capitalurilor financiare disponibile pe termen mediu și lung atât de pe piețele interne de capital, cât și de pe piața internațională: Tot în cadrul pieței primare se înscrie și reinvestirea unei părți din profiturile realizate pentru majorarea capitalului social.

¹ Kirițescu Costin C. - Op. cit, p. 195.

² Anghelache Gabriela și colab.- Op. cit, p. 7.și urm.

Piața secundară se constituie din sistemul bancar și, în principal, din bursele de valori, la care cercuri largi de investitori instituționali și particulari vând și cumpără valori mobiliare emise și puse în circulație de segmentul primar. Existența pieței secundare garantează deținătorii că aceste valori mobiliare sunt negociabile, adică pot fi valorificate înainte de a aduce dobânzi și dividende. Faptul că există o piață secundară, la care clienții pot să vândă și să cumpere titluri, este o garanție că aceste efecte au într-adevăr valoare, că ele se vând și se cumpără în continuare¹.

Raportul dintre cererea și oferta de capital, se reflectă cu ajutorul indicilor bursieri: *"Indicii bursieri exprimă preferința medie a deținătorilor de capital, de angajare în activitatea economică."*² Principalii indici bursieri sunt arătați în tabelul de mai jos.

Tabelul nr. 15 - Indici bursieri

Denumire	Componentă	Utilizare
New York		
Dow Jones Industrials	Media cursurilor a 30 titluri emise de firme industriale	Referință pentru tendința burselor de pe WallStreet
NYSE	Indice compus care cuprinde 1500 de valori, determinat în funcție de coeficientul de capitalizare bursieră (price earning ratio)	Exprimă tendința de evoluție a ansamblului valorilor importante pe piața americană
Standard and Roor	Cuprinde 500 de valori mobiliare selectate din 3 compartimente ale cotației YSE, AMEX și OTC, determinat pe baza coeficientului de capitalizare bursieră	Este considerat cel mai reprezentativ pentru ansamblul pieței
MMI	Medie ponderată (pe baza coeficientului de capitalizare bursieră) a cursurilor unui număr de 20 valori mobiliare americane	Este utilizat pe piața la termen și pe piața opțiunilor
TOKIO		
NIKKEI	Mediea 225 valori din Cotația oficială de la Tokio Stock Exchange	Reflectă îndeosebi evoluția capitalurilor industriale
Topix	Indice determinat pe baza coeficientului de capitalizare bursieră a principalelor valori cotate la TSE	Este reprezentativ pentru tendința ansamblului pieței japoneze
ISE	Indice stabilit pe baza coeficientului de capitalizare bursieră a primelor două grupe	Este semnificativ pentru întrep/inderile mijlocii

¹ Anghelache Gabriela și colaboratorii - Op. cit.

² Băbăiță Ilie și Duță Alexandrina - *Piețe și prețuri*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 167

Denumire	Componentă	Utilizare
	de valori cotate la TSE (peste 500 titluri)	
LONDRA		
FT-30 (ordinar Index)	Media geometrică a cursurilor primelor 30 valori mobiliare	Reflectă evoluția cursurilor valorilor considerate
FTC-100-(Footsie)	Stabilit pe baza coeficientului de capitalizare bursieră, pentru 190 mari firme	Indicator de dependență pentru marile-societăți
FRANKFURT		
FAZ	Media ponderată a cursurilor de bursă pentru 100 valori emise de mari firme	Indicator reprezentativ pentru 15 sectoare diferite de activitate
DAX-30	Medie ponderată a cursurilor de bursă pentru 30 titluri reprezentative	Indicator de referință pentru, ansamblul pieței
PARIS		
CACMO	Media cursurilor unui număr de 40 titluri ale marilor societăți (calculat pe baza coeficientului de capitalizare bursieră)	Reflectă tendința pieței pentru firmele considerate
SBF	Determinat pe baza coeficientului de capitalizare bursieră pentru 231 valori mobiliare	Este mai reprezentativ pentru ansamblul, pieței

Sursa: Anghelache Gabriela și colab. - Op. cit., p. 91-92.

2.4. Piața monetară

Pe piața monetară națională se efectuează tranzacții monetare în moneda națională între rezidenții aceleiași țări. Piața monetară este acea piață pe care băncile se împrumută între ele, pe termen scurt. Existența acestei piețe se datorează faptului că unele bănci au un surplus de încasări, iar altele un surplus de plăți. Acest fapt este, de altfel, regula generală, deoarece unele instituții, cum ar fi casele de economii sau băncile ipotecare, sunt prin natura lor creditoare, iar altele, cum ar fi băncile comerciale sau bancherii particulari, sunt adeseori debitoare. Piața monetară îndeplinește funcția de compensare a excedentului și deficitului de lichiditate. Această funcție se exercită pe două căi: (1) prin creditul acordat de o bancă altei bănci și (2) prin cumpărarea de la o altă bancă a unor hârtii de valoare specifice acestei piețe, adică: (a) a căror scadență este relativ apropiată și (b) care prezintă certitudine în ceea ce privește transformarea lor în bani lichizi, fără pierderi¹.

1. Oferta de monedă. Aceasta este reprezentată de disponibilitățile monetare și instrumentele, de plasament pe termen scurt, concentrate, în

¹ Kirițescu Costin C. - Op. cit., p. 235.

principal, la bănci și care pot fi puse la dispoziția agenților economici. Oferta de piață monetară este reprezentată de **masa monetară**. Ea este definită ca *totalitatea elementelor care, direct sau indirect, sunt utilizate ca mijloace de plată pe un anumit spațiu național și de care dispun agenții nonfinanciari*¹.

În raport cu *gradul de integrare* a diferitelor active în structura masei monetare s-au construit agregatele monetare, simbolizate cu M_1 , M_2 , M_3 , L , în care²:

- M_1 *regrupează* toate mijloacele de plată sub forma monedei efective (bilete de bancă și monedă-divizionară) și a depunerilor în conturi curente neputătoare de a dobândi și care reprezintă partea cea mai activă a masei monetare sau *lichiditatea primară*;

Fiecare unitate monetară este folosită de mai multe ori într-o perioadă de timp dată. Numărul mediu de utilizări, respectiv -Viteza de circulație (V) permite calculul capacității tranzacționale a monedei. M_1 reprezintă, un stoc; iar tranzacțiile un flux. Deci, V reprezintă raportarea fluxului la stoc. Pentru aprecierea, lui V putem utiliza ecuația schimbului.

$$M_1 \cdot V = P \cdot Y,$$

în care:

P = nivelul prețurilor;

Y = venitul real.

Produsul dintre P și Y reprezintă valoarea bunurilor tranzacționate într-o perioadă sau produsul intern brut, la prețul pieței.

$$\text{Deci, } V = \frac{P \cdot Y}{M_1} \text{ sau } \frac{PIB}{M_1}$$

$P \cdot Y$ reprezintă valoarea finală care nu include valoarea tranzacțiilor intermediare intervenite între diferite stadii ale producției care au necesitat moneda. Numim viteza tranzacțiilor sau viteza de circulație a monedei, raportul dintre valoarea tuturor acestor tranzacții și M_1 . Această viteză nu se poate calcula în mod direct, ci indirect prin utilizarea unui indice sintetic bazat pe:

- mișcările biletelor de bancă și ale monede divizionare la ghișeele băncilor, raportate la soldul mediu al acestora în circulație;
- mișcările debitoare și creditoare ale depozitelor la vedere, raportate la soldul mediu al acestora.

Acest prim agregat M_1 multiplicat prin viteza sa, indică capacitatea monedei de a se cheltui în totalitate. Alături de el, sunt și agregatele M_2 și M_3 . Agregatul M_2 înglobează M_1 iar M_3 înglobează M_2 .

- M_2 *include*, în afară de M_1 , ansamblul plasamentelor la termen și cele în vederea economisirii, susceptibile de a fi mobilizate și transformate în

¹ Băbăiță Ilie și Duță Alexandrina - Op cit, p. 128.

² Basno Cezar, Dardac Nicolae, Floricel Constantin - Monedă, credit, bănci, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1995, p. 84-86.

lichidități prin emisiune de cecuri cu preaviz, denumit "*quasimoneda* " sau "*lichiditatea secundară*";

- M_3 *cuprinde*, mai mult decât M_2 și alte active cu grade diferite de lichiditate și în structura cărora pot fi incluse certificate de depozit, bonuri de casă, conturi de economii pe termen mediu, alte titluri emise de agenți economici pe piața financiar-monetară;

- L , regrupat cu M_3 *înglobează*, în general, titluri emise pe termen, mediu și lung, negociabile și care pot fi transformate mai rapid sau mai lent în mijloace de plată, respectiv, în lichidități.

2. Cererea de monedă. Cererea de monedă *reprezintă tendința agenților economici de a deține o anumită cantitate de bani*. Ea reflectă necesitățile de instrumente susceptibile să îndeplinească funcțiile monedei... Cererea de monedă nu se confundă cu masa monetară în circulație. Dacă masa monetară este reprezentată de stocul acesteia, *cererea de monedă a unei perioade este caracterizată de fluxul de monedă*. Altfel spus, este cerere de monedă, atunci când există o decizie de a adăuga o cantitate de monedă sumelor lichide de care deja se dispune¹.

3. Echilibrul cerere-ofertă de monedă², în formulele de egalizare între venitul dobândit și venitul cheltuit se pot pune în corelație variațiile ofertei de monedă ΔM și variațiile cererii de lichiditate ΔL ³ unde:

ΔM = exprimă un flux monetar;

ΔL = exprimă nevoia de lichiditate.

Atunci:

$$C + I + \Delta L = C + S + \Delta M;$$

unde:

- la stânga:

C = consum *ex ante*;

I = investiții *ex ante*;

- la dreapta:

C = consum *ex post*;

S = economii *ex post*.

¹ Babana Ilie și Duță Alexandrina - *Op.cit.*, p. 136.

² Conceptul, de echilibru monetar a fost inventat de Școala Suedeza și dezvoltat de Școala Olandeză. Punctul de pornire l-au constituit lucrările lui Wicksell, dar cel care i-a dat o expresie celebră a fost Gunnar Myrdal, în *Monetary Equilibrium*, London; 1939. Hayek s-a ocupat de această problemă în "*Prices, and Production*, 1931. Conceptul a fost dezvoltat de J. G. Koopmans - *Zum Problem des neutralen Geldes* lucrarea lui Hayek *Beitrage zur Geldtheorie* (1933) și de discipolii săi. Vezi: GUITTON, HENRI - *Economie politique - La monnaie, la repartition, les relations internationales*, Dixieme.edition, Ed. Dalloz, 1974, p. 154.

³ Guitton Henri - *Economie politique. La monnaie, la repartition, les relations internationales*, Dixieme edition, Ed. Dalloz, 1974, p. 155-156.

Se pot formula două ipoteze despre variația diferiților termeni ai ecuației:

a) Dacă $\Delta M > \Delta L$, atunci $C + S + \Delta M > C + I + \Delta L$

Dacă ΔM este elementul motor, atunci; răspunsul poate să constea fie din creșterea lui ΔL , fie din creșterea lui C sau I . Dacă ΔL crește singur, nu va exista tensiune inflaționistă. Dacă $C + I$ cresc, va apărea tensiune inflaționistă;

b) Dacă ΔL crește singur, inițial va apărea tensiune deflaționistă, care va putea conduce la o reducere a lui $C + I$ și nu la o creștere a lui ΔM .

Astfel, arată Guitton, avantajul acestei formulări este că ea permite să se vadă în ce măsură moneda este activă sau inactivă (pasivă) în înlănțuirea reacțiilor care conduc la echilibrul ofertei și cererii de monedă.

Într-o altă formulare¹, "echilibrul monetar este determinat de starea de pe celelalte piețe (în special, de pe piața bunurilor și serviciilor și a capitalului) și exprimat prin existența unei mase monetare de bani lichizi și scripturali, corespunzătoare nevoilor reale ale activității economico-financiare, la un moment dat."

$$M = \frac{pQ - C + SP}{v}$$

unde:

M = masă; monetară;

pQ = suma tranzacțiilor economice;

C = valoarea bunurilor și serviciilor vândute pe credit;

S = plățile ajunse la scadență și alte plăți;

P = plățile care se achită prin compensație;

v = viteza de rotație a unei unități monetare.

De reținut este și ambivalența conceptului de echilibru monetar care poate fi abordat fie din perspectiva echilibrului dintre oferta și cererea de monedă, fie din perspectiva echilibrului dintre cantitatea de monedă în circulație și mișcarea generală a prețurilor.

2.4.1. Inflația - boală cronică a pieței monetare²

Andre Nivolle arată că noțiunea de inflație era utilizată în antichitate de Gicero și Plinius cel Tânăr. În accepțiunea modernă termenul s-a răspândit în timpul Războiului de Secesiune când inflația indica creșterea masei de dolari cu spatele verde (*green backs*), semne monetare a căror mare abundență a fost reclamată de finanțarea războiului dintre nordişti și sudişti. Deci, **geneza**

¹ Prahoveanu Eugen - Op. cit, p. 141.

² Categoria economică de inflație a generat -o constelație semantică de termeni înrudiți: deflație, reflatie, stagflație, slumpflație inflacresștere etc.

inflației se află în cheltuielile militare. Nivollet o definește astfel: "semnul unei dereglări, al unei deformări de un anumit fel, în orice caz, al unei anomalii."¹

Potrivit lui Karl Marx, *funcțiile inflației* în mecanismul economiei capitaliste sunt următoarele:

1. eliminarea (devalorificarea) unei părți, a capitalului supraacumulat pentru-a asigura valorificarea la o rată a profitului considerată normală, a capitalului rămas, deblocand astfel mecanismul de funcționare al economiei capitaliste;

2. redimensionarea raportului între timpul de muncă necesar și timpul de supramuncă, în așa fel, încât să asigure și o cantitate sporită de plusvaloare, pentru remunerarea la o rată a profitului corespunzătoare unei mase a capitalului social, relativ mai reduse.

M. Friedman consideră că inflația este generată de factorii care stau la baza politicilor economice și monetare de expansiune, pe care le utilizează pentru a stimula producția.

Fr. von Hayek a formulat mai multe teze asupra inflației².

1. Progresiunea inflației în lumea occidentală este o consecință necesară a mijloacelor utilizate în țările industriale pentru a-și asigura deplina utilizare a forței de muncă: "este o eroare să se creadă că șomajul provine dintr-o insuficiență a cererii globale și că poate fi evitat printr-o dezvoltarea acestei cereri.

2. Rezultatul mijloacelor folosite este acela că o parte foarte importantă din locurile de muncă ocupate în prezent depinde de continuarea inflației.

3. Oprirea sau chiar numai încetinirea¹ inflației, ar avea drept consecință creșterea șomajului;

4. Aceasta ar declanșa la oamenii politici o asemenea panică, încât vor considera inflația drept un rău mai mic;

4. Consecințele negative ale ameliorării ocupării forței de muncă - relansarea inflației - nu vor apărea decât mai târziu, când relația dintre cauză și efect nu va mai fi ușor identificabilă;

5. Trebuie să se accepte o perioadă penibilă de tranziție sub semnul șomajului care va fi cu atât mai scurtă, cu cât decizia de a acționa va fi mai repede luată;

6. Ideea de a pune creșterea generalizată a prețurilor pe seama revendicărilor salariale se bazează pe anticipări privitoare la umflarea ulterioară a cererii și a prețurilor;

7. Politica ocupării depline a accelerat cursa între salarii și prețuri;

8. Astăzi nimeni nu mai poate spera în supraviețuirea economiei de piață și împiedicarea șomajului prin creație monetară; trebuie să se renunțe la

¹ Nivollet Andre - *Inflația, un cuvânt rău clefinit* în *Cahiers Frahgais* nr. 185/1978.

² Hayek, Friedrich A. Von - *Zwölf Thesen zur Inflationsbekämpfung*, în *Problemes economiques* din 18 septembrie 1974; vezi: *Revista economică* nr. 21/1974.

garantarea cu orice preț a ocupării depline, în mod permanent;

10. Acțiunea de oprire a inflației trebuie condusă prudent pentru ca ea să nu provoace o recesiune și un șomaj, comparabile cu cele din perioada marii depresiuni din anii '30;

11. Soluția "facilă" pe care ne-a propus-o lord Keynes se dovedește a fi pe termen lung, o iluzie, o soluție durabilă nu va fi găsită dacă nu reușim să obținem din nou jocul regulilor de piață, în domeniul;ocupării;

12. Stăvilirea inflației va avea drept consecință o creștere mai mare a veniturilor reale decât ar putea-o asigura orice altă politică economică.

R. Harrod formulează **teoria spiralei inflaționiste** sau **teoria inflației salariale**, potrivit căreia creșterea salariilor duce la creșterea costurilor de producție a mărfurilor și serviciilor și, prin urmare, a prețurilor. Relația ar fi salarii-cheltuieli de producție-prețuri-salarii.

Bernard Hugonier a formulat **teoria liberalistă a inflației** (antikeynesistă) potrivit căreia recesiunea economică antrenată de insuficiența cererii private poate fi combătută prin creșterea cheltuielilor guvernamentale. Pentru a crea o cerere mare statul trebuie să sporească. În fiecare an nivelul mijloacelor sale financiare, cu scopul de a face față cheltuielilor în creștere continuă. Pentru aceasta, statul dispune de două soluții:

- imprimarea și emisiunea de noi cantități de monedă, ceea ce duce la inflație;
- sporirea impozitelor, ceea ce duce tot la inflație, deoarece "singurul mijloc de care dispune statul pentru ridicarea impozitelor este de a permite inflației să crească."

"În scopul reducerii acestei curse a inflației, arată Hugonier, trebuie să se convingă reducerea rolului statului și revenirea la un sistem de liberă concurență."

John Keneth Galbraith a formulat **teoria dirijistă a inflației**. El constată că în economia americană modernă există două grupe de întreprinderi: 12.000.000 de mici întreprinderi particulare care formează "sistemul de piață" - și care se străduiesc să-și maximizeze beneficiile ținând cont de cerere, costuri, prețuri și de tehnologie, asupra cărora nu au însă nici o putere; 1.000 de mari întreprinderi ai căror scop nu este numai maximizarea profiturilor, ci și creșterea. Se constată că, cu cât talia unității este mai mare, cu atât controlul pe care îl poate exercita asupra costurilor, prețurilor și tehnologiei este mai ridicat. Galbraith consideră ca această structură economică este inflaționistă; cele 12 milioane de întreprinderi individuale nu pot să-și fixeze salariile și prețurile de vânzare pe care le stabilesc cele 1.000 de mari întreprinderi la un nivel care le convine și după un plan ferm. Totodată, guvernul nu poate să lupte prin metodele obișnuite împotriva inflației, având în vedere însuși sistemul de planificare din .marile întreprinderi. Galbraith propune "blocarea prețurilor și a salariilor în sectorul marilor întreprinderi, nu numai temporar, ci de o manieră definitivă". "Bineînțeles, pentru a evita distorsiunile, prețurile și

salariile nu vor fi în mod real blocate, ci creșterea lor va fi controlată de stat, după consultarea părților interesate (sindicate și mari companii), în vederea partajului <câștigurilor de productivitatea>.

Hazel Henderson explică inflația cu argumente în afara celor oferite în mod tradițional: de economie și anume, prin creșterea costului social al activității economice și erodarea raportului populație-resurse naturale.

Potrivit lui Daloz, inflația modernă își află rațiunea existenței în calitate de procedeu al sistemului economic de luptă contra tendinței care o condamnă la echilibru, deci la inerție. Această tendință nu este altceva decât Legea entropiei, aplicată domeniului economic. Prin natura sa, inflația:

- se află în inima procesului de repartiție;
- este unul din mecanismele antientropice, un procedeu, printre altele, de a lupta contra egalizării bogățiilor¹.

În prezent, diferitele interpretări ale inflației sunt următoarele²:

- **Prin bani**

- Teoria cantitativă a banilor ($P \cdot T = M \cdot V$);
- Rolul vitezei de circulație a banilor;
- Laxismul autorităților monetare;
- Anticipările inflaționiste.

- **Prin cerere**

- Insuficiența capacității de producție;
- Scăderea înclinației spre economisire;
- Detezaurizarea;
- - Intrarea de venituri suplimentare (excedentul balanței comerciale, intrarea de capitaluri etc.);
- Cheltuieli cu efecte productive întârziate;
- Deficitul bugetar;
- Sporirea cheltuielilor "neproductive".

- **Prin costuri**

- Creșterea mai rapidă a salariilor, decât cea a productivității;
- Cheltuielile pentru protecția socială;
- Epuizarea materiilor prime;
- Costul importurilor;
- Devalorizarea monedei naționale;
- Costul datoriei publice;
- Presiunea fiscală.

¹ Daloz Jean Pierre - *Inflation et entropie du systeme economique*, în *Economie appliquee*, nr. 1/1974, p. 5-26.

² Bezbakh Pierre - *Inflație, dezinflație, deflație*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 42.

• Prin structuri

- Rolul sindicatelor;
- Legislația socială;
- Concentrarea aparatului de producție. Rolul firmelor "motrice";
- Căutarea unei stabilități a ratei profitului;
- Globalizarea negocierilor în materie de venituri;
- Inegalitatea condițiilor de producție. Inflația de productivitate;
- Validarea de către stat a creanțelor private.

Capitolul 3 - ECHILIBRUL ECONOMIC GENERAL DIN ISTORIA TEORIILOR

Echilibrul economic general este starea care se instalează în economie prin funcționarea *simultană* și *interdependentă* a piețelor economice concrete, caracterizată prin înregistrarea **profitului zero**, în cazul *static* și a **profitului normal**, în cazul *dinamic*.

Echilibrul economic a primit numeroase definiții în consens cu care s-au constituit anumite *teorii* care descriu în mai multe moduri funcționarea sistemelor economice și prescriu recomandări diferite pentru politica economică.

Teoriile echilibrului economic se află în strânsă, interdependentă nu numai cu teoriile optimului, așa cum rezultă firesc din înrudirea celor două concepte, ci și cu multe alte teorii - ale valorii, acumulării, creșterii economice, monedei - etc. De aceea, cunoașterea teoriilor echilibrului economic, trebuie să își propună ca scop, alături de evidențierea conținutului acestora, și determinarea modului și câmpului de manifestare a **legii echilibrului economic general** - atât în forma în care acționează asupra funcționării sistemului economic în ansamblu, - cât și în forme specifice care statuează *echilibrele parțiale* pe diferitele piețe economice.

Într-o privire de ansamblu-asupra contribuțiilor diferitelor *școli* și *curente* se constată o anumită **diversificare** a orientărilor în investigarea echilibrului economic, precum și o anumită **remanentă istorică** (acumulare de cunoștințe) a contribuțiilor unor economiști de prestigiu, ceea ce ar îndreptăți stabilirea, în viitor, a unei *tipologii* a teoriilor echilibrului economic.

O seamă de **precursori** ai științei economice pot fi enumerați printre cei dintâi talmaci ai echilibrului economic.

Ei au introdus în limbajul economic o serie de categorii macroeconomice care vor constitui *lexicul* de bază al viitoarelor teorii ale echilibrului.

- În aprecierea contribuțiilor acestor precursori este relevantă reprezentarea participării claselor sociale la circuitul produsului anual, în economiile închise. Sunt imaginate primele schimburi de mărfuri. **Mercantiliștii** sunt adepții intervenției statului în economie și susțin influența favorabilă a modificării prețurilor; în domeniul echilibrului extern ei apreciază că balanța de plăți poate fi excedentară un timp nelimitat și că ea are ca efecte creșterea masei monetare, a nivelului general al prețurilor interne și scăderea prețurilor din țările coschimbiste, în care se micșorează stocul de aur. Derivat dintr-o concepție intuitivă asupra raportului dintre economie și cibernetică, **fiziocrații** au adoptat principiul politico-economic al liberalismului *laissez-faire*, potrivit căruia nu este de dorit intervenția statului în economie, deoarece aceasta ar deteriora echilibrul economic care se stabilește de la sine.

În evoluția științei economice în curs de maturizare se conturează treptat primele teorii încheiate ale echilibrului economic, inclusiv în domeniul schimburilor internaționale (îndeosebi cu **David Ricardo**), pe baza adâncirii concepțiilor asupra muncii productive și a formării prețurilor în economia de piață. Sunt introduse noi categorii economice și există preocupări pentru analiza dezechilibrului. Pentru prima dată este introdus în mod clar rolul claselor sociale în procesul reproducției. În arhitectura conceptuală a *Capitalului* lui **Karl Marx** - (1867) se creează cadrul elaborării teoriei echilibrului structural într-un model bisectorial al reproducției sociale. Lupta clasei muncitoare împotriva capitalului capătă sensul teoretic al luptei pentru o reproducție lărgită fără crize, deci pentru o dezvoltare în condițiile echilibrului economic la un orizont de timp în mișcare. Deocamdată însă criza rămâne un subiect viu disputat în cercurile marxiștilor contemporani, de exemplu, la **comuniștii francezi (Pierre Boccara, B. Marx, Cristian Palloix ș.a.)**, ea fiind tratată drept plaga echilibrului economic, starea lui maladivă și ținta, politicilor de restructurare a economiilor naționale. Acești economiști tratează criza de pe poziția învățăturilor lui Karl Marx.

Alte teze ale lui Marx au fost preluate, aplicate și dezvoltate de către economiștii de seamă ai **burgheziei naționale** sau de **orientare marxistă** din țările în curs de dezvoltare, precum. **Raul Prebisch, Arghiri Emmanuel, Samir Amin** ș.a. Demersurile teoretice ale acestor economiști pornesc de la o *normă* - necesitatea ca. economia mondială să se dezvolte echilibrat și de la o *realitate* -raporturile dintre țări sunt inechitabile, îndeosebi schimburile internaționale se desfășoară dezechilibrat, în defavoarea țărilor subdezvoltate și în curs de dezvoltare, care alimentează creșterea și dezvoltarea economică a țărilor avansate ale lumii.

O orientare distinctă a cercetării echilibrului economic poate fi conturată plecând de la concepțiile unor economiști ca **James Mill, Jean-Baptiste Say, John Stuart Mill, Arthur C. Pigou** care descriu o societate (depășită astăzi) în care majoritatea producătorilor este fojmată din întreprinzători independenți, proprietari, fermieri sau. meșteșugari. Într-un caz ei culegeau produsul pământului, într-altul ei înșiși prelucrau aceste produse; veniturile proveneau atunci din vânzarea lor, iar produsul acestor vânzări era consacrat cumpărării de utilaje, clădiri, bunuri de consum etc. Așadar, economisirea aproape constituia, efectiv, o investiție și nu o operație distinctă. Producătorul vindea produsul, nu munca sa. Cu cât producătorii erau mai numeroși, în aceste condiții, cu atât piața era mai vastă. Produsele se schimbau, într-adevăr, contra produselor, iar oferta își crea propria sa cerere. Acestea sunt, pe scurt, *bazele ortodoxiei ajustării automate* puse de **Jean-Baptiste Say**, în *Traite d'economie politique ou simple exposition de la maniere dont se forment, se distribuent et se consomment les richesses* (1802/1814) ale cărei rădăcini mai vechi se găsesc la **David Hume**, concepție care susține realizarea spontană a

echilibrului, prin, intermediul prețurilor (legea debușeelor, intitulată ulterior *Legea Say*: oferta creează propria sa cerere).

În domeniul echilibrului extern, în spiritul unei teorii neocantitative a reglementării automate a balanței de plăți, **Școala de la Chicago** susține necesitatea oscilației libere a cursurilor valutare care trebuie să se adapteze nevoilor interne și externe pentru a stabiliza echilibrul balanței de plăți externe. Printre adepți se numără **Milton Friedman și George Stiegler**.

"Un alt filon de cercetare are la bază echilibrul concurențial, static și individual, întemeiat, pe *teoria utilității marginale (finale)* și pe un sistem de premise simplificatoare ale realității economice, pentru a ajunge la o serie de concluzii ca, de exemplu, aceea că moneda nu joacă nici un rol în atingerea echilibrului. Teza de bază a acestei concepții este că echilibrul se realizează pe baza prețului pentru care cererea este egală cu oferta, modificările în structura cererii și ofertei perturbând echilibrul inițial în favoarea instalării unui nou echilibru. Starea de echilibru neoclasice este optimală."

Fondatorul *economiei neoclasice* este considerat francezul **Auguste Cournot**, dar noua orientare a găsit adepți și în alte țări ca, de exemplu, Austria, prin **Karl Menger și E. Von Bohm-Bawerk** sau Anglia, prin **William St. Jevons și John B. Clark**.

În domeniul comerțului exterior, adepții economiei neoclasice consideră că echilibrul se realizează prin adaptarea automată a cursului de schimb la starea pieței.

Drept trăsătură caracteristică esențială, considerăm că teoriile și modelele de echilibru; neoclasice sunt inspirate din mecanica newtoniană. Ele ating apogeul cu operele lui **Leon Walras și Vilfredo Pareto**, renăscând cu o vigoare neașteptată în epoca contemporană, când se remarcă aportul lui **Fr. G. Debreu**, cu *Theory of Value. An Axiomatic Analysis of Economic Equilibrium* (1956).

Un important pas înainte poate fi trecerea de la concepția potrivit căreia echilibrul general era considerarea o rezultantă a unei multitudini de acțiuni individuale ale întreprinzătorilor pe piața bunurilor și serviciilor, pe care se manifestă cererea și oferta lor, la concepția care deduce acest echilibru general pe baza raporturilor dintre categoriile macroeconomice următoare: *cerere globală, investiții și economii*. Prioritatea în această abordare trebuie să li se recunoască lui **M. J. Tugan-Baranowski și Irving Fisher** care au avansat ideea că din divorțul dintre investiții și economii poate să rezulte o disproporție fundamentală în sistemul economic. Această teză capătă un, rol central în teoria lui **John M. Keynes** formulată în *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936) care, preluând și alte elemente ale unor teorii mai vechi (concepția *cererii globale* a lui **Knut Wicksell**, *ecuația schimbului* și *iluzia monetară* ale lui **Irving Fisher**, concepția *fluxului veniturilor*, adoptată de **Jean-Baptiste Say și Alfred Marshall**) elaborează o teorie a echilibrului în regim

staționar bazată, pe fluxul global al veniturilor Y (= oferta) și economiilor $O +$ investiții (= cererea) ($Y = O + I$), în care producătorii *au o tendință spre a investi*, iar consumatorii *o tendință spre a economisi* banii. Statul trebuie să intervină pentru a echilibra cele două tendințe, stimulând *înclinația spre investiții*, în special neproductive, pentru a realiza utilizarea deplină, a forței de muncă și frânând *înclinația spre economisire*, aceste intervenții urmăresc să modifice favorabil cererea agregată a consumului și investițiilor.

Susținând necesitatea intervenției statului, inclusiv în domeniul comerțului exterior pentru a corecta *înclinația marginală spre import*, Keynes demolează *Legea-pieței*. formulată de Say, combătând, astfel *ortodoxia, ajustării automate*.

Cercetări recente de mare amploare urmăresc trecerea de la *static*, la *dinamic*, prin proiectarea dezvoltării sistemului economic pe axa timpului, astfel încât modelele să reflecte variabilele fundamentale ale creșterii economice: populația, progresul tehnic, productivitatea muncii, factorii ecologici etc.

Noțiunea de *echilibru dinamic* a fost introdusă pentru prima dată în 1932 de către **John von Neumann**. În *Ober ein okonomisch es Gleichungssystem und eine Verallgemeinerung des Brouwerschen Fixpunktsatzes. Ergebnisse eines mathematischen Kolloqueiums* (1935-1936) acesta expune un *model structural* de echilibru general de tip-Walras, dar compus din inegalități și nu din ecuații și bazat pe concurența absolută; prin aplicarea la economie a *teoriei jocurilor*, el realizează o generalizare matematică riguroasă a expresiei corelațiilor macroeconomice care va dobândi o formă remarcabilă la **Wassily Leontief**, prin aplicarea la *balanța legăturilor dintre ramuri*. Stabilitatea echilibrului von Neumann se bazează pe *constanța proporțiilor*, *constanța tehnicii* și pe restricții foarte serioase în ceea ce privește *elasticitatea cererii*, în funcție devenit.

În acest nou context teoretic, echilibrul walraso-paretian reprezintă un moment anterior și mai restrâns în elaborarea teoriei echilibrului, economic.

De asemenea, se mai formulează și problema necesității *sincronizării echilibrelor parțiale* pentru a realiza echilibrul general dinamic. În acest domeniu, un rol important se acordă intervenției statului în economie, de exemplu în opera lui **Francois Perroux** care susține, între altele, necesitatea promovării în economie a unor echilibre concrete voite, în locul celor spontane - *Les techniques quantitatives de la planification* (1965). În cercetările lui mai recente - *Unites actives et mathematiques nouvelles. Revision de la theorie de l'equilibre economique general* (1975) - același economist reconsideră poziția agentului uman în cadrul sistemului economic, dându-i o interpretare psihologică asemănătoare înclinațiilor formulate de J. M. Keynes, dar mai profundă, calificând activitatea acestui agent drept fundamentală și primordială, datorită funcțiilor ei economice: *a produce, a consuma, a transporta, a schimba*.

Unele teorii ale echilibrului dinamic se constituie în prezent, în cadrul unei discipline în formare, *economia cuantică*, și urmăresc, îndeosebi, cunoaș-

terea *legilor echilibrului dinamic în spațiul economiei naționale*, orientată cu precădere în direcția cercetării mecanismelor care inițiază și întrețin procesul creșterii economice. În acest scop, cercetătorii utilizează îndeosebi metode și tehnici- specifice *ciberneticii economice*. Această direcție de elaborare a unor noi teorii ale echilibrului economic se află astăzi într-un stadiu incipient și tinde să se autonomizeze în raport cu celelalte teorii ale echilibrului dinamic.

Dar în ce măsură se poate vorbi de epoci, stadii distincte în istoria teoriilor echilibrului economic? Merită să fie semnalată *coexistența* mai multor abordări ale problematicii echilibrului economiei și dezvoltarea lor concomitentă până în zilele noastre. Însă nici o orientare în acest domeniu nu pare să fie încheiată pentru că nici una nu a izbutit accesul deplin la realitatea concretă. Stadiile ar putea fi distinse prin fixarea temporală a fondului de concepte, idei și teze dominante referitoare la echilibrul economic. Și fiecare stadiu cu soluția sa.

Putem semnala, deci, o *continuitate* a preocupărilor survenite constând din aceea că, deși, tipurile de teorii ale echilibrului nu s-au constituit în același moment, ele se dezvoltă în prezent simultan.

Capitolul 4 - MODELELE ECONOMIEI DE PIAȚĂ

Evenimentele recente au adus în prim-planul, dezbaterilor teoretice modelele economiei de piață. Într-o primă încercare de recuperare a valorilor reale ale științei: economice, unii cercetători au repus în discuție eficiența *principiilor de reglare a economiei* (concurența, planificarea centrală). În raport cu diferitele forme de proprietate privată, colectivă, mixtă).

Cantonarea analizei doar în zona acestor două categorii face ca economia de piață să se releve opacă: din punct de vedere teoretic, deoarece investigația limitativă nu permite diferențierea tipologică cerută de complexitatea modelelor teoretice elaborate până în prezent. Așa cum o dovedesc cercetările actuale, și alte categorii specifice pot contribui la structurarea economiilor de piață în tipuri distincte. Între acestea se numără: validarea deciziei, contractul privat, echilibrul, ajustarea, moneda, incertitudinea și eșecul mărfar, timpul, statutul agenților economici și piața muncii.

În sinteză, abordările detaliate a trei modele teoretice de economie de piață efectuate de Michel de Vroey¹, susțin că diferențierile fundamentale ale celor trei tipuri de economie de piață avute în vedere, decurg îndeosebi din modul de validare a deciziilor și din statutul acordat agenților economici din sistem. În consecință, întreaga analiză este marcată de acest punct de vedere, lucru vizibil în faptul că celelalte categorii specifice economiei de piață oferă prilejul delimitării modelelor ei în contextul celor două criterii esențiale enunțate. Se poate constata că demersul lui M. de Vroey reprezintă un răspuns riguros la problema stabilirii conținutului modelelor teoretice ale economiei de piață și, totodată, o evaluare pertinentă a stadiului actual de dezvoltare la care a ajuns teoria economică.

4.1. Tipurile de modele teoretice ale economiei de piață

Așa cum se poate vedea din cele arătate mai sus, se pot face referiri la trei modele teoretice de economie de piață:

MODELUL NEOCLASIC

Teoria echilibrului economic general a lui L. Walras reprezintă fundamentul modelului neoclasic de economie de piață, de fapt, o economie *pseudodescentralizată*.

¹ De Vroey Michel - *La procedure de socialisation et le statut des echangistes dans trois representations theoriques du marche, Economie et societe, tome XVIII, nr. 10/1984, p. 129-150; La possibilite d'une economie decentralisee. Esquissed une alternative a la theorie de l'equilibre general, Revue economique, nr. 3, mai, 1987, p. 773-805. Trimiterile bibliografice se referă la aceste lucrări.*

Principalele momente ale evoluției acestui model au fost următoarele:

1877 - echilibrul general al lui Walras;

1939 - echilibrul temporar, bazat pe imaginea săptămânii de piață al lui Hicks;

1953- modelul *recontract* al lui Edgeworth;

1954 - modelul Arrow-Debreu;

1978 - modelul *non-tâtonnement* al lui Hahn;

1981 - modelul dezechilibrului al lui Benassy.

Numeroasele contribuții la dezvoltarea și perfecționarea modelului neoclasic au ca element comun faptul că toți agenții pot să fie reuniți înainte ca activitatea economică propriu-zisă să înceapă sau cel puțin sunt în măsură să comunice între ei, cu scopul de a efectua negocierile prealabile semnării contractelor.¹

MODELUL ETERODOX

Acest model se bazează pe o teorie embrionară izvorâtă inițial dintr-o lectură *eretice* a operelor lui Marx și Keynes, adică punând accent pe aspectele neglijate ale gândirii acestora.

La Marx s-a subliniat importanța inovațiilor acestuia -conceptele de *marfă*, ca formă socială specifică, de *validare* și de eșec *mărfar*, iar la Keynes a fost subliniată importanța utilizării noțiunilor de *incertitudine*, *cerere efectivă* și caracterul *monetar* al economiei de piață.

Între reprezentanții actuali ai acestei concepții se numără **Aglietta și Orieau, Benetti și Cartelier**. Teoria regularizării a lui **Boyer** se constituie, de asemenea, într-o contribuție la dezvoltarea modelului eterodox. Unii postkeynesiști și autori ale căror lucrări se află la limita modelelor tradiționale, ca: **Clower, Hicks, Leijonhufvud, Minsky și Shackle** se înscriu în rândurile reprezentanților noii orientări.

MODELUL CLASIC

Prima concepție încheagată a economiei de piață aparține lui **Adam Smith** și ea conține numeroase caracteristici comune cu modelele neoclasice și eterodoxe.

Chiar și în condițiile analizării categoriilor specifice pieței se va putea vedea că, deși distincte, modelele economiei de piață prezintă două caracteristici esențiale comune, și anume:

1. schimburile au loc pe bază de *contracte private*, statul reprezentând exclusiv garantul proprietății private și al contractelor încheiate;
2. agenților economici li se atribuie *raționalitate* în comportament, *voință* în a-și îmbunătăți starea lor economică și *libertate* în adoptarea deciziilor.

¹ De Vroey Michel - Op. cit., 1984, p. 132.

4.2. Semnificația unor categorii specifice în modelele teoretice ale economiei de piață

În analiza care urmează se precizează unele diferențieri existente între modelele teoretice ale economiei de piață, pornind de la principalele categorii specifice.

Procedura de socializare a activității agenților economici

Modalitatea de validare a deciziilor economice este criteriul esențial al distingerii economiei de piață de economia centralizată. Prima funcționează pe principiul *postvalidării în timp* ce a doua, se bazează pe *validare Ipso facto*, după cum se arată în tabelul următor:

Tabelul nr. 16 - Validarea deciziilor economice

Tipul de economie	Faza I	Faza II	Faza III
ECONOMIE DE PIAȚĂ	Decizie privată	Execuție	Validarea deciziei
ECONOMIE PLANIFICATĂ	Decizie și validare socială	Execuție	

Nu toate modelele teoretice ale economiei de piață adoptă principiul postvalidării. În astfel de cazuri se poate face afirmația că ele constituie modalități particulare de economie planificată. Astfel, așa, cum s-a arătat deja, se consideră că modelul neoclasice descrie, mai degrabă, un sistem planificat particular, în care are loc o validare *a priori* a deciziilor, decât unul cu economie de piață. Perfecta comunicativitate dintre agenții economici face imposibilă o discrepanță între ofertă și cerere, câtă vreme cunoașterea caracteristicilor cererii precede producția. Oferta nu angajează la nimic, se poate oricând reveni asupra ei. Spre deosebire de aceasta, în modelul eterodox, neexistând comunicare între agenții economici în momentul în care ei hotărăsc planurile (de aici, conceptul de **economie separată**), validarea deciziilor este ulterioară efectuării cheltuielilor monetare și producției (validare *ex post*). În acest caz, oferta precede cererea și antrenează o cheltuială monetară inițială ireversibilă. La rândul lui, modelul clasic prezintă o validare a deciziilor *a posteriori*, deoarece circulația mărfurilor este o fază ulterioară a producției.

În încercările de a se depăși limitele modelului neoclasice, perspectiva *informației totale*, adoptată inițial de acesta, este atenuată în studiile, recente care țin cont de asimetriile informaționale, de cunoașterea nesatisfăcătoare a calității produselor, de efectele **selecției adverse** (deciziile celorlalți agenți economici), ca și de costurile tranzacțiilor și ale cercetării.

Contractul privat

În toate modelele economiei de piață convențiile încheiate între agenții economici iau forma contractelor private. Absența statului poate fi justificată

teoretic prin identificarea funcțiilor lui economice (întreprinzător, bancher, consumator final) cu cele ale agenților obișnuiți, care se realizează prin intermediul contractelor private menționate. În această privință, diferențierile dintre modele privesc doar *tipurile* contractelor și *momentul* încheierii lor.

Contractul privat este însăși inima economiei de piață neoclasice. El se încheie mai înainte ca activitatea economică să înceapă. În economia eterodoxă doar contractul de cumpărare (aprovizionare) este anterior producției și el antrenează cheltuiala monetară inițială. Contractul de vânzare (desfacere) fiind ulterior producției, pune sub semnul incertitudinii realizarea echilibrului economic. Spre deosebire de acestea, în modelul clasic contractele se încheie după realizarea producției, ceea ce semnifică faptul că agenții economici sunt separați unii de alții, idee care îl înrudește cu modelul eterodox. În acest punct, modelul clasic rămâne la jumătatea drumului, deoarece nu formulează nici un fel de implicații, în raport cu momentul ales al încheierii contractelor.

Echilibrul

Trecerea de la anarhie la echilibru - ca problemă cardinală a funcționării economiilor îl relevă pe acesta, ca stare scop-țintă spre care tind agenții. Cunoașterea normei activității lor este necesară pentru a stabili viabilitatea economiilor descentralizate care-dobândesc note caracteristice distincte, în funcție de modul în care examinează:

- existența și eficiența = (bunăstarea la care acced agenții în starea finală) echilibrul (PROBLEMA EXISTENȚEI);
- modul în care economia intră în starea de echilibru (PROBLEMA PROCESULUI).

Echilibrul este singura stare pe care o percep agenții în economia neoclastică. El este, sau implicit, ca urmare a permanentei identității dintre ofertă și cerere (echilibrul trivial la Walras și Arrow-Debreu) sau doar temporar, când se admite posibilitatea erorii față de așteptările agenților economici. La echilibru se ajunge prin procesul *tâtonnement*, care este o procedură de renogociere a planurilor inițiale (se presupune că la fiecare preț strigat, agenții economici își redefinesc intențiile schimburilor până la identificarea acestui preț - așa-zis de echilibru - pentru care se realizează satisfacerea maximă a nevoilor lor). Distincția EXISTENȚA-PROCES se realizează în condițiile afirmării priorității problemei existenței, numeroase fiind cazurile în care promotorii teoriei neoclasice nici măcar nu se referă la cea de a doua problemă. De aici decurg și unele limite, ale modelului, ceea ce l-a determinat pe Hahn¹ să afirme că: "teoria echilibrului general este puternică în ceea ce privește echilibrul și foarte slabă în ceea ce privește modul în care el se realizează."

¹ Hahn F. - *The Winter of Our Discontent, Economics, 1973, reluat în Equilibrium and Macroeconomics; Oxford, Basil Blackwell, 1984, p. 100.*

Deși în modelul eterodox echilibrul nu îndeplinește, un rol activ, el fiind un simplu parametru de evaluare a situației de realizare a așteptărilor caracterizate prin lipsa eșecului (deci, a crizei), cercetările actuale pe această linie pun totuși accent pe procesul de realizare a echilibrului și, într-o măsură mai mică, pe demonstrarea existenței lui. Renunțarea la ajustarea prin *tâtonnement* lipsește prețurile de însușirea lor de a evidenția starea de echilibru a pieței (dezechilibrul devine singura stare sesizabilă în economia eterodoxă) dar, în compensație, se utilizează situația financiară a agenților economici, evaluată ca raport între veniturile și cheltuielile reflectate în conturile lor, în noua optică, economia de piață apare sub forma unei rețele contabile. Economia există ca pluralitate de elemente - indivizi (capitaliști, n.n.) și nonindivizi (ceilalți agenți economici, n.n.) - legați prin monedă. Realul economic se definește ca ansamblul operațiunilor monetare efectuate în cursul unei perioade determinate. Realul teoretic este în mod egal, un real contabil¹. Două implicații apar imediat, în primul rând, cheltuielile și veniturile se produc la momente distincte de timp și diferite de la un agent economic la altul. Echilibrele individuale, vor fi atinse deci în momente diferite, ceea ce face imposibilă sesizarea stării de echilibru general, în al doilea rând, a considera echilibrul ca egalitate a cheltuielilor cu veniturile, înseamnă a respinge interpretarea echilibrului, ca realizare a așteptărilor, a deficitului; ca realizare a unui profit mai mic decât cel așteptat sau chiar înregistrarea unei pierderi și a unui surplus ca realizare a unui profit mai mare decât cel așteptat, așa cum cercetările mai recente o solicită tot mai mult².

În economia clasică principiul gravitației se află în centrul explicației procesului de realizare a echilibrului, în raport cu care se realizează corectarea rezultatelor neașteptate: acțiunile agenților sunt totdeauna redirijate către centrul de gravitație (un preț de echilibru invariabil) care există independent de atingerea lui reală.

Ajustarea

Reprezintă modalitatea de explicare a procesului de realizare a Stării de echilibru. Deoarece economia de piață este în mod esențial reglată cu ajutorul prețurilor, toate modalitățile de atingere a echilibrului prefigurează teorii ale prețurilor.

Intrarea în starea de echilibru neoclasic se face cu ajutorul regulii de joc numită *tâtonnement*, prin respectarea a două condiții:

1. schimburile au loc după atingerea prețurilor de echilibru pentru toate produsele (are loc un sistem unic de schimburi), ceea ce pune în

¹ Cartelier J. - *Le principe d'existence d'une économie: crise ou ajustement*, 1984, p.2.

² Allais Maurice - *La théorie générale des surplus*, Presses Universitaires de Grenoble, 1989.

evidență existența unei decizii colective și conferă un caracter sever disciplinei de piață;

2. consumul și producția de bunuri au loc după atingerea echilibrului (*post-tâtonnement*).

În ceea ce privește proveniența prețurilor, acestea sunt dictate centralizat de către un secretar de piață [*commissaire-priseur*].

Ajustarea prin menținerea condiției unicității sistemului de schimburi cu utilizarea aceluiași sistem de prețuri pentru realizarea echilibrului a fost concepută de Edgeworth¹, pe baza conceptului de *recontract*: agenții economici pot contracta din nou. Între ei produsele dacă sunt interesați să o facă și nici un schimb nu va avea loc mai înainte ca ei să recontracteze; Ca și ipoteza *tâtonnement*, ipoteza *recontract* este total nerealistă la prima vedere, deoarece nu se poate reveni asupra unui contract odată încheiat. Totuși, un plus de veridicitate este câștigat, deoarece în cazul tranzacțiilor repetate clauzele contractuale pot fi schimbate.

Dezvoltările moderne ale teoriei echilibrului general au condus la sedimentarea a două interpretări ale ipotezei *tâtonnement* - ca reprezentare stilizată a forțelor pieței, interpretare prezentă în lucrările lui Don Batinkiri², Morishima³ și ale economiștilor grupați în curentul *anticipărilor raționale*. Aceștia din urmă au emis următoarele aserțiuni: a) ipoteza *tâtonnement* este acceptată nu din motive de *realism*, ci de *instrumentalism* a la Friedman; b) presupunerea că agenții economici ar dispune de o (singură) teorie economică ce le-ar permite să calculeze ei înșiși prețurile de echilibru echivalează cu eliminarea secretarului de piață, respectiv cu eliminarea oricărui element de centralism (moneda lipsind). Tranzacțiile nu au loc decât în condiții de echilibru câtă vreme toți agenții economici *fac prețurile* după aceeași teorie economică. Progresul notabil constă în faptul că agenții nu mai sunt dirijați din afară de o regulă exterioară, ci exclusiv de propria lor raționalitate; c) piața muncii continuă să fie lipsită de specificitate. Subutilizarea forței de muncă este considerată o decizie voluntară, adoptată în raport cu prețurile curente;

- ipoteza *tâtonnement* este inadecvată, dar este acceptată provizoriu într-un stadiu elementar de analiză, interpretare care aparține unor autori ca Arrow, Hahn, Fisher și prin care se susține că problema formării prețurilor rămâne nerezolvată. Îndeosebi Fisher a ridicat obiecții serioase și a susținut necesitatea elaborării unei **teorii a stabilității** care să completeze teoria echilibrului. În modelul său, Fisher a atenuat două restricții foarte puternice,

¹ Edgeworth Francis Y. - *Mathematical Psychics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Sciences*, C. Kegan Paul, London și Kelly, New York, 1953.

² Don Patinkin - *Money, Interest and Prices*, New York, Harper and Row, 1965.

³ Morishima M. - *Walras Economics: a Pure Theory of Capital and Money*, Cambridge University Press, 1977.

admițând că agenții percep existența dezechilibrului și că producția și consumul pot avea loc înaintea ca economia să intre în starea de echilibru.

Trecerea de la economia reală la economia monetară antrenează o serie de schimbări și din punctul de vedere al ajustării. În primul rând, atingerea echilibrului este explicată prin rolul jucat de monedă, ca principiu centralizator minimal al economiei. În al doilea rând, desfășurarea procesului de echilibrare este influențată în modelul eterodox, de cunoștințele acumulate la scară istorică de agenții economici care au învățat să sesizeze anumite regularități ale funcționării economiei. În al treilea rând, după cum semnalează economiști ca Steuart, Marshall, Hicks, Clower, Aglietta și Brender rolul *commissaire-priseur-ului* este îndeplinit parțial de **negustori** care se deosebesc de instituția centralizatoare a secretarului de piață prin următoarele: au statut privat, sunt supuși eșecului mărfar; activitatea lor antrenează costuri și este remunerată; nu sunt exteriori economiei; nu au sarcina de a realiza echilibrul. Regula eterodoxă a ajustării este corectarea deficitelor de către agenții economici, lucru realizabil fie prin resorbția lor efectivă, adoptându-se măsuri de ameliorare a eficienței economice, fie prin dispariția contului, pe calea falimentului sau a fuziunii.

Moneda

Factorul monetar personifică actele de voință ale autorității publice, exterioară logicii pieței. El nu reprezintă un bun oarecare prezent pe piață, cu un statut asemănător celorlalte produse supuse schimburilor, ci este un ansamblu de reguli care trebuie cunoscute, acceptate și respectate, impuse nepărtinitor agenților economici de către stat. Inițiativa particulară poate amenda aceste reguli, introducând altele, și, în măsura în care o face, este creatoare de monedă.

Atât modelul clasic, cât și cel neoclasic operează distincția dintre mone-dă și realitate, pentru a-și concentra atenția asupra acesteia din urmă. Argumentele teoriei neoclasice sunt următoarele:

- produsele supuse schimburilor pot fi deosebite unele de altele prin caracteristicile lor obiective, fără să fie nevoie de monedă;
- agenții economici pot comunica între ei înaintea încheierii contractelor prin intermediul secretarului de piață, ceea ce face din monedă o prezență inutilă în cursul procesului de atingere a echilibrului. De asemenea, moneda nu este necesară nici în starea finală de echilibru, în care nu ar avea de îndeplinit nici o funcție.

Promotorii modelului eterodox au introdus moneda din nevoia de a asigura un mijloc obiectiv de comunicare între agenții economici, de fapt, singura modalitate de exprimare a planurilor proprii într-un limbaj comun. Moneda este exterioară logicii pieței, deoarece își datorează existența voinței autorității publice. Ea își îndeplinește funcția de principiu unificator al pieței, constituind, totodată, prima condiție de socializare a agenților separați. Moneda

introduce, un *minimum de centralizare* necesară funcționării economiei descentralizate, imperativ logic, de prim ordin, după renunțarea la principiul *tâtonnement*.

Incertitudinea și eșecul mărfar

Complexitatea și viteza de desfășurare a proceselor economice nu fac posibilă, deocamdată, cunoașterea stării pieței pentru adoptarea, de decizii în-"timp real. Starea pieței a fost și continuă să fie incertă, iar deciziile luate pe baza unor informații incomplete sau eronate prezintă, în domeniul producției, riscul eșecului mărfar. Ipotezele cu privire la incertitudine sunt variate, de la școlirea acestuia, la admiterea ei cu drepturi depline, în problematica economiei de piață.

Încertitudinea de pe piața neoclasică se măsoară prin transformabilitatea planurilor inițiale ale agenților economici ca urmare a negocierilor care au loc. Ea reprezintă o caracteristică a primei stări a pieței care nu se mai regăsește în starea ei finală, când agenții sunt în siguranță, odată ce contractele sunt încheiate. Inexistent în economia walrasiană, eșecul mărfar se afirmă ca o posibilitate în versiunea Arrow-Debreu: piața incompletă introdusă de aceștia reflectă incertitudinea prin faptul, că agenții economici încheie doar contractele de cumpărare (aprovizionare), nu și pe cele de vânzare (desfacere), ceea ce ascunde *in ovo* eșecul mărfar.

Incertitudinea eterodoxă consfințește îndoiala agenților economici cu privire la șansele încasării unui venit la nivelul așteptărilor, cel puțin egal cu cheltuiala inițială. Autorii postkeynesiști utilizează noțiunea de *incertitudine radicală* pentru a caracteriza o economie de piață în care sunt prezente separarea (izolarea) decizională a agenților economici și decalajul dintre adoptarea individuală a deciziilor și validarea lor socială. În conformitate cu natura incertitudinii acestui model de economie de piață, eșecul mărfar este un răspuns totdeauna posibil la această incertitudine, de fapt, inerent economiei separate. Impactul eșecului mărfar asupra producătorilor este starea de criză individuală. El îmbracă forma deficitului și determină eliminarea, transferul de proprietate sau consolidarea poziției agenților economici.

Oarecum înrudită cu incertitudinea eterodoxă, incertitudinea din modelul clasic măsoară riscurile de a ajunge la rezultatul scontat. În raport cu cheltuiala inițială. Aceste riscuri sunt însă mai mici, deoarece corectarea rezultatelor și recentrarea gravitațională a acțiunii ușurează intrarea în starea de echilibru. *Mâna invizibilă* realocă resursele, dar acest lucru se face după expirarea perioadei de producție și obținerea veniturilor. Dezangajarea resurselor dintr-un program de producție și reintrarea lor în alt program se fac într-un timp mai iung decât apariția unui nou centru de gravitație. Eșecul mărfar se măsoară prin diferența dintre prețul de echilibru și prețul efectiv și nu are nici o implicație

asupra statutului agenților economici cum se întâmplă în cazul modelului eterodox el dispărând prin realocarea producției.

Timpul

Timpul în economia neoclasică este concretizat în următoarele secvențe: încheierea contractelor; realizarea lor, secvențe considerate omogene și lipsite de legătură între ele. Nu există diferențiere între perioadele scurte și lungi de timp, deoarece schimburile (chiar și producția este considerată un schimb) se produc instantaneu.

Încercând să depășească dificultățile integrării timpului în analiza economică, modelul eterodox structurează economia ca un ansamblu de circuite monetare suprapuse, diferențiate în funcție de obiectul lor, în a) circuite productive care presupun utilizarea, largă a forței de muncă și b) circuite speculative destinate efectuării de operațiuni financiare. Obiectul circulației este o anumită mărime monetară avansată inițial, la deschiderea circuitului și recuperată, într-o măsură mai mare sau mai mică, la închiderea lui. În acest fel, timpul dobândește valoare economică prin faptul că fazele componente ale circuitelor economice, trebuie să se succedă într-o anumită ordine, a cărei nerespectare conduce la pierderi de venit.

Față de modelul eterodox care nu realizează delimitarea dintre perioada de timp scurtă și cea lungă, modelul clasic uzitează, atât o dualitate temporară, cât și una a principiilor explicative: perioada lungă, este guvernată de principiul valorii, iar perioada scurtă de principiul ofertei și cererii. Rămâne neelucidată trecerea de la o perioadă de timp la alta, respectiv relația de interdependență dintre cele două principii formulate.

Statutul agenților economici

Analiza modelelor teoretice ale economiei de piață din perspectiva statutului agenților economici presupune găsirea răspunsurilor, la două întrebări:

1. au toți agenții economici același statut sau există diferențieri între ei în acest ultim caz;
2. au agenții economici posibilitatea de a-și schimba statutul?

Tabelul nr. 17 - Statutul agenților economici

	Statut unic	Pluralitate de statut
Statut intangibil	TEORIA-NEOCLASICĂ	TEORIA CLASICĂ
Statut nonintangibil	-	TEORIA ETERODOXĂ

Desigur, valoarea răspunsurilor poate fi judecată în raport direct cu veridicitatea lor. Dar ea dobândește alte dimensiuni, dacă se are în vedere coerența internă a modelelor.

Răspunsul dat la prima întrebare de modelul neoclasic este că decidenții au același statut, sunt identici unii cu alții. Totuși, există unele inegalități între ei, dar ele privesc exclusiv gradul de dotare cu factori, care face din ei, producători independenți sau salariați, trecerea de la un statut la altul făcându-se fără nici o dificultate, în funcție de rezultatele negative sau pozitive ale deciziilor adoptate:

Unele rezultate noi ale cercetărilor modelează *un* comportament îmbunătățit al agenților economici neoclasici: luarea în considerare a valorilor sociologice, a comportamentelor strategice, a posibilității *riscului moral*, perceperea dezechilibrului de către agenți, schimbarea comportamentului agenților economici care cunosc o teorie economică ș.a.

Într-o ierarhie a realismului teoriilor, după modelul neoclasic se situează, din punctul de vedere al modului de rezolvare a problemei statutului agenților, modelul clasic. Aici, agenții economici sunt diferențiați în capitaliști, muncitori salariați și rentieri, în funcție de apartenența lor la diferite clase sociale. Dar, a te naște capitalist, muncitor sau rentier în economia clasică este o soartă pe viață, căci statutul inițial al agenților economici nu poate fi schimbat. O cer principiile echilibrului și reversibilității temporare adoptate de acest model, potrivit cărora are loc permanent corectarea erorilor decizionale, înainte ca efectele lor să fie ireversibile.

În sfârșit, modelul eterodox alătură pluralității statutului agenților economici, deși în alte coordonate decât cele ale economiei clasice, nonintangibilitatea acestuia. Astfel, modelul eterodox face distincția dintre agenții economici și subiecții economici. **Agenții economici** (salariați, șomerii și rentierii) au trei determinări: pot încheia contracte; au un patrimoniu; sunt participanți la schimburile marfare. **Subiecții economici** (firmele, producătorii independenți și capitaliștii Individuali) sunt acei agenți economici care, în virtutea posesiunii unei sume de bani sau a accesului la credit, pot iniția o activitate de producție individuală sau colectivă (angajând salariați), ei sunt *elemente declarante*¹. De precizat este faptul, că din inițiativele separate ale subiecților economici rezultă mărimea cererii efective. Schimbarea statutului social este acceptată de modelul eterodox, subiecții economici putând decădea din statutul privilegiat și, în caz de eșec marfar (faliment), putând deveni simpli agenți economici. Și invers. Progresul înregistrat din acest, punct de vedere, se înscrie pe linia realismului modelului.

Piața muncii

În economia walrasiană nu se face distincție între piețe. Produsele supuse schimburilor sunt formal asemănătoare și fluide, putându-se transforma *metodologic* unele în altele. Totuși, în unele modele mai recente, se încearcă

¹ Benetti C. și Cartelier J. - *Marchands, salariaats et capitalistes*, Maspero, 1980.

să se țină cont de specificitatea pieței muncii, de exemplu, prin intermediul contractelor implicite și al salariului de eficiență.

Mai avansat și din acest punct de vedere, modelul eterodox realizează o structurare a forței de muncă salariale în salariați de bază (muncitori cu o pregătire medie care le permite să îndeplinească sarcini de execuție) și salariați-experti (cu o pregătire deosebită, care le conferă posibilitatea de a îndeplini sarcinile capitaliștilor individuali). Piața muncii este piața salariaților de bază și ea prezintă o serie de caracteristici proprii unei piețe normale: delimitare spațio-temporară în prezența vânzătorilor și a cumpărătorilor, obiectul tranzacțiilor îl reprezintă o valoare de întrebuințare; rezultatele sunt exprimabile în termenii cantitate-preț, schimburile au un caracter voluntar există posibilitatea manifestării fenomenelor de putere etc. Dar accentul este pus îndeosebi pe specificitatea pieței muncii care - se arată în modelele eterodoxe - provine din diferențierile de grad ale acestor caracteristici, respectiv: o mai mare rigiditate a prețurilor datorită unor rațiuni sociologice; existența unui angajament moral mutual între vânzători și cumpărători în cazul tranzacțiilor repetate; o manifestare mai puternică a fenomenelor de putere. În esență, modelul eterodox pune în evidență două trăsături specifice fundamentale ale pieței muncii:

1. lipsa validării cheltuielilor inițiale care fac obiectul tranzacțiilor salariale;

2. piața muncii nu este supusă logicii reechilibrării, conturile salariaților fiind întotdeauna echilibrate - chiar dacă uneor, la nivelul zero - indiferent dacă utilizarea forței de muncă este deplină și indiferent de nivelul salariului. Tocmai din acest motiv starea de echilibru general este compatibilă atât cu nivelul ocupării depline a forței de muncă (când sunt îndeplinite două condiții: a. toate conturile sunt echilibrate; b. nici un cont salarial nu este zero sau la nivelul venitului de substituție), cât și cu ocuparea incompletă a acesteia (când este îndeplinită doar condiția a).

Având în vedere natura deosebită a tranzacțiilor salariale față de schimburile obișnuite de produse, rezultă că piața muncii este, de fapt, o pseudo-piață¹.

Valoarea celor trei modele analizate mai sus este strâns legată de gradul de aproximare a realității și, pe un plan mai abstract, de găsirea condițiilor posibilității economiei de piață.

Examinând modelele din perspectiva primei probleme constatăm înregistrarea unor progrese, dar lucrul cel mai însemnat care poate fi remarcat este tendința polarizării cercetărilor. Astfel, se vorbește în prezent, aproape exclusiv, de modelul echilibrului, general și de demersul lui alternativ, reluându-se mai vechea dilemă dintre economia reală și economia monetară, dar și speranța reunirii lor, formulată de Jean Denizet în următoarea exprimare a lui Bernard Schmitt: Walras explică lumea reală. Keynes descoperă legile lumii

¹ De Vroey Michel - *Op. cit.*, 1987, p. 802.

monetare. Cum lumea faptelor este în același timp monetară și reală, cele două învățături se completează. Este suficient să aduni cele două opere și să le corectezi una prin cealaltă pentru ca știința să se găsească, în sfârșit, încheiată și unită. Perspectivă neclară - după cum ține să observe același Bernard Schmitt, fiind vorba de metode de investigație diferite și nu de obiecte complementare ale cercetării. Nu se poate să propui, fără să te contrazici, o analiză, în același timp, keynesiană și walrasiană a acelorași fenomene.¹

Modelele au o mare varietate internă, așa cum s-a putut vedea din semnificațiile unora dintre categoriile specifice pieței. Totuși, în ceea ce privește cea de a doua problemă, se remarcă o identitate metodologică a condițiilor posibilității economiei de piață: acceptarea unui principiu centralizator - secretarul de piață și regulile *tâtonnement*, în modelul neoclastic, respectiv moneda și intermediarii comerciali, în modelul eterodox. Nu este previzibilă o reducere a diferențelor dintre modelele teoretice, chiar în condițiile acestei identități metodologice inițiale. Dar, se pot realiza progrese prin îmbunătățirea gradului de adecvare a modelelor la realitate și prin consolidarea coerenței interne, în condițiile menținerii unor explicații diferite, chiar opuse, asupra modului de funcționare a economiei. De fapt, consensul ar fi păgubitor pentru știință.

4.3. Modele concrete de economie de piață²

Modelele teoretice ale economiei de piață sunt abstractizări ale unor stări reale de fapt sau creații logice ale unor economiști predispuși să recomande autorităților publice diverse rețete de soluționare a unor probleme practice. Destranscendentalizarea modelelor teoretice se confruntă însă cu varietatea pe care o cunos economiile naționale reale. Realitățile contemporane dovedesc existența unor diferențe între economiile de piață cunoscute în practică, generate nu **atât de localizările geografice** (subl. ns.) și de o serie de **factori extraeconomici** (subl. ns.) (trăsături psihice, morale, etnice, istorice, concepții, mentalități și obiceiuri, experiențe dobândite într-o perioadă mai mult sau mai puțin îndepărtată, factori politici ș.a.), cât de rolul **pieței și al statului** (subl. ns.) în asigurarea funcționării echilibrate și eficiente a economiei naționale, în funcție de condiții, restricții și priorități specifice. De aceea, în această diferențiere își pun în mod esențial amprenta **natura și proporțiile în care statul intervine** în mecanismele pieței (subl. ns.), adică, alături, pe seama sau în favoarea sectorului privat.³

¹ Schmitt Bernard - *L'Analyse macroeconomique des revenus. Revision des multiplicateurs de Keynes*, Ed. Dalloz, Paris, 1971, p. 263-264. 2 Idem, p. 264.

² Text adaptat după Sava Sorica și Ionescu Eufrosina - *Tipuri concrete de economie de piață*, în *Probleme economice nr. 7/1990, CIDE*, p. 31-45.

³ Idem, p. 31.

Prezentăm principalele modele deduse din multitudinea de experiențe naționale.

MODELUL ANGLO-SAXON - (Economii de referință: S.U.A., Anglia, Canada ș.a.)

Caracteristicile acestui model sunt următoarele: economiile de piață sunt preponderent liberale și foarte puțin înclinate spre -dirijism, opuse intervenției economice a statului - în special sub forma întreprinderilor publice - și susțin superioritatea întreprinderilor private și a liberei inițiative;

- economiile sunt preponderent concurențiale și flexibile, mecanismele, pieței, fiind cele care reglementează deciziile agenților economici; intervenția statului este acceptată dacă promovează concurența, drept condiție a funcționării eficiente a economiei;
- sectorul privat este predominant, el concentrând cca. 90% din populația ocupată;
- poziția dominantă în economie o au marile companii, prin ponderea cea mai mare în producția industrială, inclusiv în ramurile-cheie și strategice, în cercetarea științifică, în fluxurile investiționale și în comerțul exterior, ele jucând un rol important și în relațiile economice internaționale, unde se numără printre cele mai mari companii din lume;
- este promovată dezvoltarea întreprinderilor, mici și mijlocii într-un număr și o varietate organizatorică foarte mare, dar subordonate direct sau, mai frecvent, indirect, marilor grupuri monopoliste (prin prețuri, sistemul de contractare și subcon-tractare);
- statul promovează o politică economică suplă și liberală în favoarea expansiunii întreprinderilor private; intervenția lui se realizează prioritar prin instrumentele politicilor fiscal-bugetare, monetare și de credit;
- sectorul public deține un loc neglijabil în comparație cu celelalte state-occidentale.

MODELUL VEST-EUROPEAN (Economii de referință: Italia și Franța)

Caracteristicile acestui model sunt următoarele:

- economiile sunt mixte, deoarece este promovată intervenția statului atât prin sectorul public, cât și planificarea – ca instrument de reglare *ex ante*;
- sunt economii concurențiale, însă flexibilitatea mecanismelor de piață este mai mult sau mai puțin afectată de intervenția statului, care introduce anumite rigidități în funcționarea economiei;
- sectorul privat coexistă cu un puternic sector public și cu un sector mixt, deloc neglijabil;
- întreprinderile mici și mijlocii se dezvoltă alături de mari companii: care se bucură de o protecție specială din partea statului. Cu toate

acestea, atunci când se urmărește extinderea sectorului public, întreprinderile mici și mijlocii sunt protejate datorită calităților lor (operativitate, capacitate de adaptare și inovație ș.a.), pentru funcționarea echilibrată a economiei;

- economia deține *un sector public unic în lume*, prin dimensiunea, structura și rolul pe care îl joacă comparativ cu alte țări occidentale: întreprinderile și instituțiile de stat, ca și cele aflate sub controlul direct al statului, au o poziție dominantă sau majoritară în. sectoare cheie, în sectoare determinante prin efectul lor de antrenare (*poli ai creșterii*), în sectoare dependente de aprovizionarea, din exterior, în sectoare de interes general;
- statul intervine ca un stat gestionar de partea cererii și a ofertei în distribuirea factorilor de producție, în promovarea creșterii economice și în orientarea dezvoltării economice, în general. Dintre instrumentele de intervenție un loc deosebit se acordă creditului. Statul influențează întreprinderile private în sensul participării lor la procesul dezvoltării, responsabilitățile și minteresele private, fiind astfel asociate la realizarea unor țeluri macroeconomice, în cadrul unei economii apreciate din această cauză, ca un gen de economie contractuală;
- planificarea, programarea și „prognoza” economică reprezintă o modalitate de intervenție a statului în încercarea de diminuare a insuficiențelor și eșecurilor mecanismului pieței, ca și a gravității repercusiunilor pe care acestea le-ar putea avea asupra economiei și vieții sociale, folosită pentru clarificarea deciziilor strategice atât la nivelul unităților economice, cât și pe plan național.

ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚA (Economie de referință: R.F.G., Austria și Olanda)

Caracteristicile acestui model sunt următoarele:

- economia țintește spre reunirea pieței cu armonia socială. Expansiunea nestânjenită a economiei trebuie să aibă loc odată cu soluționarea unor probleme de ordin social, economic și chiar politic;
- atributul **social** exprimă obiectivul realizării, în condițiile funcționării libere a pieței, a unei armonii între interesele, opțiunile și acțiunile diverselor categorii sociale, că impuls al dezvoltării societății. Înfăptuirea acestui obiectiv, neputând avea loc în mod spontan, presupune intervenția activă a statului în vederea canalizării și controlului activității tuturor membrilor societății și obținerea unui consens social; prin aceasta nu este diminuat rolul predominant al pieței, economia funcționând pe baza mecanismelor pieței libere, nereglementate;
- economia socială de piață reprezintă o "ordototalitate societală" în cadrul căreia se disting ordoformele economice și ordoformele noneconomice. În practică, "ordoformele economice" includ piața,

mecanismul prețurilor, și al concurenței, formele de organizare a întreprinderilor, instrumentele monetare și financiare și au menirea de a face convergente deciziile agenților economici individuali, independenți. Intervenția statului se desfășoară după formula "acordarea unei cât mai mari posibile libertăți și statuarea unei îngrădiri atât cât este necesară". Specificitatea intervenției statului constă în îmbunătățirea formelor de organizare și conducere la nivel microeconomic, introducerea generalizată a sistemului "codeciziei" și "cogestunii" folosirea cu predilecție a pârghiilor financiare, prin intermediul instituției bancare centrale;

- intervenția statului este, în principal, emanația puterii legislative și mai puțin a puterii executive. Așa se explică modicitatea sectorului public și ponderea cea mai redusă a întreprinderilor mici și mijlocii în economia vest-germană, comparativ cu celelalte state occidentale.

MODELUL NORDIC (Economii de referință: Suedia, Norvegia și Danemarca care formează, "blocul nordic socializant" sau "țări ale socialismului democratic").

Caracteristicile acestui model sunt următoarele:

- reprezintă o economie de piață contractuală, în sensul unei cooperări între sectorul privat și cel de stat, cu angajamente reciproce în vederea satisfacerii unor cerințe de ordin economico-social ca repartitia echitabilă a veniturilor, asistență socială tuturor membrilor societății, accesul echitabil la toate serviciile sociale (inclusiv, gratuitatea unora dintre ele);
- statul intervine îndeosebi pe plan social îndeplinind un rol de "stat protector". Astfel, acționând mai puțin prin intermediul sectorului public propriu-zis (naționalizări limitate și o pondere foarte mică a întreprinderilor publice) statul intervine în mecanismele de repartitie și în relațiile syndicate-uniuni patronale, favorizând o limitare a concentrării bogăției și, respectiv, a polarizării societății. De aici, deși intervenția lui este deosebit de pronunțată în economie, ea are un caracter "negativ", apelând în special la instrumente fiscale (impozite progresive mari) și bugetare, promovând multiplicarea serviciilor sociale.

MODELUL-PATERNALIST (Economie de referință: Japonia)

Caracteristicile acestui-model sunt următoarele:

- conservă puternice elemente tradiționale și naționale care favorizează dezvoltarea competenței, a spiritului de inițiativă și de competitivitate al agenților economici;
- statul are un rol de catalizator care se înfăptuiește prin modalități care reflectă o transpunere la nivel macro al sistemului paternalist de la nivel microsocial;

- performanțele pe planul eficienței, flexibilității și competitivității sunt legate de promovarea liberei inițiative; conducerea meritocratică atât la nivel micro, cât și macro ("drumul către vârf trece prin cea mai înaltă competență și capacitate, cea mai bogată experiență și cel mai lung serviciu"); intervenția guvernamentală veghează asupra dezvoltării economiei și o controlează prin îmbinarea inițiativei locale și a conducerii centrale competente; înalta calitate a instrucției generale și a pregătirii profesionale; acordarea unei importanțe supreme informației (înlocuirea capitalului cu cunoașterea, devenită resursa fundamentală a societății japoneze);
- principiul care guvernează economia este respectarea activităților libere și voluntare ale agenților economici și a competiției între firme. Piața liberă și concurența îndârjită, paralel și combinate cu capacitatea de adaptare la mediul (inclusiv, la piață) aflat în continuă schimbare, este norma acestui tip de economie;
- predominanța sectorului privat, ca o caracteristică a economiei, se concretizează în existența marilor companii, ca și a marilor grupuri financiare (inclusiv, tradiționalele zaibateu cu o bază familială) care favorizează creșterea investițiilor și care au trăsături net diferite față de întreprinderea privată clasică;
- sectorul micilor întreprinderi, oarecum întârziat tehnico-economic, fiind integrat forțat în ramurile moderne, dar subzistând, are un rol foarte important de jucat în funcționarea economiei prin mecanismele pieței, datorită supleței sale, precum și a caracterului atomist, specific concurenței perfecte. Această coexistență, imprimă economiei japoneze un caracter dual;
- marile companii, ca și micile întreprinderi sunt grupate fie pe orizontală (cele specializate într-un domeniu), fie pe verticală din diverse domenii, fie axial (în jurul unei bănci), fapt care dezvoltă "spiritul de grup", alături de spiritul de firmă;
- sectorul public sub forma întreprinderilor publice este foarte puțin dezvoltat. Statul are însă o funcție importantă în economie, el veghind asupra echilibrului economic și favorizând o creștere economică fără distorsiuni în funcționarea tuturor piețelor, stimulând capacitatea firmei de cucerire a piețelor interne și externe, concentrând cercetarea și punând rezultatele ei la dispoziția firmelor, ghidând agenții economici prin estimări asupra creșterii și investițiilor, pentru evitarea poluării și accentuarea competitivității pe plan internațional, precum și pentru satisfacerea cerințelor unui trai modern și civilizat;
- planificarea japoneză are unele trăsături specifice, ea fiind neautoritară și indirectă, flexibilă și de perspectivă, dar mai ales, glisantă și mobilizatoare prin promovarea unui pronunțat optimism economic.

Această caracteristică a planificării a făcut ca planurile program/japoneze să fie întotdeauna depășite;

- principiul paternalismului este aplicat la toate nivelurile economice, micro, mezzo și macro, central și local. Adică, națiunea însăși, firma și menajele se consideră o familie și se călăuzesc după principiul solidarității familiale care implică disciplină, responsabilitate, participare loială, coeziune, respect față de competență, experiență, vârstă;
- sistemul ocupării forței de muncă este un sistem prin excelență paternalist, atât în ceea ce privește repartitia, resurselor umane la nivel macro, cât și salarizarea și condițiile de muncă și de viață ale salariaților la nivelul firmei. Presiunea demografică și limitarea posibilităților de ocupare în industrie și în agricultură provoacă o orientare a populației apte spre sectorul terțiar (debușee permanent extensibile, servicii ingenioase - neimplicând importuri, ș.a.) și apariția unei pletore de efective în acest domeniu. Statul ocrotește și favorizează această orientare a forței de muncă prin legislație și alte genuri de reglementări (acordări de licențe, autorizații, simplificarea procedurilor etc.) și influențează astfel procesul redistribuirii veniturilor populației;
- la nivelul firmei se face o distincție între salariații permanenți și cei temporari: salariații permanenți sunt angajați pe viață, avansează continuu, beneficiază de gratificații, de servicii gratuite, utilități și facilități de toate genurile oferite de firme (pentru petrecerea timpului liber, asistență familială, asistență sanitară, burse pentru învățământ ș.a.); salariații temporari sunt angajați conform principiilor pieței muncii. Chiar și la nivelul familiei are loc o redistribuire a veniturilor, întrucât în societatea japoneză se menține încă familia extinsă la mai multe generații și, în consecință, se practică un menaj extins, existând obligația familiei de a ajuta pe cei în vârstă etc.;
- firmele japoneze, chiar dacă se concurează pe piața internă nu se concurează pe piețele externe, unde intră în competiție, în principal, cu firmele străine. În plus, firmele japoneze manifestă solidaritate în poziția lor comună față de capitalul străin, față de protecționismul comercial, față de protejarea monedei naționale, față de excedentul balanței de plăți etc.

MODELUL ORIENTAT SPRE EXTERIOR ȘI DEPENDENT DE ACEASTA (Economie de referință: Coasta de Fildeș) Caracteristicile acestui model sunt următoarele:

- reprezintă o opțiune a unor state mici, independente sau foste colonii, dezvoltate sau subdezvoltate, acestea din urmă în ideea depășirii într-o perioadă relativ scurtă a situației lor de subdezvoltare, prin valorificarea, pe plan internațional a unor resurse naturale proprii;

- adoptă două principii fundamentale: a) liberalismul economic și b) deschiderea spre exterior. Liberalismul economic implică libertatea de stabilire, mișcare și transfer al capitalului și a forței de muncă, promovarea, inițiativei private naționale, dar, mai ales, străine, conjugarea inițiativei private naționale cu a celei străine în condițiile în care întreprinderile private constituie baza activității din toate sectoarele, iar economia funcționează prin mecanismele proprii. Orientarea spre exterior presupune extinderea relațiilor economice externe, mai ales a exportului, ca singura soluție la rezolvarea problemelor dezvoltării; prioritate capătă acele ramuri din agricultură, industrie, turism ș.a. capabile să furnizeze resursele financiare necesare creșterii economice și înfăptuirii unor proiecte economico-sociale. Întreprinderile private străine joacă un rol deosebit în dezvoltarea și modernizarea unor ramuri industriale și agricole, comerțului etc.;
- statului îi revine un rol important - el influențează mecanismele pieței, promovând inițiativa privată liberă și urmărește realizarea unei creșteri economice în scopul înlăturării într-un viitor previzibil, a înapoierii economice și sociale. Sursele financiare, ale statului provin, direct, din participațiile lui și, indirect, din utilizarea unor instrumente bugetare și fiscale, ca de exemplu, practicarea unui riguros sistem de impunere atât față de întreprinderile naționale, cât și față de cele străine;
- politica economică a statului implică și planificarea, planul reprezentând un instrument principal de orientare, și dirijare a dezvoltării economice și sociale. Concretizând strategia globală a dezvoltării, planificarea este puternic incitativă, uneori chiar imperativă. Instrumentele de implementare a planului sunt multiple și variate, mergând de la legi-program, până la programe sectoriale detaliate cu cuantificări precise, referitoare la creșterea producției, volumul investițiilor;
- sursele de finanțare, nivelul și modalitățile de export, locurile de muncă, mărimea salariului ș.a., în funcție de care se utilizează diferențiat clasicele pârghii economico-financiare;
- liberalismul economic particularizată: specificul național, constituie baza făuririi unei societăți moderne care întruchipează idealurile de unitate și coeziune națională și promovează pe plan individual și colectiv, o serie de valori fundamentale, precum fraternitate, dialog și toleranță, libertate, justiție socială și fericire individuală.

BIBLIOGRAFIE

- Allais Maurice - *La theorie generale des surplus*, Presses Universitaires de Grenoble, 1989,
- Anghelache Gabriela, Dardac Nicolae, Stancu Ion - *Piețe de capital și burse de valori*, Editor Societatea Adevărul S.A., București, 1992.
- Basno Cezar, Dardac Nicolae, Floricel Constantin - *Monedă, credit, bănci*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1995.
- Băbăță Ilie și Duță Alexandrina - *Piețe și prețuri*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.
- Biscayart Michel - *Le marketing, nouvelle science de la vente*, Ed. Dunod, Paris, 1967.
- Florescu Constantin (sub redacția) - *Marketing*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.
- Galbraith John Kenneth - *Știința economică și interesul public*, Editura Politică, București, 1982.
- Guittou Henri - *Economie politique. La monnaie, la repartition, Les relations internationales*; Dixierrie edition, Ed. Daloz, 1974.
- Haefele Wolf și colab. - *Energia într-o lume finită. Căi, spre un viitor viabil*, Editura Politică, București, 1983.
- Iancu Aurel - *Tratat de economie, vol. 3. Piață, concurență, monopol*, Editura Expert, București.
- Kirițescu Costin C. - *Moneda. Mică enciclopedie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Levy Garboua, Vivien și Weymuller Bruno - *Macroeconomie contemporaine*, Economica, Paris.
- Prahoveanu Eugen - *Fundamente de teorie economică (Essential Economics)*, Editura Staff. București, 1995.
- Samuelson Paul A. - *L'économie. Introduction à l'analyse économique*, Librairie Armand-Colin, Paris, 1972.
- Sava Sorica și Ionescu Eufrosina - *Probleme economice*, INCE, nr. 7/1990.
- De Vroey Michel - *La procedure de socialisation et le statut des échangistes dans trois représentations-théoriques du marché*, în *Economie et société*, tome XVIII, 1984.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 7/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

**PARTENERIATUL
PENTRU DEZVOLTARE RURALĂ**

Simona BARA (coordonator)

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	271
REFORMA INSTITUȚIONALĂ ÎN RURAL, COMPONENTĂ A FORMĂRII SOCIETĂȚII CIVILE. PARTENERIATUL PENTRU DEZVOLTARE SOCIO-ECONOMICĂ (Simona BARA).....	272
Structurile instituționale	273
Scurt istoric	273
Starea structurilor instituționale din mediul rural românesc	275
Schimbarea instituțională și reforma ramurii	277
Bibliografie	278
INSTITUȚIILE COMUNITARE (Lucian IONESCU, Carmen IONESCU)	280
Parlamentul European	281
Consiliul Miniștrilor Uniunii Europene	281
Consiliul European	282
Comisia Europeană	282
Curtea Europeană de Justiție	283
Curtea de Conturi.....	284
Comitetul Economico-Social și Comitetul Regional	284
Institutul Monetar European și Banca Centrală Europeană	285
Serviciile veterinare guvernamentale	286
Serviciile de sol	288
Serviciile de protecția plantelor	289
Serviciile de reproducție și selecție a animalelor	290
Bibliografie	291
PARTENERIATELE – UN DEMERS PENTRU DEZVOLTAREA RURALĂ (Minodora MOLDOVAN)	292
Parteneriatele – instrumente utilizate în politica de dezvoltare rurală	293
Perspective oferite sectorului public	294
Perspective oferite sectorului privat	294
Caracteristicile economico-sociale ale zonei rurale și perspectivele de dezvoltare ale acesteia	295

Măsuri și acțiuni întreprinse pentru dezvoltarea parteneriatului în spațiul rural românesc	297
Bibliografie	298
INSTITUȚIILE PARTENERIALE ȘI FUNCȚIONAREA LOR.	
TIPURI ȘI RELAȚII (Ioana ROMÂN)	300
Instituțiile parteneriale și mecanismele lor de funcționare	300
Tipuri de parteneriate instituționale	303
Bibliografie	310
PARTENERIATUL ȘI PROTECȚIA SOCIALĂ ÎN MEDIUL RURAL. EXPERIENȚE EUROPENE (Simona BARA, Ana GEORGESCU, Minodora MOLDOVAN).....	
1. Experiințe europene privind ocuparea forței de muncă	314
2. Experiințe europene privind conceptul de șanse egale de gen	317
Bibliografie	321
PRINCIPII ȘI PRACTICI PARTENERIALE ÎN PROGRAMELE EUROPENE PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII ȘI RURALULUI (Mirela RUSALI).....	
Parteneriate și tipuri de programe parteneriale.....	322
Coerența principiilor parteneriale în programele Uniunii Europene	325
Bibliografie	328
ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA LA RĂSCRUCEA TRANZIȚIEI (Prof.dr. Nicolae BELLI).....	
1. Moștenirea economică – premisă majoră a tranziției.....	329
2. Reformele economice	333
3. Privatizarea: evoluții, stadiu și perspective	336
4. Reformele economice și privatizarea în agricultură	338
Bibliografie	340
INTEGRAREA MOLDO-ROMÂNĂ ÎN CONTEXTUL CRIZEI DE SISTEM A ȚĂRILOR EST EUROPENE (Gheorghe AVRĂMIȚĂ).....	
1. Criza de sistem și efecte	344
2. Necesitatea integrării	344
3. Determinanți ai integrării	345
4. Etape posibile ale integrării	346
BIBLIOGRAFIE	347

INTRODUCERE

Materializarea politicilor de dezvoltare, a diferitelor programe și proiecte este un demers ce riscă să devină inoperant fără un cadru instituțional care la rândul său să permită apariția unor structuri partenariale adecvate.

În sensul cel mai larg, structurile partenariale generează, pe de o parte, legi, reglementări, norme și, pe de altă parte, acestea se identifică în multitudinea de relații stabilite între actorii implicați în atingerea unor obiective de interes comun.

Pe fundalul profundelor transformări produse în ultimii ani, la care se adaugă și accelerarea procesului de aderare a României la Uniunea Europeană se resimte nevoia restructurării mecanismelor și instituțiilor de acțiune economico-socială astfel încât actorii, indiferent de nivelul de decizie pe care se află, să își poată manifesta deplin capacitățile participative.

Schimbarea radicală a modului de funcționare a instituțiilor, și respectiv a structurilor partenariale se regăsește în comportamentul actorilor implicați în procesele de decizie, comportament influențat de diferiți factori dintre care menționăm:

- inerția structurilor "moștenite" din economia de comandă;
- natura proprietății, relațiile și structurile manageriale nou apărute;
- amplexarea dezechilibrelor între potențialul resurselor naturale, eficiența utilizării lor precum și nevoia corelării acestora cu dimensiunile și structurile piețelor;
- dimensiunile extrem de reduse. În raport cu necesarul, a resurselor financiare disponibile;
- noile structuri incomplete ale economiei de piață, aflate în diferite grade de maturitate au devenit ele însele purtătoare de noi dezechilibre, dat fiind funcționarea incompletă și în salturi a acestora.

Ca efect, la nivelul întregii societăți românești, se resimte nevoia constituirii unor structuri partenariale ce permit asocierea intereselor și regruparea mijloacelor disponibile pentru punerea în practică a politicilor de dezvoltare și respectiv a diferitelor programe și proiecte derivate din acestea.

În România această problemă a fost mai puțin abordată, dar ea se dovedește însă de un real interes pentru viitoarele proiecte de dezvoltare a spațiului rural în special prin prisma dificultăților manifestate în ceea ce privește adaptarea și organizarea actorilor la exigențele economiei de piață.

Lucrările incluse în volumul de față au fost prezentate la sesiunea științifică a INCE-IEA intitulată "Agricultura României în context național și european", secțiunea "Partenariale pentru dezvoltare rurală", din februarie 1997.

REFORMA INSTITUȚIONALĂ ÎN RURAL, COMPONENTĂ A FORMĂRII SOCIETĂȚII CIVILE. PARTENERIATUL PENTRU DEZVOLTARE SOCIO-ECONOMICĂ

Simona BARA

Rezumat: Îmbunătățirea performanțelor economice în spațiul rural depinde și de structurile instituționale existente, care asigură decidenților cunoașterea stării sistemelor conduse precum și a consecințelor comportamentului lor.

Opțiunea strategică de transformare a sistemului instituțional din mediul rural românesc impune, pe de o parte, analiza stării actuale și, pe de altă parte, proiectarea unor "instrumente" adecvate pentru susținerea relației dezvoltare economică durabilă democrație stabilă.

Lucrarea de față are drept obiective:

- analiza teoretico-aplicativă a structurilor instituționale din mediul rural apărute în perioada tranziției la economia de piață;
- identificarea direcțiilor schimbării precum și a mișcărilor implicite în susținerea matricii dezvoltare durabilă – democrație stabilă în spațiul rural

Cuvinte-cheie: instituții; reformă instituțională; sistem instituțional; actorii dezvoltării.

INSTITUTIONAL REFORM IN THE RURAL AREA, COMPONENT OF CIVIL SOCIETY FORMATION, PARTNERSHIP FOR SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract: The improvement of economic performances in the rural area depends on the present institutional structures, which ensure for the decision makers the knowledge of the state of managed systems, as well as the consequences of their behaviour.

The strategic option for the change of institutional system in the Romanian rural areas asks, on one hand, the analysis of the present framework and the projecting of some adequate instruments for supporting the relation sustainable economic development – on the other stable democracy.

This paper has the following objectives:

- a theoretical and applicative analysis of the rural institutional structures appeared during the transition towards the market economy;
- identification of the change's trends and of the actors implied in supporting the matrix: sustainable development – real and stable democracy in the rural area.

Keyword: institutions; institutional system; institutional reform; the actors of development.

Structurile instituționale

În "pachetul de opțiuni" menit a se identifica cu interesul național pe termen mediu și lung, și derivat din valorile universale ale democrației politice și economice profesorul universitar Constantin Ionete acordă un loc special interdependentei "dezvoltare economică – democrație" (CIDE, 1994).

În lucrarea "Schita tematică pentru elaborarea strategiei de dezvoltare economico-socială a României" sunt menționate succint principalele acțiuni necesare funcționării relației dezvoltare economică durabilă – democrație stabilă; dintre acestea amintim:

- extinderea economiei de piață capitaliste, ... drept bază a democrației pluraliste și obstacol în calea concentrării și polarizării puterii economice și politice;
- asigurarea reprezentativității numerice și sociale a grupelor de populație mijlocie, purtătoare ale valorilor umane ale democrației;
- integrarea prin recunoaștere a aspirațiilor și a mesajului marilor grupe sociale ale societății post-moderne ce nu se încadrează în criterii profesionale clasice sau de proprietate (cazul tineretului, a femeilor și al consumatorilor);
- depășirea antagonismelor dintre manageri și proprietari.

"Instrumentul ce asigură aceste funcționalități este reprezentat de sistemul structurilor instituționale existente la un moment dat.

Scurt istoric

Tranziția țărilor central și est-europene de la un sistem social economic la altul s-a bazat pe un nou mod de creare a averii majorității populației, comparativ cu statele dezvoltate cu tradiție în economia de piață, și anume prin redistribuirea unei părți din proprietatea de stat.

În aceste condiții, problema care se pune este o deosebită acuitate este aceea a identificării și reunificării elementelor pentru a forma un nou sistem socio-economic compatibil cu restul lumii. Din acest nou sistem nu numai că nu vor trebui să fie excluse producția, consumul, învățământul etc., dar elementele ale componente vor trebui să fie asociate unor instituții specializate.

În acest context, sistemul instituțional ce va asigura dezvoltarea economico-socială în perioada post-modernă ar putea fi asimilat "națiunilor" din "Al treilea val", care "vând lumii informații și inovații, management, cultură superioară și populară, tehnologii avansate, software, educație, instruire, asistență medicală și alte servicii"¹ cu mențiunea că în cazul de față rolul noțiunilor este distribuit unor agenți (instituții) specializați. Acceptând această comparație, rezultă deci că schimbările din sistemul instituțional se vor regăsi în nivelul de dezvoltare socio-economică, așa cum "schimbările din sistemul de cunoștințe

¹ Alvin Toffler. *A crea o nouă civilizație*. Kd-Aisa, București, 1995, p. 26.

ale societății se traduc direct în operațiuni de afaceri" (Toffler, A., p.33) și în multiplicarea numărului de actori cu abilități anteprenoriale.

Analiza efectelor structurilor instituționale asupra performanțelor economice este considerată, în prezent, esența teoriei economice. Pilonii tradiționali (înzestrarea, tehnologiile și comportamentul) au devenit incompleți, multe din transformările suferite de aceștia fiind considerate ca având o natură implicită.

În literatura de specialitate, influența structurilor instituționale asupra economiei a fost sesizată și menționată mai ales de istorici, când au analizat procesele de dezvoltare și creștere economică (Hicks, 1969; North, 1971; Mathews, 1986). Tot istoricii sunt aceia care constată că "instituțiile se alterează" în momentul în care efectele schimbării sunt depășite de cheltuielile aferente acestora (Coase, 1966). Astfel de abordări recunosc importanța a ceea ce s-ar putea numi "costul tranzacțiilor" sau efectele aferente structurilor instituționale la un moment dat.

Alți specialiști apreciază "structurile instituționale" ca având o influență limitată doar la anumite cazuri particulare (Arow, 1975). Toate aceste semnale transmise de istorici au obligat decidenții la regândirea politicilor socio-economice și a efectelor funcționalității sistemelor instituționale.

În prezent. În literatura de specialitate abordarea obiectivelor strategice din politicile socio-economice generale sau din cele publice este concepută diacronic, în clape, de la enunțarea și fundamentarea lor, la stabilirea cadrului juridic, a mecanismelor macro și micro-economice de promovare și până la instituții și motivații.

Starea structurilor instituționale din mediul rural românesc

După anul 1990 societatea românească a realizat importante progrese în conexarea la structurile economiei de piață. Reforma economică a fost prioritară: o mai redusă importanță a fost însă acordată creării cadrului instituțional, mai ales în primii 3-4 ani când acesta s-a constituit, de cele mai multe ori, implicit și nu explicit.

În general, cadrul legislativ aferent structurilor instituționale este slab reprezentat și legile privind administrația publică, ministere, servicii publice civile, finanțele publice și diferitele organizații non-guvernamentale care au rol de a susține societatea civilă și funcționarea unei reale democrații, sunt încă în curs de analiză și aprobare.

În ultimii ani restructurarea cadrului instituțional a avut un caracter sporadic și s-a produs mai ales în domeniul administrației publice centrale din inițiativa unor conducători. Ca exemplu, în august 1994 au fost luate unele decizii de restructurare a sistemului instituțional, dar acestea au vizat mai ales reducerea personalului din ministere și nu schimbarea atribuțiilor și a modalităților de conexare la cerințele economiei de piață. De asemenea, diferite structuri organizatorice non-guvernamentale au fost inițiate având la bază Legea

nr.21 din 1924 privind relațiile instituționale de asociere și non-profit ce se pot stabili între actori.

De altfel, îmbunătățirea cadrului legislativ și instituțional a fost prevăzută încă din anul 1993. În Programul de (inventare, dar majoritatea acțiunilor întreprinse în ultimii ani s-au focalizat mai ales pe:

- asigurarea cadrului legislativ pentru susținerea politicilor macroeconomice și a componentelor lor structurale;
- realizarea unor corecții ale legislației în vigoare pentru operaționalizarea Programului de Guvernare;
- organizarea aplicării legislației adoptate prin hotărârile guvernamentale.

Măsurând schimbările instituționale produse în țările est-europene Economist Intelligence Unit (EIU) a apreciat că România a făcut doar "progrese modeste"¹ Menționăm că măsurarea ratei progresului este ceea ce privește reformele instituționale s-a făcut pe o scară de la 1 la 4 (1 reprezintă lipsa de progres față de standardele Uniunii Europene; 2 – progres modest; 3 – progrese considerabile, dar cu unic rămăneri în urmă; 4 – o destul de marcă apropiere de standardele Uniunii Europene) pentru nouă domenii ale reformei (privatizare; restructurare; liberalizarea prețurilor, competiție; liberalizarea comerțului și a cursului de schimb; reforme bancare și financiare).

Din studiul elaborat de EIU rezultă pentru România un scor de 2,2 aceasta deținând locul 9 între țările luate în comparație după cum urmează: Slovenia (3.4 puncte), Ungaria (3,3), Polonia (3,3), Republica Cehă (3,3), Țările Baltice (cu 2,5 -3,0) și Rusia (2,3).

Clasamentul de mai sus evidențiază că "reforma liniștită" cu excesive clemente protecționiste a avut, în fapt, un efect negativ asupra dezvoltării întregii societăți civile și implicit asupra structurilor instituționale.

În ceea ce privește problemele dezvoltării rurale acestea sunt dispersate și indirect abordate de o serie de structuri instituționale guvernamentale cum ar fi: Departamentul pentru Administrația Publică Locală – în ceea ce privește unele atribuții de natură administrativă; Departamentul de Reformă Economică din cadrul Consiliului de Coordonare, Strategie și Reformă Economică ce se concentrează asupra problemelor macroeconomice și ale celor structurale; Agenția Română de Dezvoltare care răspunde de promovarea investițiilor străine și de elaborarea politicilor de dezvoltare a sectorului de întreprinderi mici și mijlocii; Ministerul Agriculturii și Alimentației; Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului pentru dezvoltarea unor infrastructuri locale în concordanță cu programele de amenajare teritorială.

Totodată, unele probleme locale privind mediul rural se regăsesc și în activitatea unor servicii publice descentralizate/locale subordonate direct fie .

¹ „Transition”, the newsletter about reforming, vol. 7, no. 7-8, July-August, 1996, The World Bank, pag. 9-10

Ministerului Agriculturii și Alimentației fie unor agenții guvernamentale coordonate pe plan local prefectilor din județ.

Din păcate însă rolul tuturor acestor structuri este limitat datorită, pe de o parte, intereselor divergente pe care le au instituțiile enumerate mai sus și, pe de altă parte, datorită lipsei unor obiective precis formulate și coerente privind mediul rural, evoluția acestuia la diferite orizonturi de timp etc. La cele menționate se mai adaugă: slaba comunicare orizontală între diferitele categorii de instituții interesate de multe ori accidental în problemele mediului rural; absența – aproape în totalitate – a unei colaborări sistematice cu autoritățile administrației locale, sau interesul instituțional se manifestă pregnant doar în , zonele rurale defavorizate.

Trebuie precizat că actuala criză din mediul rural a început înainte de 1989 aceasta incluzând și criza sistemului instituțional., lată de ce apreciem că aceasta influențează, mai mult sau mai puțin, cel puțin trei dimensiuni ale programelor socio-economice din mediul rural:

- viteza implementării reformelor de politică socio-economică;
 - componentele politicilor de reformă;
 - folosirea mecanismelor și a structurilor instituționale adecvate.
- Apreciez că atunci când vom depăși criza instituțională din mediul rural va fi posibilă accelerarea reformei în întreg spațiul rural și respectiv și în agricultură.

De asemenea, menționăm că absența unei politici rurale coerente a fost de natură să mențină numeroase elemente ale vechiului sistem instituțional împreună cu metodele sale de management.

În același timp menționăm că bunele rezultate obținute ale reformei instituționale din România se regăsesc însă în structurile create, în special, cu asistență străină și care sunt în armonie cu resursele locale și cu activitățile tradiționale.

Recunoscând nevoia unor reforme globale, inclusiv ale structurilor instituționale. Institutul Național de Cercetări Economice – Institutul de Economic Agrară a inițiat un proiect de cercetare intitulat "Parteneriatul pentru dezvoltarea agriculturii și a spațiului rural", care are drept obiective: identificarea și întărirea structurilor parteneriale în domeniul agriculturii spațiului rural, analiza capacității de reprezentare efectivă a intereselor diferiților actori sociali; consolidarea societății civile și a cadrului democratic prin promovarea dezvoltării instituțiilor parteneriale și stimularea participării actorilor locali la realizarea reformelor instituționale; facilitarea cooperării între diferitele structuri instituționale din mediul rural; realizarea cu mijloace specifice a lobby-ului necesar dezvoltării unui cadru legal favorabil structurilor instituționale de piață și în acord cu nivelul de dezvoltare al societății românești.

Schimbarea instituțională și reforma ramurii

Opțiunea strategică a transformării sistemului instituțional din mediul rural presupune mutații semnificative la nivelul structurilor de decizie și la acela al rețelelor de comunicare.

Efectele acestui demers se regăsesc în următoarele direcții: redistribuirea resurselor existente și a competențelor în deplin acord cu vocația locală: modificarea stilului managerial al diferitelor niveluri de decizie, datorită practicării unor noi motivații și programe de dezvoltare, coordonare și control; modificarea comportamentelor și a mentalităților individuale, ce în ultimă instanță, contribuie la susținerea structurilor instituționale din mediul rural.

Reforma instituțională din mediul rural vizează renunțarea la vechile sisteme, la vechile structuri în scopul construirii unui "sistem post-modern". În această concepție, prin noua reformă se va urmări diminuarea problemelor devenite de acum arhi-cunoscute, cum sunt: spre exemplu acelea ale pământului, ale agriculturii în general, ale structurilor de producție ele, și orientarea spre dezvoltarea unui management durabil pentru întreg spațiul rural în care pământul, agricultura etc. devin doar clemente ale unei "lumi globale" ale domeniului de referință.

Sistemul instituțional din spațiul rural românesc este, în prezent, marcat de clemente birocratice și mecaniciste cum ar fi: gradul înalt de centralizare a competențelor decizionale; preponderența fluxurilor comunicaționale verticale în defavoarea celor orizontale; inflexibilitatea unor structuri funcționale; lipsa inițiativei private; proliferarea procedurilor standardizate și înalt formalizate, care la rândul lor blochează noilor idei, pluralismul și deschiderea către nou. Aceste clemente caracteristice inevitabil conduc spre:

- comportamente birocratice;
- o mai redusă participare a populației la viața socială;
- decizii nerealiste rezultate din programe de dezvoltare neadecvate;
- neglijarea antrenării și a utilizării resurselor locale;
- practicarea unor activități ce sunt; mai mult sau mai puțin, în acord cu tradițiile locale;
- perceperea reformei ca un act "providențial" al unui management exercitat de pe niveluri superioare și nu ca o rezultată a unor acțiuni individuale și precis motivate a unei comunități locale.

Rezultă deci că practic, în prezent, în societatea românească este absent un organism central cu atribuții specifice de promovare a dezvoltării rurale în ansamblul său, dar și de proiectare a unor politici socio-economice regionale adecvate.

Apariția unui organism cu atribuții specifice de promovare a dezvoltării rurale este susținută de cel puțin următoarele considerente:

- nivelul de trai mai scăzut în rural față de urban induce o încetinire în procesele de diminuare a rolului statului și a instituirii mecanismelor pieței în rural;
- nevoia creării unui cadru normativ procedural care să permită definirea neechivocă a nivelelor de decizie strategică;
- exercitarea efectivă a deciziilor luate la diferite niveluri și asumarea responsabilităților ce decurg din deciziile formulate; stimularea participării unei diversități de agenți socio-economici din mediul rural ce sunt interesați în materializarea deciziilor strategice formulate la un moment dat;
- necesitatea identificării antrenării și solidarizării pe baze parteneriale a actorilor implicați în realizarea efectivă a politicilor 'preconizate, respectiv' a diferitelor proiecte de dezvoltare economico-socială în mediul rural;
- identificarea și alocarea resurselor necesare materializării diferitelor obiective de dezvoltare din mediul rural;
- crearea unui sistem informatic fiabil, eficient, coerent și specializat în asigurarea datelor și informațiilor privind mediul rural;
- nevoia realizării unor reglări sectoriale în interiorul arealului rural paralel cu aceea a conexării sale la sistemele internaționale similare.

Menționăm că pe termen mediu și lung orice viitoare politică agricolă vom construi, aceasta nu va putea deveni efectivă decât numai dacă se vor specifica: zonele rurale cărora le este destinată; modalitatea în care structurile producției agricole preconizate se armonizează cu mediul rural etc. Totodată, este foarte adevărat că sprijinirea dezvoltării agriculturii – așa cum s-a procedat până în prezent în România – nu a reprezentat decât un aspect singular al abordării spațiului rural. De aceea, pe viitor se impune construirea unor politici ale spațiului rural, care să identifice și să ierarhizeze obiectivele dezvoltării (nu numai a zonelor defavorizate sau a celor supuse unor acțiuni exprese de restructurare sau de reabilitare etc.) cât și construirea structurilor instituționale, care să le facă aplicabile, să le urmărească evoluțiile, sinergiile și paradoxurile, să le corecteze sau să le reformuleze.

Bibliografie

1. Ionete, C. – *Schiță tematică pentru elaborarea strategiei de dezvoltare social-economică a României*, CIDE, 1994, București.
2. Ostrom, V.; Fecny, D.; Picht, H. – *Rethinking Institutional Analysis and Development*, San Francisco. California, 1993.
3. Bara, Simona; Moldovan, Minodora; Rusali, Mircea; Roman, Ioana - *Identificarea zonelor rurale cu disfuncționalități în agricultură, element primordial în proiectarea unor structuri parteneriale viabile*, CIDE, nr.30,1996.

4. Bara, Simona – *The Stage of the Institutional Framework in the Romanian Rural Areas in the Last Six Years*, Seminar on "The Significance of Politics and institutions for the Design and Formation of Agricultural Policy", 1996, Germany.
5. Bara, Simona – *Schimbarea instituțională – o alegere strategică pentru reforma mediului rural din România*, Al 9-lea Congres de Sociologie Rurală, 1996, București.

INSTITUȚIILE COMUNITARE

Lucian IONESCU
Carmen IONESCU

Rezumat: *Uniunea Europeană este gestionată de mai multe instituții și analiza acestora arată că ele sunt foruri deschise unui schimb permanent de idei, indispensabil luării deciziilor fundamentate științific, asigurând un spațiu economic și politic unic.*

În România, pe fundalul profundelor transformări structurale produse în ultimii ani, la care se adaugă și demararea procesului de aderare la structurile Uniunii Europene și în sprijinul restructurării economiei românești, este de dorit să se creeze un cadru instituțional adecvat cu scopul realizării unui real dialog economic și politic.

Instituțiile Uniunii Europene nu au un corespondent fidel la nivel național: în lucrare se prezintă o situație comparativă cu instituțiile României, precum și la nivelul agriculturii.

Cuvinte-cheie: *instituții; funcție de control; decizie; autoritate.*

COMMUNITY'S INSTITUTIONS

Abstract: *The European Union is administered through a specific institutional system. Their analyzing reflects the capacities of each element for a permanent exchange of ideas, very useful for decisions' making, scientifically founded. In this way the institutional system ensures the creation of a single political and economic space.*

In Romania, on the background of deep structural changes in the last years, it is wished to be created an institutional framework, adequate for a true economic and political dialogue.

The EU institutional system does not have a proper correspondent to the national level: in the paper is presented but the two systems are working in deep accordance: a situation which is comparative to Romania's institutions as well at agriculture's level.

Keywords: *institutions; control function; decision making; authority*

Spre deosebire de instituțiile naționale, noii etape de evoluție a societății vest-europene îi corespund instituțiile comunitare. Departate de a reprezenta o simplă prelungire și copiere a structurilor naționale, ele sunt, în pofida unor asemănări, cu totul altceva, având personalitate și atribuții proprii dar și caracter multinațional, fapt ce le permite realizarea funcționalității în întreaga Comunitate. Nu în ultimul rând este de menționat deosebirea ce devine relevantă datorită valorilor juridice oferite structurilor naționale de dreptul comunitar, care le asigură cadrul juridic corect pentru realizarea activităților specifice.

Funcționalitatea instituțiilor comunitare se realizează și cu concursul instituțiilor naționale, completându-te pe acestea din urmă.

În cele ce urmează vor fi prezentate succint principalele instituții comunitare.

Parlamentul European

Parlamentul European, deși se aseamănă cu parlamentele naționale ale statelor membre, are o serie de particularități care îl deosebesc de acestea din urmă și care-i conferă o identitate proprie. Între aceste particularități, la loc de frunte se situează calitatea de instituție comunitară, de expresie a instituționalizării puterii politice comunitare, el fiind unul dintre instrumentele politice prin care se realizează suveranitatea comunitară.

Dintre funcțiile cele mai semnificative ale Parlamentului European care, în pofida asemănării ier cu funcțiile parlamentelor naționale, au o substanță diferită, putem aminti funcția deliberativă și funcția de control. Funcția deliberativă a Parlamentului European presupune consultarea sa de către Comisia Europeană și Consiliul Miniștrilor. Această consultare îmbracă următoarele forme: consultarea obligatorie, consultarea facultativă, reconsultarea, concilierea, cooperarea, concilierea și veto-ul. Funcția de control a Parlamentului European include Comisia Europeană și mai puțin Consiliul de Miniștri. Această funcție de control se extinde în mod indirect și asupra altor instituții comunitare. Această funcție a cunoscut o evoluție ascendentă, marcată de jaloanele benefice introduse de Actul Unic European și de Tratatul de la Maastricht.

Consiliul Miniștrilor Uniunii Europene

Consiliul de Miniștri în actuala sa structură a luat naștere în 1967 prin Tratatul de Fuziune a celor trei comunități (Comunitatea Cărbunelui și Oțelului, Euroatomul și Comunitatea Economică Europeană). Constituirea sa a corespuns unor necesități obiective reclamate de noul stadiu al integrării și de asigurarea progresului în cadrul Comunității, precum și de necesitatea dezvoltării conlucrării armonioase între statele membre.

Așa cum reiese chiar din denumirea sa, Consiliul este format din miniștri desemnați de guvernele naționale. În funcție de profilul miniștrilor și de domeniile de care ci răspund, Consiliul se manifestă fie ca un "Consiliu General, fie ca un "Consiliu Specializat".

Atribuțiile Consiliului de Miniștri, precizate în articolul 145 al Tratatului de la Roma – constau în coordonarea politicii economice generale a statelor membre, în luarea deciziilor și delegarea competențelor privind transpunerea lor în viață de către Comisie.

Datorită complexității problemelor care cad în competența Consiliului de Miniștri, care ilustrează totodată rolul deosebit de important în cadrul instituțiilor

comunitare, în activitatea sa el se bazează pe sprijinul Comitetului de Reprezentanți Permanenți.

Consiliul folosește în procesul adoptării deciziilor patru proceduri diferite. Prima procedură presupune adoptarea hotărârilor cu o majoritate simplă; cea de-a doua procedură presupune o majoritate calificată; cea de-a treia procedură necesită unanimitate în luarea deciziilor; cea de-a patra procedură presupune exercitarea dreptului de veto. Numărul de voturi atribuit fiecărei țări membre variază în funcție de mărimea acesteia (Germania 10, Franța 10, Italia 10, Marea Britanie 10, Spania 8, Grecia 5, Belgia 5, Olanda 5, Portugalia 5, Austria 4, Suedia 4, Finlanda 3, Danemarca 3, Irlanda 3, Luxemburg 2).

Consiliul European

Consiliul European, deși nu a fost reglementat prin prevederile Tratatului de la Roma s-a cristalizat ulterior din necesitatea apariției unui cadru organizat și apoi instituționalizat, care să faciliteze întâlnirile sistematice ale șefilor de stat și de guvern ai țărilor membre, precum și ale miniștrilor de externe ai acestora cu președintele Comisiei Europene.

Specificul său, în cadrul ansamblului de instituții, constă în soluționarea celor mai complexe probleme interne și externe ale Comunității. El reprezintă forumul cheie în chestiunea deciziilor politice majore ale vieții comunitare. Apariția și activitatea Consiliului European reprezintă încă un indiciu al faptului că Europa Unită nu este rezultatul unor rețete politice prestabile și de neschimbat ci dimpotrivă, există un câmp larg de afirmare a inițiativei și creativității în raport cu cerințele fiecărei etape de dezvoltare a integrării.

În timp ce Comisia este, în principiu, independentă Statele Membre sunt reprezentate în Consiliu; Președinția este deținută pe rând de fiecare stat membru, printr-o rotație de șase luni. Propunerile Comisiei sunt mai întâi luate în considerație în cadrul comitetelor (comitete ce sunt organizate pe probleme, cum ar fi de exemplu "Comitetul pentru Agricultură") și în cadrul diverselor ședințe de lucru. Consiliul de la nivelul Ministerial are putere de decizie.

Se manifestă tendința din ce în ce mai marcă ca problemele importante ale politicii să fie înaintate "Consiliului European", compus din "șefi de stat și guvern". Un exemplu a fost sesiunea Consiliului European de la Edinburgh din decembrie 1992, aflat sub președinția britanică, care a trebuit să rezolve un ansamblu complex de probleme de la ratificarea daneză a Tratatului de la Maastricht până la finanțele Comunității pentru anii următori.

Comisia Europeană

Comisia Europeană are ca punct de plecare înalta Autoritate instituită prin Tratatul de la Paris și apoi prin Comisia Comunității Economice Europene; aceasta reprezintă organul supranațional, cu caracter permanent, al Uniunii Europene.

Comisia Europeană este structurată în Directorate Generale, acestea având o arie de cuprindere mult mai vastă decât ministerele naționale. În componența comisiei se află 23 de Directorate Generale, dintre care amintim: Directoratul General I (relații Externe), Directoratul General 111 (Piața Internă și Afaceri Industriale), Directoratul General IV (Concurența), Directoratul General V (Muncă și Afaceri Sociale), Directoratul General VI (Agricultura). Mărimea acestor directorate diferă în funcție de importanța lor.

Obiectul dezbaterilor plenului Comisiei îl constituie deciziile de importanță deosebită, care angajează Comunitatea în ansamblul ei. Deși Comisia este prin excelență un for supranațional și exprimă interesele generale ale Comunității, în activitatea decizională ea nu ignoră interesele naționale, în acest sens, Directoratele sale solicită opinia unor experți ai acestor națiuni, care sunt grupați în comitete naționale de experți și, astfel, pe baza cunoașterii opțiunilor statelor membre, se creează premisele pentru armonizarea intereselor comunitare cu cele naționale și, în consecință, se asigură posibilitatea adoptării deciziilor prin consens.

Comisia Europeană, prin deciziile sale, are un rol esențial în transpunerea în viață a tratatelor Comunității, în elaborarea și aplicarea politicii comunitare.

Una dintre principalele atribuții ale Comisiei constă în inițiativa legislativă. Spre deosebire de situația existentă într-un stat național, unde dreptul de inițiativă legislativă este exercitat de guvern și parlament, la nivel comunitar respectivul drept, deși revine în principal Comisiei Europene, desigur cu titlu de excepție, în unele cazuri el revine și Consiliului Miniștrilor Uniunii Europene și Parlamentului.

Rolul executiv al Comisiei Europene se realizează în următoarele direcții:

- respectarea normelor legale comunitare referitoare la concurența comercială de către agenții economici din Comunitate și, cu deosebire, de către statele membre;
- administrarea fondurilor bănești, în special a Fondului Social European;
- verificarea aplicării normelor de drept comunitar, ceea ce i-a conferit, în fond, calitatea de gardian al dreptului comunitar.

Totodată, Comisia Europeană are un evident rol reprezentativ, fiind de asemenea singura instituție care reprezintă interesele Comunității Europene la nivel global.

Curtea Europeană de Justiție

Jurisdicția Curții Europene de Justiție este cea stabilită prin dispozițiile Tratatului de la Roma, cu modificările ulterioare.

Articolul 164 al Tratatului de la Roma conferă Curții Europene de Justiție puterea de a asigura interpretarea corectă și aplicarea prevederilor sale.

precum și a actelor emise de instituțiile comunitare. Astfel, jurisdicția Curții se extinde asupra unui ansamblu de subiecte ale raporturilor juridice de drept comunitar. precum: instituțiile politice comunitare, statele membre ale comunității, persoanele fizice care sunt cetățeni ai comunității, ca și persoanele juridice care își au sediul și sunt constituite, potrivit dispozițiilor legale în vigoare, într-unui din statele membre.

Actul Unic European, intrat în vigoare în iulie 1987. a conferit Consiliului de Miniștri puterea de a consacra, alături de Curtea Europeană de Justiție și Curtea de Primă Instanță., Jurisdicția Curții de Primă instanță este mai restrânsă și este subordonată Curții Europene de Justiție.

Curtea de Conturi

Curtea de Conturi a luat naștere în 1977; aceasta îndeplinește o funcție de jurisdicție și control în ceea ce privește activitatea financiară comunitară. Curtea de Conturi dispune de puterea necesară verificării viabilității conturilor și a modului în care sunt gestionate fondurile financiare ale comunității, acesta fiind forul comunitar abilitat să verifice modul cum au fost întrebuințate fondurile alocate.

În același timp, Curtea de Conturi reprezintă un instrument de susținere a activității Parlamentului, atunci când acesta realizează funcția de control asupra Comisiei Europene și când este chemat să valideze execuția bugetului comunitar.

Comitetul Economico-Social și Comitetul Regional

Comitetul Economico-Social și Comitetul Regional sunt organizații cu rol consultativ și au luat naștere din necesitatea corelării progreselor economice ale Comunității cu condițiile de viață ale cetățenilor statelor comunitare.

Crearea acestor comitete reflectă, pe de o parte, valorile democratice ce prezidează viața comunitară, și, pe de altă parte, preocuparea Comunității pentru cunoașterea și rezolvarea problemelor economico-sociale la nivel local-regional.

Pe baza rezoluțiilor propuse de aceste comitete cu caracter consultativ, Banca Europeană de Investiții (instituția financiară comunitară creată prin Tratatul de la Roma) are rolul de a finanța proiectele vizând dezvoltarea regională precum și proiectele ce interesează două sau mai multe state membre ale Comunității. De asemenea, Banca Europeană de Investiții acordă împrumuturi și pentru realizarea unor proiecte în Europa Centrală și de Est, precum și în țările lumii a treia. Resursele băncii provin din sumele alocate de statele comunitare precum și din profiturile rezultate din activități proprii de investiții.

Criteriile necesare pentru ca o propunere de investiție să fie sprijinită de către Banca Europeană de investiții sunt: investiția trebuie să vizeze adâncirea

și perfecționarea procesului integraționist; să fie rațională din punct de vedere economic; să fie compatibilă cu normele de protecție a mediului; să fie canalizată spre o activitate productivă și să aibă perspective certe de rentabilitate.

Institutul Monetar European și Banca Centrală Europeană

În perspectiva integrării monetare europene, Institutul Monetar European a fost creat în 1994 cu scopul de a pregăti activitatea Sistemul de Bănci Centrale Europene ce vor asigura începând din 1997, sau cel mai târziu din 1999, introducerea și folosirea monedei unice în Uniunea Europeană.

*

* *

Acordul European de Asociere a României la Uniunea Europeană marchează o etapă deosebit de importantă în procesul de integrare a României în structurile europene, pas decisiv în atingerea obiectivului ca țara noastră să devină membru al Uniunii Europene cu drepturi depline.

Asocierea României la Uniunea Europeană înseamnă, în plan economic, crearea unei zone de liber schimb, cooperarea economică și financiară în sprijinul restructurării economiei românești, iar în plan politic crearea unui cadru instituțional în vederea realizării unui intens dialog politic. După cum au fost prezentate, instituțiile Uniunii Europene nu au un corespondent fidel la nivel național, o situație comparativă cu instituțiile României și la nivelul agriculturii fiind prezentată în continuare.

Schema 1 - Parteneriatul instituțional în Uniunea Europeană și în România

Uniunea Europeană	România
Consiliul Europei	Guvernul României
Comisia Europeană	Ministerele și Consiliul legislativ
Parlamentul European	Parlamentul României
Curtea de Justiție	Curtea Supremă De Justiție
Consiliul European	* Nu are corespondent
Curtea de Conturi	* Curtea Supremă de Conturi
Comitetul Economic și Social	Nu are corespondent
Comitetul Regional	* Nu are corespondent
Banca Centrală Europeană	Banca Națională a României
Banca Europeană de Investiții	Banca Română de Dezvoltare

Schema nr. 2 - Situația comparativă în domeniul agriculturii la nivelul Uniunii Europene și a României

Uniunea Europeană	România
Relații cu Uniunea Europeană	Departamentul de Integrare Europeană - Guvernul României
Afaceri generale, relații cu Parlamentul Europei și Comitetul Economic și Social Directoratul General pentru politici agricole – DGVI	Ministerul Agriculturii și Alimentației
• Legislația Economică Agricolă	• Direcția Legislativă și contencios
• Calitatea și Sănătatea	• Direcția Generală a Producției Vegetale
• Organizarea pieței produselor vegetale	• Direcția Generală a Producției Animale
• Organizarea pieței produselor animale	• Direcția Horticulturii din Direcția Generală a Producției Vegetale
• Organizarea pieței produselor de culturi specializate	• * Parțial * Direcția de Prognozare Statistică și Informatică
• Coordonarea procedurilor, simplificarea reglementărilor și promovarea produselor agricole	• Direcția Generală de Sinteze Economice și Financiară
Fondul European de Garantare și Orientare	• Direcția Generală de Cooperare și Relații Internaționale
Afaceri Internaționale din Domeniul Agriculturii	Control și Inspecții de Specialitate – Direcția de Poliție Sanitar-Veterinară din cadrul Agenției Naționale Sanitar-Veterinare
Oficiul de Inspecție și Control Sanitar și Fitosanitar	

Pentru a da un exemplu cât mai elocvent din domeniul agriculturii în continuare sunt prezentate comparativ serviciile veterinare guvernamentale, de sol, de protecția plantelor precum și serviciile de reproducție și selecție a animalelor.

Serviciile veterinare guvernamentale

Sarcinile serviciilor veterinare din statele membre UE sunt corelate cu mărimea și structura sectorului de creștere a animalelor. Acestea diferă în ceea ce privește structura și funcțiile lor pe trei direcții principale:

- a. structura procesului de decizie – diferă în statele unitare față de cele federale. Anglia și Franța, constituind exemple bune pentru primele, Germania și Spania pentru cele din urmă;
- b. limitele de responsabilitate – diferă de la simpla menținere a sănătății animalelor până la supravegherea zootehnică și urmărirea calității igienei produselor de origine animală (inclusiv a laptelui și produselor lactate, a peștelui și produselor din pește).

c. reprezentarea responsabilității – divizarea responsabilității între sănătatea animală, protecția consumatorului, problemele de creștere a animalelor, și sănătatea publică veterinară.

În cele ce urmează se prezintă unele diferențe în ceea ce privește serviciile veterinare în țările din Uniunea Europeană.

Danemarca – Serviciul veterinar reprezintă o parte a Ministerului Agriculturii: acesta este responsabil atât de sănătatea animalelor cât și de sănătatea publică, cu toate că și Ministerul Sănătății este responsabil pentru o parte a legislației privind igiena alimentelor, în special, când se referă la desfacerea cu amănuntul a produselor agroalimentare: Ministerul Pescuitului este responsabil de calitatea și controlul peștelui și a produselor din pește: Ministerul Justiției răspunde de legislația privind bunăstarea animalelor.

Danemarca fiind o țară mică are o structură de decizie unitară și caracteristica principală o constituie corelarea strânsă dintre serviciile guvernamentale și industriile agricole și alimentare – majoritatea laboratoarelor de diagnostic fiind fondate de către organizațiile private ale producătorilor agricoli.

Spania – Ca urmare a adoptării Constituției din 1978, Spania a fost împărțită în 7 regiuni autonome, care au puteri depline în legătură cu sănătatea și agricultura. În ultimii 4 ani, serviciile veterinare au fost supuse unor transformări urmărindu-se sporirea eficienței și a supravegherii la nivelul producătorilor.

Statul este responsabil, în principal, pentru probleme politice și relații internaționale (inclusiv punctele de frontieră) în timp ce legislația secundară și implementarea sunt lăsate în mare parte pe seama regiunilor autonome. Aceste caracteristici ale responsabilităților se găsesc și în alte state federale.

Olanda – Ca și în Spania funcțiile veterinare principale sunt împărțite între Ministerul Agriculturii (sănătatea animală, bunăstarea și zootehnia) și Ministerul Sănătății (sănătatea publică veterinară). În cazul sănătății animalelor, reorganizările recente au condus la o structură tripartită: directoratul serviciilor veterinare din cadrul Ministerului Agriculturii – sediul în Haga; serviciul național, de inspecție pentru animale și carne, care este responsabil pentru activitățile de inspecție și certificare: Comitetul Național pentru sănătate animală fondat de Ministerul Agriculturii și de organizațiile naționale ale fermierilor privați în proporții egale. Comitetul este responsabil pentru programele de depistarea tuberculozei, brucelozei, LEB și are în subordine 4 laboratoare care acționează ca "super centre de diagnostic veterinar".

În cazul României – serviciile veterinare sunt reprezentate de Agenția Națională Sanitar-Veterinară din cadrul Ministerului Agriculturii și Alimentației, care ia toate deciziile din acest domeniu. În teritoriu, aceste hotărâri sunt puse în practică de serviciile sanitar-veterinare din cadrul Direcțiilor Județene Generale pentru Agricultură și Alimentație.

Punerea în aplicare a acestor hotărâri este supravegheată de Poliția Sanitar-Veterinară.

Restructurarea și privatizarea serviciilor sanitar-veterinare din România este unul din dezideratele reformei și prevede:

- a. identificarea acelor activități și servicii care vor rămâne în continuare în sarcina rețelei sanitar-veterinare de stat, din această categorie menționăm: acțiunile strategice, obligatorii, stabilite prin programul național: controlul alimentelor; controlul mișcării animalelor; politica sanitar-veterinară de frontieră; examenele de laborator efectuate în cadrul acțiunilor din "Programul strategic".
- b. activități și servicii care urmează să se privatizeze cum sunt: consultațiile, examenele și tratamentele: intervențiile obstetricale și chirurgicale; tratamente profilactice și curative; examenele de laborator pentru activități particulare; comercializarea medicamentelor și a altor produse pentru uz veterinar.

Strategia prevede, deci, ca serviciile veterinare să fie realizate de o rețea veterinară de stat și privată, care va funcționa sub controlul autorității de stat, ambele constituind de fapt un întreg, menit a asigura apărarea sănătății animalelor și a sănătății publice.

Serviciile de sol

În majoritatea țărilor Uniunii Europene există o multitudine de organizații implicate în studiile de sol, existând diferențe de la o țară la alta. Luând Germania ca exemplu, prezentăm următoarea descriere succintă.

În fiecare "land" există trei sau patru organizații guvernamentale principale, paralele și separate: Secția de Știință a Biroului de Stat pentru Geologie. În cadrul Ministerului Comerțului, pentru studiile pedologice, echipa Bodenschatzung (în cadrul Ministerului Finanțelor) pentru bonitatea solului. Instituția de Investigații și Cercetări pentru Agricultură – LUFA și Camera Agricolă (în cadrul Ministerelor pentru Alimentație, Agricultură și Silvicultură din landuri) pentru studiile agrochimice și existente, și noile Unități de Control al Mediului. Din punct de vedere teritorial, serviciile de sol sunt destul de concentrate, având în general numai un grup de instituții pe Land, deci un total de 14 pentru întreaga țară. Toate studiile pedologic și de bonitate a terenului, precum și mare parte din studiile agrochimice, sunt efectuate de către aceste organizații guvernamentale și finanțate de la bugetul de stat. Fermierii privați își plătesc singuri o parte din studiile agrochimice.

Există în prezent, în toate țările Europei Occidentale, o evidentă deplasare a cererii de la serviciile de sol clasice către o protecție mai complexă a solului și/sau a mediului. Serviciile de sol sprijină sub toate aspectele protecția mediului ca și protecția solului. Ele sunt esențiale pentru planificarea exploatării viitoare a pământului.

Aceste sarcini strâns legate între ele consumă mari sume de bani pe care Guvernul este interesat să le folosească eficient și fără pierderi inutile. Raționalizarea și concentrarea unor activități separate anterior și parțial independente devin astfel o practică curentă. Unele unități cu activități redundante au fuzionat pentru a se economisi fonduri. Toate țările Uniunii Europene trec prin acest proces (chiar dacă în ritmuri și măsuri diferite). În noua concepție în curs de implementare în țările Uniunii Europene, unitățile de studii pedologice și agrochimice dețin un rol important.

În România atât din punct de vedere economic cât și organizatoric-strategic, nu este posibilă și nici fezabilă modernizarea tuturor celor 37 OSPA, care pentru a fi transformate în unități bine dotate și cu eficiență sporită ar necesita alocarea unor însemnate resurse financiare. Pentru a se atinge sau a se apropia țara noastră de nivelul UE sunt necesare investiții majore.

O primă etapă în această gândire pe termen lung ar fi înființarea unui "Serviciu Național Român pentru Servicii de Sol" (SNRS). De asemenea, se propune înființarea unui Compartiment (distinct) pentru Servicii de Sol în cadrul MAA (care să direcționeze și fondurile bugetare direct către unitățile regionale).

În vederea promovării utilizării raționale a resurselor de sol și a îngrășămintelor ca și pentru întărirea rolului rețelei de servicii de sol în acest sens, vor trebui modificate și completate actele juridice care fac referire la actualele OSPA (cum ar fi: Legea Fondului Funciar, Legea Arendării, Legea cadastrului).

Serviciile de protecția plantelor

În ceea ce privește serviciile de protecția plantelor procesele de restructurare vor viza entități ce vor rămâne în sectorul public dat fiind necesitatea armonizării atente a condițiilor și standardelor românești cu cele din Uniunea Europeană.

Astfel, conform legislației europene în vigoare (Directiva Consiliului Uniunii Europene nr.77/93. Articolul 6) fiecare stat membru al UE trebuie să desemneze o autoritate unică, care să coordoneze activitățile de protecția plantelor în general și în special cele de cantină fitosanitară. Analizând situația din România se constată că există în paralel două activități de carantină fitosanitară: a) activitatea de carantină vamală, efectuată de către Laboratorul de Carantină fitosanitară; b) activitatea de carantină teritorială, efectuată de către IPPCF și CPP.

În vederea eliminării acestei situații se apreciază ca fiind necesară înființarea unei Inspecții de Stat pentru Carantină Fitosanitară, subordonată Direcției Generale pentru protecția Plantelor și Carantină Fitosanitară. Totodată, se impune actualizarea legislației (privind protecția plantelor și respectiv carantina fitosanitară în acord cu standardele internaționale existente).

În țările membre ale Uniunii Europene există organizații puternice care se ocupă cu: investigarea și omologarea pesticide în urmărirea pe termen lung a

efectelor asupra ecosistemelor agricole; calitatea alimentelor de bază; circulația plantelor și a produselor agricole pe bază de "pașaport al plantei", sau de "pașaport al produsului" etc. Spre exemplu în Germania funcționează Centrul Federal de Cercetări Biologice pentru Agricultură și Silvicultură, organ federal autonom, ce furnizează date și informații cu caracter statistic numai către Ministerul Alimentației, Agriculturii și Silviculturii. Aceasta coordonează și colaborează cu 17 institute de cercetare din domeniul protecției plantelor. De asemenea, această entitate, mai răspunde și de îndeplinirea unei scrii întregi de activități prevăzute de Legea pentru Protecția Plantelor. Menționăm că în Germania în problemele de protecția plantelor, guvernul federal este orientat numai de către Centrul Federal de Cercetări Biologice pentru Agricultură și Silvicultură.

În cazul României, s-ar putea înființa o structură instituțională echivalentă celei din Germania sub forma unui Institut Național de Cercetare pentru Protecția Plantelor și pentru Carantină Fitosanitară în cadrul Academiei de Științe Agricole și Silvicultură. Acest institut, împreună cu Direcția Generală pentru Protecția Plantelor și Carantină Fitosanitară din cadrul Ministerului Agriculturii și Alimentației, ar trebui să reprezinte nivelul de vârf al cooperării și rezolvării problemelor de protecția plantelor și de carantină fitosanitară.

Adoptarea unei asemenea modalități de restructurare ar implica două direcții de acțiune: administrativă și de colaborare cu cercetarea (reprezentată prin Institutul Central de Cercetări pentru Protecția Plantelor și Carantină Fitosanitară), care structurate/tratate cu maximum de competitivitate ar putea asigura apropierea de unele instituții similare existente în Uniunea Europeană.

Serviciile de reproducție și selecție a animalelor

Principiul de bază al economiei de piață cu privire la sectorul de ameliorare a animalelor, în Uniunea Europeană, constă în aceea că puterea publică are responsabilitatea de a elabora politicile strategice și de a monitoriza procesul de implementare, în timp ce sectorul privat este responsabil cu organizarea sectorului de reproducție-selecție pentru condiții de piață deschisă. Rezultă deci că statul dirijează numai sarcinile de importanță publică specială, care necesită un grad ridicat de control, toate celelalte activități aparținând sectorului privat, ce este mai flexibil și orientat spre performanțe. Susținerea întreprinzătorilor particulari se realizează prin intermediul organizațiilor profesionale de întruaj-torare, care uneori pot beneficia și de subvenții guvernamentale.

În cazul României, potrivit Legii nr.40/1975 privind creșterea și ameliorarea animalelor, Centrul național (CNRSA) și Oficiile Județene de Reproducție și Selecție a Animalelor (OJRSA), împreună cu formațiunile teritoriale reprezentative de Centrele de Reproducție și Selecție (CRSA) și cu Punctele de Însămânțări Artificiale (PIA) au ca sarcini principale: controlul performanțelor de producție; conducerea registrelor genealogice; certificarea valorii zootehnice a

materialului de reproducție; bonitatea și autorizarea anuală a reproducătorilor folosiți la însămânțări artificiale și la monta naturală, etc.

Pentru îndeplinirea atribuțiilor lor aceste unități folosesc integral resurse de la bugetul de stat. Fondurile alocate în acest scop sunt prevăzute în bugetul anual al MAA și sunt transmise la CNSRA direct, iar la ORSA prin direcțiile generale pentru agricultură și alimentație (DGAA). ORSA sunt coordonate tehnic și metodologic de către CNRSA, dar sunt subordonate direct DGAA.

Deși în România sunt unanim recunoscute realizările meritorii obținute în domeniile serviciilor de reproducție și selecție a animalelor și contribuția adusă de întreaga rețea la ameliorarea genetică a efectivelor de animale, apreciem că se impune adoptarea unei noi structuri organizatorice mai eficiente din punct de vedere economic.

Strategia viitoare de restructurare și privatizare va trebui să introducă o distincție netă între activitățile de interes public, care trebuie să rămână în domeniul de sfat, și cele care ar putea face obiectul procesului de privatizare. În acest context, strategia viitoare în sectorul de reproducție și selecție animală prevede:

- a. activități și servicii care vor rămâne că și până acum în sarcina Centrului Național de Reproducție și Selecție Animală și a Oficiilor pentru Reproducție și Selecție Animală din județe, ca instituții de stat; dintre atribuțiile acestora menționăm: controlul performanțelor de producție; conducerea registrelor genealogice; certificarea calității zootehnice a materialului de reproducție; atestarea datelor și estimărilor genetice privind valoarea de ameliorare a reproducătorilor; monitorizarea informațiilor oficiale și urmărirea aplicării programelor naționale de ameliorare a efectivelor de animale.
- b. activități și servicii ce pot fi supuse proceselor de privatizare, cum ar fi: unitățile din componența SEMTEST-ului; activitatea operatorilor de însămânțări artificiale etc.

Alternativele de privatizare propuse, au în vedere creșterea eficienței tehnico-economice a serviciilor respective, în condițiile în care costurile acestora, vor putea fi preluate de către beneficiari direcți, pe măsura sporirii veniturilor obținute din activitățile de creștere a animalelor.

Bibliografie

1. Dumitru, Dumitru: Lăpușan, Alexandru – *Stadiul actual al dezvoltării agriculturii și industriei alimentare*, CIDE, București. 1993.
2. *** – *Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană*, Caiet de lucru. IA, București, 1995.
3. *** – *Les institutions de la Communauté Européenne*, Commission des Communautés, Luxembourg, 1993.

PARTENERIATELE – UN DEMERS PENTRU DEZVOLTAREA RURALĂ

Minodora MOLDOVAN

Rezumat: Ca urmare a profundelor transformări structurale care au avut toc în ultimii ani în România, la care se adaugă declanșarea procesului de aderare la structurile Uniunii Europene, se resimte nevoia regândirii mecanismelor și instrumentelor de acțiune economică și socială.

Lucrarea realizează o abordare teoretică și faptică a dezvoltării rurale prin prisma parteneriatelor și prezintă câteva acțiuni întreprinse pentru dezvoltarea parteneriatelor în spațiul rural românesc. Acestea au drept obiective o mai bună utilizare a resurselor locale, dezvoltarea activităților agricole, crearea unui complex de activități non-agricole - menite să stopeze migrația populației, conservarea tradițiilor și a cadrului natural.

Cuvinte-cheie: dezvoltare rurală; zonă rurală; parteneriat.

PARTNERSHIPS – AN APPROACH FOR THE RURAL DEVELOPMENT

Abstract: As result of the deep structural changes, which have taken place during the last years in Romania, to which is added the beginning of the accession process to European Union's structures it is felt the need for re-making and re-thinking of the mechanisms and tools for social and economic action.

The paper realises a theoretical and practical issues of the rural development through partnerships and presents some steps done for the development of partnership in the Romanian rural area. These ones, have as objectives a better use of local resources development of agricultural activities, creation of a complex of non-agricultural activities meant to stop population's migration preservation of the traditions and natural framework.

Keyword: rural development; rural area; partnership.

În ultimii ani, statele dezvoltate au realizat că zonele rurale sunt adevărate "depozite" pentru numeroase și diversificate resurse și, de asemenea, peisajele rurale și zonele de locuire ale acestui areal reprezintă o importantă moștenire culturală, care trebuie protejată, menținută și transmisă generațiilor următoare.

Schimbările socio-economice care s-au produs în regiunile rurale. În ultimele decenii, au condus la modificarea percepției problemelor rurale. Astfel dezvoltarea agricolă nu mai este baza dezvoltării economice rurale. Se tinde din ce în ce mai mult să se recunoască că și alte domenii cum sunt serviciile sociale, sănătatea, transporturile, învățământul etc. sunt interdependente și au incidență asupra profilului dezvoltării rurale.

Deci concepția potrivit căreia agricultura este și trebuie să rămână în postura de furnizor de materii prime este depășită. Astăzi se discută tot mai mult de creștere și dezvoltare agro-rurală, de dezvoltare rurală complexă.

Problematica spațiului rural poate fi abordată și din perspectiva sociologică a unor concepte specifice: mediul rural, comunități umane și sociale rurale, concentrând atenția asupra situației familiilor rurale, organizațiilor și instituțiilor rurale, specificul vieții culturale și spirituale rurale, calității vieții în mediul rural, relațiilor dintre rural și urban, activitățile-agricole și problemele ecologice. Se impune astfel necesitatea unor noi abordări despre ceea ce ar trebui să fie, dezvoltarea agriculturii, a mediului rural și a vieții sociale și comunitare rurale.

Parteneriatele – instrumente utilizate în politica de dezvoltare rurală

Caracteristica dominantă a zonelor rurale este diversitatea situațiilor socio-economice și culturale generate de potențialul de dezvoltare, veniturile scăzute ale populației, uneori de izolarea geografică, de structuri insuficiente și incomplete de conducere și de luare a deciziei, care ridică probleme particulare în materie de gestiune publică rurală. Mai multe țări membre OCDE vizează în prezent dezvoltarea diverselor modalități de parteneriat pentru a dispune de structuri instituționale ușor adaptabile și flexibile și care să asigure o mai bună punere în practică a programelor și politicilor rurale, globale sau regionale.

Pentru promovarea unei dezvoltări rurale viabile, noua politică rurală din țările dezvoltate s-a axat pe inițierea unor parteneriate între actorii publici și privați pe plan local, regional sau transfrontalier. Aceste parteneriate au ca scop aplicarea unei strategii coerente de dezvoltare socio-economică a zonelor rurale și urmăresc o diversitate de obiective după cum urmează:

- favorizarea dezvoltării omogene la nivel național sau regional prin reducerea disparităților regionale sau locale;
- promovarea activității în cooperatie;
- mobilizarea potențialului zonelor rurale cu accent pe dezvoltarea și diversificarea utilizării resurselor umane;
- restructurarea administrației locale și creșterea participării locale;
- restructurarea agriculturii și conexarea acesteia la circuitele comerciale regionale/naționale;
- formarea profesională în acord cu tradițiile locale/regionale, dar și cu obiectivele de dezvoltare pe termen mediu și lung ale arealului respectiv;
- ameliorarea infrastructurii ca element esențial al susținerii viitoarelor procese de creștere economică locală/regională/națională;
- conservarea peisajului și a tradițiilor etnoculturale și valorificarea acestora prin promovarea turismului rural;

- formarea unor "agenți" de dezvoltare rurală, reprezentați în principal de diferite structuri partenariale (public și privat sau numai privat).

Parteneriatele sunt considerate ca instrumente eficiente ce contribuie la ameliorarea relațiilor dintre organismele publice, situate pe diferite niveluri de administrație, și sectorul privat. Ele permit de asemenea, conjugarea și activarea resurselor umane și financiare provenite din diferite surse, care sunt necesare pentru atingerea obiectivelor politicii rurale (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg.139).

Cu alte cuvinte, parteneriatul constituie un mecanism care permite "asocierea intereselor multiple și regruparea mijloacelor necesare pentru punerea în practică a politicilor și strategiilor de acțiune, integrale și globalizate, care sunt adaptate local la diverse caracteristici socio-economice ale zonelor rurale" (D. Dumitru, 1993, pg. 53).

Parteneriatul constă în esență în unirea actorilor sociali pentru conceperea și executarea unei acțiuni cu obiective și resurse comune.

Un partener poate fi un departament ministerial sau un organism guvernamental, o administrație regională sau comunală, o întreprindere, reprezentată de un agent economic, o asociație profesională, o cooperativă sau un individ.

Parteneriatul presupune sisteme de cooperare instituțională întemeiate pe acorduri juridice, relații de colaborare și adoptare de proiecte în comun prin participarea unui anumit număr de instituții ce sunt bine precizate.

Perspective oferite sectorului public

Parteneriatele inițiate pentru aplicarea unor politici rurale prezintă mai multe avantaje practice pentru puterea publică reprezentată de guverne.

În primul rând, ele permit administrațiilor diferitelor eșaloane să aibă acces în mod periodic la informații "la zi" și detaliate asupra situației regiunilor rurale. Posibilitatea de a asocia execuția politicii rurale de către actorii aparținând sectorului public și privat reprezintă al doilea avantaj pentru guverne.

Al treilea avantaj este acela că aceste "dispozitive" sunt mijloace de organizare și de mobilizare a unui ansamblu de resurse, experiențe și capacități manageriale ce permit îmbogățirea resurselor ce pot fi efectiv consacrate acoperirii nevoilor și problemelor populației și zonelor rurale.

Mecanismele de parteneriat prezintă, totodată și un interes politic pentru guverne. Multiplicându-se numărul partenerilor, deci al actorilor implicați în procesele de dezvoltare, ci oferă un mijloc de a elabora și un sprijin politic pentru obiectivele și măsurile importante urmărite de puterile publice.

Perspective oferite sectorului privat

Parteneriatele instituționale pot reprezenta interes pentru unii actori din sectorul privat dat fiind forța economică mai redusă a acestora, accesul uneori mai greu, la date și informații cu caracter general și menite a asigura eficiența

acțiunilor proiectate. Urmărirea unui obiectiv comun în materie de politică rurală, cum este acela de dezvoltare economică la nivel local sau regional sau național, poate să coincidă cu obiectivele individuale și personale ale unor actori privați. Totodată, dezvoltarea și creșterea economică a unei regiuni rurale poate ameliora situația economică generală și poate lărgi posibilitățile economice ale actorilor privați sau a unor grupe de actori reprezentați printr-un "angajament de parteneriat".

Mecanismele de parteneriat furnizează membrilor sectorului privat un cadru oficial pentru participare la procesul de executare a politicii rurale.

Caracteristicile economico-sociale ale zonei rurale și perspectivele de dezvoltare ale acesteia

În România, zona rurală reprezintă 64% din fondul funciar, peste 48% din totalul populației și are un număr de 2686 comune cu 13000 de sate. în prezent ponderea populației ocupate în agricultură este de 35%. În următorii ani nu este previzibilă o reducere semnificativă a populației ocupate în agricultură, dar pot avea loc mutații în structura activităților practicate, care vor orienta mediul rural, în principal, spre sfera serviciilor economice și sociale, a prelucrării produselor etc.

Veniturile producătorilor agricoli se situează sub nivelul veniturilor altor grupuri socio-profesionale și au următoarele surse: 76% din activități agricole, 6% din salarii, circa 10% din activități neagricole și 8% din prestații sociale.

Ca urmare a profundelor transformări structurale care au avut loc în ultimii ani în țara noastră, la care se adaugă și declanșarea procesului de aderare a României la structurile Uniunii Europene, se resimte nevoia regădirii mecanismelor și instrumentelor de acțiune economică și socială.

Problema dezvoltării rurale durabile și asigurarea unui nivel de viață echitabil agricultorilor, este esențială.

Zonele rurale constituie un cadru de conservare și utilizare a resurselor naturale, de habitat și calitate a vieții.

Deși activitatea predominantă o constituie agricultura, pe măsura evoluției societății, economia rurală se diversifică, o pondere însemnată căpătând-o industriile și serviciile. De aceea, dezvoltarea sectorului terțiar se conturează ca una din soluțiile viabile pentru ocuparea forței de muncă disponibile.

Germenii agroturismului au încolțit deja, mai multe gospodării țărănești fiind atestate pentru desfășurarea unor activități în acest domeniu.

Dezvoltarea rurală este în bună parte condiționată de crearea unei infrastructuri corespunzătoare pentru realizarea căreia sunt necesare resurse financiare considerabile, în acest sens se poate spera în dezvoltarea unor programe regionale având ca parteneri fie alte sectoare ale economiei naționale fie unele din țările membre ale Uniunii Europene.

Politicile de dezvoltare rurală trebuie formulate la nivel local sau regional, cu încadrarea în obiectivele generale, ideea fiind că un adevărat parteneriat trebuie să se formeze între diversele niveluri administrative, ca o soluție posibilă pentru promovarea unei dezvoltări locale sau regionale reale și viabile.

Dezvoltarea economico-socială rurală reprezintă un proces în cadrul unei zone sau regiuni având drept rezultat o îmbunătățire a calității vieții. Această dezvoltare se constituie în strategia cea mai largă prin care actorii și instituțiile locale încearcă să utilizeze resursele locale, în modul cel mai eficient cu putință, în scopul conservării sau al creării de noi locuri de muncă și al îmbunătățirii mediului economic într-o anumită zonă. Dezvoltarea economico-socială locală presupune realizarea unui parteneriat real între actorii publici și privați implicați în acest proces, actori care lucrează împreună și se sprijină reciproc în scopul realizării unei sinergii și a unor efecte multiplicare ale inițiativelor lor.

Conceptul de local, trebuie considerat în legătură cu unitățile administrativ teritoriale, dar n-ar trebui redus numai la acestea. În funcție de problemele care trebuiesc soluționate și de caracteristicile economice ale zonei, acțiunea poate fi restrânsă la localitate, la nivel zonal, dar poate fi după caz extinsă la nivel interregional și chiar transfrontalier.

Relațiile între nivelul local și cel central în definirea și implementarea politicii economice trebuie să se bazeze pe o deplină claritate în privința rolului ce revine fiecărui nivel administrativ, precum și pe coeziunea intervenției acestora în promovarea dezvoltării socio-economice. Ca urmare, este extrem de important să se stabilească legături (fie acestea formale ori informale) de parteneriat largit efectiv între diferitele niveluri administrative.

Actorii includ autoritățile și organismele administrației publice (de la nivel local, județean, central), reprezentanții activităților economice și ai serviciilor publice, instituții de învățământ etc.

În fapt, atâta vreme cât dezvoltarea economică și socială locală se bazează, în principal, pe parteneriatul dintre instituțiile publice și cele private. numeroase legi ar trebui avute în vedere.

Legislația trebuie să recunoască fără echivoc posibilitatea de a se stabili relații partenariale în vederea promovării dezvoltării socio-economice locale, între instituțiile publice și cele private de la diferite niveluri, pe plan local, național sau internațional.

Astfel, agențiile de dezvoltare locală, înființate ca organizații semi-guvernamentale sau neguvernamentale, sunt unii dintre actorii cei mai semnificativi implicați în dezvoltarea zonei în care își desfășoară activitatea. Încercări de înființare a unor astfel de agenții există deja în România. Spre exemplu. Agenția de dezvoltare din Ploiești implementează un proiect, deși de mici dimensiuni, pentru atragerea investitorilor străini în județul Prahova. Metoda aleasă este cea de stabilire a unui parteneriat pe baze informale cu organe locale din unele regiuni (Lombardia, Rhonc, Alpes) aparținând Uniunii Europene.'

Este evident că astfel de inițiative incipiente au de făcut față unor numeroase dificultăți. Prima dintre acestea și poate cea mai dificilă – după cum o dovedește și experiența altor țări – este faptul că ele nu se pot autofinanța, fiind necesare resurse semnificative, care în prezent sunt asigurate unilateral de donatori internaționali.

De aceea se impune ca dezvoltările partenariale viitoare și respectiv legislația care va trebui promovată să aibă în vedere atât facilitarea accesului actorilor interesați la diferite resurse (funciare, materiale, umane, informaționale) cât și modalitățile de alocare. De asemenea, apreciem că elaborarea unor strategii partenariale coerente și pe termen lung necesită aprofundate analize și sinteze atât ale principalelor realizări din țările dezvoltate cât și a celor din România ultimilor șase ani.

Măsuri și acțiuni întreprinse pentru dezvoltarea parteneriatului în spațiul rural românesc

O parte dintre acestea au fost posibile datorită asistenței tehnice și financiare acordate țării noastre de Uniunea Europeană, prin Programul PHARE.

Parteneriatele de dezvoltare rurală în România s-au concretizat prin:

1. Ajutorul dat în favoarea susținerii agriculturii în zone de munte și în zone defavorizate (indemnizație compensatorie, investiții colective). Din sumele disponibilizate s-au atribuit 2302 ha teren agricol unui număr de 2538 familii tinere din 9 județe. Acțiunea s-a desfășurat și cu sprijinul Ministerului Agriculturii și a Direcțiilor agricole județene.

2. S-a acordat asistență PHARE pentru sprijinirea agriculturii în zonele de munte din 4 județe (Alba, Bistrița-Năsăud, Harghita, Suceava); s-au finanțat proiecte pentru producători agricoli, întreprinzători privați și asociații ale producătorilor. Sprijinul acordat a fost de 950 mii ECU și baza juridică a acestor acțiuni parteneriatele a fost acordul de cooperare între Ministerul Agriculturii și Alimentației, Agenția Națională a Zonei Montane, PMU-PHARE, ALG Agriservice-Germania, ANDA-Franța.

3. Prin acțiunile de cooperare româno-ucraineană, în anul 1991, s-a sprijinit organizarea și dezvoltarea Fundației pentru agricultură și alimentație (FAER) - Reghin-Mureș – finanțarea fiind de 959 mii dolari SUA.

4. Printr-un Memorandum de finanțare prin PHARE s-a acordat suma de 1,955 milioane ECU pentru înființarea a șase piețe agricole de gross (în județele Arad, Constanța, Buzău, Ialomița, Mureș, Suceava) în scopul unei mai puternice conexări a gospodăriilor țărănești la circuitele comerciale.

5. Sprijinirea dezvoltării Federației Agricultorilor de munte Ddrna, județul Suceava, organizație profesională a agricultorilor de munte. S-a materializat printr-un parteneriat româno-german, partea germană contribuind cu 1,6 milioane DM.

6. Dezvoltarea turismului rural și asigurarea unor facilități pentru organizarea agroturismului în special în zona montană. În acest scop s-au întocmit proiecte complexe, finanțate parțial de la bugetul de stat, bugetele locale precum și cu contribuția unor parteneri străini.

7. S-a susținut diversificarea serviciilor în mediul rural, îndeosebi a celor pentru agricultură apărând numeroase firme private mixte pentru aprovizionare cu pesticide, semințe, îngrășăminte etc.

8. Dezvoltarea activității de extensie și consultanță pentru producătorii agricoli din localitățile rurale prin realizarea unor parteneriate între administrația publică centrală sau locală și diferite fundații sau programe de asistență străină.

Pentru sprijinirea acțiunii de privatizare de dezvoltare și diversificare a activității societăților comerciale agricole și de prestări de servicii în agricultură s-au creat asociații profesionale, organizații cu personalitate juridică, apolitece, independente, dintre care mai cunoscute sunt:

- Consiliul național al întreprinderilor private mici și mijlocii;
- Fundația Centrului Român pentru întreprinderi Mici și Mijlocii;
- Federația Română de Dezvoltare Montană;
- Federația Română a Asociațiilor de întraajutorare a Producătorilor Agricoli Particulari și altele.

Aceste structuri instituționale parteneriatele au buget propriu din cotizații, donații și din alte surse. De asemenea, într-o primă etapă aceste asociații au fost susținute prin programe PHARE echivalând cu 10 milioane ECU. Față de cele afirmate mai sus se impun unele precizări:

- acțiunile enumerate mai sus sunt cât mai mediatizate și de amploare mai deosebită; alături de acestea mai există încă numeroase alte cooperări, acțiuni parteneriatele de mai mici dimensiuni, dar de o importanță deosebită pentru comunitățile locale unde ele funcționează;
- alături de aceste parteneriate în ultimii șase ani au apărut și structuri formate din actorii locali; în acest context amintim patronatele, sindicatele, organizațiile profesionale ale agricultorilor privați structurate pe domenii de activitate, organizațiile tinerilor producători agricoli, organizațiile femeilor agricultor etc.

Bibliografie

1. Bara, Simona; Moldovan, Minodora; Roman. Ioana; Rusali. Mirela – Decizia în partenerialul economic și social din agricultură. Experiențe parteneriale. Probleme economice, nr.22-23, CiDE, București, 1996.
2. Bara, Simona; Moldovan, Minodora; Roman Ioana; Rusali Mirela - Identificarea zonelor rurale cu disfuncționalități în agricultură. Probleme economice, nr.30. CIDE, București. 1996.
3. Dumitru, Dumitru; Lăpușan. Alexandru – Stadiul actual al dezvoltării

-
- agriculturii și industriei alimentare. CIDE. București. 1993.
4. Iancu, A. – Criza tranziției: criza predominant instituțională. Probleme economice, nr.19-20, CIDE. București, 1994.
 5. Huillet, C.; Van Dijk, P. – Les partenaires pour le developpement rural, OCDE, Luxembourg, 1990.
 6. Rey, R. – Cooperația internațională – Bilanț și perspective, în exemplu de cooperație în Carpați pentru o dezvoltare durabilă. Conferința Euromontana, septembrie, Cracovia, 1995.
 7. *** – Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană. Caiet de lucru, 1EA, București, 1995.
 8. *** – Les institutions de la Communauté Europeennes. Commission des Communautés, Luxembourg, 1993.
 9. *** – L'Europe au service du developpement regional, nr.2. OPOCE, Luxembourg, 1996.

INSTITUȚIILE PARTENERIALE ȘI FUNCȚIONAREA LOR. TIPURI ȘI RELAȚII

Ioana ROMAN

Rezumat: *Lucrarea realizează o nouă descriere teoretico-faptică a parteneriatului instituțional. În vederea implementării acestui instrument de decizie fi în societatea rurală din România. Aceasta explică de ce a fost nevoie să identificăm importanta, mecanismele de funcționare, tipologiile, parteneriatelor fi actorii potențiali, precum fi perspectivele parteneriatului pentru dezvoltarea agriculturii fi spațiului rural românesc.*

Dezvoltarea parteneriatului instituțional este. În fond, răspunsul societății civile la amplificarea mișcărilor de descentralizare administrativă și politică.

Cuvinte-cheie: *parteneriat; acord partenerial; mecanisme; tipologii.*

PARTNERSHIP INSTITUTIONS AND THEIR WORKING. TYPES AND RELATIONS

Abstract: *The paper presents a new theoretical and practical description of the institutional partnership, in view of implementing this special instrument of decision in the rural society of Romania. This explains why we needed to identify the importance, the working mechanisms, types of partnerships and potențial actors as well as the perspectives of partnership for agriculture's development and for the Romanian rural area.*

The development of the institutional partnership is, in fact, the civil society's response to the enlarging of the movements for administrative and political decentralization.

Keywords: *partnership; partnership agreement; mechanisms; types.*

Instituțiile parteneriale și mecanismele lor de funcționare

Parteneriatele au apărut ca o soluție mai ales în țările cu economii în tranziție, la presiunea economică și socială. Astfel autoritățile centrale și locale, firmele particulare și fundațiile, comunitatea de afaceri au început să caute mijloace noi pentru promovarea și dezvoltarea socială a regiunilor lor. Toți au înțeles că pentru mobilizarea la maximum a resurselor și obținerea unor rezultate substanțiale este necesar să se lucreze în parteneriat. Deci, parteneriatele sunt o cale normală pentru a descoperi și rezolva problemele ce apar în dezvoltarea locală.

Pe plan internațional, această tendință a fost amplificată de mișcările pentru descentralizare administrativă și politică, mișcări care au lărgit responsabilitățile sociale și economice ale autorităților și agențiilor locale, dându-le o mai mare putere de decizie și implementare. Rolul organizațiilor guvernamentale a rămas unul de facilitare și coordonare a acțiunilor parteneriale.

Parteneriatul constă. În esență, în totalitatea relațiilor de cooperare stabilite între actorii sociali, în unirea eforturilor pentru conceperea și executarea unei acțiuni, pe baza priorităților și obiectivelor comune.

Inițial, parteneriatele au vizat probleme sociale, în principal combaterea șomajului, în timp ele s-au diversificat abordând probleme referitoare la agricultură, mediu, asigurări sociale, probleme care indirect, pot avea un important efect asupra situației economice locale, regionale și, respectiv, naționale.

Reușita acțiunilor parteneriale depinde de:

- perfecta cunoaștere a mediului economic local, resurselor locale (inclusiv cele umane) și piețelor pentru produsele locale. În felul acesta ele se pot baza pe antrenarea și utilizarea forței umane și a resurselor fizice și financiare locale, deoarece din experiența practică a rezultat că activitățile care au o bază locală puternică au mai multe șanse să funcționeze pe termen lung;
- actorii principali, care au nevoie de spirit întreprinzător, dar și de resurse; abilitatea și inițiativa acestora reprezintă una din cele mai importante resurse care îi ajută să caute în afară și să folosească inteligent alte surse de finanțare naționale și internaționale.

În general, parteneriatele instituționale au, cel puțin, următoarele scopuri:

- formularea obiectivelor și mobilizarea resurselor, a experiențelor numeroșilor actori instituționali și individuali, care intervin în mod necesar într-o abordare teritorială și integrată a politicii agricole și respectiv a celei rurale;
- asigurarea flexibilității în evidențierea diverselor clemente ce caracterizează regiunile rurale, precum și planurilor socio-economice și politice pentru a se atinge eficacitate sporită a obiectivelor propuse;
- organizarea programelor de dezvoltare rurală și urmărirea asigurării complementarității acestora pe verticală (între diferite nivele administrative) și pe orizontală (între diferite administrații situate la același nivel);
- identificarea celor mai adecvate modalități de structurare și de exploatare a avantajelor pe care le oferă relațiile de cooperare practică dintre sectorul public și cel privat.

Odată conturată importanța, parteneriatului instituțional, a scopurilor și obiectivelor, se simte nevoia cunoașterii mecanismelor de funcționare. În general, mecanismele de parteneriat adoptate servesc la:

- mobilizarea experienței și resurselor diferitelor instituții publice și particulare;
- adaptarea politicii agrare și rurale la condițiile specifice regionale și locale;
- armonizarea dezvoltării locale și regionale cu cea națională;
- folosirea eficientă a mijloacelor sectoarelor public și privat.

Apreciem că, cel mai important punct de interes legat de mecanismul de funcționare al parteneriatelor instituționale îl reprezintă delimitarea etapelor necesare în vederea rezolvării unor probleme de interes național sau local prin intermediul acestei forme de cooperare. Astfel, considerăm drept obligatorii următoarele etape:

- a. existența unei politici de dezvoltare la nivel național și local (etapă cadru);
2. delimitarea zonelor cu disfuncționalități în plan economic și social sau a problemelor de dezvoltare;
3. decuparea unei "probleme" (zonă problemă), care se dorește a fi rezolvată prin intermediul unui parteneriat instituțional (problemă care are un grad de generalitate sporit și care se identifică în obiectivul structurii parteneriatele ce urmează a fi construite);
4. elaborarea proiectului pentru rezolvarea problemelor identificate; evaluarea resurselor necesare cu identificarea aportului resurselor locale și respectiv a celor publice, de asemenea, o scrie întreagă de particularități ale zonelor identificate este necesar să fie concretizate prin studii monografice sau anchete; elaborarea programului de alocare a resurselor și de actualizare a acestora pe măsura executării lucrărilor;
5. stabilirea modalităților de rezolvare; în cazul implicării unor agenți economici din domenii de activitate diferite este necesară stabilirea acordului de parteneriat;
6. reunirea partenerilor și repartizarea responsabilităților;
7. demararea acțiunilor specifice în funcție de obiectivul principal, obiectivele secundare și modul de asigurare a resurselor;
8. urmărirea și evaluarea periodică a rezultatelor acțiunilor parteneriatele.

Deci, pentru formarea unei structuri parteneriatele este necesar să fie bine definită problema pentru care aceasta se organizează și să se evalueze dacă aceasta este capabilă să o rezolve.

Odată stabilite clementele de mai sus, decidenții trebuie să se preocupe de asigurarea aranjamentelor formale și informale necesare pentru demararea activităților. Partenerii se grupează sub forma unor comitete, comisii, consilii, fundații, proiecte pe probleme sau zone și își repartizează între ei responsabilitățile.

Prin mecanismul lor de funcționare, parteneriatele instituționale facilitează:

- lărgirea evantaiului de persoane interesate să participe la elaborarea de politici și programe de dezvoltare rurală;
- modificarea repartiției competențelor referitoare la elaborarea politicii, între diferite ministere și administrații, care operează în funcție de o abordare globală și integrată a politicii rurale; singură descentralizarea puterii și competențelor nefiind suficientă pentru corectarea rigidităților structurilor instituționale care influențează formularea unei politici rurale integrate și globale;
- dezvoltarea cooperării între decidenții sectorului public și privat pentru a defini problemele dezvoltării rurale și găsirea unei soluții.

Tipuri de parteneriate instituționale

Noțiunea de parteneriat instituțional este foarte vastă. Acest tip de colaborare poate lua diferite forme, servind unor finalități diverse, punând în joc relații politice, economice, sociale, juridice, structurale și informaționale.

Parteneriatele instituționale pot fi identificate după diferite criterii cum ar fi:

- natura acordului de parteneriat;
- actorii implicați în decizie;
- dimensiunile obiectivelor incluse în acordul de parteneriat;
- nivelul de decizie la care sunt stabilite obiectivele parteneriatele;
- nivelul pe care se află partenerii etc.

În cele ce urmează sunt prezentate caracteristicile diferitelor structuri parteneriatele luând în considerare criteriile de mai sus.

a. în funcție de natura acordului de parteneriat instituțional întâlnim:

- parteneriate instituționale întemeiate pe baza acordurilor juridice stricte (legi, decrete);
- parteneriate instituționale bazate pe aranjamente informale (acorduri, protocoale);
- parteneriate instituționale bazate pe relații de colaborare și adoptarea de proiecte în comun.

Indiferent de natura acordului care stă la baza unei acțiuni parteneriatele, acesta implică întotdeauna un acord asupra obiectivelor politicilor și programelor, precum și o împărțire a competențelor, resurselor, riscurilor și oportunităților, pe o perioadă determinată.

b. în funcție de actorii implicați în deciziile parteneriatele distingem:

b.1. parteneriat la care participă doar actori din sectorul public (parteneriat public; și care, la rândul său poate fi:

- parteneriat instituțional intraadministrație – care are ca obiectiv restructurarea și descentralizarea administrației publice;
- parteneriat instituțional interadministrație – care vizează acordurile de cooperare dintre diferitele eşaloane ale administrației (adică între administrația centrală și administrația locală sau municipală); în

general, acesta acoperă instituții ce se află la același nivel decizional și, deci, pot coopera în mod egal. Astfel, acest tip de parteneriat grupează ministerele, organismele publice și alte instituții similare eu o poziție identică;

b.2. parteneriat între actorii din sectorul public și cei din sectorul privat (parteneriat public-privat) – reprezintă o formă de cooperare de "tip mutual" cu efecte benefice implicând persoane fizice și juridice din ambele sectoare. În general, agenții economici (publici și privați) și administrațiile publice se regăsesc asociate prin aceste structuri instituționale. La acest parteneriat mai pot participa școlile sau universitățile, spitalele, organismele de dezvoltare locală, întreprinderile de servicii locale, organismele profesionale, asociațiile benevole, instituțiile religioase, persoanele particulare etc.;

b.3. parteneriat la care participă doar actori din sectorul privat: (parteneriat privat) care asociază doar agenți economici privați, organisme profesionale, persoane particulare etc.

c. în funcție de dimensiunile obiectivelor din acordul de parteneriat putem delimita:

- parteneriate instituționale care își limitează obiectivele la planul local (dimensiunea locală) – acestea vizează. În general, rezolvarea problemelor locale legate de stabilizarea populației, amenajarea localităților, crearea de întreprinderi mici și mijlocii în rural, care să valorifice resursele locale etc. De regulă, aceste parteneriate apar în regiuni defavorizate sau slab dezvoltate din punct de vedere economic și social (în special regiuni predominant agricole);
- parteneriate instituționale care își fixează obiective incluse în politicile de dezvoltare națională (dimensiunea națională); acestea se axează pe crearea de locuri de muncă (prin înființarea de întreprinderi mici și mijlocii), restructurarea și privatizarea agenților economici din agricultură etc.;
- parteneriate instituționale care au drept scop chiar obiectivul strategie al unei țări, la un moment dat. care este precizat în documente oficiale (dimensiune internațională); în cazul țării noastre, formarea unei agriculturi competitive și compatibile cu aceea a Uniunii Europene (în baza Acordului de aderare a României la Uniunea Europeană). Particularitatea acestor structuri parteneriate o reprezintă atragerea alături de organismele publice naționale (guvern, administrații etc.) a organismelor nonguvernamentale (sindicate, patronate, organizații profesionale etc.). precum și a unor organisme internaționale care finanțează aceste obiective și acordă, asistență de specialitate (organizațiile Uniunii Europene, Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, alte organizații internaționale etc.).

d. În funcție de nivelul de decizie la care sunt stabilite obiectivele parteneriale se pot întâlni:

- parteneriate instituționale inițiate la nivel macroeconomic, care vizează probleme cum sunt privatizarea, restructurarea, dezvoltarea agriculturii și care reunesc Guvernul, uniunile sindicale și patronatul;
- parteneriate instituționale create la nivel microeconomic, care își propun să rezolve probleme legate de: restructurarea firmelor, șomajul generat de restructurare și – privatizare. Acest parteneriat la nivel microeconomic este de fapt, un parteneriat social¹. În economia de tranziție acesta capătă o importanță vitală, care condiționează însăși existența firmelor. Pentru funcționarea eficace parteneriatul social, la nivel microeconomic în etapa de tranziție, presupune o relație tripolară (acționari-manageri-sindicate), în care rolul acționarilor este sporit în raport cu cel care le revine într-o economic stabilizată, unde predomină relația bipolară manageri-sindicate (acționarii fiind reprezentați, în fapt, de manageri).

e. În funcție de nivelul pe care se află partenerii se întâlnesc, în practică:

- parteneriate de tip orizontal, inițiate între camerele de comerț, autorități, uniuni și asociații sindicale locale;
- parteneriale de tip vertical, ce includ actorii de mai sus și organele de conducere regională și națională.

Se observă varietatea de forme și structuri pe care o îmbracă parteneriatul instituțional, varietate apărută tocmai din varietatea problemelor pentru care se organizează, a actorilor și a mecanismelor de funcționare.

Parteneriatul pentru dezvoltarea agriculturii și a spațiului rural românesc.

Parteneri potențiali și relații

Stimularea inițiativelor în materie de parteneriat economic și social are ca bază următoarele principii:

- creșterea gradului autonomiei societății civile în raport cu structurile administrației;
- identificarea unor modalități eficiente de cooperare între stat și societatea civilă în intenția realizării obiectivelor transformării sociale și economice;
- stimularea structurării societății civile, a dezvoltării de organizații și asociații nonguvernamentale cu scop nelucrativ și sprijinirea acestora de către administrația centrală și locală;
- stimularea preluării de către cetățeni, prin intermediul organizațiilor nonguvernamentale, a asociațiilor profesionale și a organizațiilor civice, a unor servicii sociale care nu intră în sarcina administrației sau în raport cu care administrația este inefficientă sau nu dispune de suficiente resurse;

1 Mereuță, Cezar (coord.), Parteneriatul social pentru restructurare". Tribuna Economică, nr. 17/1996.

- sprijinirea organizării cetățenilor pentru realizarea unor obiective comunitare de interes local sau sectorial, prin mobilizarea unor resurse proprii sau private.

Practic, în țara noastră, Guvernul a acționat pentru instituționalizarea și impulsivarea parteneriatului social între organizațiile nonguvernamentale și societatea politică, punctele nodale ale participării guvernului la dezvoltarea structurilor partenariale, vizând modernizarea legilor care se aplică în principalele domenii de activitate, stabilirea unui cadru reglementat de cooperare, sprijin pentru pregătirea managerială, asigurarea unor resurse capabile să încurajeze dezvoltarea activităților de tip mutual.

Pentru perioada de tranziție în care se află țara noastră, când se creează noi instituții ale schimbării, este necesară crearea unor structuri partenariale care să asigure o dezvoltare durabilă, de la nivel local la nivel național. În acest sens, parteneriatul pentru dezvoltarea spațiului rural reprezintă un sistem de cooperare de "tip mutual" instituționalizat, ce are în vedere următoarele:

- diversificarea activităților care au loc în agricultură în scopul sporirii gradului de stabilitate socială din mediul rural;
- surprinderea complexității legăturilor dintre agricultură și sectoarele din amonte și avalul ramurii în scopul diminuării costului tranziției spațiului rural;
- integrarea dimensiunilor ecologice ale habitatului rural în activitățile agricole.

În prezent, dat fiind gravele probleme structurale cărora agricultura a trebuit să le facă față, în România, parteneriatul instituțional pentru dezvoltări rurale este slab reprezentat. Cu toate că avem probleme nerezolvate privind dezvoltarea agriculturii și a spațiului rural, deoarece politica incompletă de dezvoltare rurală ar necesita detalieri locale și regionale, grupurile de interes (ministerele, sindicatele, patronatele, organizațiile profesionale și organizațiile nonguvernamentale, fundațiile etc.) încă nu și-au unit eforturile pentru a rezolva aceste probleme.

Considerăm că, în sensul dat de țările dezvoltate, cu o bună experiență partenerială, în țara noastră nu se poate vorbi de un adevărat parteneriat instituțional. Aceasta din cauza lipsei politicilor, programelor și proiectelor ce stau la baza inițiativelor partenariale, armonizate la obiectivele și modelele europene.

Reușita parteneriatelor constă în stimularea inițiativelor de jos în sus (de la nivel local la nivel regional și, respectiv, național), în literatura de specialitate autorii sunt unanim de acord că numai tratarea la dimensiune locală a problemelor ac dezvoltare rurală, poate da rezultate. Totodată, a rezultat că toate programele de acțiune locală ar trebui să se structureze în jurul a cinci mari direcții de interes care se regăsesc în următoarele întrebări:

- Care este specificul zonei acum și în perioada care se planifică? Cum se prezintă populația, forța de muncă, abilitățile, meseriile, firmele

comerciale și industriale, resursele naturale și punctele de atracție ale zonei?

- Ce șanse de dezvoltare sau cerințe referitoare la învățământ, instruire, ocupare a forței de muncă și spirit întreprinzător apar din aceste analize?
- Ce acțiuni specifice determinate de aceste nevoi se impun și cum ar putea fi folosite resursele locale, particulare și publice)?
- Ce plan specific de acțiune trebuie făcut, de cine, și pentru ce perioadă?
- Cum vor fi evaluate rezultatele?

Analizând răspunsurile la aceste întrebări se poate evalua dacă potențialii actori sunt disponibili pentru a se angaja într-un proiect partenerial și dacă dispun de resursele necesare pentru demararea parteneriatului instituțional.

Funcționarea sistemului partenerial ar putea avea loc prin cooperarea următoarelor forme instituționale:

- administrația publică și alte organisme publice;
- gospodăriile agricole familiale și alți agenți economici (cu capital de stat și privat);
- asociații profesionale și alte grupuri de interese.

În cele ce urmează s-a încercat o identificare a partenerilor potențiali ce pot fi implicați în programele de dezvoltare a agriculturii și a spațiului rural. Aceștia sunt:

- a. Ministerul Agriculturii și Alimentației;
- b. Sindicatele;
- c. Patronatele;
- d. Organizațiile profesionale;
- e. institutele de cercetare și proiectare etc.

Cei mai importanți parteneri care se pot implica direct în dezvoltarea agriculturii sunt Ministerul Agriculturii și Alimentației, sindicatele, patronatele și organizațiile profesionale din agricultură și industria alimentară, institutele de cercetări din domeniul economiei agrare și agronomici.

a. Ministerul Agriculturii și Alimentației, prin poziția sa și prin resursele financiare de care dispune, reprezintă cel mai important partener pentru dezvoltarea agriculturii României.

Ministerul Agriculturii și Alimentației este principalul organism guvernamental care coordonează agricultura României. El are în componența sa 14 mari direcții:

- Direcția generală strategie de dezvoltare în agricultură și în industria alimentară;
- Direcția generală "Sinteze economice și financiare";
- Direcția generală "Cooperare și relații internaționale";

- Direcția de pregătire și perfecționare personal. Consultanță și propagandă agricolă;
- Direcția agricolă cadastru și organizarea teritoriului agricol. Îmbunătățiri funciare;
- Direcția generală a producției vegetale;
- Direcția generală a producției animale;
- Direcția generală de mecanizare, automatizare, retehnologizare;
- Direcția generală a industriei alimentare;
- Direcția generală de strategii pentru societățile comerciale agricole pe acțiuni și regii autonome;
- Direcția control și inspecții de specialitate;
- Direcția management, salarizare, resurse umane;
- Direcția administrativă; două agenții naționale;
- Agenția națională a zonei montane;
- Agenția națională sanitar veterinară; și două servicii independente;
- Serviciul control financiar propriu;
- Serviciul presă și relații cu publicul.

Ministerul Agriculturii și Alimentației elaborează politica agricolă a Romaniei, strategii și programe de dezvoltare a ramurii.

În îndeplinirea atribuțiilor, sale Ministerul Agriculturii și Alimentației are relații parteneriale cu:

- alte ministere: Ministerul Finanțelor, Ministerul Afacerilor Externe. Ministerul Învățământului, Ministerul Industriilor, Ministerul Transporturilor, Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului înconjurător. Ministerul Turismului, Ministerul Muncii și Protecției Sociale. Ministerul Științei și Tehnologici;
- organisme bancare sau de control: Curtea de Conturi a României. Banca Națională a României și alte bănci comerciale, Poliția Economică;
- institute de cercetare tehnică și economică: Institutul de Economie Agrară și institutele tehnice din subordinea Academiei de Științe Agricole și Silvicultură;
- organisme guvernamentale și neguvernamentale din țară și din străinătate;
 - * Agenția Națională pentru Privatizare;
 - * Agenția Română de Dezvoltare;
 - * Consiliul pentru Coordonare, Strategic și Reformă Economică din cadrul Guvernului României;
 - * FPP-uri și FPS;
 - * Misiunea permanentă a Băncii Mondiale la București;
 - * Biroul PHARE al Uniunii Europene;
 - * FAO, OMS, OIE, AMV, FEI etc.;

- institute de învățământ superior: Academic de Științe Agricole și Silvicultură;
- agenți economici de stat sau privați din agricultură și din celelalte domenii de activitate (industrie, servicii) etc.

b. Un alt partener important implicat în dezvoltarea ramurii și, respectiv, a spațiului rural îl reprezintă sindicatele. În prezent, în agricultura și industria alimentară a României există peste 20 de federații sindicale și sindicate libere.

Unele din aceste sindicate sunt independente, altele sunt afiliate la mari organizații sindicale naționale (cartel ALFA, CNSRL "Frăția" etc.). Aceste sindicate participă la negocierile cu Ministerul Agriculturii și Alimentației și cu Guvernul României, apărând interesele salariaților din agricultură și din industria alimentară.

c. Patronatele sunt, de asemenea, parteneri care au un cuvânt important de spus în negocierile cu executivul. În domeniul agriculturii și industriei alimentare s-au identificat peste 22 organizații patronale, majoritatea în industria alimentară (industria laptelui, a uleiului, a zahărului, berii etc.), fenomen explicabil dat fiind capitalul majoritar de stat al întreprinderilor din industria alimentară, cu structuri organizatorice stabile. Din aceste organizații patronale cea mai mare parte au aderat la mari federații patronale naționale (Federația patronală din agricultură, Confederația Națională a Patronatului Român etc.), doar câteva rămânând independente.

d. Organizațiile profesionale din agricultură sunt foarte numeroase. Ele au apărut înainte de 1989, continuând să funcționeze și în prezent, alături de cele noi care au luat ființă în această perioadă de tranziție. Ele au apărut din necesitatea susținerii unor interese comune ale crescătorilor de animale, ale diferitelor grupe de cultivatori, ale proprietarilor de terenuri agricole, ale fermierilor etc.

Rolul organizațiilor profesionale, în economia de piață, este foarte important și constă în:

- facilitează unirea eforturilor (financiare, materiale și umane) pe linia susținerii unor anumite secvențe din producția agricolă (producția de cereale, creșterea vacilor de lapte rasa "Bălțata Românească", creșterea și ameliorarea rasei de ovine merinos etc.);
- sesizează organele publice centrale (Ministerul Agriculturii și Guvernul) asupra problemelor cu care se confruntă agricultorii din diferite zone ale țării;
- participă activ în cadrul unor parteneriate pentru dezvoltarea agriculturii și a spațiului rural, la nivel local sau regional;
- contribuie la popularizarea cunoștințelor tehnice și economice privind cultura plantelor și creșterea animalelor; pe plan local, prin organizarea de seminarii, conferințe;
- acordă consultanță de specialitate fermierilor interesați etc.

Circa 23 de organizații profesionale, de pe tot cuprinsul țării, se află în relație cu Ministerul Agriculturii și Alimentației. Aceste organizații profesionale s-au intitulat fie asociație; asociația fermierilor, asociația crescătorilor de animale, asociația de turism rural și agroturism etc.), fie fundație (Fundația româno-elvețiană "Morăreni" din jud. Mureș. Fundația agricultorilor privați "Prietenii țăranului român" etc.), fie societate națională (Societatea națională a pomicultorilor. Societatea viticultorilor ecologiști "Vitcco", Societatea națională a horticultorilor etc.).

e. institutelor de cercetări participă, ca veritabili colaboratori, la programele partenariale. Obiectivul de activitate al acestora constă în identificarea problemelor cheie din agricultură și spațiul rural, propunând alternative de proiecte pentru rezolvarea acestora. Ele acordă asistență de specialitate (economică, agronomică, protecția mediului etc.) în cadrul programelor parteneriatele și participă la evaluarea rezultatelor.

Unirea eforturilor tuturor acestor actori trebuie să asigure crearea graduală a condițiilor pentru ca agricultura să devină un sector competitiv, capabil să se integreze avantajos în Piața Unică Europeană și, prin instituționalizarea mecanismelor pieței și convergenței lor cu cele comunitare, formarea unei noi structuri agrare, modernizarea sectorului agroalimentar. dezvoltarea rurală. protecția mediului înconjurător și alinierea la standardele internaționale.

Consider că prin amplificarea rolului, funcțiilor și mecanismelor parteneriatelor instituționale se vor reduce costurile tranziției iar rezultatele se vor regăsi în dezvoltarea economică și socială. locală și națională și în susținerea politicii economico-sociale de aderarea la Uniunea Europeană.

Bibliografie

1. Bara Simona, Moldovan Minodora, Rusali Mircia, Roman Ioana, Avrămiță Gheorghe – *Decizia în parteneriatul economic și social pentru dezvoltarea agriculturii*, Probleme economice, nr.22-23. CIDE, București, 1996.
2. Huillet Christian; Van Dijk Pieter – *Les partenaires pour le développement rural*, OCDE, 1990.
3. Mereuță Cezar (coord.) – *Parteneriatul social pentru restructurare*, Tribuna Economică, nr.17, 1996
4. Iancu Aurel – *Criza tranziției: criză predominant instituțională*, Probleme economice nr. 19-20, CIDE, București, 1994.
5. Williamson, Oliver – *The Economic Institutions of Capitalism*, New York. Free Press, 1985.
6. *** – *Parteneriatele: cheia pentru crearea de locuri de muncă. Experiențe din țările OCDE*, Editura ALL, București, 1993.
7. * * * – *Les institutions de la Communauté Européenne*, Commission des

-
- Communautés Européennes, Luxembourg, 1993.
8. *** – *Rethinking institutional - analysis and development. Issues, Alternatives and Choices*, ICS Press, USA, 1993.
 9. *** - *Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană*, Caiet de lucru, București, 1995.
 10. *** – *Crearea și dezvoltarea economiei de piață*, Studii și cercetări economice nr.4, CIDE, București, 1995.
 11. *** – *Fonds structurels et Fonds de cohésion 1994-1999*, Commission Européenne, Bruxelles, 1996.

PARTENERIATUL ȘI PROTECȚIA SOCIALĂ ÎN MEDIUL RURAL. EXPERIENȚE EUROPENE

Simona BARA,
Ana GEORGESCU,
Minodora MOLDOVAN

Rezumat: Asigurarea protecției sociale în spațiul rural din țările Uniunii Europene prin dezvoltarea unor parteneriate specifice este de natură a oferi României posibile modalități de rezolvare a unor probleme dintre altele mai diverse: crearea unor noi locuri de muncă: calificarea și recalificarea șomerilor, păstrarea tradițiilor în domeniul meșteșugurilor: sprijinirea tinerilor întreprinzători: instruirea, în special a femeilor. În direcția materializării conceptului de șanse egale de gen etc.

În scopul dezvoltării și în țara noastră a unor parteneriate axate pe protecția socială. În lucrare, sunt prezentate circumstanțele ce au condus la apariția inițiativei, a formulării obiectivelor, a identificării partenerilor precum și la atragerea surselor financiare necesare.

Cuvinte-cheie: parteneriat, protecție socială, șanse egale de gen.

PARTNERSHIP AND SOCIAL PROTECTION IN THE RURAL AREA. EUROPEAN EXPERIENCES

Abstract: The ensuring of social protection in the rural area in the European Union by development of some specific partnerships should offer us possible ways for solving various issues: creation of new work places: training and retraining of unemployed: maintaining the traditions in the field of trades; support of young businessmen: training especially of women for understanding and materializing the concept of equal gender chances etc.

For the purpose of developing in our country, also, of some partnerships focused upon social protection, in the paper there are shown the circumstances leading to initiative appearance, in objectives' formulation, to identification on possible partners and to attraction of necessary financial sources.

Keywords: partnership, social protection, equal gender chances.

Schimbarea instituțională, ca opțiune strategică a reformei mediului rural din România, arată că undeva "sus" s-a conștientizat faptul că participarea mai redusă a populației din mediul rural la viața socială se datorează, printre altele, și faptului că reforma este percepută ca un act de voință exercitat de la niveluri

superioare și nu ca rezultat a unor acțiuni precis motivate ale comunității locale, subscrise unor reglementări legislative care favorizează procesul.

Blocată de lipsa accesului la informație, datorată pe de o parte precarității pătrunderii mesajelor politice prin mijloacele mass-media, iar pe de altă parte de lipsa unui suport minim de cunoștințe care să îi faciliteze înțelegerea acestora, participarea populației rurale la schimbările din România este dependentă, printre altele, și de modalitatea în care instituțiile statului (școala, biserica, dispensarul medical) și consiliul local reușesc să facă un transfer optim de informații și să adapteze specificul zonal conținutul transformărilor profunde la **care** este antrenată țara.

Apreciem că în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană precum și pentru susținerea amplelor procese de restructurare din spațiul rural nu sunt lipsite de interes experiențele europene din domeniul ocupării forței de muncă și din acela al asigurării șanselor de gen egale.

Obiectivul principal al parteneriatului în domeniul protecției sociale îl constituie diminuare și/sau înlăturarea consecințelor unor riscuri native sau dobândite, asupra venitului și nivelului de trai < ic unor segmente de populație, a cărui soluționare implică participarea și angajai •» activă a tuturor actorilor aflați în legătura cu acesta: autorități publice, parteneri sociali (sindicate, patronate, alte organizații ale societății civile) și nu în ultimul rând membrii colectivității interesați de propriile nevoi în materie de condiții de muncă și viață.

Dezvoltarea parteneriatului în domeniul protecției sociale urmărește, unele obiective dezinteres mai larg. vizând: ameliorarea stării de sărăcie în România, utilizarea eficientă a resurselor în domeniul social, identificarea unor noi surse de finanțare, direcționarea sprijinului social către grupurile țință, în contextul aplicării politicilor de stabilizare macroeconomică, precum și obiective specifice, vizând rezolvarea unor probleme conjuncturale, ale unei etape sau situații concrete ale unui spațiu de referință.

Protecția socială, în general, nu este numai o datorie exclusivă a statului; în plus aceasta rezolvă nevoi din categoria "nevoi secundare" ale unei colectivități și implică în cazul asigurărilor sociale, conștientizarea individului asupra responsabilității sale de a-și asigura retragerea și de a economisi o cotă din venit în acest scop. solidaritatea între generații și între profesii, precum și în cazul asistenței sociale dreptul individului de a alege și de a hotărî în legătură cu propria sa viață când, într-o anumită clapă, el trebuie ajutat de comunitatea căreia îi aparține pentru a desfășura o viață normală în societate.

Dacă în cazul asigurărilor-sociale este necesar ca statul să creeze un nou sistem de organizare și administrare partenerială a fondului de pensii (realizarea veniturilor, efectuarea cheltuielilor, .stabilirea și plata drepturilor de asigurări sociale) pe principiile: unicității, obligativității, egalității, contributivității și descentralizării, în cazul asistenței sociale, parteneriatul trebuie încurajat nefiind necesare schimbări legislative majore, ci numai modificări de mentalitate privind abordarea problemelor comunitare.

1. Experiențe europene privind ocuparea forței de muncă

În țările din Uniunea Europeană această tendință a fost consolidată de mișcările pentru descentralizare administrativă și politică, mișcări ce au lărgit responsabilitățile sociale și economice ale autorităților și agenților locali, dându-le o mai mare putere de decizie și implementare. Rolul organizațiilor guvernamentale cu privire la ocuparea forței de muncă a devenit unul de facilitare și coordonare a acestor activități, mai degrabă decât de inițiere și execuție a lor. Oficiile locale și regionale ale serviciilor naționale de ocupare a forței de muncă au obținut o flexibilitate mai mare pentru a răspunde nevoilor locale și au fost încurajate să intre în relații de parteneriat cu alți actori implicați

În procesul de creare de locuri de muncă. Prin urmare, comunitățile care au fost obișnuite să se bazeze pe guvern pentru a le rezolva problemele economice prin transferuri de plăți sau investiții în industria locală, au început să facă eforturi de mobilizare a resurselor locale pentru a crea și stimula noi oportunități de afaceri și au înțeles că pentru obținerea unor rezultate substanțiale este esențial să se lucreze în parteneriat.

După cum se va vedea din exemplele prezentate în continuare, inițiativele locale pentru ocuparea forței de muncă s-au dezvoltat ca răspuns la un mare număr de situații diferite, de la închiderea unei uzine mari care amenința să arunce pe piața muncii un mare număr de oameni și până la declinul economic, atât în zonele rurale, cât și în zone unde activitățile tradiționale, legate de agricultură, minerit, industrie grea, oferă din ce în ce mai puține locuri de muncă.

Totodată, au fost abordate cu succes și alte probleme, ca de exemplu cele referitoare la mediu sau asigurări sociale, probleme care, indirect, pot avea un efect important asupra stării economiei locale.

Proiectele și programele inițiate pentru rezolvarea acestor probleme au avut diverse obiective:

- diferite tipuri de consultanță și asistență financiară pentru sprijinirea afacerilor noi;
- strategii pentru stimularea spiritului întreprinzător;
- crearea "incubatoarelor" de afaceri mici;
- calificarea și recalificarea muncitorilor disponibilizați în meserii radical diferite sau instruirea întreprinzătorilor noi sau relativ neexperimentați în domeniul afacerilor;
- facilități acordate tinerilor cu scopul de a stopa migrația din rural.

În Belgia s-a creat în 1975 Fundația Rurală Wallonia cu scopul de a îmbunătăți situația economică și socială a satelor prin implicarea populației locale în procesul dezvoltării economice. Fundația se ocupă de crearea de locuri de muncă, dar și de proiecte culturale, protecție socială și de protecție a mediului, care contribuie la bunăstarea populației: FRW este un organism privat

aprobat de stat care acționează pentru revitalizarea rurală a regiunii din sudul Belgiei, Wallonia.

Fundația se preocupă în primul rând de crearea de locuri de muncă prin asigurarea instruirii, consultanței și asistenței tehnice pentru fermieri, întreprinzători și șomeri, în vederea găsirii unui loc de muncă în economia rurală.

În al doilea rând FRW a adoptat o abordare mai largă cunoscută sub numele de "regenerare globală" care ia în considerare factorii care contribuie la bunăstarea generală a populației rurale. Mai specific, acesta abordare își propune să îmbunătățească modul de folosire și acces la resursele primare cum ar fi pământul, apa și energia; să dezvolte turismul, să îmbunătățească transportul și să genereze o viață culturală dinamică.

Fundația a realizat un parteneriat strâns între asociațiile locale, autoritățile locale și regionale, centrele de educație, sectorul privat și populația locală.

Fundația acționează la nivel local prin agenți care încurajează dezvoltarea prin medierea dintre diverși parteneri implicați și ajută municipalitatea să implementeze programele generale de dezvoltare rurală.

Între 1980 și 1983, Comisia Locală pentru Regenerarea Rurală din zona Flobecq a elaborat un proiect care a fost adoptat de municipalitate și subvenționat în proporție de 80% de către conducerea regională. Obiectivele acestui program au fost:

- crearea de locuințe pentru cei cu venituri reduse;
- încurajarea dezvoltării economice locale
- îmbunătățirea mediului de viață cu scot j l de a încuraja tinerii să rămână în zonă.

Din exemplu de sprijin pentru tinerii întreprinzători este oferit de experiența Asociației Promolavoro din Italia, care acordă asistență tinerilor care nu dispun de resurse pentru lansarea unei afaceri. Această asociație a fost creată în 1989 când Italia avea o rată a șomajului de 12%, iar cei cuprinși între 15-24 ani reprezentau 60% din total.

Scopul Asociației Promolavoro a fost în primul rând, combaterea șomajului, acordând sprijin financiar firmelor mici aflate în dificultate și în al doilea rând să ofere asistență tehnică și financiară tinerilor întreprinzători care doresc să lanseze mici afaceri.

Asociația asigură servicii personalizate potențialilor întreprinzători prin informații privind legislația, studii de fezabilitate, studii de caz, asistență tehnică și consultanță juridică, în contabilitate și management.

Asociația finanțează proiecte ale noilor întreprinzători din resurse naționale sau ale Uniunii Europene printr-un sistem denumit "rotația fondurilor" (împrumuturi mici, acordate fără garanții, pentru lansare de afaceri, rambursabile în 3 ani).

În Portugalia s-a urmărit dezvoltarea economică, având în vedere tradițiile și preocupările culturale, cu scopul de a îmbunătăți standardul de viață în

zonele rurale din regiunile izolate, Algarve și Alenlajo. Astfel, s-a inițiat în 1984 proiectul "RADIAL" care s-a bazat pe participarea membrilor comunității, într-un efort "de jos în sus" având ca obiective încurajarea formării unei competențe locale pentru dezvoltarea economică și "crearea de locuri de muncă.

Problemele acestor regiuni au apărut ca urmare a faptului că localitățile rurale au rămas izolate, suferind de pe urma migrării populației masculine către locuri de muncă din zonele mai dezvoltate sau din străinătate. Agricultură nu a fost dezvoltată peste nevoile de subsistență, deoarece terenul abrupt este greu de cultivat.

Proiectul "RADIAL" a identificat două domenii asupra cărora urma să se concentreze întregul efort: locuri de muncă pentru femei și formarea profesională a tineretului cu scopul de a fi încurajați să nu părăsească regiunea.

În acest scop, s-a inițiat un proces de consultare pe scară largă, prin care membrii echipei au vizitat satele, au discutat cu primarii și localnicii pentru a le identifica cerințele și au solicitat sugestii referitoare la dezvoltare economică. Această metodă de consultare a reprezentanților domeniului public/privat de la nivel local reprezintă un element cheie în eforturile de dezvoltare.

Ca rezultat al acestui proces, s-a considerat că următoarele activități oferă un potențial de dezvoltare: turismul rural, produsele din carne de porc, brânza de oaie și capră, mierea, migdalele, pluta, uleiurile, ierburile aromate, produse realizate manual din lână, ceramică, coșuri împletite, auturile tradiționale.

"RADIAL" a creat programe de instruire bazate pe meșteșugurile tradiționale și pe activitățile de producție, urmărind să dezvolte, în fiecare sat, activități locale. S-a pus accent pe însuflarea încrederii în forțele proprii, prin crearea unei rețele – suport pentru o dezvoltare participativă.

În 1988, s-au extins obiectivele proiectului "RADIAL" și a format Asociația "IN LOCO" care a avut drept obiective promovarea dezvoltării la nivelul comunităților, prin inițiative locale și utilizarea completă a resurselor naturale și umane din regiune.

Inițial, finanțarea Asociației "IN LOCO" s-a (acut din bugetul creatorilor săi, dar, acum aceasta primește fonduri, în contextul unor programe de instruire, de la Guvernul Portugaliei și de la Uniunea Europeană. În 1992, s-a obținut o finanțare prin programul LEDA (o inițiativă a Uniunii Europene de sprijinire a dezvoltării în mediul rural, care funcționează acum în 2! 3 locuri din Europa).

Principală problemă căreia a trebuit să-i facă față IN LOCO. a fost lipsa de autonomie a întreprinderilor create, atât sub aspect financiar, cât și al luării deciziilor.

Asociația a avut succes în crearea unei baze locale, ca sunon al dezvoltării economice, cât și în folosirea eficientă a fondurilor naționale căi și a celor repartizate de Uniunea Europeană.

2. Experiențe europene privind conceptul de șanse egale de gen

O politică a șanselor de gen egale este o decizie a actorilor sociali (guvern. patronate, sindicate) de a promova la locul de muncă procedee și practici care să nu fie discriminatorii pe motiv de gen social sau stare civilă și care să ofere șanse egale reale între femei și bărbați. În țările Uniunii Europene conceptului de șanse egale îi mai sunt asociate și alte probleme cum ar fi: discriminarea pe motiv de rasă, de handicap, de vârstă etc.

Parteneriatul social în domeniul șanselor egale asigură în fond linii directoare prin care actorii își pot identifica corect drepturile și obligațiile relativ la șansele de gen.

Toate statele membre ale Uniunii Europene au diverse structuri parteneriale al căror rol specific este de a aplica gama largă de cauze cuprinse în legislația privind șansele de gen egale. Aceste structuri supraveghează actorii/instituțiile care încalcă legea dar totodată studiază și alte zone de discriminare, deoarece legislația șanselor de gen egale are un caracter deschis criticilor și schimbărilor.

Având în vedere gradul înalt de feminizare a forței de muncă din agricultură, activitate de bază în spațiul rural românesc, apreciem că nu este lipsită de interes cunoașterea unor prevederi ale legislației din Uniunea Europeană în domeniul egalității muncii.

Articolul 119 din Tratatul de la Roma (1956) a formulat principiul egalității salariului. Se arc în vedere atât salariul de bază cât și orice alte forme de răsplată pe care un salariat le primește în urma muncii prestate. Sunt incluse de exemplu și veniturile din fondurile de pensie, plata muncii suplimentare, primele, concediul de boală.

Acest document a fost completat cu următoarele directive:

a) Directiva privind retribuirea egală din 1975

Această directivă legiferează nu numai retribuirea egală pentru aceeași muncă ci și retribuirea egală pentru munci de valoare egală; ca atare nu numai munca în sine este importantă atunci când se determină existența discriminării, ci și valoarea care îi este atribuită muncii respective.

b) Directiva privind tratamentul egal din 1976

Se referă la accesul la muncă, pregătire profesională, promovare și condiții de muncă. Directiva stipulează interzicerea "oricărei discriminări pe bază de sex, fie în mod direct, fie indirect, cu referire la starea civilă și situația familială".

c) Directiva privind sănătatea și siguranța la locul de muncă pentru salariați pe tunului sarcinii din 1992

A fost introdusă pentru a îmbunătăți condițiile legate – de siguranța și protecția sănătății la locul de muncă pentru femeile aflate în perioade pre și post natală și pentru cele care alăptează. Directiva obligă patronatul să evalueze

riscurile locului de muncă și să ia măsuri pentru protejarea femeilor aflate în situația respectivă,

Semnificative sunt experiențele din Olanda și Marea Britanie.

În Olanda, legislația privitoare la tratamentul egal permite măsuri pozitive în favoarea femeilor pentru a elimina inegalitățile și a îmbunătăți reprezentativitatea. Măsurile de discriminare pozitivă trebuie însă să aibă un caracter temporar și să fie proporționale cu obiectivele propuse. Există un sindicat numit "al femeilor" care are menirea de a conștientiza opinia publică în legătură cu situația socială a femeilor care realizează munci neplătite, de exemplu casnicele. Sindicatul mai militează activ pentru îmbunătățirea statutului social și economic al femeilor.

La rândul său, guvernul finanțează proiecte pentru facilitarea accesului femeilor la munci plătite și la reangajare, calificare în meserii tradițional bărbătești și eliminarea, prin intermediul conștientizării, a clișeele sexuale legate de meserii. La acestea se adaugă și programe de pregătire profesională în domeniul tehnic și al afacerilor. Aceste programe vizează și pe femeile în vârstă, femeile cu handicapuri și fostele delincvente.

În Marea Britanie, legea discriminării pe bază de sex permite luarea unor măsuri pozitive în domeniul pregătirii profesionale în acele domenii dominate de către bărbați unde femeile au fost dezavantajate în trecut. Există proiecte finanțate de către administrația locală sau de alte instituții publice adresate femeilor cu handicap, sau programe de calificare în domenii tehnice.

Parteneriatul social dezvoltat în Uniunea Europeană în domeniul egalității șanselor de gen include și un cadru procedural pentru plângerile legate de nerespectarea legislației. Există diferențieri de la o țară la alta după cum urmează: în Belgia, cazurile referitoare la retribuirea egală și la tratamentul egal sunt de competența tribunalelor ordinare.

O Comisie Specială pentru Administrarea Forței de Muncă consiliază și evaluează în urma unor investigații cazurile de retribuire egală. Sunt emise avertismente pentru cei care nu respectă legea iar refuzul de a se conforma la acest nivel este considerat delict penal și pedepsii cu închisoare de la 8 la 30 de zile și cu amenzi de 50.000 FB.

În Danemarca, cazurile sunt supuse spre judecată tribunalelor. Sunt în vigoare contractele colective de muncă încheiate între asociațiile patronale și sindicatele lucrătorilor. Amenda acoperă echivalentul salariului pentru 26 de săptămâni iar dacă angajatul intră sub incidența contractului colectiv, despăgubirile se obțin prin intermediul mecanismului de negociere colectiv.

În Irlanda, cazurile de retribuire și tratament egal pot fi supuse spre soluționare inspectorului pe probleme de egalitate fie de către angajator, fie de către angajat sau sindicat. Legea îi conferă acestui inspector prerogative însemnate. Deși concluziile acestui inspector nu au caracter obligatoriu, refuzul de a se conforma recomandărilor în cel mult 42 de zile duce la supunerea cazului respectiv spre judecată unui tribunal al muncii, care este o curte de

apel. Despăgubirile acoperă plata din urmă a salariului pe o perioadă de trei ani – în cazuri de retribuție egală – și până la 104 săptămâni în cazuri de tratament egal. Refuzul de a se conforma îi atrage angajatorului obligația de a plăti amenzi până la acceptarea deciziei tribunalului.

În Franța, cazurile de retribuție egală și de tratament egal intră sub incidența Codului Muncii și a Codului Penal. Codul Muncii trebuie afișat la locul de muncă. Sînt numiți inspectori de specialitate însărcinați cu supravegherea respectării codului și cu investigarea încălcărilor acestuia. Cazurile sînt trimise spre judecată tribunalelor iar penalizările însumează salariul pentru 5 ani. Încălcarea principiului tratamentului egal duce la pedepse penale. Persoane individuale pot chema în judecată în tribunale civile, cerând despăgubiri în legătură cu procesul de recrutare, promovare iar tribunalul are dreptul de a hotărî reîntrarea în drepturi, modificarea salariului și plata unor despăgubiri. Orice ajutor de șomaj plătit victimei trebuie rambursat statului de către partea vinovată. În conformitate cu Codul Penal, tribunalul poate hotărî pedeapsa cu închisoare de la 2 la 12 luni și amenzi cuprinse între 2.000 și 20.000 de FF.

În Italia cazurile din acest domeniu sînt de competența Tribunalului Muncii. Compensațiile pentru încălcarea principiului retribuției egale se plătesc din urmă, începînd cu momentul cînd a avut loc discriminarea respectivă, la care se adaugă și despăgubirile pentru prejudiciile aduse. Pentru cazurile de tratament discriminatoriu soluția compensatorie este încetarea tratamentului respectiv, dacă refuză, se aplică sancțiuni constînd din amenzi și închisoare fără limită maximă.

În Olanda, respectarea legii în legătură cu retribuția egală și tratamentul egal este realizată prin intermediul contractelor individuale sau colective de muncă. Nerespectarea acestora intră sub incidența Codului Civil Olandez. Plîngerile sînt adresate Comitetului pentru Tratatment Egal al bărbaților și femeilor la locul de muncă; acesta conduce investigații și raportează Curții Cantonate, care rezolvă litigiile din domeniul muncii. Curtea nu este obligată să respecte recomandările Comitetului. Curtea are puterea să decidă plata unor compensații până la echivalentul salariului pe 2 ani iar angajatorul poate fi obligat la plata suplimentară a 50% din salariile neplătite.

În Germania, cazurile de retribuție egală și de tratament egal sînt decise în conformitate cu Codul Civil. Pentru cazuri de retribuție egală, angajatul trebuie să aducă concluzia expertului iar tribunalul poate cerc plata unor compensații egale cu valoarea salariului pe 2 ani. Pentru ca uri de tratament discriminatoriu, curtea va decide valoarea daunelor.

În Grecia, cazurile respective sînt judecate de către tribunal dar acest lucru este valabil numai pentru sectorul privat și liberi profesioniști. Pentru cazurile de retribuție egală un inspector de specialitate examinează grilele de evaluare a slujbelor, grile care sînt obligatorii pentru toate firmele cu peste 50 de angajați. Inspectorul realizează un raport pe care îl prezintă, curții de judecată care poate hotărî compensații egale cu salariul pe 5 ani, plus daune morale

având în vedere că aceste practici sunt considerate delictе împotriva persoanei. Angajatorul poate fi obligat la plata unor amenzi de 20.000 – 300.000 de drahme. Inspectorul mai poate aplica amenzi de 20.000-30.000 de drahme pentru cazuri de tratament egal. Nu există limite maxime pentru daune morale în cazuri de tratament egal, curtea având puterea de decizie asupra cuantumului.

În Marea Britanic, cazurile de retribuție egală și de tratament egal sunt aduse unui așa-numit – Tribunal Industrial care este un corp juridic independent având rolul de a soluționa litigiile dintre angajatori și angajați. Tribunalul are dreptul de a audia plângerile prezentate și de a decide asupra daunelor. Completul de judecată este alcătuit dintr-un președinte plus un reprezentant al patronatului și unul al sindicatelor. Persoanele individuale care depun plângerea au dreptul de a fi reprezentanți de cine doresc, angajatorul fiind de obicei reprezentat de un avocat.

Apelul împotriva deciziei tribunalului poate fi adresat unei Curți de Apel pe probleme de muncă, însă doar cu privire la o prevedere a legii. Pentru cazuri de retribuție egală tribunalul poate obliga angajatorul la plata pierderilor financiare pe doi ani de zile. În cazuri de tratament egal unde se consideră că au existat discriminări pe bază de sex nu există limite maxime pentru valoarea compensațiilor, daunele fiind calculate în funcție de pierderile financiare și cele morale. Tribunalul mai poate face recomandări companiilor în vederea îmbunătățirii practicilor în uz. Comisia pentru Egalitatea Șanselor poate la rândul său supune atenției tribunalului cazuri de discriminări și poate cerceta emiterea unui ordin de justiție pentru a obliga un angajator să respecte o notificare anti-discriminare. Această notificare îi poate fi remisă companiei respective în urma unei cercetări realizate de Comisia pentru Egalitatea Șanselor.

*

* *

Fără a avea pretenția unei sinteze de probleme care să semnaleze neapărat oportunitatea constituirii unei structuri partenariale axate pe protecția socială în scopul promovării dezvoltării rurale, lucrarea se dorește a fi un semnal în legătură cu necesitatea schimbării de mentalitate a indivizilor din comunitate, în general și în special din spațiul rural privind problemele cu care se confruntă populația din aceste areale. Revenind la câteva afirmații anterioare, poate n-ar fi lipsit de interes ca schimbarea de mentalitate să înceapă și să fie reflectată chiar în activitatea instituțiilor centrale și a celor locale aparținând într-un ritm concordant cu necesitățile reformei structurale pe care o străbate societatea românească în drumul către integrarea europeană.

Un prim pas în consolidarea unor astfel de inițiative poate fi considerată seria de seminarii intitulate "Componente de gen în programe guvernamentale și neguvernamentale" organizate de The active learning centre din Glasgow, Scotland.

În acest context a apărut clar că fără comunicare efectivă, fără partenerat, fără consultare și acordare de sprijin reciproc atât instituțiile publice cât și cele ale societății civile riscă să rămână la un nivel acceptabil de ineficientă și gradul de ne-implicare a actorilor sociali se amplifică.

Bibliografie

1. Belli Nicolae – *Uniunea Europeană: geneza și instituțiile sale*. Probleme economice, nr.37-38, C1DE, București, 1995.
2. Bara Simona; Moldovan Minodora; Roman Ioana; Rusali Mircea – *Decizia în parteneriatul economic și social din agricultură. Experiențe parteneriale*, Probleme economice, nr.22-23, C1DE, București, 1996.
3. *** – *Parteneriatele: cheia pentru crearea de locuri de muncă. Experiențe din țările OCDE*, București, PAEM, 1996.
4. Phillips Kate; Druță Nicoleta, coordonatori – *Componente de gen în programe guvernamentale și neguvernamentale*, The active learning centre, Glasgow, Scotland, UK, mai, 1997.

PRINCIPII ȘI PRACTICI PARTENERIALE ÎN PROGRAMELE EUROPENE PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII ȘI RURALULUI

Mirela RUSALI

Rezumat: *Proiectarea unor programe de dezvoltare, la standarde internaționale, în viitoarele etape ale integrării europene a României rurale, necesită asimilarea de către factorii implicați a rolului parteneriatului în noua ordine, economică a instituțiilor agrare și rurale.*

Căutând să surprindă o imagine a practicilor în domeniul parteneriatului instituțional, comunicarea relevă o sinteză a analizei unor programe aplicate în țările Uniunii Europene. Se identifică astfel diferite echilibre între obiective, resurse, parteneri și gradul lor de implicare, generate fiind de mecanismele adoptate.

Cuvinte-cheie: *parteneriat instituțional; obiective de dezvoltare; programe parteneriale; instrumente financiare.*

PARTNERSHIP PRINCIPLES AND PRACTICES IN THE EUROPEAN PROGRAMS FOR THE AGRICULTURAL AND RURAL DEVELOPMENT

Abstract: *Designing certain development programs at international standards in the future stage of Romania – rural european accession makes it necessary for the involved factors to assimilate the partnership role within the new economic order of the agrarian and rural institutions.*

While attempting to offer a picture of practices in the field of institutional partnership this paper represents an analysis synthesis of certain programs applied in the EU countries. Thus different equilibria are identified between objectives, resources, partners and their involvement degree which are generated by the adopted mechanisms and by the principles governing them.

Keywords: *institutional partnership; development objectives; partnership program; financial mechanisms.*

Parteneriate și tipuri de programe parteneriale

Practica partenerială în aplicarea programelor de dezvoltare rurală din țările studiate arată că parteneriatele cu cele mai importante rezultate sociale și economice au fost puse la punct ca urmare a evoluției unei politici rurale naționale, regionale și locale atât la nivelul agenților publici cât și privați. Ca

răspuns instituțional la necesitățile politicii rurale și a programelor de atingere a obiectivelor stabilite, parteneriatul este perceput ca rezultat al unui lung proces de evoluție constituțională.

În numeroase țări schimbările structurale de marc anvergură din economic și din societatea rurală, recunoașterea importanței zonelor rurale pentru menținerea unei biosfere echilibrate și reforma sistemelor de gestiune publică au pus probleme fundamentale decidenților. Reorientarea politică a implicat găsirea celui mai eficient sistem instituțional și pentru formularea și aplicarea politicii rurale (Richard, A., 1990). S-au declanșat în acest scop diferite mecanisme pentru abordarea globală și teritorială a politicii rurale. Aceasta abordare ține scama de diversitatea lumii rurale și de sistemele descentralizate ale autorității guvernamentale ca și de creșterea rolului sectorului privat în aplicarea politicii publice de dezvoltare rurală. Mecanismele de parteneriat facilitează cooperarea între ministere, permit ameliorarea complementarității funcțiilor între nivelele administrației publice și asocierea și furnizarea unei legitimități politice diferitelor interese economice și sociale ale sectorului privat.

Avantajul parteneriatului în corelarea coordonării interesului public și privat privind resursele implicate în aceste programe (umane, financiare, suportul legal și administrativ) constă în urmărirea obiectivelor acceptate între parteneri în condițiile împărțirii riscurilor și responsabilităților.

O caracteristică importantă a funcționării parteneriatelor este flexibilitatea care permite experimentarea de numeroase modele de organizare și administrare, care, în comparație cu sistemele tradiționale ale administrației publice, pot fi ușor și rapid remaniate, remodelate, evoluează ca structură, rol și domeniu de acțiune față de concepția inițială. Acest lucru asigură continua eficiență a parteneriatului în desăvârșirea programelor de dezvoltare (Ritson, C., 1991).

La nivel național obiectivele dezvoltării rurale implică parteneri publici și privați și se regăsesc în măsuri privind, în special, serviciile publice din mediul rural, dezvoltarea și diversificarea activităților economice, inclusiv a celor agricole, păstrarea și valorizarea mediului, dinamizarea forțelor locale. În general exercițiile parteneriale studiate au ca obicei programe mixte, care conțin atât clemente de dezvoltare materială, cât și cu obiectiv social și se axează pe realizarea de numeroase proiecte pe termen lung. Se disting câteva tipuri de programe mixte parteneriale:

- Primul tip identificat implică organe ale sectorului public care lucrează împreună un număr de ani în scopul promovării, dezvoltării economice și creării de locuri de muncă în zonele lor. Ca exemplu se poate cita un program belgian de regenerare rurală pentru care s-a creat un organism privat aprobat de stat – o fundație – care participă cu 10% din finanțare și care acționează la nivel local prin agenți de dezvoltare. Conducerea regională și municipală participă la finanțare cu 55% iar restul este acoperit din contracte de cercetare (Huillet Ch. 1990).

Un alt exemplu este un program regional lansat de guvernul austriac pentru a da o nouă orientare politică dezvoltării regionale și rurale, pentru atenuarea disparității regionale pe principiile relansării interne și a dezvoltării autonome. Organul competent a fost Asociația Națională pentru Dezvoltare Regională Autonomă – organism permanent ce cuprinde mai multe asociații regionale. Obiectivele transformării rurale interne prin mobilizarea potențialului urmăreau să privilegieze o politică structurală în raport cu o politici de creare a veniturilor. Cadrul constituțional al parteneriatului a fost creat printr-o convenție de stat între guvernul federal și cel regional.

- Al doilea tip de parteneriat mixt implică sectorul public și Comisia Europeană. Aceste parteneriate au ca obiect programe vaste de acțiune concentrate într-o anumită zonă. În Portugalia s-a inițiat un asemenea program de dezvoltare rurală locală, cu obiectivele de formare a unei competențe locale pentru dezvoltarea economică și crearea de locuri de muncă în regiunile rurale izolate care a atras ca parteneri departamentul pentru agricultură al ministerului, organizații de dezvoltare (Centrul montan, Centrul de consultanță pentru proiecte meșteșugărești). Institutul Național de Formare Profesională, Proiectul "Rețea suport pentru o dezvoltare integrată a regiunii". Acest program face parte integrantă din programul LEDA al Comunității Europene. Contribuțiile individuale la proiect au suportat 35% din costuri.
- un alt tip de parteneriat mixt identifica implică o autoritate locală și o întreprindere a sectorului privat, ambii partenri punând în practică un program dinamic, continuu, de proiecte sociale și economice de realizat într-un anumit timp. Trăsătura cea mai interesantă a acestui tip este includerea unui clement de subvenție încrucișată. Autoritatea locală și întreprinzătorul convin să se servească de beneficiile produse de activități comerciale pentru a finanța proiecte sociale necomerciale.

În acest sens, susținerea dezvoltării zonelor rurale în Germania (6) a fost favorizată de aplicarea unor programe speciale, care au antrenat un parteneriat între statul federal și landuri. Acest parteneriat se manifestă prin desfășurarea unui program Comun și o repartizare a responsabilităților financiare la nivel local și individual care conferă trei aspecte: restructurarea agriculturii, ameliorarea infrastructurii economice regionale și dezvoltarea orașelor și satelor situate în rural.

Din necesitatea furnizării unui suport economic viabil zonelor rurale, insuficient din activitățile agricole și silvice, aceste programe s-au concentrat pe crearea în zone rurale de locuri de muncă în activități terțiare.

Una din consecințele acestui clement în parteneriatele sector public/sector privat este stabilirea unei abordări mai sofisticate a evaluării "binelui comunității" care se servește de sistemul parteneriat superior sistemului planificării.

Coerența principiilor parteneriale în programele Uniunii Europene

Compatibilitatea politică, legislativă și instituțională se numără printre cerințele integrării în politică comunitară adoptată de fiecare stat membru. Parteneriatul este clementul cheie și în prepararea și implementarea programelor de dezvoltare pentru agricultură și rural.

Principiul fundamental al programelor parteneriale, potrivit Acordului Unic European, este "democratizarea procesului de decizie ca pas premergător integrării" (Ritson C., 1991). Lărgirea comunității, crearea Pieței Unice și aplicarea tratatului de la Maastricht au fortificat obiectivul "coeziunii economice și sociale" între statele și regiunile componente, stipulând "stabilirea unei structuri integrată, dinamică și omogenă cu reguli comune". Directivele, care se implementează în legislația națională, și Reglementările, care se aplică direct, în condiții egale de competiție și cu obiective comune ale partenerilor.

În scopul reflectării celor mai sus subliniate, în politica agricolă comunitară intervențiile comunitare acționează prin intermediul Fondurilor Structurale care urmează două principii mari:

a. Concentrarea intervențiilor instrumentelor financiare pe cinci obiective prioritare.

Programele pentru agricultură se regăsesc în obiectivul 5a și au ca obiect de următoarele domenii de finanțare:

- ajutor pentru investiții agricultorilor;
- ajutor sectorului de proiectare și comercializare a produselor agricole;
- alocații tinerilor fermieri, pentru instalare;
- ajutor la înființarea cooperativelor;
- subvenții fermierilor din zonele de munte incluse în zonele cele mai defavorizate (o formă de subvenție directă a venitului, una din schemele în care 100% din sume merg direct la fermieri);
- compensații fermierilor din zonele sensibile care acceptă contracte de management pentru agricultura "prietenosă" cu mediul.

Aceste programe s-au dezvoltat din 1980 cu scopul de a adapta măsurile structurale la problemele locale, în special în scopul reducerii tensiunilor datorate ajustării structurale. Exemplul Franței relevă aplicarea unor programe de dezvoltare rurală locală, sectoriale, orientate spre modernizarea agriculturii. Acestea au permis suscitarea unor legături de parteneriat între colectivitățile teritoriale, agenții administrației publice, aleșii locali, organizațiile profesionale și agenții economici sprijiniți de cabinete de consultanță care recepționează activitățile desfășurate stabilind strategii de dezvoltare. Acestea au beneficiat de ajutor național, apoi regional, după aplicarea legii descentralizării din 1982 și au întărit activitățile economice și cooperarea intercomunală, asocierea partenerilor au ajutat puterile publice să formuleze și să implementeze mai eficient decizia de întărire a administrației locale.

Programele pentru dezvoltare rurală se regăsesc în obiectivul 5b al Fondurilor Structurale și marchează începutul unei abordări noi, integrate, mergând dincolo de agricultură către dezvoltarea rurală. Ele includ: programe regionale specifice pentru dezvoltare rurală; programe de integrare regională; operațiuni de dezvoltare integrată, implicând toate fondurile structurale. Un exemplu în acest sens este aplicarea unei politici structurale în Irlanda Guvernul a inițiat Programul de recuperare națională, aflat sub incidența Fondurilor Structurale Comunitare, fondat pe două principii: creșterea autonomiei locale și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii. Această acțiune s-a declanșat printr-un program pilot de dezvoltare rurală integrată care a antrenat ca parteneri forțele locale și a fost coordonat de Ministerul Agriculturii și Alimentației urmărind un proces de revitalizare socio-economică și culturală a regiunilor rurale.

În 1989 s-a adoptat Proiectul cadru comunitar care prevede 74 de programe operaționale pentru regiunile rămase în urmă finanțate de fondurile destinate obiectivului 1, urmând finalizarea lui pentru dezvoltarea rurală prin obiectivul 5b. Principalele obiectivele urmărite sunt:

- diversificarea activității agricole și promovarea unor produse locale specifice;
- dezvoltarea unor activități alternative agricole și neagricole;
- conservarea resurselor naturale ca o măsură de combatere a eroziunii solului;
- încurajarea întreprinderilor mici și mijlocii, inclusiv a turismului;
- specializarea și îmbunătățirea infrastructurii rurale;
- susținerea inițiativei locale prin promovarea agenților de dezvoltare rurală;
- crearea unei rețele de centre de informații.

O experiență care se include aici a avut-o Finlanda care, pentru reducerea disparităților regionale, a recurs la un acord de parteneriat care a asociat autoritățile centrale, provinciale și municipale, operând un transfer de competență în beneficiul provinciilor. Printr-un decret s-a lansat un program experimental de ocupare rurală care urmărea obținerea unei subvenționări a populației pentru crearea de mici întreprinderi în mediul rural și asigurarea subzistenței micilor exploatații. Pentru coordonarea acestui program parteneriat s-a creat o comisie specială de dezvoltare. A fost urmată apoi de aplicarea programului permanent, bazat pe exploatarea resurselor locale. În favoarea micilor întreprinderi rurale.

B1. Programele finanțate de Fondurile Structurale să se alinieze unui parteneriat între Comisia Europeană, autoritățile naționale și reprezentanții locali.

Programele partenariale conferă suplețe prin aceea că statele și colectivitățile locale își identifică necesitățile proprii, își definesc planurile de

dezvoltare (documente unice ale programului) pentru o durată stabilită. Uniunea Europeană răspunde acestui demers prin cadre comunitare desemnate să fixeze axele prioritare, mijloacele financiare și formele de intervenție prin programele operaționale (Belii N., 1995). Concursul european nu înlocuiește și nici nu rambursează finanțarea însă eliberează participarea resurselor publice și resurselor locale prevăzută de un contract de plan între stat și regiuni.

Ca exemplu, preocuparea pentru dezvoltare rurală s-a manifestat și în Grecia printr-un ansamblu de programe susținute instituțional de statul grec. În urma aplicării legilor care reglementează descentralizarea și întărirea administrației locale ca și dezvoltarea regională și planificarea democratică, s-a experimentat o formă specială de parteneriat. un acord cadru între instituțiile publice locale și private – contractul de plan – pentru aplicarea unui program concret de echilibrare între dezvoltarea economică și protecția mediului din zona Golfului Avrakikos. Pe lângă o marjă de autofinanțare programul a beneficiat de surse externe ale Programului Mediteranean de Dezvoltare Integrată al Politicii Structurale Comunitare.

b2. Creșterea și mai buna gestionare a Fondurilor Structurale Pentru perioada 1994-1999 s-au prevăzut 141000 milioane ECU reprezentând o treime din bugetul comunitar, din care pentru agricultură 6143 milioane ECU (obiectivul 5a) și pentru dezvoltare rurală 6296 milioane ECU (obiectivul 5b).

Pe lângă aceste proceduri negociate, Uniunea Europeană rezervă 9% din aceste fonduri pentru diferite programe inițiate în interiorul ci cum ar fi PESCA pentru pescuit, KQNVER pentru zone industriale, ENVJREG pentru mediu, STRIDE pentru cercetare, LEADER pentru furnizarea tehnicii și mijloacelor financiare inițiativelor locale, în scopul coordonării lor în programe partencriale de dezvoltare integrată, prin rețele de schimb de experiență și informații, prin mijloace moderne de comunicație.

*

* *

Se poate spune deci că programele de dezvoltare rurală aplică o politică de dezvoltare rurală care se manifestă prin ajustări succesive și transformări socio-economice ale spațiului rural și printr-o evoluție a raporturilor dintre puterea politică și societățile locale care generează schimbări instituționale în rural. Consecințele cele mai importante sunt descentralizarea competențelor și revigorarea sectorului privat și non-lucrativ și dezvoltarea responsabilităților locale în zonele rurale respective. Aceste consecințe suni expresia aplicării prin programele parteneriale instituționale dezvoltat în țările membre a principiilor fundamentale ale Uniunii Europene.

Bibliografie

1. Belli Nicolae – *Uniunea Europeană: Geneza și instituțiile sale*. Probleme economice nr.37-38. CIDE. 1995.
2. Richard Arnold – *New Directions for European Agricultural Policy* C.E.P.S. Paper nr.49, Centre for European Policy, 1990.
3. Ritson C. – *Agricultural Economics; Principles and Policy*, Student Editions. Collins. London. 1991.
4. Michael Tracy – *Food and Agricultural in a Market Economy An Introduction to Theory. Practice and Policy*, Agricultural Policy Studies: La Hule, 1993.
5. Huillet Christian: Van Dijk. Pietr – *Les partenaires pour le developpement rural*. OCDE. Paris. 1990.
6. *** – *Decizia în parteneriatul economic și social din agricultură. Experițe internaționale*. Probleme economice nr. 22-23. CIDE. București. 1996.

ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA LA RĂSCRUCEA TRANZIȚIEI

Prof.dr. Nicolae BELLI

Rezumat: Și în Republica Moldova, tranziția este o răsturnare revoluționară creatoare. Reformele economice sunt instrumentul acestei creolii. Ele sunt subsumate conceptului de "economie de piață orientată social". Analiza nu este tridimensională: privatizarea, restructurarea și liberalizarea alocării factorilor de producție. Stadiul reformelor economice indică participarea sectorului privat la crearea a 35% din PIB și liberalizarea aproape totală a alocării resurselor naturale, financiare și umane.

Cuvinte-cheie: Republicii Moldova; tranziție; reforme economice; nivel economic a structurii economice; mediu economic de piață; privatizare; restructurare.

THE MOLDAVIAN'S ECONOMY AT THE CROSSROAD OF TRANSITION TOWARD THE MARKET ECONOMY

Abstract: Transition is a revolutionary overturn in Republic of Moldova, also. The economic reforms are the tools of this creation. They are gathered under the concept of "market economy socially oriented". Their analysis is tridimensional: privatization, restructuring and liberalization of production factors allocation. The stage of economic reforms show the private sector's participation into the creation of 35% of GDP and the liberalization, almost totally, of natural, financial and human resources' allocation.

Keyword: Republic of Moldova; transition; economic reforms; economic level of economic structure: market economic environment: privatization: restructuring.

Și în Republica Moldova, reformele economice reprezintă acel moment al revoluției când, după consumarea accesului de mână al răsculaților, răsturnarea devine creație; ele sunt instrumentul acestei creații și vizează, în final, formarea unei economii de piață orientată social, bazată pe pluralismul formelor de proprietate, capabile de performanțe competitive.

1. Moștenirea economică – premisă majoră a tranziției

Transformările angajate în cadrul tranziției și evoluțiile social-economice care dau conținut acestei perioade au depins de două premise majore:

moștenirea generală de la fostul regim sovietic și caracterul politicilor transformatoare adoptate pe parcurs.

Sub aspectul moștenirii sunt de punctat următoarele:

- Republica Moldova a fost o parte dintr-o altă țară subordonată întregului prin toate fibrele ființei sale economice și sociale;
- Comparativ, Republica Moldova a avut cea mai dificilă balanță a relațiilor sale economico-financiare cu fosta U.S. Este vorba de o dependență aproape absolută de întreg și de condițiile nefavorabile ale relațiilor sale economice cu același întreg, dominant de Rusia.

Pe de o parte, această dependență apărea în legătură cu asigurarea resurselor necesare economiei. Fiind lipsită de resurse energetice, Republica Moldova depindea și continuă să depindă totalmente de importul lor din fosta U.S.: petrol și gaze din Rusia și cărbune din Ucraina. Principalul sector al economiei, cel agricol și agroalimentar depinde de importul de îngrășăminte minerale și chimicale, de tractoare și mașini agricole, de furaje pentru animale.

Pe de altă parte, aceeași dependență apărea și în legătură cu piața externă pentru produsele agroalimentare și industriale.

După 1989, relațiile Republicii Moldova cu fosta U.S. s-au fracturat profund mai ales din două cauze a) creșterea enormă a prețurilor, urmată și de anumite restricții și condiționări la importurile din Rusia și Ucraina și b) diminuarea prețurilor la exporturile în aceste țări, dublate de apariția concurenței din partea altor furnizori de produse similare din occident.

Tot moștenire este – de altfel foarte gravă – și conflictul armat din Transnistria din 1992, urmat de secesiunea acesteia și a Găgăuziei, amenințând integritatea statală a R. Moldova și o nouă fracturare a economiei naționale.

Tabloul moștenirii ar fi cu lotul incomplet dacă nu arătăm urmările sale, reflectate sintetic în nivelul și structura economică inițiale, din 1989.

Nivelul economic, exprimat clasic prin PIB/loc. este un indicator pe cât de sintetic și util în aprecierile comparative internaționale, pe atât de controversat în statistica internațională. În cazul R. Moldova însă, controversele devin adevărate paradoxuri: diferențele de apreciere a nivelului sunt, pentru același an, de ordinul a 5:1. De pildă, după cunoștințele specialiștilor din cadrul Forumului Economic Mondial de la Geneva, nivelul GDP/loc la rata cursului de schimb ar fi în 1989, de 215\$, în timp ce după specialiștii Băncii Europene de Reconstrucții (BERD), același indicator s-ar situa la 565 dolari, iar după cele de la Banca Mondială (BIRD) la 1885 dolari. Redăm mai jos aceste evaluări, comparativ cu România, după diferitele surse existente.

Fiecare sursă, luată aparte, pare credibilă. Totuși, comparând datele între ele, atât numai în cazul R. Moldova, cât și în raport cu România este greu de crezut în veridicitatea lor, datorită diferențelor extrem de mari pe care ic

exprimă. Mai aproape între ele sunt datele la care au ajuns specialiștii Băncii Europene (BERD) și ai Serviciului de Expertiză European al U.E.

Cum am putea aprecia care din aceste date se apropie mai mult de realitate? Se știe că, în general, există un raport direct între nivelul de dezvoltare economic (exprimat prin mărimea PIB-ului/loc) și nivelul salariului mediu lunar pe economic: Un raport similar există și față de nivelul consumului alimentar al populației.

Dacă luăm în considerare primul criteriu, rezultă că aici putem accepta ca date mai apropiate de realitate cele calculate de specialiștii europeni din cadrul BERD și Uniunii Europene (Programul TACIS). După aceste date rezultă că între R.Moldova și România, raportul comparativ al PIB/loc. reproduce în general, ea mărime, și raportul comparativ al salariilor medii nominale lunare (cam de 3:1 în favoarea României).

**Tabel nr. 1 - Produsul intern brut pe locuitor după diferite surse
(în dolari SUA)**

Sursele de date	Republica Moldova	România
1. Forumul Economic Mondial. Geneva. Raport privind apariția economiilor de piață. 1993. PIB/loc în: - 1989 - 1991	215 174	1449 1191
2. IBRD: Raport asupra Dezvoltării Mondiale în 1995. PIB/loc după paritatea puterii de cumpărare a valurilor în 1993	2870	2800
3. EBRD Raport asupra Tranziției Europene, 1995, PIB/loc după:		
a) paritatea puterii de cumpărare a valurilor în 1993	3210	2910
b) rata anuală de schimb valutar în: - 1989 - 1993	565 354	2321 1078
4. Atlasul Băncii Mondiale 1995. PIB/loc. la prețurile pieței și la rata de schimb valutar în anii: - 1989 - 1993	1885 1180	1470 1120
5. Uniunea Europeană. Programul TACIS. Serviciul de Expertiză European. Tendințe în economia Moldovei, mai, 1996: PIB/loc în: - 1989 - 1992	502 290	- -

Surse: 1) World Economic Forum: *Emerging Market Economics Report 1993*: pag. 134-136-137. Calculul PIB-loc. s-a făcut pentru 1991; cel pentru 1989 a fost stabilit la noi prin retropolare; 2) International Bank for Reconstruction and Development *World Development Report 1996*; 3) European Bank for Reconstruction and Development: *European Transition Report 1995*, pag.202-204; 4) World Bank Atlas 1995, p.18-19. Datele privesc anul 1993; cele pentru 1989 sunt obținute prin retropolare; 5) Guvernul Republicii Moldova. European Expertise Service: *Tendințe în economia Moldovei*, mai

1996. *Proiect în cadrul Programului TACIS al Uniunii Europene (realizat de specialiști suedezi)*, p.3-4.

În schimb, dacă luăm în considerare al doilea criteriu, cel al raportului dintre nivelul consumului alimentar și nivelul de dezvoltare economică, rezultă o altă imagine. Astfel, în anul 1989, un locuitor al Republicii Moldova consuma produse alimentare cu 25,9% mai mult decât un locuitor al României¹; depășirile erau mai consistente la consumul de carne total, zahăr, lapte, ouă și fructe. Cheltuielile pentru alimente reprezentau, din bugetul de cheltuieli al salariaților, 42,2% în Republica Moldova față de 51,1% în România. Numărul de calorii zilnice reprezenta 2969 și respectiv 2949 în cele două țări. Luând în considerare toate aceste date rezultă că la un consum alimentar mai mare în mod absolut și la o pondere a cheltuielilor alimentare mai mică, și PIB/loc. trebuie să fi fost cu ceva mai mare în Republica Moldova față de România.

O asemenea posibilitate o reflectă datele Băncii Mondiale și Băncii Europene privind comparabilitatea PIB/loc. după paritatea puterii de cumpărare a valutelor în 1993, cât și datele Atlasului Băncii Mondiale pentru anul 1989 stabilite pe baza ratei de schimb valutar. Aceasta în legătură cu nivelul economic moștenit: în ambele variante PIB-ul/loc al Republicii Moldova era mai mare cu cea 10% decât în România.

Cât privește profilul structural inițial cu care R. Moldova a debutat în tranziție, acesta rezultă din participarea principalelor ramuri de producție la crearea venitului național, ocupan a forței de muncă și la exportul de mărfuri, în 1990, de exemplu, agricultura producea 41,7% din venitul național, furniza 30,9% din export și ocupa 15,2% din potențialul de muncă. În cazul industriei, datele respective indicau: 34,4%. 70% și respectiv 27,5%². Din aceste date rezultă că, din punctul de vedere al producției materiale R. Moldova era o țară agrar-industrială sau mai exact o țară cu un profil preponderent agroindustrială. Complexul agroindustrial, cuprinzând în el agricultura și ramurile din amonte și din aval cerute de ea, producea, în 1991, 58,6% din produsul social global. utiliza 54,4% din fondurile fixe de producție și 62% din forța de muncă.

În anul 1990 economia Republicii Moldova funcționa la nivel micro prin circa 3100 de întreprinderi și organizații economice, din care: 558 în industrie, 1013 în agricultură (din care 400 sovhozuri, 534 colhozuri și 80 întreprinderi intergospodărești și asociații de producție) și aproape 1200 întreprinderi din sfera serviciilor: comerț, aprovizionare-desfacere, transport etc. Toate aceste între-

1 S-a luat în calcul 10 produse alimentare (carne total, pește total lapte total, oua, zahăr, grăsimi vegetale, cartofi, legume, fructe și struguri, pâine și alte produse de panificație), care s-au evaluat la prețurile cu amănuntul al pieței românești din anul 1989.

2 Departamentul de Stat pentru Statistică al Republicii Moldova, R. Moldova în cifre 1991, pag. 12, 26, 135-136

prinderi erau proprietate de stat și colhoznică, ele urmărind a face obiectul privatizării și restructurării.

Acestea ar fi în marcă, nivelul dezvoltării și structurii economice, formele de întreprinderi și de proprietate cu care Republica Moldova a pășit în aventura tranziției.

2. Reformele economice

Reformele economice ale R. Moldova fac obiectul unor largi dezbateri atât naționale, cât și internaționale. Din aceste dezbateri reținem aprecierea că ele au fost inițiate fără să se știe de la început încotro ar trebui orientată economia țării. Din această cauză reformele economice nu s-au bucurat de la început de o coerență necesară. Pe parcurs s-a cristalizat convingerea că reformele economice trebuie orientate spre crearea conceptului de economic de piață orientată social.

Tranziția prin criză reprezintă o altă concluzie rezultată din analiza evoluției economice și a societății după 1989. Toate țările ex-socialiste realizează tranziția în condiții de criză. Criza este mai profundă în fostele republici ale Uniunii Sovietice. Între aceste țări însă, tranziția prin criză a Republicii Moldova se deosebește prin urmările sale mai profunde și dureroase, fiind însoțită astfel de mult mai multe restricții și constrângeri.

Criza de care vorbim poate fi abordată din diverse unghiuri de vedere. În ceea ce ne privește ne vom opri doar la două aspecte: căderea brutală a economiei și deteriorarea nivelului de trai.

2.1. Căderea producției materiale

După 1989, dar mai ales din 1991, starea economică a Republicii Moldova s-a deteriorat continuu. Exprimată sintetic prin dinamica PIB-ului, rezultă că nivelul acestuia din 1989 s-a redus la 35% în 1996. O diminuare de 16% în medie anuală a PIB-ului timp de 7 ani consecutivi reprezintă o evoluție dramatică a economiei, afectând profund toate laturile vieții economice și sociale ale populației.

Pe aceeași linie se înscriu și evoluțiile celorlalți indicatori agregați. Producția industrială, de exemplu, și-a redus volumul fizic în 1996 la 42% din nivelul său din 1989, ceea ce corespunde unei rate anuale de diminuare de 13,1%. În cazul producției agricole datele similare indică 65% și respectiv 6,3%. Căderea producției materiale a aruncat țara de pe locul 34 în ierarhia dezvoltării economice mondiale din 1991 pe locul 98 în 1996.

Cât privește situația materială a populației, aceasta s-a înrăutățit energic atât prin scăderea PIB-ului/loc cu 65%, în perioada 1989-1996, cât și prin redistribuirea acestuia, mai ales prin pârgăia inflației și fiscalității în favoarea celor bogați. Principalele fenomene care dau conținut acestor evoluții sunt:

a) diminuarea salariului mediu pe economic la circa 160 lei lunar, adică

- 30 dolari (la cursul din iunie 1996) salariu care nu asigură nici 50% din minimul necesar existenței;
- b) mai mult de jumătate (52%) din populație are un venit mediu lunar de numai 72 lei (circa 16 dolari), în timp ce costul minim doar al consumului alimentar este de 210 lei/lunar
 - c) întârzieri mari în plata salariilor, de 4-5 luni în industrie și domeniul bugetar, și de peste un an în colhozuri și sovhozuri;
 - d) mari întârzieri și datorii la plata pensiilor: aceste datorii au crescut în 1996 de la 76.5 milioane lei în ianuarie la 220 milioane lei în septembrie; și mai grav este situația celor 400 mii pensionari de la sate;
 - e) indicii demografici s-au înrăutățit pe toată linia, mulți tineri pleacă în străinătate, țara s-a umplut de cerșetori și infractori;
 - f) s-a agravat serios consumul populației, mai ales a celui alimentar, lată și câteva date fizice pentru perioada 1990-1994: consumul mediu anual pe locuitor s-a redus: la carne total de la 58 la 31 kg; la lapte – de la 303 la 161 litri; la ouă de la 203 la 100 buc.; la zahăr de la 48,9 la 27,0 kg; la ulei vegetal de la 12 la 12 kg. În continuă deteriorare sunt și alți indicatori esențiali: cumpărările de produse industriale de consum, natalitate, învățământul, sănătatea etc.

Se pare însă că 1995 devine anul de cotitură în evoluția economică a Republicii Moldova, în sensul că, practic a fost stopată căderea economică și a început relansarea creșterii sale. Faptul că în acest an, 1995, PIB-ul și-a redus rata descreșterii la 3,0%, față de 31,2%, în anul anterior, iar de la începutul anului 1996 producția industrială cunoaște creșteri lunare de 8-9%, dă speranță că, în sfârșit, a fost stopată căderea și începe revenirea la normal. De asemenea există anumite succese în domeniul reformelor economice și o reușită mai importantă în atragerea ajutorului financiar extern, bilateral și instituțional.

Ideii interesante, unice cu trimitere directă la teoria tranziției, apar în legătură cu neajunsurile reformelor economice. Astfel, este de consemnat în primul rând, raportul dintre macroeconomie și microeconomic: Republica Moldova a avut un program de stabilizare macroeconomică, dar n-a avut un program și pentru nivelul microeconomicului, unde are loc producția; în al doilea rând, este faptul că, sistemul reformelor economice n-a avut și un program special de reformă socială, guvernul nu a fost pregătit cu măsuri specifice pentru protecția socială a populației. Sectorul financiar se poate lăuda cu stabilitatea relativă a cursului valutar: leul, adoptat în noiembrie 1993, a cunoscut o creștere a ratei sale de schimb de la 4,2 la 4,8 lei/\$ în 1994-1996, deci o devalorizare de numai 14,5% în trei ani (4,5% anual). Cu toate acestea apare un important paradox: în țară sunt bani, tranzacțiile comerciale se dezvoltă, în schimb statul este din ce în ce mai sănă, deci și cu posibilități mai limitate de a interveni în economic și în viața socială.

Arătam mai înainte că Republica Moldova realizează tranziția la economia de piață în condițiile unei profunde crize de subproducție. Căderea PIB-ului la 37% în 1995 față de nivelul său din 1989, înseamnă căderea economică până la nivelul său din anii 1970. Tranziția a aruncat țara cu 25 de ani în urmă! De aceea, problema-cheie a Republicii Moldova este producția, relansarea acesteia, mai ales în industrie. O problemă care pune multe semne de întrebare este relația dintre restructurare și factorii externi. După convingerea multor conducători ai țării, "Republica Moldova nu trebuie să se întrecă cu țările occidentale: ca arc relații bune cu CSI, restructurarea producției să fie gândită în funcție de posibilitățile pe care ni le oferă piața acestei comunități". Ne întrebăm: cine poate să garanteze că în viitor produsele Republicii Moldova nu vor fi concurate și pe piața CSI de produse similare occidentale, mai bine tehnologizate și ambalate? Nimeni! În condițiile în care țările își concep dezvoltarea economiilor naționale ca economii tot mai deschise spre exterior, apelând la forme de integrare tot mai sofisticate, capătă importanță decisivă îmbunătățirea calitativă a propriilor produse, reducerea costurilor unitare și crearea unor producții specializate pentru export pentru a face față concurenței și nu găsirea de piețe mai slabe care ne acceptă produsele așa cum sunt. Dacă ne referim la vinuri, este clar că nici Republica Moldova, nici România, ambele mari producătoare ale acestui produs, nu vor scăpa, orice ar face și oriunde ar vinde, deci și pe piața Rusiei, de concurența viticultorilor din Franța. Spania. Italia. Portugalia și Grecia. Mai mult decât atât, dacă nu-și retechnologizează producția viti-vinicolă și nu ating standardele de calitate occidentale, ele sunt în pericol să-și piardă chiar și piețele interne. La fel se pune problema și a legumelor, fructelor, etc.

O analiză mai problematizată a reformelor economice din Republica Moldova ne îngăduie să punctăm pe scurt câteva idei mai semnificative și comentarii utile.

1. Previziunile asupra duratei tranziției s-au dovedit eronate și, din această cauză, agravante pentru mersul reformelor. Inițial s-a prevăzut că tranziția va dura 2-3 ani. În realitate au trecut 6 ani și ca nu este încă nici la jumătate de drum? Și pe tot parcursul acestui timp continuă și suferințele populației; există aprecierea că această durată poate depăși două chiar decenii.

2. În Republica Moldova, problematica tranziției și a reformelor economice s-a complicat în plus față de alte țări, din cauza conflictelor separatiste din estul și sudul țării care au dezmembrat teritoriul și zdruncinat din temelii întregul echilibru al economiei și societății. Și, ca și cum această situație nu ar fi destul, ei i s-a adăugat blocarea livrării de energie și de alte resurse din Rusia, sugrumând, pur și simplu, un timp, economia țării.

3. În cadrul reformelor economice ale Republicii Moldova se pot distinge trei etape distincte:

3.1. prima, cuprinzând anii 1990-1997 a fost o perioadă de căutări clarificări și orientări. S-a încercat să se răspundă la întrebarea: încotro să se

meargă? S-a hotărât, nu fără "sughițuri" din partea unora care nu se puteau desprinde de trecut, de a se merge pe calea economiei de piață modernă, cu o puternică structură de protecție socială a oamenilor. Tot în această perioadă, anume la începutul anului 1992 s-a adoptat programul de reformă, între componentele căruia amintim: Legea Proprietății, Legea Privatizării, Legea Reformei Agrare și Cadrul Funciar.

3.2. a doua etapă, 1993-1994, a constat în declanșarea acțiunilor de trecere la economia de piață, continuarea pregătirii cadrului legislativ și instituțional necesar, inițierea și aplicarea unor reforme legate de liberalizarea prețurilor și comerțului; de descentralizare și dezetatizare, de privatizare a unor unitari sau active etc. Ca momente mai semnificative amintim: adoptarea de către parlamentul țării a "Planului de acțiune de stabilizare și recuperare a economiei" și "Planul de privatizare" care au dus la Programul FMI de sprijinire a stabilizării din septembrie 1993. În iulie 1994, s-a adoptat o nouă constituție care definește principiile economice de piață și a lansat programul de privatizare în masă.

3.3. a treia etapă, din 1995, cuprinde mai multe procese: stoparea căderii economice și relansarea creșterii economice chiar din prima parte a anului 1996;

Trecerea reformei de la abordări monetariste la cele de economic reală, adică la cele de structură economică; organizarea privatizării prin licitații; coborârea reformelor de la stabilitatea macroeconomică a țării, cu accent preponderent pe stăpânirea variabilelor macroeconomice cu funcții de reglare, la structurile microeconomice, cu accent pe management antreprenorial și re tehnologizare, pe restructurarea proprietății, întreprinderii și producției.

4. Economia Republicii Moldova este puternic dependentă de exterior. Dependența este acută mai ales în domeniul energiei: 98% din necesar se importă din Est; importul de energie grevează 50% din cheltuielile țării pentru importuri. Pentru slăbirea acestei* dependențe este necesară atragerea și a altor surse de energie prin import de petrol din alte țări (ca cele arabe) și prin utilizarea surselor neconvenționale: solară, eoliană.

5. Din economia țării, o parte, circa 18%, reprezintă economia subterană, paralelă sau economia tenebră în expresia economiștilor moldoveni. Prezența ei are unele avantaje – creează locuri de muncă și venituri – dar, neputând fi controlată, devine un focar generator de evaziune fiscală, corupție și criminalitate. De aici și necesitatea aducerii ei sub control, pentru intrarea în normal

3. Privatizarea: evoluții, stadiu și perspective

Analiza experimentului privatizării în Republica Moldova ne îngăduie să punctăm următoarele idei:

3.1. În domeniul privatizării. Republica Moldova s-a inspirat din modelul

ceh, preluând din ci ideea bonurilor patrimoniale și licitației publice cu subscriere de acțiuni, idee pe care a adaptat-o la condițiile sale concrete. Bonurile patrimoniale s-au stabilit după vechimea în muncă: 95% din populație – cetățenii ai țării – au primii asemenea bonuri, valoarea lor nominală fiind de 1000 lei pe cetățean (213 dolari SUA la cursul din 14 iunie 1996).

3.2. Până în prezent, privatizarea cunoaște două etape mari, fiecare cu programul său specific.

Primul program s-a numit Programul de Privatizare în Masă contra Bonuri Patrimoniale (BP) ele reprezintă clementul esențial al procesului de privatizare în Republica Moldova. Adoptat de Parlament în 1993, acest program a fost finalizat la sfârșitul lunii noiembrie 1995. Înfăptuirea lui a parcurs 15 runde de licitație cu subscriere la acțiuni.

Inițial, programul de privatizare în masă prevedea privatizarea completă a 1535 întreprinderi contra BP; privatizarea parțială a 19 întreprinderi tot contra BP și privatizarea prin vânzare a 44 construcții nefinisate, contra bani. inclusiv în valută convertibilă pentru persoane de cetățenie străină, în noiembrie 1995 erau privatizate contra BP 2235 întreprinderi, din care: 1137 mari și medii și 1098 mici.

Întreprinderile mari și mijlocii destinate privatizării au fost împărțite în două categorii mari: privatizabile contra BP și privatizabile contra bani. Primele cuprind unitățile economice din industria alimentară și alte industrii, din transport, construcții și întreținerea drumurilor, unități farmaceutice. A doua categorie cuprinde: magazine, hoteluri, stații de alimentare cu petrol, construcții și clădiri neaterminate.

Companiile stabilite pentru privatizare contra BP sunt divizate la rândul lor în:

- Întreprinderi privatizabile contra BP în proporție de 40% sau 70%. restul capitalului neprivatizabil rămânând în proprietatea statului;
- Întreprinderi privatizabile 60% contra mijloace bănești ca o "participare unică la capitalul acționar", restul de 40% fiind privatizabil contra BP;
- Întreprinderi ce urmează a fi privatizate pe baza unor proiecte individuale.

Pe plan instituțional, privatizarea este ajutată de cele 15 fonduri de investiții și 8 companii fiduciare; cetățenii țării puteau oferi B.P. fondului de investiții în schimb pentru acțiuni. Companiile fiduciare au acționat ca intermediari, cumpărând acțiuni de la întreprinderile supuse privatizării la cererea proprietarilor de B.P. Cele două categorii de instituții financiare nebancare au acumulat 80% din, ofertele de privatizare, restul de 20% fiind ofertă de investitori individuali.

Veniturile provenite din privatizarea prin vânzare contra bani urmează, conform legislației în vigoare, să intre în bugetul de stat. În 1995 s-a prevăzut vânzarea pe bani a 200 întreprinderi contra unei sume de 140 milioane lei, dar au fost vândute doar 44 întreprinderi, contribuind la buget cu 22 milioane lei.

De menționat că, 90% din proprietarii de BP și-au exercitat dreptul de a le folosi la privatizare, 72% din aceste BP au participat la privatizarea întreprinderilor mari și mijlocii; 17% din BP au fost folosite la privatizarea întreprinderilor mici, 11% din BP sunt încă neutilizate.

Privatizarea în masă contra BP reprezintă clementul esențial al privatizării în Republica Moldova. Ea își justifică aprecierea fiindcă pe această cale sectorul privat a cuprins 2/3 din economia națională. Atât în legătură cu primul program de privatizare.

Al doilea program de privatizare, 1995-1996, adoptat în martie 1995 are următoarele obiective:

- a) încheierea privatizării în masă și trecerea la privatizarea contra mijloace bănești;
- b) încurajarea investitorilor potențiali, interni și străini, de a investi și de a acorda asistență în restructurarea întreprinderilor privatizate;
- c) atragerea investitorilor potențiali la privatizare, folosind mai intens licitațiile publice;
- d) crearea de facilități fiscale și de altă natură pentru stimularea privatizării întreprinderilor și transformării lor în unități competitive;
- e) legalizarea privatizării pământului ocupat de întreprinderile privatizate.

3.3. Privatizarea spațiului locativ de stat cuprinde 80% din totalul apartamentelor destinate privatizării. Din totalul lor 54% au fost privatizate gratuit, 40% contra BP și 5% contra bani. Cea mai mare parte a familiilor sunt proprietare, putând folosi locuința drept gaj în cazuri de împrumut: începe să se înfiripeze piața capitalului imobiliar, tendințele fiind mai evidente în Chișinău și Bălți.

4. Reformele economice și privatizarea în agricultură

Privatizarea terenurilor agricole. În urma reformei agrare s-au produs două schimbări semnificative. La început a avut loc creșterea loturilor deținute de gospodăriile individuale și apoi schimbarea dreptului de folosință cu dreptul de proprietate privată asupra loturilor respective. În această transformare, petrecută în 1995, au fost cuprinse 325000 ha respectiv 10% din suprafața totală a țării sau 13% din cea agricolă. Din restul suprafeței agricole, 1,9 milioane ha sunt destinate privatizării. O parte din întreprinderile agricole de stat și colective s-au transformat în societăți pe acțiuni. Legislația actuală permite ieșirea din aceste gospodării a grupurilor de fermieri pentru a deveni fermieri privați. Aceiași legislație interzice vânzarea pământului pe bani gheață până în 2001.

Întregul proces de reformă din agricultură se poate considera împărțit în două perioade succesive, distincte prin conținutul reformelor.

Prima etapă, numită "mica privatizare", încheiată în martie 1992, a cuprins distribuirea suplimentară între locuitorii satului, cu titlul de drept de folosință, a unor loturi de teren însumând 130000 ha, ridicând suprafața totală

a pământului cu această destinație la 337000 ha. În acest cadru, fiecărei familii compusă din cel puțin 3 membri i s-a repartizat suplimentar un lot de până la 0,1 ha de persoană, rotunjind astfel lotul de pe lângă casă sau de grădină până la 0,7 ha. În terminologia economiștilor agrarieni din Republica Moldova, acest tip de gospodărie se numește "gospodărie individuală", similară fostelor gospodării personale ale membrilor CAP din România. "Gospodăria individuală", cu drept de folosință personală asupra lotului atribuit, se poate transforma în gospodărie țărănească atunci când capătă drept de proprietate privată, atât asupra lotului în folosință personală cât și asupra cotei părți din pământul și avutul ce i se cuvine din colhoz, la ieșirea din el.

A doua etapă, mult mai complexă, a cuprins două momente cu caracter imitativ: a) dreptul de folosință p.. loturile personale devin drept de proprietate individuală și b) are loc reorganizarea radicală a marilor gospodării agricole de stat și colective. Astfel:

- în 1992 au fost reorganizate 45 de întreprinderi agricole din 21 raioane: au primit dreptul de proprietate asupra cotei valorice din patrimoniul unităților 66,6 mii persoane, din care 21,6 mii pensionari. În 1993 privatizarea a cuprins 130 întreprinderi, în 1994 – 248 întreprinderi și în 1995 tot 248 întreprinderi – colhozuri și sovhozuri. În total, acest tip de privatizare a cuprins în perioada 1992-1995 un număr de 671 de unități agricole.
- în urma măsurilor de reformă, inclusiv de privatizare, agricultura Republicii Moldova prezintă, la 1 decembrie 1995 față de iulie 1993. următoarea structură de proprietate și exploatații:
 - 160 societăți agricole pe acțiuni, față de 29;
 - 11 societăți agricole cu răspundere limitată, față de 310;
 - 194 cooperative agricole de producție, față de numai 75;
 - 146 asociații de gospodării țărănești, față de numai 6;
 - 35702 gospodării țărănești independente (fermieri agricoli), față de numai 2443 la data amintită;
 - și-au păstrat statutul juridic: 395 colhozuri, 201 sovhozuri, 35 întreprinderi agricole de stat (altele decât sovhozurile) și 34 întreprinderi din sfera serviciilor de mecanizare.

Evident, reformele economice în agricultură continuă prin alocarea dreptului de proprietate țăranilor și altor lucrători din agricultură. Această continuare însă nu este deloc simplă, datorită numeroaselor forțe inerțiale și antireformă care se manifestă pretutindeni, atât la nivelul deciziilor centrale ale țării, cât mai ales la nivelul localităților rurale. În pofida acestor forțe, dar și a unor greșeli și contradicții, continuarea reformelor se impune cu atât mai convingător, cu cât datele de producție indică absența rentabilității a 300 mari unități agricole, spre deosebire de gospodăriile individuale, care, în pofida

prigoanei la care sunt supuse deseori pe plan local, obțin rezultate bune și foarte bune.

Bibliografie

1. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova*, 1995.
2. Forumul Economic Mondial, Geneva: *Raport privind apariția economiei de piață*, 1993.
3. I.B.R.D. *Raport asupra Dezvoltării Mondiale*, 1995.
4. E.B.R.D. *Raport asupra Tranziției Europene*, 1995.
5. *Atlasul Băncii Mondiale*, 1995.
6. Guvernul Republicii Moldova și Uniunea Europeană: Programul TACIS. Serviciul de Expertiză European. *Tendințe în economia Moldovei*, 1996.
7. Dumitru Moldovan: *Relațiile economice externe ale Republicii Moldova*. Edit. ASE-Chișinău. 1996.
8. K. Sergiu Chircă: *Mecanismul Economic*. Edit. ASE-Chișinău, 1997.

INTEGRAREA MOLDO-ROMÂNĂ ÎN CONTEXTUL CRIZEI DE SISTEM A ȚĂRILOR EST EUROPENE

Gheorghe AVRĂMIȚĂ

Rezumat: Succesiunea sistemelor economico-socială a fost însoțită adesea de crize de sistem cu intensitate diferită. Aceste fenomene și procese se regăsesc aparținând zonei Est-Europene care, după anul 1989 și-au intensificat preocupările de integrare regională.

În România și Republica Moldova criza de sistem a condus la un proces complex de transformări politice, sociale și economice, dar a creat și nevoia unor dezvoltări noi.

În lucrare sunt prezentate aspecte care pot susține integrarea între România și Republica Moldova dar și altele care se opun: acesteia.

Cuvinte-cheie: criză; sistem; integrare

MOLDAVIAN – ROMANIAN INTEGRATION WITHIN THE. GENERAL CONTEXT OF SYSTEM CRISIS IN EAST-EUROPEAN COUNTRIES

Abstract: The succession of economic and social systems has often been accompanied by system crisis with different intensive. These processes and phenomena can be found in all state in East-European area which, after 1989, has accelerated these concerns of regional integration.

In Romania and Moldavian Republic, the system crisis has... to as complex phenomenon political, social and economic changes but also created the need for new development.

The paper presents issues, which can support integration between Romania and Moldavian Republic, and others which oppose in this.

Keyword: system; crisis; integration.

Sistemele economico-sociale în evoluția și dinamica lor au fost confruntate cu fenomene și procese ce au avut diferite moduri de manifestare. dintre acestea un interes deosebit a fost acordat în literatura de specialitate "crizelor".

Dezvoltarea continuă a sistemelor economico-socială și succesiunea orânduirilor sociale au fost precedate și însoțite de crize a căror intensitate a variat între diferite limite generate fiind de starea sistemelor și de capacitatea lor de adaptare. Criza se caracterizează prin repetabilitate și ciclicitate fiind în strânsă dependență de evoluția macrociclurilor socio-economice în care

"motorul" dezvoltării societății, impulsionat de rezultatele științei și tehnicii. generează contradicții permanente între clementele componente.

Conceptul teoretic de criză are adesea formulări vagi neavând în vedere specificitatea și trăsăturile "caracteristice fenomenului. În diversitate, și care pot fi regăsite în societatea umană reală înregistrând o varietate de forme și manifestări" (Radu Florian, 1994).

Intensitatea de manifestare a crizelor este cu atât mai slabă sau mai puternică cu cât societatea, stabilitatea structurală a sistemului (ramură, țară, sistem socio-politic) în care s-a declanșat este capabilă să ia măsuri pentru atenuarea și minimizarea efectelor; totodată un rol deosebit revine mijloacelor și resurselor disponibile în societate la un moment dat.

În literatura de specialitate economică cel mai frecvent studiate sunt însă crizele de sistem socio-economic. Acestea sunt crize de intensitate majoră iar formele de manifestare sunt brutale, uneori având alături unor catastrofe ce pot conduce la prăbușiri, fracturi sau falii ale sistemului; totodată acestea produc minime abisale și discontinuități în funcționare a sistemului economico-social care în tendința haotică de a-și găsi un nou punct (sau noi puncte) de echilibru, de stabilitate și de funcționare, în noile condiții generează la rândul său germinii unor noi fenomene și procese antagonice:

În lume au loc schimbări – de o mare diversitate și complexitate în ansamblul condițiilor tehnico-științifice, politico-sociale, economice și culturale, care formează cadrul general de mișcare a economiei mondiale. Interdependențele economiilor naționale dobândesc noi dimensiuni și caracteristici având o nouă perspectivă.

Au loc modificări în raporturile de forțe pe plan internațional. Limitele naționale ale dezvoltării social-economice au început să devină prea înguste; granițele statale, restricțiile comerciale la export și import ca și cele privind circulația capitalurilor și a forței de muncă au început să frâneze dezvoltarea.

Acest proces a fost determinat de revoluția tehnico-științifică care a dus la progresul producției.

Atât România cât și Republica Moldova au simțit efectele unor asemenea crize prin trecerea de la economia centralizată de comandă la economia de piață și vor continua să se simtă și în perioada tranziției.

România a fost membră a CAER care la momentul desființării sale a creat un gol atât în ceea ce privește desfacerea unor produse tradiționale cât și aprovizionarea cu materii prime și produse necesare economiei. Această situație a condus atât la îngustarea pieței interne cât și a pieței externe, la aceasta adăugându-se și efectele crizei cu influențe asupra nivelului producției care a înregistrat scăderi importante la principalele ramuri și pe total economie națională.

Republica Moldova, una din fostele republici ale URSS, odată cu dispariția acesteia și proclamarea sa ca stat independent, și-a văzut redus

accesul la acea piață pentru excedentele sale de produse agroalimentare și respectiv pentru aprovizionarea cu materii prime în principal energetice" și produse necesare economiei

În această conjunctură dificilă atât pentru România cât și pentru Republica Moldova se pune problema integrării economice și în primul rând al integrării agroalimentare, a resurselor din acest domeniu unde tradiția, experiența și capacitățile să fie mai bine utilizate în scopul valorificării cât mai profitabil pe terțe piețe.

România și Republica Moldova au fost state în care conducerea economiei era centralizată, dirijată, iar forma de proprietate dominantă era proprietatea de stat. Odată cu trecerea la economia de piață, treptat arc loc descentralizarea conducerii economice iar forma de proprietate privată devine preponderentă. Cele două țări se găsesc într-un amplu proces de transformări și anume:

- tranziția spre economia de piață;
- tranziția la societatea informațională (România);
- procesul de aderare la CSI (Republica Moldova);
- procesul de aderare și integrare în structurile Uniunii Europene;
- integrarea în domeniul agroalimentar, în vederea constituirii Uniunii economice, dintre România și Republica Moldova.

Deosebirile între cele două țări constau în nivelul de dezvoltare diferit a celor două economii și în nivelul de dezvoltare de ponderile diferite a ramurilor în economie.

Ambele țări sunt în tranziție la economia de piață și deci au economii instabile care își caută noi puncte de echilibru atât la nivelul economiei naționale cât și pentru fiecare ramură în parte.

Referitor la integrarea și aderarea la Uniunea Europeană, acestea sunt posibile în condițiile atingerii unui anumit nivel de dezvoltare a economiei, de nivelul de pregătire a unei țări sau alteia, de atingerea unor parametri; impuși și realizarea unor constrângeri.

Opțiunea României și Republicii Moldova pentru integrare ridică o sene de probleme pe plan politic, economic și social.

Dimensiunea politică internațională este zona cea mai fierbinte a integrării moldo-române:

- în estul Europei a avut loc destrămarea și refacerea unor formațiuni statale, cu impact major asupra Republicii Moldova;
- în vestul Europei s-a creat o zonă a liberului schimb care tinde să cuprindă întreaga Europă, în aceste condiții. România și Republica Moldova trebuie să-și conceapă propria strategie de dezvoltare, inclusiv integritatea; dintre ele. prin prisma aderării lor la structurile europene;

- economia mondială parcurge momente de mari transformări politice, cu influențe asupra tuturor țărilor, deci și asupra României și Republicii Moldova.

În acest cadru decizia politică conduce la formarea unei decizii politice economice, care duce la uniuni vamale similare cu cele ale Uniunii Europene și CEFTA.

1. Criza de sistem și efecte

Criza de sistem și modurile de manifestare ale acesteia sunt un însoțitor a societății umane, a sistemelor social-politice și economice, declanșarea, amploarea și generalizarea lor având la bază contradicții sau conflicte ce conduc la destabilizarea sistemului alterând stabilitatea structurală a acestuia, punctul de echilibru.

Revoluția tehnico-științifică a dus la susținerea creșterii economice a fiecărui stat. Aceasta a acutizat contradicția dintre posibilitatea de creștere a producției și capacitatea de absorbție a piețelor naționale ceea ce a creat premise pentru dezvoltarea unor activități de integrare economică.

Integrarea a cunoscut forme variate și extinderi mari, unele dictate peste capul colectivităților umane și împotriva voinței lor" altele determinate de interese economice puternice, iar altele ca măsură de rezistență politică, militară, ideologică sau chiar "economică în fața alternativelor pe care oamenii le gândesc și înfăptuiesc.

Istoria este mărturia a celor mai diferite forme de integrare, de la imperii la blocuri militare și înțelegeri cu caracter strategic, de la asociații la organizații economice, sociale și culturale, la comunități economice distincte etc.

Când procesele de integrare presupun tranziția de la o stare anormală la o stare normală, de la o structură socio-economică la alta aceasta crește complexitatea și dificultatea actului decizional, iar costurile adaptării nu numai că sunt deosebit de mari dar au impact pe lungi perioade de timp.

2. Necesitatea integrării

Integrarea economică dintre țări este una dintre caracteristicile economiei mondiale. Acest fapt a determinat formarea unor noi centre de putere economică și a influențat raportul de forțe în lume.

Interdependența, dintre țări și cooperarea economică internațională au căpătat" noi dimensiuni, particularități, și o dinamică deosebită în urma integrării economice.

Demersul integrării prezintă o serie de trăsături:

- un progres durabil devine posibil prin apelul profund uman la unitatea între țări pe cale pașnică;

- nevoia de apropiere și unire dintre țări și popoare și apelul la demersul – pașnic presupune o schimbarea unor vechi mentalități adverse, cu altele barate pe prietenie și colaborare, legitimate de capacitatea de performanță în domeniul dezvoltării social economice a participanților la integrare.

Procesele de integrare între țări pot avea ca scop: apărarea, cooperarea economică, politicul ș.a.

O caracteristică a numeroaselor procese contemporane de integrare este faptul că scopul economic este dominant.

Nici o țară nu aderă la o formă de integrare dacă nu se justifică din punct de vedere economic. Aceasta este dată de avantajele relative pe care integrarea le oferă creșterii economice care se pot manifesta în:

- mărirea pieței interne;
- liberalizarea circulației forței de muncă și capitalului;
- dezvoltarea schimburilor economice.

Obiectivul integrării poate fi considerat, în general, o comunitate economică având menirea, prin stabilirea unei piețe comune și prin apropierea progresivă a politicilor economice ale țărilor membre, promovarea unei dezvoltări armonioase a activităților economice pe ansamblu, asigurându-se o expansiune continuă și echilibrată, o stabilitate crescută, o ridicare accelerată a nivelului de Viață între țările ce se reunesc (N. Belli, 1995).

3. Determinanți ai integrării

Drept cauze ale integrării economice putem enumera:

- apariția și manifestarea contradicției dintre posibilitățile de creștere a producției și capacitatea limitată a piețelor naționale. Refacerea potențialului economic pe baze moderne, sub influența revoluției tehnico-științifice, a determinat apariția unei contradicții între posibilitățile de producție mari și foarte mari (pe care le aveau în special marile firme) și cadru, îngust al piețelor naționale;
- gradul înalt de concentrări a producției și de centralizare a capitalurilor, pe de o parte, limitele și restricțiile mișcării libere a capitalurilor și forței de muncă, pe de altă parte. Numai printr-un acord de ansamblu, care să unească – în anumite forme și în anumite condiții – economiile naționale ale unor țări este posibil să se asigure prioritate criteriilor de raționalitate economică și obținerea de mari profituri. Liberalizarea circulației capitalurilor și a forței de muncă devenea astfel o necesitate obiectivă care putea să ofere avantaje marilor firme cât și populației, forței de muncă din țările integrate;
- necesitatea capitalurilor din țările situate într-o anumită zonă de a-și promova și apăra în comun interesele, amenințate de concurenți internaționali foarte puternici. Numai prin unirea țărilor respective,

acestea puteau să facă față concurenței internaționale, își puteau apăra în comun interesele;

- constituirea de mari firme de stat sau depășesc granițele naționale Prin măguri comune, respectiv de țări se poate asigura crearea și funcționarea organizațiilor de întreprinderi în cadrul unui spațiu adecvate – cu mult lărgit de restricții în penetrarea exieiilă. Așa se și constituit unui dintre obiectivele esențiale a organizațiilor.

4. Etape posibile ale integrării

Integrarea implică:

- un moment inițial (de pornire) în care economiile naționale sunt entități distincte;
- un moment final către care țările tind să ajungă.

Integrarea se poate plasa între aceste două capete de interval, putându-se situa pe trepte diferite în funcție de gradul de cuprindere a proceselor sale: de la simple angajamente comerciale la liberalizarea schimburilor de mărfuri, până la forme mai complexe, ale uniunilor economice, monetare și politice.

Integrarea cunoaște două trepte de dezvoltare: Piața Comună și Piața Unică, fiecare având un conținut distinct.

Piața Comună, prima treaptă a integrării implică:

- formarea uniunii vamale;
- instituirea Pieței Comune a muncii și capitalului;
- crearea uniunii economice.

Piața Unică, scopul final al integrării cuprinde:

- crearea unei uniuni economice și sociale fără frontiere între țări;
- uniunea monetară;
- uniunea politică.

Crearea Pieței Comune impune o perioadă de tranziție cu etape și obiective:

- crearea uniunii vamale care să permită liberalizarea circulației mărfurilor și serviciilor în interior;
- formarea pieței comune agricole;
- armonizarea politicilor economice.

Crearea uniunii vamale are rolul de a asigura libera circulație a mărfurilor și serviciilor, creându-se astfel piața comună a mărfurilor.

Pentru crearea uniunii vamale se acționează pe frontul intern, în relațiile comerciale între țările membre, și pe frontul extern, în relațiile acestora cu țări terțe.

Ca măsuri putem enumera: reducerea succesivă a taxelor vamale;

- contingentările;
- instituirea de tarife vamale comune față de țări terțe.

Prin crearea uniunii vamale se realizează cea mai importantă componentă a Pieței Comune și anume piața mărfurilor, materializându-se astfel prima libertate fundamentală.

Prin trecerea la Piața Unică, piață fără frontiere interne, serviciile naționale de vamă sunt eliberate de sarcinile privind taxele vamale, contingentele ele. dar rămân cu cele privind controlul calității mărfurilor.

După uniunea vamală, următoarea etapă a integrării este uniunea economică care presupune un ansamblu de politici și acțiuni integratoare în toate domeniile vieții economice și sociale, care devin principalele componente ale Pieței Comune. Dintre acestea se pot evidenția:

- formarea pieței comune a muncii și a capitalului, factori fundamentali ai creșterii economice;
- politici comune în agricultură și în transporturi;
- coordonarea de programe și politici economice în domeniul industriei, științei și tehnologiilor, comerțului interior, bancar, monetar: politici sociale comune sau coordonate.
- politici externe privind relațiile economice cu terți, asocierea de noi membri, participarea la organizațiile economice internaționale;
- cooperarea în domeniul educațional și cultural științific.

Coborând din sfera circulației în cea a producției, integrarea devine un factor cu funcții multiple: de creștere economică în condiții "de stabilitate, de apropiere între ele a economiilor naționale într-un ansamblu coerent intern, tinzând spre formarea în zonă a unei producții și piețe unice; de producție și securitate economică și socială a țărilor, regiunilor și populației mai puțin favorizate etc.

*
* *
*

Integrarea economică este un proces complex de dezvoltare a economiei regionale, care se bazează pe o treaptă calitativ nouă. superioară a interdependențelor și este determinată de un ansamblu de factori.

Bibliografie

1. Florian Radu – *Criza unei lumi în schimbări?* Ed. Noua alternativă. București, Institutul de teorie socială a Academiei Române, 1994.
2. Belli Nicolae – *Uniunea Europeană: geneza și instituțiile sale*. Probleme economice nr.37-38, Academia Română, INCE, CIDE, București. 1995.
3. Dumitru Dumitru, Popescu Marin, Belli Nicolae; Toderoiu Filon – *Evoluția prospectivă a agriculturii durabile și competitive prin torțele pieței*. Academia Română, INCE, IEA, 1995.
4. *** - *Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană*. Caiet de lucru. Comisia de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării

României la Uniunea Europeană București, iunie 1995.

5. *** – Sintează. *Strategia dezvoltării industriei alimentare în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană*. Caiet de lucru. Comisia de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, București, septembrie 1995.
6. Belli Nicolae – *Dimensiunea imperativă a integrării economice a Republicii Moldova cu România*. Probleme economice nr. 1, Academia Română, INCE, CIDE, 1994.
7. Belli Nicolae – *Reformele economice în țările în tranziție*. Probleme Economice nr. 25. Academia Română. INCE, CIDE. 1995.
8. *** – *Integrarea economică a României cu Republica Moldova. Concepte-strategii-politici*. Anale INCE, Anul V, vol. 15, nr.1-2, Academia Română, INCE, CIDE, 1995.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 8/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

MECANISMUL PIEȚEI.
TRANZIȚIA ROMÂNIEI
SPRE ECONOMIA
SOCIALĂ DE PIAȚĂ
(Un alt fel de reformă)

Dr. Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	355
Capitolul 1 – CONCEPȚIA ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ	356
Capitolul 2 – TRANZIȚIA LA ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ	359
2.1. Derobarea de dictatul F.M.I.	359
2.2. Crearea și lărgirea pieței interne	362
2.3. Limitarea criminalității economice și a economiei subterane	365
2.4. Revizuirea măsurii de liberalizare a prețurilor	370
2.5. Transformarea socioeconomică prin convertirea conceptului de eficiență specific economiei de comandă, la principiile economiei de piață	375
2.6. Tranziția la economia de piață prin asumarea principiului social ...	377
Capitolul 3 – ELEMENTELE DEFINITORII ALE ECONOMIEI MIXTE	379
Capitolul 4 – FUNDAMENTELE TEORETICE ALE CELUI DE – "AL TREILEA DRUM"	387
4.1. Limitele gândirii și practicii în spiritul economiei de piață	389
4.2. Asimilarea principiului social în gândirea economică	392
4.3 Conceptul de planificare macroeconomică în economia socială de piață	400
4.4. Este posibil și necesar un "al treilea drum" pentru țările în curs de dezvoltare?	403

INTRODUCERE

Există consens asupra inevitabilității parcurgerii văii tranziției, ca pe o vale a plângerii, la capătul căreia toți așteptăm prosperitatea mult promisă. Odată cu alegerea noii puteri, la sfârșitul anului 1996, s-a instalat vechiul echivoc – dintre cea mai bună cale de a parcurge această vale – calea graduală – sau-terapia "de șoc". În timp, ce din nou suntem manipulați să ne închinăm ca la o icoană la setul celor trei măsuri care formează schema de încredere a F.M.I. (liberalizarea prețurilor, stabilizarea macroeconomică, privatizarea întreprinderilor de stat), constatăm două omisiuni importante în plan ideatic: lipsa unei idei asupra modelului de economie pe care dorim să o construim și lipsa unei idei de reconstrucție social-economică a țării, care să fie orientată spre producție și investiții. Cinci idei trebuie susținute cu prioritate:

1. abandonarea rețetelor de transformare socioeconomică de tip F.M.I.;
2. adoptarea terapiei graduale de tranziție orientată spre producție, investiții și exporturi;
3. construirea conștientă a piețelor economice;
4. eradicarea criminalității economice;
5. realizarea cadrului normativ adecvat edificării economiei sociale de piață.

Aceste subiecte fac obiectul lucrării de față. Cele mai multe idei și informații sunt preluate din surse autorizate pe baza cărora propunem modelul economiei sociale de piață, ca perspectivă posibilă pentru România și totodată repunem în discuție, cu argumentele unor autori consacrați, valabilitatea concepției privind tranziția după rețete de tip F.M.I.

Prima parte a studiului este dedicată problemelor privind procesul reconstrucției socioeconomice din România, printr-o analiză a consecințelor negative ale rețetelor de tip F.M.I., de unde pot rezulta, printr-o "vizionare" a negativului, propunerile viabile ale tranziției către economia socială de piață, prezentată succint în debutul acestei părți.

Partea a II-a este un document privind economia mixtă, ca un "al treilea drum".

Obiectivul urmărit la elaborarea lucrării a fost de stârni interesul și a redeschide dezbaterile asupra identificării, ce lor mai adecvate măsuri care trebuie luate acum, când se pregătește o reiterare a reformei.

*Autorul
Februarie, 1997*

CAPITOLUL 1¹ – CONCEPȚIA ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ²

Societatea este rânduită după mai multe idei de ordine economică, socială, legislativă, politică, religioasă etc. Predominante sunt ordinea economică și ordinea socială care atrag după ele ajustările celorlalte forme de ordine care își subordonează misiunile celor două tipuri de ordine predominante.

"Ordinea economică este o ordine (realizată) indisolubil legată de ordinea globală a unei societăți. Ea este constituită din totalitatea instituțiilor și normelor care se referă la dotări economice și la comportamente (dar, nu toate de natură economică) și reglementează relațiile între componentele unei economii naționale (gospodării particulare, întreprinderi, instanțe de stat și politico-economice și unități economice externe). Sarcinile ordinii economice sunt: constituirea și asigurarea funcționabilității economice, conducerea optimală a procesului economic în cadrul sistemului obiectivelor economice și extraeconomice, ca și promovarea Țelurilor politico-sociale."³

"Prin ordine socială se înțelege totalitatea instituțiilor și normelor pentru reglementarea poziției sociale a indivizilor și a grupurilor în societate – atât cât este ea condiționată economic (de exemplu prin venit, avere, profesie), cât și pentru reglementarea relațiilor sociale fundamentate economic dintre membrii societății (de pildă, relațiile patroni-salariați)."⁴

Se subînțelege o relație strânsă între ordinea economică și ordinea socială pentru că raporturile sociale statuează poziția socială a indivizilor și a grupurilor. Conținutul social de bază al unei ordini economice se măsoară prin

¹ Sursele bibliografice utilizate la elaborarea capitolelor aceste părți a lucrării sunt: Dogan Mattei și Pelassy Dominique - *Economia mixtă. Jumătate capitalistă, jumătate socialistă*, Editura Alternative, 1992; Bulm Reinhard - *Un al treilea drum. Principii organizatorice ale economiei naționale. Noi baze microeconomice pentru economia de piață*, Editura Universității "Al.I. Cuza", Iași, 1994; Lampert Heinz - *Ordinea economică și socială în Republica Federală Germană*, Editura Universității "Al.I. Cuza", Iași, 1994; Kregel Jan, Marzner Egon, Grabher Gernot pentru Grupul AGENDA - *Șocul pieței. O agendă pentru reconstrucția economică și socială în Europa Centrală și de Est*, Editura Economică, 1995; Przeworski Adam - *Democrația și economia de piață. Reformele politice și economice în Europa de Est și America Latină*, Editura All, 1996; Kirzner Israel M. - *Perspectiva economică - Un studiu asupra istoriei gândirii economice*, Editura All, București, 1996.

² Așa cum este expusă de Lampert Heinz, vezi Op.cit.

³ Lampert Heinz - Op.cit, p.56.

⁴ Lampert Heinz - Op. cit., p. 57.

intermediul unor obiective sociale, respectiv prin ordinul de mărime al realizării acestor obiective sociale – echitatea socială, siguranța socială, mecanismele de protecție în întreprinderi, apărarea drepturilor personalității, demnitatea omenească etc.¹

"Economia socială de piață este privită de inițiatorii ei (Alfred Muller-Armack, Alexander Rustow, Wilhelm Ropke și Ludwig Enhard, n.n.), ca a treia cale care conduce la o ordine a societății și economiei, liberală, performantă economic, trainică, socială și dreaptă, printre o Scylla unui neîmplănit capitalism economic de piață, lipsit în mod intenționat de forme de ordine, așa cum a domnit în secolul 19 și la începutul celui de-al 20-lea la majoritatea națiunilor vest-europene și o Charibdă a economiilor administrate totalitar, așa cum le-au impus Stalin și Hitler."² Atributul "social" trebuie exprimat pentru că:

1. economia de piață singură poartă un caracter social datorită performanțelor ei economice, datorită realizării premiselor economice ale unei "bunăstări pentru toți" și datorită garantării libertăților care își găsesc limitele la drepturile terților;
2. din motive sociale libertatea pieței trebuie să fie limitată acolo unde ea ar produce efecte nedorite social, respectiv, pentru că rezultatele unui proces economic liber trebuie să fie corijate dacă ele nu apar suficient de sociale, conform conceptelor de valoare ale societății.³

"Cea mai înaltă valoare fundamentală la care se raportează economia socială de piață este umanitatea. Muller-Armack scrie referitor la aceasta: «Ultimul criteriu al unei... ordini nu poate să fie un scop, cum este puterea sau dreptatea, majoritatea sau libertatea, democrația sau dictatura, ci numai aceasta una: Umanitatea ... Humanitas este pentru noi esență a tot ceea ce pricepem ca motivație importantă a existenței și a împlinirii existenței, izvorâte dintr-o mai adâncă înțelegere a omului. Sinceritatea istorică și libertatea de a-și fixa mereu noi și diferite scopuri care pretind toată atenția și ne obligă permanent la un echilibru, aparțin ființei omului... Numai o ordine deschisă poate să-i satisfacă ... Numai o ordine indirectă oferă spațiul de manevră de a aduce mulțimea sarcinilor omenești la un echilibru, chiar numai întrucâtva acceptabil»⁴

Țelurile economiei sociale de piață sunt următoarele⁵: înfăptuirea unei bunăstări economice cât mai mari prin:

- a. producerea unei reglementări a concurenței;
- b. o politică conștientă de dezvoltare, care asigură o creștere continuă și convenabilă și se servește de acele instrumente politico-economice care constrâng cel mai puțin posibil libertatea economică;

¹ Lampert Heinz - *Op. cit.*, p. 76.

² Lampert Heinz - *Op. cit.*, p. 76.

³ Lampert Heinz - *Op.cit.*, p.77.

⁴ Lampert Heinz - *Op. cit.*, p.77-78.

⁵ Lampert Heinz - *Op. cit.*, p. 78-79.

- c. asigurarea ocupării integrale a forței de muncă, la care se tinde și din motive sociale, pentru ca astfel să se poată asigura un venit fiecărui apt și doritor de muncă;
 - d. garantarea libertății comerțului exterior, a convertibilității libere a monedei și prin reconstituirea diviziunii muncii a economiei mondiale; deoarece economia germană este dependentă în măsură ridicată de export, deoarece libertatea economică la interior este legată de libertatea economică la exterior și pentru că există părerea, că libertatea economică către afară ridică bunăstarea, așa cum libertatea economică în interiorul economiei naționale favorizează bunăstarea;
2. Asigurarea unei ordini bănești performante economic și echitabile social adică, în special, siguranța stabilității nivelului prețurilor prin:
- a. o bancă centrală de emisie independentă;
 - b. "stabilitatea" bugetului de stat (Miiller-Armack);
 - c. asigurarea compensării balanței de plăți și a echilibrului economic exterior;
3. Siguranță socială, dreptate socială și progres social, în mod special, siguranța familiei, distribuirea echitabilă a venitului și averii prin:
- a. maximizarea produsului social, ca bază economică a unei siguranțe sociale;
 - b. producerea unei reglementări a concurenței pentru că aceasta reduce la minimum inechitățile sociale și, în același timp, favorizează progresul social;
 - c. corectarea de către stat a distribuirii inițiale a venitului și averii sub forma ajutoarelor sociale, pensiilor și compensațiilor, a subvențiilor pentru construcția de locuințe, măsurilor de favorizare a formării averii ș.a. la care corecturile social-politice ar trebui să prejudicieze cât mai puțin posibil autoresponsabilitatea particularului și a grupurilor sociale, libertatea și disponibilitatea la performanță a particularilor și funcționabilitatea economiei.

Găsim aici, printre altele, elementele ce definesc "pătratul magic": creșterea economică, stabilitatea prețurilor, ocuparea deplină, echilibrul balanței comerciale. Fundamental însă, în această concepție, este faptul: că: "Soarta definitivă a economiei de piață cu mecanismul ei demn de admirație și de neînlocuit al cererii și ofertei se hotărăște – dincolo de cerere și ofertă."¹

¹ Roepke W. - *Marktwirtschaft ist nicht genug, In Hat der Westen eine Idee?, Schriftenreihe der Aktionsgemeinschaft Soziale Marktwirtschaft, Tagungsprotokoll nr.7, Ludwigsburg, 1957, p.10 și urm., cit. după Lampert Heinz - Op.cit, p.80.*

CAPITOLUL 2 – TRANZIȚIA LA ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ

2.1. Derobarea de dictatul F.M.I.

Penuria de capital intern și lipsa cronică de devize în condițiile imperative ale re tehnologizării economiei naționale și ameliorarea infrastructurii au obligat România să apeleze la finanțarea externă. Condițiile precare ale stabilității social – economice care determinau un risc de țară ridicat au împins autoritățile către singurii creditori externi dispuși să finanțeze economiile central și est-europene în drumul lor spre economia de piață: Fondul Monetar internațional și Banca Mondială.

Stăruim puțin asupra prerogativelor F.M.I.

F.M.I., fondat la Bretton Woods în 1944 are drept obiective declarate:¹

1. promovarea cooperării internaționale, în domeniul politicii monetare, printr-o organizație permanentă, care servește ca aparat de consultanță și cooperare în probleme monetare internaționale;
2. facilitarea dezvoltării echilibrate a comerțului mondial și, prin aceasta, menținerea unui standard ridicat de ocupare a forței de muncă și a venitului real al membrilor;
3. promovarea stabilității monetare și menținerea relațiilor monetare ordonate între membri;
4. cooperarea în vederea înlăturării barierelor în circulația devizelor și pentru realizarea unui sistem de plată multilateral, pentru relațiile comerciale care se derulează între membri;
5. cooperarea în eliminarea instabilităților în balanțele de plăți; prin credite.

Statutul F.M.I. a cunoscut unele modificări de-a lungul timpului, dărele nu s-au referit, cu precădere, la obiectivele organismului.

Apelul la ajutorul F.M.I. a fost mai frecvent din partea țărilor lumii a treia din America Latină și, de dată mai recentă, după căderea comunismului în Europa Centrală și de Est, din partea țărilor componente ale acestei zone geografice.

Trebuie să menționăm că F.M.I. nu este specializat în procesul;" reconstrucției social-economice prin tranziția de la economia de comandă de tip comunist, la economia de piață liberă. Aceasta s-a vădit în carențele evoluției spre capitalism a fostelor țări comuniste, asistate financiar de F.M.I: "Drumul spre capitalism parcurs până? acum de către aceste țări, nu a făcut altceva decât să introducă piețe pentru schimbul de bunuri și valori deja existente. Într-o mare măsură, acestea au fost comercializate doar în scopuri

¹ *Lampert Heinz - Op. cit., p. 174-175*

pur speculative, fără a: crea stimulente pentru procesul de producție și de investiție.

Principala greșeală, la fel de gravă, este neglijarea a ceea ce se numește contextul socioeconomic care constituie oricum, premisa necesară producției și repartiției de bunuri și, prin aceasta, a creșterii economice în general. Programele inspirate de F.M.I. reduc acest context la un set de trei măsuri izolate:

1. eliminarea controlului și a subvențiilor prețurilor și producției;
2. controlul masei monetare și eliminarea deficitului bugetar, cu intenția de a stabiliza valuta și de a impune rate reale pozitive ale dobânzii;
3. vânzarea proprietății statului către particulari.

Realizarea imediată și radicală a acestor măsuri nu a condus încă nicăieri la stoparea scăderii producției și a gradului de ocupare: a forței de muncă, dimpotrivă. Este o gravă greșeală să se creadă că doar setul acestor trei măsuri poate crea acel context socioeconomic în care agenții economici individuali, urmărindu-și interesul propriu, și-ar putea spori câștigul lor și cel al întregii societăți, așa cum ar corespunde teoriei societății liberale. Dimpotrivă, acest tratament drastic se dovedește a fi deosebit de păgubitor. Din cauza reducerii producției și a gradului de ocupare a forței de muncă, o astfel de strategie de transformare creează premisele unui joc-de sumă negativă, în care câștigul individual poate conduce la descreșterea în continuare a producției. (Este cunoscut cazul real în care cumpărătorul unei întreprinderi de stat o închide în scop speculativ, așteptând creșterea valorii imobiliare.)¹

Măsurile promovate de F.M.I. provoacă uneori greutăți suplimentare în tranziția la economia de piață, alteori sunt chiar contrare acestora. Aplicarea acestor măsuri impuse în mod drastic de F.M.I., ca o condiție imperativă a acordării; de noi credite, de multe ori modice în raport cu necesitățile elaborării și aplicării unui program pe termen lung de creare a pieței și de finalizare a tranziției, determină o seamă de deficiențe majore²:

1. Privatizarea imediată a întreprinderilor de stat (un fel de «privatizare forțată») este dăunătoare reorganizării atât de urgent necesară procesului de producție. Până la încheierea procesului de privatizare poate trece, așa cum se cunoaște, mult timp; în această perioadă de nesiguranță, aproape că nu există stimulente pentru managementul anterior de a îmbunătăți organizarea producției sau comportamentul de piață. Dar, chiar și după ce privatizarea s-a realizat, nu este deloc sigur că aceasta va stimula producția, deoarece noii proprietari ar putea să cumpere bunurile în scop de speculă (de exemplu, terenuri), mizând pe creșterea valorii lor. În aceste condiții, privatizarea poate accentua reculul producției;

¹ Kregel Jan și colab. - *Op.cit.*, p.131-132

² Kregel Jan și colab. - *Op.cit.*, p.132-135.

2. Liberalizarea prețurilor, în condițiile unor masive dezechilibre ale pieței, nu este urmată neapărat de revitalizarea producției și de o îmbunătățire a desfacerii și creșterii calității serviciilor. Atâta vreme cât nu-există o valută în a cărei stabilitate să poți avea încredere suficientă, este mai degrabă de așteptat o creștere a speculațiilor financiare care, după cum se știe, nu contribuie la crearea de bunuri noi și într-o cantitate mai mare decât oferta existentă;
3. Stabilizarea cererii este realizabilă mult mai ușor decât îmbunătățirea ofertei. Adesea, acest asincronism este trecut cu vederea. În acest fel rezultă frecvent alte reduceri ale producției, cu consecința că dezechilibrele nu sunt eliminate, ci se repetă, pur și simplu, la un nivel mai mic. Din istoria programelor de stabilizare de tip F.M.I., de exemplu, în America Latină, se cunoaște că acestea nu oferă nici o garanție că succesul stabilizării economice va conduce la reluarea unei creșteri economice susținute.
4. Introducerea rapidă a deplinei convertibilități a valutei în vechile și noile state din spațiul C.A.E.R. restrânge și mai mult posibilitățile producției; prin devalorizarea drastică a valutei indigene, care însoțește convertibilitatea deplină, prețurile la import pot adesea să crească atât de mult încât, de exemplu, piesele de schimb și materialele urgent necesare producției să devină prea scumpe și, din această cauză, producția va trebui să fie și mai mult redusă. La aceasta se adaugă pierderea piețelor de desfacere în fostele țări membre C.A.E.R., de îndată ce schimbările dintre ele trebuie să fie plătite în valută forte, cu care, acum, acestea vor prefera să cumpere produse direct din vest;
5. Rolul statului în problemele economice-este văzut prea îngust: este limitat, în principal, la legislație și privatizare, reformă monetară și valutară, măsuri de liberalizare, pe de o parte, și la: reducerea cheltuielilor bugetare, pe de altă parte.

În aceste condiții, acceptarea în continuare a restricțiilor impuse de F.M.I. la acordarea de împrumuturi externe, când sunt probate fără echivoc consecințele nefaste ale acestora, echivalează cu o păguboasă apărare a intereselor naționale, ceea ce impune o revizuire radicală a poziției autorităților, după cum urmează: fie cererea de relaxare sau abandonare a unora dintre-restricții, fie renunțarea la creditele F.M.I. care, în condițiile, enunțate mai sus, sunt-oricum nefolositoare.

Ceea ce surprinde în relațiile F.M.I. cu țările debitoare ale acestui organism este rigiditatea pe care 6 manifestă respectivul organism de foarte multă vreme în menținerea neschimbată a rețetei de stabilizare macroeconomică, în timp ce este vizibil că acordarea creditelor F.M.I. au înglobat țările "beneficiare" în datorii externe enorme, fără a le ajuta pe cele mai multe cu nimic în lansarea

lor pe o orbită satisfăcătoare de prosperitate economică. Rezultatele programelor de tip F.M.I., baleiază între neputință și intenție.

2.2. Crearea și lărgirea pieței interne

Economia de piață este o economie de schimb. Prevalența schimburilor este esențială problemelor economice reale, iar recunoașterea acestui fapt datează din vechime: "Societatea este pur și simplu o serie continuă: de schimburi ... comerțul este întreaga societate."¹ În anul 1831 Arhiepiscopul Whately numește "știința schimburilor" CATALACTICĂ. Pe la 1844 Lawson afirma că: "Obiectul economiei politice este de a «investiga și trasa legile, generale ale diferitelor fenomene legate de sistemul comercial sau de schimb»². Importanța actului de schimb atinge astfel însăși sfera definițiilor științei economice, care se împarte în două grupe:³

- una înaltă în mod explicit schimbul la poziția supremă în știința economică, considerând că însăși noțiunea de sferă economică distinctă se organizează în jurul conceptului de schimb, concept • mai mult sau mai puțin atent definit;
- celelalte definiții nu subliniază fenomenul de schimb în sine, ci își concentrează atenția pe idei, cum ar fi piața, sistemul economic și "economia", ca aspecte ale unei noțiuni mai cuprinzătoare despre societate.

În definițiile economiei politice ca știință se ajunge la înlocuirea categoriei de "avuție", substantiv pus în centrul acestora, cu cel de "schimb", ceea ce înseamnă o "alunecare" a obiectului științei economice de la fenomenele legate de bunurile pe care le cercetează la operațiile care implică apariția acestor fenomene.

Esențial este însă de a vedea în piață și în schimburi nu instrumente de satisfacere a egoismului pecuniar, ci mijlocul de cooperare pentru satisfacerea într-un grad cât mai înalt a dorințelor fiecăruia. Să admitem, că sistemul de schimb conține un factor favorabil expansiunii producției, ceea ce ne constrânge la analiza căilor de creare și de lărgire a pieței interne, restrânse aici la esența ei – schimburile, comerțul.

Trebuie să revenim la implicațiile programelor. F.M.I. asupra vitezei de creare și chiar de lărgire a pieței interne: Principala eroare a tuturor programelor de inspirație F.M.I. constă în credința apariției spontane a economiei de piață capitaliste, o dată cu introducerea proprietății private, cu liberalizarea prețurilor, stabilitatea monetară și cu introducerea piețelor libere, competitive.

¹ *Contele Destutt de Tracy - A Treatise on Political Economy, (Georgetown, 1817), "Of Action".*

² *Kirzner Israel M. - Op.cit, p.68.*

³ *Kirzner Israel M. - Op.cit, p.66.*

Această «eroare a spontaneității» (imagine simetrică a lucrării **"Erorile constructivismului"**, a economistului Friedrich von Hayek) are consecințe fatale. Mai întâi, se trece pur și simplu cu vederea faptul că piețele sunt o construcție socială și că trebuie să fie create prin acțiune umană conștientă ... Aceasta a fost și este o sarcină care ține de esența acțiunii antreprenoriale. În cazurile în care piețele nu apar prin acțiune antreprenorială spontană, ele trebuie să fie create prin acțiune publică socială conștientă, la nevoie, prin acțiunea statului ... «Eroarea spontaneității» de care suferă toate strategiile convenționale de transformare de până acum a condus la politici care își propun să introducă economia de piață fără cea mai mică preocupare de a forma «creatori de piațe»¹.

"Creatorii de piață", adică mijlocitorii dintre producători și cumpărători sunt comercianții en gros, negustorii de bani și credite (bănci, persoane) și cumpărătorii și vânzătorii de la și în întreprinderi sau o combinație a acestor elemente. "Creatorul de piață încheie contracte potrivit cărora producătorul (sau angrosistul) primește credite în schimbul promisiunilor de a plăti dobânzi și de a rambursa creditul. Aceasta creează necesitatea controlului reciproc al respectării contractului. De asemenea, aceasta este sursa a ceea ce este denumit «constrângerea bugetului ferm» – «hard budget constraint», adică necesitatea îndeplinirii contractului prin plata dobânzii, și rambursarea creditului din încasările obținute prin vânzarea de bunuri pe piețe libere, competitive. Abia aceste contracte creează acele piețe pentru care au loc producția de bunuri și desfacerea lor. Pentru a sublinia încă o dată: piața în cadrul căreia se desfășoară procesele credit-produție-desfacere și credit-investiții-venituri nu poate apărea în mod spontan."²

Analiza datelor statistice pentru România confirmă faptul că au fost create piețe pentru schimbul de mărfuri deja existente care au făcut obiectul speculei, fără a stimula producția autohtonă și investițiile, așa cum rezultă din tabelul următor.

¹ Kregel Jan și colab.-Op. cit, p:128-129

² Kregel Jan și colab. - Op.cit, p.130

**Relațiile privind evoluția credit-producție-desfacere și
credit-investiții-venituri**

- în prețuri curente -

	1992	1993	1994	1995	1996
1	2	3	4	5	6
Produsul					
Intern Brut	1,00	3,32	8,25	12,03	18,2
Vânzările de mărfuri					
cu amănuntul	1,00	3,20	7,97	13,26	13,5
Vânzările cu ridicata	1,00	5,55	17,65	32,59	...
Credite acordate					
agenților economici					
cu capital					
majoritar privat	1,00	4,53	9,91	24,80	...
Producția industrială	1,00	2,69	6,59	8,97	9,86
Investiții	1,00	3,18	9,01	14,63	23,3
Indicele prețurilor					
de consum					
(medie anuală)	1,00	3,56	8,43	11,15	15,5

Sursa: *Anuarul statistic al României, CNS. 1995, p.662; 1996, p. 394, 408, 492-493, 660; Buletin trimestrial BNR, nr. 2/1996, p. 52 Anexe; Buletin, statistic lunar nr. 12/1996, p. I, II, X, XVI.*

De aceea, prioritatea este creșterea cantitativă și calitativă a ofertei indigene de bunuri și servicii, ceea ce nu înseamnă să așteptăm ca abandonarea planificării centralizate, liberalizarea prețurilor și privatizarea întreprinderilor de stat să conducă spontan la apariția unui sistem de piață liberă. Este necesară o intervenție fermă din partea statului, cu sprijinul sistemului financiar, pentru a stimula apariția și proliferarea "creatorilor de piață", singurii care pot opri declinul producției și pot stimula relansarea investițiilor. Re de altă parte, prin măsuri specifice adoptate cu ajutorul instrumentelor economiei de piață trebuie ca statul să susțină un program de menținere a nivelului producției până când se vor face resimțite efectele economice ale apariției "creatorilor de piață": "Este vorba mai ales, de a reduce cât mai mult posibil pierderea unor importante capacități productive în perioada aplicării programului de urgență., Producțiile considerate a fi inutile pentru societatea civilă, de exemplu: o mare parte a producției militare, a celei destinate înzestrării aparatului birocratic sau a organelor de supraveghere; ar trebui să fie eliminate. Deși producția unor

astfel de bunuri și servicii nu mai este utilă în noile condiții politice și economice", dispariția lor-și reducerea numărului de locuri de muncă pe care o antrenează vor conduce totuși la o scădere a cererii și a puterii de cumpărare. De aceea, un management inteligent al cererii trebuie să determine o creștere compensatoare a investițiilor publice, îndeosebi în domenii ale infrastructurii, cum ar fi construcția de locuințe, sănătate, învățământ – în sectoare, deci, în care importurile directe au o pondere relativ mică. Astfel de investiții ar avea dublul avantaj de a nu supralicita peste măsură balanța de plăți și de a pune bazele unui-consens mai larg și ale unui sprijin mai puternic pentru programul economic de urgență."¹

În acest sens trebuie înțeleasă asumarea în programul de urgență a unor sarcini sectoriale, cum sunt dezvoltarea infrastructurii, reorganizarea sectorului energetic, dezvoltarea sectorului de servicii care susțin producția, reducerea consumului de materii prime, energie și a degradării mediului înconjurător, în acele sectoare de producție cunoscute ca mari consumatoare, ca și a unor sarcini funcționale, ca descentralizarea monopolurilor, creșterea productivității, crearea unei rețele de întreprinderi mici și mijlocii în cooperare cu întreprinderile mari, stabilirea de legături cu furnizorii, și cu rețeaua de desfacere, atragerea unor parteneri de cooperare; autohtoni și străini, calificarea și recalificarea forței de muncă etc."²

O mare atenție trebuie acordată nivelului și evoluției, cererii efective. Cererea efectivă trebuie să fie suficient de mare pentru a stimula investițiile necesare reconstrucției socioeconomice. Dar, este important să se mențină corelația dintre creșterea salariilor și cea a productivității muncii. În general, corelația macroeconomică dintre veniturile totale și producția de bunuri de consum trebuie urmărită cu atenție. Aceste criterii de management macroeconomic pot facilita sporirea producției și a locurilor de muncă. În această ordine de idei „obiectivul constă în a pune în concordanță nivelul de trai cu producția, chiar de la începutul programului de reconstrucție, prin stimularea interesului agenților economici de a-și urmări interesele lor individuale.”³

2.3. Limitarea criminalității economice și a economiei subterane

Mult prea repede după 1989, în România a apărut o pătură de miliardari și multimiliardari al căror număr estimat de mass-media era, la nivelul anului 1996 de cea. 20.000. Comportamentul economic al acestora s-a complementarizat deseori cu facilități inimaginabile acordate de funcționari publici, aflați la nivelul cel mai înalt al unor instituții, iar datorită relațiilor pe care aceștia

¹ Kregel Jan și colab. - *Op.cit.*, p. 71-72.

² Kregel Jan și colab. - *Op.cit.*, p.96- 97.

³ Kregel Jan și colab. - *Op.cit.*, p. 43-44.

le au sfidează fățiș autoritățile statale și se constituie într-un factor alarmant de dezorganizare a economiei naționale. "Afirm, fără teama de a greși, că marile neîmpliniri ale perioadei de tranziție postdecembriste se datorează, în cea mai mare parte, activității legislative desfășurate de Parlamentul României, dar și de principalul organism cu inițiativă legislativă – Guvernul – care, nu au dat țării și organelor de execuție, în primul rând poliției, instrumentele necesare cu care să se poată duce o luptă eficientă cu criminalitatea în general, cu crima organizată-și corupția, în special."¹ De pildă, "faptul că incriminarea evaziunii fiscale s-a făcut abia după 4 ani de la adoptarea legii societăților comerciale, perioadă în care marii mafioți și oameni de afaceri, îndeosebi cei cu relații sau complici în ministere și instituții centrale au reușit să se îmbogățească, ne îndreptățește să ne întrebăm, dacă nu cumva această întârziere a fost premeditată de către anumiți demnitari, senatori și deputați interesați."²

Tranziția la economia de piață a fost îngreunată de un fenomen nou, cu ample repercusiuni. asupra societății – crima organizată.

Crima organizată presupune acțiuni din partea unor infractori îndreptate spre desfășurarea de activități ilegale conspirate prin care se urmărește obținerea de profituri ilicite cât mai mari: folosirea violenței, șantajul, escrocarea forței de muncă, traficul de droguri, jocurile de noroc, camătă, răpirea de persoane, prostituția, contrafacerea și plasarea mijloacelor de plată false, contrabanda, evaziunea fiscală, coruperea oficialităților publice etc., care, prin profiturile care le aduc, sunt utilizate pentru amplificarea acțiunilor ilegale și pentru a penetra și controla, organismele puterii și administrației de stat. Pentru atingerea scopurilor lor autorii crimei organizate se folosesc de sistemul de economii și de sistemul bancar ca mijloace de asigurare și garantare a circulației bogățiilor acumulate. Între formele de manifestare a crimei organizate cel mai preferat și distructiv fenomen este corupția. Pentru a corupe cel mai utilizat mijloc este mita. Cel mai favorizant aspect economic pentru camuflarea crimei organizate este secretul bancar.

Fenomenele care probează existența crimei organizate pe teritoriul României sunt, în principal, următoarele:³

- escaladarea violenței, a faptelor îndreptate împotriva persoanei și avutului acesteia;
- amplificarea infracțiunilor; a furtului, escrocheriei, abuzului, corupției și a traficului de orice fel;
- transformarea României în teritoriul preferat pentru tranzitarea drogurilor din Orient sau America Latină, către Europa de Vest;

¹ Pitulescu Ion - *Al treilea război mondial, Crima organizată*, Editura Național, 1996, p. 387.

² Pitulescu Ion - *Op.cit*, p.386.

³ Pitulescu Ion - *Op.cit*, p. 167-169.

antrenarea unor cetățeni români în diferite rețele internaționale, ca intermediari sau curieri; "spălarea banilor murdari" rezultați din traficul internațional de droguri, în România;

- contrafacerea, promovarea și plasarea în circulația bănească autohtonă a unor valute liber convertibile;
- traficul ilegal de autoturisme, în special al celor de lux, furate din țări occidentale și vândute în Orient sau C.S.I.;
- săvârșirea de acte de mare violență și șantaje, trafic de armament, muniție și materiale radioactive, scoaterea din țară a unor bunuri făcând parte din patrimoniul cultural-național;
- creșterea numărului de persoane care încearcă sau introduc în țară, în mod ilicit, arme și muniții, confecționarea artizanală a unor diferite tipuri de arme și bombe, sustragerea de exploziv, fitil și capse: din unitățile economice autorizate să folosească astfel de materiale, în scopul utilizării lor pentru atac, răzbunări, amenințări etc.;
- introducerea și deținerea de arme de foc de către cetățenii străini și înmulțirea cazurilor de folosire a armelor de foc în disputele, rivalitățile și reglările de conturi între diferiți indivizi din lumea interlopă;
- dobândirea unui caracter tot mai organizat și de o dimensiune internațională clară a actelor de contrabandă, prostituție, proxenetism, spălare a banilor, penetrarea sistemului financiar-bancar, escrocarea forței de muncă, introducerea în țară de deșeuri toxice etc.;
- amplificarea fără precedent a actelor de corupție, a proporțiilor tot mai îngrijorătoare pe care aceasta le dobândește, a numărului tot mai mare de persoane, din toate sferele de activitate și din toate organismele puterii, administrației de stat și justiției care sunt atrase în astfel de activități.

În plus, pe teritoriul României s-au constatat activități ale mafiei roșii sau mareei roșii, ale mafiei galbene sau ale elementului chinezesc, ale grupurilor internaționale arabe și turcești, precum și acțiunile infracționale ale unor grupuri de origine indigenă, ca mafia țigănească și mafia "gulerelor albe". Criminalitatea "gulerelor albe" se manifestă prin infracțiuni comise de către "gulerile albe" care dețin funcții de conducere în societățile cu capital integral de stat (regii autonome, societăți comerciale), în favoarea unor societăți cu capital privat, infracțiuni comise de "gulerile albe" din societățile comerciale cu capital privat, în detrimentul bugetului statului și infracțiuni comise de "gulerile albe", în detrimentul propriilor asociații ori al cetățenilor. Tabloul sinoptic al crimei organizate în România în perioada 1990-1995, conform înregistrărilor efectuate de unitățile de poliție se prezintă astfel: -1.135.405 total infracțiuni, din care:

- 596.860 fapte penale îndreptate împotriva vieții, integrității, sănătății și avutului personal;

- 289.047 infracțiuni de natură economică, din care 209.707 infracțiuni în dauna avutului public;
- 249.498 infracțiuni de altă natură.

Ponderea infracțiunilor de natură economică în total infracțiuni a fost de 25,5%, iar ponderea infracțiunilor – în dauna avutului public în totalul infracțiunilor denatura economică a fost de 72,6%. Prejudiciul adus de infracțiunile în dauna avutului public, îndeosebi în industria ușoară, agricultură; silvicultură, industria chimică, petrochimie, instituții bancare ș.a., a fost de 891,4 miliarde lei. Ponderea acestui prejudiciu în veniturile bugetare cumulate ale perioadei 1990-1995 de 27.708,6 miliarde lei în prețuri curente a fost de 3,22%. Reținem, că este vorba numai despre prejudiciul dovedit, cel real fiind cu siguranță mult mai mare. Astfel, numai în cazul Zaher Iskandarani, "cu toate, că în prezent au fost dovedite cu certitudine pagubele produse prin actele de contrabandă și evaziune fiscală în valoare de aproape 100 de miliarde de lei, afirm, fără teama de a greși, că prejudiciul adus finanțelor publice de către Zaher, în cârdășie cu funcționarii din conducerea Direcției Generale a Vămilelor și a unor puncte de trecere a frontierei, este în jur de 1000 de miliarde lei"¹. În ceea ce îi privește pe infractorii români – "protejații societății" – "susțin, fără teama de a greși, că marea majoritate a celor care au ajuns miliardari în 2-3 ani nu sunt curați, o mare parte din veniturile lor provenind din afaceri ilicite, pornind de la traficul de droguri și armament, până la traficul cu carne vie, șantaje, escrocherii și altele"².

Criminalitatea economico-financiară s-a extins pe întreaga filieră economică – de aprovizionare, producție, desfacere, privatizare și decontare a operațiunilor financiar-bancare – îmbrăcând forme atât de diversificate, încât se poate spune că infractorii controlează în mare măsură, întreaga economie națională. Printre formele ei se numără: înșelăciunea în dauna avutului public, transferuri ilegale de capital, bancrute frauduloase, trafic de licențe, falsuri în documentele care atesta producția, exportul și importul, scoaterea ilegală din țară de monedă națională, valută și bunuri din patrimoniul cultural-național sau universal, acte de contrabandă, introduceri de mărfuri în gestiune fără documente legale, neplata taxelor vamale și a impozitului pe circulația mărfurilor, practicarea unor adaosuri comerciale mai mari decât cele comunicate, acte de evaziune fiscală, folosirea bunurilor și creditelor contrar intereselor societății etc.

Corupția a cuprins în perioada analizată 1990-1995 toate sferele puterii, de stat: Parlamentul, Guvernul, Magistratura, Parchetul, Parchetul Militar. La acestea s-au mai adăugat unele puncte vamale de frontieră și chiar Direcția Generală a Vămilelor, Poliția a identificat în această perioadă 53.256 infracțiuni

¹ Pitulescu Ion - *Op.cit.*, p. 171.

² Pitulescu Ion - *Op. cit.*, p. 163

de corupție, din care 37.196 infracțiuni de dare și luare de mită și 16.060 de infracțiuni, trafic de influență și primiri de foloase necuvenite săvârșite de peste 23.100 de persoane, majoritatea din rândul cadrelor cu atribuții de control și îndrumare, membri în consiliile de conducere ale regiilor și societăților comerciale etc. "E greu să recunoști, că la ora actuală corupția a atins cele mai înalte niveluri ale vieții economice, sociale și politice, iară confirma că în România se spală, la scară mare, bani murdari proveniți din fapte ilicite, înseamnă a «lovi» în sistemul financiar-bancar, care, deși putred, trebuie să pară mult cosmetizat"¹.

Cum influențează crima organizată, în general, și corupția, în special, stabilitatea economiei naționale? Prin diminuarea resurselor reale însușite pe diferite căi de către infractori, pe de o parte și prin perturbarea alocării-resurselor și veniturilor, care cade în sarcina celor trei mecanisme interne de reglare economică (mecanismul politico-economic, mecanismul politicilor economice și mecanismul pieței). Aceste fenomene sunt de natură să împingă economia națională spre ruină. Nu este deloc o exagerare, dacă avem în vedere:

- situația trecută: "în ultimii șapte ani, pe lângă cei mai importanți deținători de averi ilegale din rândul traficantilor, financiarilor și speculanților de capitaluri, au apărut oameni foarte bogați din rândul miniștrilor, parlamentarilor, consilierilor de diferite niveluri și altor oficialități din organismele de control social și de stat. Cu complicitatea activă^b și evidentă a unor bănci și a unor înalți funcționari din domeniul financiar-bancar, aceștia au reușit să comită cel mai mare jaf din istoria contemporană a României, contribuind într-un mod decisiv la înrăutățirea continuă a situației economiei naționale";²
- situația viitoare: "Sunt deja cunoscute cazuri de oameni de afaceri, care au devenit foarte bogați, imperiul lor economic fiind construit pe seama unor afaceri de răsunet, din care nu au lipsit contrabanda și evaziunea fiscală, iar, în prezent, candidează pe listele diferitelor partide pentru funcțiile de deputat, senator, și, de ce nu, chiar pentru portofolii în viitorul Guvern. Aici este marele pericol pentru societatea românească și, de ce nu, chiar pentru siguranța națională, fiind posibil ca în funcțiile de conducere ale statului să acceadă mafioții de ieri, azi persoane aparent respectabile, dar care, cu certitudine, ajunși la putere, vor ști să folosească atribuțiile funcțiilor în interesele lor personale, ale organizațiilor din care fac parte, achitându-se totodată și de obligațiile ce le au față de grupările criminale internaționale".³

¹ Pitulescu Ion - *Op. cit.*, p. 169-170.

² Pitulescu Ion - *Op. cit.*, p. 359.

³ Pitulescu Ion - *Op. cit.*, p. 326-327.

Iată, de exemplu, un singur caz semnalat de presă, de interdependență între criminalitatea economică și economia subterană: "Procuratura face cercetări ample – chiar și percheziții – privind afacerile cu petrol (pe primul loc în ierarhia izvoarelor pentru economia subterană)... Prin intermediul firmei particulare ENERGY RESOURCES & DEVELOPMENT București, Aurel Băcilă a intrat în legătură cu firmele MASEFIELD, GLENCORE, GALAXY și TRAFIGURA. Acestea au realizat cea mai mare parte a importului de țiței. Contractele încheiate au fost în sistem "processing". Această formulă s-a adoptat, în principal, datorită diferențelor mari, de coeficienți de pierderi înregistrați la rafinăriile unde se face procesarea, însemnate cantități de produse petroliere nefiind evidențiate și, ulterior, exportate prin intermediul acelorași firme, comisionul confidențial fiind dirijat (cu sprijinul lui Petre Sorescu, rezident în Elveția) în conturi personale din Elveția. Pentru susținerea acelorași interese personale sau de grup, Aurel Băcilă a sprijinit înființarea unor firme particulare, prin intermediul cărora s-au derulat contractele de import-export țiței și produse derivate. Cea mai importantă dintre acestea este DALPETROL, condusă din Elveția de Petre Sorescu, cel care este implicat și în manevrarea "banilor negri" rezultați din afacerile oneroase ale directorului Petrolimportexport.

În afara sprijinului acordat acestor firme, prin încheierea de contracte privind importul de țiței și exportul de produse derivate, Aurel Băcilă le-a oferit și informații cu caracter confidențial privind asigurarea stocurilor de siguranță pentru țiței și păcură, precum și date despre principalii competitori în cadrul licitațiilor care se desfășurau sub conducerea Petrolimportexport. Datorită acestui obicei balcanic, prin care încheierea de contracte este condiționată de obținerea unor avantaje materiale, au fost pierdute și unele oferte avantajoase de procesare a țițeiului din partea unor potențiali parteneri, acțiuni blocate de o serie de persoane sus-puse, ca urmare a neobținerii de comisioane personale (s-a «perceput» un dolar pe tona de țiței prelucrat).

Afacerile necurate cu cantități impresionante de petrol sunt legate și de alte nume, la fel de răsunătoare ...¹

2.4: Revizuirea măsurii de liberalizare a prețurilor

Decizia de liberalizare a prețurilor este cea mai la îndemână guvernelor ajunse să conducă un proces de transformare socio-economică. Totuși, departe de a fi o măsură de nediscutat ea apare, dimpotrivă, ca un subiect de controversă, nu numai din punct de vedere social, prin costurile pe care reforma le ridică exponențial, ci și din punct de vedere logic, adică al necesității intrinseci de a fi adoptată: "Decizia de liberalizare a formării prețurilor și de

¹ P.P. - Bacila făcea bani în sistem "processing", în *"România Liberă", Seria nouă - nr.2076, sâmbătă, 25 ianuarie 1997.*

eliminarea a subvențiilor și a reglementărilor de stat a fost motivată cu necesitatea de a adapta structura prețurilor relative la condițiile pieței libere interne și internaționale. Întrucât, prețurile libere nu pot fi cunoscute nici de autoritățile centrale de planificare și nici de economiști sau de participanți la piață, s-a crezut că este necesar ca economia națională să fie deschisă comerțului internațional. Cu ajutorul schimbului liber de valută, introdus concomitent, structura prețurilor autohtone este determinată de atunci de piața internațională. Spre deosebire de această abordare, noi propunem în **"Șocul pieței"** o cale alternativă: mai întâi ar trebui pornit cu transformarea capacității productive a economiei naționale și cu crearea pieței interne, înainte, deci, ca prețurile să fie liberalizate și ca piața internă să fie supusă concurenței mărfurilor importate din străinătate. **Acum nu mai este posibil să se întoarcă decizia odată luată** (subl. ns.)¹. Acest lucru este semnalat și de alt autor: "De ce se produc fenomenele tranzitorii de nefolosire a capitalului și a muncii? În primul rând în economiile care sunt protejate și sunt monopoliste, singurul mod de raționalizare a alocării de mărfuri este de a lăsa piața mondială să hotărască prețurile relative. Folosirea prețurilor mondiale ca înlocuitor pentru prețurile interne nu este suficientă; aceste prețuri pot reflecta costurile oportune din altă parte, dar dacă aceste oportunități nu sunt niciodată exploatate, alocarea resursei rămâne irațională. Oțelul, poate fi mai ieftin decât aluminiul, pe piața mondială, dar nu are nici un sens să-i fixezi un preț mai scăzut, într-o țară care niciodată nu cumpără oțel și nu vinde aluminiu. De aceea, o adevărată piață a mărfurilor de bază, trebuie să fie construită; și aceasta înseamnă că barierele tarifelor trebuie să fie coborâte și înlăturate alte dispozitive protecționiste. Și, întrucât, unele activități și unele firme implicate în ele sunt ineficiente, comparativ cu standardele internaționale, activitățile vor fi abandonate, iar firmele vor pieri.

În al doilea rând, efectul competiției interne și efectul unei schimbări bruște a prețurilor relative vor fi aceleași. Anumite activități sunt întreprinse în economiile administrate numai din cauză că sunt mandatate și subvenționate, dar firmele nu-și acoperă integral costurile. Eliminarea subvențiilor le-ar conduce la pieire.

Unele fabrici se vor închide și își vor – fragmenta capitalul. Prețul lor va fi egal cu zero, ținând seama de costurile oportune. Alte instalații vor fi modernizate și reorganizate pentru noi activități".²

Urmărind reprimarea cererii prin stabilizarea macroeconomică se înregistrează efecte adverse, care pun sub semnul incertitudinii însăși atingerea obiectivului urmărit. Aceasta ne face să ne întrebăm, de ce nu se ține seama de prezența efectelor adverse și se aplică cu îndărătnicie programe de stabilizare macroeconomică potrivnice sensului reformei – de reconstrucție

¹ Kregel Jan și colab. – *Op. cit.*, p.159-160.

² Przeworski Adam - *Op.cit*, p.165-166.

socioeconomică având la bază economia de piață, dar urmărind relansarea economică și prosperitatea la standarde europene, în favoarea unor principii dogmatice care nu au dat aproape nicăieri rezultate. "Programele de transformare aplicate în prezent sau avute în vedere plasează reducerea cererii pe primul loc pe lista măsurilor care trebuie luate. Acest prim pas este făcut în speranța că acțiunea spontană a forțelor pieței va conduce la o activitate investițională sporită și la creșteri ale producției. În cele ce urmează vom arăta că o astfel de logică, nu există. Un program de transformare care are drept scop să stimuleze producția și creșterea economică are nevoie de un nivel de preț stabil pentru a descuraja specula cu bunuri de consum și a sprijini producția pe baza unor relații predictibile între vânzători și cumpărători. O reducere uniformă a masei monetare și o creștere a ratei dobânzilor ar putea stopa inflația, deși nu este deloc sigur în ce măsură și pentru cât timp. Sigur este însă că această strategie, distrugând cererea efectivă, reduce producția și descurajează investițiile, ceea ce", pe termen mediu, are efecte negative asupra stabilizării macroeconomice"¹. Pe deplin îndreptățit se afirmă că: "într-o situație cum este cea care predomină în prezent în țările Europei Centrale și de Est, liberalizarea radicală a prețurilor are în multe cazuri efecte, mai degrabă distructive decât benefice, asupra reconstrucției economice. Aceasta este clar ilustrată de efectul liberalizării a două prețuri de bază: cursul de schimb și rata dobânzii".² Lămuritor este efectul liberalizării ratei dobânzilor: "Sistemul financiar însă nu este suficient de bine dezvoltat pentru ca rata dobânzilor să poată influența cheltuielile și nici nu se poate vorbi de acordarea de credite populației sau întreprinderilor, ca elemente importante ale creditului intern.

În plus, ratele înalte ale dobânzilor limitează în continuare posibilitatea dezvoltării unui sistem financiar prin aceea că firmele sunt încurajate, pe de o parte, să treacă la autofinanțare, ceea ce produce o inflație a profitului și, pe de altă parte, să se îndatoreze într-o măsură sporită între ele. Tocmai în acest fel se creează un circuit financiar endogen, în afara controlului autorităților monetare".³

Pot fi luate cu titlu de concluzii următoarele:⁴

- transformarea societăților și sistemelor economice trebuie înțeleasă ca un proces de lungă durată, în care măsurile pe termen scurt sunt legate indivizibil de obiective și strategii pe termen lung. Măsurile imediate trebuie să fie în concordanță cu aceste obiective pe termen lung, nu să le contracareze. O problemă majoră a strategiilor de stabilizare inspirate de F.M.I. și de teorii economice ortodoxe constă în aceea că, încercând să soluționeze actualele probleme economice

¹ Kregel Jan și colab. - *Op. cit.*, p.86.

² Kregel Jan și colab. - *Op. cit.*, p. 37.

³ Kregel Jan și colab. - *Op.cit.*, p.88.

⁴ Kregel Jan și colab. - *Op.cit.*

ale balanței comerciale și ale serviciilor, ale inflației etc., împovărează obiectivele pe termen lung ale societății, cu ipotece evitabile și inutile;

- instituțiile pot reduce incertitudinea prin aceea că pot conferi comportamentului individual și colectiv o anumită regularitate și previzibilitate. Dacă funcționează cu succes, ele pot stabiliza așteptările privind rezultatele viitoare, ceea ce facilitează deciziile și acțiunile individuale, îndeosebi cele referitoare la investiții;
- două motive, strâns legate între ele, probează că strategia corectă pe termen scurt ar fi, ca producția civilă utilă să fie distrusă, cât mai puțin posibil. Dirijând cheltuielile publice mai mult spre sectorul producției decât spre crearea unei rețele de protecție socială pentru forța de muncă disponibilizată, această strategie diminuează costurile sociale antrenate de șomaj." Un neajuns însemnat al programelor ortodoxe de stabilizare constă în aceea că, mai întâi; cauzează înalte costuri sociale, prin închiderea unor capacități de producție și șomaj și, după aceea, pun problema protecției sociale. În loc să se procedeze astfel, ar trebui ca resursele necesare pentru rețeaua de protecție socială să fie economisite prin eşalonarea reculului producției pe o perioadă mai lungă, în mod gradual și paralel cu reconstrucția producției;
- prețurile și veniturile relative în sectoarele hotărâtoare pentru reconstrucția socioeconomică ar trebui să fie liberalizate numai treptat și să facă obiectul unui control instituțional și al unor măsuri politice pentru a putea fi menținute, astfel, la un nivel care să favorizeze condițiile de ofertă dorite, fără a distruge cererea;
- un program de stabilizare vizând măsuri de reconstrucție socio-economică trebuie să cuprindă și prevederi pentru finanțarea procesului de producție și investiții. Procesul de" producție în firme autonome trebuie finanțat atât din capitalul propriu, cât și din cel exogen, sub formă de credite;
- dacă se dorește ca politica monetară și fiscală să aducă o contribuție activă, la politica de stabilizare trebuie să fie introdus, pe de o parte, un sistem fiscal complet, și, pe de-altă parte, un sistem viabil de bănci comerciale;
- primul pas în edificarea sistemului financiar trebuie să fie înființarea de bănci de comerț și dezvoltare care să. asigure finanțarea producției, a desfacerii și vânzării mărfii către consumatorul final. Cea mai bună metodă de a face ca acest circuit să funcționeze ar fi ca băncile de comerț și dezvoltare să ofere publicului conturi de tranzacție în mijloace legale de plată;
- privatizarea "cu bucată" a unităților de producție, fără setul complex de relații de piață, caracteristic-pentru o întreprindere în sistemul de piață, este condamnată inevitabil la eșec; Această realitate pledează

în favoarea unei privatizări făcute mai bine mai târziu decât prea devreme, evidențiind, totodată, cât de important este pentru succesul transformării ca statul să preia o răspundere activă în crearea sistemului de piață, care, în acest caz, nu este o abstracție economică, ci o rețea real existentă de mari piețe cu ridicata sau rețele de vânzători și compartimente de vânzare ale unor firme mari existente în orice economie capitalistă;

- se pare, astfel, că drumul cel mai potrivit pentru asigurarea convertibilității externe trece prin recunoașterea ca introducerea bruscă a comerțului liber multilateral și a unei depline convertibilități a valutei naționale este dăunătoare pentru reconstrucție și că abordarea cea mai potrivită o reprezintă introducerea unei Uniuni Internaționale de Plăți.

În final, reținem următoarele rezerve: "Ceea ce nu este contestat este totuși faptul că o politică monetară restrictivă poate fi eficientă numai cu două condiții: prima, trebuie să existe un excedent al cererii, ca rezultat al creării de bani; a doua, trebuie ca, predispoziția spre consum a populației, susținută de un cert potențial de plată, să înregistreze un nivel ridicat, în raport cu ceea ce oferă capacitățile productive aflate în stadiul de folosire deplină. În acest caz, cererea trebuie să fie redusă la nivelul posibilităților de producție. O politică monetară restrictivă nu este însă de recomandat în nici un caz, atunci când se pune problema de a aduce sub control o inflație datorată unei cereri constante sau în declin, care este totuși prea mare din cauza colapsului producției autohtone și/sau a creșterii galopante a prețurilor la produsele de import".¹ "Pentru a stimula într-o măsură suficientă producția și activitatea investițională, reducerea cererii excedente ar trebui să fie făcută numai până la acea limită care să permită o ușoară expansiune a cererii efective. Deoarece aceasta poate conduce la creșteri de prețuri și poate declanșa spirala salarii-prețuri va trebui ca, pe termen scurt, prețul unui anumit număr de produse de bază să fie reglementat. Între acestea se numără, îndeosebi, bunurile de consum care satisfac nevoile primare ale populației, dar și mijloacele de producție indispensabile, cum ar fi salariile, energia, creditele și devizele. Liberalizarea acestor prețuri ar trebui să fie planificată cu exactitate, pentru a avea loc concomitent cu reducerea dezechilibrelor existente"².

¹ Kregel Jan și colab. - *Op. cit.*, p. 162.

² Kregel Jan și colab. - *Op. cit.*, p.94.

2.5. Transformarea socioeconomică prin convertirea conceptului de eficiență specific economiei de comandă, la principiile economiei de piață

Funcționarea economiei de comandă se caracterizează prin adoptarea unui concept de eficiență care răspunde specificului edificiului economiei naționale ca economie monolitică, în care lanțurile tehnologice sunt "sparte" pe întreprinderi care se specializează în realizarea anumitor repere sau subansamble și în foarte multe cazuri capătă statutul de monopoluri în producția acestora. Specializarea în economia de comandă îmbracă, de regulă, forma monopolizării.

Datorită caracterului monolitic eficiența economică în economia de comandă cunoaște trei grade (se presupune stocurile de produse nu depășesc 50-75% din producția medie lunară):

- eficiența de gradul I sau eficiența la producător caracterizează acele întreprinderi care au rezultatele mai mari decât cheltuielile, înregistrându-se un beneficiu (profit). Acest tip de eficiență este luat în calcul în rețelele de transformare socioeconomică de tip F.M. I., drept criteriu de acceptare a continuării activității agenților economici, în condiții de reformă;
- eficiența de gradul II sau eficiența la beneficiar (consumator) caracterizează acele întreprinderi care produc cu rezultate mai mici decât cheltuielile, înregistrându-se pierderi. Totuși, dacă beneficiarii acestor produse, când ele sunt semifabricate și sunt utilizate în continuare în încheierea lanțului tehnologic pentru a realiza produse finite, obțin rezultate mai mari decât cheltuielile, în relația dintre cele două întreprinderi, pe ansamblu, se constată că producția integrată este eficientă. Rețelele de transformare socioeconomică de tip F.M.I. nu iau în calcul această eficiență și recomandă închiderea întreprinderii furnizoare la care se înregistrează pierderi. În consecință, întreprinderea beneficiară care era profitabilă, are de ales între a achiziționa semifabricatele de la o altă întreprindere din țară, situație de multe ori imposibilă, dat fiind caracterul de monopol al multor furnizori, pe care l-am amintit mai înainte sau de a le achiziționa din străinătate, caz în care se manifestă o cerere de valută care suplimentează presiunea asupra balanței de plăți, furnitura din străinătate putând fi mai scumpă decât cea anterioară din țară și putând împinge întreprinderea beneficiară la faliment. Convertirea acestui tip de eficiență a economiei de comandă la principiile economiei de piață se poate face, de exemplu, prin înființarea unui cartel al tuturor sau principalelor întreprinderi beneficiare care să cum, pere întreprinderea furnizoare, devenind acționari ai acesteia și creând condițiile, ca întreprinderea privatizată în acest fel să-și poată

continua activitatea prin compensarea pierderilor ei cu profiturile întreprinderilor acționare. Se realizează astfel o integrare pe verticală, ceea ce obișnuia să se facă în economia de comandă, prin intermediul centralelor industriale. Dacă întreprinderea furnizoare este foarte scumpă și depășește posibilitățile financiare de cumpărare ale întreprinderilor beneficiare și dacă această producție este de interes strategic (de exemplu, oțelul) se impune asocierea statului la cartelul, nou înființat", pentru cumpărarea tuturor acțiunilor.

Dacă o întreprindere realizează în pierdere produse finite destinate consumului populației, rețetele de tip F.M.I. recomanda închiderea ei și compensarea deficitului de producție, de regulă, prin importuri de la furnizori impuși de organisme internaționale. De fapt, evaluarea eficienței reale a acestei întreprinderi și decizia de subvenționare a activității ei trebuie să se facă, după criterii cumulative: 1) când este mai scumpă procurarea acestor produse din străinătate (avantaj absolut); 2) când productivitatea muncii din respectiva întreprindere este peste media națională a productivității muncii. Astfel, întreprinderea trebuie să beneficieze de o protecție efectivă împotriva concurenței străine pe o perioadă limitată, dar cunoscută de timp, în care este obligată să se rentabilizeze.

Din cele arătate se poate trage concluzia că, în destule cazuri nu întreprinderile furnizoare nerentabile "trăiesc" pe spezele întreprinderilor beneficiare care realizează profit, ci dimpotrivă, întreprinderile beneficiare sunt rentabile pe seama întreprinderilor furnizoare, care vând produsele lor la un preț sub costul de producție; – eficiența de gradul III sau eficiența în perspectivă caracterizează o întreprindere care pentru un moment nu este rentabilă, dar poate deveni profitabilă în viitor, fie deoarece vor apărea piețe noi în interiorul economiei naționale sau va putea pătrunde pe piețele externe, sporindu-și producția și depășind pragul de rentabilitate, fie deoarece ar putea să își rentabilizeze producția prin restructurarea nomenclatorului de fabricație sau prin reducerea costurilor. Rețetele de tip F.M.I. de terapie "șoc" nu acceptă nici acest caz de eficiență și recomandă închiderea întreprinderilor nerentabile la momentul zero al inițierii reformei, indiferent de faptul că ele pot deveni rentabile în viitor. Dimpotrivă, într-o terapie graduală se notifică întreprinderilor, pe baza studiilor de fezabilitate, că dacă nu vor deveni rentabile în 2-4 ani, atunci ele vor fi închise. Acordarea unui termen cunoscut de restructurare și rentabilizare proporțional cu talia întreprinderii se poate constitui într-un avertisment sever, dar serios, prin aceea că acordă șansa indispensabilă de supraviețuire, știut fiind că muncitorii din acea întreprindere nu au nici o vină că întreprinderea a fost construită într-un sistem de economie de comandă, și este tranzitată într-un sistem de economie de piață.

2.6. Tranziția la economia de piață prin asumarea principiului social

Aspectele teoretice ale acestei probleme sunt menționate succint în capitolul 4, pct.2.2: "Asimilarea principiului social în gândirea economică".

Necesitatea asumării principiului social încă din faza de tranziție devine obligatorie dacă ne gândim, cel puțin, la aspectul* fundamental al distribuirii echitabile a costurilor tranziției pe toate categoriile de cetățeni, ceea ce ridică din nou problema echității în realizarea protecției sociale. Precizăm că respectarea principiului social înseamnă și în perioada de tranziție introducerea și respectarea unor norme sociale valabile într-o economie socială de piață în deplină funcționare.

Factorii care determină dimensiunea conținutului social de bază al unei ordini economice sunt:¹

- aptitudinea de a favoriza creșterea și progresul economic și de a împărți venitul și averea rezultate corespunzător normelor de echitate în vigoare, ("bunăstarea pentru toți");
- aptitudinea de a asigura ocuparea integrală a forței de muncă, adică de a evita șomajul;
- posibilitățile de a pune la dispoziție în mod gratuit mijloace pentru cei inapți de muncă sau pentru membrii societății cu putere de muncă redusă, cu scopul de a le asigura și lor o existență, apreciată, ca îndestulătoare;
- capacitatea de a garanta puterea de cumpărare și, înainte de toate, de a împiedica inflația, pentru că înrăutățirile puterii de cumpărare lovesc mai dur pe cei cu venituri mai coborâte și favorizează pe proprietarii de valori materiale;
- capacitatea de a limita la o minimă dimensiune dependențele personale, de a garanta drepturile fundamentale ale omului, și în special, acela al liberei dezvoltări a personalității, de a le favoriza realizarea și de a distribui șansele dezvoltării economice personale, pe cât posibil, în mod echitabil;
- măsura în care ea permite o luare în considerare a intereselor sociale și economice ale grupurilor și face posibilă o echilibrare a intereselor, mai întâi, dintre patroni și salariați, dintre consumatori și producători, apoi dintre individ și societate.

Sarcina principală în perioada de tranziție este de a iniția legi care să favorizeze predispoziția de funcționare a economiei către respectarea principiului social și de amenda și respecta permanent aceste legi.

¹ *Lampert Heinz - Ordinea economică și socială în Republica Federală Germania, Editura Universității "Al.I. Cuza", Iași, 1994, p.58.*

Ordinea proprietății private, ordinea pieței muncii, ordinea concurenței și ordinea monetară și valutară țin de ideea de ordine economică și urmăresc să facă performant sistemul economic. Mutarea centrului de greutate de la producție, atunci când aceasta crește mereu, către repartitie este schimbarea esențială în îndeplinirea misiunii ordinii sociale. "Principalele sarcini ale ordinii sociale constau în a asigura pacea socială, în a realiza pentru toți echitatea și siguranța socială și în a garanta menținerea în viața economică a unor condiții sociale minime, în sensul unei umanizări a vieții economice și a muncii,, respectiv, de a ridica acest grad de umanizare".¹

¹ *Lampert Heinz - Op. cit, p. 59.*

CAPITOLUL 3 – ELEMENTELE DEFINITORII ALE ECONOMIEI MIXTE¹

Lumea europeană se compune din numeroase state caracterizate prin diferențe, dar și prin asemănări multiple. În ce măsură se poate vorbi de o convergență a statelor rămâne o problemă complexă de rezolvat. Asupra acesteia se confirmă totuși o primă realitate – aceea că țările europene sunt orientate azi spre economia mixtă. "Reculul observației permite perceperea analogiilor uitate, pentru a contura trăsăturile unei specificități europene globale. Aceasta, se încarnează în economia mixtă – dezvoltarea statului providență – a neocorporatismului, printre alte exemple ... Statul irigă din ce în ce mai profund, sistemul economic și social, dar forțele vii care animă țesutul social urcă larg în interiorul acestor artere. Grupurile, sindicatele, corporațiile sunt din ce în ce mai prezente în interiorul centrelor de decizie. Distincția dintre sferele publică și privată se estompează, în timp ce se instalează un regim hibrid între politica socialismului și liberalismului." (Op.cit., p.7).

Gradul și; căile intervenției statului în economia mixtă sunt subiectele predilecte de analiză.

Capacitatea practică de intervenție a statului în economie este dată astăzi de uriașe prelevări din venitul național, de care dispun în mod real și nemijlocit administrațiile publice: "Cine ia în considerare partea de venit național prelevat de colectivitatea publică, este frapat de același gen de constatare. Cu rețete reprezentând aproape 50% din P.I.B., administrațiile publice franceze sunt capabile de o enormă putere de intervenție. Totuși, statul sau organismele publice dispun de mase financiare, comparabile sub toate aspectele, și în Irlanda sau Belgia, Danemarca sau Germania. Demersul comparativ semnalează că Franța nu constituie un caz excepțional la acest nivel." (Op.cit., p. 7-8).

Se cuvine să fie asumată și supusă unor reflecții profunde noua realitate a lumii, aceea că statele avansate economic au azi economii mixte. "Dacă luăm în considerare treizeci de democrații competitive din lumea de azi și care au durat mai mult de o generație, 15 se găsesc în Europa Occidentală. Nici una dintre aceste 15 țări nu a scăpat, în cursul ultimelor decenii, transformării economiei sale-liberale în economia mixtă:" (Op.cit., p.8) Se poate vorbi atunci, fără echivoc, despre declanșarea unui proces de etatizare a societății.

¹ *Adnotări pe marginea lucrării lui Mattei Dogan și Dominique Pelassy - Economia mixtă, Jumătate capitalistă, jumătate socialistă, Editura Alternative, 1992. Toate trimiterile bibliografice sunt făcute după această lucrare*

Economia mixtă acoperă o realitate care pornește de la asocierea colectivităților publice cu producătorii privați, până la cooperarea nemijlocită dintre stat și interesele particulare. Influența puternică a statului asupra economiei manifestată în diverse forme de constrângere¹ și influențare², în participarea largă la realizarea de produse și prestarea de servicii³, în manipularea unor mase financiare enorme a condus la transformarea logicii capitalismului, în care mecanismul pieței nu mai este predominant, ci un simplu element de reglare în interacțiune, contradicție sau complementaritate cu altele. "Văzut din acest unghi, conceptul de economie mixtă poate să fie înțeles ca un compromis între capitalism și socialism." (Op.cit., p.11).

Dacă economia mixtă s-a născut din criză nu este, mai puțin adevărat că un rol stimulator în aceeași direcție l-a avut sufragiul universal: el reclamă o echitate a veniturilor și numai statul dispune de suficientă autoritate pentru a dispune redistribuirea. "Grupurile sociale defavorizate sunt primele tentate să ceară intervenția statului. Nu sunt ele interesate cu prioritate de servicii colective și chiar de luptă împotriva inflației sau a șomajului care le amenință supraviețuirea? Hugh Dalton, celebru financiar britanic, un timp ministru al Majestății sale, spunea cu umor, că singurul mijloc de a reduce cheltuielile publice ar fi retragerea dreptului de vot anumitor categorii, ca bătrânii, de pildă. Analiztii au dus acest tip de reflecție până la a propune să se procedeze la fel cu funcționarii sau să se reorganizeze sufragiul universal pe baza redescoperirii colegiilor particulare..."⁴ Dar antreprenorul, el însuși, resimte nevoia unei puteri reglatoare capabilă să intervină pentru a elimina la

¹ "Redusă la capacitatea de constrângere și legiferare, panoplia armelor de care dispune Guvernul apare ca foarte săracă. Geoffrey a subliniat acest aspect: Guvernul poate influența activitatea privată prin incitare sau disuadare - o taxare diferențiată, o politică de credit, restrictivă sau generoasă, subvenții și alocații... Influența sa este, de asemenea, mare, chiar dacă mai puțin formală, în calitate de cel mai mare cumpărător și cel mai mare întreprinzător al țării. În ultimă instanță, el este în măsură să fasoneze nu numai comportamentul guvernanților, dar mai mult, prin puterea sa de persuasiune, determină aprecierea acestora asupra situației (Freedom in a Rocking Bout. Changing in an Unstable Society, London, Allen Lane, 1970, p.39)." (Op.cit,p.23).

² "Cancelarul Schmidt nu obosea să explice celor mai radicali dintre camarazii săi că socializarea mijloacelor de producție nu este în totul necesară. Pentru a permite statului o influență asigurătoare asupra economiei ajunge,, spunea el, să utilizeze inteligența mijloacelor de influențare enormă de care dispune oricum statul liberal." (Op.cit,p. 23).

³ "Proprietatea asupra mijloacelor de producție este departe de a fi singurul element al puterii statului în domeniul economic." (Op.cit, p.22-23).

⁴ Cf: Gordon Tollok, *Bureaucracy and the Growth of Government*, London, EA Readings, XXI, 1979, p.21-43

maximum fluctuațiile ciclice, care duc la încurcături în privința resurselor materiale/financiare, umane. Sunt rari cei care neagă, în principiu, utilitatea unei politici de previziune demografică sau de programare economică, de reconversiune industrială sau deformare profesională, de cercetare fundamentală sau de amenajare a teritoriului; de economisire a energiei sau de protejare a mediului. Planificarea liberală a preluat astfel relele planificări autoritare introduse de URSS și de regimurile fasciste." (Op.cit., p.16).

Evoluțiile din economiile liberale occidentale au intrat până la urmă în impas, atât timp cât mecanismul pieței funcționa predominant ca mecanism de reglare, ceea ce a dus până la urmă la fundături". Soluția la care s-a recurs a fost acceptarea intervenției statului, mai întâi, probabil, ca moderator, ulterior, cu siguranță, ca partener al celorlalți agenți ai economiei de piață. În noul context creat, "Sistemul economic actual din Europa Occidentală se bazează pe două axiome. Prima vizează ca, în numele eficacității și libertății, să fie păstrată piața, a doua privește compensarea insuficiențelor acestei piețe prin instalarea, pe baza cerințelor fundamentale ale pieței, a unei intervenții și a unui control statale. Mijloacele acestei intervenții sunt multiple și dozate diferit de la o țară la alta. Dar variantele pe care le conturează lasă intact modelul central de "economie mixtă". În toată Europa Occidentală funcționează acest sistem hibrid". (Op.cit., p,17).

Capacitatea' enormă a statului de influențare a mersului economiei este dată, în special, de socializarea venitului, reglementarea autoritară și căile multiple ale unei influențe nonconstrângătoare:

Socializarea venitului. "Unul dintre mijloacele de intervenție cele mai spectaculare la dispoziția puterii, publice ține de masa enorma a venitului colectivizat pe ocolite de stat la =nivel central, regional sau local, de organisme publice sau parapublice: Această masă este în extensie constantă ..." (Op.cit, p.23); "puterea publică a devenit primul cumpărător, primul investitor, primul întreprinzător. Ca prim cumpărător puterea publică face comenzi care determină viața întregului sector al economiei... Ca prim investitor, statul se substituie într-o manieră spectaculară sectorului privat-pentru aprovizionarea cu resurse grele, din ce în ce mai dificil de adunat. În momentul în care, sub loviturile crizei, capitalul privat își pierde respirația, statul este cel de la care se așteaptă impulsul necesar în materie de cercetare și finanțare. În cursul ultimului deceniu, capitalurile drenate de întreprinderile publice s-au umflat într-un ritm atât de spectacular, încât ele reprezintă acum, 30% din investițiile totale în Suedia, 42% în Italia, 56% în Austria. Rolul puterii publice în producția celor mai importante bunuri și servicii este de așa natură că: «industriile private, care operează, în general, în sectoarele cele mai profitabile, devin progresiv din ce în ce mai dependente de performanțele realizate în sectorul public»"¹. Ca

¹ Szymon Chodak, *Etatization: Its Concept and varieties, in Research in Social Movements, Conflicts and Change*, JAI Press, 1983, p.280

primîntreprinzător, statul a văzut pește tot «parcul» angajaților săi dezvoltându-se considerabil în cursul ultimelor trei decenii... Ca prim distribuitor de venituri, statul adaugă la salariile pe care le plătește greutatea redistribuirii sociale. În afara activilor pe care îi remunerează direct, un număr crescând de tineri sau bătrâni, de șomeri sau handicapați așteaptă de la el partea esențială a resurselor lor, iar sectoare economice întregi depind, în existența lor, de sectorul public... În cadrul marilor națiuni europene, notează R. Rose, veniturile distribuite de stat merg mai mult la inactivi, decât (a salariații sectorului public. În Italia, de exemplu, mai mult de două treimi dintre persoanele adulte care-și procură de la stat venitul principal, primesc nu un salariu, ci o pensie sau o indemnizație ... În Marea Britanie un adult din doi trăiește din munca sa: unul din patru depinde de transferurile familiale și ultimul sfert semnează statul de salarii la casele publice ale redistribuirii ... În asemenea condiții; orice gest al statului are o importanță considerabilă, redistribuirea conferă Guvernului un rol de prim plan în determinarea marilor balanțe interne. Este clar, că parametri ca volumul consumului sau rata inflației, nivelul de creștere sau de economisire țin în mare măsură de practicile statului, ca distribuitor de venituri. Se știe că manipularea ratei globale de acumulare permite, de altfel, puterii publice să tenteze o reglare a cererii care corespunde unui anumit nivel al ofertei ... Trebuie să insistăm asupra faptului, că cheltuielile strict economice al statului nu sunt cele care au crescut cel mai viguros în epoca recentă. În interiorul bugetului stricto-sensu, redistribuirea a crescut progresiv peste tot și conferă statului un rol reglator important ... Comparăția atestă caracterul general al acestei evoluții, care pune accentul pe social, în același timp în care economicul se stabilizează.(Op. cit., p. 24-28);

b) **Reglementarea autoritară.** "Dimensiunea juridică și reglementară a rolului statului este în mod natural capitală ... Un pumn de funcționari pot într-adevăr să impună un mare număr de constrângeri sectorului privat ... Reglementarea muncii, normele de producție, obținerea unor autorizații multiple necesare în momentul constituirii, extinderii, împrumutului, importului, concedierii etc. reprezintă tot atâtea piedici pentru industriași sau chiar pentru artizani. O consecință a obligațiilor sau interdicțiilor produse de administrație este aceea că s-a ajuns la un fel de socializare mascată, în măsura în care persoanele și societățile private sunt obligate să-și asume obligații colective, ca securitatea și informarea consumatorului, protecția muncii sau a mediului înconjurător... În sectorul financiar, mijloacele de presiune de care dispune statul la nivel central în materie de politică de credit sau de politică monetară, sunt exemple privind puterea sa, fără a mai socoti numărul de funcționari folosiți în acest scop. Politica agricolă, care constă esențialmente din fixarea arbitrară a prețurilor, pune de asemenea lumea rurală la discreția, unui pumn de înalți funcționari". (Op.cit., p.28-29);

c) **Căile multiple ale unei influențe nonconstrângătoare (căile cooperării).** "Europa a găsit expresii inedite ale economiei mixte, prin numeroase formule de cooperare, mai mult sau mai puțin instituite între stat și diferiți actori economici și sociali. Planificarea reprezintă una dintre ele, care, chiar dacă este inegal dezvoltată pe continent, are tendința să se generalizeze ... Instituțiile care sprijină programarea, în Franța, ca și în Marea Britanie, conclavele organizate în acest scop în Austria, ca și în Țările de Jos sau în Germania indică o concertare care vizează intervenția statului european într-o manieră departe de a fi simplă, și încă acolo, unde metodele autoritare nu sunt cele mai potrivite să-i asigure maximul de eficiență. Tocmai la acest nivel ar trebui făcută distincția între ceea ce se proclamă și ceea ce se urzește cotidian în materie de control economic și social. Este clar, că nivelul cu totul excepțional al «concertării», practicat în Germania, ca și în Suedia, și care asociază în jurul statului parteneri sociali concilianți compensează și, dincolo de aceasta, slăbește ambițiile puterii publice de a umfla mereu portofelul său cu acțiuni ... Interdependența și interpenetrarea disting în acest stadiu economia mixtă ... Tema ruperii frontierelor între sferă publică și privată a inspirat un întreg curent de reflecție. În Europa s-a dezvoltat ideea că etatizarea socialului ar putea să corespundă unei investiții de stat prin agenți economici; privați. Neomarxism renăscând? Ideea dominației inerente a capitalului a făcut loc, în aceste reflecții, unor considerații mult mai funcționale, privitor la interesul, respectiv al actorilor sociali Ruperea frontierelor între social și politic ar decurge dintr-o necesitate profundă. Producătorii privați sunt prea dependenți de puterea publică, pentru a-i ignora gesturile. Deficitul bugetar este important și piața financiară secătă, iar antreprenorul nu va găsi ușor banii pentru investițiile de care are nevoie. Consumul cedează și produsele vor găsi tot mai puțini cumpărători. Guvernul este informator și mediator: de acțiunile sale depind, în parte, schimburile internaționale, ca și climatul social. Ai fi sinucigaș potențial, dacă le-ai ignora. Pe de altă parte, Guvernul depinde de bunăvoința producătorilor pentru a asigura fundamentele economice ale oricărei politici. Ei sunt deci, în mod natural, deschiși la influență; considerați adesea experți, adică reprezentanții pieței libere. Peste tot în Europa îmbricarea sferelor publice și private a produs o urzeală de asociații multiple. Pe când logica de stat se impune, dincolo de marile servicii publice sau întreprinderile naționale, cea a capitalismului pătrunde până – în inima statului ... Aproape peste tot, statul distribuie în sectorul productiv o mană financiară atât de considerabilă, încât a devenit actuală problema atribuirii acestor fonduri. De care principiu de adjudecare să te ții pentru a evita stâncile-capcană simetrice, una ridicată de concesiunile generalizate și costisitoare și alta ivită de un favoritism ce poate duce la renașterea unor forme incontroabile de "neofeudalism"? ... Dincolo de cadrul pur societal al economiei mixte s-a creat progresiv, în cursul ultimelor decenii, o rețea, cu ochiuri multiple, de legături foarte specifice și, cel mai adesea, contractuale între stat și

întreprinderile private care, dorind să beneficieze de ajutorul său mai ales financiar, răspund la norme de cele mai multe ori prestabilite: Acest tip de relații între puterea publică și întreprinderi s-a instituționalizat îndestul pentru a putea vorbi astăzi, de asemenea, de o «*economie contractuală*», formă inedită, dar nu exclusivă de economie mixtă ... Economia mixtă acoperă astfel, în același timp cu fluxul descendent al obligațiilor privind condițiile de producție, prețurile și salariile, fluxul crescător al unor concertări căutate de toate părțile și care se instituționalizează dincolo de domeniile previziunii economice și amenajarea teritoriului". (Op.cit., p.29-32).

Ceea ce relevă cu adevărat economiile mixte actuale este adevărul impus de realitate că statul este mai inteligent decât piața, că organizarea dă roade mai bune și, deci, este superioară maximizării bunăstării prin simpla acțiune a "mâinii invizibile": "Astfel, structura și poziția grupurilor avea să aibă un impact decisiv «inteligenta organizațiilor» mai mult decât cea a indivizilor a determinat în fond modul și conținutul intervențiilor statale". (Op.cit., p.35). Pare că economia s-a rupt în două – jumătate capitalistă, jumătate socialistă. "În 1965, deja Jacques Delors semna că legea concurenței, ajustările automate ale cererii și ofertei au tendința de a se risipi în vid când există sectoare influențate, mai degrabă, de decizii politice guvernamentale, decât de legile pieței". (Op.cit., p.36). Ca o contrapondere s-a iscat controversa teoretică între realitatea eficienței intervenției statului în economie și capabilitatea mecanismului pieței de a depăși substanțial această eficiență; "Într-un text destul de polemic, S.C. Littlechild sublinia aspectele asfixiante ale sistemului; el sugera că acordurile contracturale pot ucide în fașă inventivitatea competitivă, în timp ce raționalitatea birocratică n-a dovedit niciodată că este mai eficace decât piața. Același ecou la Alain Bienayme, care pune întrebarea: «Dispune statul de mijloace de informare atât de excepționale încât să poată justifica o depozitare a sectorului privat, în profitul celui public? Ce normă va servi pentru disocierea acțiunilor bune de cele rele ale statului în domeniul economic, dacă semnalele pieței slăbesc ori sunt neglijate voit?»¹ Dacă este adevărat, continuă el, că tocmai propria ineficiență va antrena statul să intervină tot mai mult, ce parapet îl va mai opri din marșul său?» (Op.cit., p.36).

Dar împotriva unor asemenea percepții se ridică dificultățile reale provocate de anumite evenimente economice care au făcut necesară intervenția statului, singura capabilă "de a despotmoli anumite sectoare grele ajunse în stare de pericol" (Gp.cit., p.38)

Cu toate acestea s-a ivit un reflux al gândirii și al practicii economice față de prezența statului prin naționalizare, care era considerată mult prea apăsătoare. În fața opoziției crescânde dintre stat și economia privată soluția care se impune se cheamă simplu, dozarea mai corectă a puterii statului în interiorul economiilor naționalei.

¹ Bienayme Alain - *Entreprise, marches, Etat, Paris, P.U.F., 1982, p.115-116.*

Există o legătură indestructibilă între mărimea unei economii, deschiderea ei spre exterior și intervenția statului. Națiunile mici sunt mai dependente de comerțul exterior decât cele mari și acest fapt reclamă insistent controlul statului asupra P.N.B. pentru a atenua efectele șocurilor externe resimțite de economie. De aceea, puterea publică se afirmă tot mai intens aici ca regulator economic.

Strâns legată de funcțiile lui economice, satisfacerea cerințelor sociale este un alt comandament la care este supus statul, prin intermediul unei "corporatizări" ce nu poate fi oprită. Statul supune și este supus totodată: «cine populează statul?»

În timp ce statul devine o caracatiță și cuprinde într-o rețea de irigare din ce în ce mai strâns țesutul social, se produce un alt fenomen de colonizare, care implică invadarea statului de către forțele-sociale. Acest proces de colonizare l-am definit prin termenul de «corporatizarea statului». Ni s-a părut că nu s-ar putea discuta despre amplexarea sarcinilor recunoscute molohului statal fără să considerăm, de asemenea, fluxul vital care îl leagă de cerințele și organizațiile sociale". (Op.cit., p.115). S-au multiplicat funcțiile statului chemat să rezolve numeroase cerințe economice, dar și sociale.

Tendențele decelabile din evoluțiile trecute, actuale și previzibile prin extrapolarea unor tendințe vechi, ubicuitatea social-democrației, instalarea noii clase mandarinale, îmbătrânirea populației, capitalizarea pensiilor prin socializare fără etatizare, dezvoltarea acționariatului popular, ca alternativă la capitalismul de stat, participarea salariaților la capitalul întreprinderii, dispariția statului. ca proprietar de apartamente ș.a. disjung drumul societății de mâine, fie spre o societate hiperetatizată în care, de exemplu, partea din P.N.B. administrată de stat va crește cu jumătate, ajungând la cca. 75%, fie spre o societate civilă în care aceeași parte se va diminua cu jumătate, ajungând-la cca. 25%. Alegerea va fi decisă prin mecanismul politico-democratic al sufragiului universal – prin mecanismul tatonărilor electorale – în funcție, probabil, de eficiența fiecărui tip de societate în parte: "Timp de decenii, statul a fost perceput de gânditorii marxiști ca «un comitet al burgheziei capitaliste». În epocă, el era în mâinile dreptei-în sensul geometric al cuvântului – iar stânga îl critica. Odată cu, accesul la putere al socialiștilor, mai ales după cel de-al doilea război mondial, statul a trecut în mâinile stângii sau al unor coaliții de centru-stânga. Odinioară privilegiații utilizaseră statul în profitul lor. Astăzi, grație sufragiului universal și logicii electorale a democrației, jumătatea defavorizată a populației poate accede la puterea statului prin intermediul partidelor de stânga, pentru a obține prelevări și redistribuiri. Cei care se situează aproape de mediana care face să se încline balanța electorală sunt alegătorii centriști. Ei sunt cei care apreciază dacă există prea mult stat sau nu încă destul. Ei aleg, mai mult decât alții, între societatea hiperetatizată și societatea civilă".(Op.cit., p.227).

Deși drumul viitor al economiei mixte pare nesigur este mai probabil că el va fi pietruit, dacă nu de intervenții cantitative mai mari ale statului, cel puțin de forme calitative mai eficiente care vor permite să persiste peste timp – o formulă a economiei mixte, analogă celei de astăzi. Problema dozării intervenției statului în economie va rămâne o variabilă a cărei dimensiune va fi subiect de controversă permanentă între guvernanți și electorat.

CAPITOLUL 4 – FUNDAMENTELE TEORETICE ALE CELUI DE – "AL TREILEA DRUM"¹

Teoria economiei naționale susține principiul individual și reflectă idealul de autoconducere a indivizilor prin piață. Teoria economiei întreprinderilor susține principiul social sau idealul birocratic și reflectă idealul conducerii ierarhice de către conducerea întreprinderii. Prima are ca suport teoretic liberalismul economic, cea de a doua marxismul. În ambele situații se vorbește despre o ordine economică a orânduirii sociale – libertate prin economia de piață, respectiv libertate prin socialism.

Economia de piață și economia planificată sunt tipuri ideale ale organizării economiei naționale, concluzii ale gândirii mecanice și organiciste (sintetic, gândire "mecanicistă").

Din teoria organizării întreprinderilor care analizează "modul decizional" rezultă că cele două teorii mai pot primi denumirile de "teoria decizională a economiei întreprinderilor", respectiv, "teoria sistemică a organizării întreprinderilor". Ambele teorii au o bază comună în teoria microeconomică: interesul "teoriei bunăstării" față de un maxim de prosperitate și, respectiv, interesul față de un maximum de câștig. "Ceea ce ar trebui să înfăptuiască un «dictator binevoitor», în modelul economiei planificate «în condiții ideale» obține în modelul din economia de piață «în condiții ideale» binefăcătoarea mână invizibilă a concurenței dirijate de principiul rațional". (Op.cit., p.330).

Atât "economia de piață dirijată" în politica economică, cât și "stilul cooperativ de conducere" în politica de întreprindere, reprezintă "sisteme mixte" – un mixaj al celor două tipuri ideale opuse (economia de piață în economia națională și economia planificată în teoria economiei întreprinderilor).

Este însă vorba de a reconstitui pe baze noi "teoria ordinii specifice economiei naționale". Aici se confruntă cele două teorii opuse – teoria economiei naționale și teoria economiei întreprinderii, cu tipurile lor ideale opuse: "economia de liberă circulație" și "economia centralizată". Economisti lasă să se înțeleagă că "sistemele mixte" ale realității sunt în-permanent pericol către un "drum spre robie", iar apropierea sistemelor determină o îndepărtare de un maxim al bunăstării și nu o soluție pentru "calea corectă" conformă cu condițiile economice și politice în schimbare. "Calea corectă" este însă din punct de vedere practic o obligație a mixării tipurilor ideale fără de care se

¹ *Adnotări pe marginea lucrării lui Reinhard Blum - Un al treilea drum. Principii organizatorice ale economiei naționale. Noi baze microeconomice pentru economia de piață, Editura Universității «Al.I. Cuza», Iași, 1994. Toate trimiterile bibliografice sunt făcute după această lucrare.*

ajunge la "fundături" și la "soluții-surogat". De exemplu, în cadrul teoriei economiei naționale "concurența funcțională" ia locul "concurenței totale pentru a evita "sistemele mixte". De aici, nevoia unui "al treilea drum" pentru a scăpa de "fundăturile" "teoriei sistemului social", corespunzător tipurilor ideale de economie. Nu trebuie să ne lăsăm izbiți de necesitatea "conformității cu sistemul" după principii prestabilite (de economia de piață și socialistă), ci trebuie să admitem că-politica economică se transformă din "conducere socială" "a economiei, în "economie de piață dirijată". "Comunitatea omenească este o organizare, are o organizare și se organizează. Conform tradiționalei gândiri politice și economice, aceasta poate avea loc pornind de la interesele și necesitățile omului izolat (principiu individual) sau din perspectiva bunăstării generale, respectiv, formulat mai simplu, din cea a interesului-general al statului (principiu social). De principiul individual se leagă ideea unei orânduirii libere, de principiul social aceea a unei societăți neliberare, condusă după o voință unitară, centrală. Această formare de principii unii o numesc **dualistă**, întrucât există doar două principii de ordine opuse. Ceilalți vorbesc despre **ordinea monistă**, deoarece un' principiu este exclusiv valabil și incompatibil cu celălalt". (Op.cit., p.7).

În teoria și practica economică se confruntă, principiul individual și principiul social. Ordinea economiei de piață este indispensabilă respectării principiului individual. Se consideră că, prin aplicare, principiul social ar duce la constrângere și lipsă de libertate. Totuși subzistă formula libertate și democrație prin socialism, deși practica a invalidat-o. Dar țările occidentale industrializate sunt "sisteme mixte", în care accentul cade atât pe principiul individual, cât și pe cel social. "În științele economice, alternativa principiu individual – principiu social desparte teoria economiei naționale de cea a economiei întreprinderilor. În timp ce în "organizarea în spiritul economiei naționale" ca economie de piață, ineficienta și proasta gospodărire se îmbină cu ordinea ierarhică, birocratică (economia planificată, economia centralizată), în teoria economiei întreprinderilor ordinea ierarhică formează, după voința unei conduceri centrale a întreprinderii, garanția îndeplinirii scopului întreprinderii. În ambele cazuri este însă vorba de organizări sociale. În ele se organizează, respectiv sunt organizați oamenii, pentru a atinge scopuri și obiective comune, a obține realizări. O dată ele se nasc dintr-o dezvoltare liberă, din libertatea economică individuală (economia de piață, ca organizare specifică economiei naționale)", , în celălalt caz (organizarea de întreprindere); numai conducerea consecventă de către întreprinzător sau întreprindere duce la scopul de producție propus. Aici se ridică problema ce gândim de fapt, când gândim în spiritul economiei de piață și ce probleme se nasc din aceasta pentru știința economică și politica economică". (Op.cit., p.8-9).

4.1. Limitele gândirii și practicii în spiritul economiei de piață

Modelarea milenară a comportamentului uman a dus la instaurarea unei ordini și la crearea unor instituții. S-a conturat certitudinea că oamenii pot crea singuri realitatea prin ceea ce gândesc, dacă o fac destul de logic și de consecvent; Dar, indivizii s-au pus singuri în pericol din supraestimarea bunurilor materiale, din dorința de a avea bogăție materială care – se presupunea – le aducea fericirea. Treptat, s-a cedat interesul individual scopurilor și obiectivelor organizării sociale. "Omul, fericirea sa, «bunăstarea sa socială» devine atunci măsura tuturor lucrurilor. Bunăstarea umană în cadrul organizării sociale determină ceea ce în limbajul uzual se numește «dezvoltarea organică» – în opoziție cu cea mecanică (modelul de gândire al fizicii) și cea organicistă (modelul de gândire al biologiei), care urmează consecvent legile logice, raționale sau pe cele ale naturii... Rațiunea silește omul să-și pună problema «sensului» comportării. Acest sens nu derivă-însă doar din dreptul natural sau spiritul universal moștenit (determinist), ci se ghidează după transformările din mediul înconjurător și după dorul și speranțele omului într-o organizare socială. Ordinea democratică înseamnă, în ultimă instanță, stabilirea binelui obștesc, nu după norme și principii tradiționale abstracte, ci după ce declară majoritatea oamenilor ca servind bunăstării lor. Voință majorității decide, în cele din urmă, ce este dezvoltarea organică. Rână la această înțelegere modernă a binelui obștesc a fost însă cale lungă". (Op.cit.,p. 16-17).

Împotriva progresului pe calea principiului social s-a afirmat "teoria economică clasică" care s-a autointitulat **"teoria economică pură"** sau **"economia pură"** încercând să se ridice deasupra realității. "Teoria economică clasică" și-a arogat "pretenția de autocrație". S-a separat, totodată, de științele naturii; "Deja separarea dintre științele naturii și cele sociale, dintre știință empirică și. cea formală trezește îndoiala dacă omul, acțiunea și viața socială, organizarea sa socială ca o ordine după principii și legi (deducție) și ca o ordine după fenomenele reale ale vieții sociale conform logicii, cât și a legilor și principiilor afirmate (inducție) – duc la același «întreg holistic». (Op.cit., p.20).

Treptat, în teorie, viața socială umană nu s-a mai lăsat "asamblată" din toate manifestările ei într-un "întreg holistic" menținut astfel prin raționalitate și legi logice. S-a observat că, "teoria pură" se distanțează substanțial de realitate și de la un "drum către robie", nu a mai fost decât un pas către un "stat al lui Dumnezeu", către un "stat ideal". "Max Weber...a împărțit de aceea gândirea socială, încă o dată, în raționalitate după valori (raționalitatea valorilor) și raționalitatea după scopuri (raționalitatea scopurilor). Fenomenele politice, sociale și economice, care apar drept «subiective» conform legității obiective a raționalității scopurilor, pot fi totuși în felul acesta raționale într-o altă lume, și anume, în cea a valorilor. Aceasta produce pericolul ca separarea raționalității să ducă nu la o mai bună explicare a realității, ci la o ordine mai pură, după

idealism (raționalitatea valorilor) și materialism (raționalitatea scopurilor). Un model în acest sens îl oferă științele economice. În tradiționala gândire a teoriei economice iau naștere, analog raționalității scopurilor și valorilor, după modele diferite de rânduire ca «întreguri holistice» fictive: economia de liberă circulație (economia de schimb) și economia centralizată, respectiv – mai obișnuit în limbajul cotidian – economia (liberă) de piață și economia planificată (socialistă, marxistă). Și raționalitatea se împarte în raționalitate de piață și raționalitate a planului". (Op.cit., p.22).

Dar, în afara acestor idei care s-au conturat mai târziu, economia politică, constituită în secolele XVI și XVII ca "sistem mercantil" și care trebuia să explice cum se îmbină obiective și scopuri economice individuale cu binele comun, cu "scopurile statale" – pe când statul abia se forma – "nu deriva binele obștesc din scopul statului, ci din libertatea economică individuală, din dreptul cetățenesc la dobândirea bunăstării materiale individuale, din dreptul la fericirea individuală, personală. Știința economică, în calitate de economie politică, a mai primit numai sarcina de a dovedi că, aspirația către avantaj material individual duce și la avantaj în economia națională. Mecanismul din organizarea socială, care garantează acest lucru, este piața", (Op.cit., p.23-24). Astfel, "teoria economică pură" nu conferea statului nici o calitate de garant al binelui obștesc. Ea a continuat să susțină că mecanismul de piață determină singur mersul economiei.

Se conturează însă o contradicție între raționalitatea individuală (principiul, individual, metodă individualistă, inductivă) și raționalitatea colectivă (principiul social, metodă deductivă). "Atât timp cât raționalitatea îngrădește libertatea umană sau îi pune conștient – pentru obținerea unor scopuri și obiective comune – limite prin organizarea socială în întreg organic, ea (raționalitatea) joacă un rol decisiv; nu explică însă total viața economică și socială, organizarea economică și socială, ca pe un "întreg holistic"; analog «mecanicii cerești» ce pare veșnică orizontului empiric al unei istorii relativ scurte a omenirii. Bunăstarea este ceea ce vrea omul, ceea ce vor oamenii și nu ceea ce ar trebui să obțină conform unei oarecare mecanici de gândire și acțiune ce urmează anumite principii". (Op.cit., p.27). "O dată cu împlinirea dorințelor iau însă naștere alte dorințe, zămislite, mai ales, de tradiționala mecanică economică a gândirii și de comportamentul economic și social corespunzător acesteia, precum și noi lipsuri și o nouă nemulțumire față de ceea ce s-a realizat. Nu doar necesitățile materiale de bază sunt satisfăcute de către mecanismul de coordonare al economiei de piață – cel puțin în economiile naționale mature, dezvoltate (industrial) -, ci, suplimentar, necesitățile de a demonstra, dispunând de bunuri materiale și poziții, un rang în ierarhia socială (de «bunuri de poziție»). Limitele creșterii economice nu se află atunci doar la posibilitatea de a dispune asupra resurselor naturale (energie, materie primă), ci și la deprinderile sociale de gândire și speranțe. Împotriva acestora

nu ajută vechiul șablon de gândire despre mai multă libertate sau mai mult stat, mai multă libertate sau mai mult socialism, ci sunt necesare un stat mai bun, o politică mai bună, o organizare socială și o informație mai bună". (Op.cit., p.28).

Viața umană și socială ia naștere prin folosirea comună a forțelor naturii pe baza unei organizări sociale și ea contrazice minut cu minut reprezentările filosofiei individualiste: "Altfel decât în viața individuală, în natură, unde supraviețuirea este rezultatul" unui lung proces de selecție și adaptare, omul supraviețuiește prin «viața socială», prin modelare conștientă, adică organizare. Forma cea mai modernă este statul bunăstării, garanția socială a unei existențe demne de un om pentru fiecare membru care se supune instituțiilor și regulilor de joc ale orânduirii sociale". (Op.cit., p.65) De aceea, "evenimentul economic, așa cum se prezintă într-un anumit moment, a rezultat din forțele naturii și ale omului, din folosirea conștientă a forțelor naturii și din organizarea socială-conștientă". (Op.cit., p.69).

În plus, "soluționările în spiritul economiei de piață" falsifică adesea mecanismul concurențial ale cărui virtuți sunt atât de des lăudate de economiștii liberali. De pildă, "prețurile mari ca «prețuri ale pieței» sunt oferite însă ca «soluționare în spiritul economiei de piață» tot mai mult, tocmai în sectoarele economiei naționale în care prețurile mari și câștigurile corespunzător de mari nu reprezintă o garanție că oferta și concurența de bunuri și realizări devin mai mari. Din contră, așteptarea creșterii prețurilor în viitor declanșează «efecte de strângere excesivă de bunuri». Prin aceasta, prețurile și câștigurile pierd funcții decisive de dirijare în cadrul economiei naționale și constituie un fel de «impozitare privată» prin marile organizații economice". (Op.cit., p.269). În acest fel, "siguranța relativă a creșterilor viitoare de prețuri la toate bunurile ce nu pot fi multiplicare oricât, face din mecanismul pieței un simplu instrument de justificare pentru prețurile care le dă piața. În loc de suveranitatea consumatorilor, «capacitatea de încărcare» a lor cu creșteri suplimentare de preț devine argumentul decisiv". (Op.cit., p.270). Drept consecință, "consumatorul nu este suveran, ci obiectul unei «politici de prețuri», care îi sondează capacitatea de încărcare". (Op.cit., p.271). Dacă mecanismul pieței și, în primul rând, principiul concurenței sunt invalidate – cel puțin parțial – de realitate, concluzia: "mai multă concurență înseamnă mai multe avantaje pentru consumator", devine o lozincă de care se abuzează în primul rând teoretic.

Evenimentele economice reale ridică atunci serioase obiecții împotriva "teoriei pure", ajunsă în situația penibilă de a se disculpa singură de neajunsurile ei: "Argumentul economiei de piață, derivat dintr-o teorie pură, care se scuză astăzi în fața criticilor, prin aceea că proiectează numai modele a căror aplicare în realitate nu ar fi fost niciodată intenționată, devine astfel ideologie. Verificarea ei asupra realității nu este posibilă, întrucât este tocmai o «teorie pură», un «sistem închis», care-și este sieși suficient. Folosirea teoriei pure

pentru modelarea rațională a ordinii economiei de piață este interzisă de aceeași, teorie, întrucât nu este permis să se abuzeze de teoria economiei de piață, ca de o teorie a economiei planificate. Acesta este «circuitul ținând de politica sistemelor sociale» al teoriei tradiționale a sistemelor economice". (Op.cit., p.271-272).

4.2. Asimilarea principiului social în gândirea economică

În timpul vechilor culturi ale omenirii, când triburile nomade au găsit condițiile naturale favorabile statornicirii lor în diferite oaze naturale de prosperitate se nasc organizarea comună și folosirea forțelor naturii. Aceste locuri și împrejurări binecuvântate au fost numite "paradiziace", dar din perspectiva de azi viziunea asupra lor apare ca o utopie timpurie a unui statal bunăstării. Organizarea comună a activităților economice n-a fost numai o practică, ci și imaginea despre cea mai bună viziune asupra viitorului. Thomas Morus a scris în 1516 "Utopia" în care a descris o astfel de organizare comună, l-au urmat "socialiștii utopici" și Karl Marx care a încercat să transforme ideea socială a unei utopii în știință (socialismul științific)¹. "Această «lege de dezvoltare».(materialism istoric) este nouă în istoria (de idei) a științelor sociale, nu la fel este nsă și utopia unei ordini mai bune, mai drepte a societății pe baza solidarității, a organizării comune. Salin¹ dorește să distingă un comunism politic, unul religios și unul economic, cărora le este comună doar o negare, și anume a proprietății private asupra bunurilor materiale, aceasta negare poate avea însă rădăcini diferite. Comunismul politic și religios ar fi un «comunism al datului»; al folosirii comune a întregii averi; comunismul economic ar fi* un «comunism al luatului», născut din resentimentul celui lipsit de avere față de proprietar. Nu există încă ideea producerii comune a averii. Aceasta va fi abia o caracteristică a «socialiștilor utopici» și a începutului epocii moderne, cu industrializarea specifică ei. Creșterea economică face posibil să se dea unora mai mult, fără să se ia altora ceva"! (Op.cit., p.32).

Dar un statal bunăstării ridică pretenții noi în ceea ce privește distribuirea bunurilor care solicită un altfel de organizare socială. "Experiența pe care preotul Malthus a descris-o corect în teoria sa demografică din secolul al XIX-lea, el n-a recunoscut-o ca pe un rezultat al organizării sociale și al posibilităților ei de prezentare a supraviețuirii în lupta pentru existență împotriva naturii, ci a crezut să descopere în ea o «lege a naturii» inevitabilă, a dependenței dintre dezvoltarea economică și cea demografică. Ceea ce uimește la această perspectivă este, pe fundalul unei experiențe milenare din istoria omenirii, că, în mijlocul unei faze de posibilități nebănuite pentru crearea

¹ E.Salin - *Politische Okonomie, Geschichte der wirtschaftspolitischen Ideen von Platon bis zur Gegenwart*, ed. a V-a larg. a studiului: *Geschichte der Volkswirtschaftslehre*, tubingen, Zurich; 1967, pag.26 și urm.

surplusului de bunuri materiale cu ajutorul științei naturii și al tehnicii, nu utopiile unei lumi mai bune, mai drepte sunt cele care domină gândirea economică, ci lupta permanentă pentru existență. Viziunea unei alte lumi, mai bune este lăsată în seama socialismului – mai întâi încă «utopic». De idealul economiei fără stat «libera economie de piață»; în teoria economică pură (a economiei de piață) se leagă, ce-i drept, revoluția industrială – «o șansă pentru speranțele într-o nouă stare paradizică», dar și o «problemă socială din secolul al XIX-lea», pauperizarea chiar a muncitorilor în producția industrială. Principiul individual din cadrul liberalismului politic se îngustează la utilizarea în sistemul economic parțial al societății asupra principiilor specifice economiei de piață ale societății de schimb, adică asupra libertății economice, a libertății economiei față de stat. Economia politică a însemnat, după cum s-a dovedit, numai justificarea unor avantaje materiale individuale, ca avantaje ale economiei naționale, nu și legarea economiei de valorile și normele societății. Abia dezvoltările greșite ale ordinii economiei de piață, pe baza acestei «unilateralități» duc la corecturi politice, adică statale, la luarea în considerare a principiului social (neglijat). Un «liberalism social al economiei» pune, prin descoperirea «politicii sociale» în secolul al XIX-lea, bazele «statului modern al bunăstării». (Op.cit., p.34).

Astfel, treptat, istoria "teoriei economice pure" și istoria economică au ridicat o problemă nouă, "problema socială", căci revoluția industrială desfășurată după principiile "economiei de piață" (liberă) a expandat capacitatea de producție de bunuri și, paralel, pauperizarea păturilor largi ale populației. De aici, au izvorât, pe de o parte, instabilitatea păcii sociale și politice iar, pe de altă parte, îndoiala asupra credibilității ordinii economiei de piață. Marx a fondat pe "teoria luptei de clasă" prognozele radicale în legătură cu pieirea sistemului capitalist. Așa au apărut cele două "sisteme economice" – "economia de liberă circulație" (economia de piață) și "economia centralizată" (economia planificată). "Marxismul a reprezentat față de «problema socială» ce nu putea fi trecută cu vederea o provocare a liberalismului economic și a științelor economice clasice". (Op.cit., p.37).

"Teoriei economice pure", situată deasupra realității, i-au fost opuse relațiile economice și sociale reale. "Școala istorică", cea a "socialiștilor de catedră" a pus în balanță puterea unui om asupra altuia, a unui grup asupra altuia și "legea economica", pentru a se întreba cine determină evenimentele economice. Rezultatul a fost recunoașterea politicii sociale ca o completare a ordinii economiei de piață. Criza economică mondială din anii '20 și '30 a provocat insatisfacție prin fragilitatea rezultatelor obținute. Trebuia o concesie mai largă. "Rațiunea sănătoasă a omului nu permite ca milioane de șomeri cu mare nevoie de bunuri să fie lăsați să, stea aiurea prin fața fabricilor, având mașinile, uneltele și aparatele oprite și să aștepte până ce «forțele autogeneratoare» ale pieței i-ar scoate iarăși din criză. Se contura tot' mai clar ideea de a recomanda statului programe pentru crearea de locuri de muncă și

pentru investiția în domeniul public. Ceea ce au și făcut economiștii. S-anăscut astfel o nouă politică economică, politică de conjunctură. Ea recomandă statului să-și mărească cheltuielile, să se îndatoreze, să «facă rost» de bani, pentru a da economiei naționale noi impulsuri decisive de cerere". (Op.cit., p.38).

Recunoașterea perturbărilor circuitului economic din partea unui nemarxist a făcut-o J.M.Keynes care a fondat "teoria macroeconomică" pe baza ideii fiziocraților despre circuitul economic național și despre rolul statului, ca "apărător al binelui obștesc". Până la Keynes statul fusese considerat un perturbator al mersului economic, după' Keynes statul a devenit un stabilizator al economiei naționale.

În istoria gândirii economice această schimbare echivalează cu o "modificare de paradigmă". Criza pe care a provocat-o științei economice i-a împins pe economiști să facă "economia pură" mai "pură", ceea ce a căzut în sarcina neoliberalismului. Rezultatul a fost concepția despre un "stat economic", respectându-se din nou principiul social. Dar, "liberalismul economic a găsit mai întâi premise foarte proaste. Sacrificiile previzibile pentru reconstrucție, au favorizat un «spirit socialist al epocii». Acest lucru l-au deplâns tocmai autorii legați de principiile economiei de piață. Lor li se părea de la sine înțeles că nu «libera economie de piață», un «paleo-liberalism» al trecutului, putea fi o orientare pentru o nouă ordine economică prinsă în norme sociale și garantând controlul puterii economice. Din perspectiva socialistă autorii au încercat să facă propagandă pentru un «socialism liberal» sau un «socialism democratic». Acesta trebuia să tragă consecințele din abuzul de idei socialiste în bolșevismul Uniunii Sovietice, fără a renunța, în general, la principiile socialiste. Liberalismul economic și socialismul au încercat astfel să găsească un al treilea drum, între vechiul liberalism economic (capitalismul) și practica socialistă, cu economia planificată din Uniunea Sovietică. De aceasta s-a legat și speranța politică a unui al treilea drum între est și vest, între Statele Unite și Uniunea Sovietică, care să facă posibilă menținerea unei Germanii neîmpărțite și o reconstrucție comună a economiei". (Op.cit., p.41). "O mare putere de convingere în confruntările politice pentru un al treilea drum mai înspre spiritul economiei de piață sau mai înspre socialism) a avut-o modelul unei «economii sociale de piață», ca un al treilea drum între vechea «economie liberă de piață» (capitalistă) și «economia socialistă planificată». Ideea unei economii sociale de piață trezește speranțele de a urii mai multă libertate cu mai mult socialism, după cum considera creatorul ei, Alfred Muller-Armack, în 19⁴⁷. Această unire este cu siguranță privită astăzi de către reprezentanții liberalismului economic drept o «depășire a sistemului». Gândirea primilor ani postbelici pare însă caracterizată tocmai de această depășire a «sistemelor economice» diferite, printr-o sinteză conținând elemente din amândouă. Democrația și socialismul n-au apărut, de aceea, ca o contradicție nici autorităților postbelice în materie

de științe economice și legate de principiile economiei de piață. Josef Schumpeter a încercat să exprime compatibilitatea într-o carte care a făcut senzație.¹ Economia socială de piață utilizează ordoliberalismul numai ca pe un punct de referință foarte potrivit cu spiritul timpului, pentru reînsoțirea principiilor economiei de piață, se ghidează, în rest, mai mult după «realismul economic social» al secolului al XIX-lea, prin accentuarea «reglării sociale»: "Creșterea economică este premisa îmbunătățirii cadrului social, iar economia de piață trece drept cel mai bun mijloc pentru amplificarea creșterii economice – ca rezultat al cercetării științei economice, fără a face evaluări. Aceasta face din politica de creștere cea mai bună politică socială". (Op.cit., p.42).

Împotriva cuceririlor realizate de principiul social se ridică însă Fr.von Hayek care vede în ideea de a realiza în mod conștient dreptatea socială un act arbitrar ce duce pe, un "drum spre robie". El proclamă ca valabilă numai coordonarea prin piață. "În continuare se încearcă reinterpretarea acestei sarcini ca o problemă de organizare specifică economiei naționale și utilizarea în acest scop a conceptelor organizatorice din teoria modernă a economiei întreprinderilor. Aici modelarea activității economice are loc în direcția unui scop anumit, care înseamnă, în ultimă instanță, «organizarea», adică punctul de plecare". (Op.cit., p.44).

Ordoliberalismul care se adaptează cerințelor economiei sociale de piață cu greu mai poate susține primatul principiului concurenței care se dovedește pe zi ce trece o "mecanică" inadecvată vieții omenești. "Accentuarea puternică a ordinii concurenței, ca mijloc de modelare a politicii economice am resimțit-o, desigur, dintotdeauna ca prea îngustă și am cerut în mod conștient în afară de aceasta, un sistem de măsuri care, deși conforme pieței, sunt totuși de politică socială".²

Adecvarea statului bunăstării la cerințele organizării moderne a economiilor naționale se face prin deplasarea centrului de greutate de la producție la repartiție, cu condiția ca producția să crească mereu. "În centru se află atunci în statele moderne ale bunăstării repartiția și nu producția. Creșterea ei alimentează numai speranța evitării «luptelor pentru repartiție», respectiv a unei rezolvări mai ușoare a problemei repartiției. În această privință bunurile materiale nu mai sunt astăzi neîndestulătoare. Oamenii speră doar să o scoată mai bine la capăt în lupta pentru repartiție, în loc de lupta comună pentru supraviețuire, dacă producția de distribuit crește mereu.

Tipică pentru acest mod de a gândi este economia socială de piață, cu ideea ei că politica de creștere este cea mai bună politică socială, că ceva poate fi repartizat abia atunci când ceva s-a produs și a sporit". (Op.cit., p.58).

¹ J. Schumpeter - *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, 1942.

² A. Muller-Armack - *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, loc. cit., pag.10; și I.E. Nawroth - *Die Sozial - und Wirtschaftsphilosophie des Neo-Liberalismus*, Heidelberg și Lowen, 1961

Dificultatea de a trece – teoretic vorbind – la un "al treilea, drum", ca sinteză între "economia liberă de piață" și "economia centralizată", provine din capcana pe care o întinde vechea logică a cercetării din științele naturii, potrivit căreia capacitatea gândirii logice este depășită atunci când se încearcă să se gândească simultan în două sau mai multe "planuri de construcție" imaginabile, care au aceeași logică, dar premise diferite. Acest impediment major este depășit prin "teoria modernă a sistemelor". "Spre deosebire de tradiționala «teorie a sistemelor economice» din știința economică, această teorie a sistemelor nu construiește «modele pure de ordine» din principii opuse, al căror amestec doar aproximativ conform definiției – duce la autodistrugere, adică pe «drumul spre robie». Teoria generală a sistemelor pornește de la faptul că în toate disciplinele științifice astfel de procese sunt obiect de analiză și pot fi descrise în mod general cu ajutorul unei teorii de specialitate ... Diferențierea din tradiționala «teorie a sistemelor economice», dintre economia de piață și cea planificată se poate interpreta în cadrul teoriei generale a sistemelor, o dată ca autoreglare pe baza principiului rațional și o a doua oară, ca reglare, conform obiectivelor politicii economice, obiective ce sunt prestabilite (politice): Progresul substanțial constă însă în faptul că un amestec de autoreglare și reglare după «valori normative» date dinainte (obiective ale politicii economice) – ceea ce ar corespunde realității ordinii economiei de piață trebuie să se servească de limbajul teoriei generale a sistemelor, deoarece «reglarea» după «valori normative» constituie o depășire de sistem interzisă în tradiționala gândire a ordinii, specifică științelor economice". (Op.cit., p.61). Altfel, se naște o incompatibilitate între legile universale care s-ar putea folosi pentru explicarea corelațiilor din economie pe baza modelelor mecaniciste și intervențiile pentru reglarea și dirijarea evenimentului economic și social. Or, nu se poate renunța nici măcar în parte la reglarea, și dirijarea socială, de care bănuim că sunt. legate "speranțele societății în îmbunătățirea condițiilor de viață, șansele de a le îmbunătăți pe baza experiențelor acumulate". (Op.cit., p.75). Principiul social explică de ce "omul izolat nu poate și nu putea construi nici stăvilare și diguri pe fluviile repezi, nici centrale energetice și bombe atomice. Totul a luat ființă prin eforturile comune ale unei comunități de oameni mânăta de dorința de a-și îmbunătăți condițiile de viață. Această realitate socială nu se poate descrie și explica nici din deciziile izolate a milioane de oameni care acționează, nici numai din deciziile lor economice, ci, mai degrabă, dintr-o voință comună de modelare. Atunci efectul activității individuale în direcția țelului modelării crește tocmai din cauza milioanele de gospodării și întreprinderi care laolaltă sunt atât de puternice, încât pot înlănzii apele repezi și aduce oamenii mai aproape de stele. Dorința de a obține realizări duce astfel la o îngrădire voluntară a libertății individuale de acțiune, în favoarea acțiunii colective".(Op.cit, p.75-76).

Filosofia individualistă se confruntă din ce în ce mai puternic cu o realitate pe care o încarnează și de care nu putem face abstracție – statul. Sarcina actuală a economiștilor este de a introduce statul în modelarea economică, ceea ce "pervertește" principiul individual: "Pentru exprimarea voinței comune (colective) de modelare se folosește astăzi cuvântul stat. În practica economiei moderne el este un factor de determinare important al mersului economic. În dorința transformării stărilor existente, intervențiile statului formează pârgăia pentru a crea – vorbind metaforic -stăvilare și diguri, deci schimbări. Explicarea lor din milioane de decizii individuale, din ultimele motivații ale acțiunii umane individuale face modelele, ca imagine ce reflectă realitatea, tot mai complicate, însă nu și mai realiste. Căci o economie fără stat nu este economia în care trăim, muncim și luăm împreună decizii ... Punctele de pornire ale modelării dorite a mersului economic-realizată de către stat trec în prim plan, de exemplu modelarea circulației banilor și a intrărilor și ieșirilor statale ... Numai cel care vrea mai mult decât se poate obține printr-o conducere globală, care își dorește o adaptare și mai bună a mersului economic la speranțe și așteptări, constrânge statul la intervenții mai mari și reclamă programe corespunzătoare de cercetare la o analiză diferențiată a complexității realității. Voința de modelare și procesul științific dintr-o organizare socială, de abia pot fi deci despărțite". (Op.cit., p.76).

Sintagma "mai puțin stat, mai multă, democrație" este o contradicție în termeni, deoarece "statul și democrația nu sunt separabile în ordinea liber-democratică". (Op.cit., p.77). De aceea, "mai puțin stat, mai multă piață" echivalează cu o nerecunoaștere a mecanismului decizional democratic real și nu încearcă decât iluzoriu să salveze "obiectivitatea" așteptată de la mecanismul pieței. Se separă în teorie ceea ce funcționează în practică - mecanisme esențiale și centrele de dirijare și reglare de milioanele de decizii individuale.

În același timp trebuie să se clarifice și să se pună în justa lor corelare circuitele de reglare ale economiei naționale, și anume:

- a) circuitul de reglare politico-democratic(statul);
- b) circuitul de reglare al politicii economice;
- c) mecanismul pieței;
- d) circuitele de reglare din politica mondială.

Potrivit principiului social "economia socială de piață și ordoliberalismul recunosc, în principiu dirijarea circuitului de reglare economic prin date din circuitul politic de reglare (statul); se deosebesc însă prin felul și volumul influențelor modelatoare din circuitul politic de reglare asupra circuitului de reglare al politicii economice și al economiei de piață". (Op.cit., p.81).

Problema dirijării economiei într-o ordine a economiei de piață se mai pune și deoarece "Libertatea economică amenință chiar să pericliteze funcționalitatea ordinii democratice, dar și a însuși mecanismului de piață, pentru că este folosită și ca libertate de coalizare și libertate de organizare în

interiorul și în afara domeniului economic". (Op.cit., p.83) Dar, impulsul prin dirijare respectă și dă întâietate capabilității mecanismului pieței de a rezolva o stare considerată nesatisfăcătoare, survenită în sistem: "înaintea folosirii intervențiilor după principiul social prin instituțiile sociale de stat, trebuie verificat în ce măsură individul singur sau comunitatea imediat următoare ca mărime, pot modifica starea nesatisfăcătoare. Transpus asupra ordinii economiei specifice economiei de piață, acest lucru înseamnă că intervențiile statului trebuie să folosească mai întâi scopului de a stimula mecanismul pieței pentru obținerea rezultatelor dorite, respectiv de a-l modela funcțional în mod corespunzător (politica de sistem). Pentru intervențiile care depășesc aceasta (politica de proces) este valabilă regula, că acele măsuri sunt cele mai conforme cu sistemul, care lasă mecanismului pieței cea mai mare libertate de acțiune (conformitatea cu piața)". (Op.cit., p.85).

Condiția esențială care trebuie respectată în cadrul: dirijării globale o reprezintă conformitatea cu piața a intervențiilor, adică subordonarea lor cu strictețe în fața regulilor prin care sunt cruțate la maximum procesele pieței.

Implicarea mecanismului de planificare în economiile mixte îmbracă forma și iau conținutul politicii economice ca "planificare strategică a economiei naționale", "care îmbină într-o ordine liber-democratică aspirația economică individuală și bunăstarea obștească. Actualmente această «planificare strategică a economiei naționale» se concentrează asupra organizării cadrului pentru procesele pieței «politica de ordine» și a dirijării globale a proceselor pieței «politica de proces». (Op.cit., p.252).

Dintre cele patru circuite de reglare a economiei naționale amintite, circuitul politic de reglare este în mod permanent "însărcinat" cu modelarea, bunăstării obștești, în condițiile respectării maxime a întâietății coordonării prin mecanismul pieței, deși acestuia i se limitează autonomia: "Sinteza neoclasică ia astfel ordinii economiei de piață o parte substanțială a autonomiei și caracterului de sine stătător, întrucât mecanismul pieței nu este responsabil decât în cadrul fixat de stat – în mod calitativ și cantitativ – ca mecanism de căutare pentru soluția optimă a problemei alocării din economia națională. Interpretarea ordinii economiei de piață în sensul strategiei dezvoltării organizatorice lasă, pe de o parte, piețelor o dezvoltare de sine stătătoare, fără pretenția de a obține o soluție optimă, permite însă, pe de altă parte, și impulsurile organizatorice statale pentru atingerea obiectivelor politicii economice, fără pericolul care izvorește din logica decizională tradițională, a unui «drum spre robie» și al unei depășiri de sistem": (Op.cit., p.253).

Avantajul care se obține prin mixaj este transformarea creșterii economice în premisă a ordinii economiei de piață pe care aceasta, singură, nu o are: "Ordinea economiei de piață trăiește din faptul că distribuie bunurile neîndestulătoare conform puterii de cumpărare. Ordinea funcțională a economiei de piață nu presupune o creștere economică generală" (Op.cit.,

p.254). Ea se "hrănește" prin competiția dintre agenții economici pentru a realiza o alocare "optimă" a resurselor, pe bază de prețuri și beneficii, ca semnale diriguitoare. Reținem, că principiilor economiei de piață le este străin binele obștesc, deoarece sunt axate pe maximizarea avantajului individual, ce se presupune a fi realizată de "mâna invizibilă". Spre deosebire, coabitarea dintre ordinea economiei de piață și principiul social, sfârșește prin includerea primeia în planificarea strategică a economiei naționale, tocmai pentru garantarea realizării binelui public.

Condiția funcționării economiei sociale de piață o reprezintă întărirea autorității statului. De aceea, "politica statului ar trebui axată pe dizolvarea grupurilor puterilor economice sau pe limitarea funcțiilor lor. Orice consolidare a grupurilor de puteri întărește micșorarea neofeudală de autoritate a statului".¹ Deci, este falsă dilema "mai mult stat sau multă piață", căci imixtiunea statului în economie nu mai este o îndoială, ci o certitudine, și atunci: "nu este însă vorba despre o mai mare sau mai mică dirijare statală, ci de una mai bună sau mai proastă". (Op.cit., p.268-269). Altfel, aderarea la principiul social este un fel de departizanat economic asumat în mod diferit de agenții economici: "Pe o «economie liberă de piață» se bazează întodeauna cel care se simte tare pe piața liberă; iar pe economia socială de piață întodeauna cel care se teme de. desconsiderarea intereselor sale economice". (Op.cit., p.272).

Mixtarea economiei de piață cu economia planificată pentru a găsi un "al treilea drum" presupune abdicarea de la principiul bunăstării maxime în favoarea celui al binelui social, prezervând însă mecanismul pieței în complementaritate funcțională cu circuitul politic, ca mecanism de reglare "ad-hoc". Acum devine clar, că "scopul nu este bunăstarea maximă pe baza ficțiunii unui întreg holistic, ci binele social, soluționarea conflictelor prin interacțiunea armonioasă dintre circuitul politic (democrație) și cel al economiei de piață". (Op.cit., p.292). Argumentul în favoarea posibilității atingerii unui asemenea scop este că: "Principiul sistemic pentru corelațiile din economia națională permite legarea principiului libertăților de piață cu principiul echilibrării sociale, respectiv al dirijării sociale, așa cum corespunde ideii de stil a economiei sociale de piață. În termenii conceptelor teoriei organizatorice, a teoriei economiei întreprinderilor asta ar putea să însemne folosirea «dinamicii economice de grup» naturale întru atingerea avantajelor materiale individuale, pentru a obține țeluri și obiective ale economiei naționale și politicii economice". (Op.cit., p.292-293)

Tranziția la cel de "al treilea drum" presupune nu numai o schimbare de interpretare în teoria asupra scopului ultim cu consecințele practice derivate din el, ci și adecvarea comportamentului economic la o nouă mentalitate cetățenească: "Căci bunăstarea obștească nu se formează numai – așa cum presupune gândirea mecanicistă tradițională – prin utilizarea rațională a

¹ W. Eucken - Grundsätze der Wirtschaftspolitik..., p.334.

«legilor obiective», ci și prin exprimarea democratică a voinței cetățenilor. Ei și nu niște forțe (mâini) anonime ale pieței sunt ultima instanță decizională într-o ordine liber-democratică. Acest lucru perturbă gândirea tradițională a economiei de piață ca sistem închis". (Op.cit., p.295).

În ce constă deci schimbarea esențială? În aceea că impulsurile pentru organizarea economică vin- din circuitul politic de reglare și circuitul de reglare a economiei de piață. Ele sunt legate între ele prin «conexiune inversă». Ultima decizie asupra direcției dezvoltării organizatorice a economiei de piață și-o rezervă însă circuitul politic de reglare. Asta înseamnă, știința economică în calitate de economie politică". (Op.cit., p.297). Trebuie precizat cu claritate că: "Aceste impulsuri organizatorice, politice nu anulează libertatea economică, nici nu declanșează automat o alunecare pe un «drum al robiei», ca în tradiționala «teorie a sistemelor economice» sau în teoria politică a «dominoului». Căci politica și politica economică dau impulsuri doar într-un eveniment economic multiplu organizat și dirijat". (Op.cit., p.298). Față de aceasta nouă sarcină se pune problema găsirii unui concept organizatoric capabil să înlocuiască ceea ce în practică s-a dovedit disfuncțional ("mâna invizibilă"), cu o acțiune conștientă, ce se poate implica în desfășurarea evenimentelor economice: "Cetățenii majori dintr-o organizație socială cu ordine liber-democratică, precum și cu posibilitățile progresului tehnic nu mai consideră structura organizatorică și rezultatele sale, mai ales economice, drept un destin ce trebuie luat ca atare, ci drept o problemă de modelare. De aici, iau naștere «constrângeri organizatorice». Ele pot intra în conflict cu pretenția de libertate individuală și autorealizare, dar și cu regulile, normele și instituțiile tradiționale, moștenite. Invers, se naște din această pretenție la libertate individuală și autorealizare, în cazul unei motivații corecte, o sursă permanentă de creativitate și inventivitate, pentru a atinge țelurile proprii și o dată cu ele țelurile și obiectivele organizării sociale". (Op.cit., p.297- 298).

4.3 Conceptul de planificare macroeconomică în economia socială de piață

Corespondentul planificării macroeconomice în economia socială de piață este politica economică; invers spus, politica economică este planificarea strategică a economiei naționale și ea acționează într-o ordine a economiei de piață, în cazurile în care există consens, pe de o parte, în ceea ce privește stările nedorite din economia națională (crize, dezvoltări greșite) iar, pe de altă parte, în ceea ce privește stările viitoare dorite. "Planificarea strategică a economiei naționale constituie forma – ce trebuie argumentată din punctul de vedere al teoriei organizatorice moderne – pentru «politica economică constantă». (Op.cit., p.311-312). În acest nou mod de gândire, "trecerea și în economia națională la gândirea sistemică îi ia planificării efectul său înspăimântător, derivat din gândirea decizională". (Op.cit., p.299): Aceasta

reclamă învingerea gândirii recesive asupra planificării macroeconomice izvorâte mai ales din experiența negativă oferită de fostele țări socialiste. Deci, în logica ordinii economiei de piață nu trebuie să se mai manifeste repulsia tradițională față de mecanismul macroplanificării: "Nu este de înțeles de ce trebuie să fie necesară planificarea într-o mare întreprindere pentru a mări siguranța ca și șansele de succes ale acestei mari organizări economice, pentru a recunoaște mai bine riscurile și a le veni mai bine de hac, în timp ce planificării în organizarea economiei naționale i se atribuie exact efecte contrare". (Op.cit., p.301).

Politica economică, în calitate de planificare strategică a economiei naționale, își trage seva din realitatea nemijlocită pe care vrea să o modeleze în condițiile respectării ordinii economiei de piață: "În circuitul politic de reglare iau naștere, din reprezentările diferiților cetățeni despre cei mai importanți factori determinanți, ai bunăstării obștești, puncte de greutate ale activității politicii economice. În acest fel, cursul economic, libertatea de a întreprinde capătă un cadru de ordine calitativ și* cantitativ (organizarea construcției și desfășurării), iar libertatea organizatorică economică particulară garantată prin ordinea economiei de piață, capătă impulsuri organizatorice din economia națională. După cum s-a arătat deja, de aici rezultă, pe de o parte, o conexiune inversă între găsirea de obiective specifice politicii economice în circuitul politic de reglare și realizarea în circuitul de reglare a economiei de piață, care poate duce la corectarea fixării obiectivelor, dar și la lărgirea instrumentarului politicii economice". (Op.cit., p.301). Normele de acțiune ale* politicii economice sunt conformitatea cu sistemul și conformitatea cu piață.

Realizarea economiei mixte din combinarea economiei de piață cu planificarea macroeconomică nu presupune, ca regulă generală, mai mult stat în economie în sens cantitativ, ci crearea condițiilor pentru a realiza, în cazuri de oportunitate, impulsuri organizatorice, atunci când mecanismul pieței se dovedește disfuncțional. Impulsurile organizatorice cad în sarcina politicii economice și este neîndoielnic faptul că ele sunt de natura planificării macroeconomice, adică îndeplinesc funcții ale acesteia: "În politica economică sistemică nu se pune problema ca statul să manipuleze activitatea economică până la ultima întreprindere sau la ultima gospodărie, pentru a atinge cât mai bine posibil drumul spre «planificatul maxim al bunăstării», printr-o «organizare birocratică». Atenția principală se îndreaptă asupra acordării a puține impulsuri organizatorice economiei naționale, de a face însă acest lucru cu energie și a nu lăsa nici o îndoială că decizia politică are prioritate și că mecanismul de sancțiuni care stă la dispoziție este întrebuințat pentru izbândă". (Op.cit., p.303). Adică: "Politica economică primește sarcina de a se concentra asupra domeniilor strategice care reprezintă locuri înguste pentru producția economică și în satisfacerea necesităților vitale, ca de exemplu, aprovizionarea cu energie". (Op.cit., p.308)

Se creează astfel premisele de a trata "dirijismul liberal" drept "intervenționism liberal, care, din punct de vedere normativ, este evaluat în funcție de gradul de realizare a obiectivelor asumate de politica economică. Într-adevăr: "în ultimă instanță, un guvern nu se apreciază doar după cât de consecvent a reprezentat principiile economiei de piață, ci după cât de bine a realizat obiectivele politicii economice". (Op.cit., p.312).

Prin politica de concurență procesele pieței indică o anumită direcție de evoluție a evenimentelor economice. Acceptând orientarea acestei evoluții determinată de acțiunea "mâinii invizibile" se naște suspiciunea cu privire la valabilitatea acestei direcții din care izvorăște politica de structură. Dar politica de structură face inevitabilă o politică de adaptare caracterizată prin renunțarea la politică în favoarea libertății organizatorice a economiei individuale. "Dar, însăși politica de adaptare este deja considerată mai ales de specialiștii în științele economice fideli principiilor, o depășire a ordinii economiei de piață, pentru că statul ridică pretenția de a fi, mai inteligent ca piața". (Op.cit., p.317). De unde concluzia, că fără stat nu se mai poate. "O astfel de politică de structură (ca un fel de planificare strategică a economiei naționale, n.n) este chiar, și numai de aceea, neapărat necesară, întrucât sfatul – împotriva tuturor regulilor conformității cu sistemul – practica atât sub forma controlului fuziunii, cât și direct o «politică de structură în diferitele sectoare în parte». (Op.cit., p.317). În plus, caracterul deschis, spre exterior al economiilor naționale – o realitate indubitabilă – casează fără echivoc influența "mâinii invizibile", deoarece "nu o piață anonimă, ci grupuri puternice economice (țările petroliere, concernele petroliere multinaționale, ca și un cartel al furnizorilor celor mai importanți de uraniu) determină prețurile și cantitățile oferite. În domeniul materiilor prime a devenit aproape o tradiție și pentru alte produse dirijarea ofertei, prin «acordul internațional asupra mărfurilor», parțial prin includerea ofertanților și a solicitanților": (Op.cit., p.318). "Piața de țigări ilustrează că politica de concurență poate fi practică tot mai puțin după un principiu abstract, din cauza deschiderii economiei naționale către economia mondială, și constituie o problemă organizatorică, la care raționalitatea (națională) a valorii și raționalitatea economică a scopului pot fi cântărite una în raport cu cealaltă, cu ponderi diferite (Op.cit., p.319).

Se impune, așadar, depășirea gândirii; mecaniciste axată pe constructivismul ideal, rupt de realitate: "Gândirea mecanicistă produce chiar modelele alternative de acțiune pentru organizarea economiei. Întreprinderilor și economiei naționale. Una urmează idealul birocratic, ierarhic (organizarea fără oameni), cealaltă idealul economiei de piață, anarhic, al libertății economice individuale (oameni fără organizare). În schimb, în realitatea economiei întreprinderilor și a economiei naționale, în politica economică și de întreprindere există probleme organizatorice analoge. În ambele cazuri, orientarea după soluțiile maxime este străină de realitate". (Op.cit., p.330-331). Iar, "idealurile

acționează – pentru a vorbi metaforic – în cel mai bun caz ca drojdia într-un cozonac: Nimeni, n-ar mânca însă sau n-ar recomanda drojdia, în loc de cozonac". (Op.cit., p.331).

Pentru depășirea impasului spre care te împinge dilema "economie de piață" sau "economie planificată" se oferă un model realist și pragmatic care este economia socială de piață ca "un al treilea drum", orientat spre binele public. "Economia socială de piață ar dori să se desprindă de această «mecanică a concurenței» și să fie deschisă pentru dirijarea socială, pragmatică a economiei de piață, prin politica socială și economică". (Op.cit., p.332).

Cuplarea economiei de piață cu planificarea este necesară și posibilă dacă se amendează și se "îmblânzește" planificarea după un calapod care face din ea o idee de strategie capabilă să determine un impuls organizatoric, acolo unde mecanismul pieței este neputincios.

4.4. Este posibil și necesar un "al treilea drum" pentru țările în curs de dezvoltare?

Țările industrializate constituie deseori modele (chiar ideale) pentru țările în curs de dezvoltare care suferă de dilema alternativei pe care trebuie să și-o aleagă pentru propria lor dezvoltare. "Dacă țările industrializate recomandă țărilor în curs de dezvoltare principii ale economiei de piață, atunci-aceasta – conform propriei experiențe – n-ar trebui să se întâmple ca «economie liberă de piață» sau comerț liber, ci ca-de piață dirijată sau economie socială de piață și corespunzător unui «comerț liber social» sau «comerț organizat». Numai așa se poate asigura că economia de piață, ca strategie a economiei mondiale, nu este suprasolicitată și, deci, tulburată încrederea în principiile economiei de piață. Cine sădește în mecanica de gândire mecanicistă a teoriei tradiționale a sistemelor economice «economia pură de piață» și în țările în curs de dezvoltare, va recolta cu o oarecare probabilitate, «socialism pur». Numai un al «treilea drum» pentru țările în curs de dezvoltare oferă o garanție pentru dezvoltarea organică în pace și libertate". (Op.cit. p.323-324) Totuși, chiar și după prăbușirea comunismului în țările Europei Centrale și de Est, care a dovedit eșecul economiei planificate în plan practic – nu și în teorie – economia socialistă de piață reprezintă încă o tentație pentru unele țări în curs de dezvoltare:

De fapt, se acutizează dilema "economie de piață" sau "economie planificată" când, în realitate, "alternativa «libertate sau socialism», de piață sau planificare rezolvă problema țărilor în curs de dezvoltare ca «problemă socială a lumii» tot la fel de puțin cum a rezolvat și problema socială a țărilor europene în secolele al XIX-lea și al XX-lea. Dimpotrivă, socialismul a luat ființă din refuzul gândirii în spiritul economiei de piață față de problema socială. Această gândire din tradiția țărilor industrializate de azi ar putea declanșa. În

țările în curs de dezvoltare procese asemănătoare de dezvoltare, respectiv le-a declanșat deja". (Op.cit., p.326).

Din păcate, atât "liberaliștii economici", cât și marxiștii au construit modelul societății fără, stat, deosebirea dintre ei cantonându-se în diferența dintre rolul mecanismului pieței în economia națională. "Problema socială nu se naște întâmplător din nou în țările în curs de dezvoltare din această gândire și din regulile, instituțiile și mecanismele decizionale sociale. Căci, lor li se oferă reguli, derivate istoric din țările industrializate, pentru cea mai bună cale de dezvoltare economică și care nu generalizează sinteza din experiență (și anume noul liberalism economic, economia socială de piață sau chiar și economia socialistă de piață), ci principii de ordine (principiul individual sau social), după care logica tradițională constrânge la o decizie clară între corect și fals. Economia de piață sau economia planificată se numește deci și alternativa ce se oferă țărilor în curs de dezvoltare de către țările (cu economie de piață sau socialistă) mai dezvoltate, ca model pentru o organizare a economiei naționale. Liberalismul economic și marxismul, inițial puncte istorice extreme ale gândirii sociale și a științelor empirice, devin, ca «materialism istoric» sub forma liberalismului economic și ca «materialism istoric», puncte fixe pentru o modelare rațională viitoare ... Pentru unii, mecanismul pieței este stâlpul de susținere, pentru ceilalți este un mecanism de autodistrugere". (Op.cit., p.58-59).

Modelul economiei de piață din țările industrializate este 6 pistă falsă pentru depășirea dificultăților pe care le întâmpină țările în curs de dezvoltare; țărilor în curs de dezvoltare trebuie să li se recomande nu o economie de piață "mai pură"; ci un nou model de organizare socială: "Speranța că progresul tehnic avansează rapid, după 'cum pare să arate experiența, este la fel de fățarnică și de iluzorie ca și speranța că o «revoluție verde» ar putea împiedica «revoluția roșie», în țările în curs de dezvoltare. Nu de noi sortimente de cereale, de noi tehnologii (agrară) în direcția luată de țările industrializate este nevoie, după cum arată acum o nouă experiență, ci de o altă organizare socială, pentru a îmbunătăți fără tehnologii noi nivelul de viață din țările în curs de dezvoltare", (Op.cit., p.255) în subsidiar, trebuie să se recunoască faptul că, "mărimea nu se formează prin selecție, ci prin organizare". (Op.cit., p.256).

Din punctul de vedere al satisfacerii condițiilor necesare pentru realizarea unui maxim al bunăstării economice mondiale de care să beneficieze și țările în curs de dezvoltare ca "problemă socială a lumii" accentul cade pe un nou model de soluționare a problemei politicii naționale și de structură a pieței. Acest fapt ni-l confirmă însuși eșecul «revoluției verzi», prilej cu care: "succesul sperat s-a ivit, ce-i drept, la creșterea recoltelor, nu însă la marea masă a oamenilor înfometați. Aceștia chiar și-au pierdut locurile de muncă anterioare, întrucât tehnologia agrară nouă – tot cu capital intensiv – reclama o aprovizionare pe suprafețe mari cu apă și îngrășăminte artificiale, iar aceasta,

favoriza mașinile în detrimentul oamenilor, proprietarii funciari înstăriți în detrimentul arendașilor sau al agricultorilor nevoiași. Ceva mai puțină părtinire în modele de gândire ale țărilor industrializate și ale dezvoltării lor tehnologice, ca și ceva mai mult empirism asupra problemelor țărilor în curs de dezvoltare ar fi putut face să se recunoască faptul că, ar fi fost nevoie nu de o tehnologie agrară, ci de noi idei organizatorice pentru exploatarea resurselor din țările în curs de dezvoltare, spre binele obștesc, adică în favoarea majorității oamenilor aflați în nevoie". (Op.cit., p.324-325). De aceea: "Pentru țările în curs de dezvoltare este fatal faptul că modelele economice alternative de gândire duc și în politica mondială la structuri organizatorice, adică blocuri ale forței cu pretenții de autocrație". (Op.cit., p:325).

În concluzie: *"Nu «teoria pură», sistemele și principiile pure – așa ne învață experiența țărilor în curs de dezvoltare -fac dreptul și ordinea umană, duc la bunăstarea socială, ci abia «utilizarea umană». Drumul în această direcție nu este indicat de gândirea și acțiunea tradițională mecanicistă decizională, conform principiilor alternative și întregurilor holistice derivate teoretic din ele. Drumul este indicat – ca cel de-al treilea drum – de necesitățile, dorințele și așteptările oamenilor, ca majoritate sau întreg în organizația socială!". (Op cit., p.327).*

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 9-10/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

**SISTEMUL DE INTEGRARE, PE PRODUS,
A CEREALELOR PANIFICABILE.
PROIECTAREA SISTEMULUI DE
INTEGRARE ȘI DE RESTRUCTURARE PE
FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

Capitolul 1 - SISTEMUL DE INTEGRARE PE FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE	413
1.1. Relațiile instituționale	416
1.2. Variabilele de reglare	420
1.3. Cooperativele de servicii	433
Capitolul 2 - RESTRUCTURAREA ȘI PRIVATIZAREA AGENȚILOR ECONOMICI CU CAPITAL MAJORITAR DE STAT DIN FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE	435
2.1. Variante de dezvoltare a producției de grâu în România în perspectiva anilor 1997-2010.....	435
2.2. Organizarea exploatații lor agricole cultivatoare de cereale	444
2.3. O nouă strategie de marketing.....	447
2.4. Scenarii de dezvoltare și privatizare în sectorul de stocare - morărit – panificație (1997-2010)	449
Capitolul 3 - STUDIU DE CAZ PRIVIND INTEGRAREA AGROINDUSTRIALĂ LA S.C. DÂMBOVIȚA DIN BUCUREȘTI	460
CONCLUZII	469
BIBLIOGRAFIE	474

CAPITOLUL 1 - SISTEMUL DE INTEGRARE PE FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE

Pe baza analizei stadiului actual al filierei cerealelor panificabile și al tendințelor previzibile pe plan național, european și mondial vor fi conturate principalele coordonate ale politicii economice de integrare, prin care să fie create instituțiile și structurile necesare și capabile a face posibilă integrarea pieței cerealelor românești atât în plan național, cât și în marea piață a Uniunii Europene.

În acest sens, sunt necesare câteva referiri la principalele politici recente ale Uniunii Europene, cu privire la piețele de cereale.

Reforma din 1992 reprezintă o schimbare radicală față de politica model aplicată până atunci, prin aceea că prețurile garantate nu mai sunt singura bază de venit (ca în trecut), ci sunt suplimentate de ajutorul direct care ia forma plăților compensatorii sau prime, indiferent de volumul producției. Reforma se bazează pe trei principii:

- reduceri importante ale cheltuielilor instituționale pentru a face competitivă producția Comunității pe piețele interne și externe;
- compensarea acestor reduceri sub forma plăților compensatorii sau a primelor cu rată constantă, indiferent de producție;
- controlul producției interne prin aplicarea măsurilor care limitează folosirea factorilor de producție (punerea deoparte a pământului fermelor sau, mai bine zis, lăsarea necultivată a unor terenuri).

Reglementarea care limita volumul producției în cadrul sistemului garantat, cum ar fi cotele, a fost menținută.

Fondul European de Orientare și Garantare Agricolă (FEOGA) finanțează în exclusivitate și în totalitate cheltuielile organizațiilor Pieței Comune, și anume: intervenția pentru regularizarea piețelor agricole interne și rambursările în funcție de exporturile către țări terțe. În funcție de produsul luat în discuție, intervenția poate lua forma ajutorului pentru producție sau a primei, ajutor compensator pentru retragerea produselor de pe piață sau ajutor pentru depozitare. Tot din FEOGA sunt finanțate măsurile care trec dincolo de administrarea piețelor agricole în sens strict, cum sunt lăsarea necultivată a unor terenuri agricole, distribuirea producției agricole celor care au nevoie în cadrul Comunității, măsuri pentru a promova calitatea, măsuri socio-culturale, cum ar fi: pensionarea înainte de termen a fermierilor mai în vârstă și măsuri de dezvoltare rurală.

În stadiul actual când România se pregătește pentru integrarea în Uniunea Europeană, elaborarea oricărei politici de dezvoltare a unui produs

agricol trebuie să aibă în vedere obiectivele politicii agrare românești, în concordanță cu Noua Politică Agricolă a Uniunii Europene.

Aceste obiective constau în¹:

- asigurarea aprovizionării populației cu produse agroalimentare;
- creșterea productivității prin promovarea progresului tehnic, raționalizarea producției și o mai bună utilizare a factorilor de producție, cu deosebire a forței de muncă;
- asigurarea de prețuri remuneratorii pentru producători și accesibile pentru consumatori;
- stabilizarea piețelor agricole;
- promovarea comerțului exterior cu produse agroalimentare în cadrul Pieței Unice Europene, precum și pe terțe piețe;
- garantarea unui nivel de viață echitabil agricultorilor;
- armonizarea dezvoltării agriculturii cu mediul înconjurător.

În acest sens, organizarea activităților agroalimentare integrate pe plan intern și extern se poate realiza numai pe baza unui concept elaborat, care să asigure înfăptuirea descentralizării, restructurării și privatizării pe baza funcționării mecanismelor de piață în toate fazele lanțului agroalimentar (inclusiv în industriile din amonte de agricultură) și în activitățile de servicii pentru producția agricolă².

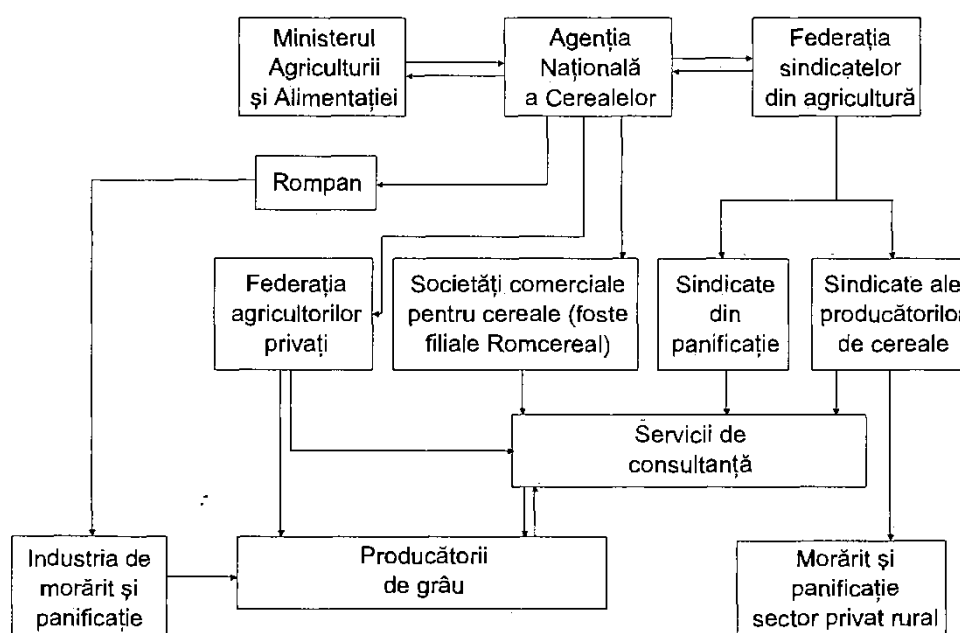
Proiectarea sistemului de integrare pe filiera cerealelor de panificație presupune conceperea instituțiilor cu rol decisiv în susținerea și coordonarea filierei, care să poată influența atât puterea publică prin presiunile pe care le fac, cât și agenții economici situați la diferite nivele ale filierei (figura nr.1).

Instrumentele folosite de aceste instituții constituie așa-numitele variabile de reglare, care acționează unele la nivelul pieței produselor (cerere - ofertă; cost - preț), altele la nivelul puterii publice, care poate mări sau micșora alocațiile de susținere a producătorilor sau consumatorilor, poate regla sarcina fiscală, cu scopul creșterii sau inhibării producției; mai există, de asemenea, variabile de reglare care acționează la nivelul unor instituții de finanțare, creditare, asigurări sociale și de risc, care sunt în strânsă legătură cu voința puterii publice.

¹ Fundamentarea politicii agricole în perspectiva aderării la Uniunea Europeană, elaborată de Comisia de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării la Uniunea Europeană, București, iunie 1995.

² Zahiu, Letiția: *Strategia dezvoltării agriculturii și autonomia alimentară*, Economistul, nr. 139/1991.

Figura nr. 2 - Rețeaua instituțională de coordonare și sprijinire a filierei cerealelor panificabile

În prezent, sfera relațiilor instituționale este foarte restrânsă și cu un caracter sporadic, manifestându-se doar prin Ministerul Agriculturii și Alimentației, care face presiuni la nivelul puterii executive pentru obținerea unor subvenții și a altor mijloace mai eficiente de sprijinire a agriculturii, cât și pentru negocierea unor prețuri la grâu și pâine care să satisfacă atât producătorii, cât și consumatorii. Există multe alte variabile de reglare care nu și-au găsit încă locul și modul concret de funcționare, deoarece nu s-au creat încă instituțiile care să le folosească (creditul pe bază de leasing, creditul rural etc.).

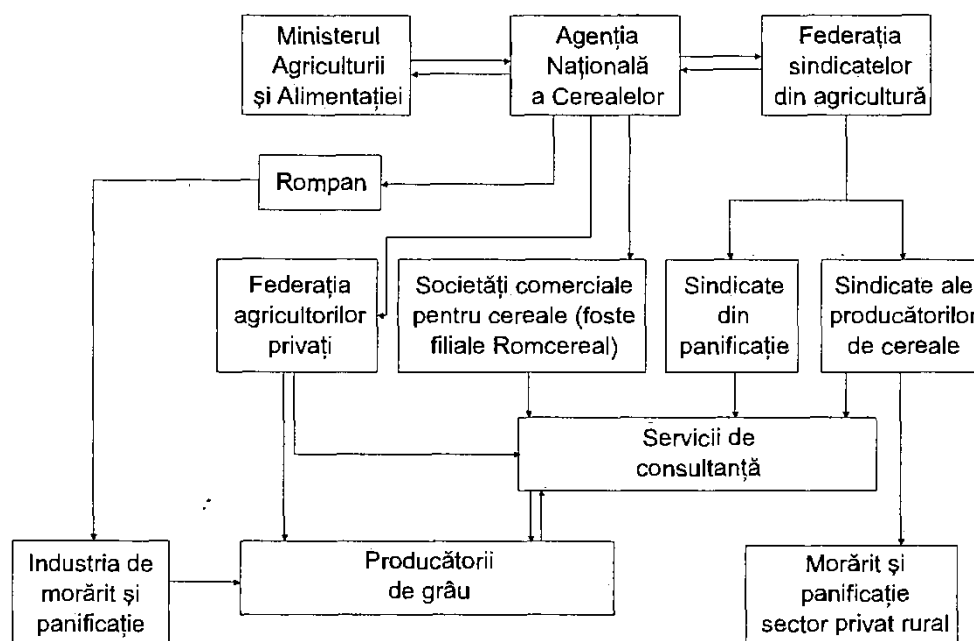
Este necesar să fie schițate câteva coordonate ale reformei în domeniul serviciilor pentru agricultură, care reprezintă cea mai gravă problemă cu care aceasta se confruntă în prezent. Lipsa serviciilor de transport, aprovizionare, de vânzare a producției agricole, face ca lanțurile producție - prelucrare - distribuție să apară fragmentate și distorsionate. Sistemul actual al agenților economici de producție, depozitare, prelucrare și comercializare trebuie restructurat, redimensionat, privatizat și conectat la sectorul serviciilor, iar prin intermediul instituțiilor guvernamentale, neguvernamentale și al societăților civile cu interese care se interferează cu cele ale agenților economici din

această filieră să fie gândit un mod de acțiune a variabilelor de reglare, care să armonizeze interesele producătorilor, consumatorilor și intermediarilor.

1.1. Relațiile instituționale

În vederea integrării României în Uniunea Europeană, în țara noastră trebuie să-și facă apariția și să funcționeze organisme de reglare, organizate ca societăți civile profesionale cu caracter comercial, însărcinate să intervină asupra piețelor pentru a echilibra oferta și cererea. Asemenea organisme trebuie să intervină prin cumpărarea, vânzarea, stocarea cerealelor, în vederea regularizării cursului pieței acestor produse. Aceste organisme de reglare pot fi: Agenția Națională a Cerealelor, societăți comerciale interprofesionale, sindicate generale și specializate, servicii de consultanță și structuri confederale ale mișcării cooperatiste, al căror mod de înființare, funcționare, precum și atribuțiile care le revin vor fi susținute în continuare (figura nr. 2).

Figura nr. 2 - Rețeaua instituțională de coordonare și sprijinire a filierei cerealelor panificabile

1.1.1. Agenția Națională a Cerealelor

Pentru a rezolva distorsiunile din costuri, formarea prețurilor și subvenționarea producției de cereale, comercializarea și distribuția acestora este necesară înființarea unei piețe libere a cerealelor, care să servească atât pe producători, cât și pe consumatori, ca un obiectiv prioritar al politicii Guvernului român. Pentru aceasta este necesară restructurarea Regiei Autonome Romcereal (lucru care se întâmplă în prezent), agent integrator care a deținut poziție de monopol în colectarea, stocarea, și distribuția cerealelor și transferul funcțiilor sale către o nouă agenție de sector public, precum și constituirea unor societăți comerciale care se vor putea înființa prin descentralizarea actualei structuri; acestea ar apărea ca rezultat al liberalizării prezentului sistem de comercializare a cerealelor.

În baza H.G. nr. 462 / iunie 1995, R.A. Romcereal a devenit Agenția Națională a Produselor Agricole, care a funcționat sub autoritatea Ministerului Agriculturii și Alimentației.

În prezent, Agenția Națională a Produselor Agricole se restructurează din nou prin transformarea spațiilor de depozitare în societăți comerciale de colectare și stocare a cerealelor.

În acest sens consider ca fiind mult mai oportună o Agenție Națională a Cerealelor, ale cărei atribuții și mod de integrare în filiera cerealelor vor fi descrise în continuare.

Agenția Națională a Cerealelor ar fi o agenție căreia i-ar reveni următoarele atribuții:

- formarea și stocarea rezervelor de cereale;
- stabilizarea prețului cerealelor;
- elaborarea de prognoze ale producției de cereale;
- urmărirea pieței externe a cerealelor;
- formarea și gestionarea fondului special de susținere a producției de cereale.

Transferarea patrimoniului actualei R.A. Romcereal către societățile comerciale nou înființate cu capital majoritar de stat sau privat va acoperi un alt deficit existent pe piața cerealelor și anume lipsa angroșiștilor și a distribuitorilor de cereale, specializați în acest sens.

Noile societăți comerciale de colectare și stocare care vor apărea în toate județele țării își pot desfășura activitatea furnizând servicii de integrator fermierilor în ceea ce privește garantarea creditului în schimbul contractelor de cumpărare a cerealelor. Acestea nu vor întrerupe achiziționarea și depozitarea de cereale și distribuția de inputuri realizată anterior de Romcereal. Ele vor fi supuse privatizării și vor putea să-și lărgescă sau să-și reducă activitatea prin divizarea în societăți mai mici, dar viabile și, în acest fel, va fi încurajată orice formă de proprietate: asociații ale fermierilor, cooperative sau SRL-uri care vor avea dreptul să dețină acțiuni.

Prin activitatea lor de stocare și depozitare, societățile comerciale nou-înființate au posibilitatea să-și lărgască sfera de acțiune, devenind agenți de garantare a creditelor pe baza contractului de *warrant*. Se știe că activitatea de creditare a producătorilor agricoli, în special a celor individuali, este anevoioasă, deoarece aceștia nu au curajul să garanteze creditele cu bunurile imobile de care dispun; de aceea trebuie să se accepte de către bănci garantarea creditelor prin produsele stocate la o societate specializată în operații de gaj.

Contractul de *warrant*¹ ar fi cea mai recomandată formă de garanție a creditelor agricole, în special pentru cereale și plante tehnice.

Warrantul este o formă specială a contractului de gaj, care se caracterizează prin depozitarea debitorului, iar în unele cazuri chiar și fără depozitarea acestuia.

Imense cantități de cereale sunt depuse anual în docuri, silozuri, magazine, antrepozite. Avantajul contractului de *warrant* constă în facilitarea vânzării și constituirea unui gaj. Pentru cantitățile de cereale depuse se eliberează deponentului o recipisă numită *warrant*², compusă din trei părți:

- recipisa de depozit;
- *warrantul* (buletinul de gaj);
- talonul care rămâne în registru.

Recipisa de depozit este documentul prin care antreprenorul recunoaște că a primit mărfurile de la cel al cărui nume este indicat pe talon. Mai este indicată marfă dată în depozit. Aceleași indicații sunt trecute pe *warrant* și pe talon. Ambele înscrisuri sunt titluri de credit, menite să faciliteze circulația mărfurilor și a creditului. Ele sunt titluri la ordin și deci se transmit prin gir. Dacă deponentul vrea să înstrăineze mărfurile libere de orice sarcină asupra lor (adică fără un gaj în prealabil) transmite prin gir cumpărătorului ambele titluri: recipisa și *warrantul*. Dacă deponentul vrea ca în baza mărfurilor depozitate să obțină un credit, atunci el va despărți *warrantul* de recipisa de depozit și va menționa pe *warrant* datoria pe care o garantează prin mărfurile aflate în depozit, apoi îl transmite prin gir creditorului său. În registru, pe talon se vor menționa toate datele care figurează pe *warrant* cu privire la gaj. În acest fel s-a constituit un gaj asupra mărfurilor, fără a fi necesară transmiterea, acestora în posesia creditorului.

Asupra celorlalte atribuții ale Agenției Naționale a Cerealelor proiectate se va reveni în celelalte subcapitole, deoarece această Agenție devine centrul politicii cerealelor (în accepțiunea acestui proiect).

¹ Contractul de *warrant* este reglementat în Codul Comercial și comentat pe larg în Dreptul comercial.

² *Warrantul* este un titlu de credit negociabil și un instrument de dare în gaj a unor bunuri mobile corporale.

1.1.2. Sindicate generale și sindicate specializate

Sindicatele generale a căror apariție trebuie pregătită și sprijinită pot regrupa exploatații agricole, care pot fi ale proprietarilor funciari sau ale fermierilor, în timp ce sindicatele specializate pot regrupa exploatații pe o anumită filieră. Același fermier poate să adere la mai multe sindicate specializate ale producătorilor (de grâu, sfeclă de zahăr etc.).

Sindicatul producătorilor de cereale se poate înființa cu scopul de a sprijini producția de cereale prin facilitarea contractării produselor și prin stabilirea prețurilor la cereale.

Aceste sindicate pot reuni proprietari funciari, dar și fermieri și arendași cultivatori de cereale de pe raza unei comune sau, mai bine, la nivelul unui bazin sau a unei zone cerealiere. Se va putea opta pentru prețuri zonale sau pentru înființarea unor organizații de tip asociativ sau cooperatist în zona respectivă, care să le permită o mai bună aprovizionare cu inputuri a producției de cereale. Aceste sindicate vor putea organiza cursuri de pregătire a fermierilor prin care se vor comunica ultimele descoperiri în domeniu (noi soiuri de grâu, noi substanțe chimice și modul de administrare, prețurile la grâu la principalele burse etc.).

Sindicatul din ramura panificației trebuie să aibă ca scop susținerea intereselor producătorilor de cereale în realizarea de venituri echitabile în fața altor categorii de producători și salariați și sprijinirea tinerilor fermieri în organizarea fermelor și în dotarea gospodăriilor personale.

Acest sindicat poate grupa producătorii de cereale și lucrătorii existenți pe această filieră de panificație (inclusiv serviciile) și va avea ca scop creșterea veniturilor acestor lucrători, ca urmare a creșterii nivelului de pregătire și informare a acestora, în valorificarea superioară a producției.

1.1.3. Servicii de consultanță agricolă

Ministerului Agriculturii și Alimentației, Agenției Naționale a Cerealelor nou propuse și Federației Agricultorilor Privati le revine sarcina organizării sistemului de informații și consultanță agricolă de care fermierii sunt în prezent complet lipsiți.

Serviciul de consultanță propus în continuare, după modelul danez, va fi structurat pe două niveluri: la nivel local și la nivel național.

La nivel local ar fi indicat să se organizeze centre sau birouri de consultanță în care vor funcționa consilieri specializați pe probleme: tehnice, economice, juridice, iar numărul acestora va fi în funcție de zona pe care o deservesc și de specificul zonei (cerealiere, pomicol etc.). Sarcinile serviciului de consultanță pot fi:

- să dea fermierilor cele mai bune cunoștințe tehnice în organizarea producției;

- să înregistreze și să prelucreze datele tehnice și economice care furnizează informații pentru conducerea exploatației agricole, dar și zonal pentru depistarea tendințelor de dezvoltare;
- să pregătească situațiile economice și declarațiile de impunere pentru fermieri și să îi sfătuiască în conducerea exploatației, inclusiv în probleme financiare.

La nivel național, serviciul de consultanță ar avea următoarele sarcini:

- să sprijine centrele locale de consultanță și să furnizeze informații competente specialiștilor săi;
- să rezolve sarcinile profesionale care sunt cel mai bine rezolvate la nivel central;
- să stabilească contacte și să transmită "know-how" de la sectoarele de cercetare și experimentare agricolă.

Aceste servicii de consultanță se cuvin a fi organizate de urgență pentru a se restabili, legătura dintre fermieri și organele centrale și pentru a nu se lăsa să se piardă o parte din specialiștii agricoli formați cu greu în școli medii sau superioare care, dacă vor rămâne nefolosiți, se vor îndrepta spre alte sectoare, acțiuni care va fi în defavoarea lor, dar și a agriculturii. Prin aceste centre de consultanță se poate realiza programarea recoltelor, prognozarea și informarea privind sistemul de prețuri și, totodată, instruirea tehnică și economică a fermierilor.

1.2. Variabilele de reglare

1.2.1. Stabilizarea prin preț a producției de grâu

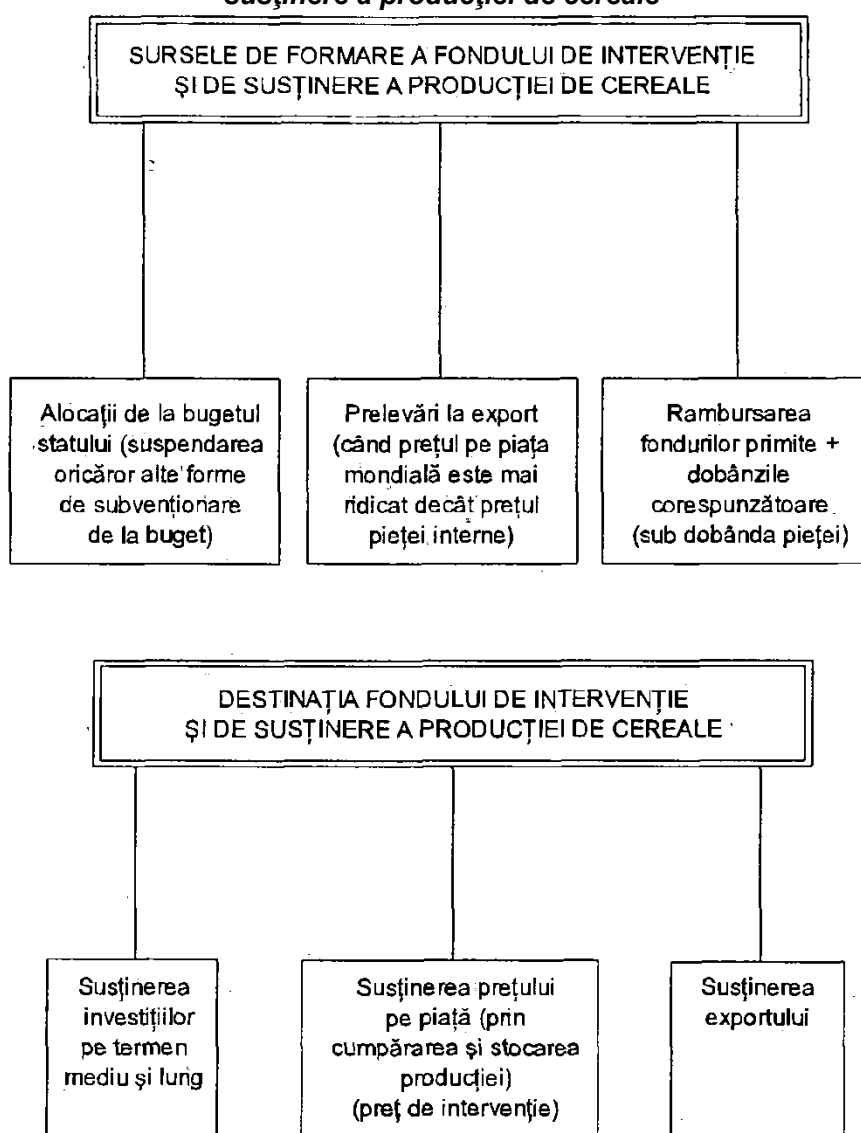
Agenției Naționale a Cerealelor îi va reveni un rol foarte important în noua politică de formare a prețurilor prin propunerea unor prețuri de intervenție minime pentru protecția producătorilor și a unor prețuri maxime pentru protecția consumatorilor. Aceste prețuri vor fi indexate periodic cu rata inflației.

În această bandă de prețuri cu puncte calculate lunar, partea superioară a benzii va fi calculată cu prețuri limită la domiciliul utilizatorilor agroindustriali, inclusiv taxele flexibile (părți fixe și variabile) în perioadele cu producție scăzută a cerealelor în România și cu o cerere internă mai mare decât oferta, pentru a ajusta în sus sau în jos partea variabilă a prețurilor de pe piața mondială¹. Prețurile nivelului minim se vor baza pe prețurile la frontieră din porturi în perioadele de ofertă excesivă. Prețurile au voie să oscileze fără nici o intervenție în cadrul benzii de prețuri. În condiții normale, când valuta este disponibilă, aplicarea benzii superioare nu va fi necesară dacă pieței i se permite să oscileze liber, deoarece piața însăși va regla prețurile prin importuri efectuate de operatorii privați sau de Agenția Națională a Cerealelor.

¹ Studiu elaborat de experți ai Băncii Mondiale, București, 1994.

În cazul unor prețuri ridicate datorită unui deficit prelungit de cereale pe piețele mondiale este mai probabilă folosirea limitei superioare a benzii, pentru a evita ca prețurile excesive ale cerealelor să îi păgubească pe consumatori.

Figura nr. 3 - Sursele de formare și destinația fondului de intervenție și susținere a producției de cereale

Aceste fluctuații ale prețurilor ar putea fi finanțate dintr-un "fond de intervenție" care să se creeze și să se afle la dispoziția Agenției Naționale a Cerealelor (figura nr. 3). Acest „fond de intervenție” se va forma la început prin vărsăminte anuale de la bugetul statului, cu diminuarea în aceeași măsură a alocațiilor și subvențiilor pentru reducerea costului inputurilor pentru grâu, care se alocă anual de la buget. Efortul bugetar este mult mai important să fie făcut pentru crearea acestui fond care se va autoalimenta, dacă va fi corect utilizat, decât pentru subvenționarea inputurilor, subvenție care nu este echitabil folosită, deoarece nu ajunge la producătorii individuali decât în foarte mică măsură.

Prețurile minime vor fi stabilite la niveluri suficient de scăzute, astfel încât Agenția Națională a Cerealelor să devină un cumpărător de ultimă instanță și care să protejeze fermierii mai puțin eficienți.

În România trebuie eliminată politica de preț fix controlată de Guvern. Prețul trebuie lăsat să oscileze lunar în anumite limite și numai dacă depășește aceste limite trebuie studiat și intervenit asupra cauzei care a determinat depășirea limitelor maxime sau minime.

În toate țările europene și în cele de pe continentul Americii de Nord prețurile la grâu înregistrează variații lunare în funcție de cheltuielile de transport, de stocare, dar și în funcție de oscilațiile și de jocul cererii și al ofertei. Numai în țările foste socialiste prețurile se situează cu mult sub prețurile pieței externe.

Susținerea prețurilor pe piață este o măsură care se aplică în toată lumea și poate fi aplicată cu succes și în România în condițiile excedentului de ofertă de produse pe piața internă, precum și în cazul concurenței externe. Aceasta presupune ca puterea publică să intervină cu măsuri de susținere a prețurilor, fie impunând condiții de scădere a presiunii ofertei în condiții de preț garantat (sistemul american), fie stabilind prețuri de intervenție, instituind măsuri de protecție a pieței interne la preț garantat (sistemul european), folosind sistemul de restituiri și prelevări dintr-un fond special creat.

În România, în condițiile în care oferta de grâu ar fi mare, Agenția Națională a Cerealelor va interveni prin cumpărarea întregii cantități de grâu oferite la un preț stabilit prin negociere cu organisme interprofesionale care îi reprezintă și pe producătorii agricoli, negociere care trebuie să aibă loc cu mult înainte de înființarea culturii de grâu. Acest lucru trebuie să aibă loc în timp util, pentru ca fermierii să știe ce cantitate de grâu este cerută, ce preț minim se poate obține și, mai ales, că vor avea, în ultimă instanță, acest cumpărător sigur - Agenția Națională a Cerealelor.

1.2.2. Reglarea cererii și a ofertei de grâu și produse de panificație

Reglarea cererii

În jurul anului 2000 este de așteptat o reducere a consumului de cereale (ca urmare a programelor de redresare economică care vor avea ca efect și ameliorarea nivelului de trai) de la 150 kg pe locuitor (în echivalent făină) cât

este în prezent, la circa 108 kg cereale (în echivalent făină) pe locuitor, ceea ce va face ca cererea internă să fie mai scăzută pentru aceste produse. Această reducere a cererii atrage după sine reducerea capacității de prelucrare, reducere care s-ar dovedi în final eficientă, dacă se are în vedere gradul ridicat de uzură fizică și morală a utilajelor din dotare și, totodată, ineficiența cu care lucrează unele fabrici în prezent.

Odată cu redresarea economică a României se așteaptă și o creștere a exigenței consumatorilor. Pentru aceasta este necesară lărgirea gamei sortimentale în funcție de gusturile consumatorilor și de puterea lor de cumpărare. Se cer îmbunătățite standardele de calitate ale produselor de panificație și, mai ales, este necesar să se revizuiască sistemul de indici de calitate avut în vedere la acordarea prețului la cereale, în așa fel încât cantitatea achiziționată să corespundă procesului de panificație. De asemenea trebuie încurajată cultivarea soiurilor de grâu dur, prin acordarea unor prețuri suficient de stimulative, care să asigure creșterea veniturilor cultivatorilor.

Prețurile oferite pentru cumpărarea producției de grâu nu trebuie să fie fixe sau rigide, ci variabile în funcție de cerere, de perioada de vânzare, astfel încât să acopere cheltuielile de stocare sau de transport din zonele mai îndepărtate.

Cererea de grâu pe piață este în funcție de mai mulți factori: de prețul grâului, de prețul pâinii și al produselor de panificație, de veniturile consumatorilor și de prețurile produselor substituibile și complementare.

În cazul grâului, respectiv al pâinii, care este principalul produs de transformare, produse substituibile nu pot fi decât mălaiul și într-o oarecare măsură cartoful, dar și această substituție are mai mult un specific local. În mediul rural se consumă fără reticențe făina de mălai, în loc de făina de grâu, dar nu se poate spune că se consumă cartofi în loc de pâine, ci numai că acesta poate ocupa un loc mai mare în rația alimentară, atunci când pâinea este mai puțină. Când prețul pâinii crește brusc cu 15-20%, se constată o creștere a cererii pentru mălai și cartofi cu 1-2%. Cartoful se dovedește a fi mai mult un produs complementar al pâinii în rația alimentară (graficele nr. 1, 2).

Măsurarea dependenței cererii unui produs față de prețul acestuia pe piață se face cu ajutorul coeficientului de elasticitate.

Coeficientul de elasticitate a cererii în raport de preț este egal cu raportul variației relative (exprimat în procente) a cantității cerute și variația relativă (exprimată în procente) a prețului.

Elasticitatea în raport de preț calculată pentru anul 1994 față de 1993 se prezintă astfel:

$\frac{\Delta Q}{Q}$ = variația relativă a cantității;

$$\frac{\Delta Q}{Q} = \frac{2029 - 1529}{2029 + 1529} = \frac{500}{3558} = 0,14$$

$\frac{\Delta P}{P}$ = variația relativă a prețului;

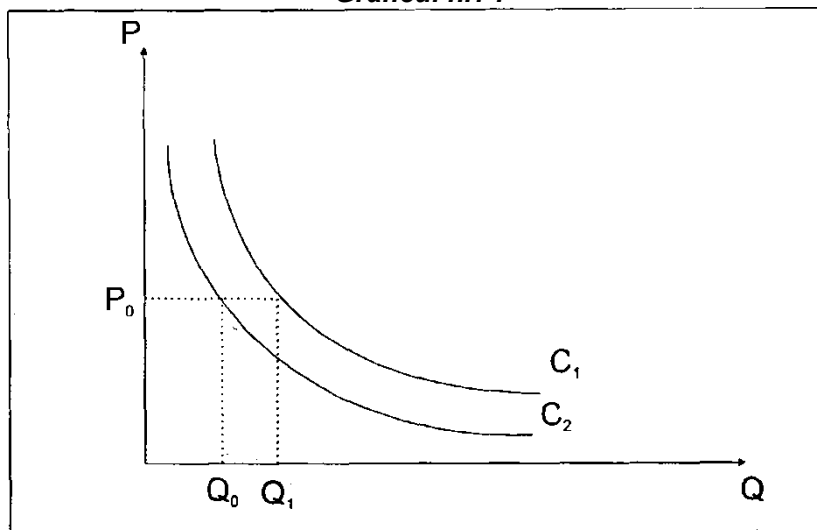
$$\frac{\Delta P}{P} = \frac{525 - 437,5}{525 + 437,5} = \frac{87,5}{962,5} = 0,09$$

Coeficientul de elasticitate

$$E_{ep} = - \frac{\frac{\Delta Q}{Q}}{\frac{\Delta P}{P}} = - \frac{0,14}{0,09} = 1,55$$

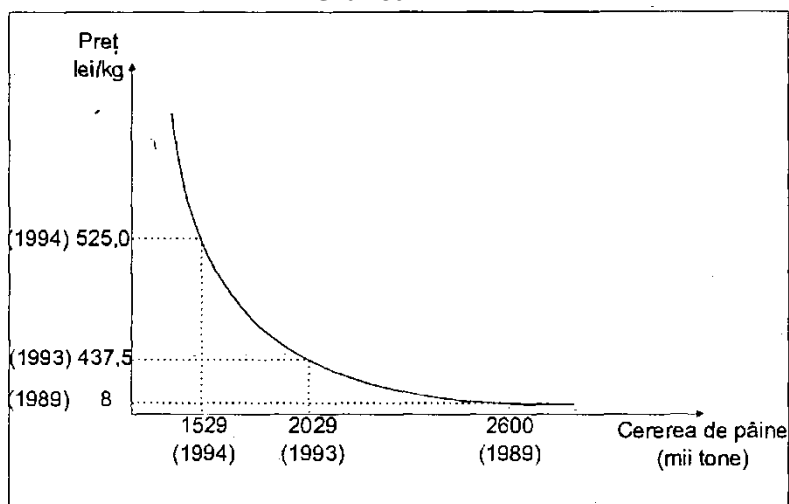
Reprezentarea grafică a cererii de pâine în perioada 1990-1995, în raport de prețul acesteia ne arată că orice creștere a prețului pâinii a determinat o scădere a cantității solicitate de consumatori (graficul nr. 2).

Graficul nr. 1

Deplasarea curbei cererii pentru mălai și cartofi

Graficul nr. 2

Cererea de pâine în funcție de prețul pâinii

Coeficientul de elasticitate a fost mai mare ca 1 ($E_{ep} > 1$) dovedind o cerere elastică, deci o cerere foarte sensibilă la semnalul dat de preț pe piața acestui produs.

Concluzia care se desprinde din acest grafic este că, dacă prețul pâinii produsă de industria alimentară va continua să crească, cererea pentru acest produs va continua să se diminueze.

Dar cum pâinea este un produs de bază în alimentația poporului român, scăderea consumului se va face totuși în anumite limite, adică până la limita minimă care poate fi de 72-80 kg pâine pe locuitor, pe an. De acest lucru trebuie să țină seama sectorul micilor producători de pâine privați, care se pot adapta cel mai ușor preferințelor consumatorilor prin producerea de pâine la gramajul și prețul acceptat de aceștia.

Reglarea ofertei

Din variantele prezentate se poate observa că România poate veni cu o ofertă anuală de grâu de 6-7 milioane tone, ofertă care ar satisface cererea actuală internă, în care consumul uman este de 145-150 kg de cereale (în echivalent făină) pe locuitor, pe an sau poate opta și pentru varianta în care oferta anuală să fie de 8 -10,8 milioane tone de grâu, caz în care trebuie întreprinsă o intensă activitate pentru găsirea unor piețe externe.

Reglarea ofertei se poate realiza prin următoarele acțiuni:

- micșorarea suprafețelor cultivate cu grâu în cazul în care nu se dorește o producție totală prea mare care ar ridica problema cheltuielilor de stocare. Dar cum se poate realiza acest lucru acum

când sistemul dirijat de planificare a dispărut? Se poate realiza printr-o conlucrare strânsă a puterii executive cu noile organisme neguvernamentale, profesionale sau inter profesionale proiectate, care să transmită producătorilor agricoli sub formă de recomandări că este bine să micșoreze sau să mărească suprafața care se va cultiva cu grâu, în funcție de politica produsului acceptată la nivel național sau se pot recomanda alte tehnologii de producție care să asigure cantitatea dorită pe piață;

- prin sistemul de prețuri negociate de comun acord cu producătorii, înainte de începerea campaniei de semănat, în așa fel încât aceștia să aibă timp să se decidă dacă îi satisface prețul propus, care va fi și respectat, deoarece organismele profesionale și inter profesionale propuse vor face presiuni asupra organelor de decizie pentru respectarea negocierilor;
- informarea permanentă a producătorilor prin intermediul burselor de cereale asupra cantității de grâu oferită și cumpărată pe piață, a prețurilor la care s-au desfășurat aceste vânzări, precum și asupra indicilor de calitate la care s-a prezentat marfa;
- sistemul stocării cerealelor de către stat prin cumpărarea acestora la data ofertei sau la niște date stabilite anterior, în așa fel încât toată oferta să fie absorbită. Pentru aceste cantități stocate se va căuta piață externă sau se va urmări momentul cel mai favorabil pentru vânzarea acestora;
- se mai poate oferi un preț stimulat pentru alte produse agricole, cum ar fi plantele medicinale, soia, anumite plante furajere, care să îi determine pe producători să micșoreze suprafața cultivată cu grâu și să prefere aceste culturi.

Legat de oferta de produse, economistul englez King din secolul al XVII-lea a observat că de la o anumită cantitate, orice creștere de producție antrenează o diminuare a veniturilor totale ale producătorilor (efectul King).

Pentru România, la produsul grâu, cantitatea care aduce venituri-maxime ar fi în jurul cifrei de 5,5 milioane tone anual, cantitate care poate fi absorbită în totalitate de piața internă și de menajele rurale. Această cantitate poate fi majorată cu cererea concretă venită de pe piața externă.

Stabilirea ofertei optime de grâu care aduce venituri maxime producătorilor, precum și comunicarea acestei cifre, cât și a altor informații utile, revin organismelor neguvernamentale care au ca obiect de studiu cercetarea și coordonarea activității în acest domeniu.

1.2.3. Susținerea producției agricole

Măsurile de politică agricolă trebuie să vizeze măsuri de susținere a producătorilor care să le permită acestora obținerea unor venituri suficiente pentru a avea posibilitatea investițiilor productive în agricultură.

În condițiile economiei de piață, aplicarea unor asemenea politici de susținere trebuie făcută prin lansarea unor programe; pe produs, lăsând libertatea agriculturului de a adera sau nu la acest program.

Subvenționarea producției agricole presupune existența a trei condiții:

1. programe de orientare și stimulare a producției, lansate de către stat, la liberă alegere;
2. existența unui fond de finanțare a măsurilor de politică agricolă;
3. existența instituțiilor necesare aplicării politicilor agricole adoptate.

Cantitatea optimă de grâu (oferta internă) care trebuie obținută anual în țara noastră este de 5,5 - 8 milioane tone. Cu această cantitate defalcată pe județe în funcție de notele, de bonitare (pentru grâu) se obține un Program al recoltei de grâu, program la care își vor aduce contribuția toate instituțiile guvernamentale, neguvernamentale, cât și agenții economici menționați în figura nr. 2. La nivelul comunelor, producția de grâu se va stabili (orientativ) tot în funcție de notele de bonitare ale terenurilor (care vor fi comunicate de către birourile de consultanță, în urma analizelor agrochimice efectuate de laboratoarele de specialitate) și de suprafața care poate fi variabilă de la an la an, în funcție de dorința și posibilitatea producătorilor agricoli. Producția medie pe comune sau pe sate se poate calcula în funcție de notele de bonitare cu ajutorul funcției polinomiale de gradul doi care va fi prezentată în subcapitolul 2.1. Se pot stabili în acest fel așa-numitele "cote zonale", care nu sunt altceva decât cantitățile de grâu calculate pe zone pentru care se garantează cumpărarea de către stat, prin Agenția Națională a Cerealelor, a întregii "cote" la un preț stabilit dinainte de înființarea culturii.

Finanțarea măsurilor de susținere a producției de grâu se va face din "Fondul de intervenție și susținere a producției de cereale", fond aflat în gestiunea Agenției Naționale a Cerealelor.

Modalitățile de susținere a producției de grâu pot fi concretizate în măsuri directe sau indirecte de sprijinire a acesteia (figura nr. 4).

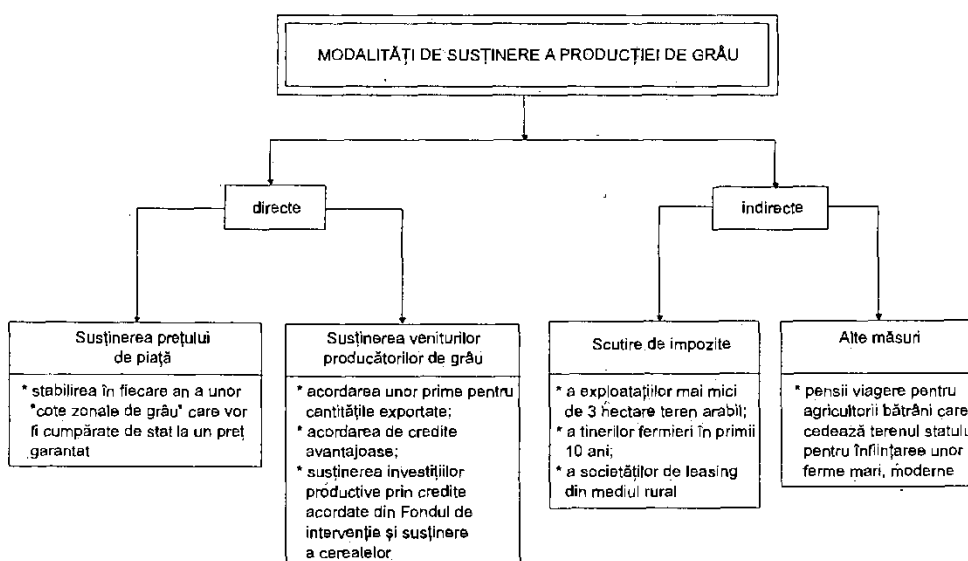
Măsurile directe constau în susținerea prețului de piață, în susținerea veniturilor producătorilor și în acordarea de credite pentru investiții productive din Fondul de intervenție și susținere a producției de cereale.

Măsurile indirecte de sprijin constau în anumite înlesniri care se acordă producătorilor pentru creșterea producției, a veniturilor, a siguranței sociale, a nivelului de trai.

În ceea ce privește acțiunea de subvenționare a consumatorilor, această problemă nu trebuie să preocupe Ministerul Agriculturii și Alimentației, a cărei preocupare trebuie să fie doar obținerea unor producții agricole și

agroalimentare competitive, performante și cu costuri de producție cât mai mici, iar valorificarea acestor produse să se facă pe piață, în condiții de concurență perfectă și nu în condițiile unor prețuri plafonate și dirijate ca până acum.

Figura nr. 4 - Modalități de susținere a producției de grâu

Protecția consumatorilor va reveni Ministerului Muncii și Protecției Sociale, beneficiarul unor studii care atestă evoluția nivelului de trai al populației, a inflației, evoluția calității vieții în România, și căruia îi revine obligația de a găsi soluții pentru susținerea categoriilor defavorizate sau a unor segmente mai mari din populația țării, atunci când veniturile reale nu asigură un trai decent.

1.2.4. Creditarea producției de cereale panificabile

Pentru depășirea impedimentului care stă în calea dezvoltării producției agricole, și anume, lipsa de capital circulant, este necesar să se studieze modalitățile de finanțare a producției de cereale și a stocurilor post recoltare și să emită noi reglementări pentru protecția împotriva fraudei și noi reglementări de creditare a fermierilor, folosind drept garanție stocurile lor de cereale care vor fi depuse pe baza contractului de warrant la societățile comerciale specializate în acest sens. În primul moment, astfel de societăți comerciale de depozitare care se vor specializa în operațiuni de gaj pot fi fostele filiale Romcereal, care prin restructurare devin societăți comerciale de sine stătătoare, cu posibilități de privatizare. Acestea pot constitui pentru bănci un

partener serios care să garanteze pentru fermieri creditele pe termen scurt, pe baza recipisei de warant. Recipisele de warant (de depozit) pentru cereale ar putea fi recunoscute de sectorul bancar ca instrumente financiare de negociere, care să servească drept garanție pentru împrumuturile solicitate de fermieri. Tot pe baza recipisei de warant trebuie să existe posibilitatea ca fermierii să aibă linii de credit deschise la băncile cele mai apropiate de domiciliul sau sediul fermei, și în baza acestor linii de credit, furnizorii de materii și materiale necesare agriculturii să poată livra cu toată încrederea marfa solicitată. Valoarea livrărilor se va ridica până la cuantumul de 80-90% din valoarea de piață a cerealelor depozitate pe baza recipisei de warant.

O altă modalitate de creditare a producției de cereale ar fi ca pe baza unor contracte ferme încheiate între fermieri și întreprinderile de prelucrare (mori, fabrici de pâine, întreprinderi de depozitare), băncile să poată deschide linii de credit la dispoziția fermierilor. Firma prelucrătoare va plasa un ordin de plată unui producător de în puturi sau unui dealer pentru a furniza fermierului materialele solicitate. Banca, la rândul ei, va remite sume suficiente pentru a acoperi costurile de cumpărare din contul de credit deschis la dispoziția fermierului. Aceasta va percepe și dobânda corespunzătoare de la fermier și va putea eventual distribui și ratele de derulare a împrumutului între fermier și firma prelucrătoare. Această modalitate de creditare ar putea asigura finanțarea inputurilor agricole pentru micii fermieri și ar putea, într-un cadru favorabil reformei, să mărească fluxurile de credit pe termen, scurt către fermierii privați.

Nevoia pentru finanțarea investițiilor pe termen mediu și lung este foarte accentuată în agricultura României, dar lipsa generală de finanțare afectează capacitatea de a permite capitalizarea în agricultură și restructurarea producției. Sistemul financiar nu este pregătit să satisfacă această cerere datorită mediului inflaționist, a lipsei piețelor de capital și a instrumentelor de plată corespunzătoare, cum ar fi obligațiunile și certificatele de depozit.

Resursele publice care au fost/folosite necorespunzător ca subvenții de credit, ar trebui redirecționate spre investiții care ar sprijini creșterea producției și un marketing eficient.

S-a propus în subcapitolele precedente formarea Fondului de intervenție și susținere a producției de cereale, aflat în gestiunea Agenției Naționale a Cerealelor, care să fie sursa principală de finanțare a investițiilor pe termen mediu și lung pentru producția de cereale.

Fermierii care vor beneficia de credite din acest fond, după o perioadă de grație, stabilită prin reglementări legale în funcție de destinația creditului, vor restitui sumele primite din dobânda aferentă, într-o perioadă de 5-10 ani.

Pentru evitarea blocajului financiar și pentru facilitarea finanțării pe termen scurt, mediu și lung a producătorilor agricoli, trebuie extinse și în agricultură noile modalități de plată și creditare: cambia, leasing și factoring.

Creditarea prin operațiuni de leasing

Prin leasing se înțelege acea operațiune juridică prin care o persoană (specializată) cumpără un bun spre a-l închiria unei alte persoane numită utilizator care, la sfârșitul contractului de locație, are un drept de opțiune între trei posibilități:

- de a continua contractul de locație;
- de a-l rezilia;
- de a cumpăra bunul respectiv contra unui preț convenit, în așa fel încât să se țină seama, cel puțin în parte, de vărsămintele efectuate cu titlu de chirie, de amortizarea bunului și deci, de valoarea lui reziduală.

Principalele elemente ale acestei operații sunt:

1. cumpărarea unor bunuri de către o societate specializată (societate de leasing), care devine proprietara acestor bunuri, dobândite numai în vederea închirierii lor imediate;
2. punerea bunurilor cumpărate (tractoare, mașini, depozite), prin intermediul unui contract de locație, la dispoziția unor persoane (fermieri), care le va utiliza contra unei chirii.
3. posibilitatea acordată utilizatorului (fermierului) de a cumpăra la sfârșitul contractului toate sau numai o parte din bunurile închiriate, contra unui preț convenit în așa fel încât să se țină seama în parte de vărsămintele efectuate cu titlu de chirie.

Operația de leasing implică trei persoane:

- vânzătorul lucrului care poate fi un furnizor, un constructor sau un fabricant;
- cumpărătorul bunului, care este de fapt finanțatorul afacerii, deoarece el furnizează banii pentru cumpărarea acestui bun (societate de leasing) și care devine proprietarul bunului pe care l-a cumpărat spre a-l închiria imediat altei persoane (fermierului);
- utilizatorul bunului, adică cel care îl obține în calitate de locator și care îl va utiliza pentru obținerea sau depozitarea producției agricole.

Leasing este o operație complexă clădită pe interesele complementare ale celor care participă la aceasta, de așa natură încât fiecare dintre participanți trage un folos care depinde de comportarea celorlalți și de nevoile lor economice care sunt complementare.

Utilizatorul (fermierul) este cel care are interes să aibă folosința lucrului pe care l-a luat cu chirie pentru a executa comenzile. El este personajul central al operației. Acesta declanșează întreaga activitate căreia leasing îi servește ca instrument juridic, financiar, economic. Utilizatorul are inițiativa afacerii, vânzătorul o permite, creditorul (societatea de leasing) o facilitează și toți împreună, acționând în interes propriu, acționează în același timp și în folosul celorlalți.

Furnizorul bunului (vânzător, fabricant, producător) are interes să-și vândă produsul.

Creditorul (societatea de leasing) intervine în această operație din considerente financiare, pentru a-și plasa capitalul în condiții optime de rentabilitate.

Leasing este o formă specială a creditului, și anume, un credit constând nu din mijloace financiare, ci din bunuri în natură (mașini, unelte etc.). El cuprinde trei faze: vânzarea -cumpărarea bunului, contractul de locație și opțiunea finală la dispoziția utilizatorului. Dacă utilizatorul a optat pentru cumpărare, operația juridică capătă conturul unei vânzări pe credit, în care prețul a fost vărsat în fracțiuni succesive (rate ale chiriei).

Leasing operațional se deosebește de leasing financiar prin faptul că locatorul este un fabricant în leasing financiar, locația realizează întreaga valoare a bunului, pe când în cel operațional, bunul este închiriat pe o perioadă mai mică decât viața lui economică și poate fi dat de mai multe ori, iar la sfârșit valoarea reziduală este importantă.

Leasing operațional este un contract de locație pur și simplu al unor materiale, pe termen scurt, efectuat de întreprinderile comerciale care nu au statut de stabiliment financiar sau de bancă. Prin faptul că bunul rămâne proprietatea creditorului financiar, această situație este pentru fermier mai puțin grea decât ipoteca, iar pentru creditor constituie o garanție mai puternică decât ipoteca sau gajul, deoarece el are tot timpul proprietatea bunului, iar plata ratelor de chirie și apoi eventual a prețului de vânzare, îi dă creditorului posibilitatea să primească înapoi sumele avansate și, deci, să realizeze un plasament de capital cu maximum de rentabilitate.

Leasing permite întreprinderilor să realizeze investiții în echipamente și utilaje pe o cale mai ușoară decât cele clasice.

Societățile de leasing care vor apărea trebuie să se bucure de un tratament special din partea statului și să li se acorde scutire de impozite, deoarece serviciile care pot să fie furnizate de acestea vor fi de mare importanță pentru dezvoltarea viitoare a societății românești, în general, și a agriculturii, în special.

Contractul de lease-back se folosește în situația în care instituția creditoare cumpără bunul de la utilizator, pentru a i-l înapoia acestuia pe baza unui contract de locație, cu permisiunea de revânzare în favoarea vânzătorului.

Furnizorul și locatorul bunului este una și aceeași persoană. Nu mai sunt trei persoane ca la contractul de leasing, ci numai două: stabilimentul de credit și utilizatorul (cu dublu rol).

Utilizatorul obține fondurile necesare pe care le va restitui eşalonat, sub formă de rate ale chiriei, iar la sfârșitul contractului de închiriere va plăti restul de preț și își va redobândi bunul.

Pentru imobile, lease-back îndeplinește funcția de împrumut ipotecar.

Pentru ca această formă de creditare să devină operațională și în România, ar trebui să se bucure de facilități fiscale și de exonerare de orice taxă asupra vânzării, dacă bunul este vândut imediat fostului proprietar.

Operația de lease-back presupune un contract de vânzare, apoi un contract de locație, completat cu o promisiune de revânzare.

Creditarea prin operațiuni de factoring

Contractul de factoring este acela prin care o persoană vânzător de bunuri (sau furnizor de servicii), numită *aderent* cedează creanțele pe care le are împotriva cumpărătorilor săi (în cazul nostru - fermierii) unei alte persoane, numită *factor*, care la rândul său se obligă să încaseze aceste creanțe, fiind subrogat în acest scop în toate drepturile pe care aderentul le are împotriva debitorilor săi. Vânzătorul (de exemplu, fabrica de substanțe chimice), după care a vândut marfa, mai vinde (cedează) și creanțele pe care le are împotriva cumpărătorilor de mărfuri (fermierii).

Aderentul, printr-un contract încheiat cu factorul (pe baza contractului de factoring), îi cedează acestuia toate creanțele sale (facturi) contra plății valorii acestora, pe care factorul urmează să le încaseze la scadență, riscul insolvabilității debitorilor, cât și al neplății la termen de către aceștia fiind al factorului, fără posibilitatea pentru acesta de a se întoarce cu recurs împotriva aderentului.

Factorul are dreptul la un comision pentru activitatea sa comercială.

Contractul de factoring este un instrument de finanțare pe termen scurt. Factorul apare față de aderent ca un finanțator, iar aderentul primește plata de la o singură instituție și nu de la o multitudine de clienți.

Contractul de factoring mai poate fi calificat și ca un instrument de gestiune comercială, deoarece duce la simplificarea evidenței și operațiunilor contabile.

Societățile de factoring trebuie deschise cu predilecție în mediul rural, ca să fie accesibile și, totodată, la îndemâna fermierilor.

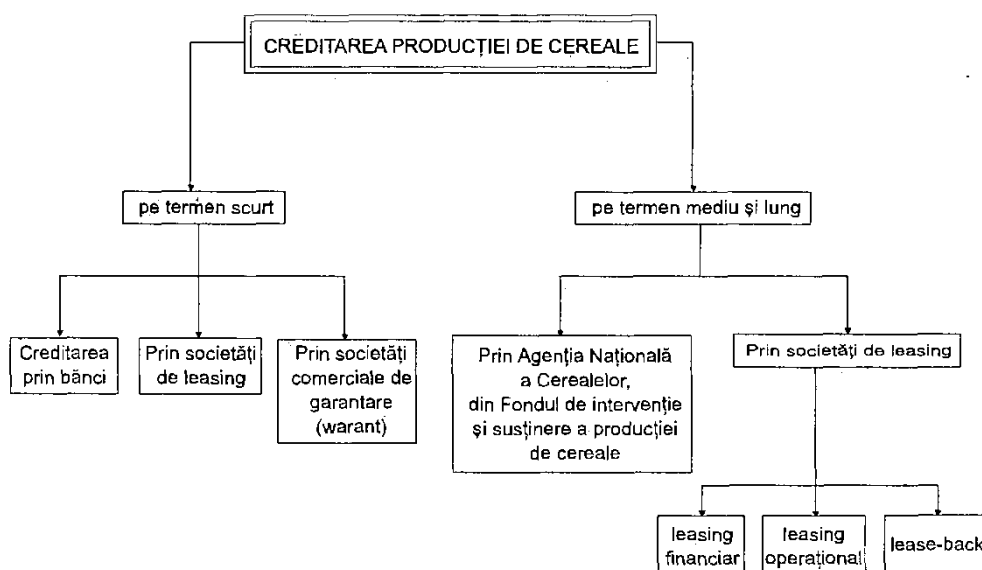
Aderenți pot fi și fermierii care își pot vinde creanțele (facturile neîncasate) pentru cerealele vândute diverșilor beneficiari, către aceste societăți de factoring, care se vor strădui să le încaseze.

Fermierii vor primi în avans sumele înscrise în facturi și vor suporta comisionul factorului.

Sintetizând cele expuse până aici, se poate concluziona că, alături de modalitățile clasice de creditare, mai pot exista ca modalități de creditare pe termen scurt factoring și warrant, iar pentru finanțarea pe termen mediu și lung, creditarea cu ajutorul contractului de leasing și de lease-back (figura nr. 5). La acestea se mai poate adăuga creditarea investițiilor din Fondul de intervenție și susținere aflat la dispoziția Agenției Naționale a Cerealelor, care se va forma din alocații bugetare în primii 5-10 ani de la înființare, până va deveni ea însăși

operațională și va avea capacitatea să se autoaprovizioneze din prelevări la export și din dobânzile percepute la creditele acordate din acest fond.

Figura nr. 5 - Un nou sistem de creditare a producției de cereale

1.3. Cooperativele de servicii

Cooperarea și integrarea economică a exploatațiilor agricole în forme și structuri confederate ale mișcării cooperatiste, foarte diversificate pe faze ale filierei, poate fi favorizată cu ajutorul puterii publice sub formă de credite, subvenții, facilități fiscale și asistență tehnică.

Actualele structuri cooperatiste din România, concentrate în Centrocoop, care au o arie largă de activități, pot să se extindă și să cuprindă și serviciile de aprovizionare cu factori de producție pentru fermele și exploatațiile agricole, dar și serviciile financiar-bancare.

În acest sens, Bankcoop (principalul stabiliment financiar-bancar al cooperației meșteșugărești) și Banca Agricolă își pot deschide mici filiale în toate comunele din țară, care să asigure operațiunile de finanțare-creditare, solicitate în mediul rural. Fiind aproape de beneficiarii creditelor acordate, inspectorii financiari pot fi bine informați asupra garanțiilor de plată pe care le prezintă clienții lor.

Alături de aceste forme de servicii și cooperative, rezultate din extinderea activității unor cooperative deja existente, ce-i drept mai mult în mediul urban, se recomandă înființarea și a altor forme de cooperare, și anume:

- pe baza unei noi legi privind cooperația în România să se creeze cadrul legal de funcționare a acestora, și mai ales să se specifice de care facilități de creditare, de subvenționare sau fiscale beneficiază, dacă nu în permanență, cel puțin în primii 10-15 ani de la înființare. Aceste cooperative pot acoperi toată gama de servicii care lipsește acum în agricultură. Se pot crea în acest fel cooperative de transport, cooperative de aprovizionare cu semințe, substanțe chimice, cooperative de colectare și vânzare a cerealelor, cooperative de contabilitate, cooperative de credit rural, etc.;
- pe baza unor contracte civile de asociere, micii fermieri pot cumpăra în comun, de exemplu un tractor de 65 CP cu întregul set de mașini agricole care să le asigure mecanizarea lucrărilor de arat, semănat, întreținerea culturilor și recoltat. Pe baza acestui contract civil, ei pot să fie creditați din Fondul de intervenție și susținere a producției de cereale de care s-a mai amintit cu suma necesară cumpărării acestor mașini. După o perioadă de grație de 3-5 ani, aceștia vor restitui banii primiți cu dobândă mai mică decât dobânda zilei, într-o perioadă de 10-15 ani.

CAPITOLUL 2 - RESTRUCTURAREA ȘI PRIVATIZAREA AGENȚILOR ECONOMICI CU CAPITAL MAJORITAR DE STAT DIN FILIERA CEREALELOR DE PANIFICAȚIE

Restructurarea economică este un proces cuprinzător și de durată de modificare a structurilor fundamentale ale vieții economice, de schimbare a relațiilor dintre ele în concordanță cu exigențele tehnico-științifice, în condițiile utilizării pârgurilor economice (preț, profit, dobândă, cost, salariu) în vederea creșterii eficienței economice și a stimulării progresului social. Restructurarea economică presupune în primul rând restructurarea proprietății, care în condițiile existenței monopolului absolut al proprietății de stat înseamnă înlăturarea acesteia și crearea pluralismului formelor de proprietate. Restructurarea economică poate presupune și eliminarea disproporțiilor de ramură sau subramură prin sporirea ponderii ramurilor sau subramurilor care răspund exigențelor revoluției tehnico-științifice și prin diminuarea celor care se dovedesc a fi anacronice. Restructurarea economică poate fi și o restructurare tehnologică, care presupune renunțarea la vechile tehnologii și utilizarea celor noi, moderne¹.

Restructurarea complexului agroalimentar vizează, în primul rând, restructurarea agriculturii, care reprezintă baza întregului complex agroalimentar și agroindustrial și pentru aceasta este necesară crearea unei agriculturi durabile.

2.1. Variante de dezvoltare a producției de grâu în România în perspectiva anilor 1997-2010

Agricultura durabilă în general și cea din România, în special, presupune o dezvoltare eficientă, pe baze economice, tehnologice, sociale și ecologice moderne a tuturor activităților cuprinse în domeniul respectiv, în complexa lor interdependență și interferență cu cele din alte domenii, pe orizonturi de timp scurt, mediu și lung, vizând cel puțin trei obiective majore²:

- a) asigurarea securității alimentare a poporului român în concordanță cu volumul și structura nevoilor de hrană ale acestuia;
- b) satisfacerea cerințelor de produse agroalimentare ale celorlalte ramuri și domenii ale economiei naționale, în vederea formării și consolidării unei piețe interne competitive;
- c) participarea pe baze profitabile la creșterea exportului românesc, fără

¹ Dobrotă, Niță; Sandu, Costache și colab. - A.B.C.-ul economiei de piață moderne, Casa de editură și presă Viața românească, București, 1991.

² Zaman, Ghe. - Dimensiunea economică a agriculturii durabile, creatoare de surplus economic. Economistul, supliment, nr. 20/1995

a prejudicia primatul satisfacerii nevoilor de hrană ale populației și ale pieței interne, în general.

Formarea **agriculturii durabile** este un proces complex care presupune experimentări și perfecționări continue, dar mai ales investiții succesive, potențate de forțele pieței. România are nevoie de un model propriu, capabil să focalizeze în componentele sale tot ceea ce poate defini o agricultură dinamică, modernă, eficientă și competitivă, cu o largă deschidere externă¹. Conceptul se particularizează la condițiile țării noastre prin următoarele componente²:

- a) formarea de agenți economici capabili să producă rezultate performante. Aceasta presupune ca ei să producă surplusul economic, necesar pentru formarea capitalului cerut de lărgirea și modernizarea producției;
- b) dezvoltarea capacității agriculturii de a asigura producătorilor săi venituri comparabile cu cele din alte sectoare ale economiei și de a ameliora gradul de civilizație și cultură din întregul mediu rural;
- c) politici adecvate de integrare a agriculturii în ansamblul economiei naționale, în variabilele macroeconomice, astfel încât fluxurile economice reciproce să asigure stabilitatea și echilibrul economic în ansamblu, în condițiile creșterii sale;
- d) dezvoltarea infrastructurii economice în sfera producției, distribuției, serviciilor și a celei sociale din comunitățile rurale;
- e) instituționalizarea unui sistem financiar-bancar adecvat, care să faciliteze integrarea agriculturii în mecanismele pieței;
- f) organizarea unui sistem instituțional pe bază de parteneriat între organismele guvernamentale, neguvernamentale și agenții economici, care să înlăture tendințele de dezvoltare spontană prin forțele pieței și să asigure procesul agriculturii și al spațiului comunităților rurale în scopul formării unei agriculturi durabile și competitive, care să contribuie la securitatea alimentară;
- g) deschiderea largă spre exterior care să permită adâncirea interdependențelor internaționale, ca și aderarea României la formele de integrare euroatlantică cer agriculturii să-și conecteze sursele de creștere la mediul exterior (regional, european și mondial)

În consens cu cele afirmate mai sus se pune acum fireasca întrebare: care trebuie să fie dimensiunea economică a producției de grâu - segment important al securității alimentare - și care mecanisme de stabilizare a acesteia să fie folosite pentru ca România să nu mai cunoască scăderi atât de severe ale producției (de grâu), ca în anul 1992 și nici perioade când, deși îmbucurător

¹ Belii, Nicolae - Formarea agriculturii durabile și competitive prin forțele pieței, I.E.A.-I.N.C.E., București, 1995.

² Dumitru, Dumitru; Popescu, Marin; Toderiou, Filon – Strategia pentru realizarea securității agroalimentare, I.E.A.-I.N.C.E., București, 1995.

fenomenul de creștere a producției de grâu (1994-1995), să devină totuși o problemă națională valorificarea în condiții eficiente a excedentului de producție.

Acesta a continuat să rămână în depozite și să sporească continuu cheltuielile de stocare, cheltuieli care s-au adăugat mereu la costul unitar al grâului.

Pentru a răspunde la întrebarea ridicată, mi-am propus să prezint câteva variante de dezvoltare a producției de grâu, în funcție de transformările majore care pot avea loc atât în agricultură, dar mai ales la scara economiei naționale la nivelul anilor 1997, 2000 și 2010 (tabelul nr. 1).

- În **varianta I (V₁)** care se referă la producția de grâu preconizată pentru anul 1997, s-a avut în vedere faptul că nu pot interveni schimbări prea mari. Având ca punct de plecare situația structurii terenului arabil la nivel de țară, în funcție de dimensiunea exploatațiilor s-a repartizat și suprafața de grâu, respectând această structură (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 1
Producția realizată și prognozată de grâu în funcție de tehnologia folosită

Specificare	U.M.	1990	1994	1995	1997* V1	2000			2010 V5
						V2*	V3*	V4*	
Suprafața	mii ha	2297,7	2439,6	2451,5	2400,0	2400,0	2400,0	1827,5	1700,0
Producția medie	kg/ha	3211	2424	3213	3045	3500	4500	4000	4500
Producția totală	mii tone	7379,0	5914,1	7875,0	7310,0	8400,0	10800,0	7310,0	7650,0
Tehnologia folosită	-	deficitară	deficitară	deficitară	deficitară	semi-deficitară	intensivă	cadru	intensivă

Sursa: estimări proprii.

Tabelul nr. 2
Oferta de grâu în funcție de dimensiunea exploatației și de tehnologia aplicată - 1997 - Varianta 1

Mărimea exploatației agricole (ha)	sub 0,5	0,5 - 1	1 - 3	3 - 5	5 - 7	7 - 10 și peste	Total
% din suprafața arabilă	2,7	26,6	30,4	12,5	5,4	22,4	*
Suprafața de grâu (mii ha) din care ferme de stat*	65	640	730	300	127	538 (480)	2400
Tehnologia și producția medie	neirigat 2000 kg/ha	neirigat 2000 kg/ha	neirigat 3000 kg/ha	irigat 3500 kg/ha	irigat 4000 kg/ha	irigat 4000 kg/ha	*
Producția totală (mii tone)	130	1280	2190	1050	508	2152	7310

* Suprafața cultivată cu grâu din societățile agricole < inclusă în categoria exploatațiilor de peste 10 ha.

Sursa: estimări proprii.

În exploatații mai mici de un hectar se găsește 29,3% din suprafața de grâu a țării; în cele cu dimensiuni cuprinse între 1-3 hectare se găsește 30,4% din această suprafață, iar în exploatații cuprinse între 7-10 hectare se găsește 22,4% din suprafață, în această ultimă categorie au fost încadrate și cele 480 mii de hectare cultivate cu grâu în societățile comerciale cu capital mixt și majoritar de stat.

Majoritatea exploatațiilor agricole sunt grupate în asociații agricole cu sau fără personalitate juridică, cu dimensiuni care variază în fiecare an din cauza mișcării membrilor asociații de la o grupare la alta, în funcție de realizările productive ale acestor asociații sau de rezultatele obținute cu mult sub așteptări sau sub posibilitățile pe care le-au avut.

În funcție de dimensiunea exploatației, s-a considerat că se poate folosi o tehnologie mai mult sau mai puțin avansată, astfel:

- pentru exploatațiile cu o mărime medie cuprinsă între 0,5 - 1 hectar am considerat că o tehnologie fără irigații, care să asigure o producție medie de 2000 kg/ha, este cea mai probabilă;
- pentru exploatațiile de 1-3 hectare care dețin ponderea cea mai mare; se recomandă, o tehnologie tot în condiții de neirigare, care să asigure 3000 kg/ha;
- exploatațiile cu dimensiuni cuprinse între 3-5 hectare pot folosi o tehnologie cu un grad ridicat de progres tehnic, care să presupună folosirea irigațiilor, a unor cantități sporite de substanțe chimice și care pot fi în măsură să asigure o producție medie de 3500 kg de grâu/hectar;
- pentru exploatațiile cu dimensiuni mai mari de 7 hectare, se impune folosirea tehnologiilor intensive, în regim irigat, care pot asigura o producție de grâu de peste 4000 kg/ha.

În tabelul nr. 3 sunt prezentate și celelalte caracteristici ale tehnologiilor analizate.

Cheltuielile solicitate de fiecare tehnologie sunt în funcție de alocările de factori de producție, diferite de la o exploatație la alta, de la o categorie de teren la alta, de tarifele de plată practicate în zonă pentru serviciile furnizate etc. Astfel, pentru tehnologia care poate asigura o producție medie de grâu de 2000 kg/ha, cheltuielile directe pentru înființarea culturii sunt de 356,4 mii lei/ha (anexa nr. 1); la tehnologia de 3000 kg/ha sunt necesare 393,2: mii lei/ha, iar la cea de 4000 kg/ha în regim irigat, cheltuielile directe de înființare a culturii de grâu se ridică la suma de 463,1 mii lei. Cheltuielile totale directe necesare culturii grâului de-a lungul unui ciclu de producție sunt cuprinse între 606,5 - 874,0 mii lei pe hectar.

În anexa nr. 1 este prezentată eșalonarea cheltuielilor pe hectar de-a lungul unui ciclu de producție, în diferite variante tehnologice, la nivelul prețurilor și tarifelor existente în anul 1996, fără să se aibă în vedere nici un fel

de subvenție directă pe produs, deoarece acest mod de susținere a producției agricole trebuie să se reducă treptat și să se treacă numai la subvenționarea investițiilor și a altor obiective cu efecte de lungă durată.

Tabelul nr. 3 - Principalele caracteristici ale tehnologiilor de producție la grâu

Specificare	U.M./ha	Tehnologia				
		deficitară	semideficitară	cadru	intensivă	
Producția medie	kg/ha	2000	3000	3500	4000	5000
Ore-om mecanizator	ore	11,3	13	14	14	17
Carburanți	litri	90	97	101	104	110
Zile-om manuale	zile-om	1	1	4	4	6
Îngrășăminte organice	tone	4	5	5,5	6	7
Îngrășăminte chimice - total, din care:	kg s.a.	120	180	205	240	305
- azot	kg s.a.	50	70	75	90	120
- fosfor	kg s.a.	40	60	70	80	95
- potasiu	kg s.a.	30	50	60	70	80
Apă pentru irigații	metri cubi	-	-	1300	1400	1500
Substanțe de combatere	kg s.a.	100	100	100*	100*	100*

* substanțe de combatere mai eficiente și mai scumpe.

La nivelul întregii țări, în anul 1997 ar fi necesară suma de 944 miliarde lei numai pentru înființarea culturii, iar dacă numai jumătate din producători ar fi apelat la credite, ar fi fost necesară suma de 472 miliarde lei credite care trebuiau puse la dispoziția producătorilor în luna septembrie. Necesarul de inputuri pe hectarul de grâu calculat în funcție de mărimea exploatației și de tehnologie este de 120 mii lei pentru sămânță, 120-135 mii lei pentru

îngrășăminte chimice, 100 mii lei pentru substanțe de combatere, dar, mai ales 240-322 mii lei pentru lucrări mecanice. Cheltuielile directe pentru cultura grâului la nivelul întregii țări în anul 1997 s-ar fi ridicat la suma de 1825,8 miliarde lei (în prețuri 1996), dacă s-ar fi respectat tehnologia.

Tabelul nr. 4 - Necesarul de factori de producție pentru grâu în anul 1997 (varianta 1)

*Suprafața: 2400 ha
Producția totală: 7310 mii tone
Producția medie: 3046 kg/ha*

Specificare	Cantitate (mii tone)	Valoare (miliarde lei)
Sămânță	600,0	288,0
Îngrășăminte chimice	433,8	273,1
Îngrășăminte organice	12.110,0	36,3
Substanțe de combatere a dăunătorilor	240,0	323,4
Sfoară pentru balotat	11,4	57,6
Irigații	132,1*	99,4
Cheltuieli cu lucrările mecanice	-	713,4
Cheltuieli cu forța de muncă manuală	-	34,6
TOTAL	-	1825,8

* mii metri cubi apă.

Pentru anul 2000 s-au avut în vedere trei variante de dezvoltare a producției de grâu, toate alternativele plecând de la ideea că cei trei ani care ne despart de mileniul trei pot aduce îmbunătățiri substanțiale atât la nivelul macroeconomiei, dar și la scara mai mică a agenților economici dintr-o ramură sau dintr-o filieră. Astfel:

- **Varianta (V₂)** presupune cultivarea - unei suprafețe egale cu cea din 1997 și destul de apropiată de suprafața cultivată cu grâu în România în ultimii zece ani. În această variantă, s-a considerat că serviciile pentru agricultură nu vor înregistra schimbări importante și nici posibi-

litățile de capitalizare a exploatațiilor și fermelor agricole nu vor fi foarte mari, prin urmare nu s-a putut estima decât o producție medie de 3500 kg de grâu/ha. Ușoara creștere de producție care este prevăzută în această variantă este efectul unui proces de stabilizare a grupărilor asociative agricole și a unor legături informative permanente și, desigur, mai eficiente. În concluzie, în această variantă este prevăzut a se cultiva o suprafață de 2400 mii hectare, cu un randament de 3500 kg grâu/ha, cu obținerea în final a unei producții totale de 8400 mii tone. Nivelul tehnologic prevăzut este marcat de unele lipsuri și necorelări în timp, deci o tehnologie semideficitară.

- **Varianta (V₃)** face trimitere tot la anul 2000 și are în vedere cultivarea suprafeței de 2400 mii hectare cu grâu, o producție medie de 4500 kg de grâu/ha și o producție totală de 10,8 milioane tone. Această variantă de dezvoltare a producției de grâu este optimistă, dar nu utopică. Respectarea devizului tehnologic pentru fiecare nivel de randament propus care a fost corelat și cu potențialul productiv al pământului face posibilă obținerea unei producții medii pe țară de 4500 kg de grâu pe hectar: Tehnologia preconizată are un caracter intensiv și România poate realiza o astfel de performanță tehnologică în agricultură în anul 2000, deoarece există posibilități de a asigura la nivel optim atât factorii de producție principali, cum sunt chimizarea și mecanizarea, cât și cei organizatorici cum ar fi: managementul agricol, promovarea unor noi forme de cooperare și integrare pe orizontală sau verticală și, mai ales, racordarea tuturor agenților economici din agricultură și din filiera cerealelor de panificație la un sistem informațional eficient, știut fiind că "informația înseamnă putere".

În condițiile acestei variante, când producția de grâu de 10,8 milioane tone este mai mult decât necesarul intern de consum, evaluat la gama sortimentală actuală produsă de industria de morărit și panificație, la care se adaugă și menajele rurale, se pune problema valorificării cantității de grâu excedentare. Posibilitățile de valorificare pot consta în căutarea de piețe externe, dar aceasta presupune obținerea unui grâu de calitate, un deziderat ușor de atins, deoarece avem soiuri de grâu de panificație cu calități superioare, cât și spații de depozitare moderne, care pot conserva în condiții optime calitățile superioare ale grâului depozitat, dar trebuie avută în vedere și îmbunătățirea gamei sortimentale a produselor, a calității pâinii și a altor produse de panificație, patiserie sau produse zaharoase, care să satisfacă preferințele consumatorilor interni și care să găsească loc și pe piețele externe.

- **Varianta (V₄)** se referă tot la anul 2000 și este varianta cea mai probabilă a se realiza și poate fi recomandată și susținută, datorită faptului că presupune cultivarea unor suprafețe mai mici cu 26% față de anul 1995 (1827,5 hectare), disponibilizând pentru alte culturi o

suprafață de 624 mii hectare teren arabil. Această variantă presupune folosirea unor tehnologii care pot asigura un randament de 4000 kg de grâu/hectar și au ca rezultat final o producție totală de 7,31 milioane tone de grâu, suficientă pentru asigurarea necesarului intern de consum, oricât de mare ar deveni el prin diversificarea sortimentală a produselor și prin creșterea calității lor, dar și pentru crearea unor disponibilități pentru export.

- **Varianta (V₅)**, care are în vedere anul 2010, an care se situează la 15 ani distanță în viitor față de momentul programării, presupune evaluarea multor coordonate și conturarea mentală a evoluției altor fenomene macroeconomice cu influențe și consecințe directe asupra nivelului de dezvoltare a agriculturii. Se preconizează astfel: stoparea inflației, stabilizarea economică, integrarea economică europeană a României - factori majori, determinanți pentru evoluția fiecărei ramuri economice, în parte. În aceste condiții, în agricultură este posibilă practicarea unor tehnologii intensive, deoarece vor fi create condițiile tehnice și organizatorice care să permită acest lucru. Agenții economici vor fi organizați în diferite grade de integrare pe verticală sau pe orizontală în diferite filiere de producție, prelucrare și distribuție, filiere care pot fi mai scurte sau mai lungi în funcție de numărul de intermediari care se vor regăsi de-a lungul lanțurilor care vor dirija producția de grâu către consumatorii finali interni sau externi. Suprafața de grâu va fi de numai 1,7 milioane hectare, adică cu 31% mai puțin decât în 1995, deoarece este necesară disponibilizarea terenului arabil și pentru alte culturi cărora li s-a dat mar puțină importanță în anii trecuți dar și în prezent, și anume: culturile furajere, plantele medicinale și, mai ales, sfecla de zahăr, care a fost neglijată în ultimii cinci ani, datorită consumului mare de forță de muncă pe care îl presupune, și gradului redus de mecanizare a culturii care se practică în țara noastră.

Producția medie va fi de 4500 kg de grâu/hectar, producție suficientă pentru asigurarea unei recolte totale de 7,65 milioane tone de grâu. La nivelul întregii țări aceasta asigură necesarul de consum intern și al unor disponibilități la export, fiind o producție moderată care nu ridică prea multe probleme de stocare sau de găsire de piețe externe, dar care poate fi valorificată în condiții de rentabilitate maximă.

Producția medie care se obține la nivel de țară este o resultantă a unui număr mare de alte producții medii obținute de numeroasele unități și exploatații agricole, care la rândul lor depind de potențialul productiv al pământului și de tehnologia folosită de fiecare producător în parte.

Legătura strânsă care există între producția medie la hectar și potențialul productiv al pământului, exprimat prin nota de bonitare, de care trebuie să se

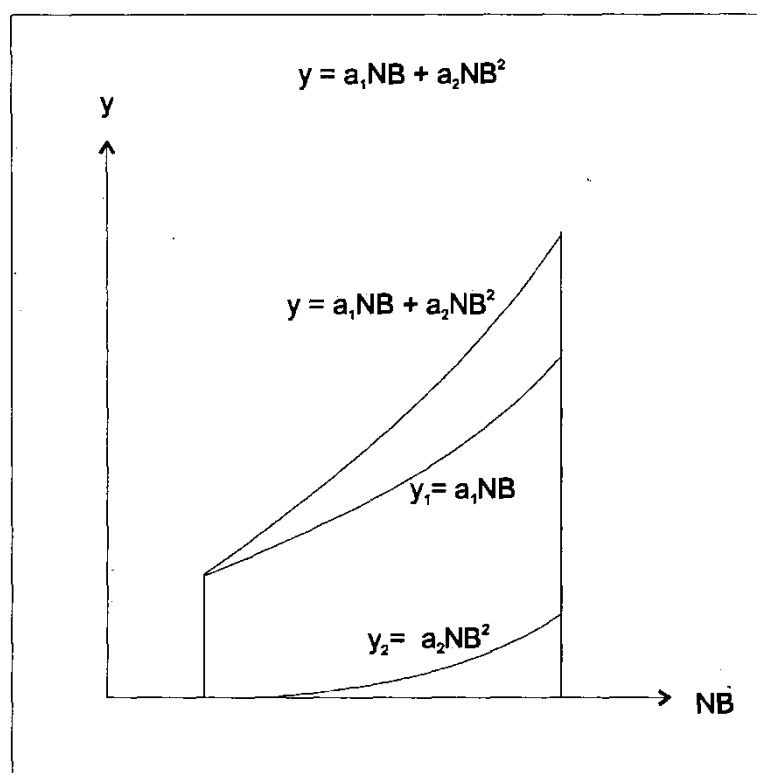
țină seama atunci când se alege tehnologia de producție care poate fi aplicată de fiecare exploatare agricolă, se poate calcula cu ajutorul funcției polinomiale de gradul doi.

Din cercetările întreprinse, am constatat că în domeniul dependenței producției la hectar de notele de bonitare se poate folosi funcția polinomială de gradul doi, de forma:

$$y = a_1NB + a_2NB^2$$

Această funcție redă creșterea producției la hectar în funcție de creșterea notei de bonitare, în care producția medie crește liniar cu coeficientul a_1 și se potențează cu produsul dintre coeficientul de potențare a_2 și pătratul notei de bonitare (figura nr. 6).

Figura nr. 6 - Graficul funcției de programare a producției medii

Având o serie statistică (Y, NB) formată din producțiile medii realizate și notele de bonitare (stabilite ipotetic pentru o unitate agricolă oarecare), funcția

$$y = a_1NB + a_2NB^2$$

se obține prin ajustarea analitică, folosind metoda celor mai mici pătrate sau metoda grafică.

În aplicarea metodei celor mai mici pătrate se pornește de la sistemul de ecuații:

$$a_1 \sum NB^2 + a_2 \sum NB^3 = \sum YNB$$

$$a_1 \sum NB^3 + a_2 \sum NB^4 = \sum YNB^2$$

de unde se obține:

$$a_1 = \frac{\begin{vmatrix} \sum YNB & \sum NB^3 \\ \sum YNB^2 & \sum NB^4 \end{vmatrix}}{\begin{vmatrix} \sum NB^2 & \sum NB^3 \\ \sum NB^3 & \sum NB^4 \end{vmatrix}} \quad a_2 = \frac{\begin{vmatrix} \sum NB^2 & \sum YNB \\ \sum NB^3 & \sum YNB^2 \end{vmatrix}}{\begin{vmatrix} \sum NB^2 & \sum NB^3 \\ \sum NB^3 & \sum NB^4 \end{vmatrix}}$$

Metodele matematice de programare a producției agricole nu sunt la îndemâna oricui și de aceea se desprinde ideea că la nivelul Ministerului Agriculturii și Alimentației, cu ajutorul institutelor centrale cu profil agricol sau al celor de economie agrară este necesar să se elaboreze din cinci în cinci ani caiete de tehnologii care să acopere toată țara și care să aibă în vedere specificul și potențialul de producție al fiecărei zone. Aceste caiete de tehnologii pot fi difuzate tuturor camerelor agricole din țară, care vor proceda la afișarea, difuzarea și explicarea lor, îndeosebi fermierilor tineri care trebuie să se familiarizeze cu noile soiuri de grâu, noile mărci de pesticide, cu dozele în care trebuie folosite și, mai ales, să fie informați asupra modului în care le pot procura, asupra costului și a sporului de producție pe care îl pot aduce.

2.2. Organizarea exploatații lor agricole cultivatoare de cereale

Organizarea exploatațiilor agricole și statutul lor juridic trebuie să reprezinte principala problemă a organismelor inter profesionale și a organelor de decizie din domeniul agriculturii. O bună organizare a structurilor agricole este o garanție pentru obținerea de producții mari, pentru prosperitatea și viabilitatea exploatațiilor agricole, o garanție pentru bugetul statului care va fi aprovizionat în mod substanțial și cu impozitele percepute pe veniturile din agricultură. Principala

preocupare a organelor de decizie ar trebui să fie realizarea unor exploatații agricole bine organizate, cu o evidență contabilă simplă, dar corect întocmită, indiferent de dimensiunea exploatației sau de statutul ei juridic.

Exploatațiile agricole de tip familial - sunt cele mai simple forme de organizare a activității agricole, din care cerealele nu vor lipsi decât în zonele nefavorabile cultivării lor.

Aceste exploatații ar trebui să fie ajutate prin reglementări legale să țină o evidență simplă și să devină capabile să furnizeze pe formulare simple un număr de 3-5 indicatori de bază privind volumul producției realizate, cheltuielile efectuate, veniturile obținute și impozitele suportate. Pe baza acestor evidențe se vor putea întocmi statistici corecte privind costurile reale ale produselor agricole și se vor putea face evaluări ale nivelului de trai al populației din mediul rural.

O altă deficiență care trebuie remediată la nivelul micilor exploatații este aceea privind evaluarea muncii lor. De cele mai multe ori, munca membrilor de familie este omisă din cheltuielile de producție, de aceea se creează falsa impresie că adesea costurile de producție din exploatațiile private sunt mult mai mici decât în unitățile agricole mari, unde se ține o evidență contabilă corectă. Se știe de altfel că și costul dezorganizării este foarte mare, dar și foarte greu de estimat.

Formațiile asociative fără personalitate juridică - sunt exploatații cu dimensiuni de obicei variabile în funcție de satisfacțiile sau insatisfacțiile obținute de membrii săi, fapt care face ca unii dintre membrii formației să plece sau să revină după cum întâmpină greutăți în organizarea muncii în asociația din care fac parte.

Formațiile asociative ar trebui obligate prin lege să-și modifice statutul juridic în sensul transformării lor în asociații agricole cu personalitate juridică. Această variantă trebuie încurajată și prin anumite stimulente care să se acorde exploatațiilor agricole cu evidență contabilă și care prezintă atât garanții de rambursare a creditelor, cât și garanții de folosire eficientă a inputurilor de producție. Și pentru aceste exploatații se pune problema evidenței TVA și a posibilității de a furniza informații corecte privind costurile de producție.

În cadrul acestor asociații au loc cele mai multe sustrageri din producție de către cei care conduc asociația, deoarece producția recoltată pleacă din câmp necântărită și fără documente de înregistrare, iar membrii asociației, deși sunt conștienți de aceste sustrageri, nu pot lua nici o atitudine, deoarece pot fi excluși din asociație, lucru greu de acceptat datorită lipsei mijloacelor mecanizate și a serviciilor pentru agricultură.

Societățile agricole sunt, conform Legii nr. 36/30 aprilie 1991, privind societățile agricole și alte forme de asociere în agricultură, societăți de tip privat, cu capital variabil și un număr nelimitat și variabil de asociați, având ca obiect exploatarea agricolă a pământului, uneltelor, animalelor și a altor mijloace aduse în societate, precum și realizarea de investiții de interes agricol. Societățile agricole se constituie prin act scris autentificat de notariat și au

statut. Ele sunt unități de producție cu profil agricol provenite din fostele cooperative agricole; de fapt, în cea mai mare parte a cazurilor, din fiecare cooperativă s-au format 1, 2 sau mai multe asociații, unele cu personalitate, juridică sau fără personalitate pe lângă care își desfășoară activitatea și o mulțime de gospodării individuale sau exploatații de tip familial.

În cadrul acestor asociații este necesară sporirea controlului din partea membrilor asociații care au mai multă siguranță în cadrul asociației, aceștia neputând fi excluși prin decizii abuzive din partea conducerii asociației. În acest sens, birourile de consultanță pe care le-am propus ar putea fi solicitate de membrii asociații să trimită experți care să verifice felul în care sunt gestionate producțiile obținute și să se pronunțe asupra modului în care este condusă asociația, să facă propuneri de schimbare sau de păstrare a conducerii asociației.

Fermele cerealiere în regim de arendă care se vor forma în baza Legii arendării nr. 16/1994 - vor fi poate cele mai viabile și mai rentabile forme de exploatare a pământului, în care se vor regrupa suprafețele deținute, de proprietarii de terenuri, de vârstă înaintată, cu pământ puțin sau posesorii de pământ care nu domiciliază în mediul rural.

În concepția legiuitorului, prin arendă se înțelege contractul încheiat între proprietar, uzufructuar sau alt deținător legal de bunuri agricole și arendaș, cu privire la exploatarea bunurilor agricole, pe o durată determinată și la un preț stabilit de părți.

Datorită lipsei de mijloace mecanizate și a lipsei de capital, inițiatorii fermelor în regim de arendă au fost puțini și nesemnificativi.

Pentru a da un impuls acestui nou tip de organizare a muncii în agricultură, Ministerul Agriculturii și Alimentației poate să solicite sprijin din partea bugetului public pentru amenajarea fermelor în regim de arendă, ferme care să comaseze în exploatații puternice terenurile aflate astăzi în gestionarea persoanelor vârstnice sau a celor care lucrează în agricultură doar la sfârșit de săptămână, deoarece sunt angajați permanenți ai unor instituții și întreprinderi din mediul urban.

Posibilitatea organizării acestor ferme în regim de arendă poate să fie acordată specialiștilor agricoli care au fost nevoiți să se îndrepte spre alte domenii decât agricultura, prin disponibilizarea lor în urma dezmembrării cooperativelor agricole de producție.

Holdingurile cu profil cerealier - presupun organizarea producției la cel mai înalt nivel, sub formă de concern, bazate pe o integrare strânsă care presupune uneori pierderea autonomiei unităților componente.

Aceste holdinguri reunesec activități complexe, începând cu producția de grâu, cu prelucrarea acesteia în cele două faze - morărit și panificație și continuă cu distribuția produselor printr-un șir de magazine proprii. Și rețeaua de servicii aferente acestor activități este racordată la acest holding.

În faza de început, aceste holdinguri vor apela la serviciile unei bănci din apropiere, dar pe măsura măririi capitalului propriu, se preconizează și apariția de mici bănci de finanțare și creditare aparținătoare acestor holdinguri, care vor

deservi atât activitatea de producție, cât și activitatea persoanelor fizice din zonă; acestea vor putea apela la sprijinul băncilor pentru obținerea de credite pentru construcții gospodărești sau productive.

2.3. O nouă strategie de marketing

Elaborarea unei noi strategii de marketing se impune cu prioritate, deoarece acest segment al pieței a fost redus până aproape de desființare în anii totalitarismului, iar cei șapte ani de economie de tranziție au fost insuficienți pentru a crea și dezvolta o rețea de piețe și de distribuitori care să facă față cerințelor actuale ale producției și ale schimburilor comerciale.

În privința cerealelor, prin spargerea monopolului R.A. Romcereal se creează mari posibilități pentru apariția unor intermediari privați situați între agricultură și industria alimentară, dar se impune și facilitarea unor puncte de întâlnire a acestor intermediari cu producătorii agricoli, puncte de întâlnire cu caracter organizat, oficial, care vor deveni puncte nodale ale desăvârșirii politicii pe produs, unde va avea loc confirmarea valorii de piață a produselor și unde, prin negocieri efectuate de persoane calificate, se vor stabili prețurile produselor.

În acest sens, prin sprijin guvernamental trebuie intervenit pentru crearea următoarelor obiective¹ economice (figura nr. 7).

Figura nr. 7 - Caracteristicile noii strategii de marketing

¹ Alexander Grobman, Bryan Medler- Studiu al Băncii Mondiale privind piața cerealelor în România, 1994.

a) Piețe de gros pentru cereale, cu livrare la termen. Astfel de piețe, existente în alte țări cu economie de piață se numesc burse de cereale și facilitează contactele între cumpărători și vânzători, negocierea prețurilor, contractele de vânzare-cumpărare și, desigur, livrările de grâu și alte cereale.

În România aceste piețe ar trebui sprijinite de Guvern prin subvenții și prin atragerea unor experți străini care să acorde asistență de specialitate în primele luni de funcționare a bursei sau se pot trimite specialiști români care să se documenteze în străinătate asupra modului de acțiune a bursei de cereale.

b) Piețe locale de cereale, cu plata pe loc. Aceste piețe vor acționa mai mult pe plan local și vor permite ca tranzacțiile mai mici în numerar să se desfășoare în mod curent. Piețele locale pot avea un caracter oficial sau neoficial, deși un oarecare sprijin din partea autorităților locale din județele de pe lângă orașele agricole importante ar ajuta la înființarea lor inițială.

c) Piețele de cereale la termen. O asemenea piață ar putea fi înființată în România, cel mai probabil în București. Această piață ar începe inițial ca o combinație de piață cu livrare la termen și piață la termen. Mărfurile comercializate ar putea fi grâu, porumb, orz, soia, floarea-soarelui. Cotele de livrare pot fi mari inițial, probabil la un nivel de 50%, pentru a se diminua în final, la nivele mai apropiate de 10%.

d) Crearea unui sistem independent de informații. Se impune crearea unui astfel de sistem privind tranzacțiile și prețurile la cereale care să lege piețele din țară și să informeze publicul zilnic prin mass-media asupra prețurilor din tranzacțiile de pe piețele românești și internaționale.

e) Linii de credit din surse interne și externe. Astfel de linii de credit sunt necesare pentru a permite grupurilor, asociațiilor și cooperativelor de servicii să înființeze propriile lor capacități de depozitare rurale (depozite de cereale, uscătoare, rezervoare, depozite plane) necesare colectării, uscării și depozitării cerealelor și să dezvolte propriile lor dotări mici până la medii, ca depozite de tip tampon. Aceasta le-ar face mai capabile de a se proteja și de a ajuta la reglarea pieței ca vânzători organizați pe o piață liberă, atât în zona lor rurală, nemijlocită pentru autoaprovizionare locală, cât și ca sisteme de colectare pentru depozitări mai mari și activizarea dotărilor cu silozuri, care deservească utilizatori naționali mai mari sau care lucrează pentru export.

f) Dezvoltarea unui sistem preferențial de economii al micilor fermieri pentru a le da posibilitatea de a acumula capital pe baza rambursării creditelor și de a deveni mai puțin dependenți în viitor de credite pentru inputurile de producție. Guvernul poate sprijini apariția unor cooperative de economii care să funcționeze pe principiul caselor de ajutor reciproc.

O strategie de marketing presupune și proiectarea unei rețele de distribuitori privați, angroșiști și detailiști de inputuri pentru cereale. Acest sistem va prelua treptat funcțiile îndeplinite în prezent de Romcereal, de colectare și

transfer al inputurilor pentru producția agricolă, care în prezent sunt subvenționate implicit și care vor trebui modificate pe măsură ce sistemul de integrare evoluează. Vor fi necesare următoarele acțiuni:

- reducerea treptată, până la eliminarea totală a subvențiilor la inputurile pentru producția agricolă, inclusiv restructurarea monopolului Semrom privind producerea grâului pentru sămânță;
- acordarea de stimulente, inclusiv credite pentru înființarea unor rețele de distribuitori de inputuri pentru producția agricolă (îngrășăminte, semințe, pesticide etc.). O parte din credit ar putea fi folosită pentru capacități de depozitare și fonduri fixe, iar restul pentru finanțarea stocurilor;
- instituirea unui program de instruire pentru distribuitorii din sectorul public și privat privind legătura dintre distribuitori și agenții tehnici din teren care constituie baza unei conlucrări perfecte;
- posibilitatea ca prin restructurarea R.A. Romcereal, actualele filiale ale acestuia să devină, alături de filialele Semrom și Agromec, care vor suferi și ele mari procese de restructurare și privatizare, angroșiști și detailiști de inputuri, stocând produsele și asumându-și riscurile aferente acestei activități.

2.4. Scenarii de dezvoltare și privatizare în sectorul de stocare - morărit – panificație (1997-2010)

Privatizarea constituie un proces de așezare a vieții economice pe criteriul raționalității și eficienței care să asigure mobilitatea și adaptabilitatea agenților la condițiile obiective impuse de piață, precum și corelarea intereselor producătorilor cu rezultatele activității lor. Privatizarea poate fi privită sub două aspecte: al micii privatizări prin apariția de unități economice, proprietate individuală și privată, pe baza liberei inițiative a agenților economici și sub un al doilea aspect, acela al mării privatizări, care presupune transformarea unei mari părți a întreprinderilor de stat în societăți comerciale.

În funcție de evoluția procesului de privatizare și de alte procese de restructurare prin care a trecut industria de morărit și panificație în ultimii cinci ani și a cărei evoluție va fi estimată pentru anii 1997, 2000 (în trei variante) și 2010, va fi concepută și o prognoză privind cantitățile de grâu care vor fi comercializate. Vor fi estimate producția de făină, pâine și alte produse de panificație realizate de industria de morărit și panificație la nivelul acelor ani, gradul de utilizare a capacităților de producție existente de-a lungul acestei filiere, precum și locul sectorului privat în producerea principalului produs alimentar din țara noastră, și anume, pâinea.

În acest capitol de proiectare a evoluției viitoare se va pleca de la situația existentă în anul 1995, ținând cont și de evoluția preconizată pentru desfășurarea unor procese economice în viitor.

Pentru anul 1995, capacitatea de depozitare pentru grâu și secară a fost estimată (ca o cotă parte din volumul total al capacităților totale de depozitare) la circa 5180 mii tone; capacitatea anuală instalată pentru morărit a fost de 2891 mii tone; pentru pâine de 2687 mii tone; pentru paste făinoase de 64 mii tone, iar pentru specialități de panificație s-a situat la 101 mii tone (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5 - Capacitățile instalate și capacitățile neexploatate în anul 1995

Specificare	Capacitate instalată				Capacități neexploatate			
	Zona			Total	Zona			Total
	I	II	III		I	II	III	
Capacități de depozitare pentru grâu*	2950	1400	830	5180	990	455	235	1680
Industria alimentară								
• morărit	1207	902	782	2891	456	341	295	1092
- sector public	751	579	543	1873	284	218	206	708
- sector privat	456	323	239	1018	172	123	89	384
• panificație	1020	974	693	2687	352	421	283	1056
- sector public	552	686	528	1766	24	413	283	720
- sector privat	468	288	165	921	328	8	-	336
• paste făinoase	30	18	16	64	10	11	9	30
- sector public	20	4	11	35	6	-	7	13
- sector privat	10	14	5	29	4	11	2	17
• patiserie	50	21	30	101	12	9	25	46
- sector public	16	3	18	37	-	-	16	16
- sector privat	37	15	12	64	12	9	9	30

* cotă parte din totalul capacităților de depozitare

Acțiunea de privatizare s-a declanșat în mod diferit în sectoarele de activitate și tot în mod diferit în cele trei zone economice ale României. Astfel, în anul 1995, sectorul privat avea o pondere de 35% în sectorul de morărit, de 34% în sectorul de panificație, de 45% la paste făinoase și de 63% în activitatea de patiserie. De remarcat că inițiativa privată se îndreaptă în mod deosebit spre activități care erau puțin dezvoltate și diversificate înainte de anul 1989.

Pe zone, acțiunea de privatizare a început în zona de câmpie (45% în sectorul morărit, 50% în cel de panificație, 34% în industria producătoare de paste făinoase, 58% în activitatea de patiserie, ponderi calculate din volumul

total al capacităților privatizate la nivelul întregii țări), urmată de zona colinară cu ponderi cuprinse între 24-48% și în final zona de munte, unde privatizarea s-a înscris cu procente cuprinse între 17-23%.

Prin compararea capacităților instalate existente în anul 1995 în cele două sectoare – public și privat cu producțiile realizate în același an, se constată capacități rămase neexploatate (tabelul nr. 5), astfel: 48% în sectorul de depozitare, 38% în morărit, 41% în sectorul public al panificației și 36% în sectorul privat. Un grad ridicat de nefolosire a capacităților instalate se remarcă în sectorul privat al producției de paste făinoase (59%) și de patiserie (47%). Explicația constă în faptul că metoda MEBO după care au fost privatizate aceste capacități nu este eficientă.

Exploatarea capacităților de producție doar în proporție de 40-64% (în funcție de sector) are efecte negative asupra activităților respective, ducând la creșterea cotelor de amortizare care intră în costul produselor, determinând scăderea profitului și a rentabilității acestor activități.

Sectorul privat al industriei alimentare a asigurat în anul 1995 (tabelul nr. 6) 35% din oferta de făină de pe piață, 36% din oferta de pâine și 62% din cea de produse de patiserie.

Având în vedere un consum necesar de 104 kg de pâine pe locuitor pe an (recomandat de nutriționiști) se poate determina cererea totală de pâine la nivelul întregii țări. Deoarece industria alimentară asigură numai 69% din cererea de pâine, rezultă că 31% din cererea totală a fost asigurată de sectorul micilor întreprinzători privați, apăruiți după 1989 și de menaje, în mod deosebit cele situate în zona colinară (13%) și în zona de munte (10%).

Ca premise metodologice pentru elaborarea celor cinci variante probabile de evoluție a cererii și ofertei de grâu și produse de panificație pentru anii 1997-2010 pot fi amintite:

- pentru interval unde prognoză care se referă la anul 1997 (V_1) s-a considerat că nu pot interveni schimbări și mutații spectaculoase nici în structura resurselor de producție și nici în politica economică a produsului grâu și a celor de panificație, deoarece aceste deziderate (reforma structurală și politica de produs) reclamă un proces de gândire, de testare și apoi de decizie care presupun scurgerea unui interval considerabil de timp. Mutații importante au loc doar între cele două sectoare, în sensul creșterii sectorului privat cu 10% la pâine și cu 29-33% la celelalte produse;
- la nivelul anului 2000 au fost concepute trei variante de dezvoltare, fiecare variantă având ca punct de plecare oferta de grâu, știut fiind că aceasta este materia primă fără de care activitățile de morării și panificație nu ar exista. Așadar, în funcție de nevoia națională în ceea ce privește cantitatea de grâu se poate adopta o astfel de politică economică prin care să existe posibilitatea stimulării sau inhibării do-

rinței cultivatorilor de grâu de extindere sau de reducere suprafețelor cultivate.

Producția de pâine și produse de panificație va fi un efect al ofertei de grâu, dar și al cererii pentru produsele menționate. Cererea de produse de panificație va fi urmarea directă a diversității sortimentale, a calității și prețului acestora, și nu în ultimul rând, a veniturilor reale ale consumatorilor. Dar diversificarea sortimentală, ridicarea continuă a calității produselor, reducerea costurilor de producție sunt stimulate de concurența pe piață, iar sectorul cel mai atent la concurență este cel privat la care lupta pentru supraviețuire este acerbă.

S-a avut în vedere adâncirea procesului de privatizare în cadrul industriei alimentare, dar în măsura în care cererea și preferințele consumatorilor devin mai rafinate și mai exigente, sa considerat că inițiativa particulară, venind în întâmpinarea dorințelor consumatorilor va intra pe scena economică a produselor de panificație prin înființarea unor întreprinderi de mică capacitate, adaptate noilor preferințe ale consumatorilor și cu perioadă scurtă de amortizare.

La nivelul anului 2010 principalele paliere ale restructurării se vor caracteriza prin procese energice de privatizare, de încurajare a întreprinzătorilor particulari, un rapid proces managerial și o marketizare accentuată a mediului economic. Principalele trăsături definitorii vor fi: exploatarea agricolă familială va avea un caracter comercial; vor apărea servicii eficiente pentru fermieri, iar cooperarea și integrarea pe verticală și pe orizontală va crea o rețea de interrelații și de informatizare a tuturor agenților economici din filierele agroindustriale cu caracter benefic și eficient.

În toate variantele propuse s-a considerat că nu se fac cheltuieli de re tehnologizare deoarece mare parte din capacitățile industriei alimentare sunt de fabricație veche, sunt întreprinderi de mare capacitate, greu adaptabile la preferințele și exigențele consumatorilor, iar efortul financiar pentru re tehnologizare nu se justifică. S-ar justifica poate mai mult un efort de sprijinire a noilor întreprinzători, prin înființarea unor capacități moderne de mică capacitate, care sunt mai ușor de realizat și cu mult mai eficiente, deoarece pot fi amplasate în cel mai diverse și dificile colțuri ale țării, unde există deficit de produse de panificație și unde cererea este suficientă pentru a justifica amplasarea unui mic obiectiv de prelucrare agroindustrială.

Pentru stabilirea tendințelor nivelului previzionat al producțiilor din sectorul de prelucrare industrială, au fost folosite o serie de metode matematice și statistice, bazate pe analiza seriilor dinamice, apelând la seria de date din perioada 1989-1995 din capitolul de analiză economică.

- **Metoda modificării procentuale** a fost indicată pentru a evalua schimbarea procentuală a variabilei între perioade succesive de timp. După ce s-au calculat indicii care exprimă modificarea procentuală a variabilei de la o perioadă la alta, s-a efectuat media lor.

$$P_{t+1} = MMP_t * Y_t$$

unde: P_{t+1} reprezintă valoarea previzionată pentru perioada $t+1$;

P_t = media modificării procentuale pentru t perioade;

Y_t = valoarea observată din perioada t a variabilei care se previzionează

Tabelul nr. 6 - Cererea și oferta de grâu, făină, pâine și alte produse de panificație în anul 1995

Specificare	Zona			Total
	I	II	III	
Producția totală de grâu	4869	1988	1018	7875
Cantitatea colectată și depozitată de Romcereal	1960	945	595	3500
Producția în industria de morărit și panificație				
Făină	751	561	487	1800
- sector public	467	361	337	1166
- sector privat	283	200	150	634
Pâine	668	553	414	1635
- sector public	528	273	245	1046
- sector privat	140	280	169	589
Paste făinoase	19	7	7	33
- sector public	13	4	4	21
- sector privat	6	3	3	12
Patiserie	41	9	5	55
- sector public	16	3	2	21
- sector privat	25	6	3	34
Necesarul de pâine total (104 kg/loc.*22.655 mii loc.)	831	853	642	2356
Cantitatea de pâine prelucrată în sectorul privat* și menaje	193	300	228	721

* sectorul privat care nu aparține de industria alimentară.

Metoda modificării procentuale mobile a fost folosită pentru realizarea previziunii variabilelor la care seria dinamică era vizibilă și prezenta o anumită tendință. Această metodă a presupus calcularea mai întâi a indicilor care exprimau modificările procentuale de la o perioadă la alta, apoi au fost utilizate mediile mobile ale schimbărilor procentuale:

$$MMP_t = \left(\frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}} \right) + \left(\frac{X_{t-1} - X_{t-2}}{X_{t-2}} \right) + \dots + \left(\frac{X_{t-n+1} - X_{t-n}}{X_{t-n}} \right) : n$$

iar,

$$P_{t+1} = X_t + (1 + MMP_t)$$

unde: MPM_t reprezintă modificarea procentuală mobilă pentru perioada t ;

X_t = valoarea observată în perioada t ;

n = numărul perioadelor folosite în calculul modificării procentuale mobile;

P_{t+1} = valoarea previzionată pentru perioada $t+1$. Alături de metodele cantitative de previziune de felul celor descrise mai sus, s-a apelat și la metode calitative de previziune cum sunt:

- tehnica Delphi, care urmărește realizarea unui consens de opinii a celor care urmăresc fenomenul;
- metoda analogiilor, care compară configurații existente cu cele trecute, în vederea previzionării dezvoltării viitoare;
- metoda PERT-derivat, prin care s-au realizat trei estimări (pentru anul 2000), una optimistă (V_3), alta moderată (V_2) și o a treia, cea mai probabilă (V_4).

În continuare vor fi prezentate variante de dezvoltare, în funcție de valorile variabilelor previzionate rezultate (tabelul nr. 7):

Varianta (V_1) se referă la anul 1997 și presupune:

- cultivarea unei suprafețe de grâu de 2400 mii hectare;
- obținerea unei producții medii de 3045 kg grâu pe hectar;
- o tehnologie semiintensivă de cultivare a grâului;
- comercializarea a 60% din producția totală de grâu, din care 40% prin rețeaua de colectare și depozitare din sectorul public și 20% prin rețeaua de angroșiști privați;
- creșterea producției din sectorul privat prin activitatea de prelucrare, cu 30% față de 1995;
- producția de făină rămâne la nivelul anului 1995, cea de pâine scade cu 9%, producția de paste făinoase crește cu 6%, iar cea de specialități de patiserie crește cu 14,5%.

În privința procesului de privatizare, anul 1996 va fi un an de referință pentru țara noastră, deoarece în urma acțiunii de atribuire a cupoanelor nominative de privatizare, 30% din patrimoniul țării a devenit proprietate privată. S-a preconizat că în toate celelalte variante, nivelul prognozat de dezvoltare să fie comparat cu nivelul anului de referință 1997, considerat an de bază.

Varianta (V_2) - varianta moderată a anului 2000 presupune:

- cultivarea unei suprafețe de grâu de 2400 mii hectare;
- obținerea unei producții medii de 3500 kg/ha;
- o tehnologie semi intensivă de cultivare a grâului;
- comercializarea a 60% din producția totală de grâu, din care 30% prin rețeaua de distribuție din sectorul public și 30% prin sectorul privat;
- creșterea producției din sectorul privat cu 30% față de anul 1997;
- scăderea producției de făină cu 6% și rămânerea constantă a producției de pâine;

- creșterea cu 30% a producției de paste făinoase și a specialităților de patiserie.

Varianta (V₃) - varianta optimistă pentru anul 2000 presupune:

- cultivarea unei suprafețe de grâu de 2400 mii hectare;
- obținerea unei producții medii de 4500 kg grâu/hectar prin folosirea unor tehnologii intensive;
- comercializarea a 60% din producția totală de grâu, din care 30% prin rețeaua de distribuție din sectorul public și 30% prin rețeaua sectorului privat;
- creșterea producției din sectorul privat cu 35% față de anul 1997;
- creșterea producției de făină cu 11% și rămânerea la același nivel cu cea din 1997 a producției de pâine;
- creșterea cu 40% a producției de paste făinoase și de specialități de patiserie.

Varianta (V₄) - varianta cea mai probabilă a anului 2000 presupune:

- micșorarea suprafeței cultivate cu grâu cu 24% față de 1997, adică cultivarea unei suprafețe de 1827,5 mii hectare;
- obținerea unei producții medii de 4000 kg grâu/hectar, prin folosirea unor tehnologii cadru;
- comercializarea a 60% din producția totală de grâu a țării, din care 30% prin rețeaua de colectare din sectorul public și 30% prin rețeaua de colectare din sectorul privat;
- creșterea producției în sectorul privat cu 25%;
- scăderea producției de făină cu 11% și rămânerea la același nivel a producției de pâine (ca în 1997);
- creșterea producției de paste făinoase și de specialități de patiserie cu 39-40%.

Varianta (V₅) - se referă la anul 2010.

- cultivarea unei suprafețe cu grâu de 1700 mii hectare;
- obținerea unei producții medii de 4500 kg grâu/hectar, prin folosirea unor tehnologii intensive;
- comercializarea a 65% din producția totală de grâu, din care 25% prin rețeaua de colectare din sectorul public și 40% prin rețeaua de angroșiști și distribuitori privați;
- scăderea producției de făină cu 17%;
- scăderea producției de pâine cu 14%;
- creșterea producției de paste făinoase cu 83% și de specialități de patiserie cu 84%;
- creșterea spectaculoasă a ponderii sectorului privat și scăderea ponderii sectorului public în cadrul producției din industria de morărit și panificație.

Comparând producțiile prognozate a se realiza (tabelul nr. 7) în diferite variante de dezvoltare cu capacitățile totale instalate (tabelul nr. 5), se observă aproape în toate variantele și în toate activitățile că rămân capacități neexploatate (tabelul nr. 8). În activitatea de morărit rămân nefolosite 37,7% din capacități în anul 1997 și 48% în anul 2010, în panificație 44% în 1997 și 51,6% în anul 2010. În ceea ce privește activitatea pentru producerea pastelor făinoase și a specialităților de patiserie, tendința este ca până în anul 2010, aceste activități să ocupe întreaga capacitate instalată.

În anul 2000, în varianta optimistă (V4), se observă un deficit de capacități de depozitare a producției de grâu, dar având în vedere că ne-am referit numai la capacitățile existente în prezent în rețeaua de depozitare a R.A. Romcereal, este foarte probabil ca până în anul 2000 să se mai construiască și de către întreprinzătorii privați noi spații de depozitare, cu precădere în mediul rural.

2.4.1. Estimarea cererii și ofertei de pâine și ponderea sectorului privat în realizarea ofertei (1997-2010)

În funcție de populația țării care a fost estimată la nivelul fiecărui an, dându-i-se o ușoară tendință de creștere și de consumul de pâine preconizat, căruia nutriționiștii i-au prevăzut o tendință de scădere (de la 104 kg de pâine pe locuitor în anul 1996 la 94 kg de pâine pe locuitor în anul 2010), s-a stabilit cererea totală de pâine (tabelul nr. 9).

Se observă din tabel că industria de morărit și panificație (sector public + sector privat) oferă 63% din necesar în 1997, 70,6% în anul 2000 și 60,7% în anul 2010. Diferența de la 29 la 37% necesară pentru satisfacerea cererii totale, este asigurată de micii întreprinzători privați și de menaje.

Prin cumularea producției de pâine asigurată de sectorul privat din industria alimentară cu cea asigurată de micii întreprinzători privați și de menaje se obține oferta totală de pâine a sectorului privat.

În concluzie, ponderea sectorului privat în producerea pâinii se va situa între 68,7% în anul 1997 și 91% în anul 2010.

Specificare	V1 (anul 1997)				V2 (anul 2000)				V3 (anul 2000)				V4 (anul 2000)				V5 (anul 2010)			
	Zona			Total	Zona			Total	Zona			Total	Zona			Total	Zona			Total
	I	II	III		I	II	III		I	II	III		I	II	III		I	II	III	
Producția totală de grâu	4240	2050	1020	7310	4800	2350	1250	8400	6280	3020	1520	10800	4240	2050	1020	7310	4400	2140	1110	7850
Cantitatea colectată în depozite	2455	1184	747	4386	2920	1400	720	5040	3628	1750	1102	6480	2456	1184	764	4386	2784	1342	846	4972
sector public -argosiști privați	1637	789	498	2924	1460	700	360	2520	1814	875	551	3240	1228	592	373	2193	1070	516	326	1912
Producția de pâine (ind. alimentară)	818	395	249	1462	1460	700	360	2520	1814	875	551	3240	1228	592	373	2193	1070	516	326	1912
sector public -sector privat	736	557	505	1800	896	527	477	1700	819	619	582	2000	697	526	477	1700	815	466	419	1500
Producția de pâine (ind. alimentară)	400	302	274	978	257	195	177	629	384	275	249	888	275	207	188	670	125	96	84	305
sector public -sector privat	338	255	231	824	439	332	300	1071	455	344	313	1112	422	319	289	1030	490	370	335	1195
Producția de pâine (ind. alimentară)	674	510	316	1500	674	510	316	1500	6744	509	317	1500	675	510	315	1500	585	442	273	1300
sector public -sector privat	330	250	155	735	227	172	108	505	210	159	99	468	245	185	114	544	86	65	40	191
Producția de paste făinoase (ind. alimentară)	344	280	181	765	447	338	210	995	464	350	218	1032	430	325	201	956	499	377	233	1109
sector public -sector privat	20	7	8	35	26	9	10	45	29	11	9	49	26	9	10	45	38	14	12	64
sector public -sector privat	11	4	4	19	14	5	5	24	16	6	5	27	14	5	6	25	19	7	6	32
Producția de specialități de patiserie (ind. alimentară)	9	3	4	16	12	4	5	21	13	5	4	22	12	4	4	20	19	7	6	32
sector public -sector privat	40	9	6	55	53	11	8	72	56	12	9	77	56	12	9	77	75	18	10	101
sector public -sector privat	8	2	1	1	11	2	2	15	13	3	2	18	16	3	3	22	10	2	1	13
sector public -sector privat	32	7	5	44	42	9	6	57	43	9	7	59	40	9	6	55	65	14	9	88

Tabelul nr. 8 - Volumul capacităților neexploatate din filiera cerealelor de panificație

Specificare	V1 (anul 1997)				V2 (anul 2000)				V3 (anul 2000)				V4 (anul 2000)				V5 (anul 2010)			
	Zona				Zona				Zona				Zona				Zona			
	I	II	III	Total	I	II	III	Total	I	II	III	Total	I	II	III	Total	I	II	III	Total
Capacități de depozitare	495	216	83	794	30	-	110	140	-678	-350	-272	-1300	494	216	84	794	166	56	-16	208
Capacități din industrie alimentară	469	345	277	1091	511	375	305	1191	388	283	220	891	510	376	305	1191	592	436	363	1391
-morărit	346	464	377	1187	376	464	377	1187	346	465	376	1187	345	464	378	1187	435	532	420	1387
-pâine	10	11	8	29	4	9	6	19	1	7	7	15	4	9	6	19	-8	4	4	-
-paste																				
-găinoase																				
-patisane	10	12	24	46	-3	10	22	29	-6	9	21	24	-6	9	21	24	-25	5	20	-

Specificare	U.M.	V1 (anul 1997)			V2 (anul 2000)			V3 (anul 2000)			V4 (anul 2000)			V5 (anul 2010)		
		Zona		Total	Zona		Total	Zona		Total	Zona		Total	Zona		Total
		I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1. Populația României	mil. pers.	8,267	8,177	6,146	22,59	8,271	8,181	6,148	22,6	8,271	8,181	6,148	22,6	8,235	6,189	22,75
2. Consumul de pâine pe persoană/an	kg/loc./an	104	104	104	104	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94	94
3. Cererea totală de pâine	mii tone	860	850	639	2349	777	769	578	2124	777	769	578	2124	774	582	2139
4. Industria de panificație și mănărit	mii tone	674	510	316	1500	674	510	316	1500	75	510	315	1500	585	442	1300
5. d.c. sector privat	mii tone	344	260	161	765	447	338	210	995	464	350	218	1032	499	377	1109
6. Alți agenți economici privați + menaje (3-4)	mii tone	186	340	323	849	103	259	262	824	103	259	262	824	198	332	839
Oferta din sectorul privat al industriei alimentare + agenții economici privați și menaje (5-6)	mii tone	530	600	484	1614	550	597	472	1619	567	609	480	1556	584	709	1948
Pondere sectorului privat + menaje în satisfacerea cererii de pâine	%	61,6	70,5	75,7	68,7	70,7	77,8	81,8	76,2	72,9	79,2	83,0	77,9	80,1	89,0	91,0

CAPITOLUL 3 - STUDIU DE CAZ PRIVIND INTEGRAREA AGROINDUSTRIALĂ LA S.C. DÂMBOVIȚA DIN BUCUREȘTI

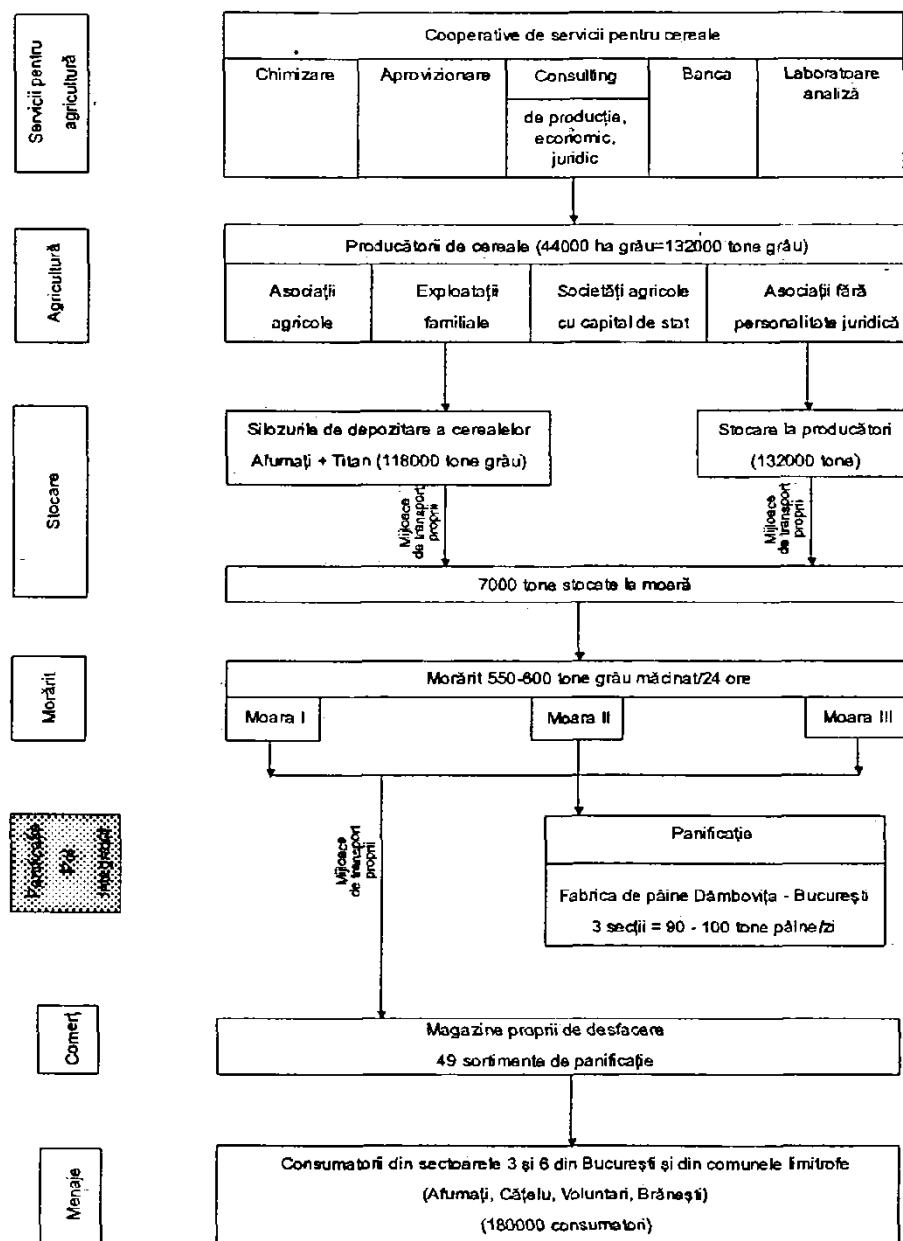
Societatea Comercială Dâmbovița cu profil de morărit și panificație, în care activitatea de morărit deține ponderea de 70% din întreaga activitate este principalul furnizor de făină din capitală.

Activitatea sa productivă se desfășoară în cadrul a trei mori cu o capacitate de 310 tone, 230 tone și respectiv 60 tone de făină în 24 ore și în trei secții de panificație, cu o capacitate totală de fabricație de 90-100 tone de pâine pe zi.

Aprovizionarea cu grâu în anul 1994 s-a făcut în proporție de 90% (figura nr. 8) prin rețeaua R.A. Romcereal (silozurile Afumați și Titan), restul de 10% prin achiziții proprii direct de la producătorii particulari. Asigurarea materiei prime necesare s-a făcut în proporție atât de mică prin achiziții de la particulari deoarece până în anul 1994 monopolul colectării și stocării grâului l-a deținut R.A. Romcereal, iar când acest monopol a dispărut (în anul 1995), nu erau create condițiile necesare colectării și depozitării de către fabricile de pâine a cantității de grâu necesare. Colectarea grâului de la producătorii privați după terminarea campaniei de recoltare devenea foarte anevoioasă, deoarece încărcarea ar fi trebuit făcută în condiții manuale din diferite spații improprie activității de depozitare, iar marfa vândută nu avea întotdeauna calitățile cerute de procesul de panificație.

Societatea Comercială Dâmbovița dispune de un sistem propriu de transport, care a asigurat colectarea a 10% din necesarul de materie primă, transportul în interiorul fabricii și distribuția produselor finale: făina, pâinea și produsele din pâine și de patiserie, către beneficiari. Acest sistem propriu de transport devine inefficient în condițiile în care fabrica dobândește posibilitatea de a-și avea propriile spații de depozitare pentru întreaga activitate, iar colectarea trebuie să se facă în timp scurt, numai pe durata perioadei de recoltare, direct din câmp, pentru a evita cheltuielile de încărcare, pierderile de stocare și transport și pentru a păstra calitățile producției de grâu.

Figura nr. 8 - Filiera de producție a fabricii de pâine Dâmbovița (pol integrator - fabrica de pâine)

Fabrica a dispus până în anul 1994 de capacități de stocare de 7 mii tone pentru grâu și de 1000 tone pentru făină, pâine și alte produse prelucrate (tabelul nr. 10).

Tabelul nr. 10 - Tabloul de bord al activității de producție pe filiera fabricii de pâine Dâmbovița - București în anul 1994

		U.M.	Total pe an
A.	Indicatori fizici		
	Suprafața de grâu necesară	hectare	44.000
	Cantitatea de grâu necesară	tone	132.000
	Capacitatea de stocare	tone	132.000
	Capacitatea de morarit	tone	132.000
	existentă: - grâu măcinat		
	- făină	tone	100.320
	- tărâță	tone	31.680
	Capacitatea de panificație - pâine 90-100 tone/24 ore în trei secții	tone	22.000
	Total consumatori de pâine. (0,5 kg pâine/loc/zi)	persoane	180.000
B.	Indicatori sintetici ai fabricii de pâine (pol integrator)		
	Cifra de afaceri	miliarde lei	50,0
	Cheltuieli totale de producție:	miliarde lei	46,5
	- materii prime (68%)	miliarde lei	31,6
	materiale (3,4%)	miliarde lei	1,6
	salarii (28,6%) din care:	miliarde lei	13,3
	- salarii directe	miliarde lei	5,9
	Profit brut (7%)	miliarde lei	3,5
C.	Indicatori rezultativi		
	Prețul de achiziție al grâului	lei/kg	180 (+40 lei primă)
	Comision Romcereal	lei/kg	86
	Prețul grâului intrat la moară	lei/kg	226
	Costul de producție la făină	lei/kg	410
	Prețul făinii + TVA (livrare la alți beneficiari)	lei/kg	499
	Prețul de livrare la fabrica Dâmbovița	lei/kg	410
	Costul de producție la pâine	lei/kg	488
	Prețul de livrare cu amănuntul	lei/kg	525

În privința activității de comercializare, fabrica a dispus de o rețea de magazine proprii prin care se distribuia circa 2/3 din producția de pâine a fabricii, restul vânzându-se pe bază de contract cu diverși distribuitori privați.

Activitatea întreprinderii care se desfășoară în cadrul a trei mori și trei secții de panificație a fost susținută de circa 1000 de angajați.

Integrarea pe filieră a S.C. Dâmbovița a fost realizată la un nivel relativ satisfăcător, dacă avem în vedere faptul că fabrica este afiliată la Asociația patronală Rompan, organizație neguvernamentală care reunește 64 de societăți comerciale cu capital de stat sau privat, organizație patronală care le reprezintă interesele atât în fața producătorilor de grâu, cât și în fața reprezentanților guvernului, atunci când se negociază condițiile de preluare sau prețurile de vânzare a grâului și a produselor de panificație, precum și comisionul plătit R.A. Romcereal pentru serviciile prestate (tabelul nr. 9).

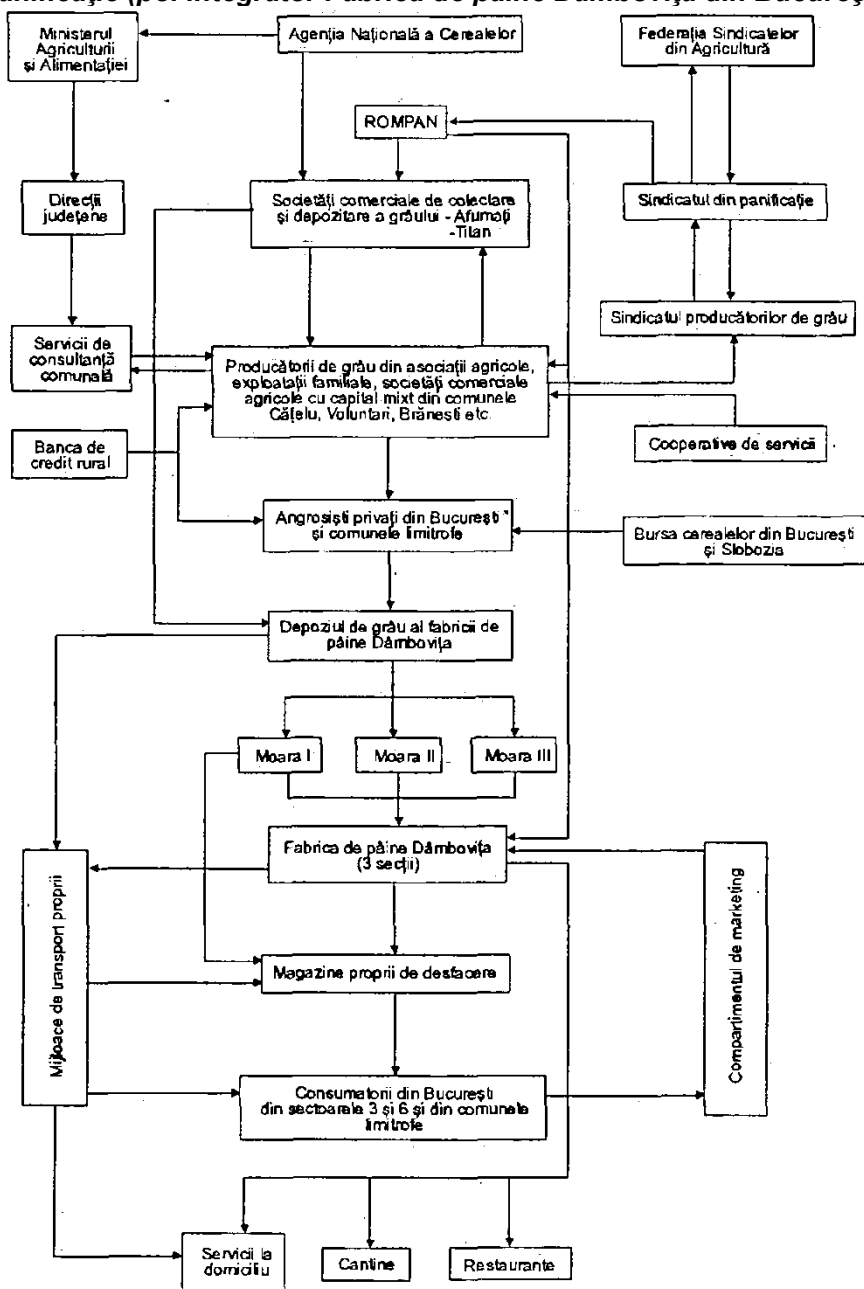
Integrarea în rețeaua de distribuție a R.A. Romcereal a fost impusă de sistemul de monopol al colectării și stocării grâului de către stat și a fost un element costisitor pentru fabrică deoarece aceasta a trebuit să suporte un comision de 86 lei/kg de grâu aprovizionat prin Romcereal în anul 1994.

Se pot remarca la S.C. Dâmbovița câteva elemente de integrare autentică cu efecte pozitive care se regăsesc în rezultatul final al activității, adică în profitabilitatea întreprinderii. Astfel: sistemul propriu de transport și rețeaua de magazine proprii au contribuit la păstrarea unei ritmicități optime a aprovizionărilor și desfacerilor de produse impuse de procesul de producție, cât și la reducerea cheltuielilor de transport și a pierderilor.

Un element important de integrare a producției pe această mică filieră l-a constituit contopirea activității de morărit și panificație într-o singură întreprindere, fapt care a făcut posibilă practicarea unor prețuri interne de întreprindere pentru făină de numai 410 lei/kg și nu de 499 lei/kg cât a fost prețul de achiziție pentru fabricile care nu aveau moară proprie.

În varianta de integrare preconizată, fluxul relațional și informațional al S.C. Dâmbovița va fi amplu și eficient și va permite circulația rapidă a informației de la organele de decizie (Guvern, Ministerul Agriculturii și Alimentației, Agenția Națională a Cerealelor) prin intermediul sindicatelor și serviciilor de consultanță către producătorii agricoli și către agenții economici aflați la diferite nivele ale filierei: colectare, stocare, prelucrare, comercializare (figura nr. 9).

Figura nr. 9 - Sistemul relațional de integrare pe filiera produselor de panificație (pol integrator Fabrica de pâine Dâmbovița din București)

Fabrica de pâine se poate erija în pol integrator și poate fi chiar un adevărat holding în devenire. În acest sens, echipa managerială va elabora un plan de dezvoltare în care vor fi evaluate resursele de producție, constând în capacități de stocare, de prelucrare, de comercializare și de transport existente și totodată resursele necesare pentru a fi desfășurată o activitate, la parametri optimi; vor fi evaluate, de asemenea, cerințele pieței privind produsele care fac obiectul de activitate al fabricii, concurența pe piață și vor fi determinate fondurile necesare și sursele de finanțare.

S.C. Dâmbovița poate concesiona pe o perioadă de 50-90 ani un spațiu de depozitare de 150-200 mii tone de la unul din silozurile cele mai apropiate situate în București și care urmează să se desprindă din R.A. Romcereal, în urma restructurării prin care trece în prezent această regie.

Aprovizionarea celor trei mori și a fabricii de pâine cu cantitatea de grâu necesară se va face pe baza unor contracte ferme încheiate cu producătorii agricoli individuali sau asociați din apropierea silozului concesionat și care va asigura cantitatea de 150-200 mii tone care poate fi obținută de pe o suprafață de 50-70 mii hectare cultivate cu grâu.

Pentru colectarea acestei producții în timp optim sunt necesare mai multe mijloace de transport decât deține în prezent în dotare fabrica, fapt pentru care se vor încheia contracte cu unii agenți prestatori de astfel de servicii.

Deoarece serviciile de consultanță proiectate vor fi susținute din subvenții bugetare, este posibil ca apariția lor să fie întârziată, de aceea rolul lor va fi îndeplinit în prima fază de polul integrator. În acest sens, la nivelul acestui mic complex sau holding în devenire se va forma o echipă de specialiști, o adevărată "celulă de integrare", care va avea în vedere întreaga activitate în mod corelat, într-o succesiune de operații cu finalitate sigură - profit maxim pentru activitatea desfășurată la nivelul fiecărei verigi.

Acești specialiști vor încerca să faciliteze producătorilor agricoli din sfera lor de integrare obținerea de inputuri agricole în condiții avantajoase și, mai ales, la momentul optim al aplicării lor, să supravegheze și să înlesnească obținerea subvențiilor care se acordă producătorilor agricoli, indiferent ce formă îmbracă subvenția, să le recomande cele mai eficiente servicii pentru activitatea din agricultură care vor apărea etc.

Producătorilor agricoli care vor asigura cele 150-200 mii tone de grâu necesare S.C. Dâmbovița li se va garanta restituirea târâțelor în condițiile prevăzute în contractele încheiate cu S.C. Dâmbovița.

Una din principalele probleme care preocupă echipa managerială de la S.C. Dâmbovița este aceea a utilajelor și echipamentelor de producție care sunt de fabricație veche și prezintă un grad avansat de uzură. Astfel, după o evaluare tehnică realizată de o echipă de experți s-a putut constata că utilajele și echipamentele se găsesc într-una din următoarele stări:

Θ_1 = utilajele și echipamentele pot rămâne să funcționeze și nu necesită decât o mică reparație;

Θ_2 = anumite piese sunt foarte uzate și necesită o reparație importantă sau trebuie înlocuite;

Θ_3 = piesele principale sunt foarte uzate, astfel că utilizarea ulterioară a utilajelor și echipamentelor este imposibilă.

Din evaluare a reieșit că în starea θ_1 se află 20% din cazuri, în starea θ_2 = 50% și în starea θ_3 = 30%.

Întreprinderea poate alege una din următoarele trei acțiuni:

a_1 = utilizează utilajele și echipamentele încă un an efectuând o reparație de mică importanță prin mijloacele sale proprii;

a_2 = efectuează o reparație importantă a utilajelor și echipamentelor aducând o echipă specializată;

a_3 = înlocuiește utilajele și echipamentele vechi cu altele noi.

Cheltuielile suportate de S.C. Dâmbovița, corespunzătoare diferitelor acțiuni sunt prezentate în tabelul nr. 11.

Tabelul nr. 11

Θ	$e(\theta)$	A		
		a_1	a_2	a_3
Θ_1	0,2	1	3	5
Θ_2	0,5	5	2	4
Θ_3	0,3	7	6	3

Aceste cheltuieli includ cheltuielile de reparații sau de înlocuire a utilajelor și echipamentelor, ca și pagubele legate de scăderea calității producției și de timpii morți datorati penelor utilajelor și echipamentelor. În acest tabel se găsesc posibilitățile a priori ale diferitelor stări ale naturii, adică strategia mixtă a naturii:

Pierderile medii corespunzătoare diferitelor acțiuni sunt:

$$L(s, a_1) = 1 \cdot 0,2 + 5 \cdot 0,5 + 7 \cdot 0,3 = 4,8$$

$$L(s, a_2) = 3 \cdot 0,2 + 2 \cdot 0,5 + 6 \cdot 0,3 = 3,4$$

$$L(s, a_3) = 5 \cdot 0,2 + 4 \cdot 0,5 + 3 \cdot 0,3 = 3,9$$

Alegerea cea mai favorabilă va fi cea care minimizează pierderea medie, adică:

$$L(e, a_2) = 3,4$$

În acest caz se va efectua o reparație importantă a utilajelor și echipamentelor de către o echipă specializată.

De o deosebită importanță s-ar dovedi acțiunea de deschidere și de garantare a unor linii de credit pe care S.C. Dâmbovița le-ar deschide la diferite bănci pentru producătorii de cereale aflați în sfera ei de integrare.

La solicitarea producătorilor agricoli sau a consiliilor locale din care aceștia fac parte, S.C. Dâmbovița poate deschide noi magazine pe raza comunelor în care aceștia locuiesc, magazine în care vor fi comercializate

produse de panificație, dar și magazine în care să se vândă și unele obiecte de uz gospodăresc necesare locuitorilor din comună.

Pentru producătorii agricoli de vârstă înaintată, cât și pentru proprietarii de pământ care nu domiciliază în comunele care fac parte din spațiul de integrare, se poate lua inițiativa de către polul integrator de a organiza câteva ferme în regim de arendă pe care să le sprijine prin linii de credite și să le doteze cu tractoarele și mașinile, agricole necesare aplicării unor tehnologii agricole avansate.

Tabelul nr. 12 - Principalii indicatori economici ai spațiului integrat (pol integrator S.C. Dâmbovița din București) la nivelul anului

Specificare	Cantitate (mii tone)	Cost (mii lei pe tonă)	Cheltuieli totale de producție (mil. lei)	Preț (mii lei pe tonă)	Cifra de afaceri (mil. lei)	Profit (mil. lei)	Rata rentabilității (%)
Suprafața de grâu	70*	-	-	-	-	-	-
Producția totală de grâu	200	250	50,0	300	60	10	17,0
Producția de pâine	22	600**	13,2	800**	17,6	4,4	25,0
Producția de specialități de panificație	15	800	12,0	1050	15,75	3,75	23,8
Făină comercializată (ambalat)	110	500	55,0	700	77,0	22,0	28,5
Total morărit și panificație	*	*	80,2	*	110,35	30,15	27,3

* mii hectare.

* s-a eliminat subvenția la grâu.

Alături de alți agenți economici ale căror activități și interese se interferează cu cele ale locuitorilor acestor comune, S.C. Dâmbovița ar putea spon-

soriza activitatea grădinițelor, școlilor, dispensarelor și a altor acțiuni culturale de pe raza acestor comune, pentru a le ajuta să-și ridice nivelul socio-cultural, nivel care în mediul rural este foarte scăzut.

Cuantificarea influențelor favorabile ale integrării, constând în optimizarea consumului de factori de producție, în respectarea tehnologiilor, în corelarea aprovizionărilor cu consumul de materii prime, în reducerea cheltuielilor de transport și a pierderilor tehnologice, se regăsesc într-un tabel sintetic privind volumul producției, cheltuielile de producție, cifra de afaceri și rentabilitatea preconizată a se realiza la nivelul fiecărei verigi din lanțul de integrare al S.C. Dâmbovița din București în anul 2000 (tabelul nr. 12).

S-a considerat că până în anul 2000 vor fi create condițiile care să asigure folosirea la maxim a capacităților de producție. Estimarea cheltuielilor de producție și a costurilor pe tonă s-a realizat având în vedere prețurile serviciilor și factorilor de producție din anul 1995, cu deosebirea că s-a eliminat subvenția la grâu, fapt care s-a reflectat în creșterea costului și prețului pâinii cu 28% față de 1995.

Se poate observa că rata rentabilității crește la nivelul tuturor verigilor de producție (agricultură, morărit, panificație), iar la nivelul S.C. Dâmbovița rata rentabilității ajunge la 27,3% în anul 2000, față de 7% cât a fost în anul 1995.

CONCLUZII

Integrarea României în Uniunea Europeană presupune o serie de schimbări structurale în agricultură, ajustări macroeconomice, modificări instituționale și adaptări la noile evoluții ale acesteia, măsuri care să apropie nivelul de dezvoltare din agricultura noastră de cel din țările din Piața Unică Europeană.

La nivelul filierei cerealelor panificabile aceasta înseamnă refacerea canalelor de aprovizionare a verigilor productive din agricultură și din sectorul de prelucrare, precum și a canalelor de distribuție a produselor agroalimentare într-o manieră nouă, care să se bazeze pe sectorul privat nou apărut și pe un autentic spirit de competiție și competitivitate.

Modalitatea de atingere a acestui deziderat este integrarea agroindustrială și agroalimentară la nivel național, zonal și microeconomic.

Formele de integrare sunt diverse: integrare contractuală, integrare verticală ascendentă (din aval), integrare verticală descendentă (din amonte).

În România există în prezent, într-o formă mai mult sau mai puțin conturată și definitivată, toate aceste forme de integrare. Într-o formă incipientă acest proces de integrare a început să se dezvolte odată cu apariția sectorului privat, care își caută legăturile cu ajutorul cărora va supraviețui și se va dezvolta.

Procesul de integrare va căpăta noi valențe în momentul în care veriga micilor distribuitori privați și a angrosiștilor de cereale va lua locul marelui monopol al cumpărării și distribuirii cerealelor, deținut de R.A. Romcereal.

Analiza economică privind producția, prelucrarea și distribuția cerealelor și a produselor de panificație a permis depistarea punctelor slabe și a disfuncționalităților care afectează bunul mers al acestei filiere. Astfel: producția și productivitatea la cultura grâului sunt scăzute datorită fărâmițării terenului agricol într-o multitudine de exploatații care nu dispun de un management calificat și simt foarte acut lipsa unor mașini agricole de mică capacitate pretabile dimensiunilor noilor exploatații formate și care nu au capitalul necesar susținerii unor tehnologii avansate. Intervenția statului în toate fazele, produsului începând cu producția de semințe realizată în unități de stat, continuând cu colectarea și depozitarea grâului care s-a desfășurat într-o proporție covârșitoare prin filialele R.A. Romcereal, cea care a administrat și subvențiile acordate de la buget, la care trebuie să se adauge și prețul fixat de stat, toate acestea au frânat creșterea producției și productivității, cu implicații directe și grave asupra veniturilor cultivatorilor de grâu, care s-au situat la un nivel foarte scăzut;

♦ ineficiența actualei structuri a fermelor, din care se simte absența unei politici coerente de dezvoltare a agriculturii. Neavând nici o îndrumare și nici o informație privitoare la noua politică economică privind producția agricolă,

cultivatorii nu investesc în intensificarea nici unei culturi sau specii de animale. Structura culturilor variază anual în limite destul de mari, variație care este întâmplătoare, fără să aibă o logistică înaltă care să facă parte dintr-un proiect de dezvoltare;

♦ sistemul de intervenție a statului, constând în supravegherea prețului la cereale și la pâine, având ca punct de plecare costul realizat în întreprinderile din sectorul public și în acordarea de subvenții pentru inputurile agricole, cu condiția vânzării către stat a unei cantități de cereale care reprezintă 40% din producția totală realizată, s-a dovedit a fi și nestimulativ și neeficient. Lipsa transparenței pieței, ca urmare a inexistenței unui sistem de informații în masă privind prețurile la cereale în lume și pe piața țărănească din diferite zone ale țării a făcut să se mențină starea de ignoranță, de indiferență și dezinteres din partea producătorilor pentru căutarea altor piețe sau pentru găsirea celui mai favorabil moment în care să se facă vânzările de cereale;

♦ controlul și certificarea calității este deficitară atât la grâul pentru sămânță, cât și la grâul pentru consum. În veriga producerii grâului pentru sămânță, lipsește interesul pentru scăderea costului de producție, cât și pentru ridicarea calității semințelor deoarece nu există concurența sectorului privat specializat în această operațiune. Din lipsa fondurilor necesare procurării semințelor de calitate superioară se mai întâlnește la nivelul sectorului privat din agricultură o practică foarte dăunătoare, aceea a folosirii seminței de grâu din anul anterior, produsă în propria fermă, fără nici un control sau tratament împotriva bolilor și dăunătorilor, fapt care duce la scăderea drastică a producției. Lipsa unui sistem de informații la nivelul fermei care să difuzeze noile tehnologii de producție, noile soiuri de grâu și performanțele lor, care să informeze asupra prețurilor și primelor oferite producătorilor atât înainte de recoltare, cât și în faza de colectare a producției pentru fiecare soi de grâu și a indicilor de calitate la care trebuie să se înscrie producția, a făcut să nu existe nici un interes din partea fermierilor pentru cultivarea unor soiuri de grâu dur sau pentru păstrarea calității grâului recoltat și depozitat-;

O altă deficiență gravă care se întâlnește în sistemul de colectare și depozitare practicat până acum în România este aceea că toată producția de grâu se colectează și se depozitează la un loc, fără să existe un sistem de depozitare distinctă în funcție de calitățile pe care le prezintă: de panificație, de furajare sau de grâu pentru sămânță; de aceea experții străini au considerat că întreaga cantitate de grâu stocată în depozitele R.A. Romcereal se prezintă la nivelul standardelor de calitate cerute în Europa de Vest pentru grâul folosit la furajarea animalelor.

Semnalarea acestor deficiențe a făcut posibilă construirea unor scenarii în care s-a încercat corectarea "punctelor slabe" și folosirea la maximum a "punctelor forte" de care dispune România în acest domeniu, cu scopul final al conectării agriculturii românești la circuitul mondial de produse agricole.

Scenariile propuse au în vedere realizarea următoarelor **obiective** de importanță majoră:

- creșterea și stabilizarea prețului grâului pe baza unor variabile de reglare, care să facă posibilă estimarea profitabilității la nivelul fiecărei ferme și care să asigure venituri decente agricultorilor din orice zonă a țării;
- asigurarea unui cadru favorabil întâlnirilor directe între toți operatorii existenți pe lanț, pentru a se informa asupra condițiilor de calitate pe care trebuie să le îndeplinească produsele, asupra cantității cerute și disponibile, precum și asupra prețurilor oferite și plătite pe alte piețe interne și externe;
- sprijinirea producătorilor agricoli în conturarea unor grupuri de vânzare și negociere care să îi reprezinte pe terțe piețe și care să realizeze tranzacții calificate, în urma cărora să fie satisfăcuți atât vânzătorii, cât și cumpărătorii;
- reglarea cererii și ofertei de grâu în așa fel încât producția anuală să fie valorificată în cele mai bune condiții și la cele mai favorabile prețuri;
- adâncirea procesului de privatizare, în așa fel încât sectorul privat să devină predominant, atât în cadrul serviciilor pentru agricultură (transport, aprovizionare, mecanizarea lucrărilor agricole, operațiuni financiare etc.), cât și în colectarea, stocarea și distribuția producției de grâu;
- scăderea progresivă a subvențiilor prin folosirea în prima etapă a schimbării modalităților de acordare a acestora, în sensul că alocațiilor bugetare să fie canalizate spre susținerea cheltuielilor de formare a organismelor profesionale neguvernamentale, de formare a unei rețele solide de cooperare, a unei rețele de consultanță la nivel local și național; înființarea unor burse de cereale și, în final, în constituirea unui fond de sprijinire a producătorilor în acțiuni de investiții pe termen lung și care să fie rambursate în condiții avantajoase pentru agricultori;
- îmbunătățirea calității producției de grâu prin cultivarea unor soiuri valoroase, prin folosirea unor tehnologii avansate de cultură, prin colectarea și depozitarea în timp util a producției agricole pe categorii de calitate și de folosință;
- cunoașterea și adoptarea standardelor internaționale de calitate, precum și a metodologiei de testare a produselor.

Întregul proces de reformă din agricultura românească are ca scop, pe plan intern, asigurarea unui sistem agroalimentar echilibrat, iar în plan extern, integrarea într-un viitor apropiat în Uniunea Europeană.

Deoarece integrarea europeană este prioritatea de vârf pentru România, se impune cunoașterea regulamentelor Uniunii Europene și a standardelor de calitate impuse produselor care vor pătrunde pe această piață.

Cel mai important aspect al integrării vor fi rezultatele ajustărilor structurale și ale schimbărilor instituționale pe care România le-a inițiat de la începutul perioadei de tranziție.

Aspectele principale ale politicii de integrare a cerealelor în Uniunea Europeană vor fi:

- continuarea procesului de privatizare prin măsuri legale și instituționale, dar și prin privatizarea societăților comerciale cu capital de stat și îmbunătățirea sistemului financiar pentru a asigura sectorului agricol achiziționarea mijloacelor de producție;
- dezvoltarea noii structuri agricole din sectorul de producție, dar și dezvoltarea asociațiilor pentru prelucrarea și marketingul produselor agricole printr-un statut similar cu cel aplicat în celelalte țări europene;
- ajustarea structurală a produselor agricole prin pregătirea unor programe specifice pentru fiecare produs care vor avea în vedere potențialul de producție din țară, cererea locală și posibilitățile de export pentru fiecare produs.

**Anexa 1 - Eșalonarea cheltuielilor la cultura grâu comun de consum
conform devizelor tehnologice***

	2000 kg/ha - neirigat				3000 kg/ha - neirigat				3500 kg/ha - irigat				4000 kg/ha - irigat			
	Cheltuieli cu lucrări		Total cheltuieli		Cheltuieli cu lucrări		Total cheltuieli		Cheltuieli cu lucrări		Total cheltuieli		Cheltuieli cu lucrări		Total cheltuieli	
	meccanica manuala	si materiale	meccanica manuala	si materiale	meccanica manuala	si materiale	meccanica manuala	si materiale	meccanica manuala	si materiale	meccanica manuala	si materiale	meccanica manuala	si materiale	meccanica manuala	si materiale
Total luna septembrie	121,5	0,3	66,2	188,0	124,5	0,3	100,1	224,9	126,4	5,5	145,9	277,8	127,8	5,5	159,9	293,2
Total trimestrul III	121,5	0,3	66,2	188,0	124,5	0,3	100,1	224,9	126,4	5,5	145,9	277,8	127,8	5,5	159,9	293,2
Total luna octombrie	35,5	1,3	131,6	168,4	35,5	1,2	131,6	168,3	35,9	1,4	132,6	169,9	35,9	1,4	132,6	169,9
Total trimestrul IV	35,5	1,3	131,6	168,4	35,5	1,2	131,6	168,3	35,9	1,4	132,6	169,9	35,9	1,4	132,6	169,9
Total productie determinata (trimestrele III+IV)	157,0	1,6	197,8	356,4	160,0	1,5	231,7	393,2	162,3	6,9	278,5	447,7	163,8	6,9	292,4	463,1
Total luna februarie	3,4	0,3	9,0	12,7	3,5	0,3	12,0	15,8	3,5	0,3	15,0	18,8	3,5	0,4	18,0	21,9
Total trimestrul I	3,4	0,3	9,0	12,7	3,5	0,3	12,0	15,8	3,5	0,3	15,0	18,8	3,5	0,4	18,0	21,9
Total luna aprilie	5,0	0,3	73,7	79,0	5,0	0,3	73,7	79,0	5,0	0,3	73,7	79,0	5,0	0,3	73,7	79,0
Total luna mai	7,4	0,7	42,4	50,5	7,3	0,7	45,5	53,5	7,8	5,0	73,6	86,4	7,9	5,8	82,4	96,1
Total luna iunie	10,9	0,3	6,1	17,4	10,9	0,4	6,1	17,4	11,4	4,6	411,3	57,3	11,3	4,6	41,3	57,3
Total trimestrul II	23,3	1,3	122,3	149,9	23,2	1,4	125,3	149,9	24,2	9,9	188,6	222,7	24,2	10,8	197,4	232,4
Total luna iulie	60,7	0,4	24,0	85,1	61,1	0,4	24,0	115,7	10,0	0,8	24,0	131,4	12,4	0,9	24,0	14,3
Total luna august	4,3	0,7	24,0	30,3	5,0	1,2	24,0	30,3	7,9	1,4	24,0	30,3	8,7	1,6	24,0	30,3
Total trimestrul III	65,1	1,2	24,0	90,3	66,1	1,8	24,0	123,4	114,5	2,2	24,0	140,7	130,1	2,5	24,0	15,6
Total an de plan (trimestrele I+II+III)	91,8	2,3	155,3	250,0	124,3	3,5	11,2	289,2	142,2	12,5	227,6	382,4	157,9	13,6	239,4	410,9
Total general (productie determinata + an de plan)	248,9	4,6	353,0	606,5	284,3	5,2	289,2	682,5	304,6	19,4	506,1	830,1	321,7	20,4	531,9	874,0

* în prețuri 1996.

Sursa: Institutul de Economie Agrară din cadrul Academiei de Științe Agricole și Silvicultură.

BIBLIOGRAFIE

1. Bannock, Graham; Baxter, R.E.; Rees, Ray: The Penguin Dictionary of Economics, Ed. Penguins Books, London, 1972.
2. Bara Simona și col.: Mutații structurale în raportul cerere-ofertă de produse agricole, Buletinul Colectivului Interdisciplinar nr. 1.(b), INCE, 1992.
3. Bara Simona și col.: Politica consumurilor alimentare în perioada tranziției la economia de piață. IEA, București, 1994.
4. Belii, Nicolae: Lucrările primei Conferințe Naționale de Marketing Agricol. Concepte și strategii, București, 1991.
5. Belii, Nicolae: Proprietatea în teoria și practica economică: abordări conceptuale; Centrul de Informare și Documentare Economică, Academia Română, București, nr. 11/1994.
6. Bistriceanu, Gh. D.; Demetrescu, C.G.; Macovei, El.: Lexicon de finanțe - credit, contabilitate și. informatică financiar-contabilă, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981.
7. Bombai, J.; Chalmin, P.: L'agro-alimentaire. Collection Que sais-je?, 1980.
8. Bora, Cornel: Ce înseamnă trecerea de la ICM la TVA; Tribuna Economică nr. 37/1992.
9. Buciuman, Eugen: Integrarea agroindustrială, Teză de Doctorat, ASE, București, 1975.
10. Buciuman, Eugen: Hrană pentru șase miliarde, Ed. Ceres, București, 1980.
11. Burcea, Eugen: Cooperarea" în contextul; restructurării agriculturii, IEA-INCE, 1991.
12. Constantin, M.: Marketing în agricultură, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1992.
13. Crețoiu, Gh.; Cornescu, V.; Bucur, Ion: Economie politică, Casa de editură și presă "Șansa S.R.L.", București, 1993.
14. Croitoru, C.: Lucrările primei Conferințe Naționale de Marketing Agricol. Concepte și strategii, București, 1991.
15. David, N.: Aprovizionarea tehnico-materială a agriculturii, 1984.
16. David, N.: Ecomarketingul în agricultură, Tribuna Economică nr. 23/1993.
17. Dobrotă, Niță; Sandu Costache: ABC-ul economiei de piață moderne, Casa de Editură și presă "Viața Românească", București, 1991.
18. Dubois, Jean: L'integration et l'agriculture francaise, Paris, 1964.
19. Dumitru, Dumitru; Popescu, Marin; Toderoiu, Filon: Strategia pentru realizarea securității agroalimentare, IEA-INCE, București, 1995.
20. Dumitru, Dumitru; Lăpușan, Alexandru: Stadiul actual al dezvoltării agriculturii și industriei alimentare, CIDE, 1993.

21. Florescu, C.: Marketing, Ed. Marketer, Grupul Academic de Marketing și Management, București, 1992.
22. Gavrilescu, Dinu: Scenarii de" integrare agroalimentară a României, Teză de doctorat, București, 1995.
23. Gherzi, G.: Dynamiques des filieres agro-alimentaires et strategie des firmes, Ed. Hatier Aupelf, 1992.
24. Gherzi, G.; Lalande, L. G.: Analyse macroeconomique du complexe agroalimentaire, Economie et societe, cahiers de l'ISMEA.1992.
25. Grobman, Alexander; Medler, Bryan - Studiu al unor experți ai Băncii Mondiale.
26. Hartia, S.: Folosirea optimă a resurselor din agricultură, Ed. Ceres, 1978.
27. Hartia, S.: Economia cerealelor, Ed. Ceres, 1980.
28. Heyne, Paul: Modul economic de gândire, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1991.
29. Higgs, John: Reaction structurelle a l'integration verticale, iulie 1966.
30. Ionete, Constantin: Criza de sistem a economiei de comandă și etapa sa explozivă, Ed. Expert, București, 1993.
31. Lagrange, L.: La commercialisation des produits agricoles et agro-alimentaires, Paris, 1989.
32. Lazăr, Traian: Raportul de prețuri industrie-agricultură (foarfecele prețurilor), Raport MAA, București, 1993.
33. Le Bihan, J.: Economie rurale, Paris, 1960.
34. Malassis, Louis: L'economie agro-alimentaire, Ed. Cujas, 1984.
35. Malassis, Louis: Initiation a l'economie agroalimentaire, Ed. Hatier Aupelf, Paris, 1992.
36. Mănescu, Bujor: Strategia dezvoltării ecologice a agriculturii, Tribuna Economică, nr. 1, 2, 3, 4/1994.
37. Manole, V.: Mix marketingul produselor agroalimentare, Tribuna Economică, nr. 4/1994.
38. Moga, T.: Elementul organizațional în activitatea exploatațiilor agricole, Tribuna Economică, nr. 43, 44/1994.
39. Negrei, C.: Structurile și ameliorările funciare și securitatea alimentară a României, Tribuna Economică, nr. 47/1994.
40. Otiman, Păun: Optimizarea producției agricole, Ed. Facla, Timișoara, 1987.
41. Parpală, O.: Economii și politici agrare în lume, Ed. Politică, București, 1982.
42. Popescu, Angela: Tribuna Economică, nr. 18/1992.
43. Rosenbloom, Bert: Marketing Channels: Management, View, The Dryden Press, Chicago, 1983.
44. Săbădeanu, Petre; Mihalcea, Matilda: Caiete de tehnologii agricole, IEA-ASAS, București, 1995.
45. Schopen, Wilhelm: Die verticale Integration, in der Landwirtschaft, 1969.

-
46. Schmitt, G.: Einige Bemerkungen zum Begriff und zur Theorie der "vertikalen Integration in der Landwirtschaft. Heft nr. 11.
 47. Strecker, O.: Die Landwirtschaft und ihre Marktpartner, 1963.
 48. Touber, A.: Verticálni koorace o integrace, V. Zamodelatid, Praha, 1967.
 49. Tracy, Michael; Belii, Nicolae: Evoluția politicii agricole comune și implicații ale viitoarei lărgiri a Uniunii Europene, Economistul - Supliment, nr. 27/1995.
 50. Vasile, Cornel: Caiete de tehnologii agricole, IEA-ASAS, București, 1995.
 51. Voicu, R.: Întreprinzătorul și managementul întreprinderii agricole, Tribuna Economică, nr.23/1993. 52.Voicu, R.: Valorificarea produselor agricole, 1983.
 53. Zahiu, Letiția : Economia și organizarea unităților agricole, București, Lito ASE, 1993.
 54. Zahiu, Letiția: Strategia dezvoltării agriculturii și autonomia alimentară, Economistul, nr. 139/1991.
 55. Zahiu, Letiția: Agricultura mondială și mecanismele pieței, Ed. Arta Grafică, București, 1992.
 56. Zaman, Ghe.: Dimensiunea economică a agriculturii durabile, creatoare de surplus economic. Economistul, supliment, nr. 20/1995.
 57. *** -Agricultural policies, markets and trade - monitoring and outlook, OCDE, 1992.
 58. *** -Anuarul IEA. Produse agroalimentare, Ex terra aurum, Caiet de studii, nr. 25/1992.
 59. *** -Anuarul Statistic al României, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1993, 1994.
 60. ***-Economie politică, ASE, Editura Economică, 1995. 61.*** -Elemente de fundamentare a strategiilor de dezvoltare ale industriei alimentare în România, Studiu economic, IEA-DIA, București, 1992.
 62. *** -Etude sur l'economie mondiale, 1992, tendances et politiques économiques actuelles dans le monde; Supplement, Nations Unies, 1992.
 63. *** -Examen des politiques cerealieres, FAO.
 64. *** -Formes actuelles d'entraide des agriculteurs en Europe. Etude preparee sur la base d'une enquete effectuee aupres des pays membres de la Commission, ONU-FAO/
 65. *** - Hotărârea Guvernului nr. 462 / 27 iunie 1995 privind divizarea Regiei Autonome Romcereal.
 66. *** - Legea arendării nr. 16/5 aprilie 1994.
 67. *** - Legea fondului funciar nr. 18 /19 februarie 1991.
 68. *** - Legea nr. 36 / 30 aprilie 1991 privind societățile agricole și alte forme de asociere în agricultură.
 69. *** - Legea nr. 83 / 30 noiembrie 1993 privind sprijinul acordat de stat producătorilor agricoli.

-
70. *** -Le marche des cereales, Comission economique pour l'Europe, Geneve, 1991.
 71. *** -Piața produselor agroalimentare, Ex terra aurum, Caiet documentar, nr.31/1993.
 72. *** -Politica agricolă în perspectiva aderării, la Uniunea Europeană, elaborată de Comisia de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării la Uniunea Europeană, București, iunie 1995.
 73. *** -Politiques, marches et échanges agricoles, suivi et perspectives, OCDE, Paris, 1991.
 74. *** -Politiques agricoles pour les années 1990, OCDE, Paris, 1990.
 75. *** -Politiques nationales et échanges agricoles, OCDE, Paris, 1987.
 76. *** -Politiques nationales et échanges agricoles (études par pays: Nouvelle Zeelande, Finlande, Japon, Canada, Australie, Autriche), OCDE, Paris, 1987.
 77. *** -Prices of agricultural products and selected inputs in Europe and North America, 1990/1991, Annual ECE/FAO price review, n°41, United Nations, New York, 1992.
 78. *** - Studiu elaborat de experți ai Băncii Mondiale, București, 1994:
 79. *** - The World Grain Trade Marketing, Institutions and Policies.
 80. *** - Studiu privind piața grâului în România: PHARE, București, 1995.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 11/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**ASPECTE ECONOMICE ALE
RAPORTURILOR STAT - COLECTIVITĂȚI
LOCALE ÎN ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE**

Dr. Sorica SAVA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PRELIMINARII	485
2. ABORDĂRI TEORETICE	487
2.1. Studii teritorializate	487
2.2. Teoria reglării și structurile teritoriale	489
3. CERCETĂRI APLICATE	491
3.1. Etape și abordări	491
3.2. Dimensiunea spațială a economiei	492
3.3. Organizarea teritorială și eficiența economică	493
4. STATUL ȘI MEDIUL ECONOMIC LOCAL	495
4.1. Obiective	495
4.2. Participanți și responsabilități	496
4.3. Instrumente	497
5. DESCENTRALIZAREA ȘI INTERVENȚIILE ECONOMICE ALE COLECTIVITĂȚILOR LOCALE	499
5.1. Legalizarea competențelor economice locale	499
5.2. Acțiuni economice ale autorităților teritoriale	500
5.3. Câmpul de acțiune și unele efecte	502
6. ACOPERIREA FINANCIARĂ A COMPETENȚELOR LOCALE	505
6.1. Poziția financiară	505
6.2. Resursele locale	506
6.3. Relațiile stat-finanțe locale	508
6.4. Finanțarea locală prin credite	509
BIBLIOGRAFIE	510

1. PRELIMINARII

Teoria economică și-a lărgit orizonturile de studiu introducând în analiză timpul și spațiul.

Dar dacă timpul a fost mai ușor de sesizat conceptual și metodologic, ceea ce s-a reflectat în modelele dinamicii economice, introducerea vectorului spațiu a rămas încă în stadiul unei probleme de rezolvat. De pildă, știința economică a rămas deficitară în însăși delimitarea conceptuală între ceea ce se numește economie spațială, economie urbană sau economie regională.

O explicație a acestei situații poate fi găsită în faptul că spațiul ca vector are multe dimensiuni cuantificabile, de unde și dificultatea unor generalizări din punct de vedere economic al acestui aspect al realității. Dificultatea includerii tuturor caracteristicilor spațiale ale economiei într-o singură analiză a dus la inserția spațiului în teoriile economice generale, în pofida unor încercări începând cu A. Lasch în anii '30.

Dar în raport cu problemele centrale ale științei economice, economia spațială rămâne într-o poziție periferică. Această semnificație acordată până acum analizei relației dintre economie și teritoriu rămâne de elucidat, întrucât o asemenea problematică o găsim tratată încă la originile economiei politice clasice. La R. Cantillon, E.B. Condillac și A. Smith "orașele, jocul reciproc dintre orașe sau. dintre orașe și comunele rurale", constituie elemente ale dinamicii economice a unei națiuni. După cum a subliniat B. Lepetit, realitățile teritoriale au fost retrase progresiv din repertoriul central al disciplinei economice, rămânând ca abordări specializate.

Majoritatea modelelor și studiilor de economie spațială sunt în fond analize ale impactului particularităților teritoriale asupra comportamentului agenților economici sau asupra unor sectoare de activitate pe plan local - transportul urban, locuințe, finanțe publice etc.

Deopotrivă sunt de relevat și unele cercetări de "spațializare" a mecanismelor macroeconomice: repartiția teritorială a creșterii și a fondurilor publice, consecințele internaționalizării economiei, asupra comunităților locale, includerea spațiului local în legislația economică, explicarea unor influențe teritoriale asupra șomajului, inflației sau a altor dezechilibre.

Aceste preocupări relevă că în pofida unor întârzieri în clarificarea teoretică a laturii spațiale a economiei s-a înregistrat în fond un avans de cunoaștere cel puțin față de abordarea economiei locale drept "no man's land".

Actualmente cercetările de economie spațială se concentrează asupra rolului structurilor teritoriale în dinamica economică, conform tezei că spațiul nu reprezintă doar un cadru pentru procesele economice, ci formațiuni ce contribuie la modelarea acestora influențând formele și intensitatea evoluției economice.

Astfel, pentru explicarea evoluției sinuoase a economiei occidentale se cercetează perturbările cauzate de structurile teritoriale, din punct de vedere al randamentelor crescânde, al imperfecțiunii piețelor ș.a.

În ultimii ani cercetările în acest domeniu tind către o-abordare integrată a problemelor de economie spațială, economie industrială și economie internațională.

2. ABORDĂRI TEORETICE

Din punct de vedere teoretic relațiile stat - colectivități locale sunt abordate prin prisma a ceea ce se numește "articularea local/global", adică a raporturilor existente dincolo de piață și stat, printr-o acceptare largă a conceptului gramscian de societate civilă: instituții locale, municipalități, elite etc.

Recunoașterea identității economice a teritoriilor regionale în cadrul național și comunitar a ridicat însă problema reglării raporturilor reciproce între diferitele unități administrativ-teritoriale și stat. De aici și cerința cunoașterii factorilor ce pot favoriza sau împiedica încadrarea acestor spații în dinamica economiei naționale în contextul comunitar.

Începând cu anii '70 și până astăzi am putea distinge două tipuri de abordări ale relației stat - colectivități locale:

- abordările teritoriale, unde se pot încadra cercetările care insistă asupra "caracterului socialmente endogen" al dezvoltării la nivel regional;
- abordările de inspirație reglaționistă, care pun accentul pe rolul instituțiilor sociale în organizarea economică, incluzând aici și comportamentul grupurilor sociale și al unor instituții, cum ar fi administrațiile, băncile și statul, care încadrează și reglează economia.

2.1. Studii teritorializate

Preluând o serie de concepte și metode de inspirație structuralistă (F. Pemoux, R. Prebish) din teoria dependențelor sau a dezvoltării stadiale (W. Rostow), primele lucrări postbelice reprezintă analize teritorializate ale inovației și ale organizării economico-sociale.

Astfel, introducând conceptul marshallian de district industrial¹, o serie de economiști italieni (G. Becattini, A. Bagnasco, C. Triglia și S. Brusco) analizează modul de funcționare al unui anumit mediu productiv-regional (în speță industrial) și ajung la concluzia că evoluția economică a diverselor regiuni mai ales a celor industriale, se explică exclusiv prin dinamica lor internă.

Luând în studiu districtul industrial al Italiei centrale (Toscana, Veneția...), ei arată că tipul de organizare industrială al unor regiuni se caracterizează printr-o combinație de concurență-emulație-cooperare, în interiorul unui sistem de întreprinderi mici și mijlocii foarte specializate. Adică o diviziune a muncii, respectiv a producției, nu în interiorul aceleiași întreprinderi, ci între micile firme ale aceluiași teritoriu, fiecare fiind specializat într-un segment al procesului de producție.

¹ Zonă a cărei funcționare este determinată de combinarea relațiilor de piață cu un climat de reciprocitate bazat pe proximitatea geografică a unei diviziuni a muncii.

Acest gen de lucrări și-au găsit o prelungire în studiile elaborate în anii '80 de economiștii francezi M.J.Piore și C.F.Sabel. Aceștia consideră districtul industrial drept un caz particular dintr-o tendință mult mai generală, avansând ideea înlocuirii producției fordiste de masă, cu un sistem bazat pe o specializare flexibilă.

Forma spațială adecvată acestui tip de specializare o reprezintă districtul, după cum circuitul de ramură caracteriza spațial fordismul.

Această nouă bifurcație industrială, susțin cei doi autori, reprezintă o modalitate de valorizare a competențelor forței de muncă și a inovației descentralizate, pe de o parte, și a coordonării reciproce între firme, pe de altă parte.

Începând cu a doua jumătate a anilor '80, interesul cercurilor științifice pentru analiza evoluțiilor în plan teritorial - dezvoltarea sau declinul unor orașe și regiuni, globalizarea, localizarea activităților economice și a agenților economici - s-a manifestat tot mai mult. Noile analize au pus un accent deosebit pe rolul instituțiilor, al aglomerărilor urbane și al schimbărilor tehnologice, ca și pe influența sistemului de organizare industrială și a costurilor de tranzacție.

În această arie tematică se pot include o serie de cercetări asupra sistemelor industriale localizate (C.Courlet, B.Tacqueur) sau asupra aspectelor teritoriale ale industrializării și ale inovației.

În același timp, Școala californiană de geografie economică – reprezentată de A.J.Scott, M.Storper, R.Walker - a insistat asupra evoluției economice a metropolelor sau megapolurilor în care au văzut o aglomerare de districte.

Lucrările lor sunt, în principal, de inspirație instituționalistă fiind o aplicație a tezelor promovate de R.Coase și O.Williamsen cu privire la dinamica diviziunii muncii și la efectele externe ale aglomerărilor socio-economice.

A apărut astfel "paradigma Coase-Williamson-Scott", conform căreia sistemul organizării industriale arbitrează raportul dintre costurile de organizare internă a firmei și costurile de tranzacții între firme. Respectiv, orice firmă poate fi interesată să cedeze unor subfurnizori anumite părți din producție atunci când costurile de tranzacție (ocasionate de transport, comunicații, transmitere de informații, instrucțiuni etc.) sunt inferioare costurilor necesare realizării acelor părți în interior.

Comparativ cu sistemul concentrării producției în mari întreprinderi ce generează economii de scară, conform estimărilor acestor autori, aglomerarea teritorială a mai multor firme ar avea avantajul minimizării costurilor de tranzacție și al flexibilizării sistemului productiv. De aceea, în căutarea minimizării costurilor de tranzacție se susține oportunitatea înlocuirii sistemelor spațiale fordiste cu integrarea pe verticală, cu sistemul aglomerărilor de întreprinderi. În anul 1989, M.Storper și R.Walker au propus un model de creare a unor poli de creștere, în timp ce alți economiști, geografi și sociologi, au susținut eficiența tehnopolurilor ca formă specifică de district.

În viziunea lor, aceste nuclee de dezvoltare economico-socială pot fi create prin politici industriale voluntariste (cum este cazul Japoniei, Germaniei, Franței) sau prin lansarea unei perioade de tranziție pentru acumularea flexibilă a elementelor constitutive ale tehnopolurilor (cum este cazul Silicon Valley sau Orange Country în California). Contribuții importante în această privință le-au adus și M.Costells și P.Hall.

Astfel, de la eficiența micului district s-a ajuns la teoretizarea megapolurilor, în cadrul cărora specializarea implică amplificarea dimensiunilor orașelor metropole.

În analiza structurilor teritoriale ale dezvoltării economiei naționale sunt deopotrivă de menționate studiile inițiate de P.Aydalot despre "mediul inovator". Considerându-se teritoriul ca un "mediu inovator" se încearcă să se determine condițiile externe necesare creării și adoptării inovației. Unii cercetători consideră că mediile locale creează întreprinderi și diferite forme de interdependență ce intervin în dezvoltarea tehnologică prin încorporarea unor elemente foarte variate, corespunzător gradului de specializare și a dimensiunilor firmelor.

Păstrând același obiect de studiu, D.Maillat și J.C.Perrin irîspirându-se din teoria evoluționistă a inovației susțin că actualmente inovația și difuzarea ei depind de modificările succesive din interiorul unui sistem.

Pe de altă parte, C.Dosi și R.Salvatore, în deplină concordanță cu teoriile evoluționiste ale economiei insistă asupra "mediului", ca teritoriu propice inovației. Suportul acestor teorii îl constituie unele regiuni specializate pe anumite produse (de exemplu, ceasuri) din țările occidentale.

2.2. Teoria reglării și structurile teritoriale

Prin aplicarea teoriei reglării, unii cercetători evidențiază. extrema varietate social-economică a zonelor teritoriale.

Privilegiind analiza factorilor care contribuie la stabilirea raporturilor dintre diverse structuri, agenți, economici și instituții, D.Leborgne și A.Lipietz au evidențiat diversitatea formelor de relații interîntreprinderi și a raporturilor dintre întreprinderi și forța de muncă. Astfel, ei relativizează modelul marshallian de district industrial în care se pune accentul pe flexibilitatea structurilor și a gestiunii întreprinderilor, în defavoarea efortului de formare și calificare profesională. Studiul empiric al mecanismelor de reglare a diverselor raporturi economico-sociale a condus la concluzia că în mod frecvent nu se ia în considerație și flexibilitatea contractului salarial, ceea ce face ca în unele zone (Bade Wurtemberg etc.) să prevaleze implicarea negociată a salariaților în raporturile cu întreprinderea.

Totodată au fost analizate formele de organizare a legăturii dintre unitățile de producție și amplasarea lor spațială.

Ca urmare a aplicării concepției reglaționiste se susține că forma tradițională și ierarhică de circuit a ramurii și forma pur comercială a districtului

de tip Coase-Williamson-Scott (aglomerări de întreprinderi) apar doar ca forme extreme.

De aceea, în analiza raporturilor economico-sociale în profil teritorial au fost introduse noțiunile de rețea și de guvernantă.

În studierea aspectelor teritoriale ale economiei naționale, rețeaua reprezintă dimensiunea spațială a unei forme de reglare a raporturilor între unitățile productive. P.Veltz a aplicat acest concept la teritoriul Franței, studiind rețelele constituite din întreprinderi situate în diferite regiuni sau comunități locale. Pornind de la exemplul oferit de industria aeronautică din zona toulousiană el ajunge la concluzia că, de pildă, o rețea adecvată de transporturi și de comunicații poate compensa pierderea anumitor avantaje obținute din localizarea într-o aglomerare de întreprinderi sau de relații între agenții economici. Astfel, după părerea sa externalizarea, adică încredințarea unei părți din producție unuia sau mai multor subfurnizori, nu se justifică doar prin constrângeri ale concurenței.

Organizarea ierarhizată se transformă într-o organizare în rețea construită prin parteneriat, relații contractuale, flexibilitate și cooperare interfirmă.

În cadrul abordărilor de inspirație reglaționistă ar fi de relevat și analiza spațială prin aplicarea conceptelor de guvernantă, convenții și instituții.

M.Storper și B.Harrison au introdus noțiunea de guvernantă în acest domeniu, ca formă de organizare a relațiilor inter-întreprinderi, adică în interiorul unei rețele, pentru a desemna modalitățile de reglare a raporturilor situate între piața pură și stat.

În optica acestor autori, această modalitate se bazează pe combinarea diferitelor forme de organizare, ierarhie, subfurnizare, parteneriat, agenții publice, parapublice și convenții.

De altfel, aportul teoretic constă în ideea că formele de guvernantă sunt variate și se situează dincolo de relațiile comerciale.

Într-o lucrare recentă, R.Salais și M.Storper exemplifică prin analize teritoriale în Franța, SUA și Italia avantajele sistemului convențiilor în sensul creării unui cadru de înțelegeri și de coordonare a acțiunilor agenților economici parteneri.

O asemenea viziune înseamnă o ruptură față de reprezentările clasice după care organizarea industrială a țării ar rezulta doar din raționamentul economic pur.

Teama unor generalizări inoportune îi face pe cei doi autori să sublinieze că fiecare regiune, fiecare teritoriu dispune de propria sa identitate economică: în Franța, ea se caracterizează prin rolul statului; în Italia, prin dinamismul întreprinderilor mici și mijlocii și a meseriașilor; în SUA, prin ponderea mare a industriei de înaltă tehnicitate, bazate pe un grup de întreprinderi caracterizate prin inovație și prin flexibilitatea forței de muncă.

3. CERCETĂRI APLICATE

Analiza cercetărilor privind dimensiunile spațiale ale economiei naționale ne permite să discernem trei etape în evoluția abordării acestei problematice.

3.1. Etape și abordări

Prima etapă este perioada dintre anii 1950 și 1970 când studiile au fost marcate de o anumită ambiguitate.

Pe de o parte, dimensiunea spațială a economiei se rezuma la amenajarea teritorială, prin delimitarea fluxurilor economice și promovarea unei politici de echipare infrastructurală a unor regiuni considerate structuri locale de creștere economică la nivel național.

Pe de altă parte, se susține polarizarea geografică a activității prin aplicarea de către autoritățile centrale a structuralismului perrouxian cu scopul dezvoltării întregii economii naționale și prin efectul de antrenare creat de anumite nuclee de dinamică economică.

Aplicarea acestei concepții a reprezentat o redistribuire spațială a consecințelor creșterii economice, corectarea unor efecte spontane de polarizare excesivă a rezultatelor, orientarea investițiilor pe baza unui joc între centru și regiuni cu sumă nulă.

În cea de a doua etapă, dintre anii 1970 și 1980 s-au produs unele reorientări, accentul fiind pus pe valorificarea potențialităților interne de dezvoltare a teritoriului local.

"Dezvoltarea locală" a devenit o temă centrală insistându-se asupra rolului mediilor locale în inovația tehnică, dinamismul comercial și tehnic fiind pus în legătură cu "economiele locale de tip comunitar", după modelul de "district" din centrul Italiei. Astfel, agenții-cheie nu mai sunt statul și întreprinderile, ci ceea ce se numește "societățile locale", grefate pe zone teritorial-geografice devenite factori de realizare a unor proiecte economice eficiente.

Cea de-a treia etapă, care curge aproximativ de la sfârșitul anilor '80 se reflectă în preocupările autorităților centrale de încurajare a dezvoltării endogene a comunităților locale și a creșterii competitivității activităților zonelor teritoriale, după criteriul localizării și funcționării marilor firme.

În consecință, concluziile a numeroase studii converg către ideea că în condițiile internaționalizării activităților economice - care a generat o dependență a economiei locale de conjunctură și de strategiile marilor firme sau macroeconomice ale autorităților centrale - trebuie depășită stratificarea duală a economiei, pe de o parte, economia locală a întreprinderilor mici și mijlocii, aflată de obicei în situația de subfurnizor, pe de altă parte, o economie globală a marilor firme și a marilor piețe pe cale de mondializare.

Conform cercetărilor din ultimii ani, imbricarea acestor "două lumi" mai mult sau-mai puțin independente presupune părăsirea strategiei redistribuirii teritoriale a creșterii economice care, prin "jocul" centru-provincie cu sumă nulă, a dus la ineficiență și dezechilibre în economia națională.

3.2. Dimensiunea spațială a economiei

Dezbaterile pro sau contra ale unor strategii privind dezvoltarea economică în profil teritorial i-au divizat pe economiști. Astfel, în timp ce unii susțin caracterul «anacronic al reprezentărilor simple ale economiei teritoriale și ale intervenției statului prin politica amenajării spațiale, alții insistă asupra pericolului unor delocalizări ale investițiilor datorită abordării globale a competitivității.

Aceste dispute sunt pe cale de a apropia opiniile contrarii, susținându-se tot mai mult necesitatea consecințelor pozitive ale dezvoltării locale cu riscurile globalizării economiei naționale.

În sprijinul acestei noi abordări se demonstrează că, deși în condițiile internaționalizării activităților economice economia devine mai globală, aceasta nu înseamnă spațializarea ei în contextul național întrucât este imposibil să funcționeze în afara structurilor teritoriale.

Dimpotrivă, tendințele către un nou tip de economie, diferit de cel al producției de masă din primii ani postbelici, paralel cu creșterea interdependențelor la nivel național și internațional și a competitivității globale (respectiv accentuarea rolului unor factori cum ar fi calitatea produselor, inovația și viteza de reacție), vor impune cerința valorizării resurselor naționale atât prin cooperări informate în interiorul firmelor, cât și prin cooperări între firme și clienți sau furnizori, la nivel național, dar și în contexte teritoriale specifice. În consecință, interacțiunile locale comerciale sau non-comerciale ancorate în diferitele configurații istorice, economice și sociale pot constitui resorturi importante ale creșterii economice.

Tematic, aceste schimbări în articularea relației economie -teritoriu sunt abordate prin prisma abandonării reprezentării economiei naționale, ca o simplă sumă a economiilor regionale. Astfel, considerându-se că dimensiunea spațială rămâne determinantă pentru desfășurarea eficientă a activităților, se promovează un nou concept de economie națională, respectiv ca un sistem complex de rele.

În consecință, polurile economice teritoriale devin nuclee de intersectare a fluxurilor comerciale, financiare, ca și a proceselor socioeconomice.

Decuplarea distanței geometrice de distanța temporală - fiind posibile mai multe durate pentru parcurgerea unei aceleiași depărțări în-spațiu - a condus la păstrarea modelului piramidal de organizare a relațiilor dintre centru și provincie (periferii), raporturi dispuse în cascadă (fiecare centru comunică cu centrele de nivel superior și inferior), ca o structură teritorială organizată.

Menținerea acestei opțiuni metodologice se justifică prin experiența de până acum care evidențiază că acest sistem nu a împietat asupra performanțelor cooperării dintre agenții lanțurilor productive, dintre firme sau dintre acestea și furnizorii sau clienții dispersați în întregul spațiu teritorial.

3.3. Organizarea teritorială și eficiența economică

În acest sens, în cele mai recente cercetări se susține necesitatea analizei relațiilor stat - colectivități locale din punct de vedere al eficienței macroeconomice a organizării administrativ-teritoriale.

Teza centrală promovată în acest sens este că sporirea eficienței economiei naționale implică abordarea colectivităților locale nu numai ca un teritoriu al costurilor (variabila fundamentală fiind costul ocazionat de distanța geografică), ci și ca un spațiu de organizare a activităților economice și al relațiilor ce intervin pe verticală și pe orizontală în înlănțuirea proceselor economice.

Modul acesta nou de abordare a raportului stat - unități teritorial-regionale reprezintă o încercare de adaptare la noile realități printr-o reacție critică la teoriile economice standard, conform cărora fluiditatea tot mai mare a schimburilor asigură în mod spontan dezvoltarea echilibrată a tuturor segmentelor locale și, pe total, eficiența economică.

Dincolo de concentrarea puternică a dinamismului economic în arii restrânse, ceea ce contrazice ipoteza standard, acest nou tip de gândire se justifică prin noile tendințe de inversare a factorilor de mobilitate din economia națională.

Față de primele decenii postbelice când tehnicile legate de producția de masă se propagau cu o mare rapiditate, iar mărfurile și capitalurile prezentau o mobilitate redusă, actualmente, resursele calificate drept "imateriale" reprezintă factorul cel mai puțin mobil, în timp ce mărfurile și capitalurile au devenit extrem de mobile.

Mai mult, după cum rezultă dintr-o serie de cercetări, "resursele imateriale", care înglobează competențele economice, tehnice, capacitățile colective de organizare și inovare, relațiile sociale, au devenit determinante pe planul competitivității moderne. Fiind însă ancorate în istoria și geografia fiecărei-regiuni și reproduse prin mecanisme instituționale și sociale, ele sunt și pot deveni mult mai discriminatorii decât infrastructurile materiale.

Toate aceste noi tendințe relevate prin cercetarea aspectelor spațiale ale dezvoltării au condus la crearea unui nou curent de opinii ce susține îndepărtarea de viziunea economică tradițională a teritoriului ca un simplu-stoc de resurse (materii prime, forță de muncă) evidențiate prin prețuri și costuri de accesibilitate și folosire.

Semnificația acestei noi dimensiuni "imateriale" este subliniată de M.Storper prin aprecierea că paradoxul "lumii pe- deplin economice" spre care

ne îndreptăm constă în faptul că structurile teritoriale și naționale se bazează din ce în ce mai mult pe elemente sociale și imateriale, puțin cuantificabile prin metode și măsuri tradiționale.

Sesizarea influenței, unor factori în condițiile globalizării și adâncirii concurenței a condus deci la evidențierea influențelor factorilor spațiali asupra evoluției și dezvoltării economiei.

4. STATUL ȘI MEDIUL ECONOMIC LOCAL

Resurgența spațiului regional-teritorial ca o condiție a competitivității și reglării sociale nu a micșorat oportunitatea reglării. raporturilor reciproce dintre stat și colectivități locale prin intermediul autorităților centrale.

Astfel, politica regională a rămas principala modalitate de reglare a raporturilor centru - structuri locale. Mai mult, paralel cu tendința generală de descentralizare, de altfel și legiferată în unele țări cum este Franța, se conturează un nou model de politică regională.

4.1. Obiective

În ultimul deceniu obiectivele s-au diversificat continuu urmărindu-se alături de reducerea disparităților, competitivitatea și ocuparea forței de muncă.

Micșorarea disparităților regionale în ceea ce privește nivelul producției, al venitului, al dotărilor infrastructurale ș.a. constituie principalul obiectiv economic și, după cum subliniază R. Prud homme, un "obiectiv politic major" în sensul condiționării "coeziunii naționale", în fața tendințelor de globalizare și de omogenizare a economiilor naționale prin firme transnaționale și piețe mondiale.

Și ceea ce este nou și important de remarcat este faptul că în toate țările membre ale Uniunii Europene, ca și în alte țări OCDE, politica regională nu reprezintă o simplă orientare generală a evoluției economice în plan local, ci, dincolo de, reducerea disparităților interregionale se adaugă și alte obiective, dintre care se distinge promovarea creșterii la nivelul întregii țări prin sprijinirea competitivității și a valorificării capacității regiunilor de a se dezvolta prin ele însele.

S-a dat astfel un sens mai larg conceptului de disparități interregionale, incluzându-se alături de disparitățile în nivelul producției, venitului și șomajului, noile tipuri de dezechilibre cum ar fi: calitatea mediului înconjurător, dotarea în infrastructuri, posibilități de educație, disponibilități de capital, accesul la competențe.

Efectul scontat prin includerea în supraveghere a acestor disparități din "amonte", ce afectează și autoritățile locale, constă în crearea unui mijloc de eliminare a „riscurilor de incompatibilitate” între reducerea disparităților și promovarea creșterii prin asociere cu alte măsuri economice.

Ca răspuns la internaționalizarea activităților economice, progresul tehnologic și schimbările geo-politice, sprijinirea ajustărilor sectoriale și structurale a devenit - un alt obiectiv important al politicii generale. În principal, sunt avuți în vedere factorii care generează restructurarea economiei prin dispariția: unor ramuri (textile ș.a.) paralel cu apariția altor noi ramuri (electronică ș.a.).

Acest proces are o pronunțată dimensiune regională, astfel că fiind în general favorabil pentru ansamblul economiei poate deveni un factor negativ pentru mediul economic local; întrucât nu există o concomitență spațială a modificărilor structurale. De aceea programele de dezvoltare regională evită "o ajustare brutală" la toate nivelurile: local, regional sau național. Justificarea acestei opțiuni constă în aprecierea că economia locală reprezintă o concentrare de competențe specializate și de întreprinderi organizate într-o rețea, astfel încât activitatea fiecăruia este dependentă de activitatea celorlalți. Altfel există riscul creării unui cerc vicios care ar duce la înrăutățirea totală a situației întregii economii locale: creșterea ratei șomajului și subutilizarea infrastructurilor.

De aceea, intervenția statului sub forma politicilor regionale trebuie să includă subvenții și alte facilități financiare pentru realizarea proiectelor de infrastructură, a programelor de formare profesională etc, precum și alte acțiuni care împiedică sau atenuează șocurile negative la nivel local.

4.2. Participanți și responsabilități

Până de curând politica regională aparținea în exclusivitate guvernului central. Complexitatea economiei actuale accentuată prin evoluțiile de la diverse nivele intra și extranaționale a făcut necesară, colaborarea strânsă cu autoritățile infranaționale, cu întreprinderile și chiar și cu alte țări.

Autoritățile locale și regionale au început să joace un "rol-cheie", de pildă, în Franța unde guvernul consideră autoritățile regionale drept cele mai bune forțe în valorizarea potențialului local și în determinarea locului specific al fiecărei regiuni în context național și european, de exemplu, din punct de vedere al producției.

Aceeași tendință de implicare crescândă a autorităților provinciale în realizarea unor obiective de dezvoltare este caracteristică și altor țări membre ale Uniunii Europene sau OCDE.

În această colaborare stat - colectivități locale, un rol important îl au întreprinderile private și mai ales întreprinderile mici și mijlocii, spre deosebire de acum câteva decenii când politica regională era axată pe marile întreprinderi, adesea internaționale, în scopul atragerii lor în anumite spații locale.

Politica regională devine astfel puternic endogenă bazată pe crearea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii ale întreprinzătorilor naționali.

Acest tip de politică regională semnifică o flexibilizare a raporturilor stat - colectivități locale, spiritul întreprinzător prevalând și substituind intervenția masivă a statului.

În acest sistem de relații sunt incluse și o serie de organisme private intermediare sau de cooperare, cum ar fi: camerele de comerț, băncile locale, centrele publice sau private de informații, ofertanții de capital, expoziții, piețele de desfacere etc.

Toate aceste autorități noi și cu roluri crescânde nu știrbesc noul rol al statului: facilitarea și coordonarea acțiunilor altora. Înainte, scrie R. Paid'homme, guvernele centrale aveau rolul de "soliști". Astăzi trebuie să devină "șefi de orchestră".

4.3. Instrumente

Diversificarea obiectivelor a generat și noi instrumente de acțiune.

Majoritatea mijloacelor de acțiune tradiționale, cum ar fi subvenția de întreprindere, au fost înlocuite fiind găsite nu doar inadecvate realităților, dar și ineficiente prin efectul demobilizator și de creare a unui climat de dependență.

Dintre noile instrumente de acțiune se detașează prin importanța efectelor "coordonarea verticală" a relațiilor dintre guvernul central și autoritățile infranaționale, dintre Uniunea-Europeană sistatele membre sau regiunile acestora și dintre stat și întreprinderi. Astfel, în Franța, "contractele de plan" dintre guvernul central și regiuni definesc programele de dezvoltare și indică investițiile de infrastructură pe care cele două părți semnatare se angajează să le efectueze în cursul următorilor cinci ani. În Germania, Constituția stipulează că land-urile trebuie să participe la formularea politicilor de vocație națională și regională.

Există în același timp o "coordonare orizontală" a activităților diverselor regiuni sau municipalități și, mai general, o coordonare între celelalte instituții și organizații locale.

Această coordonare nu este spontană, nu se realizează automat, guvernul central intervenind prin crearea unui cadru instituțional sau acordând anumite facilități financiare, cum este cazul pentru "comunitățile de, orașe" din Franța.

Noile cerințe economico-sociale au determinat menținerea unei "coordonări orizontale pe plan național" pentru că, din diverse considerente unele politici naționale, cum ar fi cele sectoriale, pot să contravină obiectivelor politicii regionale - de pildă, cum se întâmplă în Franța, favorizarea unor zone urbane prin politicile de cercetare-dezvoltare, sprijinirea construcției de locuințe și programe de învățământ superior - după cum bugetul național poate avea incidențe regionale diferite la diversele comunități locale.

De aceea, coordonarea orizontală la nivel național vizează crearea unui mediu favorabil agenților și autorităților locale. Spre exemplu, crearea și îmbunătățirea infrastructurilor, depășind posibilitățile întreprinderilor și autorităților locale, revin statului: Fie că este vorba de cele de transport, de educație, formare profesională și dobândirea informației, guvernul are responsabilitatea sprijinirii dezvoltării regionale prin crearea acestor structuri.

Un alt instrument de politică regională, îl constituie asistența tehnico-economică, acordată în mod gratuit sau prin subvenții, precum și crearea și susținerea unui circuit modern al informației.

Intervenția statului în aceste domenii, mai ales în perioada de criză sau de început a dezvoltării în anumite regiuni are menirea de a completa informațiile oferite prin mecanismele pieței.

În același timp politica regională include și intervenții ale statului pentru buna funcționare a pieței muncii, "prin sprijinirea formării profesionale din perspectiva dezvoltării unor activități de înaltă tehnicitate. Aceste acțiuni ale autorităților centrale sunt motivate prin faptul că ofertele de competențe sunt în discrepanță cu cererea la nivel local.

"Fixarea prețurilor" constituie cel de-al patrulea instrument de aplicare a politicii regionale. Este vorba de a se acoperi prin venituri locale totalitatea costurilor și cheltuielilor ocazionate de producerea și consumul bunurilor și serviciilor din fiecare unitate teritorială. Fixarea unor prețuri urmărește să prevină ca avantajele (transport, protecție socială, protecția mediului înconjurător ș.a.) de care beneficiază anumite colectivități, de pildă orașele, să nu fie suportate de altele, cum ar fi zonele rurale.

Accentul pus mai ales pe participarea autorităților locale și regionale decât pe intervenția guvernului central are multe incidențe financiare. Dar cum regiunile mai puțin dezvoltate au venituri fiscale mai reduse, compensările din bugetul central devin un instrument frecvent al politicii regionale.

Se punctează opinia conform căreia transferurile excesive au un efect demobilizator pe plan local și regional.

Faptul că în reglarea relațiilor stat - colectivități locale intervin mai multe instituții - autoritățile locale, regionale, întreprinderile și nu numai - guvernul demonstrează că rolul acestuia a devenit mult mai complex și deloc mai puțin important ca în trecut.

5. DESCENTRALIZAREA ȘI INTERVENȚIILE ECONOMICE ALE COLECTIVITĂȚILOR LOCALE

De mai bine de un deceniu, în unele țări membre ale Uniunii Europene s-a încercat o descentralizare a reglării, economiei prin transferul unor competențe de stat colectivităților locale.

În acest fel, statul împarte responsabilitățile dezvoltării și eficientizării economiei naționale cu autoritățile administrativ teritoriale. Dezvoltarea locală, scrie J. Chevalier, reprezintă "un mijloc de a lansa marile opțiuni naționale prin politici locale mai fine și mai adaptate".

5.1. Legalizarea competențelor economice locale

Structurile naționale ale colectivităților locale sunt foarte diferite, marcând din acest punct de vedere Uniunea Europeană printr-o puternică eterogenitate.

Integrarea crescândă a țărilor membre nu a avut decât unele efecte indirecte, organizarea administrativ-teritorială rămânând modelată de istoria politică și economică a fiecărui stat.

Consacrarea prin tratatul de la Maastricht a principiului de subsidiaritate viza să dea consistență tendinței de descentralizare instituțională, prin generalizarea într-un anumit fel a unui "drept comun" european. Conform inițiatorilor, noua orientare urma să contribuie la apropierea sistemelor și modurilor de finanțare a colectivităților locale.

Pe deasupra acestei diferențieri și indiferent dacă statele sunt federale, ca în Germania sau Belgia, sau foarte regionalizate, ca în Spania sau Italia, structurile cvasitotalității statelor europene comportă, sub diferite denumiri, două-trei niveluri suprapuse; de pildă, în Franța sunt considerate colectivități locale: regiunea, departamentele (județele), orașele și comunele. În cele mai multe cazuri, regiunea sau echivalentul ei dețin cele mai extinse competențe: putere legislativă autonomă în anumite domenii, putere ierarhică asupra colectivităților inferioare¹. În esență, anumite structuri sunt considerate colectivități locale numai în măsura în care organele de conducere sunt alese prin vot universal și dispun de competențe și mijloace proprii.

În contextul descentralizării pe total, se poate considera că mijloacele și competențele colectivităților locale s-au extins - de exemplu în Belgia, Spania sau Franța - chiar dacă anumite țări, cum sunt Grecia și Anglia, nu s-au încadrat în această nouă tendință.

Prin promovarea descentralizării competențelor și a responsabilităților, în ideea luării în considerație a diversităților teritoriale, relațiile dintre colectivități

¹ Regiunile franceze fac excepție de la această regulă

locale și stat au cunoscut unele modificări. Competența și intervențiile lor depind însă de gradul și natura controlului exercitat de stat,

De pildă în Franța, după cum subliniază J. C. Nemery, legea din 1982¹³ a legitimat pentru prima dată competența economică a colectivităților locale. Dar această recunoaștere de principiu a fost însoțită de câteva limite, cum ar fi interdicția fără derogare de a participa la capitalul unei societăți comerciale.

5.2. Acțiuni economice ale autorităților teritoriale

Analiza acțiunilor economice ale autorităților locale evidențiază complexitatea schimbărilor antrenate de descentralizare.

Economiștii francezi (F.Gerbaux, P.Muller ș.a.) apreciază că descentralizarea a bulversat funcționarea colectivităților locale fără a se realiza schimbările scontate prin această reformă.

Pe de o parte, nu s-au verificat premisele privind capacitatea de a promova ocuparea forței de muncă sau de mobilizare a cetățenilor în realizarea unui obiectiv economic.

Pe de altă parte, s-au produs transformări ale contextului politico-administrativ local, mai ales în sensul restructurării spațiului public în direcția dezvoltării.

Colectivitățile locale au-fost implicate în activitățile economice. cu mult înaintea legiferării acestui gen de acțiuni. Pim legalizarea intervențiilor economice s-a produs o multiplicare a inițiativelor în contextul crizei și al griji pentru menținerea locurilor de muncă, în plan local.,

Amploarea intervențiilor economice, ale fiecărui tip de autoritate locală reflectă-posibilitățile lor financiare, ca și unele tendințe de modificare a mediului economic teritorial.

Evoluția bugetelor locale și a cheltuielilor de intervenție economică, pe exemplul Franței, în perioada pre- și post-descentralizare - țară cu un avans relevant în acest domeniu. -, este edificatoare.

Tabelul nr. 1 - Evoluția bugetelor locale (APL)^{x)} în franța (%)

	1970	1982	1984	1989	1992	1995
Cheltuieli APL în% din PIB	7,5	9,6	9,5	9,5	10,3	10,5
Venituri APL în% din PIB	6,6	8,7	9,2	9,3	9,9	10,4

Acțiunile economice ale colectivităților locale trebuie deopotrivă să respecte competențele specifice ale statului, să nu contravină principiului

¹ "Legea drepturilor și libertăților colectivităților locale", 2 martie 1982.

leiertății comerciale și industriale și să se înscrie în cadrul planificării și amenajării teritoriale.

Astfel, în Franța, regimul juridic instaurat prin legile- privind descentralizarea din 1982 și 1983 avea la bază două reguli fundamentale.

Prima regulă statua două tipuri de acțiuni economice: "ajutoarele" pentru "întreprinderi în dificultate" și intervențiile în favoarea dezvoltării economice, respectiv crearea și dezvoltarea unor activități. Prin această disjungere s-a urmărit extinderea competenței în cazul "întreprinderilor în dificultate" sau care trebuie să facă față unor constrângeri.

Prin cea de-a doua regulă, clasificându-se "ajutoarele" (intervențiile economice stricto sensu) în două categorii - "ajutoare directe" și "ajutoare indirecte" - se instituie competențele pentru fiecare dintre aceste acțiuni.

"Ajutoarele directe" acordate întreprinderilor private (împrumuturi, subvenții, bonificații la dobânzi, avansuri financiare, garantări de credite, prime etc.) sunt de competența regiunilor. Departamentele și comunele pot completa ajutoarele date de regiuni, dar nu pot crea ajutoare din proprie inițiativă. În plus, plafonul global ca și lista ajutoarelor sunt stabilite limitativ prin lege. Așa de exemplu, într-o anumită perioadă, ajutoarele directe trebuie să se rezume la prima regională pentru crearea unei întreprinderi sau pentru ocuparea forței de muncă:

În schimb, pentru "ajutoarele indirecte" (cesiune de terenuri, cu sau fără echipament, locație de clădiri, exonerări de anumite taxe etc.) sistemul acordării este mult mai suplu, inclusiv prin implicarea departamentelor și comunelor.

	1970	1982	1984	1989	1992	1995
Cheltuieli APL în total chelt. publice	14,4	27,5	26,8	29,3	30,0	29,7
Venituri APL în total venituri publice	22,1	27,2	28,5	30,3	32,1	33,2

* APL - Administrații publice locale

Sursa: *Ministère de l'Economie et des Finances de la France, Notes bleues de Bercy, no.89, 16 juin 1996*

Cunoscând un-ritm de creștere superior majorării PIB, bugetele locale au dobândit o poziție relativă mai importantă echivalând în anul 1995 cu peste 10% din producția națională și cu aproape o treime din cheltuielile publice totale (statul și organismele administrației centrale), față de 7,5% și respectiv 21% în anul 1970.

Evoluția aceasta mai accentuată a bugetelor locale în comparație cu cea a PIB relevă că - cel puțin pentru cazul Franței - descentralizarea nu a avut efectul scontat asupra creșterii economiei naționale.

Dar, întrucât cheltuielile administrațiilor publice locale au înregistrat o creștere însemnată nu numai în raport cu PIB, ci și mai ales față de cheltuielile publice totale, rezultă că efectele descentralizării s-au cantonat doar la creșterea rolului APL în gestiunea veniturilor și cheltuielilor publice, fără efecte

pozitive la nivel global. Această concluzie este susținută și de faptul că cele mai importante creșteri s-au produs în perioada transferului efectiv de competențe (1984-1991), ultimii ani marcând o creștere puternică a bugetului de stat, ceea ce evidențiază o atenuare a efectelor locale a legilor descentralizării.

5.3. Câmpul de acțiune și unele efecte

Analiza intervențiilor economice pe plan local din ultimul deceniu relevă însă o mutație importantă în modul și câmpul de acțiune a colectivităților locale.

Tabelul nr. 2 - Cheltuielile de intervenție economică a administrațiilor publice locale (%)

	1970	1982	1984	1989	,1992'	1995
Cheltuieli de intervenție în% din PIB	3,5	3,9	3,5	3,8	4,1	4,1
Investiții în% din PIB	2,4	2,3	2,1	2,4	2,5	2,2
Cheltuieli de intervenție APL în total cheltuieli de intervenție	26,5	25,7	23,3	27,3	28,5	26,7
Investiții în% din total investiții	71,0	81,0	78,7	80,0	80,7	80,9

Sursa: *Ministère de l'Economie et des Finances de la France Notes bleues de Bercy, no. 89, 16 juin 1996*

Definind cheltuielile de intervenție economică prin suma investițiilor și a unor transferuri financiare ("ajutoare") vom constata o amplificare semnificativă a acestora, imputabilă transferurilor -financiare întrucât investițiile s-au diminuat. Raportate la cheltuielile de intervenție ale ansamblului administrațiilor publice, cele locale au fost stabilite între 1970 și 1995, cu toată lărgirea competențelor lor, în detrimentul autorităților centrale.

În ceea ce privește cheltuielile de intervenție, constatăm că, nu s-a produs încă o dezangajare a statului, deși legile descentralizării dăinuie de mai bine de un deceniu. Ponderea administrațiilor publice locale în totalul cheltuielilor publice de intervenție a rămas aceeași, timp de douăzeci și cinci de ani.

Și deși ponderea investițiilor locale este destul de mare (2,5% din formarea brută de capital totală a națiunii) nivelul acestora rămâne scăzut, inclusiv în comparație cu cel de dinaintea descentralizării, ceea ce reliefează absența unor efecte cuantificabile ale acestui proces.

Tabelul nr. 3 - Evoluția cheltuielilor de gestiune a administrațiilor publice locale din Franța

	1970	1982	1984	1989	1992	1995
Cheltuieli de gestiune în% din PIB	3,6	5,0	5,2	4,9	5,3	5,6
Remunerații în PIB	1,8	2,9	3,1	2,9	3,0	32
Cheltuieli de gestiune APL în% din total cheltuieli de gestiune AP	21,9	28,1	29,1	30,1	32,1	34,3
Remunerații APL în% din total remunerații AP	19,3	25,2	26,4	27,6	28,3	28,9

Nota: APL- Administrații publice locale; AP - Ansamblul administrațiilor publice

Sursa: Ministère de l'Economie et des Finances de la France Notes bleues de Bercy, no.89, 16 juin 1996

Această divergență dintre evoluția bugetelor locale în general și cea a cheltuielilor de intervenție economică și investiții își găsește o explicație structurală în creșterea cheltuielilor de gestiune ce includ remunerarea personalului și consumurile intermediare (materiale, echipamente, reparații, întreținere clădiri ș.a.).

Ca urmare a multiplicării competențelor și a responsabilităților a avut loc o creștere puternică a efectivelor de personal pe plan local, inclusiv în comparație cu ceea ce s-a întâmplat în administrațiile publice centrale.

Astfel, în raport cu PIB și cu plățile similare la nivel național, cheltuielile de gestiune ale administrațiilor locale au ajuns să depășească valoarea și ponderea transferurilor de intervenție economică.

În acest context sunt de relevat unele tendințe de modificare a modalităților de intervenție economică, a raporturilor dintre diverse colectivități, ca și a naturii politicilor locale.

Astfel, dacă la începutul anilor '80 inițiativele locale erau puternic delimitate de autoritățile centrale, pe măsura trecerii timpului distincția prevăzută de lege între ajutoarele "directe" și "indirecte" a fost estompată, întrucât a devenit dificil de cuantificat separat fiecare tip de intervenție.

Și în timp ce cheltuielile de intervenție și pentru investiții, au crescut, transferurile specifice prevăzute de lege s-au micșorat. În plus, a devenit tot mai frecventă folosirea "structurilor ecran" (asociații ș.a.) prin care se tranzițează, sub forma subvențiilor și a altor ajutoare, importante fonduri, fără a se cunoaște obiectivul precis al acestor transferuri.

În pofida unor sancțiuni rigurose prevăzute prin lege, această evoluție deviată arată tendința colectivităților locale "de a se elibera", respectiv de a acționa în afara regimului de asistentă financiară stabilit prin descentralizarea competențelor și a responsabilităților.

Nerespectarea prevederilor legale a generat și o modificare a raporturilor dintre însăși colectivitățile locale. 'Distincția dintre ajutoarele directe și indirecte din lege se asocia cu o anumită ierarhie în favoarea regiunilor. Pierderea semnificației acestei clasificări a modificat scara competențelor în favoarea

departamentelor și a comunelor care au ajuns la același nivel de intervenție cu regiunile.

După cum subliniază J.C.Douence, această "derivă ineluctabilă către ajutoare directe" exprimă atât uzura morală a reglementărilor, cât și pierderea controlului din partea statului.

Teama analiștilor francezi direct exprimată de F. Gerbaux și P. Muller, este că "după cât se pare, însuși Ministerul de Interne s-ar fi resemnat cu această pierdere a controlului" asupra respectării legilor.

Astfel, practica descentralizării s-a îndepărtat de modelul din textele fondatoare. Pe de o parte, se constată un acord între diversele colectivități locale pentru a dezvolta forme de intervenție "care fac să explodeze cadrul juridic inițial", limitând dreptul de supraveghere al statului. Pe de altă parte, are loc "o exacerbare a concurenței" la diferite niveluri de intervenție care periclitează embrionul de repartiție funcțională a competențelor, prevăzut de lege.

O altă modificare importantă a mediului economico-social, ca urmare a descentralizării, constă în opțiunea tot mai largă către politici orizontale. Asistența financiară directă sau indirectă este concepută ca o acțiune globală asupra mediului extern al întreprinderilor: oferta funciară, comunicații, formarea profesională, informații economice, organizarea prestărilor de servicii cu delimitări în timp. Printre acestea primează investițiile non-materiale.

Se dovedește astfel cerința asocierii intervențiilor economice cu politicile privind comunicațiile, cultura, mediul înconjurător, învățământul, formarea profesională ș.a.

De aceea, în ultimii ani, preocupările se îndreaptă tot mai mult către crearea unor noi instrumente de intervenție, dezvoltarea ingineriei financiare (în mod prioritar, problemele fundamentării deciziei financiare și a obținerii unor noi mijloace de finanțare) și a parteneriatului cu sectorul privat, crearea unor organisme de informații economice etc.

Conform acestor opțiuni se preconizează ori s-au creat deja agenții economice, observatoare pentru economie și ocupare, societăți de studii și expertize, centre de afaceri și resurse pentru crearea unui "mediu referențial local" etc.

Aceste organisme au fost create la inițiativa colectivităților locale cu sau fără ajutorul serviciilor statului.

6. ACOPERIREA FINANCIARĂ A COMPETENȚELOR LOCALE

Descentralizarea competențelor a atras după sine problema finanțării acțiunilor economice ale colectivităților locale și ale relațiilor financiare cu autoritățile centrale.

În fond este vorba de circumscrierea câmpului "finanțelor publice" la diferite eșaloane de guvernare. De aici și folosirea termenilor: "descentralizarea finanțelor publice", "finanțele publice multi-agenți".sau "feudalismul financiar".

6.1. Poziția financiară

În majoritatea țărilor membre ale Uniunii Europene colectivitățile locale participă alături de stat la realizarea și gestiunea finanțelor publice.

Actualmente cheltuielile angajate la acest nivel joacă un rol important în funcționarea economiei naționale, dar diversitatea sistemelor financiare locale este mult mai accentuată decât cea a finanțelor naționale.

Această eterogenitate arată că nu există încă un sistem financiar original al Uniunii Europene și că integrarea economică nu a avut efecte majore asupra particularităților naționale din punct de vedere al funcționării unităților administrativ-teritoriale.

Tabelul nr.4 – Cheltuielile* statului și ale colectivităților locale din unele țări ale Uniunii Europene în anul 1996 (în% din PIB)

	Cheltuielile statului	Cheltuielile colectivităților locale
Danemarca	39,4	29,8
Olanda	33,9	14,9
Italia	39,2	14,1
Irlanda ^{xx}	35,2	11,1
Anglia	31,2	10,4
Spania ^{xx}	24,8	10,8
Luxemburg ^{xxx}	31,2	7,8
Franța	23,1	10,0
Belgia	33,6	6,1
Germania	23,6	5,9
Portugalia ^{xxxx}	45,1	3,3

Cheltuieli curente + cheltuieli de capital. Cifrele pentru Grecia nu au fost disponibile;

*** 1989;*

**** 1987;*

***** 1986*

Surse: Eurostat 1990; după A.Costa: "Finances locales: aspects europeens", L'Observateur de l'immobilier, no. 33, juin 1996

Unele sisteme financiare se încadrează în modelul general de descentralizare al statelor federale. Altele se caracterizează printr-o centralizare la nivel național, chiar dacă există unele tendințe de descentralizare.

Eterogenitatea finanțelor locale din Uniunea Europeană se reflectă în cadrul contabilității naționale prin nomenclatoare și definiții proprii fiecărei țări.

Dificultățile armonizării datelor menționate sunt evidențiate de decalajul în timp al datelor Eurostat cu privire la poziția financiară a colectivităților locale din țările membre ale Uniunii Europene.

Variația ponderii cheltuielilor locale oferă posibilitatea unei grupări a țărilor membre ale Uniunii Europene.

Un prim grup include țări în care cheltuielile se situează între - 20% și 30% din produsul intern brut: Danemarca (conform aprecierilor lui A.Costa), Suedia și Norvegia (nemembră a Uniunii Europene). În aceste țări sistemele de finanțare locală sunt foarte apropiate. Dar Danemarca este singura țară în care bugetele locale au atins 30% din PIB și peste 50% din cheltuielile publice totale:

În Olanda, Anglia, Franța, Irlanda și Italia, cheltuielile colectivităților locale se situează între 10% și 20% din cheltuielile publice totale.

Sunt însă și țări în care, în pofida descentralizării, aceste cheltuieli sunt sub 10%: Belgia, Germania, Portugalia și Luxemburg.

Această diversitate comporta explicații diferite: țările unde bugetele locale reprezintă mai puțin de 10% din PIB sunt de obicei acelea în care colectivitățile locale nu sunt implicate în remunerarea personalului didactic (Belgia, Germania).

Pentru Germania explicația ar putea consta și în faptul că sunt menționate statistic doar cheltuielile comunelor, exceptându-se land-urile.

Poziția deosebită a colectivităților locale din țările scandinave relevă o anumită abordare a puterii locale. De pildă în Danemarca, accentuarea descentralizării a implicat transferul către aceste autorități a gestiunii asigurărilor sociale.

6.2. Resursele locale

În majoritatea țărilor membre ale Uniunii Europene, acoperirea financiară a competențelor locale se realizează prin impozite. Acestea reprezentau alături de resursele redistribuite de stat și de împrumuturi, principala sursă a veniturilor.

Tabelul nr. 5 - Resursele colectivităților locale din țările membre ale Uniunii Europene în anul 1990*

	Resurse totale	Raport resurse fiscale/total resurse (%)
Luxemburg ^{xxx}	100	81,9
Franța	100	52,0
Danemarca	100	50,6
Germania	100	48,7
Spania	100	41,9
Belgia	100	35,8
Portugalia ^{xxxx}	100	20,6
Italia	100	14,3
Anglia	100	10,4
Irlanda ^{xx}	100	9,3
Olanda	100	6,6

Calculat pe baza valorilor în unități monetare naționale;

^{xx} 1989;

^{xxx}) 1987;

^{xxxx}) 1986.

Surse: Eurostat 1990; după A.Costa: "Finances locales: aspects européens", L'Observateur de l'immobilier, no.33, juin 1996

Studiul comparativ al. diverselor forme de venituri locale nu permit degajarea unui model de referință. Alături de țări în care impozitele locale au o pondere importantă, în altele, acest tip de fiscalitate nu există. Explicațiile acestei situații sunt multiple: centralizarea administrativă, nivelul scăzut de dezvoltare în general, influența reglementărilor comunitare.

Dar în țările în care se practică un impozit local, în înțelesul propriu-zis al termenului, ponderea acestor resurse este destul de ridicată: în Danemarca 46%, Franța 42%, Belgia și Anglia 31% și Germania 21%.

Una dintre constrângerile majore ale fiscalității locale constă în menținerea acestei contribuții la formarea resurselor lor și respectiv prevenirea micșorării ei.

Analiza fiscalității locale relevă două sisteme de impozite locale: "impozite-indiciu" și "impozite pe venit".

Primul sistem cuprinde impozitele* asupra proprietății imobiliare (Franța, Anglia, Irlanda, Luxemburg) și uneori asupra activităților economice (taxa profesională în Franța, Gewebestener în Germania). Acesta este un veritabil impozit local fiind stabilit numai într-un anumit teritoriu și în raport cu mărimea colectivității respective.

Apreciat mai adecvat realităților economice actuale și cu o elasticitate mai mare, impozitul pe venit se practică în Belgia și Danemarca, Suedia și Germania.

6.3. Relațiile stat-finanțe locale

Gradul de acoperire financiară prin surse proprii a activităților pe plan local este evidențiat și de mărimea resurselor de transfer. Asemenea resurse permit să se corijeze inegalitățile de potențial fiscal, operând într-un fel o micșorare a ecarturilor dintre unele unități teritorial-administrative, cum este cazul decalajelor dintre Mezzogiomo și regiunile din Nordul Italiei. Aceeași situație s-a creat și în Germania după reunificare, când s-au luat unele măsuri pentru compensarea încasărilor mici din impozitul pe venituri în land-urile răsăritene (fosta RDG).

Constituind fie o redistribuire a încasărilor din impozite naționale, fie subvenții specifice sau alocări directe, transferurile facilitează controlul autorităților centrale asupra repartiției resurselor locale.

Tabelul nr. 6 - Repartiția prelevărilor obligatorii^{xxx} între stat și colectivitățile locale, în anul 1990

	Stat	Local
Portugalia ^{**}	97,8	2,2
Irlanda ^{***}	96,6	3,4
Olanda	96,3	3,7
Anglia	96,1	3,9
Belgia	93,0	7,0
Italia	92,7	7,3
Germania	87,1	12,9
Luxemburg ^{xxxx}	83,5	16,5
Franța	83,2	16,8
Spania	82,1	17,9
Danemarca	67,7	32,3

^x Impozite + cotizații sociale;

^{xx} 1986;

^{xxx} 1989;

^{xxxx} 1987.

Surse: Eurostat 1990; după A.Costa: "Finances locales: aspects europeens", L'Observateur de l'immobilier, no.33, juin 1996

Dar finanțările acestea externe mediului local nu pot corija decât imperfect inegalitățile și slăbiciunea resurselor proprii.

Or, cum în mod firesc autonomia autorităților locale se măsoară prin ponderea dotărilor și a subvențiilor, conform unor calcule proprii, economiștii francezi au stabilit pragul de 40% drept indiciu al marjei de decizie proprie. Aplicând acest prag constatăm că doar Danemarca, Spania, Germania, Franța și Luxemburg sunt în această situație.

Danemarca și Franța sunt de fapt singurele țări în care fiscalitatea locală generează 50% din veniturile proprii. În Anglia și Italia această pondere este

mai modestă (respectiv 10% și 13% în anul 1991). Belgia ocupă o poziție intermediară, în timp ce în Anglia nu există impozitul local.

Ponderea dotărilor și a subvențiilor de la stat sau de la alte colectivități locale variază foarte mult. Astfel, în Italia, considerată drept o țară regionalizată, 80% din resursele colectivităților teritoriale provin de la stat, impozitele locale reprezentând doar 10%. Și în Olanda transferurile statului reprezintă 79% din resursele locale.

De aceea, gradul și natura controlului exercitat de către autoritățile centrale determină nu numai echilibrul sistemelor financiare, ci și regimul și accesul la credite.

6.4. Finanțarea locală prin credite

Marja de manevră financiară a colectivităților locale fiind în general redusă, recurgerea la împrumuturi se impune de la sine. Așa se explică diferențele nesemnificative dintre sistemele de îndatorare a colectivităților locale.

În majoritatea țărilor membre ale Uniunii Europene, politica de împrumut a colectivităților locale este strict controlată, iar concurența dintre instituțiile creditoare foarte puțin dezvoltată. O excepție în această privință o reprezintă Franța unde legile descentralizării au antrenat o micșorare a controlului asupra politicii de împrumut a autorităților teritoriale.

Suprimându-și tutela administrativă și financiară și într-o oarecare măsură cea tehnică (aprobarea prealabilă inclusiv a ratei dobânzii, controlul "a priori" etc.), în ceea ce privește obținerea creditelor se păstrează însă câteva reguli obligatorii: înscrierea în bugetul colectivităților locale a rambursărilor de credite, respectarea regulilor de echilibru bugetar prin fixarea limitelor legale ale îndatorării și interdicția finanțării amortizărilor de capital prin noi împrumuturi.

După cum apreciază economiștii francezi, în alte țări, inclusiv în unele considerate mai puțin centralizate decât Franța, libertatea de acțiune a colectivităților locale este limitată, contractarea de împrumuturi fiind foarte sever reglată prin restricții juridice și administrative. Și întrucât împrumuturile sunt legate de cheltuielile de investiții ale autorităților locale, de altfel destul de semnificative în plan național, reglementările centrale asociază aceste două acțiuni.

În Anglia, urmărindu-se limitarea creșterii, cheltuielilor publice locale prin "Basic Credit Approval" din 1990, se fixează plafonul global anual al împrumutului. Autorizări suplimentare se acordă numai pentru programe de investiții. O altă limitare constă în privilegierea unui creditor "Public Works Loans Board", care este un fel de agenție guvernamentală.

În Spania, operațiunile de credit ale comunităților locale se coordonează strict cu politica economică națională prin Consiliul de politică fiscală și financiară care este un organism de stat. Printre atribuțiile acestuia se află și limitarea împrumuturilor în funcție de circumstanțele economice naționale.

Deopotrivă, în Belgia, contractarea de împrumuturi este limitată. prin politica monetară a Guvernului Federal, iar în Danemarca se plafonează nivelul împrumuturilor, paralel cu un control riguros al activităților colectivităților locale.

Reglementarea împrumuturilor autorităților teritorial-administrative se efectuează și prin stabilirea unor reguli prudențiale precise vizându-se prevenirea unei supraîndatorări a acestora: stabilirea duratei de amortizare a împrumuturilor (Anglia), ca și a cuantumului sumelor datorate în raport cu veniturile (Spania), exercitarea unei tutele printr-un control riguros exercitat în lanț pe scară ierarhică de către colectivitatea locală imediat superioară (Germania).

Reglementarea și controlul asupra împrumuturilor autorităților locale se realizează și prin acceptarea doar a anumitor creditori sau giranți, de obicei instituții de stat: "Credit communal de Belgique" în Belgia, "(Cassa depositate a prestiti" în Italia (mărimea creditelor acordate de aceasta este aprobată anual de Parlament), "Bank Nederlandsche Gemeenten" în Olanda, "Public Work Loans Board" în calitate de girant) în Anglia.

În Franța, deși s-ar părea că există o situație mai concurențială, creditele sunt acordate mai ales (42%) de "Credit local de France".

BIBLIOGRAFIE

- A.Bagnasco, C.Triglia - "La construction sociale du marche", Cachan, Ed. de l'ENS -Cachan, 1993;
- G.Becattini - "Le district industriel: milieu creatif", Espaces et Societes, 1991;
- G.Benko - "La dynamique spatiale de l'economie contemporaine" La Garenne - Colombes, Editions de l'Espace europeen, 1990;
- G.Benko - "Geographie des technopoles", Masson, Paris, 1991;
- G.Benko - Regions et mondialisation", Sciences humaines', Hors - serie no.8, fevrier-mars, 1995;
- A.Cassella, B.S. Frey - "Federalism and Club - Towards an Economic Theory of Overlapping Political Jurisdictions", European Economic Review, 36,1992;
- J. Chevalier - Revue Francaise d'Administration publique, no.34, avril-juin 1985;
- A.Costa - "Finances locales: aspects europeens", Credit Foncier de France, L'Observateur de l'immobilier, no.33, juin 1996;
- J. C. Douence - "L'action economique locale", Paris, Economica, 1988;
- L. Davezies - "L'inegalite spatiale en France" în "Economie globale et reinvention du local", La Tour d'Aignes DATAR/Editions de l'Aurbe, Paris 1995;
- E.Effa - "Les finances de 1970 a 1995" Ministere de l'Economie et des Finances, Les Notes bleues de Bercy, no.89,16 juin 1996
- X. Greffe - "Territoires en France, les enjeux economiques de la decentralisation, Paris, Economica, 1984;

-
- M. McGuire - "A Method for Estimating the Effects of a Subsidy on the Receiver's Resource Constraint", *Journal of Public Economics*, 10, 1978;
- G. Hughes, S. Smith - "Economic Aspects of Decentralized Government: Structure, Functions and Finance", *Economic Policy*, 1992;
- D. King - "Fiscal Tiers: The Economics of Multi-Level Government", Allen and Unwin, London, 1984;
- D. Maillat - "Réseaux d'innovation et milieux innovateurs: un-par pour le développement régional" EDES, Paris, 1993;
- Y. Meny, F. Wright - "Center-Periphery Relations in Western Europe", Allen-Unwin, London, 1984;
- R.A. Musgrave, P.B. Musgrave - "Public Finance in theory and Practice", 4th ed. McGraw-Hill New York, 1984;
- J.C. Nemery - "Les collectivités locales et l'emploi", supplément aux Cahiers français, no. 238, janvier-février 1989;
- W. E. Oates - "On local Finance and the Tiebout Model", *American Economic Review*, 71, 1981;
- OCDE - "Politiques et problèmes régionaux au Royaume-Uni", Paris, 1994;
- OCDE - "Politiques et problèmes régionaux au Canada", Paris, 1994;
- B. Lepetit, D. Pumain - "Temporalités urbaines", Anthropos Paris, 1993;
- B. Lepetit - "Les villes dans la France moderne (1740-1840)" Albin Michel, Paris, 1988;
- M.J. Piore, C.F. Sabel - "Les Chemins de la prospérité" achette, Paris, 1989;
- R. Prud'homme - "Public Finance with Several Levels of Governments", The Hague/Koenigstein Foundation Public Finance, 1991;
- R. Prud'homme - "Les nouveaux objectifs de la politique régionale", *L'Observateur de l'OCDE*, no. 193, avril-mai 1995;
- R. Salais, M. Storper - "Les mondes de production. Enquête sur l'identité économique de la France", Editions de l'EHESS, Paris, 1993;
- W. F. Stine - "Is Local Government Revenue Response to Federal Aid Symmetrical? Evidence from Pennsylvania County Governments in a Era of Retrenchment" *National Tax Journal*, 47, 1994;
- M. Storper, B. Harrison - "Flexibilité, hiérarchie et développement régional", PUF, Paris 1992;
- P. Veltz - "Mondialisation, villes et territoires: l'économie d'archipel", PUF Paris, 1996
- P. Veltz - "Nouveaux modèles d'organisation de la production et tendances de l'économie territoriale", Editions de l'Espaces Européen, 1990;
- Zou HF. - "Dynamic Effects of Federal Grants on Local Spending", *Journal of Urban Economics*, 1994.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 12/1997**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**MODIFICĂRI STRUCTURALE ALE
BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI ÎN
PERSPECTIVA
ANULUI 2020**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

COLECTIV DE ELABORARE

prof.univ.dr. Corneliu Russu (cap. 5); conf.univ.dr. Viorica Răducanu (cap. 1);
drd. Marius Bulearcă – cercetător principal gr. III (cap. 4); drd. Marius
Bădileanu – cercetător principal gr. III (cap. 4); drd. Cristian Sima – cercetător
principal gr. III (cap. 3); drd. Cornelia Neagu – cercetător științific (cap. 3);
Angelica Filip – cercetător științific (cap. 2); Cristiana Tudor-Soare – asistent
cercetare (cap. 3)

CUPRINS

INTRODUCERE	519
Capitolul 1 - TENDINȚE PRIVIND MODIFICĂRILE STRUCTU- RALE ALE BALANȚELOR ENERGETICE - LA NIVEL MONDIAL, PE ȚĂRI ȘI GRUPE DE ȚĂRI.....	521
1.1. Tendințe de restructurare a balanței energetice a țărilor membre ale IEA (International Energy, Agency)	521
1.2. Tendințe de restructurare a balanțelor energetice ale țărilor nemembre IEA din Asia, America Latină, Orientul Mijlociu și Africa	531
1.3. Reforma sectorului energetic și influența sa asupra structurii balanței energetice a țărilor cu economie în tranziție	532
1.4. Politici de creștere a eficienței energetice	539
BIBLIOGRAFIE	541
Capitolul 2 - EVOLUȚIA STRUCTURII BALANȚEI ȘI A EFICIENȚEI ENERGETICE ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1989-1995	542
2.1. Evoluția cererii și ofertei de energie	542
2.2. Evoluția eficienței energetice în România în perioada 1989-1994	548
Capitolul 3 - PREMISELE CONTURĂRII UNOR VARIANTE DE RESTRUCTURARE A BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI.....	552
3.1. Premise ale conturării unor variante de restructurare a oferta de energie.....	552
3.2. Premisele conturării unor variante de restructurare a cererii de energie.....	559
Capitolul 4 - VARIANTE DE RESTRUCTURARE A BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA ANILOR 2020	570

4.1. Elemente teoretice și metodologice ale modelului de prognosticare a structurii balanței energetice a României în perspectiva anilor 2020	571
4.2. Evoluția balanței energetice a României în perioada 1995-2020...	574
Capitolul 5 - CONCLUZII. POLITICI, DIRECȚII DE ACȚIUNE ȘI MĂSURI PENTRU SUSȚINEREA MODIFICĂRILOR STRUCTURALE ALE BALANȚEI ENERGETICE	595
1. Aspecte generale	595
2. Tendințe și orientări	596
3. Premise ale modificărilor balanței energetice a României	598
4. Premise ale modificărilor structurale în industrie	600
5. Armonizarea modificărilor structurale ale balanței energetice cu cele ale industriei	602
6. DIRECȚII DE ACȚIUNE ȘI MĂSURI	605

INTRODUCERE

Politica energetică este parte integrantă a politicii economice a UE care vizează, în principal, limitarea intervenției guvernamentale la apărarea interesului și bunăstării publice, susținerea dezvoltării protecția consumatorului și solidaritatea economică și , socială.

În anul 1994, România a semnat Charta Europeană a Energiei, inclusiv Protocolul de Eficiență Energetică al Chartei. Conform acestui protocol, semnatarii sunt obligați să promoveze măsuri de eficiență energetică în scopul:

- promovării unor politici destinate creșterii eficienței energetice compatibile cu conceptul de dezvoltare durabilă;
- creării cadrului legislativ, instituțional, informațional etc., pentru utilizarea energiei în mod eficient și cât mai puțin agresiv față de mediul înconjurător;
- încurajării cooperării internaționale în domeniul eficienței energetice.

Alături de aceste obiective generale, politica energetică trebuie să vizeze și reconcilierea dezideratelor de creștere a competitivității sectorului energetic cu cele privind siguranța surselor de aprovizionare cu ,energie.

Banca Mondială acordă împrumuturi pentru ameliorarea eficienței energetice și modificarea structurii Balanțelor energetice după criterii economice. În scopul stimulării interesului țărilor cu economie în tranziție pentru reformele sectoarelor energetice, Banca Mondială a întocmit un program în patru puncte¹, astfel:

Punctul 1. Pentru a obține o angajare mai activă a țării, Banca va integra mai bine problemele de eficiență energetică în dialogul bilateral privind politicile astfel încât acestea să fie abordate într-o etapă mai timpurie.

În dialogul general privind politicile țărilor în curs de dezvoltare, Banca va pune mai mult accentul pe stabilirea prețurilor energiei și pe factorii fundamentali care afectează eficiența în domeniul producerii și al consumului de energie. Banca va ajuta țările să aplice strategii energetice integrate viabile. Sectorul energetic "candidează" pentru o atenție sporită datorită rolului său strategic în procesul de creștere economică și efectelor ambientale majore.

Punctul 2. Banca va fi mai selectivă în acordarea împrumuturilor pentru întreprinderile furnizoare de energie, preferând țările care demonstrează un interes real pentru reforma sectorului energetic.

Punctul 3. Căile de abordare a problemelor legate de managementul cererii (DSM) și de prestarea serviciilor energetice către utilizatorii până îi vor fi, identificate, sprijinite și promovate pe plan național.

¹ ENER Nr. 11 – Energie, Eficiență, Rcstructurare, Gestiune, Ed.Tehnică, București, 1996

Banca își va intensifica eforturile de îmbunătățire a modului de intermediere pe piețele informaționale industriale și energetice. În scopul reducerii costului informației, managementului, tehnologiei și tranzacțiilor financiare. Din acest punct de vedere, atât sectorul public, cât și cel privat vor avea un rol din ce în ce mai important. Pe măsură ce se va îmbunătăți raportul dintre costul energiei și prețul la care aceasta este comercializată, intermediarii de pe piață vor fi capabili să obțină un profit din evaluarea asistenței internaționale, financiare și manageriale. Banca va identifica, sprijini și finanța inițiativele și organismele instituționale care pot întări funcțiile de intermediere și urmărire a obiectivelor legate de DSM.

Punctul 4. Banca va acorda o atenție sporită transferului unor tehnologii mai eficiente din punct de vedere energetic și mai puțin poluante.

Preocupările atât ale UE cât și ale Băncii Mondiale pentru restructurarea de fond a balanțelor energetice și creșterea eficienței energetice în țările cu economie în tranziție au constituit problemele de bază în abordarea studiului din acest an "Politica energetică a României privind modificările structurale ale balanței energetice în scopul creșterii eficienței energetice a economiei naționale", parte a programului de cercetare "Ajustări structurale în domeniul extractiv, energetic și de prelucrare primară în perspectiva integrării României în structurile economice ale UE (1996-1998)".

Conștienți de faptul că viitoarea structură economică a României va impune un nou mod de abordare a problematicii asigurării cu energie, ne-am propus ca studiul din anul 1996 să aibă drept principal obiectiv conturarea unor variante de restructurare a balanței energetice a României (în perspectiva anilor 2010-2020) în scopul reducerii decalajelor de eficiență energetică față de țările UE.

Ca atare, în studiu sunt prezentate atât tendințele mondiale cât și cele internaționale, în evoluția structurală a balanțelor energetice (cap.1 și cap.2).

Premisele conturării variantelor de restructurare a balanței energetice românești sunt analizate în detaliu, luându-se, în considerare atât aspectele specifice ofertei (potențialul național de resurse energetice), cât și modificările de natură să influențeze structura cererii pe sectoare ale economiei naționale, ramuri și produse energointensive din industrie, (cap.3). Aceste scenarii de restructurare a balanței energetice a României, au drept criteriu "eficiența energetică" și identificarea, în perspectiva anilor 2010-2020 (cap.4), a direcțiilor de acțiune pentru susținerea acestor scenarii (cap.5).

Cu speranța că studiul prezentat va oferi suficiente idei, alternative și posibile opțiuni pentru a facilita un dialog fertil între specialiștii preocupați de problematica abordată, așteptăm cu încredere observațiile și propunerile dumneavoastră.

Capitolul 1 - TENDINȚE PRIVIND MODIFICĂRILE STRUCTURALE ALE BALANȚELOR ENERGETICE - la nivel mondial, pe țări și grupe de țări -

Dezvoltarea globală economico-socială a înregistrat după anii '90 schimbări fundamentale, în condițiile în care piața energiei a fost influențată de procesele de reformă economică din fostele țări cu economie planificată, care au avut efecte atât asupra evoluției cererii și ofertei mondiale de energie, cât, mai ales, asupra locului pe care îl dețineau anumite țări sau grupe de țări în consumul energetic mondial. În aceste condiții, se apreciază că politicile Energetice trebuie să fie integrate în strategiile de dezvoltare economico-socială durabilă, care să aibă printre obiectivele prioritare și **asigurarea securității energetice și ecologice** /1/. O asemenea apreciere se bazează pe faptul că, în ultimii ani, politicile economice la scară mondială /2/ au influențat evoluția pieței energiei, datorită:

- *proceselor de restructurare economică* ce se desfășoară în prezent, mai ales în țările cu economie în tranziție, ceea ce afectează puternic evoluția cererii și ofertei mondiale de energie;
- *modificărilor structurale ale balanțelor energetice ale țărilor membre ale OECD*, în special a structurii cererii de energie, deși aceste țări dețin, în prezent, aproximativ 50% din consumul total de energie; se apreciază că, în viitor, ponderea lor se va reduce în favoarea atât a fostelor țări cu economie planificată, cât mai ales a celorlalte ce nu fac parte din OECD;
- *impactului liberalizării și creșterii complexității* pieței mondiale a țițeiului, cu influențe marcante asupra consumului energetic;
- *sporirii cunoștințelor privind impactul pe care îl au asupra mediului activitățile energetice*, ceea ce determină o nouă abordare a politicilor energetice;
- *progreselor înregistrate în ultimii ani* privind diversificarea surselor primare de energie, îmbunătățirea eficienței energetice și competitivitatea pe piața energiei.

1.1. Tendințe de restructurare a balanței energetice a țărilor membre ale IEA (International Energy, Agency)

Conturarea principalelor direcții de restructurare a balanței energetice mondiale a avut la bază situația rezervelor mondiale de surse primare de energie. Astfel, la 1 ianuarie 1995 rezervele mondiale ale principalelor resurse energetice au fost de: 1,015 mld.barili petrol, 140 mii mld.m.c. gaze naturale și

1,044 mld.tone cărbune. Aceste rezerve, repartizate inegal pe suprafața globului se prezintă astfel:

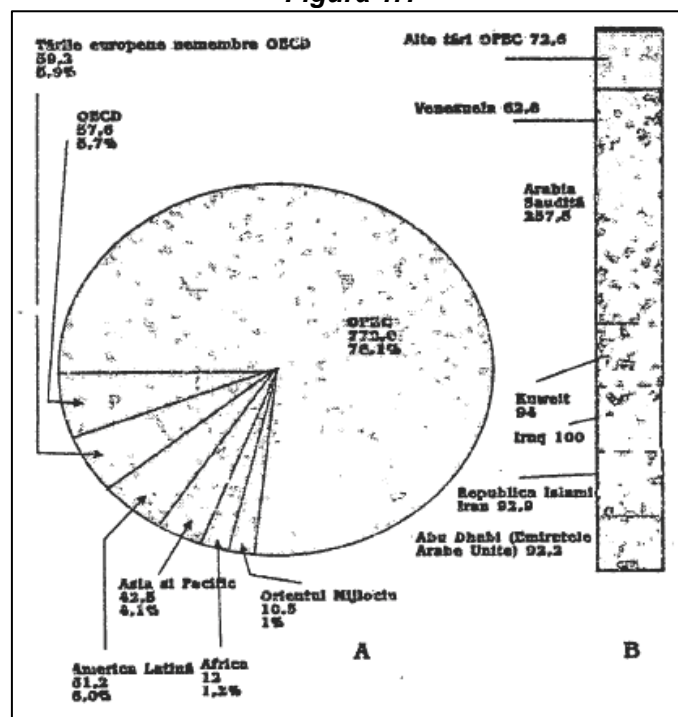
- principalele zăcăminte de țiței sunt situate în țările membre ale OPEC (76,1%) și țările membre ale OECD (5,7%), celelalte țări din America Latină, Asia și Pacific, Africa și Orientul Mijlociu, ca și cele nemembre ale OECD deținând aproximativ 18,2% (Fig.1.1) din totalul rezervelor mondiale;
- principalele zăcăminte de gaze naturale se găsesc în țările Europei de Est (40,2%) și cele ale Orientului Mijlociu (32,1%); ponderea celorlalte țări fiind destul de redusă (Fig.1.2.);
- majoritatea zăcămintelor de cărbuni se află situate, în principal, în fostele țări ale Uniunii Sovietice (27,2%), America de Nord (23,9%), China (11%), Australia (8,8%), Germania (7,7%) și Italia (6,01%). Celelalte țări dețin împreună 20,2% (Fig.1.3.) din totalul rezervelor mondiale.

Sectorul energetic al țărilor membre ale IEA, în anii 1992 și 1993, a suferit, în raport cu anul 1990, schimbări semnificative care au afectat evoluția cererii ofertei de energie, eficienței economice, factorilor de mediu și cercetării dezvoltării tehnologice din acest domeniu. Studiile efectuate de IEA, în ceea ce privește politicile energetice ale țărilor membre în perioada 1980-1991, au relevat următoarele aspecte:

1. *Oferta și cererea de energie* (Fig. 1.4.) în țările membre ale OECD au înregistrat, în raport cu anul 1984, o creștere continuă, cu un ritm mediu anual mult mai redus decât cel al produsului național brut. Totodată, prețurile reale ale energiei au scăzut în 1991, la aproximativ 78% față de cele ale anului 1990.

Intensitatea energetică s-a redus continuu începând cu anul 1973 cu un ritm mediu anual de 1,5%, fiind cu 23% mai mică în anul 1991 față de anul 1990. Evoluția intensității energetice este diferită în funcție de tipul combustibilului utilizat (Fig.1.5.) astfel: a scăzut la țiței cu 38% și la gaze cu 21% dar a crescut cu 9% la energie electrică datorită, în principal, politicilor de restructurare economică. Aceste schimbări sunt reflectate și de modificările în structura ofertei totale de surse primare de energie (Fig.1.6.), ca și în structura consumului final de energie (Fig.1.7.) determinate de sporirea ponderii sectoarelor rezidențial și comercial și scăderea ponderii celor industrial și al transporturilor.

Figura 1.1

A - Distribuția rezervelor mondiale de petrol (la 1 ianuarie 1995 totalul rezervelor mondiale de petrol identificate au fost de 1015 mld. bari pe principalele regiuni)

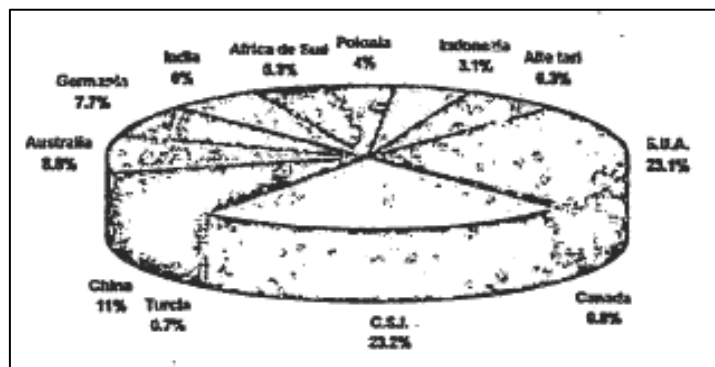
B - Distribuția rezervelor de petrol ale OPEC pe principalele țări (la 1 ianuarie 1995 au fost identificate 773 mld. bari petrol aparținând țărilor membre OPEC)

Sursa: Department for Policy Coordination and Sustainable Development of the United Nations Secretariat, bazat pe Oil and Gas Journal, 26 decembrie, 1994.

Figura 1.2 - Distribuția regională a rezervelor de gaze naturale (mii mld. mc)

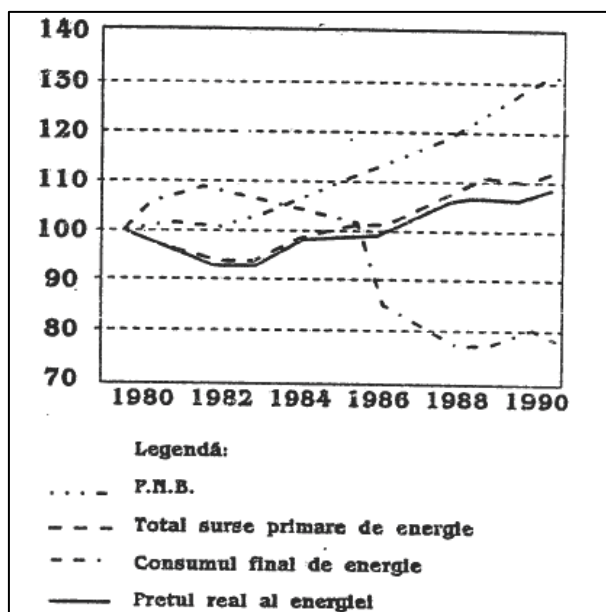

Figura 1.3. Distribuția regională a rezervelor de cărbune

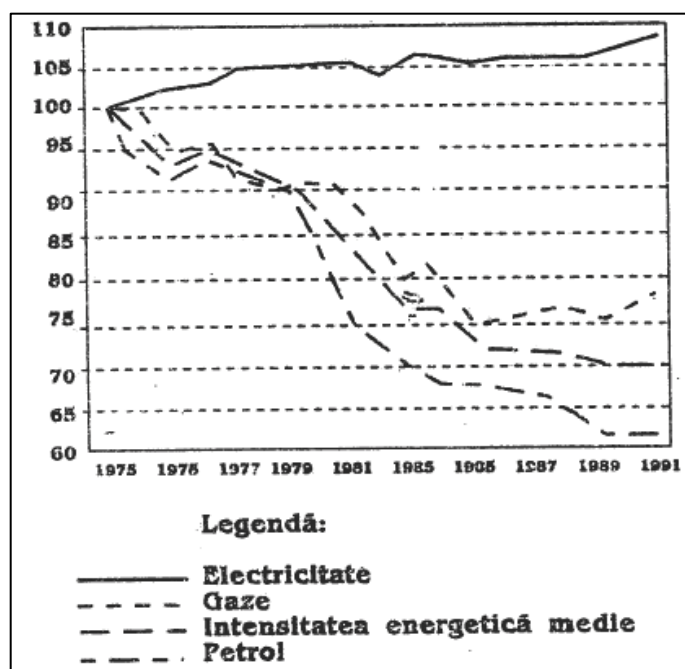
Sursa: Energy Policies of IEA Countries, OECD, 1992.

Figura 1.4. Evoluția consumului total de energie, consumului final de energie, PNB și prețurilor energiei, în țările membre ale OECD, în perioada 1980-1990

Sursa: Energy Policies of IEA Countries, OCDE, 1992.

Figura 1.5. Evoluția intensității energetice în țările membre ale OECD în perioada 1973-1991

Sursa: Energy Policies of IEA Countries, OECD, 1992

Figura 1.6. Structura ofertei de surse primare energie de în anii 1973 și 1991

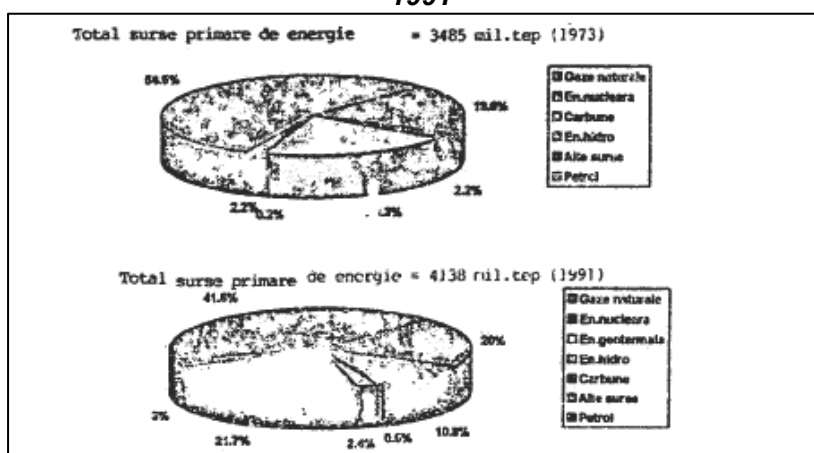
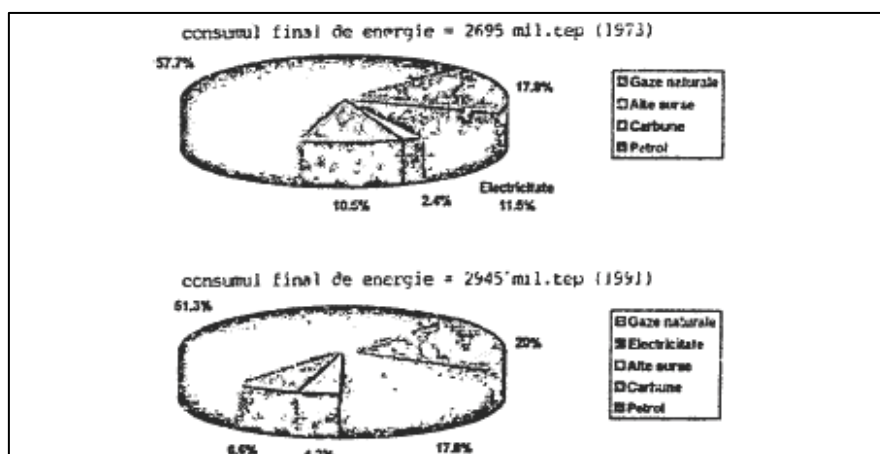

Figura 1.7. Structura consumului final de surse primare energie de în anii 1973 și 1991

Sursa: Energy Policies of IEA Countries, OECD, 1992

3. *Cererea de energie a industriei*, în perioada 1973-1991, a scăzut cu 23,6% deși producția industrială a crescut cu 47% în aceeași perioadă, ceea ce a determinat *scăderea considerabilă a intensității energetice* ca urmare a schimbărilor structurale ale acestui sector și a orientării sale către ramurile mai puțin energofage. De asemenea, s-au înregistrat schimbări marcante și în ceea ce privește structura consumului industrial pe tipuri de resurse (Fig.1.8.), ponderea consumului de energie electrică și a gazelor crescând semnificativ. Schimbarea structurii consumului industrial s-a datorat, în principal, modificării structurii producției industriale, în sensul reducerii ponderii unor industrii energofage, cum sunt metalurgia cu 6% și industria sticlei, cimentului și porțelanului, cu 13%.

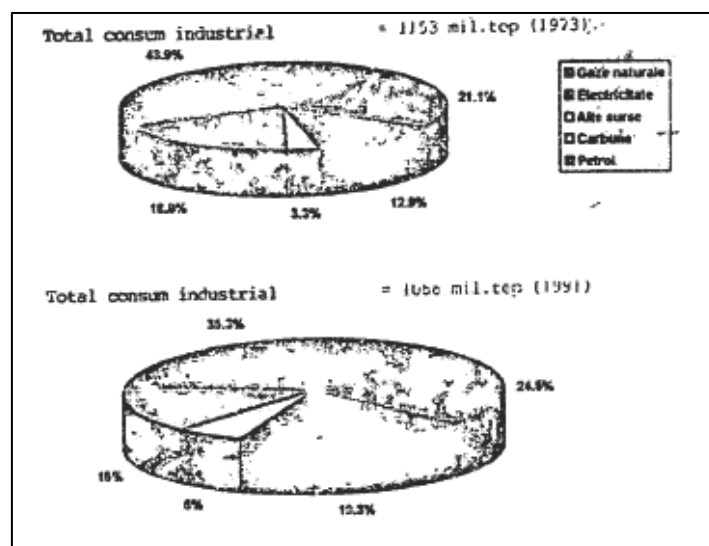
4. *Consumul energetic al sectoarelor rezidențial și comercial a crescut*, în special consumul de energie electrică, a cărui pondere se ridică la 60% din totalul consumului de electricitate al țărilor membre ale OECD.

5. *Eficiența energetică, considerată punctul nodal al politicilor și programelor de restructurare energetică* a avut o evoluție ascendentă datorită, pe de o parte, fondurilor sporite alocate în acest scop de guvernele țărilor membre IEA, ca și a măsurilor luate pentru îmbunătățirea parametrilor echipamentelor energetice și a respectării standardelor calitative și de mediu ale acestora iar, pe de altă parte, modificărilor ce vor avea loc în ceea ce privește structura capacităților de producere a energiei electrice. Investițiile mari, prevăzute pentru perioada 2000-2005 în scopul creșterii producției de energii electrice,

vor determina schimbări în structura combustibililor utilizați (crește ponderea energiei nucleare-electrice și a celei hidroelectrice și scade ponderea combustibililor lichizi) cu efecte favorabile asupra nivelului eficienței energetice.

6. *Prețurile reale ale energia* au fost relativ stabile până la nivelul anului 1985, după care au început să scadă astfel încât în anul 1990 să se situeze la 76,3% față de 1985. Reducerile preturilor energiei au fost compensate parțial de impunerea unor taxe pe emisiile de CO₂ la fabricarea anumitor produse. Pentru a nu afecta competitivitatea pe piața mondială a unor produse, guvernele au încercat să ia alte măsuri în scopul creșterii eficienței energetice, concomitent cu respectarea standardelor ecologice.

Figura 1.8. Consumul industrial pe tipuri de surse primare de energie în anii 1973 și 1991

Sursa: Energy Policies of IEA Countries. OECD. 1992.

La 4 iunie 1993, la Paris, a avut loc Consiliul Guvernamental al miniștrilor din țările membre ale IEA la care s-au analizat perspectivele energiei mondiale la nivelul anilor 2010, stabilindu-se strategiile și politicile din acest domeniu. Analizele efectuate au evidențiat faptul că, la nivelul anilor 2010, nu se vor produce schimbări majore față de cele înregistrate în anii 1990-1992, iar principalele coordonate ale strategiei energiei mondiale vizează:

Creșterea consumului mondial de energie cu 50% în anul 2010 față de 1990. Pentru țările OECD, se apreciază că acest consum va crește, în medie, cu numai 30% (Anexa 1.1.). În structura consumului de energie al țărilor

membre ale OECD. la nivelul anilor 2000, se apreciază că se vor înregistra mutații deosebite, astfel:

- *în țările Americii de Nord* se va menține aproximativ aceeași structură a consumului energetic, La care ponderea o dețin țițeiul (38,0%) și combustibilii solizi; totuși ponderea combustibililor solizi va scădea de 1% 26% în 1991 la 25% în 2000);
- *în țările din Pacific* ponderea țițeiului va scădea de la 54,4% în 1991 la 46,3% în 2000, crescând, în schimb, ponderea energiei nucleare de la 10,2% la 13,5%;
- *țările OECD din Europa* își vor modifica sensibil structura consumului energetic, ponderea combustibililor solizi și a țițeiului scăzând sensibil (de la 23,5% în 1991 la 22% în anul 2000 și respectiv, de la 42,7% la 40,6%) în favoarea consumului de gaze naturale (de la 17% în 1991 la 20,8% în 2000).

Dominarea, în continuare, de către combustibili fosili, a ofertei mondiale de energie, a căror produse se va menține la aprox. 80% din consumul energetic mondial (Anexa 1.2.). Diversitatea și flexibilitatea sectorului energetic sunt condiții de bază pentru asigurarea securității energetice. Pe tipuri de resurse primare, evoluția ofertei de energie va fi:

- producția de țiței (Anexa 1.3.), ca urmare a investițiilor ce se vor face în următoarea decadă de timp, va putea fi corelată cu capacitatea de rafinare atât pentru îmbunătățirea, cât și pentru reducerea efectelor negative asupra mediului;
- producția de gaze naturale în următoarele două decade, va crește, paralel cu mărirea rețelei de conducte de transport din Rusia și Orientul Mijlociu către Europa Occidentală;
- producția de cărbune va scădea, ponderea sa ajungând la 25% în structura cererii mondiale în anul 2010, față de 30% în 1991;
- energia nucleară va avea o contribuție substanțială la balanța energetică mondială, ponderea sa ajungând la aproximativ 13% în anul 2005 față de 10,8% în anul 1991;
- sursele neconvenționale de energie vor marca o ușoară creștere datorată sporirii, în principal, a producției de energie hidro.

Creșterea emisiilor de CO₂ datorate energiei, cu aproximativ 50% în 2020 față de 1990; Se remarcă totuși sporirea mai redusă a emisiilor de CO₂ în țările membre ale OECD, cu numai 17% în anul 2000 față de 1990 (Fig.1.9.), ca urmare a politicilor de protecție a mediului luate de aceste țări, ca și a politicilor de schimbare a structurii consumului energetic /3/.

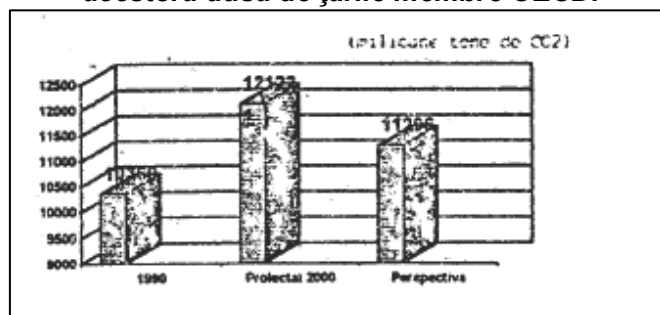
Ca urmare a sporirii atât a populației, cât și a activităților economice, creșterea cu mult mai mare decât cea a țărilor membre OECD.

În special în țările membre ale OECD, *deși oferta de țiței a acestora va scădea, în aceeași perioadă, la jumătate*; în timp ce evoluția ponderii țițeiului în

totalul necesarului de energie al țărilor membre OECD va continua să scadă, importul, în special din Orientul Mijlociu, va crește de la 60% în anul 1991 la 70% în anul 2010.

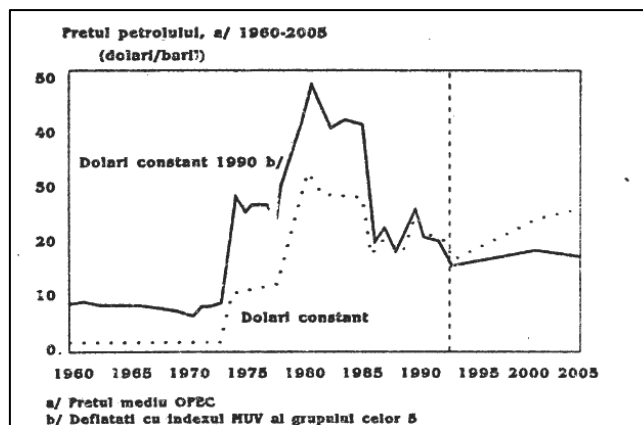
După care va rămâne relativ constant; în ceea ce privește *evoluția prețului la gaze naturale* se apreciază că aceasta va fi diferită în funcție de condițiile specifice din țările Americii de Nord, Europei și Japoniei; prețul *cărbunilor va scădea*, numai astfel acest combustibil va putea să fie competitiv pe piața mondială a energiei.

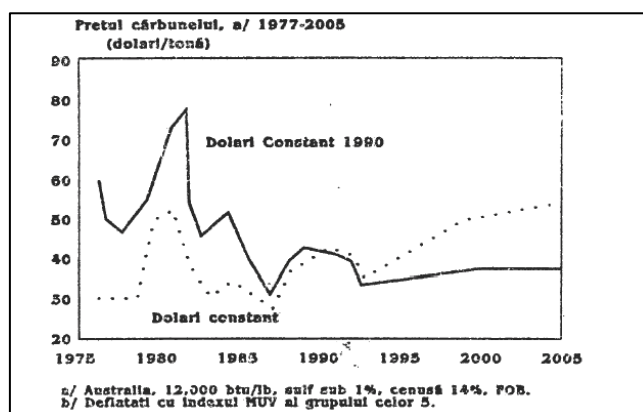
Figura 1.9. Prognoza emisiilor de CO₂ ca urmare a politicii de reducere a acestora dusă de țările membre OECD.

Sursa: Energy Policies of IEA Countries. OECD, 1992.

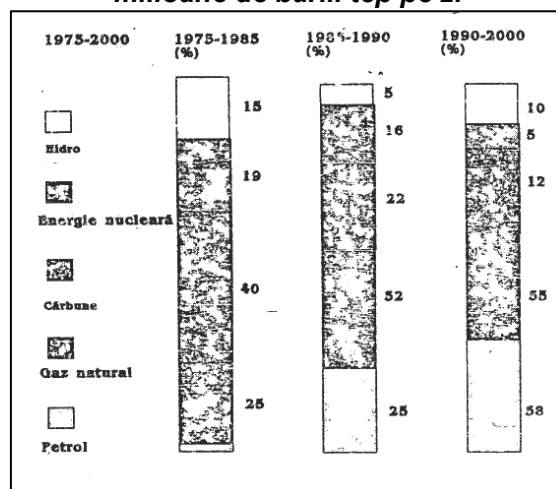
Figura 1.10. Evoluția prețurilor la țiței și cărbune în perioada 1980-2005

Sursa: Department for Policy Coordination and Sustainable Development of the United Nations Secretariat, bazat pe OIL And Gas Journal, 23.dec. 1994.

Figura 1.11.: Evoluția ofertei mondiale de energie, 1975-2000 a/ milioane de barili tep pe zi

Sursa: Department for Policy Coordination and Sustainable Development of the United Nations Secretariat, bazat pe OIL And Gas Journal, 23.dec. 1994.

În studiile efectuate de Banca Mondială privind evoluția producției și consumului la principalele resurse energetice, ca și a prețului acestora, se apreciază că, la nivel mondial atât prețul țițeiului (Anexa 1.4.), cât și cel al cărbunelui (Anexa 1.5.), vor crește ușor până în anul 2000, după care vor

rămâne constante (Fig.1.10). De remarcat este faptul că la nivelul anilor 2010, în consumul mondial de energie, țările nemembre ale OECD vor deține peste 50%. Totodată se apreciază că atât utilizarea energiei, cât și consumul de țiței al țărilor membre OECD, ca urmare a politicilor energetice și a măsurilor luate de guverne pentru creșterea eficienței energetice, vor ajunge la mai puțin de jumătate din consumul energetic mondial. În final, miniștrii din Consiliul Guvernamental al IEA au ajuns la concluzia că se vor produce schimbări marcante în balanța energetică a țărilor membre (Fig.1.11. și anexa 1.6.). Ca atare, asigurarea securității energetice ¹⁴¹, mai ales în țările în tranziție la economia de piață care au probleme deosebite în acest sector, trebuie să constituie un obiectiv prioritar. În acest scop, miniștrii au considerat necesară concentrarea acțiunilor politice în următoarele direcții:

- menținerea mecanismelor ce vizează investițiile rapide în cazul "scării de urgență" în domeniul energetic;
- asigurarea diversificării continue a surselor primare de energie;
- creșterea accelerată a esenței energetice ca urmare a noului potențial existent în acest domeniu, cu toate barierele care se pun în calea modernizărilor instalațiilor și a introducerii noilor tehnologii energetice în special în țările cu economie în tranziție;
- promovarea de către guverne a unor politici de introducere a tehnologiilor energetice noi și nepoluante, obținute prin cooperare, atât între țările membre ale OECD, cât și cu celelalte țări nemembre;
- minimizarea impactului asupra mediului a activităților energetice,
- introducerea diversității și flexibilității sectorului energetic;
- lărgirea relațiilor cu unele țări membre ale IEA care au interese în asigurarea securității energetice și protecției mediului.

1.2. Tendințe de restructurare a balanțelor energetice ale țărilor nemembre IEA din Asia, America Latină, Orientul Mijlociu și Africa

Consumul energetic al țărilor nemembre IEA din Asia, America Latină, Orientul Mijlociu și Africa, reprezintă aproape jumătate din cel mondial, pondere care, conform prognozelor efectuate, tinde să se majoreze datorită ritmurilor medii anuale de creștere demografică și de creștere economică.

Începând cu anul 1992, cea mai mare parte a țărilor din Asia au continuat procesul de creștere economică cu un ritm mediu anual constant, în general mai mare decât cel din celelalte țări. Malaezia, Coreea de Sud, Taiwanul și Thailanda a avut cel mai rapid ritm mediu anual de creștere economică ¹²¹. Alte țări, de exemplu China, au început să se orienteze spre economia de piață, reforma economică incluzând pe scară largă remodelarea controlului prețurilor și liberalizarea investițiilor de capital străin, ceea ce a dus la o creștere economică cu un ritm mediu anual de 11%. Asia continuă să aibă un

ritm mediu anual mare de creștere a cererii de țiței, consumul brut al țărilor din acest continent ajungând la jumătate din cel al tuturor țărilor membre ale OECD. Dereglementarea și privatizarea sectorului energetic au continuat în țările asiatice, politicile acestora fiind de atragere rapidă a capitalului străin pentru a-și diminua marile costuri necesare construirii unei noi infrastructuri energetice. De exemplu, capitalul necesar, la nivelul anului 2001, pentru constituirea infrastructurii energetice din industria de producere și distribuire a energiei electrice, este apreciat la 70 mld.dolari în Coreea de Sud, care/ca și în celelalte țări asiatice, duce o politică asiduă de atragere a capitalului străin în acest domeniu. În acest sens, la Conferința Economică a țărilor din Asia-Pacific (APEC), dedicată sectorului energetic, s-au stabilit programe speciale care au ca principal scop conservarea energiei și cooperarea pentru introducerea unor tehnologii viabile și nepoluante.

Economia țărilor din America Latină a început să se redreseze după anul 1980 (perioada 1975-1980 fiind considerată ca "decada pierderii"), procesul continuând și în prezent. Țările Americii Latine au un potențial de resurse energetice variat deținând pe ansamblu: 21,8% din potențialul mondial de hidroenergie; 12,2% din rezervele mondiale de țiței; 5,7% din rezervele mondiale de gaze naturale și 4,2% din rezervele mondiale de cărbuni. Potențialul existent s-a mărit prin promovarea unor politici de restructurare a sectorului energetic, de privatizare și liberalizare a pieței energiei în care statul a avut numai rolul de prognozare și reglementare a acestui sector în scopul ameliorării eficienței energetice și diversificării combustibililor. Ca atare, s-au produs restructurări ale balanțelor energetice, mai ales prin creșterea ponderii utilizării gazelor naturale, toate acestea constituind obiective prioritare ale politicilor energetice din aceste țări. În orice caz, acest proces de ajustare structurală a balanțelor energetice continuă, mai ales că și cererea de energie se restructurează în funcție de condițiile impuse pentru protecția mediului, proces ce depinde încă de resursele de capital disponibile și mai ales de infuziile de capital străin.

În Orientul Mijlociu și, Africa producția de țiței și gaze naturale lichefiate (NGL) este în creștere, cu ritmuri diferențiate pe tipuri de țări, dar cu efecte de bumerang asupra evoluției economice a acestora. Pentru a-și asigura continuitatea în extracția țițeiului și gazelor naturale aceste țări duc, în același timp, o politică activă de atragere a capitalului străin.

1.3. Reforma sectorului energetic și influența sa asupra structurii balanței energetice a țărilor cu economie în tranziție

La începutul procesului de reformă, sectorul energetic din țările Central și Est Europene se caracteriza /5/ prin:

- *Intensitatea energetică ridicată*, de 4-8 ori mai mare decât cea realizată de țările OECD din Europa Occidentală, Japonia și SUA datorită:
- *ponderii industriei în PIB* (cel mai mare consumator de energie), de aproximativ 50%, mai mare decât cea medie realizată de țările Europei Occidentale, de 20-35%;
- *ponderii ridicate în producția industrială a ramurilor energointensive*; de exemplu, metalurgia, extracția și prelucrarea teiului, chimia și industria materialelor de construcții au participat cu 31% la realizarea producției industriale în anul 1989, dar consumul lor energetic a reprezentat 70% din totalul consumului energetic industrial înregistrându-se un grad de energointensivitate de 2,25 ori mai mare decât cel mediu din industrie;
- *utilizării ineficiente a energiei în industria prelucrătoare*, unde consumurile energetice ale multor subramuri erau de 14-2,5 ori mai mari decât cele realizate în țările Europei Occidentale, datorită tehnologiilor neperformante folosite, cu un grad de uzură morală de 15-25 ani;
- *ponderii ridicate a combustibililor inferiori în producerea energiei electrice și termice*, cu consecințe negative asupra consumului tehnologic al. termocentralelor, ca și asupra mediului înconjurător.

Prețuri distorsionate ale energiei, care nu au fost determinate în funcție de costurile economice dar, în același timp, erau subvenționate pentru anumite categorii de consumatori, în special pentru cei casnici. Sistemul de stabilire a prețurilor era bazat pe costurile medii de producție, care nu lua în considerare elementele de cost de capital, investițiile fiind finanțate de la buget;

Producerea energiei electrice se baza în general pe cărbuni de calitate inferioară (a căror pondere în balanța energetică a fost în anul 1989, în medie de aproximativ 30%) obținuți, în principal din producția internă, pentru a reduce dependența față de import. Conținutul ridicat în sulf al acestor cărbuni a determinat un grad de poluare energetică ridicat. Este bine cunoscută, în acest sens, regiunea carboniferă din Cehia, Polonia și Germania de Est, denumită "Triunghiul Negru", unde datorită poluării ridicate s-au înregistrat cele mai multe boli și decese. De asemenea, exploatarea și transportul la termocentrale al cărbunilor, necesita un volum mai mare de forță de muncă, consumuri energetice proprii ridicate deci, costuri mari de producție care depășeau prețul de comercializare a cărbunilor pe piața mondială;

Aprovizionarea cu sursă primare de energie se făcea, în principal, din fostele țări ale Uniunii Sovietice, la un preț mic, stabilit prin plan, în cadrul fostului CAER. Majoritatea surselor primare de energie se importau prin sistem barter, în contrapartidă cu produse neenergetice. De menționat că, între Rusia și celelalte țări Central și Est Europene exista un *mare sistem integrat de conducte de petrol și gaze* care, după anul 1994 s-a extins până în Europa

Occidentală, fiind considerat în prezent ca *cel mai mare sistem integrat de transport al petrolului și gazelor din lume*.

Existența unor numeroase reactoare nucleare nesigure, deoarece, din aproximativ 300 GW capacitate instalată în 6 țări (Armenia, Bulgaria, Lituania, Rusia, Slovacia și Ucraina, peste 6% sunt considerate cu *risc nuclear mare*. Reducerea riscului sau dezafectarea acestor centrale atomoelectrice necesită mari costuri de capital, sau investiții de capital străin în scopul fie al reabilitării reactoarelor, fie al închiderii acestora.

Decalajul mare al sectorului energetic din țările Central și Est Europene față de cel al țărilor Vest Europene a impus reforma rapidă a sectorului în cadrul procesului de tranziție la economia de piață.

Reforma energetică este una dintre cele mai complexe probleme ale economiilor în tranziție ce implică cheltuieli mari, mai ales pentru reabilitarea întregii infrastructuri de extracție și transport a hidrocarburilor, ca și a celei pentru producerea, transportul și distribuția energiei.

În literatura de specialitate ¹⁶¹ se apreciază că reforma sectorului energetic din țările Central și Est Europene implică rezolvarea unui complex de probleme care vizează: restabilirea relațiilor comerciale între aceste țări, majoritatea fiind importatoare de țiței, gaze și cărbuni din Rusia și/sau alte țări ale fostei Uniuni Sovietice; .

În alinierea prețurilor resurselor energetice (în special ale țițeiului) la cele practicate pe piața mondială a energiei, ceea ce a avut ca efect așa-numitul "*șoc energetic al prețurilor*" care s-a manifestat prin creșterea nivelului prețului energiei și, implicit, al celorlalte produse, în special al produselor industriale;

- investiții mari de capital străin pentru reabilitarea câmpurilor petrolifere vechi și descoperirea altora noi, ca și pentru refacerea sistemelor de conducte de transport al țițeiului și gazelor naturale;
- atragerea de capital străin atât pentru modernizarea și reabilitarea unor centrale electrice, cât și pentru rețelele de transport și distribuție a energiei;
- stagnarea cererii de energie, știut fiind faptul că, economia de comandă a avut o mare capacitate de aprovizionare cu energie, care era utilizată ineficient în industrie; de aceea se apreciază că utilizarea eficientă a energiei constituie o resursă economică cu un potențial extraordinar pentru creșterea în viitor a eficienței energetice;
- privatizarea anumitor activități din domeniul energetic.

Din aceste considerente apreciem că este necesară o nouă abordare, un nou mecanism care să încurajeze țările cu economie în tranziție să grăbească reforma sectorului energetic. Până în prezent au fost făcute anumite progrese în ceea ce privește liberalizarea prețurilor la țiței, produse petroliere și ulei, în țările Baltice și în cele din Europa Centrală și de Est, mai puțin în Rusia și fostele țări ale Uniunii Sovietice. Stabilirea prețurilor la energie electrică și

termică, ca și la gaze, este o operațiune mai complexă deoarece transportul și distribuția acestora este încă monopol natural. Totuși, prin noile prețuri s-a încercat să se acopere nivelul costurilor financiare medii, deși guvernele nu au renunțat la vechiul sistem de stabilire a prețurilor și tarifelor la energie, în unele cazuri practicându-se încă politica de subvenționare, în special pentru consumatorii rezidențiali.

Privatizarea sectorului energetic este încă lent, remarcându-se, în acest sens, trei tendințe:

- unele țări nu sunt decise să facă privatizarea, mai ales acelea unde întregul sector este proprietatea statului, de exemplu Polonia și Ucraina;
- Republica Cehă și Federația Rusă, au adoptat o anumită strategie de privatizare a sectorului energetic, fără să ofere stimulente pentru grăbirea acestui proces;
- privatizarea utilităților energetice, acolo unde s-a făcut sub presiunea unor forțe exogene sistemului energetic, a avut ca scop, fie reducerea deficitului financiar (Ucraina), fie obținerea lichidităților necesare producătorilor pentru procurarea de surse primare de energie (țările Baltice).

Programele de restructurare și privatizare au diferite trepte de realizare, deși s-a prevăzut pentru toate țările o creștere anuală a consumului brut de energie cu 0,5%.

În opinia noastră, reforma sectorului energetic al țărilor cu economie în tranziție va determina schimbări marcante ale balanței energetice, determinate de:

A. *Evoluția cererii de energie* din țările Central și Est Europene în perspectiva anilor 2000-2010, care, în literatura de specialitate ¹²¹ va fi dominată de două opțiuni majore:

1. *"Restricțiile de capacitate"* opțiune bazată pe tendințele înregistrate anterior perioadei de reformă economică. La elaborarea programelor privind evoluția cererii de energie (Anexa 1.7.), s-a ținut seama de următoarele ipoteze:

- prețul țițeiului va crește de la 17 dolari /baril în anul 1995 la 28 dolari/baril² în anul 2000, după care se va stabili la acest nivel, considerat ca "preț mediu posibil", mai mic decât cel de aprovizionare cu țiței din Orientul Mijlociu;
- prețul gazelor naturale va avea o evoluție asemănătoare cu cel al țițeiului, în timp ce prețul huilei, pentru a fi competitivă față de celelalte surse primare de energie, va înregistra o tendință de scădere.

2. *"Economia de energie"*, opțiune care are ca ipoteză evoluția prețurilor la sursele primare de energie. Astfel, prețul țițeiului va rămâne, în medie, la 18

² Calculat în prețuri constante 1993.

dolari / baril, cât se va înregistra, în medie, în anul 1996, iar prețul gazelor naturale și al huilei va crește relativ ușor. Această opțiune ține cont de îmbunătățirea eficienței energetice impusă din afara sectorului energetic. Ambele opțiuni se bazează pe ipoteza că PIB în toate țările din această regiune va avea o ușoară creștere, diferită de la o țară la alta.

Indiferent de opțiunea aleasă, consumul direct de energie, în majoritatea țărilor Central și Est Europene, va avea o tendință de creștere, deși într-un ritm mult mai lent decât în perioada 1990-1993.

B. *Evoluția ofertei producției de energie* (Anexa 1.8.) va fi diferită și contradictorie în aceste țări. Perioada de depresiune economică, înregistrată până în anii 1992-1993 și-a pus amprenta pe întreaga economie, mai ales pe nivelul intensității energetice a acestora. Astfel, unele țări cum sunt Ucraina, Federația Rusă, cu toate măsurile luate de restructurare și modernizare a industriei, cunosc încă o creștere a intensității energetice. Sunt alte țări care, ca urmare a aplicării unor programe reale de modernizare și restructurare a industriei, au început să înregistreze o intensitate energetică tot mai redusă. Ca atare, se apreciază că unul din principalii factori care afectează raportul dintre creșterea cererii de energie și cea a ofertei este însuși ritmul de sporire a intensității energetice. De asemenea, adoptarea opțiunii "restricțiilor de capacitate" va face ca producția de energie să fie diminuată sub impactul prețurilor de comercializare a petrolului asupra cererii relative de energie care va afecta, la rândul său, evoluția comerțului cu energie. În cazul adoptării opțiunii "economiei de energie" cererea se va diminua ca urmare a renunțării la produsele energointensive, cu toate că prețul de comercializare a petrolului se estimează că va fi mai mic.

C. *Evoluția comerțului cu energie* este influențată de raportul între comerțul net și consumul brut de energie care prezintă diferențe sensibile de la o țară la alta /2/. Astfel, dintre țările Est Europene care au elaborat prognoze energetice, numai Slovacia prevede o reducere a comerțului net de energie în raport cu consumul anual brut, ținând cont de ritmul mediu anual de creștere al consumului brut care, va fi mai mic cu 0,5%, față de cel de creștere economică al acestei țări. Creșterea volumului comerțului net cu energie prevăzută în Bulgaria, Polonia, Republica Cehă și România va duce, în schimb, la sporirea consumului brut în defavoarea producției de surse primare de energie. În Ungaria, sporirea comerțului net de energie este explicată prin scăderea producției de energie primară și creșterea consumului brut. De menționat faptul că prognozele efectuate de organisme ale ONU privind evoluția comerțului cu combustibili în Bulgaria, Federația Rusă, Ungaria, Polonia, Republica Cehă, România și Slovacia în perioada 1993-2000 (în dolari constanți 1993) au avut în vedere dinamica prețului petrolului în această perioadă și anume: -3% în 1994, +3% în 1995 și +4,1% în perioada 1996-2000, deci cu un ritm mediu anual de creștere de 1,22% față de 1993.

Pentru unele țări Central și Est Europene, evoluția raportului între comerțul net și consumul brut, pe de o parte, și producția de energie electrică, pe de altă parte, elemente de bază ale balanței energetice, se prezintă astfel:

În Bulgaria, ponderea comerțului net în consumul brut de energie se apreciază că va crește de la 56,8% în 1992 la 72,2% în anul 2000 cu o variație medie anuală de $\pm 1\%$, ca urmare a sporirii importului net de combustibil. Se apreciază astfel că importul net de combustibil va crește de la 1,325 mld. dolari în 1993 (în dolari constant 1993), la 2,144 mld. dolari în 2000, deci cu aproximativ 33% /1/. Pentru aceeași perioadă s-a apreciat că PIB va crește cu 19% (exprimat în prețuri constante - leva 1981), în timp ce producția de energie primară va spori cu 0,8 mii tep iar consumul brut de energie cu 13,8 mii tep, ceea ce însumează o creștere a consumului net cu 1,28 mii tep, cu influențe nefavorabile asupra nivelului eficienței energetice. Această evoluție este dată. În principal, de sporirea consumului de combustibili lichizi (de 7,3 mii tep) și combustibili gaze și (0,4 mii tep).

În Republica Cehă, ponderea comerțului net în consumul brut va crește de la 15,7% în 1993 la 28,7% în anul 2000 cu o variație medie anuală de $\pm 2,8\%$. Producția de energie primară se va diminua cu 6,0 mii tep concomitent cu scăderea consumului brut de energie cu 1,2 mii tep, ceea ce va determina: creșterea comerțului net cu 4,9 mii tep; reducerea exportului net cu 3,2 mii tep la combustibilii solizi; diminuarea importului net de combustibili lichizi de 0,5 mii tep; sporirea cu 1,9 mii tep a importurilor nete de combustibili gazeși; diminuarea exporturilor nete de electricitate cu 0,3 mii tep. Prognozele efectuate indică totuși o creștere valorică a importurilor nete de la 640 mil.dolari în 1993 la 960 mil.dolari în anul 2000, deci cu 23%, concomitent cu sporirea PFB cu 34%. (exprimat în prețuri constante 1984 - monedă națională), cu efecte benefice asupra nivelului eficienței energetice /7/.

În Ungaria se apreciază că ponderea comerțului net în consumul brut va crește de la 45,9% în 1992 la 56,9% în anul 2000 cu o variație medie anuală de $+1,7\%$. Creșterea comerțului net la 5,3 mii tep se explică prin sporirea consumului energetic brut la 4,6 mii tep și reducerea producției de energie cu 0,8 mii tep; această creștere a comerțului net se va face pe seama sporirii consumului de combustibili gazeși (aproximativ 2,8 mii tep), combustibili lichizi (aproximativ 1,9 mii tep) și solizi (aproximativ 0,6 mii tep). Prognozele efectuate relevă creșteri importante ale importurilor nete de combustibili, de la 2,59 mld.dolari în 1993 la 4,03 mld.dolari în 2000, cu aproximativ 28%. În același timp, PNN (exprimat în forinți 1968) va crește în perioada 1993-2000 cu 18%, cu efecte nefavorabile asupra eficienței energetice. Dinamica producției de energie se explică prin reducerea producției de combustibili lichizi la 0,4 mii tep și a celor gazeși la 0,5 mii tep dar cu o creștere a producției de energie nuclearo-electrică la 0,1 mii tep.

În Polonia, ponderea comerțului net în consumul brut va crește, cel mai rapid față de celelalte țări Central și Est Europene, de la 5,3% în 1992 la 25,8%

în anul 2000 cu o variație medie anuală de $\pm 2,8\%$. Creșterea comerțului net prevăzută la 29,7 mii tep se explică prin sporirea consumului brut la 40,8 mii tep, concomitent cu cea a producției de energie primară de 11,1 mii tep (8,6 mii tep producție de combustibili solizi și 2,5 mii tep a celei de combustibili gazoși). De altfel, creșterea consumului net este rezultatul diminuării cu 12,1% a exportului net de combustibili solizi asociată cu sporirea importurilor nete de combustibili lichizi (9,5 mii tep) și de combustibili gazoși (6,6 mii tep), dar și cu sporirea la 1,4 mii tep a importului net de electricitate. Prognozele efectuate indică altfel, o creștere a comerțului net de combustibili de la 950 mil.dolari în 1992 la 1,79 - 2 mld. dolari în anul 2000, adică o sporire cu aproximativ 80% dacă se ia în considerare un ritm mediu anual de creștere a prețului petrolului de 1,039% /7/.

În România, ponderea comerțului net în consumul brut va spori de la 27,9% în 1992 la 39,7% în anul 2000, cu o variație medie anuală de $\pm 2,3\%$. Creșterea prognozată a comerțului net la 148 mii tep în anul 2000 se explică prin sporirea consumului brut la 3,5 mii tep dsci cu aproximativ 20%, și a producției de energie primară d(9,1 mii tep. Creșterea comerțului net se datorează, în principal, importul i de combustibili lichizi (6,4 mii tep) și combustibili gazoși (7,0 mii tep). De altfel, comerțul net va crește de la 1,08 mld.dolari în 1993 la 1,93 mld.dolari în anul 2000, deci cu aproximativ 48%. În aceeași perioadă PIB (exprimat în lei 1981) va spori cu numai 23%, mascând decalajul de eficiență energetică față de Europa Occidentală.

În Slovacia, prognozele indică o diminuare a ponderii comerțului net în consumul brut de energie de la 74,4% în 1991 la 68,2% în 2000, cu o variație medie anuală de $\pm 1,3\%$. Creșterea în volum a comerțului net, la 0,6 mii tep este rezultatul sporirii consumului brut la 2,7 mii tep, concomitent cu cea a producției de energie primară la 2,0 mii tep, în principal a producției de energie nuclearoelectrică. Prognozele efectuate indică o creștere a comerțului net de energie de la 1,10 mld.dolari în 1993 la 1,45 mld. dolari în anul 2000, deci cu 8%, în timp ce PIB, exprimat în moneda națională a anului 1984, va spori cu 29%, Slovacia fiind una din țările Central și Est Europene în care eficiența energetică va spori sensibil.

În Letonia, ponderea comerțului net în consumul brut va crește de la 89,3% în 1992 la 95,7% în anul 2000 cu o variație de $\pm 0,2\%$. Comerțul net va ajunge la 4,2 mii tep ca urmare a creșterii consumului brut la 4,0 mii tep și a diminuării producției de energie primară cu 0,2 mii tep.

În Lituania, ponderea importurilor nete în consumul brut de energie va scădea de la 62,1% în 1993 la 55,2% în anul 2000 cu o variație de $\pm 1,8\%$.

Modificările care se vor produce în evoluția ofertei și cererii de energie vor da o nouă structură a balanței energetice a acestor țări (anexa 1.8.) în care ponderea combustibililor lichizi și gazoși se va menține ridicată, în timp ce ponderea cărbunilor se va reduce sensibil.

La Conferința din 4 iunie 1993, a guvernelor țărilor membre IEA, s-a hotărât ca această instituție să continue cooperarea dintre țările Central și Est Europene, ca și cu Rusia și celelalte țări membre ale C.S.I., pentru ca acestea să-și definească o politică energetică constructivă care să ducă în final la scăderea intensității energetice și sporirea, de fapt, a eficienței energetice.

Pentru aceasta IEA va trebui să acorde acestor țări o asistentă substanțială, care să aibă ca scop înscrierea țărilor Central și Est Europene în cerințele Chartei Energetice a Europei.

1.4. Politici de creștere a eficienței energetice

În ciuda presiunilor fiscale, experiența c pătată în ultimii ani de țările membre ale IEA a determinat guvernele să aloce fonduri importante pentru creșterea eficienței energetice¹, astfel că în anul 1992 acestea au fost, în termeni reali², cu 7% mai mari ca în 1990 (Tabelul 1.1.)- Cea mai mare parte a țărilor membre IEA a considerat că eficiența energetică este punctul central al politicilor și programelor energetice, care au ca scop reducerea poluării mediului datorată conversiei combustibililor primari în energie electrică. Problemele ce privesc creșterea economică, competitivitatea industrială și securitatea consumului energetic constituie, în continuare, obiective ale programelor de creștere a eficienței energetice și de reducere a poluării mediului. De aceea, creșterea eficienței energetice nu este considerată ca unică soluție de rezolvare a problemelor mediului, trebuind avute în vedere și politicile de eficiență economică pe termen scurt.

Multe guverne ale țărilor membre ale IEA au luat, în acest scop, o varietate de măsuri prin care să intensifice pătrunderea pe piață a echipamentelor eficiente din punct de vedere energetic. Programele adoptate de SUA și Canada, de exemplu, începând din 1990, au făcut ca în aceste țări eficiența energetică să crească în perioada 1990-1993 cu aproximativ 1,5%. Mai mult, începând din 1993, Canada a adoptat o legislație prin care a impus introducerea în domeniul casnic și în industria materialelor de construcții a aproximativ 20 de echipamente eficiente din punct de vedere energetic.

Creșterea eficienței energetice a constituit, de altfel, și obiectivul Conferinței Energetice Internaționale privind Utilizarea Standardelor Eficiente și Adoptarea Politicilor Energetice, ținută la Paris în anul 1992, organizată de IEA și Agenția Franceză pentru Mediu

¹ Termenul de eficiență energetică este folosit aici în scopul creșterii coeficientului de conversie a combustibililor utilizați pentru consumul final. În termeni DSM (Demande-Side-Management) eficiența energetică, în general, cuprinde o paletă largă de activități care au ca scop reducerea intensității energetice

² Este important, câteodată, să se evite asocierea nivelului fondurilor cu nivelul activității, sau, mai important, al rezultatelor. Programul tip, concentra: sectorial și alți factori cu influență asupra costurilor cuprind măsuri specifice pentru fiecare țări.

și Conservarea Energiei (ADEME). La Workshop-ul organizat la finalul acestei conferințe s-au stabilit și care sunt cele mai importante politici de adoptat în scopul conservării energiei și protecției mediului și anume, adoptarea unor standarde ridicate pentru echipamentele energetice, creșterea eficienței în activitățile productive și colaborarea internațională în domeniu /8/.

Tabelul 1.1. - Cheltuielile bugetare pentru creșterea eficienței energetice finale în unele țări membre ale IEA

Țara		1990	1991	1992
Canada	C\$	20.88	20.17	23.60
S.U.A.	US\$	277.6	330.9	327.2
Australia	AS	4.4	5.51	5.82
Japonia	Yen	188	200.5	352.4
Noua Zeetondă	NZ\$	3.26	3.92	2.82
Belgia	BF	n.a.	n.a.	n.a.
Danemarca	DKr	15.80	17.74	100.76
Finlanda	Mk	5.75	13.99	16.30
Franta	FF	171.00	172.18	156.60
Germania	DM	1725.5	1451.1	1385.9
Irlanda	Ir£	1.15	1.03	0.91
Italia	L(000)	0	7.95	278.51
Olanda	Gld	433.0	387.0	293.1
Norvegia	NKr	0	153.19	246.21
Portugalia	ESC	720.60	895.95	833.99
Spania	Ptas-	4363.13	3715.19	3587.88
Suedia	SKr	135.4	87	130.6
Turcia	TL	58.9	599.10	2659.7
Marea Britanic	£	18.40	38.80	52.76
IEA Total (1990 exp.rate)	US\$	1726	1963	1862
IEA Total (1990 PPP rates)	US\$	1438	1654	1559

Sursa: *Energy Policies of IEA Countries, OECD, Paris, 1993; pag.22*

Politica de încurajare de către guverne a eforturilor pentru creșterea eficienței energetice va continua până la nivelul anilor 2000-2005, ceea ce va determina scăderea ponderii acestor țări în consumul mondial de energie, până la aproximativ 30% din cel înregistrat la nivelul anului 2002. Deși ritmul mediu anual de creștere a PNB în țările membre IEA este apreciat că în perioada 1994-2000 va fi de 2,1-4,1%, eficiența energetică va spori cu 2,3-4,8% în America de Nord, 2,5-3,5% în Europa Occidentală, iar în țările Europei Centrale și de Est, ca urmare a realizării proiectului elaborat de U.E. "Eficiența energetică 2000", cu 1,8-2,5% /4/. Acest proiect are prevăzute mai multe obiective printre care și pe cel privind promovarea și dezvoltarea investițiilor în țările cu economie în tranziție și acordarea de facilități financiare pentru încurajarea investițiilor necesare creării eficienței energetice și conservării energiei.

Raportul "creștere economică - eficiență energetică" implică rezolvarea mai multor probleme specifice anumitor țări sau grupe de țări 19!, și anume:

- în țările cu economie de piață dezvoltare din cadrul IEA este necesară: menținerea mecanismelor ce vizează investițiile rapide în domeniul energetic; asigurarea diversificării surselor primare de energie; creșterea accelerată a eficienței energetice prin promovarea investițiilor destinate acestui scop; minimizarea impactului asupra mediului a activităților energetice și introducerea diversității și flexibilității în sectorul energetic;
- în țările membre ale IEA din Asia-Pacific, America Latină, Orientul Mijlociu și Africa este oportună continuarea politicii de atragere a capitalului străin pentru investiții necesare creșterii eficienței energetice și conservării energiei;
- în țările cu economie în tranziție se impune continuarea reformei sectorului energetic pentru: atragerea de capital străin necesar pentru reabilitarea unor câmpuri petrolifere vechi «= descoperirea altora noi; refacerea sistemelor de conducte de transport a țițeiului și gazelor naturale; reabilitarea unor centrale termoelectrice; privatizarea sectorului energetic; creșterea eficienței utilizării energiei prin restructurarea și modernizarea industriei etc.

BIBLIOGRAFIE

- /1/ Energy policies of International Energy Agency Couraries , OECD, Paris, 1993, pg.13.
- /2/ Perspectives a moyen terme de Feconomie mondiale, UN, New York, aprilie 1995.
- /3/ Questions Economique et Environmentales: Energie, Conseil E conomique et Social, UN, New York, .1995.
- /4/ Cooperation in the field of Energy, Economic and Social Council, E/ECE/. UN, New York, 1996.
- /5/ Situation et Politique de l'Energie dans la Region de la CEE, en particulier dans ierpays en transition, Conseil Economique et Social, UN, New York, 1995.
- /6/ Dale Gray, Reforming flie Energy Sector in Transition Economies, World Bank, Washington D.C., 1995.
- /7/ Projection de relfeence du projet Linfc potir les pays en transition, 1993-2002, UN, New York, 1995
- /8/ East-West Energy Efficiency, ECE Energy, serie 4010, UN, New York, 1992.
- /9/ Viorica Răducanu - Eficiența economică-eficienta energetică în relațiile est-vest, în Revista "Energetica" nr.1, ianuarie 1995.

Capitolul 2 - EVOLUȚIA STRUCTURII BALANȚEI ȘI A EFICIENȚEI ENERGETICE ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1989-1995

2.1. Evoluția cererii și ofertei de energie

Volumul resurselor energetice a cunoscut o evoluție descrescătoare în perioada analizată, cea mai drastică diminuare a acestuia înregistrându-se în anul 1990 (cu 21,6 mld.tcc, respectiv 19,4%), datorită reducerii producției interne (cu 22,7%) (Tabelul 2.1.). Tendința de scădere a producției de resurse energetice s-a manifestat încă din anii anteriori, deși nu cu același ritm. Astfel, în anul 1989 producția de resurse energetice a scăzut cu 6% față de cea a anului 1988, deși eforturile investiționale din sectorul energetic au reprezentat aproape jumătate din totalul investițiilor din industrie (42,9%). Atragerea în circuitul economic a noi zăcăminte de huila și de lignit (la sfârșitul anului 1989 capacitatea de extracție a cărbunilor a fost de 81,9 mil.tone) și punerea în funcțiune a noi termocentrale, nu au fost în măsură să rezolve problemele energetice ale României. Deși puterea instalată a centralelor electrice era de 22904 MW, producția de energie a scăzut în anul 1989 față de anul 1988 cu 6%, iar față de anul 1985 cu 8,7%, ceea ce a determinat creșterea importurilor pentru acoperirea consumului energetic al economiei naționale. Scăderea producției de surse primare de energie s-a înregistrat la toate tipurile de combustibili, mai accentuat, la cărbune (37,8%) și mai puțin la țiței (cu 13%) și gaze naturale (cu 14,3%). Reducerea producției de resurse energetice s-a datorat atât condițiilor de zăcămint, cât-mai ales, disfuncționalităților din economia românească, supercentralizată, bazată pe capacități supradimensionate dotate cu echipamente și utilaje învechite și consumuri specifice mari.

După anul 1989 producția de surse primare de energie a continuat să scadă până în anul 1994, cu excepția anului 1995 când s-a înregistrat o ușoară creștere cu 0,6% față de anul anterior. Cu toate acestea volumul producției de resurse energetice a reprezentat, în anul 1995 aproximativ 62,1% din cel realizat în anul 1989.

Structura balanței energetice a României nu a suferit modificări substanțiale, deși producția internă a scăzut până în anul 1994, după care a înregistrat o oarecare stabilizare (Tabelul 2.2.).

Scăderea producției de surse primare de energie, ca și diminuarea producției industriale în perioada de tranziție, au condus la reducerea cererii de energie. Astfel, consumul final de energie a reprezentat în anul 1995 doar 57,6% din cel realizat în anul 1989, iar exporturile numai de 36,5%.

**Tabelul 2.1. Evoluția balanței energetice
în perioada 1989-1995 (mld.tcc)**

	Resurse				Destinații					
	Total din care:	Producție	Import	Stoc la începutul anului	Total din care:	Consum final	Export	Pierderi	Stoc la sfârșitul anului	Diferențe statistice
1989	133,9	78,2	48,9	6,8	133,9	103,9	19,6	4,4	5,2	0,8
1990	107,9	60,4	41,7	5,8	107,9	89,7	7,4	4,2	6,6	-
1991	86,2	53,6	26,9	5,7	86,2	73,9	3,8	4,3	4,2	-
1992	80,2	52,2	23,7	4,2	80,2	66,1	3,3	4,6	6,2	-
1993	79,2	51,0	22,5	5,6	79,2	61,4	4,4	4,9	5,4	3,1
1994	77,9	48,7	23,9	5,3	77,9	58,5	7,8	4,9	4,8	1,9
1995	81,9	49,0	28,0	4,9	81,9	59,9	7,2	5,3	4,8	4,7

Sursa: "Resursele energetice și utilizarea acestora", CNS, 1990-1995.

În ceea ce privește structura ofertei de sur : primare de energie pe opuri de combustibili, după o scădere accentuată în mii 1990-1992 se remarcă o ușoară creștere a producției de cărbune, iar după anul 1992, s-a înregistrat și o stabilitate a acesteia (Tabelul 2.2.).

Producția internă de țiței a scăzut până în anul 1992 după care s-a menținut relativ stabilă, zăcămintele fiind în curs de epuizare datorită faptului că nu s-au făcut investiții pentru creșterea factorului final de recuperare.

Producția de gaze naturale a înregistrat scăderi de-a lungul întregii perioade datorită, pe de o parte epuizării zăcămintelor în exploatare, iar, pe de altă parte, creșterii gradului de dificultate a extracției din zăcămintele noi, situate sub un strat de sare la peste 3500 m adâncime.

Deoarece producția Internă de surse primare de energie nu acoperă decât 61,4% din necesarul total , România continuă să fie dependentă de importuri, în special de țiței. Cu toate că ponderea acestuia a scăzut de la 24,1% în anul 1989 la 15,4% în anul 1995, ponderea produselor petroliere importate a crescut de la 0,4% în anul 1989 la 5% în anul 1995. În același timp ponderea importurilor de gaze naturale a crescut de la 6,7% în anul 1989 la 8,7% în anul 1995. Importul de cărbune de calitate superioară, necesar pentru îmbunătățirea consumului tehnologic al termocentralelor, are o pondere mică în totalul resurselor de energie primară (5%), neinfluențând sensibil randamentele de conversie.

În concluzie, pe ansamblu, structura ofertei de resurse energetice nu a suferit modificări substanțiale.

Intrarea în funcțiune, la întreaga capacitate, a centralei nucleare de la Cernavodă, va crea posibilitatea utilizării combustibililor clasici, în special a cărbunelui (a cărui pondere actuală în producerea energiei electrice este de aproximativ 43%) în alte domenii.

Structura consumului energetic final s-a modificat ca urmare a schimbărilor structurale ale sectoarelor economiei naționale, astfel:

- Ponderea industriei, deși a scăzut în perioada analizată cu 14,1%, se menține încă ridicată (Tabelul 2.3.) această ramură fiind în continuare, cel mai mare consumator de energie din economia românească. Scăderea consumului energetic al industriei s-a datorat diminuării producției industriale și nu reducerii consumurilor specifice care ar fi dus la creșterea eficienței energetice a acestui sector.

Tabelul 2.2. Structura ofertei de surse primare de energie în perioada 1989-1995 (mii tec)

	1989	1990	1992	1994	1995
Resurse - total	125340	103621	75934	74992	80382
- Producție	7378	59431	50007	48211	49356
- stoc la începutul anului	259	2545	2184	2852	2977
din care:					
Cărbuni	17746	10741	10497	11117	11271
din care:					
- huiă și antracit	4923	2782	2297	2617	2548
- lignit și cărbune brun	12823	7959	8200	8500	8723
Țiței	12723	10997	9176	9344	9316
Gaze naturale	37807	32634	25175	21582	21040
Energie hidro-electrică	4513	4019	4274	4788	6012
Alți combustibili	995	1040	885	1380	1717
- Import	48962	41645	23743	23929	28049
din care:					
Cărbune	5892	5509	5545	3868	4318
Cocs	1063	999	186	132	66
Țiței	30304	22288	9115	11606	12368
Gaze naturale	8384	8326	4942	5338	6970
Energie electrică	2792	3468	1615	657	272
Produse petroliere	527	1055	2340	2328	4055

Notă: sub 0,1%.

Sursa: Calculat după „Resursele energetice și utilizarea acestora”, C.N.S., 1990-1995

Tabelul 2.2. Structura ofertei de surse primare de energie în perioada 1989-1995

	1989	1990	1992	1994	1995
Resurse - total	125340	103621	75934	74992	80382
- Producție	7378	59431	50007	48211	49356
- stoc la începutul anului	259	2545	2184	2852	2977
din care:					
Cărbuni	17746	10741	10497	11117	11271
din care:					
- huilă și antracit	4923	2782	2297	2617	2548
- lignit și cărbune brun	12823	7959	8200	8500	8723
Țiței	12723	10997	9176	9344	9316
Gaze naturale	37807	32634	25175	21582	21040
Energie hidro-electrică	4513	4019	4274	4788	6012
Alți combustibili	995	1040	885	1380	1717
- Import	48962	41645	23743	23929	28049
din care:					
Cărbune	5892	5509	5545	3868	4318
Cocs	1063	999	186	132	66
Țiței	30304	22288	9115	11606	12368
Gaze naturale	8384	8326	4942	5338	6970
Energie electrică	2792	3468	1615	657	272
Produse petroliere	527	1055	2340	2328	4055

Tabelul 2.3. Structura consumului final de energie pe principalele sectoare ale economiei naționale în perioada 1989-1995

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Consum final	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
din care:							
Industrie	77,8	73,2	66,7	63,0	63,5	62,6	63,7
Agricultură și silvicultură	4,1	4,2	4,8	4,1	3,6	2,9	3,2
Construcții	1,7	1,7	1,2	1,0	1,0	1,4	1,3
Transport și telecomunicații	4,1	4,3	4,9	9,3	8,6	9,1	9,1
Iluminat public	-	-	-	0,1	0,1	0,1	0,2
Populație	9,3	13,3	16,1	20,6	19,7	20,5	19,2
Alte ramuri	3,2	3,3	6,3	1,9	3,5	3,4	3,3

Sursa: Calculat după "Resursele energetice și utilizarea acestora", CNS, 1990-1995.

În agricultură, silvicultură și construcții ponderea consumului energetic a scăzut atât ca urmare a scăderii activităților economice, cât și datorită lipsei de fonduri investiționale.

Creșterea de aproximativ două ori a consumului energetic din sectorul transporturi și telecomunicații s-a datorat sporirii volumului de transport atât de călători, cât și de mărfuri.

Consumul energetic al populației, deosebit de scăzut până în anul 1985, în comparație cu nivelul unor țări dezvoltate economic și chiar cu cel al țărilor foste comuniste a marcat creșteri sensibile, ajungând la 19,2% în anul 1995 față de 93% în anul 1989.

Consumul de energie pentru iluminatul public, continuă să dețină o pondere infimă în cadrul consumului energetic total (0,1%).

Deoarece industria este cel mai mare consumator de energie, o analiză a structurii consumului energetic (Tabelul 2.4.) din această ramură, relevă:

Creșterea consumului energetic al industriei extractive (cu excepția anului 1994), deși ponderea producției acestei ramuri a înregistrat o scădere sensibilă în totalul producției industriale (de la 8,7% în 1991 la 7,1% în 1994); această creștere s-a datorat, în principal, sporirii consumului energetic în extracția petrolului și gazelor naturale (cu 1,7%), deși ponderea sa în producția industrială a scăzut cu 2,7%;

Diferențe mari în ceea ce privește consumul energetic al subramurilor din industria prelucrătoare, a cărei producție reprezenta în 1994, 79,6% din totalul producției industriale și deținea peste 81% din consumul final de energie; industria încă mai este dominată de ramuri mari consumatoare de energie cum ar fi: metalurgia, industria chimică și a fibrelor sintetice și artificiale, industria de prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari. Astfel, aceste ramuri, împreună, dețin peste 50% din consumul energetic final, deși contribuie cu 24,7% la producția industrială.

Alte ramuri energointensive cum sunt: industria celulozei, hârtiei și cartonului, industria de prelucrare a cauciucului și a maselor plastice, industria altor produse din minerale nemetalice și industria construcții metalice, mașini și echipamente dețin 20,0% din consumul energetic final, dar contribuie cu 10,6% la ponderea producției industriale; se remarcă, totuși, creșterea eficienței energetice în industria construcții metalice, mașini și echipamente în anul 1994 când ponderea acestora a crescut în totalul producției industriale de aproape două ori (de la 2,5% la 4,4%), în timp ce consumul energetic a scăzut cu 0,4%.

Industriile incluse în grupa "alte ramuri ale industriei prelucrătoare" dețin 47,5% (în 1994) din totalul producției, dar consumă numai 8,6% din energia totală.

Tabelul 2.4. Structura producției industriale și a consumului energetic din industrie, înregistrată în anii 1991 - 1995 (%)

Ramurile industriei	Structura producției industriale				Structura consumului energetic			
	1991	1992	1993	1994	1991	1992	1993	1994
Industrie - total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
a. Industria extractivă	8,7	7,5	6,8	7,1	8,4	8,2	11,0	10,0
în care:								
- Extracția și prepararea cărbunelui	1,1	2,2	2,1	2,4	1,7	2,1	2,2	1,9
- Extracția petrolului și gazelor naturale	6,7	4,4	4,0	3,7	5,0	5,0	7,5	6,7
- Extracția de produse neenergetice	0,9	0,8	0,7	0,9	1,7	1,1	1,3	1,4
b. Industria prelucrătoare	84,0	81,6	84,6	79,6	85,0	83,7	80,3	81,4
- Prelucrarea lemnului	1,8	2,0	1,8	1,8	1,5	1,5	1,4	1,4
- Celuloză, hârtie și carton	1,5	1,4	1,4	0,9	1,9	2,0	1,7	1,7
- Prelucrarea șteiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	6,5	6,7	8,8	7,7	11,1	12,0	10,4	10,2
- Industria chimică și a fibrelor sintetice și artificiale	7,8	8,9	7,4	7,5	20,5	23,7	21,7	20,2
- Prelucrarea cauciucului și maselor plastice	2,6	2,2	2,3	1,6	1,0	1,5	1,8	2,3
- Industria altor produse din minerale nemetalice	3,6	3,9	2,9	3,7	5,2	6,2	5,3	6,7
- Metalurgie	9,6	10,6	8,8	9,5	23,8	17,4	19,8	20,4
- Construcții metalice, mașini și echipamente	3,3	3,0	2,5	4,4	9,3	9,8	9,7	9,3
- Alte ramuri ale industriei prelucrătoare	47,3	41,9	49,1	47,5	10,7	9,6	8,5	9,2
c. Energie electrică și termică, gaze, și apă caldă	7,3	10,9	8,6	13,3	6,6	8,1	8,7	8,6

Sursa: Anuarul Statistic al României, C.N.S., București, 1992-1995.

Deși ponderile ramurilor energointensive au scăzut, totuși economiile de energie realizate sunt minime și nu provin din reducerea consumurilor specifice sau introducerea unor noi tehnologii, ci sunt obținute ca urmare a scăderii

producției industriale, cu ritmuri mai mari în aceste ramuri, față de ritmul de diminuare a producției industriale totale. Totodată, apreciem că se impune și adoptarea unor politici energetice și economice în scopul conservării energiei, restructurării profunde a ramurilor industriale, orientării investițiilor atât în sectorul energetic cât și în celelalte sectoare, care să contribuie la creșterea eficienței energetice a economiei naționale.

2.2. Evoluția eficienței energetice în România în perioada 1989-1994

Consumurile mari de energie în economie și, în special, în industria României au condus la intensități energetice ridicate și, implicit, la eficiențe energetice scăzute. Intensitatea energetică depinde, în primul de nivelul de dezvoltare economică și de structura economică a țării respective.

Structura economiei românești și, mai ales, a industriei s-a caracterizat, la începutul perioadei de tranziții, prin:

- diversificare excesivă;
- preponderența producției de serie mare, cu un aparat productiv neflexibil, cu întreprinderi excesiv specializate și de dimensiuni mari care defineau monopolul asupra pieței și nu ofereau posibilitatea concurenței;
- supradimensionarea unor sectoare industriale (siderurgic, rafinarea petrolului, industria-chimică) Care, deși nu au funcționat la întreaga capacitate au înregistrat consumuri ridicate de energie.

Aceste distorsiuni împreună cu concentrarea producției în întreprinderi gigant nerentabile au constituit un impediment major al eforturilor de restructurare în primii ani ai tranziției.

Eficiența energetică scăzută în economia României se explică, parțial, prin structura economiei, ramurile industriale energo-intensive deținând o pondere mare în structura economică: a rezultat al programelor de industrializare forțați din anii '75-'89. Totuși, aceste ramuri dețin o pondere mare în cadrul exporturilor și constituie în continuare o importantă sursă de obținere a valutei necesare echilibrării balanței externe a României.

O altă cauză a eficienței energetice scăzute din economia românească este politică, neadecvată de reducere a consumului energetic după șocul petrolier din 1973, așa cum s-a întâmplat în țările cu economie de piață. Astfel, după șocul petrolier toate țările cu economie de piață și, în special, cele dezvoltate economic și-au revizuit politici energetice și au luat măsuri de conservare a energiei. În timp ce consumul mondial de energie primară a crescut între 1960-1970 cu 67%, între 1970-1980 a sporit cu numai 36%, această evoluție continuând și în perioadele următoare. Ca atare, imensitatea energetică a scăzut

Cu toate acestea, economia României este una dintre cele mai energo-intensive din Europa, consumul energetic depășind de circa 2 ori pe cel realizat de celelalte țări. Intensitatea energetică cea mai ridicată o înregistrează industria (Tabelul 2.5.) de 1,9 ori față de cel mediu. Evoluția în perioada de tranziție a intensității și eficienței energetice reflectă, în bună măsură, evoluția structurii producției de bunuri și servicii din economie.

Analizând evoluția intensității energetice și a eficienței energetice în industrie (Tabelul 2.6.), se remarcă:

- creșterea intensității energetice, în special, în industria extractivă, ritmul cei mai mare înregistrându-l extracția petrolului și a gazelor naturale;
- diferențe sensibile între intensitățile energetice ale subramurilor industriei prelucrătoare. Cele mai mari subramuri consumatoare de energie (metalurgia, chimia, prelucrarea țigăiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari, celuloză, hârtie și carton, prelucrarea cauciucului și materialelor plastice) înregistrează și cele mai mari intensități energetice.

De aceea apreciem că se impun măsuri radicale de restructurare atât în domeniul sectorului energetic cât, mai ales, al industriei.

În sectorul energetic în scopul creșterii eficienței energetice, principalele probleme care trebuia rezolvate sunt:

- Continuarea liberalizării prețurilor la energie, proces care a fost deja început; în acest domeniu guvernul are încă important rol în identificarea și eliminarea subvențiilor care încurajează utilizarea ineficientă a energiei sau a unor combustibili poluanți, cum ar fi: subsidiile pentru extracția cărbunelui, în general, și pentru cea a lignitului, în special.
- Realizarea siguranței aprovizionării cu energie prin restructurarea întreprinderilor furnizoare, astfel încât să se înlăture monopolul și să se asigure un cadru potrivit concurenței; prin restructurarea sistemului energetic va trebui să se transfere o parte din responsabilitățile decizionale ale guvernului spre întreprinderi care să-și gospodărească singure activitățile operaționale și investițiile.
- Aplicarea unor măsuri de conservare a energiei, atât prin economisire cât și prin investiții care să ducă la modernizarea tehnologiilor existente și introducerea unor noi.

Deoarece resursele financiare ale României sunt reduse, calea mai rapidă, mult mai ieftină și mai ușor de realizat și cu efecte imediate în creșterea eficienței energetice, o constituie conservarea energiei.

Opțiunile pentru creșterea eficienței energetice fiind determinate de situația economico-socială a fiecărei țări, măsurile ce vor fi luate de România trebuie să aibă la bază analize complexe și concrete pentru fiecare sector economic, ramură și subramură.

Tabelul 2.5. Intensitatea și eficiența energetică realizată în economia României în anii 1990 - 1994

	Intensitatea energetică tcc/1000 dolari PIB					Eficiența energetică dolari/tcc				
	1990	1991	1992	1993	1994	1990	1991	1992	1993	1994
TOTAL ECONOMIE	2,343	2,567	3,402	2,327	1,943	426,7	389,6	293,9	402,5	514,8
din care:										
Agricultură	0,546	0,655	0,740	0,413	0,283	1832,5	1536,0	1533,0	2436,7	3543,7
Industrie	3,383	3,950	4,797	4,563	3,763	295,6	253,7	208,5	219,4	265,8
Construcții	0,475	0,654	0,793	0,464	0,443	1341,8	1529,1	1260,4	1890,0	2275,0
Transporturi și tele- comunicații	1,498	2,006	3,664	1,99	1,781	667,4	498,6	273,8	500,2	562,6

Notă: PIB s-a calculat în dolari în raport cu următoarele cursuri de schimb: 1990 - 22,41 lei/dolar;
1991 - 76,39 lei/dolar;
1992 - 307,95 lei/dolar;
1993 - 760,05 lei/dolar;
1994 - 1654,33 lei/dolar.

Sursa: "Alternative de alocare a resurselor naturale și a energiei în condițiile integrării europene a economiei românești", I.E.I., 1995; pentru anul 1994, calculat pe baza datelor din Anuarul Statistic al României, C.N.S., 1990.

Tabelul 2.6. Intensitatea și eficiența energetică realizate în principalele ramuri ale industriei în anii 1990, 1991, 1993

Ramurile industriei	Intensitatea energetică tcc/1000\$ PIB			Eficiența energetică \$/tcc		
	1990	1991	1993	1991	1992	1993
Industria - total	3,383	3,950	4,159	295,6	253,3	240,4
a. Industria extractivă	2,703	4,245	5,014	369,9	235,6	199,4
din care:						
- Extracția și pregătirea cărbunelui	6,361	6,146	4,708	229,3	162,7	212,3
- Extracția petrolului și gazele naturale	1,819	3,836	6,627	540,8	280,5	163,2
- Extracția de produse necombustibile	4,644	3,915	2,587	477,2	255,4	386,5
b. Industria prelucrătoare	3,210	3,987	4,256	311,5	250,8	235,0
- Prelucrarea lemnului	3,433	3,828	2,775	299,5	353,6	367,0
- Celuloză, hârtie și carton	8,278	5,491	5,543	118,9	182,1	180,4
- Prelucrarea țesutului, confecția- rea cărbunelui și tratarea com- bustibililor nucleari	57,617	18,171	12,042	17,5	62,0	83,0
- Industria chimică și a fibrelor sintetice și artificiale	27,182	17,232	13,488	36,8	58,0	74,1

- Prelucrarea cauciucului și maselor plastice	0,882	1,328	3,309	1134,0	752,9	303,2
- Industria altor produse din minerale nemetalice ^{*)}	2,793	4,090	3,877	358,0	244,5	257,9
- Metalurgie ^{*)}	15,404	14,754	14,715	64,9	68,0	67,8
- Construcții metalice	4,370	9,711	10,944	226,8	103,0	91,4
- Alte ramuri ale industriei prelucrătoare	0,550	0,715	0,732	1818,2	1399,1	1364,9
c. Energie electrică și termică, gaze și apă caldă	21,274	3,310	2,893	47,0	302,1	345,7

^{*)} ramuri energointensive.

Notă: PIB s-a calculat în dolari, în raport cu următoarele cursuri de schimb: 1990 - 22,41 lei/dolar;
1991 - 76,39 lei/dolar;
1992 - 307,95 lei/dolar;
1993 - 760,05 lei/dolar.

Sursa: Pentru anii 1990-1993 datele au fost preluate din studiul "Alternative de alocare a resurselor naturale și energiei în condițiile integrării europene a economiei românești", I.E.I., 1995.

Capitolul 3 - PREMISELE CONTURĂRII UNOR VARIANTE DE RESTRUCTURARE A BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI

Modificările structurale ale balanței energetice a României în perspectivă, pot fi estimate pe baza analizei evoluției principalilor factori care-și vor pune amprenta asupra ofertei și cererii de energie, și anume:

- potențialul național de resurse energetice și prețurile acestora comparativ cu cele de pe plan mondial;
- perspectivele dezvoltării economico-sociale a României pe sectoare ale economiei și pe ramuri ale industriei.

3.1. Premise ale conturării unor variante de restructurare a oferta de energie

Profilul noilor variante de balanțe energetice, conturate în scopul realizării obiectivului prioritar - creșterea eficienței energetice -, rămâne strâns legat și dependent în mare măsură de înzestrarea economiei naționale cu resurse energetice. Ca urmare, cunoașterea și evaluarea potențialului național exploatabil de astfel de resurse dă posibilitatea cuantificării aportului producției interne la acoperirea necesarului economiei.

În cazul exploatării resurselor energetice, analiza potențialului trebuie făcută luând în considerare o serie de factori cu influență directă asupra indicatorilor economici, și anume:

- condițiile geominiere;
- calitatea produselor extrase;
- volumul rezervelor geologice;
- nivelul dotării tehnice, performanțele și practicile de producție. Acești factori, în procesele tehnologice de recuperare a resursei din rezervă, se află în relații de interdependență a căror intensitate diferă de la o perioadă la alta și de la un zăcământ la altul.

A. Potențialul de hidrocarburi

- Ponderea țițeiului și gazelor naturale în consumul energetic primar în România reprezintă aproximativ 75%.
- Condițiile geologice de formare și acumulare a hidrocarburilor fiind diferite, peste 95% din aceste rezerve sunt plasate la adâncimi ce depășesc 3.500m, cu influență directă asupra activității de exploatare. Din aceste motive se apreciază că din totalul volumului activităților de servicii specifice industriei extractive de petrol peste 50% este antrenat de activitatea de foraj. Lucrările seismice și de foraj geologic

până la 4000 m pot fi considerate ca fiind foarte avansate în toate unitățile geologice, exceptând zona Carpaților Orientali unde tectonica este complicată, tehnologiile de prospecțiune disponibile nu sunt suficiente, iar căile de acces nu permit o dezvoltare sistematică a lucrărilor-geologice.

- Calitativ, țițeiul extras în România este comparabil cu cele mai bune de pe plan mondial (0,4-0,6% sulf, greutate specifică medie), fapt care contribuie la reducerea substanțială a cheltuielilor de transport și depozitare și la creșterea randamentului de procesare. Gazele naturale au un conținut ridicat de metan (de 99,8%), nu au compuși cu sulf, au un procent redus de gaze inerte, calități care fac avantajoasă utilizarea acestora nu numai în producerea energiei ci și în domeniile sticlăriei, tratamentelor termice, îngrășămintelor, maselor plastice, produselor farmaceutice.
- Structura rezervelor geologice de țiței și gaze natural stabilită pe baza lucrărilor geologice executate și a estimărilor efectuatele prezintă astfel:
 - Țiței - rezervele care vor putea fi descoperite, luând în considerare factorii actuali de recuperare a resursei din zăcământ (15-20% pe uscat și 30% în Marea Neagră) reprezintă 9% din potențialul total și 10% din rezervele deja descoperite. Prin introducerea de tehnologii moderne se va putea realiza un factor de recuperare sporit, astfel încât rezervele vor putea crește cu 65%. reprezentând aproximativ 16% din cele descoperite. Se apreciază că rezervele viitoare vor proveni în proporție de 68% din rezerva de prognoză iar 32%, din rezervele probabile și posibile (C1 și C2) pe structurile cunoscute.
 - Gaze naturale - rezervele posibil de descoperit reprezintă 13,2% din potențialul total, respectiv 35% din rezervele descoperite până în prezent. În viitor, acestea vor proveni în proporție de 45,5% din rezervele de prognoză și 54,5% din rezervele C1 și C2 cunoscute.

În perioada 1994-2000 promovările din rezervele de prognoză se vor ridica la 27,5 mil.tone de țiței (din care 17,5 mil.tone în zone noi) și la aproximativ 43700 mld.Nm.c. la gaze libere.

Proгноza evoluției volumului rezervelor exploatabile (Tabelul 3.1.) de țiței și gaze și analiza economico-financiară a activității de extracție demonstrează că industria extractivă a țițeiului și gazului în perspectiva anului 2000 este viabilă.

Tabelul 3.1. Indicii promovării de resurse de țiței și gaze, în perioada 1994 - 2000 (%)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ȚITEI							
-creșteri de rezerve - total	100	132	192	192	238	268	248
*prin cercetare geologică	100	115	190	190	235	285	260
*prin lucrări de foraj	100	200	200	200	200	200	200
GAZE ASOCIATE							
-creșteri de rezerve - total	100	130	173	160	176	194	169
*prin cercetare geologică	100	120	172	159	182	207	177
*prin lucrări de foraj	100	196	180	166	154	144	135
GAZE LIBERE							
-creșteri de rezerve prin cercetare geologică	100	78	85	90	94	90	85

Sursa: Date preluate de la PETROM și ROMGAZ și prelucrate I.E.I.

Aceste estimări pot fi revizuite pe măsura accesului la tehnologii avansate, care vor determina creșterea recuperărilor din zăcămintele aflate în exploatare precum și promovarea de zăcămintele situate în structurile adânci și dificile. De asemenea, tehnicile avansate de interpretare seismică pot releva rezerve potențiale în formațiuni geologice complexe. În același timp, supraproducția din zăcămintele existente și daunele provocate de un număr mare de sonde abandonate, datorită deteriorărilor de echipament, au contribuit ca unele rezerve inițial recuperabile să devină irecuperabile.

Estimările privitoare la **producția de țiței și gaze** iau în considerare incertitudinile în aprecierea rezervelor, conform prognozelor elaborate pentru anul 2000 de către PETROM și ROMGAZ (tabelul 3.2.).

Tabelul 3.2. Perspectiva producției de țiței și gaz în anul 2000

	Estimări
	ROMGAZ și PETROM
Producția PETROM:	
- Țitei (mil.t)	5,3
- Etan (mil.t)	0,04
- Gaze (mld.m ³) (a) din care:	4,03
* (neasociate) libere	3,35
* asociate	0,69
Producția ROMGAZ:	
- Gaz (mld.m ³) (b)	9,0
TOTAL GAZ (a + b)	13,03

Sursa: Date preluate de la PETROM și ROMGAZ

În același timp, estimările Ministerului Industriilor pentru producția de gaz (5,4 mii. țitei \$ 16,4 mld.m³ gaz), mult mai ridicate, sunt considerate nerealiste de către ROMGAZ, deoarece interpretarea actuală a bazei de resurse și a șanselor de noi descoperiri importante șaua extinderii de rezerve din zăcămintele în producție este rezultatul informațiilor îmbunătățite referitoare la structura geofizică.

Necesarul de țitei și gaze al economiei nu va putea fi acoperit decât parțial din resurse interne, în continuare făcându-se apel la import. De exemplu, importurile de gaz au crescut de la 7,2 mld.m³ în 1990, la 13,0 mld.m⁵ în 1995, urmând să atingă în anul 2000 nivelul de 20,0 mld.m.

Evoluția exploatării zăcămintelor de gaze ridică probleme de natură tehnologică (inundarea sondelor), tehnică (necesitatea comprimării gazelor) și economică (atingerea limitei de rentabilitate a exploatării). Gradul de uzură a stațiilor de compresoare este peste 40%, iar conductele colectoare sunt uzate în proporție de 45-60%. Pentru depășirea acestor situații, ritmul reparațiilor capitale a conductelor de transport ar trebui să fie de 150-200 km/an, sistemul de distribuție necesitând modernizări în proporție de 90% (gradul de uzură fiind considerat de 50%).

Din punctul de vedere al gradului de ampatibilitate, comparativ cu companii cu tradiție în domeniu, studiul efectui; de compania ÎNTERA asupra practicilor de producție a pus în evidență următoarele aspecte:

PETROM R.A.

- 42,6% din totalul exploatărilor (reprezentând 21,4% din producția de țitei și 15,1% din cea de gaze) sunt neeconomice;
- 42,4% din procesele de injecție de apă surit neeconomice;
- indicatori de eficiență:

* producția / an / salariat	11.206 t/an/salariat
* Chevron (exploatări marine)	6.672 t/an/salariat
* Plains Petroleum	394 t/an/salariat

PETROM R.A.

- cost de operare /1 țitei extras

* Chevron	38,5 \$/t
* Plains Petroleum	18,7 \$/t
* PETROM R.A.	34,4 S/t

Prin realizarea unor investiții atât pentru explorare, cât și pentru creșterea producției se poate asigura acoperirea necesarului pentru încă 15 ani. Efortul investițional evaluat până în anul 2000 este de 1808 mld.dolari SUA¹.

¹ Date preluate de la PETROM și ROMGAZ.

B. Potențialul de cărbune

Cărbunele deține o pondere de aproximativ 20% în consumul energetic primar în România.

Rezervele de lignit au un nivel calitativ inferior celor de pe plan mondial deoarece conține 1-2% sulf și procent mare de cenușă și umiditate, ca și condiții dificile de exploatare. rezerva geologică este de 2,6 mld.tone, cu un grad de asigurare de peste 50 ani, la o producție de cca.50 mil.t/an.

Structura rezervelor geologice cuprinde 20,8% rezerve de bilanț, 50% rezerve în afară de bilanț, iar restul de 29,2% sunt rezerve potențiale (proгноzate). Rezervele de bilanț se află în exploatare în proporție de 70,6%, 5,5% în cercetare, iar la restul de 23,9% activitatea de exploatare este sistată.

În ceea ce privește rezervele existente exploatabile în subteran, este de menționat că pentru cea. 10% din acestea nu există utilaje de mare productivitate (pentru straturi cu grosimi mai mici de 2-2,5 m), iar pentru aproximativ 20% din rezerve, condițiile geologico-miniere și hidrogeologice sunt grele, fapt ce face tehnologiile de exploatare și de asecare să nu poată fi aplicate eficient.

Din punct de vedere calitativ, datorită iterațiilor de steril din «tratele de lignit, precum și tehnologiilor de exploatare utilizate, cărbunele. extras are putere calorică ce variază între 1200-1900 Kcal/kg, cu cca.400-600 Kcal/kg mai mică decât cea din zăcământ. Ca atare, nu sunt estimări de recuperare economică a rezervelor, activitatea actuală are eficiență marginală și »u există indicii că extracția din zăcămintele neexploatate în prezent ar costa mai puțin. De altfel există o importantă capacitate de producție instalată și doar parțial utilizată.

Caracteristicile procesului productiv sunt influențate de condițiile geominiere dificile de exploatare: în subteran, datorită constituției slab consolidate a straielor productive, sau în carieră, datorită situării în zone ccHnare ce necesită un volum mare de descoperită ($6m^3$ steril/t lignit).

Gradul de utilizare extensivă a utilajelor este redus atât datorită specificului acestora cât și ponderii mari a întreruperilor accidentale. Pentru rentabilizarea unor exploatări miniere este necesară îmbunătățirea utilizării echipamentelor în scopul creșterii randamentului acestora, ceea ce inevitabil va conduce la disponibilizări de personal. O astfel de abordare va avea nevoie de o politică guvernamentală de susținere pentru plasarea excedentului de personal, recalificarea sa.

Rezervele de uilă existente m România prezintă unele particularități deloc favorizante în raport cu cele ale zăcămintelor din alte țări, dezavantaje concretizate prin calitatea redusă¹ (conținut ridicat de cenușă) și condițiile

¹ O clasificare pe sorturi evidențiază o pondere apreciabilă (43%) a uilei energetice, uilele de gaz slab cocsificabile reprezintă 22%, uilele de gaz darabane 23% iar cele pentru semicocs 10%. Din punct de vedere al gradului de identificare și confirmare, 30% sunt reprezentate de rezervele de bilanț. 26,1%

geominierie dificile de exploatare (zăcămintele sunt situate la adâncimi mari, iar tectonica este complicată) a ce îngreunează promovarea de tehnologii moderne.

Gradul de asigurare a producției din rezervele exploatare este de 190 ani iar din rezervele afară de bilanț și cele potențiale de 250 ani.

Intenția principală a RAH-Petroșani este de a asigura competitivitatea produselor sale miniere cu cele comercializate pe piața mondială, folosind o strategie bazată pe două obiective: de extindere a producției și de concentrare a activității doar la minele viabile.

Ministerul Industriilor estimează că până în anul 2000, producția de lignit va atinge un nivel de 43,6 mil.t, iar cea de huilă 4,8 mil.t.

C. Potențialul pe minereu de uraniu

Zăcămintele de minereu de uraniu de care dispune România sunt similare, din punct de vedere calitativ, cu cele exploatare în alte țări (concentrație 0,4% uraniu).

Volumul rezervelor confirmate este estimat la 18.000 tone de uraniu, iar cele de prognoză la 8.000 tone.

Exploatarea se efectuează la adâncimi de 300 m, fiind folosită în acest scop o forță de muncă specializată (de aproximativ 1000 de oameni) care realizează o producție anuală de minereu de uraniu de aproximativ 120 tone.

Producția de combustibil nuclear este apreciată că va ajunge la aproximativ 110 tone de uraniu pe an, în condițiile în care un reactor CANDU-6 are nevoie de o încărcare inițială de 90 tone de uraniu, după care, la un factor de sarcină de 90%, consumă alte 90 tone pe an.

D. Potențialul hidroenergetic

România dispune de un potențial hidroenergetic linear de 70.000 GWh, cel tehnic amenajabil reprezentând 39.000GWh.

Structura potențialului tehnic amenajabil din punct de vedere al puterii instalate include: 72,7% pe râurile interioare; 10,7% în microhidrocentrale; 16,6% pe Dunăre.

Structura energiei obținute anual după finalizarea amenajărilor corespunde celei a puterii instalate (70,7% din hidroenergie provine de la râuri interioare și 29,3% de pe Dunăre).

Valorificarea integrală a potențialului hidroenergetic amenajabil este echivalentă cu asigurarea unei puteri instalate totale de 15.280 MW în 805 hidrocentrale, cu o producție totală de 3.900 GWh.

sunt rezerve în afară de bilanț 40,1% rezerve potențiale. La 19,8% din totalul rezervelor de bilanț activitatea de exploatare este sistată din lipsă de tehnologii eficiente economic, cel tehnic amenajatul reprezentând 39.000 GWh.

Prețurile țițeiului și gazului extrase în România se află sub nivelul celor importate, cu caracteristici echivalente.

În vederea alinierii la prețul internațional de piață (calculat ca preț mediu CIF Constanța, Brent sau Es Sider pe o perioadă selectată s-au transformat într-un preț exprimat în lei), prețul țițeiului brut extras de PETROM și prelucrat în rafinării este periodic ajustat. Frecvența ajustărilor este determinată de modificările importante în prețurile internaționale ale petrolului sau ale cursului de schimb. Referitor la modul de ajustare a prețului țițeiului din producția proprie se pot face două observații.

Deși utilizează cursul oficial de schimb, aceste prețuri nu-și găsesc corespondent la nivelele pieței internaționale. Astfel, în anul 1993, prețul mediu pentru țițeiul brut intern a fost de 70.170 lei/tona (88 SSUA pe tonă sau 12 SSUA/baril) la cursul oficial de schimb de aproximativ 800 lei/\$SUA, acesta reprezentând doar 80% din prețul de import. Calculul prețului mediu internațional se face pe o perioadă nedeterminată, iar adoptarea unui anumit curs de schimb este supusă negocierii, neavându-se în vedere diferențele importante între cursul de schimb oficial și cel de piață.

Legislația existentă nu numai că a permis, dar a și impus implicarea Guvernului în determinarea prețului țițeiului. Astfel, conform Legii nr. 15/1991, referitoare la estimarea premiilor tuturor bunurilor și serviciilor din economie, Guvernul are sarcina de a supraveghea prețul țițeiului brut, PETROM deținând monopolul asupra celui obținut din producția internă. Controalele de preț și controlul furnizării de țiței au limitat sever rolul prețurilor. Mai mult chiar, menținerea controlului prețului la țiței după liberalizarea prețurilor în atee sectoare creează distorsiuni în prețurile corespunzătoare din economie.

Prețul mediu de extracție pentru gazul românesc era în anul 1993 de 40\$SUA pe 1000 m³ mai puțin de jumătate din prețul gazului importat. De asemenea, sunt diferențe mari între prețurile pentru gazul extras de PETROM și ROMGAZ. Astfel, prețul gazelor extrase din zăcămintele ROMGAZ era de 2864 lei/1000 m³ la începutul anului 1993 (6,7 \$/1000 m³ la cursul oficial de schimb) iar prețul la care PETROM vindea gazele ROMGAZ-uhri era de 17.025 lei/1000 m³ (40 \$/1000 m³). Deci filialele de producție ROMGAZ vindeau gazele la mai puțin de 1/6 din prețul pe care ROMGAZ îl plătea pentru gazele extrase de PETROM.

Producătorii interni, PETROM și ROMGAZ, nu au libertatea de a comercializa gazele produse fără controale de preț, neputând să-și stabilească prețurile în raport cu cele ale combustibililor concurenți, cum sunt păcura și motorină, așa cum se practică în alte părți ale Europei.

La cărbune prețurile sunt aliniate la prețurile internaționale, exprimate în \$SUA, transformate în lei, la cursul de schimb al zilei și ajustate periodic. Deoarece cheltuielile medii de producție la minele din România sunt mai mari

decât prețurile internaționale, statul subvenționează exploatarea miniere respective.

* Producția de lignit este subvenționată în ansamblu, media subvenției fiind aproximativ 25% din prețul de vânzare. Analiza structurii cheltuielilor de exploatare a lignitului se prezintă astfel:

- amortizare	- 15 - 18%
- salarii	- 15 - 20%
- materiale, transport, electricitate	- 65 - 70%

Din această analiză rezultă că, cheltuielile de muncă nu sunt dominante și cea mai importantă îmbunătățire a activității ar putea fi obținută prin creșterea productivității fără sporirea cheltuielilor materiale.

* Producția de ulei este subvenționată, în proporție de aproximativ 45% din costul total. Cheltuielile de producție se împart astfel:

- amortizare	- 30%
- salarii	- 48 - 55%
- materiale, transport, electricitate	- 15-22%

În anul 1993 (când cursul de schimb era de 600 lei/\$SUA), prețurile la cămine se prezentau, astfel:

- lignit	- 5112 lei/tona
- cărbune brun	- 7632 lei/tona
- ulei	- 9000 lei/tona

Prețurile la cărbune în România sunt aliniate la presurile FOB ale cărbunelui din Polonia. Dar, spre deosebire de acestea, prețul lignitului în România este determinat de disponibilitatea de combustibili alternativi pentru generarea de energie. Alternativa pentru RENEL fiind păcura, prețurile la lignit ar putea fi stabilite pe baza unui calcul de revenire netă (net-back calculation) din păcură, făcând ajustările pentru diferențele de eficiență și cheltuielile operative ale centralelor energetice implicate.

În cazul exploatarea minereului de uraniu, cheltuielile de producție sunt de 80-85\$SUA/kg, depășind prețul de comercializare a acestuia (spot price) de aproximativ 50 \$SUA/kg. Se pune astfel problema efectuării calculelor de eficiență a utilizării concentratului de uraniu obținut în țară și măsura în care aceste diferențe pot fi eliminate.

3.2. Premisele conturării unor variante de restructurare a cererii de energie

Modificările structurale în economia românească trebuie să reprezinte punctul de pornire în elaborarea unor scenarii care să permită cuantificarea efectelor politicii energetice și a posibilităților de substituție între combustibili, dar și a tendințelor de evoluție a eficienței energetice, a prețurilor și a cererii de energie.

În vederea conturării unor variante de balanțe energetice, care sunt în măsură să creeze noi puncte de vedere în abordarea acestei problematici, pot fi considerate următoarele aspecte:

- creșterea continuă și rapidă a cererii de energie;
- obținerea dificilă a finanțării pentru realizarea și creșterea eficienței energetice;
- presiunile internaționale crescânde pentru protecția mediului înconjurător;
- insatisfacția clienților datorată slabei performanțe ale sectorului energetic;
- reevaluarea rolului pe care îl joacă guvernul, sectorul public și cel privat în cadrul dezvoltării economice.

La nivel macroeconomic, conturarea unor noi variante de restructurare a cererii de energie ține seama de:

- evoluția participării sectoarelor economiei la formarea PIB;
- dezvoltarea sectorului terțiar prin absorbția unei părți a forței de muncă din industrie și agricultură;
- modificările structurale din industrie: evoluția ponderii ramurilor industriale la realizarea valorii adăugate brute a sectorului; redimensionarea capacităților de producție existente și optimizarea proceselor tehnologice; introducerea treptată a unor tehnologii cu consumuri reduse; evoluția cererii interne de produse energointensive (oțel, aluminiu, ciment, amoniac, hârtie, sticlă etc.);
- evoluția demografică și gradul de urbanizare, construirea de locuințe, infrastructura transporturilor și telecomunicațiilor, creșterea calității vieții;
- creșterea cererii de produse și servicii ca urmare a majorării veniturilor reale ale populației.

Ritmul mediu anual de creștere a PIB va înregistra în perioada 1996-2010, valori cuprinse între 4,5-5,5% în anii 2010-2025, PIB va fi caracterizat de ritmuri de creștere ce nu vor depăși valoarea de 4,8% (Tabelul 3.3.).

Contribuția sectoarelor economiei naționale la formarea PS în anul 2000 va fi următoarea: 31% pentru industrie, 19,1% pentru agricultură și silvicultură, aproape 8% pentru construcții și circa 42% pentru sectorul terțiar (comparativ cu anul 1995 când procente participării la PIB a sectoarelor economiei au fost: 32% pentru industrie, 21% pentru agricultură și silvicultură, 6,5% pentru construcții, respectiv 40,5% în sectorul terțiar).

În industria chimică modificările de natură să influențeze cererea de energie sunt următoarele:

- diminuarea aportului industriei chimice la valoarea adăugată brută din industrie (de la cca.12% în prezent, la 11,7% în anul 2000 și la 11,5%

în perioada 2005-2010) datorită închiderii unor capacități de producție;

- creșterea ponderii gazelor naturale și dinamica ponderii energiei termice în structura consumului din industria chimică (tabelul 3.4.).

Menționăm că în perioada 1990-1993 gazele naturale au fost orientate spre consumul din sectorul rezidențial, în timp ce energia termică reziduală, rezultată în urma proceselor de producție a fost folosită insuficient.

Tabelul 3.3. Evoluția PIB în perioada 1995–2025

	Ritmuri medii anuale
P.I.B	(%)
1996	4.5
1997	4.8
1998	5.0
1999	5.2
2000	5.4
2001	5.6
2002	5.6
2003	5.5
2004	5.4
2005	5.4
2006	5.3
2007	5.3
2008	5.2
2009	5.1
2010	4.9
Media: 1995-2000	5.0
Media: 2000-2010	5.3
Media: 2010-2025	4.8

Sursa: Prelucrări în cadrul IEI și Institutul de Prognoză Economică.

Tabelul 3.4. Ponderea gazului natural și a energiei termice în consumul din industria chimică

Anul	1996	2000	2005	2010
Gaz natural (%)	0,42	0,45	0,50	0,50
Energie termică (%)	0,55	0,54	0,52	0,50

Sursa: Prelucrări I.E.I.

- aplicarea unor soluții de modernizare a tehnologiilor de obținere a amoniacului, cu efecte asupra scăderii consumului specific de energie cu cca.8% astfel încât, după anul 1996, va fi utilizat numai procedeul

KELLOGG³¹ (valoarea consumului specific mediu de energie realizat în anul 1993 este cu 15% mai mare decât valoarea proiectată și cu 39% mai mare decât valorile curente realizate pe plan mondial);

- modificarea structurii consumului specific de energie electrică și combustibil pentru producerea amoniacului (T. letal 3.5.);
- creșterea ponderii consumului de energie aferenți tehnologiilor de obținere a amoniacului în valoarea totală a consumului din industrie, de la 6,57% în anul 1989, la 7,23% în anul 1993 și 8,1% în anul 2000;
- sporirea cererii de amoniac ca urmare a creșterii valorii adăugate din agricultură;
- diminuarea producției în anul 1996 cu circa 12% față de anul precedent, ca urmare a reducerii cererii de îngrășăminte chimice amoniacale. Menționăm că la fabricarea acestui produs capacitățile de producție existente (de 2,15 mil.t/an) au fost folosite incomplet (1,65 mil.t/an în anul 1989 și doar 0,69 mil.t/an în anul 1993);
- modernizarea echipamentelor de producere a îngrășămintelor chimice cu azot cu posibilități de reducere a consumului specific de energie cu 53% pentru azotatul de amoniu și cu 4,6% pentru ureea Stripping și ureea convențională;

Tabelul 3.5. Consumul specific de energie electrică și combustibil pentru producerea amoniacului

	1993	1996	2000	2005	2010
Consum specific de energie electrică (1993=1)	1,0	1,15	0,08	0,06	0,04
Consum specific de combustibil (1993=1)	1,0	0,88	0,8	0,73	0,65

Sursa: Prelucrări în cadrul I.E.I.

- diminuarea producției de îngrășăminte chimice cu azot, ceea ce a dus la scăderea consumului total de energie aferent cu 46% în anul 1993 față de anul 1989;
- diminuarea cererii de «ode (caustică, caustică amoniacală, calcinată, electrolitică) care va duce la scăderea consumului total de energie (în perioada 1989-1993 s-a redus cu cca. 40% - de la 47,13 PJ la 28,12 PJ);
- alinierea, din punct vedere energetic, la standardele internaționale prin modificări de natură tehnologică la fabricarea sădii caustice electronice care vor determina reduceri ale consumului total de energie cu cca. 47%. Aceste modernizări vor determina diminuarea

¹ În prezent, amoniacul se fabrică, în România, prin trei tehnologii: KELLOGG (84% din producția totală), SYBERTA (13%) și SALZGITTER - 3%).

producției de sodă caustică electrolitică cu aproximativ 22% în anul 1995 față de anul 1994 datorită reducerii cererii de astfel de produse;

- renunțarea la tehnologiile ce utilizează schimbătoare de ioni pentru realizarea sodei electrolitice în favoarea tehnologiilor performante utilizate pe plan mondial ce permit o diminuare a consumului specific de energie în acest domeniu de 47%;
- - adoptarea unor modificări tehnologice la fabricarea sodei caustice amoniacale și a sodei calcinate prin care se pot reduce consumurile specifice de energie care, în prezent, sunt cu 35%. respectiv 30% mai mari decât valorile înregistrate pe plan mondial;
- aplicarea unor soluții tehnice în scopul creșterii eficienței energetice la fabricarea metanolului prin reducerea consumului specific cu 5-6% (față de nivelul mondial, consumul specific de energie înregistrat în anul 1993 a fost cu 37% mai mare);
- sporirea producției de metanol în condițiile creșterii gradului de utilizare a capacităților de producție;

În metalurgie, factorii care pot conduce la modificarea cererii de energie sunt:

- modificarea ponderii procedeelor de elaborare a oțelului (utilizarea cuptoarelor electrice, extinderea obținerii oțelului prin metoda turnării continue, renunțarea la procedeul Martin) în perspectiva anilor 1996-2000 (tabelul 3.6.);
- aplicarea unor soluții de modernizare în scopul reducerii consumurilor specifice de energie. Menționăm că energia pentru cocs metalurgic era de 4,2 GJ/t, cu 30% mai mare decât în anul 1989 și cu 38% mai ridicat decât nivelul mondial înregistrat;

**Tabelul 3.6. Modificarea ponderii
procedeelor de elaborare a oțelurilor**

Tehnologia	1993	1996	2000	2005	2010
Oțel Martin	0,15	0,1	-	-	-
Oțel de convertizor	0,49	0,6	0,7	0,7	0,7

Sursa: ICEM

- modificarea ponderii consumului de energie pentru fabricarea fontei în valoarea totală a consumului industrial de la 6,02% în anul 1993 la 748% în anul 2000; .
- creșterea continuă a consumului specific mediu de energie pentru obținerea fontei cu cca 12% (de la 19,2 GJ/t în anul 1989 la 21,5 GJ/t în anul 1993). La SIDEX-Galați valoarea acestuia era cu 19% mai mare decât valoarea de proiect și cu 32% decât valoarea înregistrată pe plan mondial;

-
- adoptarea unor soluții de îmbunătățire a parametrilor funcționali (liniile de electroliză în cuve de 83 KA vor fi modernizate ca urmare a încheierii unui contract între ALRO-Slatina și firma PECNIHEY din Franța) ce vor permite o reducere a consumului specific de energie la producerea aluminiului de 10,4%;
 - încărcarea corespunzătoare a agregatelor având în vedere existența în România a unei supracapacități de producție;
 - organizarea corespunzătoare a fluxului de elaborare a oțelului, fontei și neferoaselor, pentru obținerea unei game largi sortimentale, conform solicitărilor pieței interne și externe;
 - reducerea cu 34% a consumului specific de energie pentru obținerea aglomeratului feros (în prezent acesta este cu 20% mai mare decât nivelul mediu mondial);
 - creșterea reală a producției de laminate (semifabricate și finite) din oțel;
 - scăderea ponderii în consumul industrial de energie, prin re tehnologizarea și adoptarea unui management corespunzător producției (în perioada 1989-1993, scăderile fiind relativ mici de la 2,67% la 2,29%);
 - creșterea cererii de aluminiu datorită competitivității ridicate a acestuia pentru realizarea confecțiilor metalice utilizate în domenii din ce în ce mai diverse;
 - diversificarea cererii de produse specifice ramurii ca urmare a dezvoltării agenților economici consumatori din: industria constructoare de mașini, industria de utilaj chimic și petrochimic, agricultură și industria alimentară (pentru oțeluri speciale și inoxidabile);
 - creșterea ponderii fierului vechi ca materie primă pentru producția de oțel și fontă datorită epuizării sau exploatării deficitare și ineficiente a rezervelor de minereuri;
 - reorientarea exportului către produse metalurgice cu valoare adăugată și, mare (laminate subțiri, țevi subțiri, oțeluri inoxidabile, produse din aluminiu (etc.) și cu consumuri specifice de energie mai reduse.
- În industria constructoare de mașini, principalele modificări de natură să influențeze cererea de energie sunt:
- adoptarea unor soluții de restructurare și re tehnologizare care pot afecta evoluția indicelui intensității energetice în perioada 1996-2010 față de anul 1993 (considerat an de bază), astfel:

Tabelul 3.7. Indicele intensității energetice în industria constructoare de mașini

	1996	2000	2005	2010
Electricitate (1993 = 1)	0,9	0,86	0,9	0,95
Combustibil (1993=1)	1,0	1,04	1,1	1,15

Sursa: prelucrări I.E.I.

- modificarea ponderii ramurii constructoare de mașini la producerea valorii adăugate brute a sectorului datorită creșterii în perspectivă a producției de autovehicule, tractoare și avioane, astfel: în anul 1996 aceasta va participa cu 22,5% la valoarea adăugată brută, în anul 2000 cu 25,5%, iar în anii 2005 și 2010 cu 28%, respectiv 31%;
- scăderea ponderii consumului de gaz natural în consumul energetic al acestei ramuri, de la 0,65% în anul 1994 la 0,6% în anul 2000 și 0,55% respectiv 0,5% în anii 2005 și 2010. De remarcat este ponderea constantă a consumului de energie termică (previzionată la aproximativ 0,25%) pe toată această perioadă;
- creșterea ponderii ramurii construcțiilor metalice, de mașini și echipamente în totalul producției industriale de la 2,5% în anul 1989 la 4,4%.

În anul 1994 concomitent cu scăderea consumului energetic, m aceeași perioadă cu aproximativ 0,4%;

- intensificarea efortului investițional în această ramură, care situează industria constructoare de mașini pe locul trei în preferințele investitorilor străini (cu 14,11% din totalul de 272 mil.\$ SUA în anul 1995), după comerț și industria alimentară;
- existența unei piețe interne de aproximativ 2,2 mil. autovehicule (autoturisme, vehicule utilitare etc.) care poate duce la dublarea parcului de autovehicule m următorii 10 ani. Menționăm că până în anul 1995 gradul de motorizare a României a fost modest, de aproximativ 100 mașini la 1000 de locuitori (autoturisme și autovehicule).

În industria materialelor de construcții cererea de energie va fi influențată de:

- creșterea cererii de materiale de construcții datorită evoluției ascendente a sectorului construcții la crearea PIB;
- modificarea ponderii proceselor de fabricație a cimentului; prin renunțarea, în perspectivă, la procedeul umed;
- modernizarea liniilor tehnologice de fabricare a cimentului prin introducerea precalcinării care conduce la scăderea consumului specific energetic cu cca. 6% la liniile de 800 tone clincher/zi și cu cea. 11,5% la cele de 3000 t clincher/zi;
- re tehnologizarea capacităților de producție care poate determina reducerea consumului total de energie cu 42% și alinierea valorii

consumului specific de energie de valorile cete înregistrai pe plan mondial (circa 4,7. GJ/t);

- folosirea completă și eficientă a capacităților de producție ce va avea drept efect creșterea cu până la 2.95% a ponderii ramurii materialelor de construcții în consumul total de energie al industriei, în perspectiva anului 2000;
- introducerea, la fabricarea clincherului, a instalațiilor de utilizare a combustibililor solizi ca înlocuitori parțiali ai hidrocarburilor,
- modernizarea morilor de ciment și utilizarea cenușii de termocentrală ca adaos la măcinarea cimentului;
- aplicarea soluțiilor de modernizare la fabricarea geamului laminat (deja demarată la linia tehnologic la Târnăveni în cursul anului 1994), prin care se pot obține economii de energie de până la 10%;
- creșterea producției de geam de calitate superioară (geam laminat) în defavoarea producției de geam tras, care se realizează și cu consumuri specifice de energie mai mari cu 55%.

Industria celulozei, hârtiei 55 cartoanelor va putea influența cererea de energie printr-o serie de factori, dintre care menționăm:

- sporirea gradatei de utilizare a capacităților de producție și îmbunătățirea stării fizice și morale a acestora în scopul atingerii performanțelor obținute în țările dezvoltate (consumai de lemn pe tona de celuloză este mai ridicat cu 30%, cel de energie electrică cu 50%, cei de apă cu 300%, iar la hârtie consumurile specifice de celuloză sunt mai mari cu 12%, de abur cu 200%, iar cele de apă cu 500%);
- re tehnologizări și modernizări în măsură să micșoreze consumul specific de energie cu 16% la hârtie si cartoane și cu 15% în cazul celulozei;
- creșterea ponderii capacităților de producție pentru realizarea pastelor de mare randament, concomitent cu diminuarea celor pentru realizarea celulozei energointensive și poluante (celuloza chimică) cu pondere deosebit de ridicată în structura capacităților de producție;
- diversificarea gamei sortimentale și renunțarea la sortimentele papetare ce nu satisfac nivelul cererii actuale;
- creșterea gradului de valorificare a maculaturii, ce va termite realizarea unor importante economii de materie primă și energie.

În industria de prelucrare 2 lemnului dintre schimbările de natură să influențeze cererea de energie se pot enumera:

- creșterea ponderii industriei lemnului la producerea valorii adăugate brute în cadrul sectorului industria! de la 3,5% în anul 1996 la aproximativ 4% în anul 2010;
- creșterea ponderii în oferta totală a produselor cu valoare adăugată mare (mobilier);

- încărcarea corespunzătoare a capacităților de producție și organizarea rațională a fluxului tehnologic care pot conduce la scăderea consumurilor de energie (menționăm că, în perioada 1989-1993, consumul total de energie a scăzut cu 47% la fabricarea cherestelei și cu 16% la fabricarea mobilierului);
- modernizarea liniilor de fabricație a mobilierului care conduce la o scădere a. consumului specific de energie de până la 3,5% (în anul 1993, consumul specific energetic pentru realizarea mobilierului a fost de 900 GJ/mil. lei cu 30% mai mare decât valoarea de proiect);
- modificarea structurii consumului de purtători de energie în sensul creșterii până la 22% pentru gaze naturale și până la 40% pentru energie termică în anul 2010, față de 21% respectiv 35% în anul 1.996.

În industria ușoară pot fi adoptate următoarele modificări în măsură să influențeze cererea de energie:

- creșterea ponderii industriei ușoare la formarea PIB datorită dezvoltării industriei pielăriei și încălțăminte, unde România are un potențial de materie primă abundentă și ieftină;
- modernizarea ponderii industriei ușoare la formarea valorii adăugate brute în cadrul sectorului industrial, de la 12% în anul 19% la peste 21% în anul 2000;
- creșterea interesului agenților economici pentru efectuarea de investiții în domeniul realizării produselor naturale având în vedere disponibilitatea materiilor prime (piei, blănuri, in, cânepă etc.);
- diversificarea sortimentală a cererii pe piață ca urmare a creșterii preferințelor consumatorilor pentru produse sintetice și semisintetice;
- revitalizarea consumului de produse specifice ramurii prin stimularea pătrunderii unor noi curenți de modă.

În agricultură și silvicultură este proiectată o evoluție care va influența cererea de energie prin următoarele modificări:

- relansarea agriculturii pentru satisfacerea cererii de produse agricole prin adoptarea unor măsuri de îmbunătățire a sistemului managerial în scopul încurajării performanței;
- valorificarea potențialului de conservare a energiei prin aplicarea unor soluții de modernizare și reabilitare a parcului de mașini agricole și/sau achiziționarea de mașini performante;
- intensificarea mecanizării, extinderea folosirii îngrășămintelor chimice și a sistemelor de irigații și promovarea formelor de proprietate capabile să adopte aceste măsuri;

- fertilizarea solurilor prin echilibrarea utilizării «e îngrășăminte energointensive (azotoase) cu îngrășăminte lichide (fosfatice și potasice);
- reabilitarea și extinderea sistemelor de irigații și introducerea sistemelor de irigare prin picurare (mai puțin energointensive).

Sectorul transporturi și telecomunicații

- sporirea efortului investițional pentru crearea de noi rețele de telecomunicații și dezvoltarea celor existente;
 - creșterea continuă a producției de autoturisme după anul 1996 (în anul 1996 s-a înregistrat o creștere cu 5% față de anul precedent);
 - descreșterea importului de autoturisme uzate de la 40-45000 (în anul 1993) la 25000 pe an și stimularea importului acelor cu consum mic de carburant și cu emisii poluante (noxe) cât mai reduse;
 - stimularea exportului de autoturisme;
 - creșterea în perioada 1996-2000 a importului de autoturisme noi cu circa 2% pe an;
 - dezvoltarea transportului în comun;
 - intensificarea transportului de mărfuri feroviar, maritim și fluvial.
- Sectorul rezidențial va fi în măsură să "influențeze cererea de energie prin următorii factori:
- penetrarea tehnologiilor cu eficiență ridicată și a soluțiilor de reducere a consumului energetic: echipamente și lămpi de iluminat cu consum redus de energie electrică, mașini și instalații cu reglare automată a cantității de apă sau energie electrică folosită, tehnologii de valorificare cât mai completă a energiei termice, aparate electrocasnice și industriale ce respectă standardele internaționale etc.;
 - adoptarea unor soluții pentru diminuarea pierderilor de energie (îmbunătățirea izolației termice a clădirilor, izolarea și etanșeizarea rețelelor de distribuție a agentului termic către consumatori etc.);
 - aplicarea de măsuri de optimizare în scopul conservării energiei prin punerea accentului în egală măsură pe creșterea confortului și reducerea consumului energetic;
 - modificarea comportamentului consumatorilor în sensul folosirii raționale și economisirii energiei electrice prin aplicarea unor tarife diferențiale, funcție de oră, zi, anotimp etc.;
 - introducerea impozitului pe energie (impozitarea consumurilor de energie excesive și utilizarea unui sistem de contorizare modern);
 - recuperarea resurselor secundare și a deșeurilor cu potențial energetic.

În sectorul terțiar factorii ce vor determina modificări în măsură să influențeze cererea de energie sunt considerați următorii:

-
- modificarea structurii comerțului cu servicii prin orientarea acestuia către export (în anul 1992, România exporta servicii în valoare de 659 mil.\$SUA, în timp ce valoarea importurilor se situa la 946 mil. \$SUA);
 - reechilibrarea balanței serviciilor (care a înregistrat un deficit de 287mil.\$SUA în anul 1992) prin stimularea turismului ce deținea o pondere în încasările din comerțul cu servicii de 52%, concomitent cu stimularea celorlalte servicii (construcții-montaj, servicii poștale, furnizoare de energie electrică, asigurări, servicii financiare, asistență tehnică, economică și juridică etc.);
 - stimularea cererii de servicii prin creșterea calității acestora, care va determina o creștere continuă a cererii de energie.

Capitolul 4 - VARIANTE DE RESTRUCTURARE A BALANȚEI ENERGETICE A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA ANILOR 2020

Proгноza pe termen lung a evoluției economiei României se bazează pe perceperea realităților curente și a unui sistem conceptual de valori.

O încercare de descriere a structurii actuale a economiei și de prognozare a acesteia nu constituie (așa cum se susține uneori) o imagine "obiectivă" a realității, ci implică în mod necesar acceptarea unei poziții prezente. Din acest motiv nu este justificată o diferențiere între modulul extrapolativ și cel normativ.

Modelul propus în acest capitol nu are pretenția de a fi "obiectiv" în sensul de a fi independent de valori, așa cum se înțelege în general. Modelul ilustrează concepția noastră despre realitățile economiei românești aflată în tranziție. Pe de altă parte, este obiectiv prin aceea că pleacă de la o imagine realistă a problemelor cu care se confruntă economia românească în general, și industria în special, și caută soluții cazate pe capacitatea de schimbare și pe creativitatea de care societatea românească a dat dovadă atât de des în trecut.

Un obiectiv de o asemenea amploare nu poate fi închis în totalitate într-o structură cu formă precisă. Astfel, conceptul de "model" va fi folosit în două moduri: întâi cu referire la balanța energetică ideală, fezabilă, și în al doilea rând, cu referire la un model matematic, capabil să ofere variante de restructurare.

Nu este suficientă o simplă descriere a structurii balanței energetice, ci este necesar să se demonstreze viabilitatea ei materială. Astfel, în limite rezonabile, pentru prognoza la nivelul anului 2020, mediul și resursele sale naturale nu vor impune bariere legate de limitele fizice absolute în calea realizării unei astfel de structuri. În al doilea rând, apreciem că se pot atinge obiectivele propuse pornind de la situația actuală a disponibilității de capital, de forță de muncă, de rezerve geologice, de tehnologii, de la tendințele demografice etc.

Pentru a atinge primul obiectiv - demonstrarea faptului că nu există limite fizice absolute pentru viitorul previzibil - în studiu! din anul anterior „Alternative de alocare a resurselor naturale și a energiei în condițiile integrării europene a economiei românești”, cât și în capitolele precedente ale prezentei lucrări, s-a întreprins o analiză a situației actuale a resurselor neregenerabile, a energiei și poluării. Pentru al doilea obiectiv - dovedirea faptului că se pot atinge felurile postulate într-o perioadă rezonabilă de timp pornind de la situația lor actuală - a fost conceput un model matematic. Astfel, modelul conceptual propune o nouă structură a balanței energetice, iar modelul matematic este instrumentul prin care este explorată viabilitatea materială a balanței propuse.

4.1. Elemente teoretice și metodologice ale modelului de prognosticare a structurii balanței energetice a României în perspectiva anilor 2020

Procesul de descentralizare și liberalizare declanșat după 1989, în scopul accelerării și eficientizării tuturor domeniilor, vieții economice, asigură eliminarea verigilor și formațiunilor intermediare dintre factorul decizional și cel executoriu, concomitent cu creșterea competenței și responsabilității manageriale. El conferă valențe, sensuri și responsabilități noi activităților care vizează previziunea economică, programarea acțiunilor necesare în vederea creării condițiilor de evidențiere și realizare a celor mai rentabile pârghii legislative, financiare și organizatorice menite să stimuleze creșterea economică.

Pentru creșterea calității analizelor, colectivul a efectuat lucrări pregătitoare în vederea asigurării echilibrului energetic pe baza utilizării ca element definitoriu a consumului energetic final respectiv, a "balanței energiei finale". Valoarea acestui instrument de echilibrare și gospodărire rațională a energiei constă în faptul că separă destinațiile posibile ale resurselor energetice în două mari categorii și anume:

- a) consumul energetic final, respectiv cantitatea totală de energie, efectiv consumată sau necesară de către agenții economici, de care au avut sau vor avea nevoie pentru crearea de valori materiale și spirituale (culturale, ocrotire a sănătății, învățământ, recreere etc.), prestare de servicii, realizarea climatului normal de viață (administrație, apărare, protecția mediului și a individului, organizare edilitară și teritorială etc.) și consumul populației, în cantitățile și structura sortimentală impusă de utilajele și tehnologiile de care dispun;
- b) cantitățile de energie, altele decât consumul final, utilizate neenergetic (materii prime, lubrifianți, solvenți, pierderi, export, stocuri etc.) sau pentru transformare în alți combustibili (brichete de cărbune, cocs, gaze de gazogen, etan, gazolină, produse petroliere etc.) sau forme de energie (electrică, termică, potențială etc.) potrivit necesităților acoperirii structurale a consumului final. Purtătorii și formele de energie supuse transformării în forme și sortimente noi, pot fi atât din categoria energiilor primare, cât și a celor transformate, iar, produsele rezultate din aceste transformări se constituie în resurse energetice care participă la acoperirea consumului final.

Consumurile energetice destinate prelucrării purtătorilor și formelor de energie ca materii prime, alți combustibili și alte forme de energie (cu excepția celei produse) reprezintă consumuri energetice finale.

Separarea celor două categorii de consumuri, prin evidențierea distinctă a nivelurilor solicitate și a ponderii acestora în totalul resurselor energetice, permite comensurarea reală a randamentelor de utilizare a energiei comparativ cu cele înregistrate pe plan mondial și aplicarea eșalonată a măsurilor de

conservare a energiei în sectoarele unde se pot obține cete mai mari, mai rapide și mai eficiente rezultate, corelat cu fondurile disponibile.

Trecerile de la resursele de energie primară la cele transformate și apoi la cele finale sunt prezentate în înălțuirile lor logice, etapă cu etapă, ceea ce elimină posibilitatea dublelor înregistrări sau a evitării acestora prin operațiuni realizate în afara balanței, inclusiv a notelor și asteriscurilor care să explice conținutul și necesitatea acestor operațiuni; este cunoscut că această posibilitate nu este oferită de metodologia actuală de elaborare a "balanței energetice".

În opoziție cu balanța energiei finale, actuala balanță energetică, concepută să deservească interesele unei economii centralizate pune în seama consumatorilor finali pierderile de transformare a energiei și de utilizare neenergetică a resurselor energetice, prin repartizarea lor integrală drept consum energetic al ramurilor economiei și industriei, precum și a diferitelor categorii, și grupe de consumatori.

Ambele balanțe sunt similare din punct de vedere al resurselor totale, în structură și al destinațiilor totale, dar diferă esențial după structura și conținutul destinațiilor concrete, mai ales a consumului energetic defalcat pe ramuri și consumatori.

Elaborarea balanței energiei finale a devenit o necesitate a economiei românești, atât datorită obligațiilor asumate pe plan internațional, cât și pentru o mai bună cunoaștere a realităților energetice. Ea reprezintă un limbaj comun care va permite alinierea la experiența mondială în prognozarea, urmărirea realizării și raportarea interdependenței dintre fenomenele energetice, economice și sociale, mai buna orientare a deciziilor macroeconomice comparativ cu situația din alte țări, cât și pentru fundamentarea și susținerea intereselor naționale în relațiile cu partenerii externi (state, organisme naționale și internaționale, grupuri industriale, bănci etc.).

Cunoașterea, în acest cadru, a energointensității economiei va oferi un sistem de criterii pentru elaborarea strategiilor și programelor de restructurare - rețehnologizare - dezvoltare, având la bază eficiența energetică și conservarea energiei, în deplină conformitate cu realitatea consumurilor.

MEDEE¹, sau Modelul de Evaluare a Cererii de Energie, este un sistem de simulare a cererii finale de energie pe termen lung (15-20 ani) aplicabil pentru țările cu venituri medii². A fost proiectat și implementat de Institutul de Politici și Economia Energiei IEPE) rje la Universitatea din Grenoble-Franța, cu suport financiar de la Comisia pentru Uniunea Europeană și Agenția Franceză pentru Gestiunea Energiei. La fel ca și în celelalte modele dezvoltate de IEPE³,

¹ Inițialele din franceză pentru Modele d'Evaluation de la Demande En Energie.

² După nomenclatorul Băncii Mondiale

³ MEDEE 2 (MAED), MEDEE 3, MEDEE Region, MEDEE Energy Menasement and MEDEE EUR (pentru sutele membre ale Uniunii Europene).

MEDEE este caracterizat printr-un tip de abordare a calculelor tehnico-economice specifice utilizărilor principale ale energiei.

Ca instrument de analiză a sistemului energetic și ca un instrument de asistare a procesului decizional, MEDEE oferă o metodă adecvată de simulare a cererii finale de energie pentru țările cu venituri medii. Numeroasele aplicații ale modelului au dovedit până acum viabilitatea sa și abilitatea în analizarea celor mai diverse situații naționale, în lume fiind utilizat în numeroase țări:

- America Latină: Argentina, Brazilia, Columbia, Costa Rica, Ecuador, Mexic, Nicaragua, Panama, Venezuela;
- Africa: Maroc, Tunisia;
- Europa: Grecia, Spania, Iugoslavia;
- Asia: Coreea de Sud, Indonezia, Thailanda, China, Malaiezia. Trăsăturile sale caracteristice se bazează pe aceea că sunt considerate în mod specific legăturile consumului de energie ale țărilor cu venituri medii. Analiza constă în identificarea elementelor determinante economice, demografice, sociale și tehnice ale cererii finale de energie pe utilizări și sectoare, apoi acestea sunt evaluate, cel mai adesea în unități fizice (producția industrială și agricolă, număr de vehicule, stoc de echipamente, valoarea traficului, număr de locuințe gospodărești¹ etc.), după care este simulată dezvoltarea fiecăreia fie prin modele de calcul, fie prin variabile exogene și scenarii de dezvoltare.

Înțelegerea factorilor care determină cererea și dinamica lor depinde de organizarea apriorică a acestor determinanți variați în categorii omogene, sau module, ale actorilor comportamentului energetic.

Aceasta permite o analiză a mecanismelor cererii de energie, după cum urmează:

- volumul și structura cererii de energie a menajele diferă în mod semnificativ în funcție de statutul socio-profesional, veniturile bănești și mediul în care trăiesc, rural sau urban. O abordare globală a tuturor menajelor face greu de realizat analiza energetică prin împiedicarea unui studiu amănunțit a comportamentului concludiv diferențiat pe măsura schimbărilor ai sistemul socio-economic (exodul rural și urbanizarea, creșterea veniturilor etc.);
- în mod similar, diversitatea sub-sectoarelor industriale și a proceselor lor de producție, cât și predominanța unora în cererea finală de energie în sectorul industrial (fontă și oțel, hârtie, ciment etc.²) obligă la o reducere a activității lor, care să poată conduce la o măsurare a impactului energiei în viitoarele programe de restructurare industrială;

¹ Se vor numi în continuare, menaje.

² Identificarea: ca fiind ramurile energo-intensive din economie.

- cererea de energie în agricultură nu poate fi interpretată corect fără să se poată distinge principalele sub-sectoare de diferitele tehnici de producție, ceea ce ar putea conduce la o neglijare a proceselor de modernizare inegală a sectoarelor agricole și la o privire de ansamblu, a activităților tradiționale, care implică atât efecte energetice, cât și ecologic și socio-economice;
- în sfârșit, eterogenitatea puternică a mijloacelor de transport este caracteristică sectorului transporturilor în țările cu venituri medii (cum este și cazul României). Ținând seama de impactul energetic al substituițiilor între diferitele mijloace de transport, se pot identifica principalele categorii de vehicule, prin intermediul specificațiilor tehnice și a condițiilor de utilizare.

Determinanții cererii de energie sunt structurați în două categorii (module) prin compilarea a numeroase niveluri de dezagregare, care sunt considerate relevante pentru analiză, depinzând de informațiile disponibile sau cele care pot fi procurate prin intermediul studiilor de caz, al analizelor sau al comparațiilor internaționale.

Există 4 caracteristici majore care fac ca MEDEE să fie un model particular, o unealtă ușor adaptabilă în studiul cererii de energie în țările cu venituri medii și în considerarea unor planificări naționale a energiei, și anume:

(1) are o structură flexibilă, înzestrată cu (2) o mare capacitate de analiză a sistemului energetic, bazată pe (3) un set de ipoteze care să definească viitorul model de dezvoltare a economiei naționale și (4) un format de calcul necomplicat și maleabil, conferindu-i suplețe în utilizare și ușurință în execuția sa automată pe calculator (Fig.4.1. și anexa 4.1.).

Pentru adaptarea MEDEE la condițiile specifice economiei românești, a participat și o echipă de cercetători din cadrul sectorului PRN, PE al IEI. În anii 1992-1993, împreună cu o echipă franceză de la IEPE, condusă de domnii Lapillone, Laponche și Arnoux, în colaborare și cu ARCE, au fost analizate posibilitățile și s-a realizat implementarea MEDEE ca instrument de prognoză a cererii finale de energie în vederea creșterii eficienței energetice în economia națională.

4.2. Evoluția balanței energetice a României în perioada 1995-2020

Balanța energetică permite determinarea eficienței utilizării resurselor de energic, semnalează modificările produse în structura resurselor și destinațiilor acestora, și asigură elementele necesare calculului intensității energetice, elasticității cererii de energie, potențialul de conservare a altor indicatori sintetici.

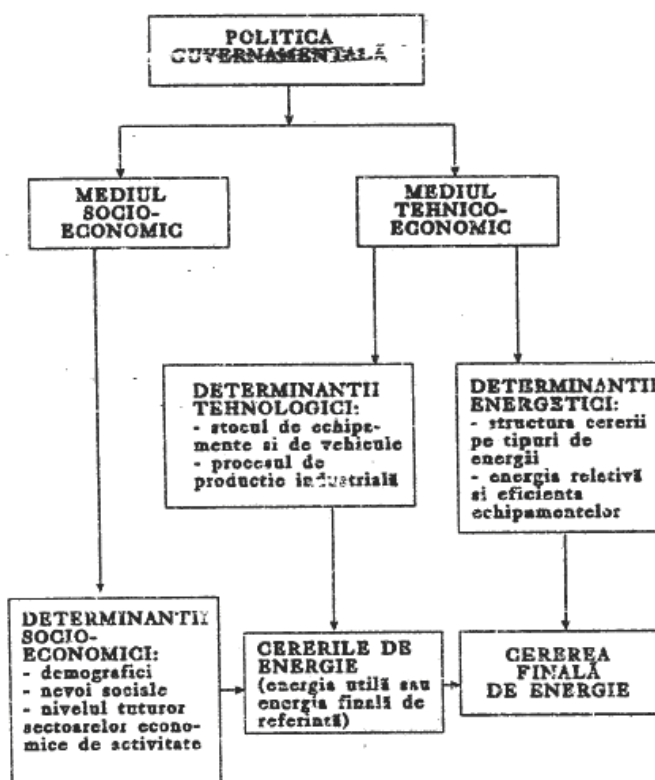
4.2.1. Evoluția ofertei de energie¹

Oferta de resurse energetice este în strânsă corelație atât cu necesarul de acoperit pentru economia națională, și populație, cât și cu posibilitățile de acoperire a acestui necesar din resurse interne. Din studiile sectoriale elaborate (I.E.I., Ministerul Industriilor), rezultă rate medii anuale diferențiate pe sectoare ale industriei extractive, în perioada 1995-2005, astfel: extracția cărbunelui energetic (cărbune net) + (3-3,5)%; extracția petrolului -(1-1,2)%; extracția gazelor naturale -(1,5-3)%.

Printre principalele cauze ale menținerii declinului producției de resurse primare amintim:

- întârzierile înregistrate pe linia reorganizării activității economice, în general, și a celei industriale, în mod deosebit;

Figura 4.1.: Analiza generală a cererii de energie finală

¹ Detaliată în studiul "Alternative de alocare a resurselor naturale și a energiei în condițiile integrării europene a economiei românești". IEI, 1995

- blocajul financiar menținut, cu intensități diferite, pe perioade lungi de timp;
- mecanismul greoi de finalizare a tratativelor privind nivelul, destinația și termenele de acordare a creditelor externe, precum și cel vizând creșterea aportului investițiilor străine în sectoarele producătoare de bunuri materiale, care, toate, au condus la întârzieri în realizarea restructurării și modernizării producției.

Pe purtători de energie primară, evaluările producției au avut în vedere următoarele aspecte:

A. ȚİȚEI

Rezervele de ȚİȚEI și condensat posibil de descoperit în viitor, pentru factorii primari de recuperare (de 15-20% pe uscat și 30% în Marea Neagră), reprezintă 9% din potențialul total și 10% din rezervele descoperite, iar prin aplicarea unor tehnologii moderne, rezervele viitoare pot crește cu 65%.

Așa cum s-a constatat și din evoluția realizărilor din ultimii ani, ca urmare a reorganizărilor și îmbunătățirilor parțiale, dar și a creșterii preocupărilor pentru repunerea în funcțiune a sondelor oprite sau avariate, forarea de noi sonde pentru diminuarea declinului natural, introducerea de proceduri pentru creșterea gradului de recuperare și revigorare a activității de prospecțiuni și cercetări geologice etc., extracția de ȚİȚEI are condiții de diminuare a declinului la un ritm mediu anual de 1,2%.

B. GAZE NATURALE

Rezultatele activităților de prospecțiuni și cercetări geologice s-au materializat într-un apreciabil potențial de rezerve geologice, format din 73,4% rezerve existente și 26,6% rezerve de perspectivă. De menționat faptul că, anual, coeficientul mediu de consum din aceste rezerve pe întreaga țară este de 5,5% (valoare apropiată de cea realizată pe plan mondial), ceea ce determină o atenuare a epuizării potențialului zăcămintelor.

Extracția gazelor naturale se menține încă suficient de mare, în perioada următoare ea trebuind să constituie o preocupare permanentă atât a ROMGAZ, cât și a celorlalte organisme interesate. Declinul producției se va stabili la un ritm mediu anual de cca. 3%.

C. CĂRBUNI

Resursele de cărbune interne constituie baza sistemului energetic național, în condițiile în care cca.42% din capacitatea instalată pentru producerea energiei funcționează prin arderea cărbunelui. Rezerva geologică de cărbune exploatabilă în condițiile utilizării tehnologiei actuale este estimată la 3,5 mld.tone, din cre 2,7 mld.tone lignit, 0,75 mld.tone huiă și 0,05 mld.tone cărbune brun. Din nefericire, parametrii calitativi inferiori ai cărbunelui extras influențează negativ evoluția costurilor de extracție și de preparare.

Nivelul producției de lignit și cărbune brun a fost estimat luând în considerare atât posibilitățile și ritmurile de tehnologizare și modernizare proprii sectorului, cât și cele ale, practic, consumator de lignit, respectiv ale termocentralelor pe cărbune, care consumă peste 94% din lignitul net.

Producția de ulei se propune să fie menținută aproximativ constantă, datorită atât cheltuielilor mari de modernizare, cât și solicitărilor la consum. Menționăm că uleiul cocsificabil, deși necesar, este calitativ inferior și are tendința de înrăutățire a calității (prin creșterea continuă a conținutului de cenușă), de creștere a cheltuielilor de producție ca urmare a înrăutățirii condițiilor de zăcămint și a dotării tehnice, iar uleiul energetic, în principal mixt și șlam, este calitativ nesatisfăcător și are o producție limitată la cerere, în primul rând la nivelul necesarului termocentralelor Mintia și Paroșeni și în mai mică măsură al necesarului de materie primă pentru producția de brichete.

D. ENERGIA HIDRO ȘI NUCLEARĂ

Studiile întocmite în decursul anilor evaluează potențialul hidroenergetic la cca.40-45 mkl.kwL, căruia îi corespunde o putere instalată de cea. 15000 MW. Evident, nivelul economic amenajabil este variabil în timp și depinde de o serie de factori, cu grade diferite de influență, care acționează după legi specifice.

Pentru hidroenergetica românească, un concurent serios este energia nucleară, ambele putând fi valorificate eficient prin transformarea în energie electrică, care în perspectivă se prezintă ca o resursă de înlocuire a altor forme de energie deficitare (gaze, produse petroliere), în utilizări staționare sau mobile; pe trasee predeterminate și de folosință îndelungată (transportul de călători și mărfuri, urban și interurban).

Oricum, dependența mare de situația hidrologică destul de capricioasă a țării noastre reprezintă un inconvenient serios pentru fundamentarea prognozelor.

În aceste condiții, putem afirma faptul că, pentru producția energiei electrice și termice. România dispune de resurse energetice variate (cărbune, țiței, gaze, naturale, uraniu, energie hidroelectrică, geotermală, eoliană, solară, RER), dar limitate. De aceea, strategia acoperirii cu resurse energetice primare pe ramuri ale economiei naționale are două obiective principale, și anume:

- atacarea resurselor energetice necesare producției de energie electrică și termică utilizând la maximum resursele interne de energie primară, la un cost cât mai redus (incluzând atât costurile de procurare și manipulare - prelucrare, cât și cele de utilizare și protecție a mediului);
- securitatea aprovizionării cu combustibili pe termen lung.

În aceste condiții, evoluția ofertei interne de resurse energetice primare, în perspectiva anilor 2005-2010, se prezintă diferit (Tabelul 4.1.).

Tabelul 4.1. Evoluția ofertei de resurse de energie primară din țară, în perioada 1995-2010 (mil.tec.)

Resursa	1996	2000	2005	2010
1. Cărbune energetic	18,3	20,6	21,8	22,0
2. Gaze naturale	29,1	22,0	20,1	20,0
3. Țiței	23,4	20,3	20,4	20,2
4. Energie hidroelectrică	7,2	8,4	9,0	9,0
5. Energie atomo-electrică	...*	1,0	1,9	1,9

Notă: * Producția realizată în anul 1996 este din probe tehnologice, nu se consideră ca livrată în sistem și nu s-a luat în calcul.

Sursa: Estimări I.E.I.

4.2.2. Prognoza cererii de energie

Prin convenția semnată în acest an, sistemul statistic al României va fi integrat în cel al Uniunii Europene. În acest scop, a fost inițiat un program de adaptare, în conformitate cu recomandările Biroului de Statistică a Națiunilor Unite, a statisticii energetice românești la sistemul de elaborare a balanței energetice bazat pe energia finală¹.

MEDEE este un model de determinare a consumului final (nefiind incluse consumurile proprii ale producătorilor de purtători de energie), energia electrică și cea termică echivalându-se în unități convenționale pe baza potențialului energetic a acestora $MWh=0,123tcc=0,086tep$; $IGcai=0,143tcc=0,100tep$). De aceea, matricea generală a energiei nu va putea fi comparată direct cu actuala "Balanța energetică" elaborată de CNS, dar va asigura comparabilitatea internațională.

Consumul final de energie se calculează, după metoda bottom-up pornindu-se de la nivelul maxim de dezagregare oferit de datele de intrare disponibile. Pregătirea acestor date presupune cunoașterea *consumurilor energetice totale pe sectoare economice p ramuri industriale și a consumurilor specifice pe produse p tehnologii* (Fig. 4.2.).

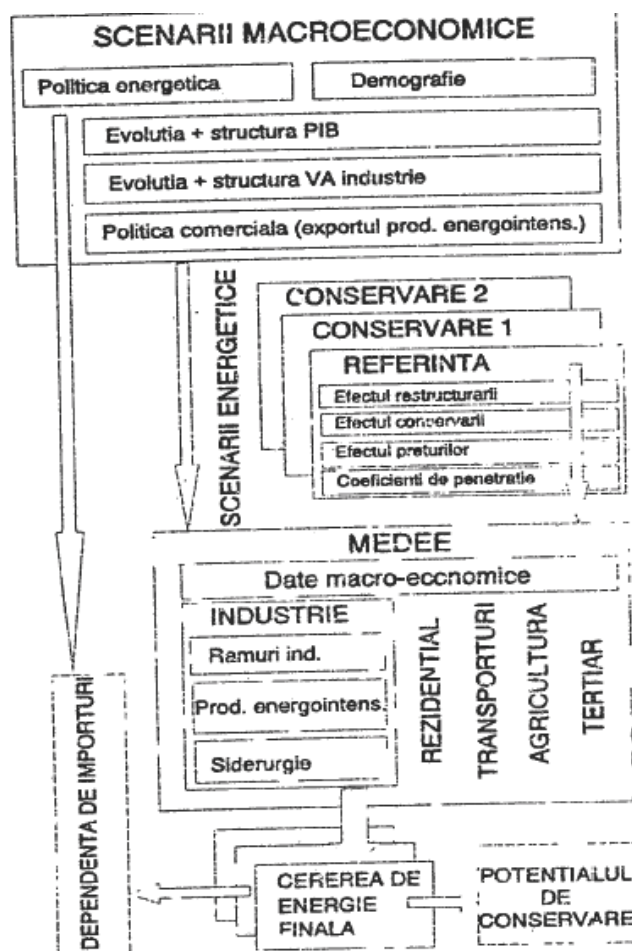
Pentru determinarea cererii viitoare de energie, ramurile din cadrul sectorului **INDUSTRIE** au fost organizate în șase grupe: (1) chimie, (2) construcții de mașini, (3) industrie alimentară, (4) industrie ușoară, (5) industria

¹ Comisia Națională pentru Statistica, Principii metodologice privind elaborarea balanței energetice în sistemul energiei finale. București, 1996.

lemnului, (6) alte ramuri. O atenție deosebită este acordată siderurgiei pentru care s-a utilizat un submodel separat care ia în considerare cele trei procese de elaborare a oțelului: (i) convertizor, (ii) Martin, (iii) electric și tehnologiile de elaborare a fontei și de obținere a produselor laminate. Celelalte produse energointensive analizate sunt: hârtia, amoniacul (îngrășămintele azotoase), cimentul, sticla și aluminiul.

Consumul de energie în **AGRICULTURĂ** este corelat cu evoluția valorii adăugate a sectorului și dezagregat pe trei categorii de purtători de energie: (1) carburanți (motorină și benzină), (2) energie termică (inclusiv combustibili fosili), (3) electricitate.

Schema de elaborare a prognozelor

În sectorul **TRANSPORTURI**, consumul final de energie este structurat în funcție de destinații în: (1) consum pentru transport de pasageri și (2) consum pentru transport de mărfuri, fără a se face distincție între transportul urban și cel interurban. Modelul permite analiza din punct de vedere energetic a acestui sector și pe categorii de mijloace de transport: autobuze, troleibuze, autoturisme, metrou, trenuri etc.

În cazul sectorului **REZIDENȚIAL** accentul se pune pe cele două categorii principale de utilizare finală a energiei: (1) pentru încălzire și (2) pentru iluminat și funcționarea aparaturii electrice. Analiza consumurilor energetice se face în mod distinct pentru mediul rural și cel urban.

Pentru sectorul **TERȚIAR** sunt calculate separat consumurile de energie în clădirile publice și cele în care se desfășoară activități comerciale, consumul de energie pentru iluminat public și cel pentru distribuția apei.

Proгноza cererii de energie se realizează pe baza unor aprecieri detaliate (cap. 3) asupra evoluției probabile a unor indicatori socio-economici precum:

- participarea la formarea PIB a sectoarelor economiei naționale;
- creșterea economică în principalele sectoare;
- producția industrială și valoarea adăugată pe ramuri;
- numărul de locuitori și de locuințe, urbanizare;
- volumul comerțului internațional cu produse energointensive;
- dimensiunea parcului de vehicule etc.

Scenariului de evoluție socio-economică (Tabelul 3.4. din cap.3) îi sunt asociate trei scenarii prin a căror comparație poate fi evaluat potențialul dinamic de creștere a eficienței energetice:

- un "scenariu de referință" care nu ia în considerație măsurile de conservare a energiei dar surprinde efectele datorate restructurărilor dictate de rațiuni de politică economică;
- un "scenariu de eficiență energetică 1" care cuantifică rezultatele unor acțiuni de conservare a energiei caracterizate prin costuri reduse și termene scurte de recuperare a investițiilor (îmbunătățirea gestiunii energetice prin acțiuni la nivel comportamental, managerial și organizațional, modernizarea și reabilitarea instalațiilor existente, creșterea eficienței utilizării energiei în echipamente, clădiri și vehiculele existente prin măsuri de recondiționare);
- un "scenariu de eficiență energetică 2" care, pe lângă efectele măsurilor "soft" de management al cererii de energie, le surprinde și pe cele datorate restructurării masive și reorientării producției în interiorul ramurilor industriale către produse cu valoare adăugată mare, penetrării tehnologiilor noi și performante din punct de vedere energetic, acțiuni care pretind investiții importante, cu termene de recuperare îndepărtate.

Aceste scenarii cuantifică efectele politicii energetice sub aspectul, structurii consumului pe purtători de energie, a posibilelor substituii de combustibili și a tendințelor de evoluție a eficienței energetice ca urmare a modificărilor structurale din economie. Principalele aspecte ale politicii energetice generale care sunt luate în considerare sunt:

- evoluția producției interne de gaz natural, cărbuni și energie electrică;
- posibilitățile de acoperire a deficitului de resurse energetice prin importuri;
- tendințele de substituie a combustibililor determinate de constrângerile economice și ecologice;
- evoluția ponderii energiei electrice de origine nucleară;
- noile reglementări (standarde pentru clădiri, autoturisme) etc.;
- alinierea prețurilor energiei la nivelul celor internaționale.

Menționăm că în prezent, prețurile interne ale combustibililor nu reflectă costurile sociale de oportunitate, fiind mai mici decât prețurile CIF practicate la import (Tabelul 4.2.).

Tabelul 4.2. Raportul dintre prețurile internaționale și cele interne ale resurselor energetice

	1990	1991	1992	1993
Cărbune	3,52	1,38	2,18	1,61
Țiței	1,22	0,99	1,53	1,25
Gaz natural	1,42	1,59	2,14	2,16

Sursa: Comei Târhoacă, *Macroeconomic Policies and the Environment in Romania, Political Economy of the Environment Workshop, Bucharest.*

Proгноzele Băncii Mondiale privind prețurile combustibililor folosiți pentru producerea energiei electrice și termice evidențiază creșteri semnificative numai pentru ulei și lignit (Tabelul 4.3.).

În toate cele trei scenarii de prognoză, relansarea economică va fi însoțită de o creștere continuă a consumului final de energie în sectorul industrial (Fig.4.3.). De remarcat este nu atât aspectul cantitativ al evoluției consumului, ci cel calitativ: dacă scenariul de referință va fi caracterizat de o scădere a intensității energetice cu numai 12,2% în anul 2020 față de 1996, în scenariul de eficiență energetică 2, în aceeași perioadă, intensitatea se va reduce cu 36,7% (Tabelul 4.4.). Aceste creșteri ale eficienței energetice din industrie vor fi posibile numai în cazul adoptării unor măsuri de conservare a energiei care să conducă la realizarea, în scenariul 1, unor economii de 14,1% din consumul industrial calculat în cazul de referință, respectiv 30,8% în scenariul 2.

- ponderea energiei electrice va înregistra o creștere de la cca. 20% în anul 19%, la cca. 23% (în scenariul de referință), respectiv 24% (în scenariul de eficiență 2) în anul 2020, fapt perfect justificat de necesitatea sporirii gradului de electrificare a economiei naționale;
- valoarea procentuală a energiei termice va scădea de la 15,5% în anul 19%, la 14% în anul 2020 (scenariul de referință), respectiv 13% (scenariul de eficiență 2);

Tabelul 4.3. Evoluția, în perspectiva anului 2005, a prețului combustibililor (\$1995/Gcal)

	1995	19%	1997	2000	2005
Păcură (1%S)	11,56	11,26	11,26	1138	11,47
Păcură (3%S)	9,46	9,16	9,13	9,25	9,38
Gaz natural	11,63	10,40	11,17	10,48	10,24
Huile	6,74	6,91	7,12	7,37	7,62
Lignit	8,93	9,16	9,43	9,76	10,10

Sursa: Banca Mondială, mai 1995.

Tabelul 4.4. Evoluția, în perspectiva anului 2020, a consumului total final de energie din industrie, intensității energetice și economiilor de energie

		1996	2000	2005	2010	2020
Consum total (mil.tep)	referință	12,9	15,1	17,6	20,9	30,5
	eficiență 1	12,9	14,0	16,0	18,6	26,2
	eficiență 2	12,9	13,2	15,0	16,8	21,1
Intensitate energetică (%)	referință	100,0	99,5	94,0	92,0	87,8
	eficiență 1	100,0	94,1	88,8	85,3	78,6
	eficiență 2	100,0	90,8	83,5	76,9	63,3
Economii de energie (mil.tep)	eficiență 1	0,0	1,1	1,6	2,3	4,3
	eficiență 2	0,0	1,9	2,6	4,1	9,4

Sursa: Prelucrări în cadrul I.E.I. și ARCE.

Evoluția structurii consumului final din industrie, pe tipuri de purtători de energie (Tabelul 4.5., Fig.4.4. a, b, c, d) prezintă următoarele caracteristici:

Tabelul 4.5. Evoluția, în perspectiva anului 2020, a structurii consumului final din industrie pe tipuri de purtători de energie (mil.tep)

		1996	2000	2005	2010	2020
Consum total, din care:	referință	12,9	15,1	17,6	20,9	30,5
	eficiență 1	12,9	14,0	16,0	18,6	26,2
	eficiență 2	12,9	13,2	15,0	16,8	21,1
* energie electrică	referință	2,6	3,2	3,9	4,8	7,0
	eficiență 1	2,6	2,9	3,5	4,1	5,9
	eficiență 2	2,6	2,8	3,3	3,9	5,1
* energie termică	referință	2,0	2,3	2,5	3,0	4,3
	eficiență 1	2,0	2,0	2,2	2,4	3,6
	eficiență 2	2,0	1,8	2,0	2,1	2,8
* gaz natural	referință	4,8	5,7	6,6	8,0	11,6
	eficiență 1	4,8	5,4	6,1	7,3	10,4
	eficiență 2	4,8	5,0	5,6	6,2	8,0
* combustibil lichid	referință	1,0	1,2	1,4	1,6	2,4
	eficiență 1	1,0	1,0	1,2	1,4	2,0
	eficiență 2	1,0	1,0	1,1	1,2	1,6
* carburanți	referință	0,8	0,8	0,8	0,8	1,1
	eficiență 1	0,8	0,7	0,7	0,6	1,0
	eficiență 2	0,8	0,6	0,6	0,6	0,9
* cărbuni și cocs	referință	1,7	2,0	2,4	2,8	4,0
	eficiență 1	1,7	1,9	2,1	2,2	3,3
	eficiență 2	1,7	1,9	2,0	2,0	2,7
* lemn și deșeuri din lemn	referință	0,02	0,02	0,02	0,03	0,04
	eficiență 1	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03
	eficiență 2	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02

Sursa: Prelucrări în cadrul IEI și ARCE.

Figura 4.4 Evoluția consumului final de energie din industrie

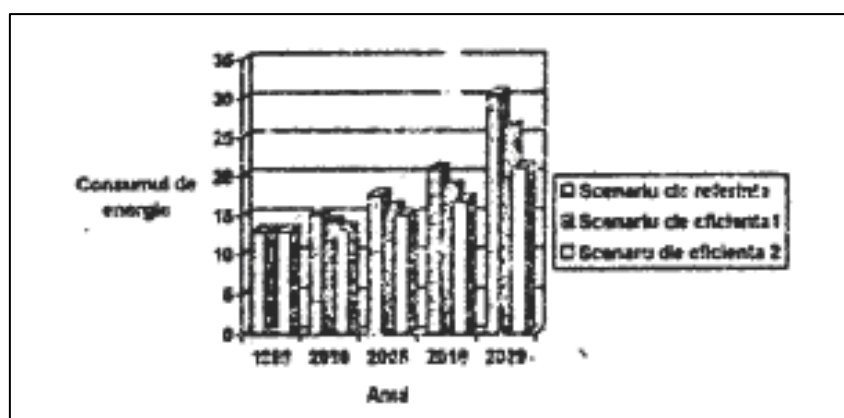
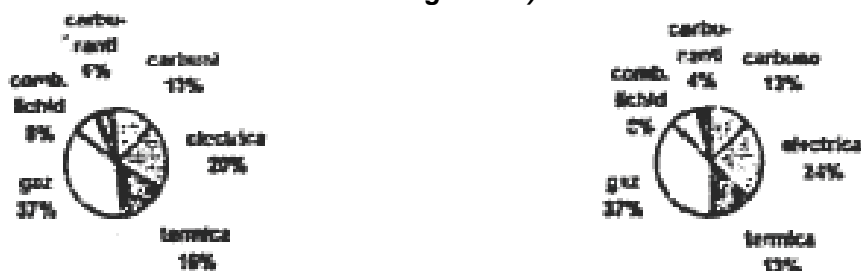

Figura 4.4 a), b) Structura consumului final de energie din industrie pe tipuri de combustibil, în anii 1996, respectiv 2020 (scenariu de referință)

Figura 4.4 c), d) Structura consumului final de energie din industrie pe tipuri de combustibil, în anii 1996, respectiv 2020 (scenariul de eficiența energetică 2)

- O situație specială se poate remarca în ceea ce privește gazul natural. În acest caz, lipsa preocupărilor pentru valorificarea potențialului de conservare a energiei în ramurile mari consumatoare poate conduce la o creștere a ponderii acestui purtător de energie în totalul consumului, de la cca. 36,5% în anul 1996, la 38% în anul 2020 (scenariul de referință); pe de altă parte, dacă interesul pentru eficiența energetică va da roade (scenariul de eficiență 2), la sfârșitul orizontului de prognoză, se va înregistra o valoare aproximativ egală cu cea din anul 1996;
- contribuția combustibilului lichid, în structura consumului final de energie din industrie va înregistra valori aproximativ egale pe întreaga perioadă de prognoză, situându-se în jurul cifrei de 8% din consumul total industrial;
- evoluția ponderii carburanților va fi descendentă, de la cca. 6% în anul 1996, la cca. 4% în anul 2020;

- ponderea cărbunilor și cocsului nu va înregistra schimbări spectaculoase în orizontul acesta de prognoză, rămânând la o valoare de cca. 13% din consumul energetic industrial.

Din analiza evoluției structurii consumului pe ramuri și unele produse energointensive ale industriei (Tabelul 4.6.) putem să remarcăm următoarele aspecte:

- ponderea siderurgiei în consumul total al sectorului va înregistra o creștere nesemnificativă în perioada 1996-2020 (de la cca. 20% la cca. 22%¹). C? consemnat este însă potențialul ridicat de conservare a energiei 11% din consumul total în scenariul de eficiență 2) care poate fi valorificat prin reducerea consumurilor specifice la produsele rezultate din această ramură industrială (la tabla groasă cu 30%, la benzile laminate la cald cu 37%, la oțelul electric cu 30%, la aglomerat feros cu 3,5%, la cocs metalurgic cu 10%, la fontă cu 4,5% etc.);
- contribuția industriei chimice la consumul industrial (exclusiv consumul pentru producerea amoniacului) va scădea de la cca. 14% în anul 1996, la cea. 11% în anul 2020. Economii de energie în acest domeniu; de importanță vitală pentru economia românească pot atinge. În perspectiva anului 2020, 6,4% din consumul total al sectorului. Aplicarea soluțiilor de modernizare a tehnologiilor de producere poate conduce la reduceri ale consumului specific de până la 8% în cazul amoniacului și de 50% pentru soda calcinată și soda amoniacală. Menționăm faptul că pentru fabricarea amoniacului se consumă în prezent cca. 21% din totalul energiei finale alocate industriei, cu perspective ca în anul 2020 această pondere să se ridice la 30,8% în scenariul de referință, respectiv 25% în scenariul de eficiență 2. Nu putem să nu remarcăm aici imensele oportunități de conservare a energiei (se poate economisi 19,5% din consumul final total din industrie);
- ponderea consumului de energie din industria construcțiilor de mașini va crește de la aproximativ 9% în anul 1996, la cea. 12% în anul 2020. În acest caz, economiile posibile de energie se pot ridica, la sfârșitul perioadei analizate, la cca. 7% din consumul industrial total;
- rezultatele prognozei arată că industria alimentară va avea o contribuție relativ constantă la consumul industrial (cca. 4%), posibilele economii de energie fiind de aproape 2,5% din valoarea consumului din sector;

Tabelul 4.6. Evoluția, în perspectiva anului 2020, a structurii consumului final de energie

		1996	2000	2005	2010	2020
Consum total din care:	Scenariu ref.	12,9	15,1	17,6	20,9	30,5
	Scenariu ef.1	12,9	14,0	16,0	18,6	26,2
	Scenariu ef.2	12,9	13,2	15,0	16,8	21,1
* în industria chimică	Scenariu ref.	1,8	2,2	2,3	2,5	3,5
	Scenariu ef.1	1,8	2,0	1,9	2,0	2,7
	Scenariu ef.2	1,8	1,7	1,8	1,8	2,2
* în siderurgie	Scenariu ref.	2,6	3,4	4,1	4,7	6,8
	Scenariu ef.1	2,6	3,2	3,7	4,2	5,6
	Scenariu ef.2	2,6	3,2	3,6	3,7	4,5
* în industria construcțiilor de mașini	Scenariu ref.	1,2	1,7	2,2	2,6	3,9
	Scenariu ef.1	1,2	1,5	1,8	2,2	3,0
	Scenariu ef.2	1,2	1,4	1,7	2,0	2,4
* în industria alimentară	Scenariu ref.	0,5	0,7	0,9	1,1	1,5
	Scenariu ef.1	0,5	0,6	0,7	0,8	1,1
	Scenariu ef.2	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9
* în industria usoară	Scenariu ref.	0,4	0,8	1,0	1,4	1,9
	Scenariu ef.1	0,4	0,6	0,8	1,1	1,5
	Scenariu ef.2	0,4	0,6	0,8	1,0	1,2
* în industria textilă	Scenariu ref.	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4
	Scenariu ef.1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3
	Scenariu ef.2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3
* pentru fabricarea amoniacului	Scenariu ref.	2,6	3,4	4,4	5,0	8,0
	Scenariu ef.1	2,6	3,1	3,9	4,8	7,8
	Scenariu ef.2	2,6	3,0	3,8	4,6	5,3
* pentru fabricarea cimentului	Scenariu ref.	0,3	0,6	0,7	0,9	1,3
	Scenariu ef.1	0,3	0,5	0,7	0,8	1,1
	Scenariu ef.2	0,3	0,5	0,7	0,8	0,9
* pentru fabricarea aluminului	Scenariu ref.	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5
	Scenariu ef.1	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
	Scenariu ef.2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
* pentru fabricarea hartiei	Scenariu ref.	0,2	0,3	0,4	0,5	0,7
	Scenariu ef.1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,7
	Scenariu ef.2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
* pentru fabricarea sticlei	Scenariu ref.	0,4	0,5	0,6	0,8	1,1
	Scenariu ef.1	0,4	0,5	0,6	0,8	1,1
	Scenariu ef.2	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8
* alte ramuri și produse energetice	Scenariu ref.	2,6	1,0	0,8	0,7	1,0
	Scenariu ef.1	2,6	1,2	1,0	0,9	0,9
	Scenariu ef.2	2,6	1,0	0,6	0,6	1,5

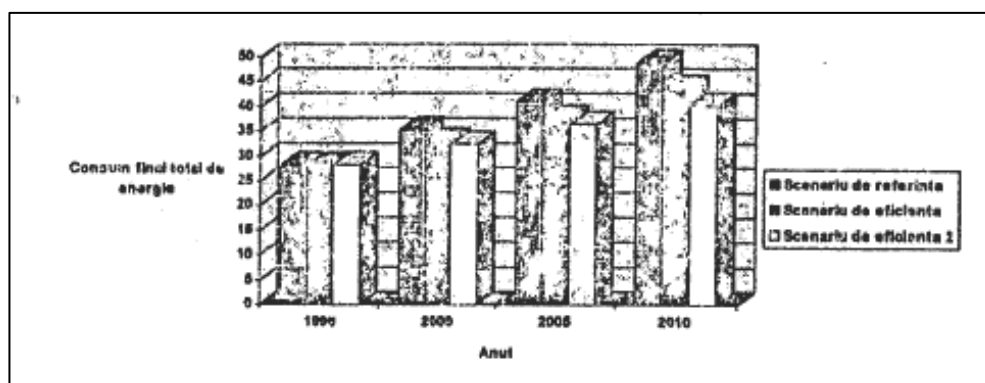
Sursa: Prelucrări în cadrul IEI și ARCE.

- o evoluție specială o va avea, conform estimărilor realizate, industria ușoară a cărei pondere în consumul final de energie din industrie se va dubla în anul 2020. Prin aplicarea măsurilor de creștere a eficienței energetice, în perspectiva aceluiași an, în această ramură se poate economisi cca.3,5% din consumul final al industriei;
- la fabricarea cimentului, economiile de energie pot atinge cca. 2,5% din consumul industrial (reducerile consumurilor specifice posibile prin adoptarea unor soluții de modernizare sunt de cca.6% pentru liniile de 800 tone clincher/zi și de 11,5% pentru liniile de 3000 tone clincher/zi), în timp ce ponderea acestei activități în consum va crește de la cca.2,8% în anul 19%, la cca.4% în anul 2020.

Evoluția consumului energetic la nivelul economiei naționale prezintă două caracteristici comune cu cea a consumului industrial: (1) continuitatea creșterii, datorată relansării activității economice, în toate cele trei scenarii de prognoză; (2) existența unor diferențe între valorile înregistrate în fiecare variantă în parte, determinate de interesul și posibilitățile, mai mari sau mai mici, pentru valorificarea potențialului de conservare a energiei (Fig.4.5.). Astfel, în scenariul de referință, consumul final de energie va crește de 1,7 ori în anul 2010 față de anul 19%, iar în scenariul de eficiență energetică 2, de 1,4 ori. Este de așteptat ca aceste diferențe să se accentueze în perspectiva anului 2020, orizont de timp pentru care vor fi create condițiile pentru modificarea ponderii sectoarelor economiei la formarea PIB, introducerea de noi tehnologii, redimensionarea capacităților de producție existente și optimizarea proceselor tehnologice etc.

Structura consumului final total pe tipuri de purtători de energie (Tabelul 4.7.) prezintă următoarele caracteristici:

Figura 4.5. Evoluția consumului final total de energie

Tabelul 4.7. Evoluția, în perspectiva anului 2010, a structurii consumului final total pe tipuri de purtători de energie (mil.tep)

	Scenariu	1996	2000	2005	2010
Consum total, din care:	referință	28,3	35,4	41,0	48,9
	eficiență 1	28,3	33,2	37,8	43,8
	eficiență 2	28,3	32,3	36,3	40,1
* Energie electrică	referință	3,7	4,6	5,8	7,2
	eficiență 1	3,7	4,3	5,2	6,5
	eficiență 2	3,7	4,2	5,0	5,8
* Energie termică	referință	7,0	9,0	9,5	10,0
	eficiență 1	7,0	8,5	9,0	9,3
	eficiență 2	7,0	8,2	8,4	8,6
* Gaze naturale	referință	7,1	8,1	9,3	11,6
	eficiență 1	7,1	7,9	8,8	10,2
	eficiență 2	7,1	7,6	8,2	9,4
* Benzină, motorină, alte produse petroliere	referință	7,7	9,9	12,0	14,7
	eficiență 1	7,7	9,2	10,9	13,6
	eficiență 2	7,7	8,9	9,0	12,1
* Cărbune și cocs	referință	2,0	2,6	3,2	4,2
	eficiență 1	2,0	2,4	2,8	3,1
	eficiență 2	2,0	2,4	2,4	3,0
* Lemn și deșeuri din lemn	referință	0,8	1,2	1,1	1,2
	eficiență 1	0,8	0,9	1,0	1,1
	eficiență 2	0,8	0,9	1,0	1,1

- ponderea energiei electrice va înregistra o creștere de la cca. 13% în anul 1996. la peste 14,5% în anul 2010, în toate cele trei variante de evoluție;
- contribuția energiei termice în structura consumului se va diminua de la cca. 24% în anul 1996, la aproximativ 21% în anul 2010;
- se poate remarca o reducere, de la cca. 25% în anul 1996, la cca. 23% în anul 2010, a ponderii consumului de gaz natural;
- dezvoltarea sectorului transporturilor va avea o influență decisivă asupra evoluției consumului de motorină, benzină și alte produse petroliere care va spori de la cca. 27% în anul 1996, la cca.30% în perspectiva anului 2010;
- ponderea consumului de cărbune și cocs va rămâne relativ constantă pe întreaga perioadă de prognoză, situându-se în jurul valorii de 7% consumul final total de energie.

În ceea ce privește structura pe sectoare ale economiei naționale a consumului de energie (Tabelul 4.8.), se pot evidenția câteva aspecte precum:

- diminuarea ponderii industriei în consumul total, de la cca.46% în anul 19%, la cca. 43% (scenariul de referință) și 42% (scenariul de eficiență energetică 2) în anul 2010;
- creșterea, relativ lentă, a contribuției agriculturii la consumul total de energie, de la 5,7% în anul 19%, la 6,1% în anul 2010;
- evoluția ascendentă a consumului din transporturi, de la cea. 14,5% în anul 19%, la cea. 19% în anul 2010;
- sporirea consumului din sectorul terțiar care va determina modificarea ponderii acestuia în consumul total de la cca.7% în anul 19%, la cca.8% în anul 2010.

Tabelul 4.8. Evoluția, în perspectiva anului 2010, a structurii consumului final total de energie, pe sectoare ale economiei

	Scenariu	1996	2000	2005	2010
Consum total, din care:	referință	28,3	35,4	41,0	48,9
	eficiență 1	28,3	33,2	37,8	43,8
	eficiență 2	28,3	32,3	36,3	40,1
* în INDUSTRIE	referință	12,9	15,1	17,6	20,9
	eficiență 1	12,9	14,0	16,0	18,6
	eficiență 2	12,9	13,2	15,0	16,8
* în AGRICULTURĂ	referință	1,6	1,9	2,3	3,0
	eficiență 1	1,6	1,7	2,1	2,6
	eficiență 2	1,6	1,7	1,9	2,2
* în TRANSPORTURI	referință	4,1	5,5	6,8	9,1
	eficiență 1	4,1	5,3	6,5	8,1
	eficiență 2	4,1	5,3	6,3	7,8
* în TERȚIAR	referință	2,0	2,9	3,5	4,2
	eficiență 1	2,0	2,2	2,5	3,0
	eficiență 2	2,0	2,1	2,2	2,4
* în REZIDENȚIAL	referință	7,7	10,0	10,8	11,7
	eficiență 1	7,7	10,0	10,7	11,5
	eficiență 2	7,7	10,0	10,9	10,9

Sursa: Prelucrări în cadrul IEI și ARCE

4.2.3. Evaluarea efortului financiar pentru implementarea măsurilor de creștere a eficienței energetice în industrie

Reducerea consumurilor specifice de energie poate fi rezultatul unor acțiuni foarte diferite, pornind de la cele de ordin managerial și terminând cu cele care au ca scop schimbarea tehnologiilor de fabricație. În general, orice investiție în îmbunătățirea procesului de producție are efecte și asupra eficienței energetice. Prin urmare, este deosebit de dificilă identificarea acelei părți din investiție alocată în mod special reducerii consumului de energie. De aceea, pentru evaluarea volumului de investiții necesar programelor destinate creșterii eficienței energetice în industrie, s-a utilizat o serie de date statistice calculate în cadrul Băncii Mondiale pentru țări în curs de dezvoltare.

De asemenea, la baza cuantificării investițiilor specifice, au stat rezultatele analizelor principalelor tehnologii și produse cu o pondere importantă în consumul industrial de energie. Ținând seama de potențialul de conservare a energiei, evoluția acestuia în perspectiva anilor 2005, 2010 și de investițiile specifice, s-a putut determina necesarul de investiții pe ramuri ale industriei (Tabelul 4.9.).

*

* *

Până de curând economia românească a fost orientată a priori către producție și dezvoltare industrială, fără a mai fi efectuată măcar o analiză comparativă a eforturilor cerute de conservarea energiei. Problema creșterii eficienței energetice nu a fost - și nu este încă - considerată ca suficient de importantă.

Existența unei legi moderne și coerente pentru utilizarea eficientă a resurselor energetice este cea care poate echilibra raportul de forțe de pe piața energiei și oferi viitorului o economie eficientă și curată.

Industria este în prezent cel mai important consumator de energie din economia românească: peste 60% din consumul total de energie, inclusiv industriile energetice. Intensitatea energetică din industrie este aproape de două ori mai mare decât media pe economia națională. Sectorul rezidențial, construcțiile și transporturile se caracterizează, de asemenea, prin indicatori de eficiență energetică foarte mici în comparație cu cei înregistrați în țările dezvoltate din punct de vedere economic. În plus, domeniile enumerate contribuie în mod substanțial la poluarea mediului, mai ales în zonele puternic industrializate și în marile aglomerări urbane.

Tabelul 4.9. Necesarul de investiții pentru conservarea energiei în industrie

Ramura industrială	Scenariu de conservare	Parametru		Domeniu de prognoză		
				2000	2005	2010
Industria chimică potențial limită-10% Investiție specifică 250/500	1	Economie de energie	Mtep	0,16	0,31	0,40
			%	7,8	16,0	20,4
	2	Investiție	M\$	40	106	151
		Economie de energie	Mtep	0,44	0,42	0,55
			%	21,4	21,7	28,0
		Investiție	M\$	168	161	226
Industria construcțiilor de mașini potențial limită-10% Investiție specifică 250/500	1	Economie de energie	Mtep	0,25	0,31	0,44
			%	15,5	16,6	20,5
	2	Investiție	M\$	85	108	166
		Economie de energie	Mtep	0,32	0,41	0,60
			%	19,0	22,0	28,0
		Investiție	M\$	120	158	246
Industria alimentară potențial limită-15% Investiție specifică 200/600	1	Economie de energie	Mtep	0,1	0,12	0,17
			%	7,5	15	21
	2	Investiție	M\$	20	24	50
		Economie de energie	Mtep	0,13	0,16	0,22
			%	19,4	22	27
		Investiție	M\$	38	52	83
Industria ușoară potențial limită-15% Investiție specifică 250/500	1	Economie de energie	Mtep	0,12	0,14	0,22
			%	17,0	16,4	20,5
	2	Investiție	M\$	33,5	38	70
		Economie de energie	Mtep	0,15	0,19	0,30
			%	21,1	22,3	28,0
		Investiție	M\$	48	63	110

Ramura industrială	Scenariu de conservare	Parametru		Domeniu de prognoză		
				2000	2005	2010
Industria lemnului potențial limită-10 % Investiție specifică 250/500	1	Economie de energie	Mtep	0,02	0,03	0,04
		Investiție	%	11,1	15,8	19,0
	2	Investiție	M\$	5,5	10,2	15
		Economie de energie	Mtep	0,03	0,04	0,05
		Investiție	%	16,6	21,0	23,8
		Investiție	M\$	10,5	15	20
Ameniac potențial limită-4,5 % Investiție specifică 190/500	1	Economie de energie	Mtep	0,3	0,41	0,72
		Investiție	%	9,4	11,1	13,8
	2	Investiție	M\$	57	77,9	136,8
		Economie de energie	Mtep	0,34	0,55	1,49
		Investiție	%	10,7	14,8	28,6
		Investiție	M\$	170	275	672
Ciment potențial limită-11 % Investiție specifică 250/700	1	Economie de energie	Mtep	0,14	0,06	0,09
		Investiție	%	23,7	9,7	12,5
	2	Investiție	M\$	35	15	22,5
		Economie de energie	Mtep	0,14	0,09	0,14
		Investiție	%	23,7	14,5	19,4
		Investiție	M\$	35	22,5	35
Aluminiu potențial limită-5 % Investiție specifică 200/500	1	Economie de energie	Mtep	0,03	0,04	0,06
		Investiție	%	10,0	13,3	20,7
	2	Investiție	M\$	10,5	15,5	25,5
		Economie de energie	Mtep	0,03	0,04	0,06
		Investiție	%	10,0	13,3	20,7
		Investiție	M\$	10,5	15,5	25,5
Hârtie potențial limită-13 % Investiție specifică 300/500	1	Economie de energie	Mtep	0,00	0,01	0,02
		Investiție	%	0,0	2,8	4,9
	2	Investiție	M\$	-	3,0	6,0
		Economie de energie	Mtep	0,03	0,09	0,15
		Investiție	%	10,3	25	36,5
		Investiție	M\$	9,0	35,5	64

				Domeniu de prognoză		
Ramura industrială	Scenariu de conservare	Parametru		2000	2005	2010
Sticlă potențial limită-8 % Investiție specifică 250/450	1	Economie de energie	Mtep	0,00	0,01	0,01
			%	0,0	1,9	1,6
		Investiție	M\$	-	2,5	2,5
	2	Economie de energie	Mtep	0,04	0,07	0,11
			%	9,1	13,2	17,5
		Investiție	M\$	11,0	23,0	39,5
Siderurgie potențial limită-13 % Investiție specifică 250/850	1	Economie de energie	Mtep	0,14	0,34	0,54
			%	4,5	9,9	14,3
		Investiție	M\$	35	85	135
	2	Economie de energie	Mtep	0,18	0,4	0,9
			%	5,7	11,7	23,9
		Investiție	M\$	79	136	441
TOTAL	1	Economie de energie	Mtep	1,3	1,4	1,8
			%	9,2	9,5	11,2
		Investiție	M\$	321,5	482,13	777,3
	2	Economie de energie	Mtep	1,7	2,2	3,1
			%	12,1	14,9	19,3
		Investiție	M\$	688,5	956,5	1962

Perspectivile cererii pentru energie arată o creștere rapidă în următorii ani în domeniul serviciilor și al consumului casnic (dotarea populației cu echipamente electrocasnice a cunoscut deja o majocare semnificativă). De aceea, eficiența utilizării resurselor energetice devine în aceste sectoare o prioritate.

Pentru îmbunătățirea situației existente sunt necesare reglementări și decizii în domeniul instituțional, și financiar. Este necesar ca instituții și echipe, la nivel național și local, să-și asume responsabilitatea definirii, promovării și

'implementării politicii de eficiență energetică. Guvernul trebuie să ia măsuri active și să-și creeze pârghiile economice și legale corespunzătoare. Necesitatea unei abordări globale consistente nu s-a impus încă ca o prioritate la nivelul celor mai înalți factori decizionali. Trebuie clarificate responsabilitățile instituționale, definite prioritățile în eforturile depuse de diferiți parteneri; de la cercetare-dezvoltare până la diseminarea rezultatelor, este momentul elaborării de proiecte, în special a celor descentralizate și la nivel local, trebuie mobilizate resurse umane, și financiare naționale și instituționale și îmbunătățită procedura și organizarea acestei mobilizări.

Elaborarea și adoptarea unei legi moderne și coerente asupra utilizării eficiente a resurselor energetice se impune nu numai ca o necesitate de moment, ci în special ca n. investiție pentru viitor. Utilizarea eficientă a resurselor disponibile și conservarea energiei reprezintă practic resurse certe care determină economii de bani și de timp, reducerea dependenței de importuri și asigurarea necesarului generațiilor viitoare în condiții de reducere a poluării mediului înconjurător.

Avantajul unei legi a utilizării eficiente a energiei este reprezentat în principal de cadru! organizatoric oferit atât Guvernului, cât și agenților economici și comunităților locale, necesar implementării unei politici eficiente de utilizare a diferitelor resurse energetice. Lipsa unei asemenea legi se traduce în condițiile specifice României prin pierderi de timp și de bani datorate, pe de o parte, dificultății de a convinge că utilizarea eficientă a energiei constituie prin ea însăși o importantă sursă de energie, iar pe de altă parte, lipsei unei coerențe a acțiunilor și eforturilor eventual depuse în acest sens de către organisme și instituții cu scopuri și modalități de lucru diferite. O lege asupra eficienței utilizării energiei se concentrează în exclusivitate asupra consumului de energie, oferită consumatorilor mijloace și căi care nu numai că în final se concretizează în economii bănești, dar le permite și câștigarea unei poziții de egalitate față de producătorii de energie.

Majoritatea țărilor dezvoltate din punct de vedere economic - și în special țările OCDE - au introdus deja acte normative care statuează importanța utilizării eficiente a energiei și permite adoptarea unor măsuri concertate la nivel național. Toate aceste acte normative au în comun câteva demente:

- economia de energie este preocuparea cu o importantă sursă de energie care se înscrie în același timp printre cele mai eficiente măsuri de reducere a poluării;
- alocarea unor sume mari pentru cercetare-dezvoltare și introducerea în practică a măsurilor de utilizare eficientă a energiei;
- existența unei structuri organizatorice la nivel național care concepe și aplică un program coerent de conservare a energiei.

CAPITOLUL 5 - CONCLUZII. POLITICI, DIRECȚII DE ACȚIUNE ȘI MĂSURI PENTRU SUSȚINEREA MODIFICĂRILOR STRUCTURALE ALE-BALANȚEI ENERGETICE

1. Aspecte generale

1. Politica energetică și politica industrială a unei țări, deși abordate și definite distinct, interferează profund, folosindu-și reciproc rezultatele și impunându-și reciproc restricțiile.

2. Politica energetică cuprinde, în esență, liniile majore de acțiune și măsurile vizând realizarea modificărilor structurale ale balanței energetice, atât pe planul ofertei *cât și mai ales*, al cererii de energie, creșterea continuă a eficienței energetice și introducerea accelerată a tehnologiilor energetice noi și nepoluante

3. La rândul ei, politica industrială, considerată frecvent ca un echivalent la nivel național al strategiei de firmă pe termen lung, cuprinde ansamblul măsurilor al căror obiectiv esențial este de a asigura competitivitatea industrială internațională, respectiv avantajul competitiv, adaptabilitatea și dinamismul economiei. În definirea liniilor de acțiune ale politicii industriale componenta energetică se dovedește a fi un factor condiționar. de prim ordin, impunând ajustări structurale menite să pună de acord cererea de energie cu disponibilitățile energetice. Acest aspect este cu atât mai important în cazul țării noastre, în care industria se dovedește a fi, de departe, cel mai important consumator de energie, ponderea sa fiind de circa 60% în consumul energetic național.

4.. Condiționările dintre cele două politici sunt evidente. Componenta energetică determină eficiența activității industriale și competitivitatea internațională a produselor și serviciilor industriale, respectiv șansele acestora de a penetra eficient pe piețele străine, adică de a fi vândute la prețuri care să permită recuperarea valorii resurselor energetice încorporate. La rândul ei, activitatea productivă desfășurată în lumina unei politici industriale judicioase poate asigura echipamente și tehnologii care să permită reducerea semnificativă a consumurilor energetice, precum și creșterea exporturilor de produse și servicii industriale și, pe această bază, compensarea la nivel superior a importurilor de resurse energetice.

5. Prin prisma acestor condiționări, prezenta lucrare, deși este focalizată asupra modificărilor structurale ale balanței energetice, tratează perspectivele acestor modificări atât din unghiul potențialului național de resurse energetice și al prețurilor acestora comparativ cu cele pe plan național, cât și din cel al cererii viitoare de energie, prognozată în forțe de dezvoltare viitoare a economiei și, îndeosebi, a industriei.

6. Demersul căutării celor mai eficiente modificări structurale ale balanței energetice, respectiv a celor mai eficiente acțiuni pentru echilibrarea ofertei cu cererea de energie, a fost orientat permanent de conștiința faptului că instaurarea progresară a unei economii reale depista și deschiderea economiei românești spre exterior modifică în principal condițiile realizării echilibrului. Când se urmărea dobândirea independenței energetice a țării, prețurile resurselor interne nou constituiau un element restrictiv pentru asigurarea echilibrului menționat. În noile condiții ale tranziției și în perspectivă, prețul și calitatea resurselor energetice din import devin reperele esențiale ale opțiunii agenților economici privind proveniența resurselor și pun sub semnul întrebării viabilitatea unei bune părți din producția națională de resurse energetice și de energie.

2. Tendințe și orientări

1. Politicile energetice ale diferitelor țări, îndeosebi al celor dezvoltate, oferă numeroase subiecte de reflecție și repere de referire privitoare, la diversitatea modurilor de echilibrare a ofertei cu cererea și a căilor de reducere a intensității energetice și, implicit, de creștere a eficienței energetice.

Un tur de orizont al celor mai semnificative politici naționale, în primul rând ale țărilor membre OCDE, pune în evidență numeroase orientări, acțiuni și rezultate caracteristice majorității țărilor.

2. Creșterea cadenței energetice constituie obiectivul primordial al politicilor și al programelor de restructurare energetică, în acest sens pârghiile cele mai frecvente de acțiune fiind:

- Stimularea investițiilor pentru asigurarea unei structuri cât mai eficiente a capacităților de producție după natura combustibililor utilizați (sporirea ponderii energiei nucleare și a celei produse prin arderea gazelor naturale);
- Stimularea cercetării-dezvoltării și producției echipamentelor energetice cu consumări reduse și randamente ridicate, precum și cu potențial poluant redus.
- Promovarea introducerii tehnologiilor energetice noi și nepoluante, pentru perfecționarea în cooperare a acestora fiind perfectate înțelegeri la scară regională și continentală.

3. Ca urmare a aplicării unor pachete coerente de programe de acțiune în direcțiile menționate, eficiența energetică în cea mai mare parte; a țărilor membre ale IEA a crescut simțitor.

4. În toate țările membre ale OCDE intensitatea energetică s-a redus la țigete și gaze și a crescut la energia electrică, ultima evoluție fiind determinată de efectele măsurilor de restructurare.

5. Atât oferta cât și cererea de au crescut continuu din anul 1984 pe ansamblul țărilor IEA, ritmul fiind însă inferior celui de creștere a PNB.

6. Oferta de energie provine, în măsură covârșitoare (80%), din combustibili fosili, și va avea în țările IEA tendințe variate pe tipurile de resurse primare: la țiței și gaze va crește ca urmare a investițiilor efectuate și care vor continua; la cărbune va scădea la circa 25% din oferta globală de energie; la energia nucleară va crește, la sursele neconvențională va crește în limite mult mai reduse.

7. Consumul de energie va cunoaște, potrivit estimărilor IEA, o creștere semnificativă de circa 50% în anul 2010 față de 1990 (în țările OCDE circa 30%). Pe mari zone geografice, structura consumului de energie va urma cursuri diferite; în America de Nord se va menține aceeași, în Europa ponderea combustibililor solizi și a țițeiului va scădea în favoarea gazelor naturale, în zona Pacificului ponderea țițeiului se va micșora și va crește cea a energiei nucleare.

8. Prețurile energiei au înregistrat o relativă stabilitate până în anul 1985, după care au început să scadă la aproximativ 4% până în 1990. În ceea ce privește prețul resurselor energetice, Banca Mondială apreciază că cel al țițeiului și cel al cărbunelui vor crește în limite restrânse până în anul 2000, după care se vor stabili.

9. Direcțiile majore de acțiune la nivelul unor grupe de țări și țări pentru restructurarea balanțelor energetice se înscriu într-un evantai larg; fiind determinate de condițiile concrete - politice, economice, naturale - ale țărilor respective. Câteva tendințe și direcții comune se pot totuși desprinde.

- În țările din Asia de Sud-Est, dereglementarea și privatizarea sectorului energetic; atragerea capitalurilor străine pentru modernizarea infrastructurii energetice; măsuri stimulative pentru asigurarea creșterii eficienței energetice.
- În țările Americii Latine: privatizarea sectorului energetic și liberalizarea pieței energiei; restructurarea balanței energetice îndeosebi prin creșterea ponderii energiei obținute din gazele naturale; creșterea potențialului exploatabil de resurse energetice.
- În țările cu economie în tranziție, deficiențele în structura balanței energetice sunt, practic, comune (privitor la ofertă: ponderea ridicată a combustibililor inferiori în producerea energiei electrice și termice, prețuri distorsionate ale energiei; subvenționarea prețului energiei pentru consumatorii casnici; privitor la cerere: ponderea ridicată a fabricațiilor energointensive, ponderea mare a industriei în consumul energetic național, eficiența energetică redusă a activității productive). Principalele orientări la reforma: energetice sunt: alinierea prețurilor resurselor energetice naționale la cele mondiale; atragerea capitalului străin pentru intensitatea lucrărilor de prospecțiuni, explorări, foraj și extracție, precum și pentru refacerea și modernizarea infrastructurii energetice: reducerea drastică a cererii de energie prin modernizarea echipamentelor și tehnologiilor de fabricație; creșterea eficienței

energetice; privatizarea unor activități din industria extractivă de resurse energetice și din cea de producere a energiei electrice și termice.

3. Premise ale modificărilor balanței energetice a României

1. Potențialul național de resurse energetice și prețurile acestora comparativ cu cele practicate pe plan mondial determină orientarea politicii energetice privind restructurarea balanței energetice a țării.

Cărbunii, care acoperă circa 20% din consumul de energie primară a țării, prezintă următoarele perspective: rezerve exploatabile, la nivelul actual al producției, încă 50-90 de ani la lignit și circa 200 de ani la ulei; calitatea combustibililor este inferioară celor comercializați pe piața mondială (conținut ridicat de sulf, de cenușă și de umiditate); costurile de extracție ridicate datorită condițiilor dificile ale zăcămintelor (adâncimi mari, tectonica complicată) și folosirii unor echipamente și tehnologii uzate fizic și moral; costurile sunt subvenționate în proporție de 45% la ulei și 25% la lignit; costurile variază în limite largi de la o exploatare minieră la alta în funcție, în primul rând, de condițiile de extracție; prețurile sunt aliniate celor internaționale prin ajustare periodică.

Țițeiul (acoperă împreună cu gazele naturale 75% din consumul de energie primară al țării): rezerve exploatabile care determină un declin lent și constant al producției; zăcămintele potențial noi cantonate în structuri adânci și dificile; calitatea comparabilă e cea a țițeiurilor cotate bune pe plan mondial; peste 42% din totalul exploatărilor sunt neeconomice; prețul este sub cel al țițeiului importat având caracteristici calitative echivalente și este ajustat periodic; controlul prețului țițeiului și controlul livrărilor de țiței către rafinării induc distorsiuni în întregul mecanism al economiei; estimări optimiste privind creșterea de circa 2,5 ori în anul 2000 față de 1994, a rezervelor potențiale.

Gazele naturale: rezerve exploatabile care determină declinul accentuat al producției autohtone și, implicit, creșterea importurilor; perspectiva de asigurare, la nivelul actual al producției, a necesarului pentru încă 15 ani, cu condiția efectuării unor investiții masive în explorare și extracție; circa 20% din exploatări sunt neeconomice; prețul gazului autohton se situează la circa jumătate din cel al gazelor suportate, diferențe semnificative înregistrându-se între prețurile facturate de către două regii autonome - PETROM și ROMGAZ; estimări descurajante privind evoluția în perspectiva a rezervelor potențiale.

Hidroenergia: potențialul tehnic amenajabil reprezintă circa 56% din cel hidroenergetic linear, cea mai mare parte (peste 72%) revenind puterii instalate pe râurile interioare; valorificarea integrală a acestui potențial tehnic amenajabil ar reprezenta o putere instalată totală de 15280 MW și ar asigura o producție anuală de 3900 GWh.

Minerul de uraniu: rezerve estimate la circa 18000 t uraniu, cu posibilități de creștere de încă 8000t; zăcămintele cu 0,4% concentrație de uraniu, comparabile cu cele exploatare în alte țări; perspective de asigurare din producția anuală a combustibilului necesar funcționării unui reactor nuclear.

2. Căutarea căilor de modificare a structurii balanței energetice în scopul creșterii în condiții de eficiență a ofertei de energie presupune tratarea problematicii ample a restructurării și dezvoltării sectorului energetic pe două planuri - cel al industriei extractive a resurselor energetice primare și cel de producere a energiei electrice și termice. Pe fiecare plan se operează cu concepte, metodologii și criterii de evaluare specifice ale procesului de restructurare. Liantul dintre cele două planuri îl reprezintă cerința de a asigura o ofertă energetică cât mai mare, flexibilă, eficientă în raport cu piața energetică mondială. capabilă să susțină programele de restructurare și creștere economică.

3. Una dintre căile adoptate pentru îmbunătățirea ofertei energetice a constituit-o redresarea și intensificarea extracției de cărbuni pentru compensarea măcar parțială a diminuării producției de hidrocarburi lichide și gazoase. Redresarea s-a axat pe atragerea în circuitul economic de noi zăcămintele de lignit și cărbune brun, pe re tehnologizarea unor exploatare și pe creșterea volumului extracției, ceea ce a permis asigurarea produc lorilor de energie electrică și termică cu combustibilul necesar. Acest fapt a e două consecințe esențiale: a deschis o nouă perspectivă de tratare a problematicii securității energetice a țării; a dovedit convingător că pe piața energetică internă cărbunele autohton poate fi competitiv în condiții comparabile de preț și calitate cu cel importat.

Posibilitățile de restructurare și creștere a producției de țiței și gaze, deși mai reduse, nu trebuie ignorate. Fructificarea acestor posibilități presupune intensificarea activității de prospecțiuni și explorări, inclusiv pe baza concesionării de perimetre unor companii străine interesate, săparea de noi sonde, creșterea capacităților de înmagazinare subterană a gazelor naturale, modernizarea parcului de sonde de extracție și a infrastructurii transportului de țiței și de produse petroliere.

4. Pe planul restructurării industriei de producere a energiei electrice și termice, două premise trebuie să determine orientarea acțiunilor preconizate: condiția actuală a echipamentelor energetice proprii care se cer modernizate și, a managementului practicat în nivelul unităților de producere a energiei care, de asemenea, se cere îmbunătățit în sensul aplicării unor programe realiste și" ferme de reducere a costurilor de producție. Referitor l cea e a doua premisă, dezvoltarea mediului concurențial în industria energetică și anume în producția de energie ar putea da un impuls puternic eforturilor de modernizare și eficientizare a managementului practicat.

5. Existența unor prețuri distorsionate ale resurselor energetice primare reprezintă .o premisa descurajantă pentru acțiunile de modernizare a

echipamentelor și tehnologiilor de producție, de reducere a costurilor de producție, de economisire a energiei și de protecție a mediului înconjurător. S-a arătat mai sus că prețul intern al produselor petroliere reprezintă 70% din cel al produselor de import, al gazelor naturale - 60%, iar producția de cărbune este subvenționată în proporție de 25-45% pentru ca prețul intern al cărbunelui să fie comparabil cu cel mondial. La această realitate, trebuie adăugat faptul că în prețul resurselor energetice interne nu se regăsesc cheltuieli generate de raritatea acestora și de acțiunile necesare pentru protecția sau refacerea mediului.

6. Concluzia care se degajă din premisele arătate 51 din perspectivele pe care le deschid este că pentru țara noastră asigurarea din producția internă a unei însemnate părți din resursele necesare de energie primară rămâne o problemă preocupantă căreia trebuie să i se subordoneze acțiuni și măsuri adecvate. O asemenea realitate este impusă, pe de o parte, de faptul că potențialul național de resurse energetice prezintă încă perspective promițătoare, iar pe de altă parte, de nivelul tot mai ridicat al facturii energetice a țării, fiind greu de presupus că, compensarea acesteia prin exporturi de produse și servicii s-ar putea extinde până la limita acoperirii integrale din import a cererii interne de resurse energetice.

4. Premise ale modificărilor structurale în industrie

1. Caracterul energointensiv al industriei românești, determinat de influența mare pe care o au câteva ramuri industriale asupra consumului energetic total, este premisa esențială de la care se pornește în stabilirea politicilor privind modificările structurale ale balanței energetice. Acest caracter s-a menținut și după anul 1989, fapt ilustrat sintetic de contribuția industriei în anul 1994 în proporție de 32,3% la crearea PIB și de ponderea sa în consumul total de circa 47%. Este de subliniat scăderea după 1989 a ponderii industriei în structura consumului populației, ceea ce apropie structura menționată de configurații pe care o are în alte țări. De asemenea, trebuie remarcată accentuarea decalajelor între ramurile industriale în sensul creșterii ponderii celor energointensive - care au reprezentat, în anul 1993, 78,8% în consumul energetic industrial și 54,5% în PIB creat în industrie (metalurgic, chimia și industria fibrelor sintetice și artificiale) - și scăderii celei a industriilor alimentare, textilă, confecții, de mobilă. În același an de referință, dintre cele 9 ramuri industriale considerate energointensive, gradul de energointensivitate cel mai ridicat l-au prezentat industriile construcțiilor metalice și produselor din metal (3,4), chimică și a fibrelor sintetice și artificiale (2,9), metalurgică (2,2), prelucrării țițeiului și cocsificării cărbunilor (1,2).

2. La stabilirea programelor de acțiune menite să reducă energointensivitatea activității industriale și creșterea eficienței energetice a acesteia, trebuie să se țină seama de o multitudine de factori, unii chiar opuși, numai

astfel putându-se stabili o politică industrială realistă. În rândul acestor factori se înscriu: reprezentativitatea ramurilor industriale în ansamblul economiei naționale și al industriei, determinată de importanța produselor și serviciilor ramurilor respective și de gradul de difuzare a acestora în economie; gradul de înzestrare cantitativă și calitativă cu factori de producție a ramurilor; competitivitatea produselor și serviciilor specifice diferitelor ramuri pe piața externă; calitatea proceselor de producție din ramurile energointensive; eficiența activității productive a ramurilor energointensive pe piața internă și pe cea externă. Numai analiza corelativă a tuturor acestor factori poate permite ierarhizarea ramurilor, grupelor de produse și produselor industriale energointensive după nivelul ineficienței acestora, pe baza acestei ierarhizări stabilindu-se prioritățile de acțiune și zonele activității industriale asupra cărora se vor concentra eforturile de restructurare pentru creșterea eficienței energetice.

3. Un instrument util în efectuarea acestui demers îl constituie consumul energetic cumulat determinat la nivel de grupă de produse sau produs, măsură mult mai relevantă decât consumul direct pentru aprecierea gradului de competitivitate a grupei de produse sau produsului respectiv pe piața externă. Astfel, exprimând cantitatea totală de energie consumată de-a lungul întregului lanț tehnologic necesar fabricării unui produs, de la extracția resursei până la realizarea produsului final, consumul energetic cumulat asigură fundamentarea mai temeinică a deciziilor de restructurare a ramurilor industriale energointensive, în funcție de măsura în care prin prețurile produselor se recuperează efortul social total depus pentru producerea acestora și de eficiența exportului de produse energointensive. Folosirea indicatorului consumul energetic cumulat pe produs permite demonstrarea convingătoare a faptului că la majoritatea produselor industriale energointensive exportate de România (aluminiiu, laminate, țevi, rablă, ciment, carbid, PVC) prețul obținut la export nu acoperă efortul valutar făcut pentru importul resurselor energetice primare înglobate în produs, diferența fiind eventual compensată de exportul altor produse care nu sunt energointensive (de exemplu, produse din lemn, mobilier, confecții etc.).

4. Un alt instrument util de analiză a consumului energetic din ramurile industriale îl constituie modelul input-output, care permite evidențierea fluxurilor de energie dintre sectoarele economiei și dintre ramurile industriale, precum și determinarea eficienței cu care se utilizează energia în diferitele sectoare și ramuri. Se pot astfel evidenția eficiența redusă a activității din sectoarele furnizoare de energie, randamentele scăzute de utilizare a energiei în industria aluminiului și în cea alimentară etc. Modelul reflectă faptul că structura industriei românești determină un consum ridicat de resurse energetice mult peste nivelul mediu înregistrat în țările OCDE sau în cele ale UE. De exemplu, în anul 1993, intensitatea energetică pe ansamblul industriei românești era aproape dublă față de cea înregistrată pe ansamblul industriei țărilor din

Europa Centrala și de Est (1,09 tep/1000 USD față de 0,57) și de peste patru ori mai mare decât cea pe ansamblul industriei țărilor OCDE. La aceasta contribuie ponderea producției intermediare în energia totală-consumată, care în cazul țării noastre este sensibil mai ridicată comparativ cu țările de referință. Reducerea acestei, ponderi impune, pe de o parte, scăderea puternică a consumurilor energetice în ramurile industriale energointensive prin modernizarea tehnologiilor de fabricație, iar pe de altă parte, crearea treptată a unei structuri a producției mai apropiată de cea specifică țărilor UE, în care producția finală ocupă ponderea covârșitoare.

5. Armonizarea modificărilor structurale ale balanței energetice cu cele ale industriei

1. Premisele prezentate în cele două paragrafe precedente au conturat condiția actuală și perspectivele celor doi termeni care trebuie puși de acord politica energetică și politica industrială - pentru asigurarea obiectivului esențial al strategiei economico-sociale a țării - modernizarea economiei și creșterea competitivității acesteia.

Terenul punerii de acord a celor doi termeni menționați îl constituie balanța energetică, a cărei structură depinde de orientările și măsurile specifice fiecărei politici, de raționalitatea acestora și de modul în care sunt armonizate. Conjugarea inteligentă a politicilor energetice și industrială asigură realizarea în cadrul balanței energetice a echilibrului între oferta și cererea de energie la un nivel superior de eficiență economică, cu efecte extrem de benefice pentru creșterea economică a țării.

Pe acest teren, corelarea producției interne de resurse energetice și de energie cu cererea de consum totală și, în primul rând, cu cea a industriei în calitate de principal consumator, se realizează prin politici de prețuri, fiscale și investiționale adecvate, capabile să stimuleze, pe de o parte, creșterea ofertei energetice în condiții reale de eficiență și de comparabilitate cu condițiile pieței internaționale, iar pe de altă parte, economisirea energiei, înscrierea consumurilor energetice în limite care să permită apropierea nivelurilor intensității energetice și a eficienței energetice de cele realizate în țările UE.

2. Instrumentul cel mai eficace de restructurare a balanței energetice, în vederea asigurării obiectivelor menționate la punctul precedent privind oferta și cererea de energie, îl constituie, tară îndoială, prețul energiei livrate. Caracterul regulator al acestuia trebuie să se manifeste corelat cu nivelul disponibilităților energetice proprii ale țării, experiența mondială dovedind că pentru țările importatoare de energie siguranța aprovizionării energetice poate avea o importanță mai mare decât prețul energiei, cel puțin pe termen scurt.

Dacă înainte de 1989 prețurile resurselor energetice, primare și ale energiei electrice și termice erau complet distorsionate și fără legătură cu nivelul înregistrat pe piața mondială, nepermițând evaluarea corectă a ofertei și

cererii de energie, până în prezent situația s-a corectat numai parțial, prețurile la combustibilii solizi continuând să fie parțial subvenționate, așa cum s-a arătat la paragraful c) pct. I.

În condiții de funcționare normală a mecanismelor pieței, când toate prețurile (materii prime, materialelor, resurselor energetice, forței de muncă etc.) se formează pe baze concurențiale, comportamentul rațional al agenților economici este determinat de însăși nivelul prețurilor. Obligați să-și înscrie consumurile energetice în limite raționale, agenții economici vor trebui să aplice măsuri hotărâte de creștere a eficienței energetice a activității lor, urmărind ca profitabilitatea marginală a investițiilor făcute pentru economisirea energiei să fie cei puțin egală cu cea a cheltuielilor efectuate pentru achiziționarea energiei necesare. Descurajarea prin prețuri interne ale energiei aliniate celor mondiale a agenților economici să consume inefficient resursele energetice poate constitui factorul decisiv al restructurării reale a industriei, efectuată în raport cu un reper care permite evaluarea obiectivă a viabilității unor sectoare și activități energointensive.

3. Scăderea semnificativă a consumului de energie din industrie este impusă atât de cerința creșterii competitivității produselor și serviciilor industriale românești aproape de sau la nivelul celor de pe piața externă, cât și de perspectivele modeste pe care le prezintă resursele energetice interne, care vor acoperi consumul intern în proporție de cel mult 60%,

Producția internă de cărbune prezintă posibilități încurajatoare de creștere, îndeosebi cea de lignit, la care există rezerve însemnate, iar extracția se poate intensifica pe zăcămintele tare asigură rentabilitatea exploatarei. În schimb, producția de țiței și, mai ales, cea de gaze, vor cunoaște în continuare reduceri datorate declinului natural, care vor fi numai parțial compensate de începerea exploatarei unor zăcămintele situate la adâncimi de peste 4000 de metri sau în zone neexploatate, precum și de intensificarea aplicării măsurilor de creștere a factorului final de recuperare. Potențialul hidroenergetic, deși prezintă numeroase rezerve ce pot fi valorificate în continuare, are o contribuție modestă în balanța energetică. În sfârșit, energia nucleară poate reprezenta o șansă pentru o modificare structurală importantă a balanței energetice, cu condiția disponibilității fondurilor de investiții enorme pe care le reclamă continuarea programului nuclear.

Perspectivile producției interne de resurse energetice și ale importurilor de resurse, tot mai împovărătoare ca armare a posibilităților limitate de creștere a exporturilor de produse și servicii industriale, sunt argumente în plus pentru modernizarea aparatului productiv și restructurarea capacităților energointensive din industrie în scopuri reducerii semnificative a consumului de energie al acesteia, precum și pentru promovarea managementului energetic la nivelul sectoarelor industriale și al agenților economici, în măsură să asigure creșterea eficienței energetice și ridicarea competitivității activității industriale.

4. Asigurarea modificărilor structurale dorite ale balanței energetice prin coroborarea politicii energetice cu cea industrială se poate realiza pe câteva planuri:

- investițional - intensificarea valorificării superioare a resurselor energetice disponibile prin investiții adecvate, inclusiv cu participarea capitalului străin, îndeosebi a resurselor hidroenergetice și nucleare;
- al formelor de proprietate și organizațional - promovarea competiției în sectorul de producere a energiei electrice și termice prin stimularea apariției producătorilor independenți și privați care să-și desfășoare activitatea la concurență cu unitățile RENEL (rezultatele deosebite înregistrate de CET Brăila, producător independent, pledează convingător în acest sens); sectoarele de transport și distribuție pot rămâne în situația actuală de monopol natural în proprietate publică;
- fiscal și vamal - promovarea soluțiilor alternative în asigurarea importurilor de resurse energetice și de energie, care să permită efectuarea acestora la prețurile cele mai avantajoase; stimularea prin ajutoare financiare și facilități fiscale a producției interne de echipamente care asigură economisirea energiei comparativ cu cele existente; acordarea de scutire de taxe vamale, integrale sau parțiale, pentru importurile de mașini, utilaje, instalații și echipamente cu randamente energetice ridicate, capabile să contribuie la modernizarea energetică a industriei;
- economic - stimularea agenților economici prin pârghii eficace pentru economisirea energiei sub toate formele și pentru creșterea eficienței energetice a activității productive desfășurate;
- managerial - promovarea practicării managementului energetic performant la agenții economici cu rol de utilizatori finali ai energiei; studiile au demonstrat că practicarea consecventă a managementului energetic, axat pe minimizarea costurilor energetice prin modernizarea proceselor de producție și combaterea oricărei forme de risipă, ar permite reducerea consumurilor energetice actuale cu 15-35%; crearea unui sistem informațional modern de urmărire permanentă, la scară rațională sila cea a sectoarelor industriale energointensive, a cererii și ofertei de energie și a modalităților de echilibrare a acestora;
- al intervenției statului pentru asigurarea securității energetice pe termen mediu și lung și a protecției mediului - finanțarea cercetării-dezvoltării având ca obiectiv creșterea eficienței energetice în activitatea industrială, îndeosebi în cea a marilor consumatori industriali; asigurarea stocurilor de siguranță în cadrul sistemului energetic național; finalizarea programelor naționale hidroenergetic și nuclear; concesionarea pentru lucrări de prospecțiune, explorări și

producție a perimetrelor susceptibile să conțină rezerve minerale exploatabile eficient; stimularea personalului din industria extractivă pentru creșterea volumului rezervelor și a producției de resurse energetice; acordarea facilităților fiscale menționate mai sus pentru stimularea producției și achiziționării de mașini, utilaje, instalații și echipamente performante din punct de vedere energetic,

5. Premisele și coordonatele politicilor, energetică și industrială, așa cum au fost definite mai sus, au stat la baza demersului de prognozare a consumului final de energie, efectuat cu ajutorul modelului MEDEE de simulare a cererii finale de energie în țările cu venituri medii. Aplicarea modelului, care operează după metoda bottom-up, se bazează pe consumurile energetice totale înregistrate pe sectoare ale economiei și pe ramuri industriale, precum și pe consumurile specifice pe produse și tehnologii. În cadrul modelului s-au construit trei scenarii de prognoză: unul de referință care ia în considerare efectele restructurărilor realizate din rațiuni economice, unul de "eficiență energetică 1" care ia în calcul efectele unor acțiuni de conservare a energiei și, în sfârșii, al treilea de "eficiență energetică 2" care adaugă la ipotezele precedente și pe cea a re tehnologizării puternice a ramurilor industriale și a modificării structurii producției în sensul creșterii semnificative a ponderii fabricațiilor cu valoare adăugată mare. Rezultatele celor trei scenarii confirmă cerința imperioasă a realizării, prin programe ferme și coerente, a restructurării producției industriale și modernizării tehnologice a acesteia. Astfel, dacă din toate scenariile reiese că în viitor creșterea economică va fi însoțită de creșterea mai moderată a consumului energetic final, în schimb diferențele calitative dintre scenarii apar clar în ceea ce privește evoluția intensității energetice și cea a eficienței energetice. Reducerea nivelului primului indicator și reducerea celui de al doilea sunt posibile numai în cazul realizării restructurării și modernizării susținute a activității industriale, precum și a practicării managementului strategic axat pe măsuri adecvate de conservare a energiei.

6. Direcții de acțiune și măsuri

Acțiunile preconizate a se iniția sau continua și finaliza vizează modificări structurale ale balanței energetice care să asigure atât creșterea ofertei de resurse energetice primare și de energie, cât și reducerea în limite raționale a cererii de energie a întregii economii și, îndeosebi, a industriei. - în industria carboniferă

- Restructurarea progresivă până la sistarea completă a activității unităților miniere nerentabile și fără perspective de redresare din extracția lignitului; personalul disponibilizat va fi parțial redistribuit la unitățile miniere rentabile din zonă și parțial recalificat profesional prin programe de instruire adecvate.

- Reorganizarea Regiei Autonome a Lignitului în sensul creării unei societăți comerciale care să grupeze exploatările miniere rentabile sau posibil de rentabilizat și să fie privatizabilă în perspectivă, precum și menținerii exploatărilor miniere mai puțin rentabile într-o regie autonomă subvenționată parțial de stat.

- Perfecționarea managementului practicat în unitățile miniere, care să asigure reducerea costurilor de extracție și fructificarea posibilităților de creștere a productivității. În acest scop trebuie intensificată perfecționarea pregătirii manageriale a cadrelor de conducere din toate unitățile miniere, organizarea de seminarii pentru difuzarea experiențelor pozitive, popularizarea intensă a unităților miniere cu performanțe deosebite etc.

În extracția țițeiului și gazelor naturale, prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari.

- Reorganizarea Companiei Române de Petrol, recent înființată, astfel încât să cuprindă în sfera sa de activitate, așa cum se desprinde din experiența mondială, prospectarea și explorarea zăcămintelor, forajul sondelor, extracția țițeiului și gazelor, prelucrarea țițeiului, transportul și desfacerea produselor petroliere. Actuala formă de organizare și-a demonstrat deja, "n intervalul scurt de la adoptarea ei, lipsa de raționalitate economică prin însăși disfuncționalitățile grave pe care le-a generat în viața economică și socială.

- Adoptarea unei metodologii simple, flexibile și stimulative pentru agenții economici din industria extractivă de stabilire a prețului țițeiului brut, corelat lunar cu prețurile de comercializare a țițeiurilor echivalente pe piețele internaționale. Prin politica de prețuri practică pe baza unei asemenea metodologii se asigură condițiile necesare evaluării corecte a competitivității produselor românești pe piețele externe în funcție de energia încorporată, formării fondurilor investiționale necesare identificării de noi rezerve și modernizării proceselor de extracție.

- Introducerea în unitățile extractive a managementului specific exploatării pe termen lung a zăcămintelor, axat pe consecvența aplicării măsurilor de creștere a factorului final de recuperare și pe evitarea utilizării tehnologiilor care determină depistarea prematură a zăcămintelor.

- Intensificarea operațiunilor de prospecțiuni seismice și explorări geologice ale zăcămintelor situate la adâncimi de peste 4000 m, precum și a celor aflate în structuri geologice complexe, în scopul confirmării unor rezerve potențiale care să permită stabilizarea în perspectivă a ofertei actuale de țiței și gaze.

- Adoptarea unei metodologii de stabilire a prețului gazelor naturale livrate beneficiarilor, asemănătoare celei propuse pentru stabilirea prețului țițeiului, care să asigure alinierea la nivelul de comercializare de pe piața externă.

- Asigurarea prin reglementări adecvate a aprovizionării nediscriminatorii a agenților economici, indiferent de forma de proprietate a acestora.

- Efectuarea demersurilor necesare pentru angajarea României în construirea unor conducte care să asigure tranzitarea prin țara noastră a gazelor naturale pe rutele de la nordul către sudul Europei și din Asia Centrală și Orientul Mijlociu către centrul și vestul Europei. Investițiile necesare pot fi făcute și prin cooperare regională. Asigurarea tranzitării pe teritoriul țării a gazelor naturale poate constitui o alternativă avantajoasă de acoperire parțială a cererii interne de resurse energetice primare, complementară celei de import al acestor resurse.

- Angajarea, inclusiv prin atragerea capitalului străin, a investițiilor necesare pentru recondiționarea și modernizarea conductelor de transport și a stațiilor de compresoare, în scopul asigurării securității transportului și distribuției, precum și creșterii eficienței acestora.

- Angajarea alături de alți parteneri din străinătate la construirea uzinei de gaze lichefiate de la Krk-Croația, recuperarea investițiilor urmând să se facă prin furnizare de gaze.

- Studiarea eficienței economice a construirii. În cooperare cu parteneri regionali, a terminalului de gaze lichefiate de la Constanța, și luarea deciziei finale în funcție de concluziile studiului.

- Industria energiei electrice și termice

- Adoptarea unui sistem de tarifyare a furnizării energiei, de taxe și impozite similar celui existent în țări dezvoltate, care să asigure: impozitarea consumurilor energetice excesive; acordarea facilităților fiscale pentru efectuarea investițiilor vizând creșterea eficienței energetice; amortizarea accelerată regresivă a mașinilor, utilajelor, instalațiilor și echipamentelor energointensive; tarifyarea diferențiată a consumului de energie în funcție de nivelul și perioada efectuării acestora; contorizarea tuturor mașinilor, utilajelor, instalațiilor și echipamentelor mari consumatoare de energie.

- Promulgarea Legii Electricității, prin care să se reglementeze: posibilitatea apariției producătorilor independenți de energie și a racordării lor la sistemul energetic național; investițiile de capital privat, autohton și străin, pentru extinderea și modernizarea infrastructurii energetice; obligațiile și responsabilitățile producătorilor de energie în privința protecției mediului, înconjurător și a daunelor provocate acestuia; aplicarea managementului energetic la utilizatorii de energie; promovarea competiției în sectorul de producere a energiei electrice și termice, transportul și distribuția acestora rămânând monopol natural public etc.

- Desprinderea unor activități din cadrul RENEL care să formeze obiectul unor societăți comerciale privatizabile în perspectivă (de exemplu, întreținerea și repararea liniilor de transport și distribuție a energiei situate în regiuni izolate).

- Continuarea programului de valorificare a potențialului hidroenergetic, urmărindu-se finalizarea amenajărilor începute și construirea de noi microcentrale pe râurile interioare.

- Continuarea programului nuclear, mobilizându-se fondurile investiționale necesare construcției și punerii în funcțiune a reactorului nr. 2 de la Centrala nucleareo-electrică Cernavodă. v - Industriile prelucrătoare

- Eliminarea, progresivă din fabricație a produselor necompetitive și limitarea la nivelul strict necesar a produselor energointensive sau cu grad redus de valorificare a resurselor materiale și energetice.

- Concentrarea producției pe capacitățile cu consumuri materiale și energetice reduse, care permit realizarea de produse cu eficiență energetică superioară.

- Restructurarea activităților generatoare de pierderi la nivelul unităților productive și nu al sectoarelor industriale, date fiind performanțele extrem de inegale ale unităților din același sector. Politica industrială trebuie să promoveze restructurarea întreprinderilor viabile, cu perspective promițătoare, indiferent de sectorul căreia îi aparțin, mai curând decât să se susțină dezvoltarea anumitor sectoare, întrucât deocamdată este dificil sau prea devreme să se prevadă care vor fi sectoarele capabile să devină poli de creștere. O asemenea abordare este recomandabilă în situația specifică a unei economii în tranziție, în care impactul numai al măsurilor orizontale, neutrale, aceleași pentru soaște sectoarele, este încă slab atâta vreme cât piața nu are forța necesară asanării aparatului industrial de întreprinderile fără perspective.

- * Redimensionarea producției în funcție de resursele materiale și energetice disponibile, ținând seama de nivelurile intensității energetice și eficienței energetice specifice diferitelor fabricații. O atenție deosebită în orientarea eforturilor de redimensionare trebuie acordată grupelor de produse și produselor pentru fabricarea cărora nu se dispune de suficientă bază materială internă, dar care prezintă sau au perspective să prezinte în viitor eficiență economică la export, putându-și astfel acoperi singure, importul de resurse necesare producerii lor.

- Promovarea imensă a practicării managementului energetic la consumatorii industriali, îndeosebi la cei foarte mari și mari, acesta oferind șanse reale de reducere a consumurilor energetice de creștere a eficienței energetice și de prevenire a poluării mediului înconjurător.

- Stimularea printr-o fiscalitate adecvată a producției, de mașini, utilaje, instalații și echipamente, a randamentelor energetice superioare, precum și a introducerii tehnologiilor care economisesc energia în raport cu cele utilizate în prezent.

INDEX DE AUTORI

Abraham-Frois Gilbert, 195 (XLIII)
 Agapie Adriana, 39, 53 (XLIII)
 Aglietta, 210, 246, 251 (XLIII)
 Alexandri Cecilia, 37, 52 (XLIII)
 Andrei Carmen, 107 (XLIII)
 Andrei Liviu, 40, 46, 55 (XLIII)
 Angelescu Irina, 38 (XLIII)
 Anghelache Gabriela, 228, 230, 231, 232, 263 (XLIII)
 Antonescu Daniela, 33 (XLIII)
 Arghiri Emmanuel, 241 (XLIII)
 Arnold Richard, 328 (XLIII)
 Arrow, 210, 246, 248, 250, 252 (XLIII)
 Avrămiță Gheorghe, 36 270, 310, 341 (XLIII)
 Axenciuc Victor, 29 (XLIII)
 Băbăiță Ilie, 200, 219, 231, 263 (XLIII)
 Băcescu Angelica, 107 (XLIII)
 Bădileanu Marina, 34, 46, 51 (XLIII)
 Bădileanu Marius, 516 (XLIII)
 Bagnasco A., 510 (XLIII)
 Bahadur Khaan, 107 (XLIII)
 Bal Ana, 29, 32 (XLIII)
 Bălțatu Laurențiu, 30 (XLIII)
 Bălțatu Monica, 30, 33, 45 (XLIII)
 Bannock Graham, 474 (XLIII)
 Bara Simona, 35, 52, 267, 269, 270, 278, 279, 272, 298, 310, 312 321, 474 (XLIII)
 Barbu Gheorghe, 46 (XLIII)
 Basno Cezar, 233, 263 (XLIII)
 Baxter R.E., 474 (XLIII)
 Beauchamp Andre, 69, 88, 107 (XLIII)
 Beca Elena, 41 (XLIII)
 Becattini G., 510 (XLIII)
 Becker G. S., 223 (XLIII)
 Beilerian Gabriela, 40 (XLIII)
 Belli Nicolae, 36, 51, 270, 321, 327, 328, 329, 347, 348, 436, 474, 476 (XLIII)

Benassy, 210, 246 (XLIII)
 Benetti, 210, 246, 254 (XLIII)
 Benko G., 510 (XLIII)
 Berevoescu Ionica, 42 (XLIII)
 Bernard Schmitt, 255 (XLIII)
 Bezbakh Pierre, 194, 196, 201, 238 (XLIII)
 Bienayme Alain, 384 (XLIII)
 Biscayart Michel, 214, 263 (XLIII)
 Bloțiu Elena, 46 (XLIII)
 Blum Reinhard, 387 (XLIII)
 Boboc Ion, 41 (XLIII)
 Boccara Pierre, 241 (XLIII)
 Bohatereț Valentin, 107 (XLIII)
 Bohm-Bawerk Von E., 242 (XLIII)
 Bombai, J., 474 (XLIII)
 Bora, Cornel, 474 (XLIII)
 Botoi Grigore, 36 (XLIII)
 Brânzei Cristina, 39 (XLIII)
 Brateș Teodor, 107 (XLIII)
 Bratu Anton Mihai, 29 (XLIII)
 Brotac Leonida, 108 (XLIII)
 Brunet Roger, 107 (XLIII)
 Bryan Medler, 447, 475 (XLIII)
 Buciuman Eugen, 474 (XLIII)
 Bucur Ion, 474 (XLIII)
 Buhaschi Camelia, 41 (XLIII)
 Bujor Ana Bal, 29 (XLIII)
 Bujor Mănescu, 475 (XLIII)
 Bulearcă Marius, 34, 46, 516 (XLIII)
 Bulm Reinhard, 356 (XLIII)
 Bumbac Cristina, 30, 31, 44 (XLIII)
 Bumbac Maria, 41 (XLIII)
 Burcea Eugen, 37, 474 (XLIII)
 Burgaud Jean-Marie, 107 (XLIII)
 Calmuschi Vladimir, 38 (XLIII)
 Cămara Maria, 38 (XLIII)
 Cămășoiu Camelia, 26, 48 (XLIII)
 Câmpeanu Virginia, 32 (XLIII)
 Căpățână Octavian, 107 (XLIII)

Caraiani Gheorghe, 68, 88, 107 (XLIII)
 Caraivan Antonie, 108 (XLIII)
 Cartaș Maria, 31 (XLIII)
 Cartelier, 210, 246, 249, 254 (XLIII)
 Câșlaru Mădălina, 39 (XLIII)
 Cassella A., 510 (XLIII)
 Cazacu Cornel, 107 (XLIII)
 Chalmir, P., 474 (XLIII)
 Chevalier J., 499, 510 (XLIII)
 Chircă K. Sergiu, 340 (XLIII)
 Chisăgiu Livia, 28 (XLIII)
 Chivu Luminița, 27, 43, 44 (XLIII)
 Cimpoeașu Mihaela, 34 (XLIII)
 Ciobanu Cornel, 30 (XLIII)
 Cioponea Cristina, 40 (XLIII)
 Ciubotaru Ionica, 41 (XLIII)
 Ciulei Emil, 108 (XLIII)
 Ciutacu Constantin, 42, 44, 49, 108 (XLIII)
 Clower, 210, 246, 251 (XLIII)
 Coase, 274, 488, 490 (XLIII)
 Coja Carmen, 46 (XLIII)
 Cojocaru Delia, 26 (XLIII)
 Comșa Marin, 38 (XLIII)
 Constantin M., 474 (XLIII)
 Constantinescu N. N., 15 (XLIII)
 Cornescu, V., 474 (XLIII)
 Coroiu Constantin, 108 (XLIII)
 Costa A., 505, 506, 507, 508, 510 (XLIII)
 Costache Sandu, 435 (XLIII)
 Costea Mihaela, 37 (XLIII)
 Costells M., 489 (XLIII)
 Costin Camelia, 41 (XLIII)
 Cournot Auguste, 242 (XLIII)
 Crăciun Lucica, 34 (XLIII)
 Craiu Evdochia, 29 (XLIII)
 Crețoiu Reghina, 27 (XLIII)
 Crețoiu, Gh., 474 (XLIII)
 Crișan Cosmin, 41 (XLIII)
 Cristea Lucian, 108 (XLIII)
 Cristescu Magdalena, 30, 33, 44 (XLIII)
 Croitoru C., 474 (XLIII)

Croitoru Lucian, 33, 34, 50 (XLIII)
 Dachin Anca, 27, 49 (XLIII)
 Dale Gray, 541 (XLIII)
 Daloz Jean Pierre, 238 (XLIII)
 Dan Vasile, 35 (XLIII)
 Dardac Nicolae, 228, 233, 263 (XLIII)
 Davezies L., 510 (XLIII)
 David Elena, 41 (XLIII)
 David N., 474 (XLIII)
 Debreu, 210, 242, 246, 248, 252 (XLIII)
 Denizet Jean, 255 (XLIII)
 Diaconescu Victoria, 32 (XLIII)
 Dijk Van Pieter, 294, 299, 310 (XLIII)
 Dobre Gheorghe, 29 (XLIII)
 Dobrescu Emilian M., 9, 15, 29, 63, 107, 108 (XLIII)
 Dobrotă Niță, 435, 474 (XLIII)
 Dogan Mattei, 356, 379 (XLIII)
 Dogaru Mădălina, 38 (XLIII)
 Douence J. C., 510 (XLIII)
 Dragomir Aristide, 108 (XLIII)
 Dragomirescu Anca, 30, 31 (XLIII)
 Druță Nicoleta, 321 (XLIII)
 Dubois Jean, 474 (XLIII)
 Dumitrana Mihaela, 29 (XLIII)
 Dumitrescu Alina, 29 (XLIII)
 Dumitrescu Ileana, 39 (XLIII)
 Dumitru Dumitru, 35, 52, 54, 291, 294, 298, 347, 436, 474 (XLIII)
 Duță Alexandrina, 200, 219, 231, 233, 234, 263 (XLIII)
 Duță Alexandru, 219 (XLIII)
 Edgeworth, 210, 246, 250 (XLIII)
 Effa E., 510 (XLIII)
 Enache Ion, 31, 32 (XLIII)
 Enăchescu Cornelia, 42 (XLIII)
 Ene Constantin, 108 (XLIII)
 Enhard Ludwig, 357 (XLIII)
 Fecny D., 278 (XLIII)
 Filip Angelica, 34, 46, 516 (XLIII)
 Filon Toderiou, 436, 474 (XLIII)

Fisher Irving, 242 (XLIII)
 Fistung Daniel, 33 (XLIII)
 Florescu Constantin, 213, 263, 475 (XLIII)

Florescu Ionel, 38 (XLIII)
 Florian Violeta, 37, 52 (XLIII)
 Frenț Gabriela, 39 (XLIII)
 Frey B.S., 510 (XLIII)
 Friedman Milton, 242 (XLIII)

Găburici Angela, 38, 46, 55 (XLIII)
 Gălățanu Mihail, 108 (XLIII)
 Galbraith J. K., 195, 196, 213, 214, 216, 237, 263 (XLIII)
 Galuzinchi Victor, 32 (XLIII)
 Gavrilesco Dinu, 37, 475 (XLIII)
 Georgescu Ana, 270, 312 (XLIII)
 Georgescu George, 109 (XLIII)
 Georgescu Luminița, 46 (XLIII)
 Georgescu Toma, 70 (XLIII)
 Georgescu-Roegen Nicholas, 9, 12, 24 (XLIII)

Gerbaux F., 500 (XLIII)
 Gheorghiu Constantin, 41 (XLIII)
 Gheri G., 475 (XLIII)
 Ghețau Vasile, 42, 47, 54 (XLIII)
 Ghibuțiu Agnes, 31, 50 (XLIII)
 Ghica Alexandru, 70 (XLIII)
 Ghiorghiță Eugen, 29 (XLIII)
 Ghiță Adrian, 38, 39 (XLIII)
 Ghițac Dana, 30, 44 (XLIII)
 Gide Charles, 215 (XLIII)
 Giurcă Daniela, 37 (XLIII)
 Glavce Cristiana, 42, 47, 54 (XLIII)
 Grabher Gernot, 356 (XLIII)
 Grădinaru Marusia, 32 (XLIII)
 Greffe X., 510 (XLIII)
 Grigorescu Constantin, 28, 43, 115, 181 (XLIII)
 Grobman Alexander, 447, 475 (XLIII)
 Grodea Mariana, 37 (XLIII)
 Grosu Gica, 34 (XLIII)
 Guittou Henri, 234, 263 (XLIII)

Haefele Wolf, 212, 263 (XLIII)

Hahn, 210, 246, 248, 250 (XLIII)
 Hall P., 489 (XLIII)
 Harbădă Ovidiu, 27 (XLIII)
 Hardwick Philip, 107 (XLIII)
 Harrison B., 490, 511 (XLIII)
 Hartia, S., 475 (XLIII)
 Hașeganu George, 108 (XLIII)
 Hayek Friedrich A. Von, 236 (XLIII)
 Hazel Henderson, 238 (XLIII)
 Heyne Paul, 475 (XLIII)
 Hicks, 210, 224, 246, 251, 274 (XLIII)
 Higgs John, 475 (XLIII)
 Hornianschi Nicoleta, 33, 50 (XLIII)
 Hoțea Cristian-Romeo, 107 (XLIII)
 Hristea Anca Maria, 32 (XLIII)
 Hughes G., 511 (XLIII)
 Huillet Christian, 294, 299, 310, 323, 328 (XLIII)
 Hume David, 241 (XLIII)

Iancu Aurel, 42, 192, 193, 194, 208, 263, 299, 310 (XLIII)
 Iaskova Alia A., 108 (XLIII)
 Ilie Babana, 234 (XLIII)
 Iliescu Valentin, 108 (XLIII)
 Ionescu Carmen, 269, 280 (XLIII)
 Ionescu E., 210 (XLIII)
 Ionescu Eufrosina, 210, 256, 263 (XLIII)
 Ionescu Lucian, 35, 269, 280 (XLIII)
 Ionescu Nicoară, 108 (XLIII)
 Ionete Constantin, 273, 278, 475 (XLIII)
 Iordache Lucia, 30, 33, 44 (XLIII)
 Iordache Vergiliu, 28 (XLIII)
 Iordan Marioara, 38 (XLIII)
 Iozu Tincuța, 37, 51 (XLIII)
 Irimie Marcela, 28, 43 (XLIII)
 Isaic-Maniu Ruxanda, 35, 195

Jevons William St., 242 (XLIII)
 John B. Clark, 242 (XLIII)
 Jula Dorin, 39 (XLIII)

Keynes, 210, 226, 227, 237, 242, 243, 246, 255, 256, 394 (XLIII)
 King D., 511 (XLIII)
 Kirițescu Costin C., 229, 230, 232, 263 (XLIII)
 Kirzner Israel M., 356, 362 (XLIII)
 Knut Wicksell, 242 (XLIII)
 Kregel Jan, 356, 360, 363, 365, 371, 372, 374 (XLIII)

Lalande, L. G., 475 (XLIII)
 Lampert Heinz, 356, 357, 358, 359, 377, 378 (XLIII)
 Langmead John, 107 (XLIII)
 Lăpușan Alexandru, 291, 474 (XLIII)
 Lazăr Traian, 475 (XLIII)
 Le Bihan J., 475 (XLIII)
 Leijonhufvud, 210, 246 (XLIII)
 Lepetit B., 511 (XLIII)
 Levy-Garboua Vivien, 225, 263 (XLIII)
 Lionăchescu Doru, 109 (XLIII)
 Lipsey, 227 (XLIII)
 Liuşnea Daniela, 29 (XLIII)
 Liviu Albu Lucian, 38, 52 (XLIII)
 Luca Lucian, 35 (XLIII)
 Lucreția Alexandru, 39, 55 (XLIII)

Madgearu Virgil, 109 (XLIII)
 Maillat D., 511 (XLIII)
 Malassis Louis, 475 (XLIII)
 Malinschi Mariana, 28 (XLIII)
 Malthus, 225, 392 (XLIII)
 Manea Gheorghe, 33 (XLIII)
 Manole V., 475 (XLIII)
 Manolescu Gheorghe, 41 (XLIII)
 Marcel Doru, 41 (XLIII)
 Mărginean Ioan, 41, 46, 53 (XLIII)
 Mărguş Daniel, 34 (XLIII)
 Marica Mirela, 46 (XLIII)
 Markov N., 68, 109 (XLIII)
 Marshall Alfred, 192, 208, 224, 242 (XLIII)
 Marx B., 241 (XLIII)

Marx Karl, 200, 210, 225, 226, 236, 241, 246, 392, 393 (XLIII)
 Marzner Egon, 356 (XLIII)
 Mateescu Liviu, 37, 52 (XLIII)
 Matei Horia C., 107 (XLIII)
 Mihalcea Matilda, 475 (XLIII)
 Maurice Allais, 216, 249, 263 (XLIII)
 Mazilu Anda, 31 (XLIII)
 McGuire M., 511 (XLIII)
 Menger Karl, 242 (XLIII)
 Meny Y., 511 (XLIII)
 Mereuță Cezar, 305 (XLIII)
 Mihai Ion, 26 (XLIII)
 Mihail-Stoian Ioan, 33 (XLIII)
 Mihalache Andreea, 32 (XLIII)
 Mill James, 241 (XLIII)
 Mill John Stuart, 241 (XLIII)
 Miron Mihaela, 68, 109 (XLIII)
 Mitran Daniela, 35 (XLIII)
 Mitran Ion, 109 (XLIII)
 Moga T., 475 (XLIII)
 Moise Elena, 34 (XLIII)
 Moldovan Dumitru, 340 (XLIII)
 Moldovan Maria, 41 (XLIII)
 Moldovan Minodora, 35, 36, 269, 270, 278, 292, 298, 310, 312, 321 (XLIII)
 Moldoveanu Marcel, 32, 109 (XLIII)
 Molnar Maria, 26, 28, 43, 44, 49, 54, 141, 181 (XLIII)
 Morariu Vera, 40 (XLIII)
 Moraru Ruxandra, 41 (XLIII)
 Morishima M., 250 (XLIII)
 Muller P., 500 (XLIII)
 Muller-Armack Alfred, 357, 394, 395 (XLIII)
 Mureanu Carmen, 46 (XLIII)
 Muşa Mădălina, 40 (XLIII)
 Muscalu Sabin, 33 (XLIII)
 Musgrave R.A., 511 (XLIII)

Naneş Marcela, 26, 141 (XLIII)
 Năstase Gabriel I., 109 (XLIII)
 Neagu Cornelia, 34, 46, 516 (XLIII)
 Negoită Valentin, 109 (XLIII)

Negrei, C., 475 (XLIII)
 Nemery J. C., 500, 511 (XLIII)
 Neumann John von, 243 (XLIII)
 Nicolae Ștefan, 30, 31, 44 (XLIII)
 Nicolescu Mihaela, 40 (XLIII)
 Nivollet Andre, 236 (XLIII)
 Novac Andrei, 41 (XLIII)

 Oates W. E., 511 (XLIII)
 Ocolișan Minerva, 46 (XLIII)
 Odae Nicoleta, 33 (XLIII)
 Oeckel Francoise St., 221 (XLIII)
 Oprea Vasiloiu, 40 (XLIII)
 Oprișan Florica, 41, 46 (XLIII)
 Ostrom V., 278 (XLIII)

 Paid'homme R., 497, 511 (XLIII)
 Palade Alexandrina, 31 (XLIII)
 Palade Romulus, 29 (XLIII)
 Palloix Cristian, 241 (XLIII)
 Papatulică Mariana, 30, 32 (XLIII)
 Pareto Vilfredo, 242 (XLIII)
 Parpală O., 475 (XLIII)
 Pârvu Anca, 38 (XLIII)
 Patinkin Don, 250 (XLIII)
 Păun Otiman, 475 (XLIII)
 Păuna Carmen, 38 (XLIII)
 Păunescu Cornelia, 33 (XLIII)
 Pavelescu Florin, 27, 43 (XLIII)
 Pelassy Dominique, 356, 379 (XLIII)
 Perroux Francois, 211, 216, 243 (XLIII)
 Perț Steliana, 27, 42, 43, 44, 48 (XLIII)
 Petcu Constanța, 28 (XLIII)
 Petrea Gabriela, 35 (XLIII)
 Petrovici Anca, 33 (XLIII)
 Phillips Kate, 321 (XLIII)
 Picht H., 278 (XLIII)
 Pieptea Olga, 40 (XLIII)
 Pigou Arthur C., 241 (XLIII)
 Piore M.J., 488, 511 (XLIII)
 Pitulescu Ion, 366, 368, 369 (XLIII)
 Platon Adrian, 29, 33 (XLIII)
 Poenaru Maria, 28, 43, 44, 50 (XLIII)

Pop Anemarie, 30 (XLIII)
 Popa Cristian, 28, 49 (XLIII)
 Popa I., 228 (XLIII)
 Popescu Anda, 35 (XLIII)
 Popescu Angela, 37, 475 (XLIII)
 Popescu Elena, 31, 40 (XLIII)
 Popescu Maria, 44 (XLIII)
 Popescu Marin, 35, 436, 474 (XLIII)
 Popescu Radu, 33, 50 (XLIII)
 Popescu Simona, 26, 43 (XLIII)
 Popescu Stere, 41, 46 (XLIII)
 Popescu Theodor, 33 (XLIII)
 Prahoveanu E., 219, 229, 235, 263 (XLIII)
 Prebisch Raul, 241 (XLIII)
 Preda Mariana, 30, 31, 44 (XLIII)
 Presură Iuliana, 38 (XLIII)
 Prisecaru Petre, 30, 32 (XLIII)
 Przeworski Adam, 356, 371 (XLIII)

 Răboacă Gheorghe, 141, 181 (XLIII)
 Radu Florian, 347 (XLIII)
 Răducanu Viorica, 34, 46, 516, 541 (XLIII)
 Rădulescu Carmen, 30, 31, 44 (XLIII)
 Rădulescu Marian, 39 (XLIII)
 Rădulescu Octavian, 30, 31, 44 (XLIII)
 Râmboacă Valentin, 39 (XLIII)
 Reder M. W., 224 (XLIII)
 Rees Ray, 474 (XLIII)
 Regep Mihai, 38 (XLIII)
 Rey R., 299 (XLIII)
 Ricardo, 225, 241 (XLIII)
 Richard A., 323 (XLIII)
 Rist Charles, 215 (XLIII)
 Ritson C., 323, 325, 328 (XLIII)
 Robescu Dana, 40 (XLIII)
 Rodica Miroiu, 33 (XLIII)
 Roepke W., 358 (XLIII)
 Roman Ioana, 270, 278, 298, 300, 310, 321 (XLIII)
 Roman Ioana, 35, 36 (XLIII)
 Ropke Wilhelm, 357 (XLIII)
 Rosenbloom Bert, 475 (XLIII)

Roșu Diana, 27, 43 (XLIII)
 Rusali Mirela, 35, 36, 278, 298, 310, 322 (XLIII)
 Russu Corneliu, 34, 46, 51, 516 (XLIII)
 Rustow Alexander, 357 (XLIII)
 Rusu Marioara, 37 (XLIII)

 Săbădeanu Petre, 475 (XLIII)
 Sabel C.F., 488, 511 (XLIII)
 Saint-Geours Jean, 218 (XLIII)
 Salais R., 490, 511 (XLIII)
 Salin E., 392 (XLIII)
 Samir Amin, 241 (XLIII)
 Samuelson Paul, 192, 194, 221, 263 (XLIII)
 Sandu Gheorghe, 41 (XLIII)
 Sandu Steliana, 27, 42, 43, 48, 49 (XLIII)
 Sârbea Adriana, 41 (XLIII)
 Sârbu Aurelia, 37 (XLIII)
 Sârbu Cornel, 29 (XLIII)
 Sava Sorica, 28, 43, 48, 63, 210, 256, 263, 481 (XLIII)
 Say Jean-Baptiste, 241, 242 (XLIII)
 Scarlat Mariana, 39 (XLIII)
 Schmitt Bernard, 256 (XLIII)
 Schmitt G., 476 (XLIII)
 Schopen Wilhelm, 475 (XLIII)
 Schulz W., 200 (XLIII)
 Scripcă Dana, 109 (XLIII)
 Scutaru Cornelia, 38 (XLIII)
 Secară Gabriela, 38 (XLIII)
 Sima Cristian, 34, 46, 516 (XLIII)
 Sima Elena, 35 (XLIII)
 Simion Maria, 26, 42, 48 (XLIII)
 Smătreă Carmen, 38 (XLIII)
 Smith S., 225, 246, 485, 511 (XLIII)
 Stan Emil, 35 (XLIII)
 Stan Karoline, 39 (XLIII)
 Stanciu Mariana, 41 (XLIII)
 Stancu Ion, 228, 263 (XLIII)
 Stănculescu Ecaterina, 31 (XLIII)
 Stere Doina, 30, 31 (XLIII)
 Stiegler George, 242 (XLIII)

Stine W. F., 511 (XLIII)
 Stoenescu Elena, 41 (XLIII)
 Stoian Floreta, 29 (XLIII)
 Stoian Mina, 30 (XLIII)
 Stoica Mihai, 34 (XLIII)
 Stoica Victor, 38, 185, 209, 351 (XLIII)
 Storper M., 488, 490, 493, 511 (XLIII)
 Strecker O., 476 (XLIII)
 Stroe Iuliana, 46 (XLIII)
 Sturdza Mihail, 70 (XLIII)
 Sumedrea Alin Gilbert, 38, 39 (XLIII)
 Szymon Chodak, 381 (XLIII)

 Șerbănescu Camelia, 37 (XLIII)
 Șerbulescu Radu, 40 (XLIII)
 Ștefănescu Brândușa, 107 (XLIII)
 Șutaru Aura, 33 (XLIII)

 Tătaru Dona, 35 (XLIII)
 Toderiu Filon, 35, 51, 52 (XLIII)
 Toffler Alvin, 273, 274 (XLIII)
 Tollock Gordon, 380 (XLIII)
 Toma Camelia, 35 (XLIII)
 Toma Georgescu, 108 (XLIII)
 Tomescu Maria, 35 (XLIII)
 Toubert A., 476 (XLIII)
 Tracy Michael, 328, 476 (XLIII)
 Trebici Vladimir, 12, 41, 42, 53, 54 (XLIII)
 Trifănescu Ștefan, 32 (XLIII)
 Triglia C., 487, 510 (XLIII)
 Tudor-Soare Cristiana, 516 (XLIII)
 Tugan-Baranowski M. J., 242 (XLIII)

 Țambrea Narcisa, 41 (XLIII)

 Udriu Ruxandra, 39 (XLIII)

 Vâlceanu Grigore, 26, 43, 44, 49, 54 (XLIII)
 Valeriu Constantinescu, 108 (XLIII)
 Vania Mariana, 34 (XLIII)
 Vasile Cornel, 476 (XLIII)
 Vasile Valentina, 27, 42, 43, 44 (XLIII)
 Vatici Manuela, 40 (XLIII)

Veltz P., 490, 511 (XLIII)
Vernescu Bogdan, 29 (XLIII)
Voicu Ana, 45 (XLIII)
Voicu, R., 476 (XLIII)
Vroey De Michel, 210, 245, 246, 255,
263 (XLIII)
Vulcănescu George, 109 (XLIII)

Walker R., 488 (XLIII)
Walras, 192, 226, 242, 243, 245,
246, 248, 250, 255 (XLIII)

Wassily Leontief, 243 (XLIII)
Weymuller Bruno, 225, 263 (XLIII)
Williamson Oliver, 310, 488 (XLIII)
Wright F., 511 (XLIII)

Xin Ren, 109 (XLIII)

Zahiu Letiția, 414, 476 (XLIII)
Zaman Gheoghe, 26, 27, 43, 44, 47,
48, 53, 54, 109, 435, 476 (XLIII)
Zane Gheorghe, 9 (XLIII)